

Analiza dla funkcjonalnego obszaru krośnieńsko-jasielskiego w ramach projektu pn. „Dla spójności i dostępności – analiza możliwości rozwojowych obszaru krośnieńsko-jasielskiego”

Zamawiający: Powiat Jasielski

w imieniu którego działa Zarząd Powiatu w Jaśle
Rynek 18, 38-200 Jasło

Wykonawca: Ecorys Polska Sp. z o.o.

Warszawa, 28 luty 2014 r.

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

**UNIA
EUROPEJSKA**

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Autorzy:

Cezary Gołębiowski
Marta Mackiewicz
Joanna Sędek
Aleksandra Sekuła
Agata Wartacz
Paweł Kretowicz
Anna Górecka-Ojdana
Maciej Kwiatkowski

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Spis treści

I. WSTĘP	5
1. Wprowadzenie	5
1.1. Podstawa badania	5
1.2. Zintegrowane podejście terytorialne	5
1.3. Dotychczasowe delimitacje obszaru funkcjonalnego	6
1.4. Struktura raportu	8
2. Cel i zakres opracowania	8
2.1. Cel główny i cele szczegółowe	8
2.2. Zakres przestrzenny i czasowy	9
II. ANALIZA OBSZARU POTENCJALNEJ OSI ROZWOJU	11
1. Położenie i ludność	11
1.1. Położenie geograficzno-administracyjne	11
1.2. Struktura ludności	14
1.3. Trendy demograficzne	15
2. Środowisko przyrodnicze	20
2.1. Warunki przyrodnicze	20
2.2. Przyrodnicze obszary chronione	24
2.3. Zasoby środowiska dla potrzeb turystyki i gospodarki	27
3. Struktura społeczna	30
3.1. Opieka społeczna i ubóstwo	31
3.2. Zatrudnienie i bezrobocie	33
3.3. System edukacji i sieć szkół	35
3.4. Ochrona zdrowia	43
3.5. Mieszkalnictwo	47
3.6. Problemy społeczne	50
4. Gospodarka	51
4.1. Przedsiębiorczość lokalna	51
4.2. Produkcja i przemysł	57
4.3. Turystyka i wypoczynek	61
5. Infrastruktura techniczna i transportowa	70
5.1. Infrastruktura ochrony środowiska	70
5.2. Sieć drogowa i kolejowa	75
5.3. Transport publiczny	80
5.4. Powiązania transgraniczne	83
III. DELIMITACJA KROŚNIEŃSKO-JASIELSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO	85
1. Delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych Krosna, Jasła i Gorlic	85
1.1. Wprowadzenie	85
1.2. Dotychczasowe delimitacje	85
1.3. Założenia metodologiczne	90
1.4. Wytypowanie gmin do delimitacji	90
1.5. Wskaźniki cząstkowe	91
1.6. Ogólne zasady delimitacji	98

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

1.7. Szczegółowe kryteria	99
1.8. Wyniki, wnioski i zalecenia	101
2. Delimitacja obszaru funkcjonalnego Krosna, Jasła i Gorlic	103
2.1. Wprowadzenie	103
2.2. Przestrzenne oddziaływanie Krosna, Jasła i Gorlic w aspekcie funkcjonalnym	105
2.3. Przestrzenne oddziaływanie Krosna, Jasła i Gorlic w aspekcie strukturalnym	121
2.4. Delimitacja obszaru funkcjonalnego	123
IV. SPÓJNOŚĆ TERYTORIALNA W OBSZARZE POTENCJALNEJ OSI ROZWOJOWEJ	129
1. Spójność funkcjonalno-przestrzenna	129
1.1. Infrastruktura techniczna	129
1.2. Połączenia drogowe i kolejowe	135
1.3. Transport publiczny	147
2. Spójność funkcjonalno-społeczna	151
2.1. Postrzeganie regionu jasielsko-krośnieńskiego	151
2.2. Powiązania społeczne	167
2.3. Powiązanie instytucjonalne	171
2.4. Współpraca jednostek samorządu terytorialnego	181
V. KIERUNKI ROZWOJU KROŚNIEŃSKO-JASIELSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO	185
1. Kierunki rozwoju gmin	185
2. Potencjały i bariery krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego	186
2.1. Perspektywa samorządów	186
2.2. Perspektywa przedsiębiorców	191
2.3. Perspektywa mieszkańców	202
3. Potrzeby inwestycyjne krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego	207
3.1. Ocena dotychczasowej realizacji inwestycji	207
3.2. Stopień strategiczności inwestycji	210
4. Wnioski i rekomendacje	216
4.1. Rozwój demograficzno-społeczny	217
4.2. Gospodarka lokalna i turystyka	220
4.3. Infrastruktura techniczna i transportowa	224
4.4. Współpraca lokalna i regionalna	228
5. Mechanizmy zintegrowanego planowania inwestycyjnego i przestrzennego	231
5.1. Mechanizmy (systemy zarządzania) zintegrowanego planowania inwestycyjnego i przestrzennego na obszarze krośnieńsko-jasielskim	231
VI. LISTA WSPÓLNYCH PROJEKTÓW STRATEGICZNYCH	238
VI. STRESZCZENIE	243
VII. SUMMARY	251
VIII. ZAŁĄCZNIKI	258

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

I. WSTĘP

1. Wprowadzenie

1.1. Podstawa badania

Zgodnie z metodologicznymi założeniami Krajowej Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPKZ 2030) oraz przesłankami wynikającymi z Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego (KSRR) i wskazań dotyczących zasad finansowania w ramach nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2014-2020 samorządy powiatów jasielskiego i krośnieńskiego oraz miasta Jasło i Krosno podjęły wspólne zadanie wstępnej analizy obszaru funkcjonalnego pod kątem jego spójności, pod względem cech geograficznych, społeczno-gospodarczych i przestrzennych z jednoczesnym zdefiniowaniem potrzeb w zakresie zadań o charakterze publicznym pozwalających na ograniczenie występujących problemów. Potrzeba taka wynika również z zaobserwowanych w ostatnich latach zjawisk demograficznych, ekonomicznych i społecznych, które mają charakter zjawisk stałych.

Powiat jasielski jako partner wiodący wspólnie z miastem Jasłem, miastem Krosnem i powiatem krośnieńskim złożył projekt pn. „Dla spójności i dostępności – analiza możliwości rozwojowych obszaru krośnieńskiego-jasielskiego”. Zasadniczy cel projektu, którego elementem jest analiza, to wdrożenie mechanizmów zintegrowanego planowania inwestycyjnego i przestrzennego na obszarze krośnieńsko-jasielskim ze szczególnym uwzględnieniem podejścia funkcjonalnego. Poprzez realizację projektu ugruntowane zostanie wykorzystanie nowego modelu podejścia do polityki regionalnej promujące wykorzystywanie efektu synergii, kooperacji pomiędzy JST i dobrych praktyk. Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013.

1.2. Zintegrowane podejście terytorialne

Zintegrowane podejście terytorialne jest wielowymiarowe, dostosowane do cech społeczno-ekonomicznych i specyficznych warunków rozwoju charakteryzujących dane terytorium. W wielu przypadkach podejście to oznacza jednocześnie wyjście poza granice administracyjne i inicjowanie współpracy i koordynacji działań ze strony władz różnego szczebla w celu osiągnięcia wspólnych celów. Podejście to jest zgodne z nowym celem spójności terytorialnej wprowadzonym przez Traktat Lizboński, gdzie stwierdzono, iż spójności gospodarczej i społecznej nie można osiągnąć na szczeblu europejskim bez silniejszego skoncentrowania się na terytorialnym wpływie polityk UE.

Opracowany przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w lipcu 2013 r. dokument na temat zasad realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT) w Polsce wskazuje, że ZIT-y będą realizowane w ramach regionalnych programów operacyjnych (RPO) przede wszystkim na terenie miast wojewódzkich i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie. Niemniej, w zależności od decyzji samorządu województwa, dopuszczalna jest realizacja ZIT w miastach o charakterze regionalnym i subregionalnym oraz na obszarach powiązanych z nimi funkcjonalnie. Zgodnie z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 **miejski obszar funkcjonalny (MOF)** to:

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Układ osadniczy ciągły przestrzennie, złożony z odrębnych administracyjnie jednostek (gmin miejskich, wiejskich i miejsko-wiejskich) i składający się ze zwartego obszaru miejskiego oraz powiązanej z nim funkcjonalnie strefy zurbanizowanej.

Z kolei dokument sporządzony przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w lutym 2013 r. pt. *Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich* definiuje pojęcie **obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego**:

Spójna pod względem przestrzennym strefa oddziaływania miasta, charakteryzująca się istnieniem powiązań funkcjonalnych oraz zaawansowaniem procesów urbanizacyjnych, wyróżniająca się z otoczenia i upodabniająca się pod pewnymi względami do głównego miasta.

W konsekwencji miejski obszar funkcjonalny stanowią rdzeń i strefa zewnętrzna (rozdzielamy rdzenie jedno- i wielobiegowe). Potencjalny zestaw kierunków interwencji w ramach podejścia zintegrowanego przedstawiony przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego obejmuje rozwój zrównoważonego, sprawnego transportu łączącego miasto i jego obszar funkcjonalny, przywrócenie funkcji społeczno-gospodarczych zdegradowanych obszarów miejskiego obszaru funkcjonalnego, poprawę stanu środowiska przyrodniczego na obszarze funkcjonalnym miasta, wspieranie efektywności energetycznej oraz promowanie strategii niskoemisyjnych, wzmacnianie rozwoju funkcji symbolicznych budujących międzynarodowy charakter i ponadregionalną rangę miejskiego obszaru funkcjonalnego oraz poprawę dostępu do usług publicznych w całym obszarze funkcjonalnym, wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego oraz innowacji itp. Obowiązkowo tworzone związki ZIT będą mogły wybrać co najmniej dwa cele tematyczne.

Podejście terytorialne w ramach współpracy na terenie całego obszaru funkcjonalnego zostało dostrzeżone przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, które w postaci dotacji wspiera działania mające na celu planowanie współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych.

Powiaty jasielski i krośnieński, wraz z bardzo blisko współpracującymi z nimi gminami znajdującymi się na terenie tych powiatów oraz miasta Jasło i Krosno, systematycznie dążą do podejmowania wspólnych działań w rozmaitych dziedzinach. Wiele projektów realizowanych jest w partnerstwie, wspólnie przygotowywane są nowe projekty zgłaszane do regionalnego programu operacyjnego), jednak widoczna jest konieczność podjęcia strategicznych działań na rzecz wspólnego planowania rozwoju na terenie obszaru funkcjonalnego. Równocześnie zwraca się uwagę na brak rozwiązań połączenia kolejowego M. Krosna (m.in. Krosno Turaszówka – Przybówka oraz połączenie z Rzeszowem).

1.3. Dotychczasowe delimitacje obszaru funkcjonalnego

Podstawą dla wyznaczenia krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego była ekspertyza wykonana w ramach prac nad aktualizacją i uzupełnieniem Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2007-2020 pt. „Charakterystyka systemu osadniczego województwa podkarpackiego z identyfikacją biegunów wzrostu oraz wyróżnieniem obszarów funkcjonalnych na poziomie regionalnym i lokalnym” sporządzona przez dr. hab. Tomasza Komornickiego, dr. hab. Przemysława Śleszyńskiego i dr. Piotra Siłkę w październiku 2012 r. Opracowanie to, na bazie przeprowadzonych

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

badan dla całego województwa podkarpackiego, zawiera analizę podziału województwa na obszary funkcjonalne, wraz z analizą biegunów wzrostu. W opracowaniu tym pod uwagę wzięto różnorodne czynniki pozwalające na dokonanie delimitacji. Były to m.in.:

- a) ocena stopnia rozwoju systemu osadniczego (w tym ciężenia grawitacyjne i rzeczywiste),
- b) dostępność komunikacyjna,
- c) trendy demograficzne,
- d) rynek pracy,
- e) kapitał ludzki i społeczny,
- f) uwarunkowania ekonomiczne.

Wśród wymienionych obszarów wyróżnione zostały miejskie obszary funkcjonalne:

- MOF Krosno jako biegun rzeczywisty,
- MOF Krosno-Jasło jako biegun potencjalny,
- Krosno-Jasło-Gorlice jako potencjalna oś rozwoju.

Przedstawiona analiza wskazuje wyraźnie na istnienie bliskiego i naturalnego powiązania pomiędzy Jasłem i Krosnem, co więcej – rekomenduje podjęcie działań na rzecz integracji duopolu Krosno-Jasło. Niemniej autorzy opracowania wskazują, że powiązania rzeczywiste Krosna i Jasła są mniejsze niż wynikałoby to z ciężer grawitacyjnych. Dodatkowo Krosno traci swoją wysoką pozycję w rankingach po utworzeniu duopolu. Również powiązania rzeczywiste z Tarnowem i Gorlicami okazały się słabsze niż oczekiwania wynikające z analizy ciężer grawitacyjnych. Dlatego autorzy nie widzieli uzasadnienia do tworzenia bipolarnych biegunów wzrostu z tymi miastami.

Układ bipolarny został jednak wskazany jako docelowy, którego stworzenie powinno stanowić jeden z celów polityki regionalnej i przestrzennej województwa. Warunkiem tego jest silniejsza integracja sąsiednich ośrodków. W tym kontekście układ Krosno-Jasło uznano za potencjalny biegun wzrostu. Ważnym wskazaniem jest także przedstawienie jako potencjalnej osi rozwojowej obszaru funkcjonalnego Krosno-Jasło-Gorlice, co w oczywisty sposób prowadzi do zmodyfikowanego podejścia do identyfikacji obszarów funkcjonalnych z pominięciem podziałów wynikających ze struktury administracyjnej (przekroczenie granicy województwa podkarpackiego i małopolskiego). Wstępnie zidentyfikowane w powyższym opracowaniu oraz dostrzeżone przez JST problemy rozwojowe obszaru krośnieńskiego-jasielskiego obejmują m.in.:

- a) zjawisko depopulacji,
- b) monocentryczny charakter rozwoju aktywności gospodarczej (przemysł) przy jednoczesnym dużym odsetku ludności rolniczej,
- c) niedostatki w zakresie modernizowania rynku pracy, w tym dostosowywania szkolnictwa zawodowego,
- d) poważne utrudnienia wynikające z jednej strony z peryferyjności terytorialnej (długi czas dojazdu do Warszawy i Rzeszowa),
- e) problemy w zakresie komunikacji wewnętrznej obszaru czy zintegrowanego transportu publicznego.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

1.4. Struktura raportu

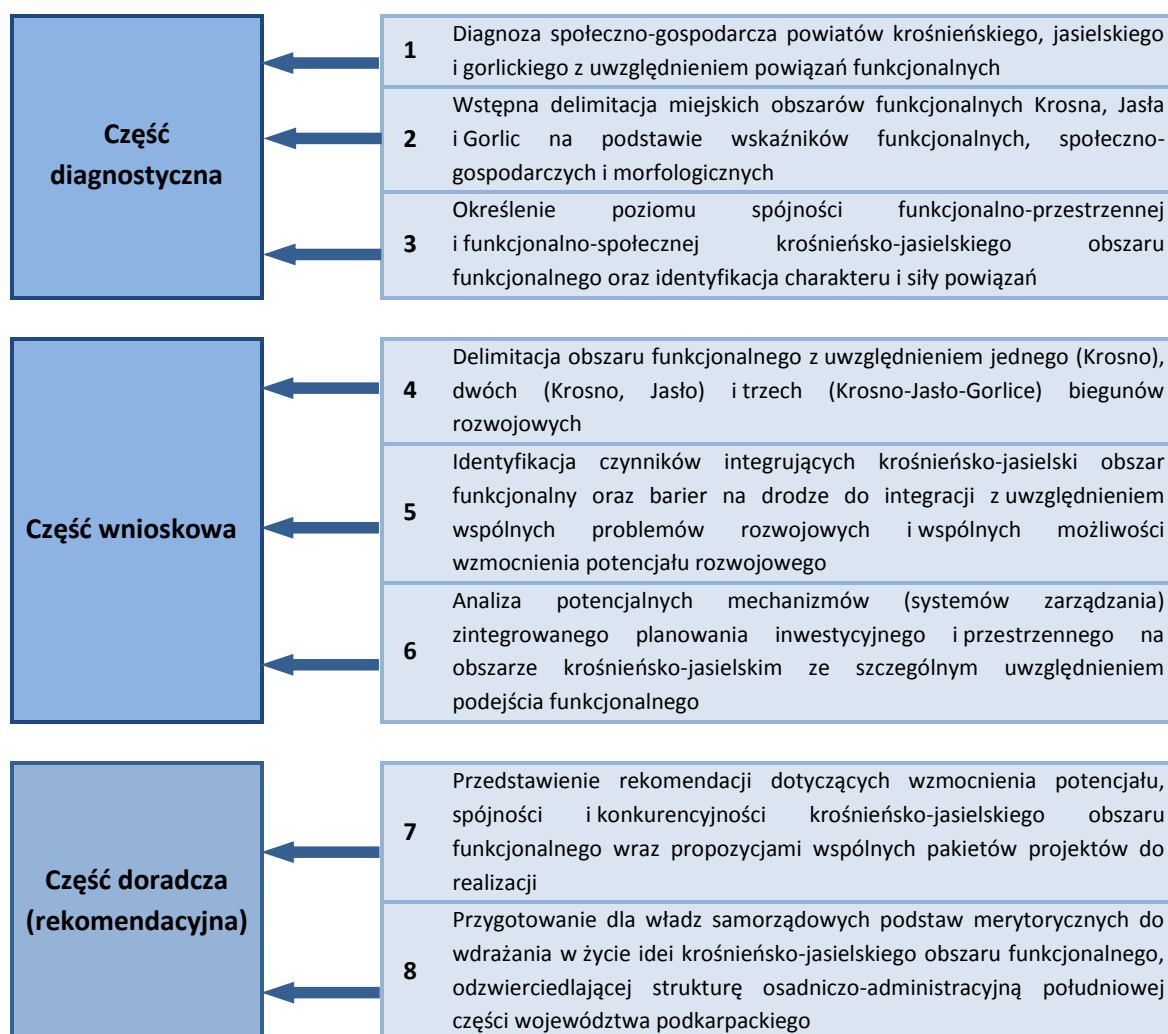
Raport składa się z 9 części ponumerowanych cyframi rzymskimi. W każdej z części znajdują się rozdziały ponumerowane cyframi arabskimi zgodnie przedstawionymi poniżej celami i zakresem badania.

2. Cel i zakres opracowania

2.1 Cel główny i cele szczegółowe

Głównym celem opracowania jest delimitacja krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego, identyfikacja wewnętrznych powiązań funkcjonalnych oraz wspólnych potencjałów i problemów rozwojowych, a także ustalenie optymalnych mechanizmów zintegrowanego planowania inwestycyjnego i przestrzennego w ramach tego obszaru.

Cel główny zakłada realizację następujących celów szczegółowych:

Źródło: opracowanie własne.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

W ramach diagnozy struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz problemów funkcjonowania i rozwoju krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego przeprowadzone zostaną następujące badania:

- analiza przyrodnicza i społeczno-gospodarcza wraz z określeniem kierunków rozwoju infrastruktury,
- analiza funkcjonalnych, społeczno-gospodarczych i morfologicznych powiązań wewnętrznych (skala lokalna) i zewnętrznych (skala subregionalna) w ramach obszaru,
- delimitacja obszaru funkcjonalnego w trzech wariantach rozwojowych w oparciu o kryteria funkcjonalne i strukturalne.

2.2. Zakres przestrzenny i czasowy

Podstawową jednostką badawczą zastosowaną w niniejszym opracowaniu będzie gmina, aczkolwiek w miarę dostępności danych niektóre analizy przeprowadzone zostaną na poziomie miejscowości (w szczególności funkcjonalne oddziaływanie miast). W ramach analizy pod uwagę wzięte zostaną powiązania funkcjonalne Krosna i Jasła stanowiące rdzeń bipolarnego obszaru, a także miasta Gorlice jako potencjalnego bieguna wzrostu w aspekcie potencjalnej osi rozwoju obszaru funkcjonalnego. Zakres przestrzenny analizy obejmie wszystkie gminy powiatów krośnieńskiego, jasielskiego i gorlickiego, także obszary z nimi sąsiadujące. W konsekwencji analizie poddane zostaną:

a) rdzeń obszaru funkcjonalnego

POWIAT KROŚNIEŃSKI		
Gminy miejskie	Gminy miejsko-wiejskie	Gminy wiejskie
Krosno	Dukla, Iwonicz-Zdrój, Jedlicze, Rymanów	Chorkówka, Korczyn, Krościenko Wyżne, Miejsce Piastowe, Wojaszówka, Jaśliska
POWIAT JASIELSKI		
Jasło	Końskie	Brzyska, Dębowiec, Jasło, Krempna, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski, Tarnowiec, Skołyszyn

b) potencjalna oś rozwoju obszaru funkcjonalnego

POWIAT GORLICKI		
Gminy miejskie	Gminy miejsko-wiejskie	Gminy wiejskie
Gorlice	Biecz, Bobowa	Gorlice, Łuzna, Moszczenica, Ropa, Sękowa, Uście Gorlickie

c) obszar potencjalnych powiązań funkcjonalnych duopolu Krosno-Jasło

POWIAT SANOCKI		
Gminy miejskie	Gminy miejsko-wiejskie	Gminy wiejskie
Sanok	Zagórz	Besko, Bukowsko, Komańcza, Sanok, Zarszyn
POWIAT BRZOWSKI		
	Brzozów	Domaradz, Dydnia, Haczów, Jasienica, Rosielna, Nozdrzec
POWIAT STRYŻÓWSKI		
	Strzyżów	Czudec, Fryszak, Niebylec, Wiśniowa
POWIAT DĘBICKI		
	Brzostek	Jodłowa
POWIAT ROPCZYCKO-SĘDZISZOWSKI		
		Wielopole Skrzyńskie

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

- d) pozostały obszar potencjalnych powiązań funkcjonalnych potencjalnej osi rozwoju Krosno-Jasło-Gorlice (gminy sąsiadujące z powiatem gorlickim)

POWIAT TARNOWSKI		
Gminy miejskie	Gminy miejsko-wiejskie	Gminy wiejskie
	Ciężkowice, Ryglice, Tuchów	Rzepiennik Strzyżewski, Gromnik, Szerzyny
POWIAT NOWOSĄDECKI		
Nowy Sącz	Krynica, Grybów	Korzenna, Kamionka Wielka, Chełmiec

- e) obszar potencjalnych powiązań funkcjonalnych na terenie Słowacji

POWIAT (OKRES)	
Svidnik	Bardejov

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

II. ANALIZA OBSZARU POTENCJALNEJ OSI ROZWOJU

1. Położenie i ludność

1.1 Położenie geograficzno-administracyjne

Obszar badań potencjalnej osi rozwoju Krosno-Jasło-Gorlice stanowią cztery powiaty, z czego trzy położone w południowej i południowo-zachodniej części województwa podkarpackiego:

- 1) powiat krośnieński o powierzchni 926 km² i zamieszkały przez 111 858 osób,
- 2) powiat miasto Krosno o powierzchni 44 km² i zamieszkały przez 47 307 osób,
- 3) powiat jasielski o powierzchni 831 km² i zamieszkały przez 115 661 osób

oraz jeden położony w południowo-wschodniej części województwa małopolskiego:

- 4) powiat gorlicki o powierzchni 966 km² i zamieszkały przez 109 265 osób (dane za 2012 r.).

W sumie obszar tej części badania obejmuje powierzchnię 2 767 km², w której stałe miejsce zameldowania w 2012 r. posiadało 384 091 osób. Na analizowanym terenie znajduje się 31 gmin, z czego trzy miejskie (Krosno, Jasło, Gorlice) oraz 23 wiejskie i 8 miejsko-wiejskich (Tab.II.1, Rys. II.1). Spośród 311 miejscowości znajdujących się w obszarze badań najwięcej jest ich w powiecie jasielskim (117).

Tab. II.1 Podział administracyjny obszaru badań w 2013 r.

Powiat	Gminy				Miejscowości podstawowe
	ogółem	miejskie	wiejskie	miejsko-wiejskie	
krośnieński	10	0	6	4	112
miasto Krosno	1	1	0	0	1
jasielski	10	1	8	1	117
gorlicki	10	1	7	2	81
Razem	31	3	21	7	311

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Największymi miejscowościami na terenie badanych powiatów są ich siedziby: Krosno, które w 2012 r. zamieszkiwało 47 307 osób, Jasło – 36 641 i Gorlice – 28 555. W powiecie krośnieńskim stałe miejsce zamieszkania w miastach posiadało 13 633 osoby, co daje współczynnik urbanizacji na poziomie 12,2% w 2012 r., natomiast po uwzględnieniu Krosna wzrasta on do 38,3% (60 940 mieszkańców miast w obu powiatach). Powiaty jasielski i gorlicki mają również typowo wiejski charakter, o czym świadczy wskaźnik urbanizacji znacznie poniżej średniej dla województw podkarpackiego i małopolskiego. W tym pierwszym udział ludności miejskiej wyniósł w 2012 r. – 32,9% (38,1 tys. mieszkańców miast), a w powiecie gorlickim – 33,2% (36,3 tys. mieszkańców miast). Omawiany obszar graniczy od południa ze Słowacją (kraj Preszowski – powiaty Bardejov, Svidník i Medzilaborce), od wschodu z powiatami: sanockim i brzozowskim, od północy z powiatami: strzyżowskim, dębickim i tarnowskim, a od zachodu – z powiatem nowosądeckim.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. II.1 Gminy i miasta w obszarze badań w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

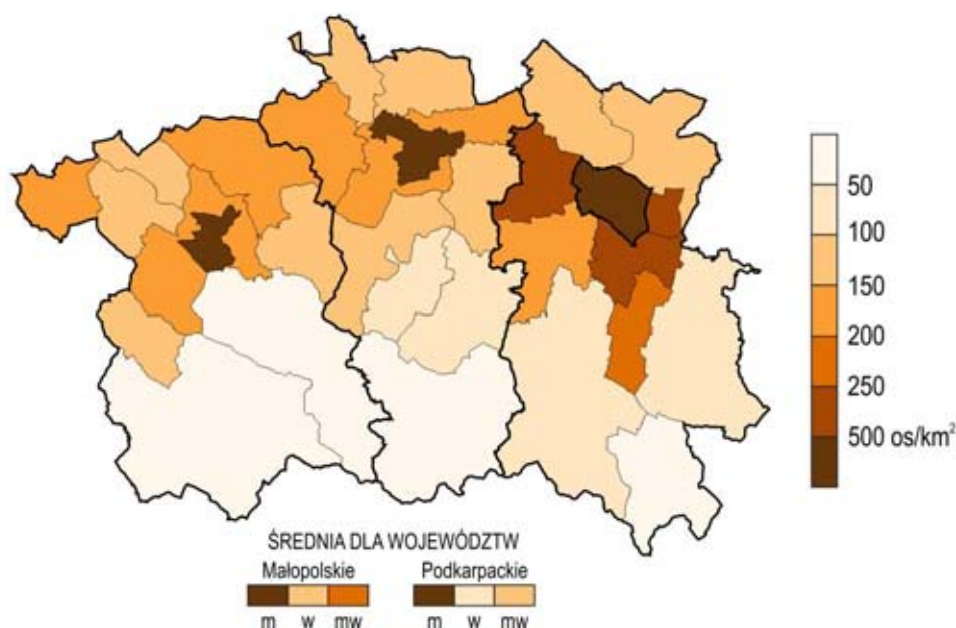
Według podziału administracyjnego istniejącego przed reformą z 1999 r. analizowany obszar wchodził w skład województwa krośnieńskiego (powiaty jasielski i krośnieński, a także część gorlickiego) i nowosądeckiego (pozostała część powiatu gorlickiego). W województwie krośnieńskim znajdowały się dwie gminy, które obecnie należą do powiatu gorlickiego – Biecz i Lipinki. Właściwym Urzędem Rejonowym dla tych gmin było Jasło, podczas gdy obecnie siedzibą powiatu i głównym ośrodkiem wyższego rzędu są dla nich Gorlice. W pozostałych przypadkach zasięgi terytorialne tych urzędów były zbieżne z obecnym zasięgiem powiatów. Natomiast zgodnie z funkcjonującym w latach 1954-1973 podziałem administracyjnym kraju granice powiatu gorlickiego były tożsame ze współczesnymi, z wyjątkiem północnej jego części – do powiatu należała gmina Rzepiennik Strzyżewski położona obecnie w powiecie tarnowskim. Powiat ten należał do województwa krakowskiego, natomiast powiaty jasielski i krośnieński wchodziły w skład województwa rzeszowskiego. Do powiatu jasielskiego należały dwie gminy, które obecnie znajdują się w innych powiatach: gmina Brzostek – obecnie w powiecie dębickim oraz gmina Frysztak – obecnie w powiecie strzyżowskim. Z kolei do powiatu krośnieńskiego nie należały w owym czasie gminy Jaśliska (reaktywowana w 2010 r., do 1934 roku była miastem) oraz Rymanów-Zdrój, które stanowiły w owym czasie część powiatu sanockiego.

Na współczesne rozmieszczenie ludności na terytorium badanych powiatów największy wpływ ma położenie geograficzne, a zwłaszcza ukształtowanie powierzchni i układ jednostek fizycznogeograficznych. Powiaty te znajdują się w całości w Karpatach na terenie dwóch makroregionów fizycznogeograficznych: Beskidów Środkowych oraz Pogórza Środkowobeskidzkiego. W ramach tej pierwszej jednostki wyróżnia się pasmo Beskidu Niskiego, które obejmuje południową część obszaru badań, a więc w całości lub w większej części gminy: Rymanów, Iwonicz-Zdrój, Jaśliska, Dukla (powiat krośnieński), Kremarna, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski, Dębowiec (powiat jasielski) oraz

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Lipinki, Sękowa, Uście Gorlickie, Ropa, a także niewielką część gminy Łuźna i południową część gminy Gorlice (powiat gorlicki). Iwonicz-Zdrój znajduje się na terenie Pogórza Bukowskiego, natomiast niektóre miejscowości gmin Osiek Jasielski, Dębowiec oraz Jasło położone są na terenie Pogórza Jasielskiego rozciągającego się na południe od miasta Jasła. Centralne części badanych powiatów stanowią kotliny i obniżenia, w których położone są największe miasta regionu. Wschodnia część Gorlic, centralna część gminy Gorlice i gminy Biecz oraz część gminy Lipinki znajdują się w jednostce Obniżenia Gorlickiego, które przechodzi w Kotlinę Jasielsko-Krośnieńską obejmującą tereny gmin: Skołyszyn, Jasło, miasto Jasło, Tarnowiec, a także Jedlicze, Chorkówka, Krosno i Miejsce Piastowe. Północna część powiatu krośnieńskiego jest w całości położona na terenie Pogórza Dynowskiego (gminy Korczyna, Wojaszówka), a jasielskiego – na terenie Pogórza Strzyżowskiego (gmina Kołaczyce i Brzyska). Z kolei północna część powiatu gorlickiego (gminy Łuźna, Moszczenica, część gminy Biecz, Gorlice i Bobowa) wkracza na Pogórze Ciężkowickie.

Ukształtowanie terenu determinuje zróżnicowanie gęstości zaludnienia w obszarze badań, które obserwowane jest w układzie północ – południe (Rys.II.2). Najwyższą jej wartość przekraczającą 900 os/km² posiadają miasta powiatowe. Znaczną gęstość zaludnienia przekraczającą średnią dla gmin wiejskich obu województw mają obszary położone w pasie od Gorlic do Krosna, co uwarunkowane jest przez równoleżnikowy układ dolin i obniżeń terenu (Doły Jasielsko-Sanockie) oraz przebieg głównych tras komunikacyjnych (droga krajowa nr 28, linia kolejowa nr 108). Wysoka gęstość zaludnienia cechuje również gminy podmiejskie, zwłaszcza te położone w sąsiedztwie Krosna. W gminie Krościenko Wyżne wynosi ona 344 os/km², natomiast w gminach Miejsce Piastowe, Jedlicze i Iwonicz-Zdrój przekracza 200 os/km². W gminie Krempna położonej w całości na terenie parku gęstość zaludnienia wynosi tylko niecałe 10 os/km², natomiast w gminie Jaśliska, gdzie znajduje się Jaśliski Park Krajobrazowy – tylko 21 os/km².

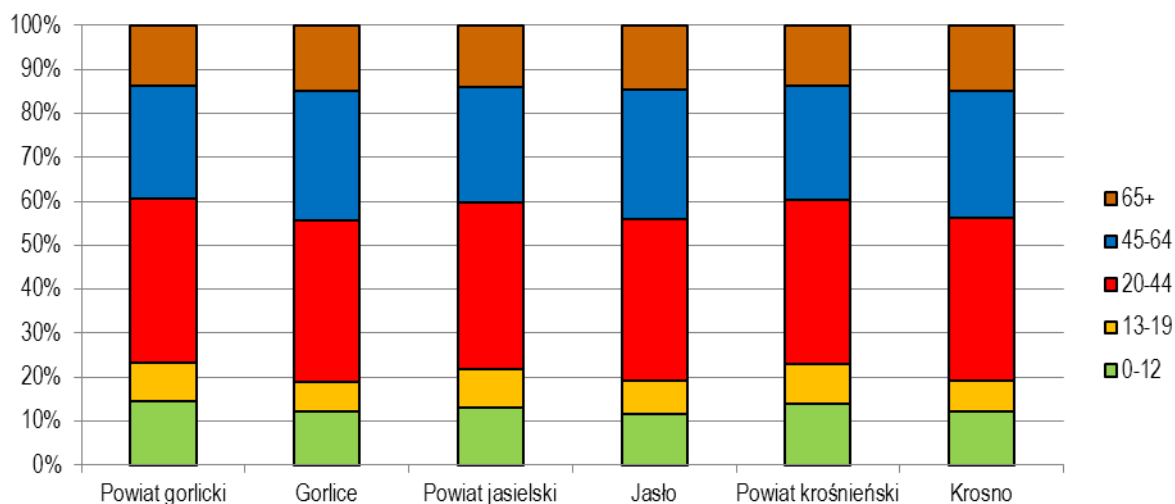
Rys. III.2 Gęstość zaludnienia w obszarze badań w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

1.2 Struktura ludności

W 2012 r. w badanych powiatach zamieszkiwało 243,7 tys. osób w wieku mobilnym, co stanowiło 72,4% ludności (Rys.II.3). Były to osoby w wieku szkolnym uczęszczające do gimnazjum i szkół średnich (13-19 lat), których udział w obszarze badania wyniósł 8,7%, a najwyższy odnotowano w powiecie krośnieńskim (9,1%). Osoby w wieku 20-44 lata stanowią najbardziej mobilną grupę ludności, gdyż obejmuje ona dojeżdżających do szkół wyższych studentów i osoby pracujące, w tym dojeżdżające do pracy. Według GUS osoby w tej grupie wiekowej są zdolne do zmiany stanowiska, miejsca pracy lub ewentualnego przekwalifikowania się. Liczebność tej grupy w badanym obszarze wynosi 143,7 tys. osób, co stanowi 37,4% liczby mieszkańców badanych powiatów. Natomiast nie obserwuje się znaczącej różnicy wartości tego wskaźnika w układzie powiatów oraz pomiędzy miastami powiatowymi. Wśród ludności niemobilnej na uwagę zasługują grupy ludności najmłodszej i najstarszej, gdyż ich udział świadczy o zaawansowaniu procesów starzenia się ludności.

Rys. III.2 Struktura ludności według wieku w badanych powiatach i ich siedzibach w 2012 r.

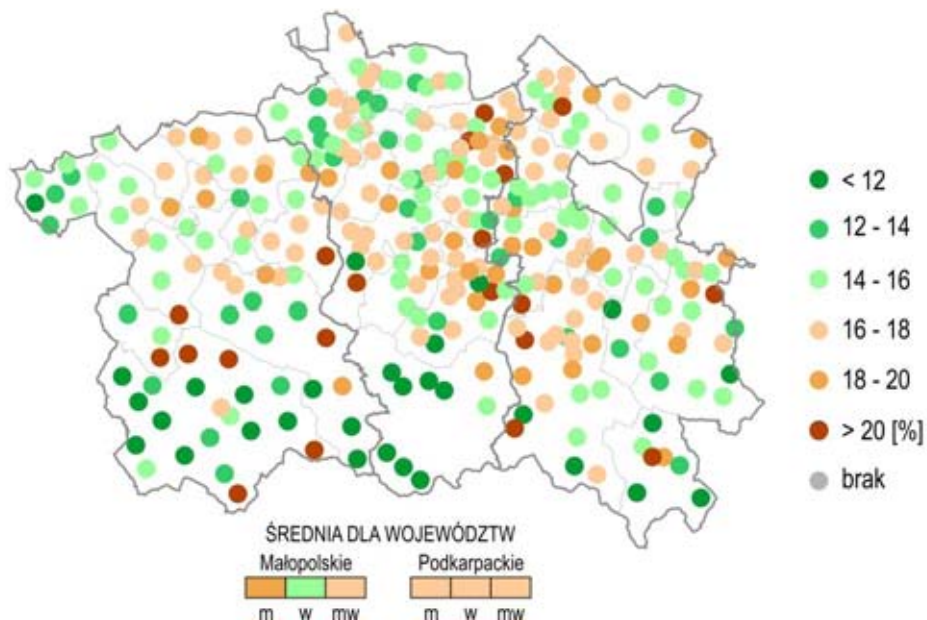
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Problem ten od lat sygnalizowany jest jako jedno z największych zagrożeń demograficznych, którego szczególnie dotkliwe są skutki społeczne (zapewnienie opieki i leczenia) i przede wszystkim ekonomiczne, gdyż zaawansowanie starzenia się wpływa na wielkość siły roboczej (co w znacznym stopniu odzwierciedla liczba ludności w wieku produkcyjnym) i liczbę osób utrzymywanych oraz korzystających z systemu zabezpieczenia społecznego (np. emerytury, renty). Starzenie się ludności zostało wskazane w Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego Podkarpackie 2020 jako zagrożenie z punktu widzenia kapitału ludzkiego i społecznego regionu.

Analizując strukturę wieku powiatów, można uznać, że w porównaniu z innymi regionami w Polsce obszar badań zamieszkuje ludność stosunkowo młoda, aczkolwiek wskaźnik udziału osób w wieku 65 lat i więcej wynoszący 14,0% wskazuje na fazę starości demograficznej. Procesy zaawansowanego starzenia się ludności zachodzą jedynie w miastach obszaru badań – zarówno w Krośnie, Jaśle

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

i Gorlicach udział ludności w wieku 65 lat i więcej dochodzi do 15% (Rys.II.4). W przeciwieństwie do

Rys. III.3 Udział ludności w wieku 65 lat i więcej w miejscowościach obszaru badań w 2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

północnej i centralnej części województw małopolskiego i podkarpackiego w omawianych powiatach na wysokim poziomie pozostaje udział ludności w wieku 0-12 lat (13,6%).

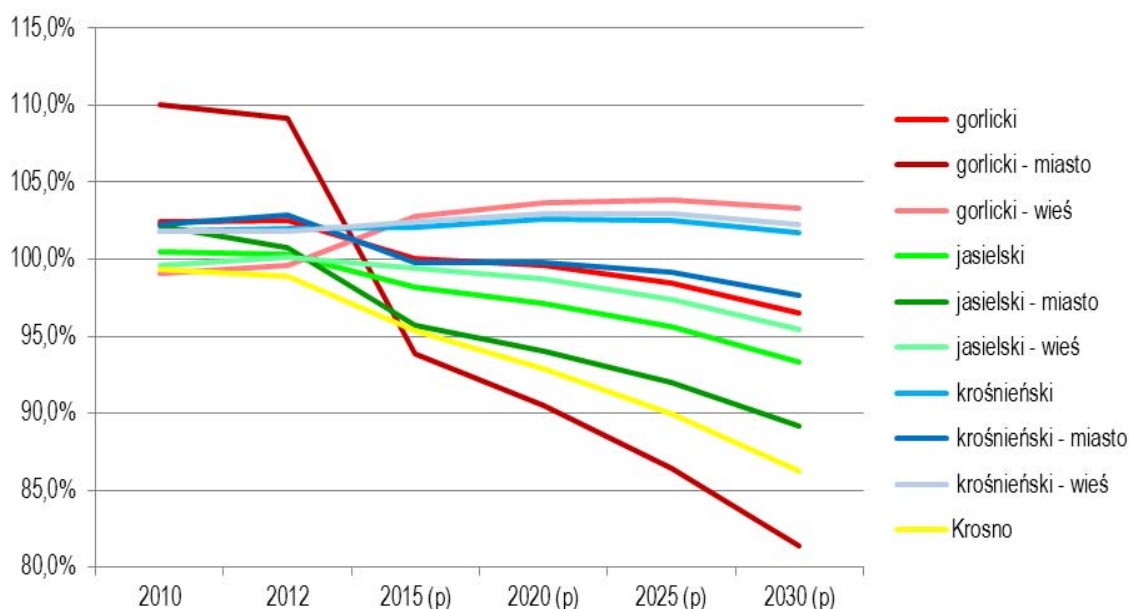
W ujęciu przestrzennym starzenie się ludności widoczne jest tylko w miejscowościach położonych w północnej części obszaru oraz bardzo małych wsiach w części południowej. W aż 20 z nich udział ludności w wieku 65 lat i więcej przekraczał 20% w 2009 r. Dotyczyło to wsi w gminach: Uście Gorlickie, Jaśliska, Dukla i Tarnowiec oraz Wojaszówka. W 185 miejscowościach badany wskaźnik przekraczał 15%. Z kolei najniższy udział ludności najstarszej obserwowany był w większych miejscowościach gminy Uście Gorlickie, Sękowa, Krempna i Iwonicz-Zdrój. Jednocześnie w miejscowościach tych zamieszkiwał znaczny odsetek ludności najmłodszej, co świadczy o wysokim przyroście naturalnym w południowej części obszaru badań. Co istotne, niski wskaźnik starzenia się ludności obserwowany był w miejscowościach położonych w bezpośrednim sąsiedztwie miast powiatowych, które stają się atrakcyjnym terenem mieszkaniowym. Stosunkowo młoda społeczność zamieszkuje także większe i peryferyjnie położone gminy takie jak Rymanów w powiecie krośnieńskim czy Bobowa w powiecie gorlickim.

1.3 Trendy demograficzne

Spadek przyrostu naturalnego ludności i depopulacja obszarów wiejskich wskazywane są w Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego – Podkarpackie 2020 jako główne zagrożenia demograficzne wpływające na sytuację społeczno-gospodarczą i sieć osadniczą. W latach 2005-2012 liczba ludności w badanym obszarze wzrosła o 4,7 tys. osób, tj. o 1,2%. Największy wzrost odnotowano w powiatach: gorlickim (2,6%) i krośnieńskim (2,0%). Liczba ludności spadła natomiast w miastach powiatowych,

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

z czego w największym stopniu w Jaśle (3,1%). Liczba ludności w obszarach miejskich powiatu gorlickiego zwiększyła się dzięki nadaniu praw miejskich Bobowej. Zgodnie z prognozą demograficzną opracowaną przez Główny Urząd Statystyczny w 2011 r. liczba ludności w badanych obszarach wiejskich wzrośnie do roku 2030 o 3-4% w stosunku do 2005 r., przy czym w największym stopniu w wiejskich gminach powiatu gorlickiego (Rys.II.5). Niemniej liczba ludności wszystkich miast znacznie spadnie w ciągu najbliższych 20 lat, przy czym w powiecie gorlickim nastąpi spadek nawet o 25% stanu z 2012 r. W Gorlicach i Bobowej liczba ludności w 2030 r. wyniesie 27 tys., tj. mniej niż obecnie liczy siedziba powiatu. Prognozowana liczba mieszkańców Jasła i Kołaczy osiągnie w 2030 roku 88,5% stanu z 2012 r., natomiast Krosno utraci 12,8% swojej liczby mieszkańców. Liczba mieszkańców tego miasta zmniejszy się z 47,0 tys. osób obecnie do 41,2 tys. w 2030 r. W latach 2012-2030 powiat krośnieński skurczy się tylko o 307 osób (0,3%), powiat gorlicki – o 6,5 tys. osób (5,9%) i jasielski – o 6,9%. Ubytek ten będzie miał miejsce przede wszystkim w miastach, podczas gdy obszary wiejskie zwiększą liczbę mieszkańców.

Rys. III.4 Zmiana liczby ludności w obszarze badań w latach 2005-2012 (2005=100%) oraz prognoza do roku 2030

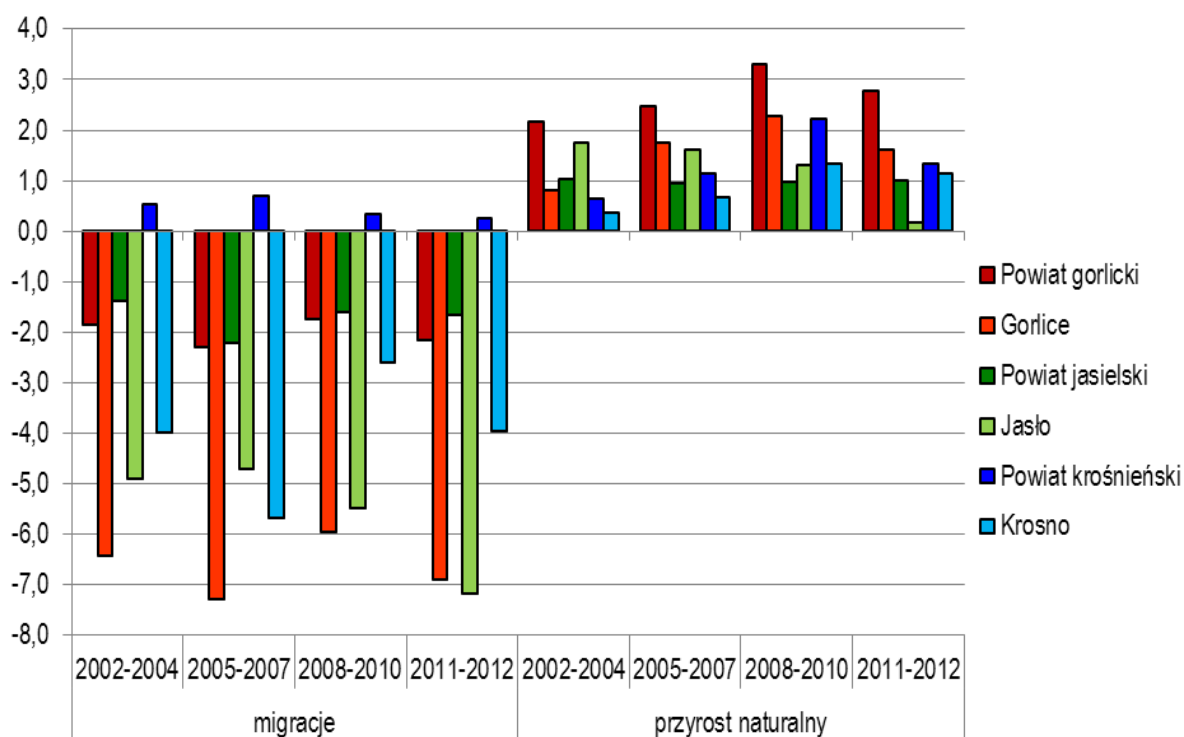
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS i Prognozy dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów, GUS 2011.

Na zmianę liczby ludności w badanych powiatach wpływ mają ruch naturalny i migracyjny ludności. W latach 2002-2012 ubytek migracyjny odgrywał znacznie większą rolę niż przyrost naturalny. Współczynnik salda migracji wewnętrznych utrzymywał na poziomie poniżej -4‰ w miastach powiatowych i poniżej -1‰ w powiatach gorlickim i jasielskim (Rys.II.6). Jedynie w powiecie krośnieńskim zaobserwowano niewielką przewagę napływu nad odpływem ludności. Duża liczba wymeldowań szczególnie dotyczyła miast, co związane jest przede wszystkim z przenoszeniem się ich mieszkańców do gmin podmiejskich (suburbanizacja). Natomiast zarówno w miastach, jak i na obszarach wiejskich podstawową przyczyną odpływu są wyjazdy do większych ośrodków w Polsce,

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

w tym miast wojewódzkich (np. absolwenci studiów wyższych, którzy nie powracają w rodzinne strony). Z tych powodów w badanym okresie czasu saldo migracji w Jaśle wyniosło niemal -2,2 tys., w Gorlicach – -2,0 tys., a Krośnie – -2,1 tys. osób. Jedynie w powiecie krośnieńskim odnotowano przyrost migracyjny, który wyniósł 570 osób. Ubytek migracyjny w analizowanych powiatach nie został zrekompensowany przez przyrost naturalny. Na szczególnie wysokim poziomie powyżej 1% pozostawał on w powiecie gorlickim i Gorlicach, natomiast najniższy odnotowano w Jaśle. Na tej podstawie można stwierdzić, że podstawowym czynnikiem prognozowanego spadku liczby ludności będą migracje, szczególnie widoczne w stolicach powiatów.

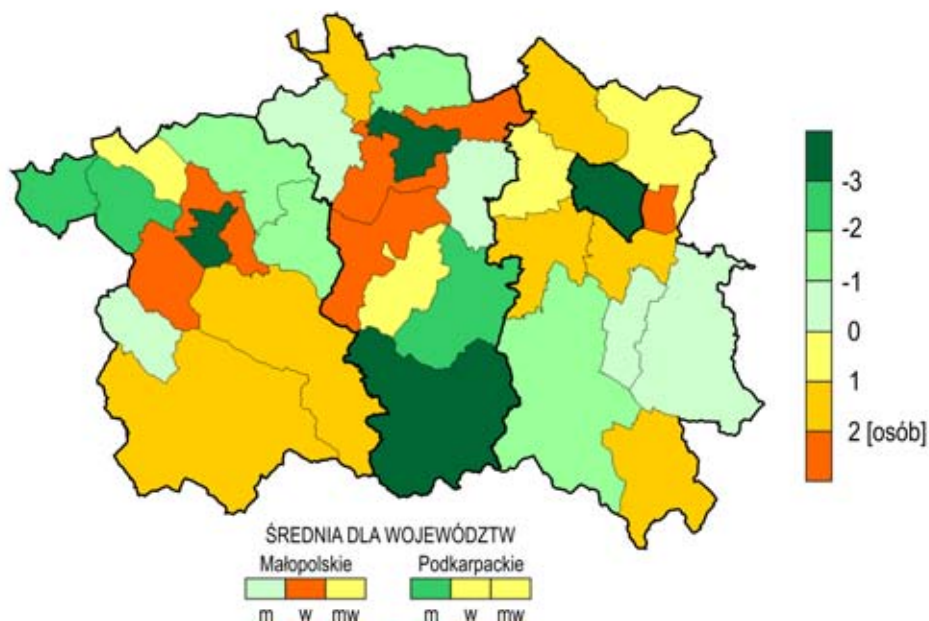

Rys. III.5 Ruch naturalny i migracyjny wewnętrzny obszarze badań w latach 2002-2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

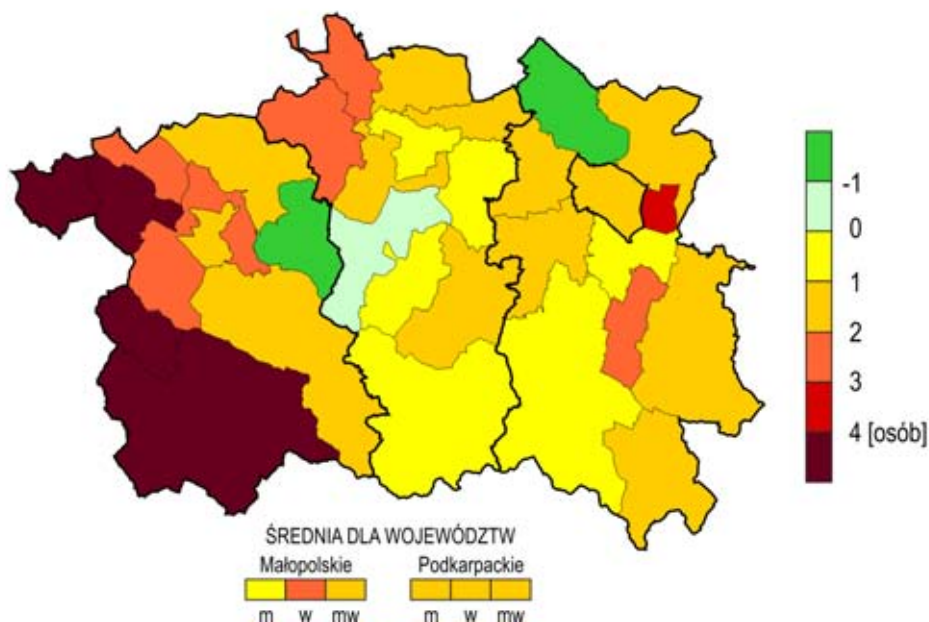
Nie wszystkie gminy w obszarze badań cechuje nadwyżka wymeldowań nad zameldowaniami. Prawie w każdej położonej w bezpośrednim sąsiedztwie miasta powiatowego obserwuje się dominację napływu ludności (Rys.II.7). W ciągu ostatnich trzech lat najwyższe saldo migracji wewnętrznych zanotowano w gminach Dębowiec i Krościenko Wyżne (ponad 3 osoby na 1 tys. mieszkańców), a także Gorlice i Jasło (ponad 2 osoby na 1 tys. mieszkańców). Obszary te posiadają znacznie wyższe saldo migracji niż średnia dla gmin wiejskich w całym województwie podkarpackim. Wysoka atrakcyjność mieszkaniowa tych gmin wynika z bliskiej odległości do miasta powiatowego oraz korzystnych warunków przyrodniczo-krajobrazowych (np. gmina Gorlice i gmina Dębowiec). Ujemne

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.6 Saldo migracji wewnętrznych na 1 tys. mieszkańców w obszarze badań w latach 2010-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Rys. III.7 Przyrost naturalny na 1 tys. mieszkańców w obszarze badań w latach 2010-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

saldo migracji występuje przede wszystkim w miastach powiatowych, które tracą ludność kosztem gmin podmiejskich. Największa nadwyżka wymeldowań nad zameldowaniami wystąpiła w omawianym okresie czasu w Gorlicach, gdzie ubytek wyniósł ponad 7 osób na każdy 1 tys. mieszkańców. Nieznacznie wyższe saldo posiadało Jasło (-6,6%), podczas gdy w Krośnie badany

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

wskaźnik wyniósł -3,6%. Ubytek migracyjny w siedzibach powiatów jest większy niż średnio w gminach miejskich województwa małopolskiego i podkarpackiego. Poza największymi miastami znaczny ubytek migracyjny ludności wystąpił w peryferyjnie położonych gminach powiatu jasielskiego takich jak Krempna (-5,5%) oraz Nowy Żmigród (-2,3%). Natomiast w powiecie krośnieńskim ubytek migracyjny odnotowano jedynie w gminach: Dukla, Iwonicz-Zdrój i Rymanów. Obszary te położone są w dalszej odległości od miast powiatowych, ale – co ciekawe – nie cechują się znaczną atrakcyjnością mieszkaniową mimo obecności uzdrowisk i znacznych walorów widokowych. Cechy te są z pewnością głównym czynnikiem wysokiego napływu ludności do gmin południowej części powiatu gorlickiego (Uście Gorlickie).

W ciągu ostatnich trzech lat z badanych powiatów wyemigrowało za granicę na pobyt stały 826 osób, czyli znikomy odsetek całkowitej liczby mieszkańców. Współczynnik emigracji najwyższy był w Krempnej i mieście Jasło (ponad 1 osoba na 1 tys. mieszkańców w latach 2010-2012), a także w gminie Jaśliska. Zdecydowanie więcej osób opuszcza region w celach zarobkowych oraz na pobyt czasowy. Obszar badań cechuje się znacznie wyższym przyrostem naturalnym na obszarach wiejskich w porównaniu do średniej dla wszystkich gmin województwa małopolskiego i podkarpackiego (Rys.II.8). Jedynie w trzech gminach odnotowano ubytek naturalny ludności, a więc przewagę liczby zgonów nad liczbą urodzeń w latach 2010-2012. Były to gminy: Lipinki, Dębowiec i Wojaszówka, gdzie ubytek ten był niewielki – najniższą wartość współczynnika przeliczonego na 1 tys. mieszkańców posiadała gmina Lipinki (-1,4%). W pozostałym obszarze obserwowano wysoki przyrost naturalny, który w największym stopniu zaznaczał się w gminach powiatu gorlickiego (Bobowa – 6,7%, Uście Gorlickie – 5,5%, Łużna i Ropa – 4,8%). W powiecie jasielskim najwyższy przyrost naturalny posiadały gminy Skołyszyn (2,6%) oraz Brzyska (2,5%), natomiast w krośnieńskim – Krościenko Wyżne, gdzie wyniósł 2,9%. Zdecydowanie w mniejszym stopniu zaznaczał się w miastach.

Omawiane powiązania i zróżnicowania związane z położeniem i strukturami ludności w obszarze badań przedstawiono w poniższej tabeli (Tab.II.2).

Tab. III.2 Główne cechy położenia i ludności w powiatach krośnieńskim, jasielskim i gorlickim

POŁOŻENIE			
Cecha	Obszar badań	Powiązania wewnętrzne	Zróżnicowania wewnętrzne
Położenie administracyjne	1) położenie w obrębie dwóch województw (małopolskiego i podkarpackiego) 2) położenie przygraniczne (granica ze Słowacją) 3) stolice powiatów położone w północno-centralnej ich części 4) wiejski charakter obszaru badań (niski wskaźnik urbanizacji)	1) położenie w obrębie jednego województwa przed 1973 r. (województwo rzeszowskie) 2) zbliżona odległość pomiędzy miastami powiatowymi (20-25 km) 3) zbliżona powierzchnia powiatów	1) funkcja Krosna jako stolicy województwa do 1999, Jasło i Gorlice miasta powiatowe 2) położenie powiatu gorlickiego w województwie nowosądeckim do 1999 r. 3) znaczna liczba miast w powiecie krośnieńskim (5)
Położenie geograficzne	1) położenie w obrębie Karpat	1) granice jednostek administracyjnych nie	1) wyraźna granica między częścią górską, pogórską

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

LUDNOŚĆ			
Cecha	Obszar badań	Powiązania wewnętrzne	Zróżnicowania wewnętrzne
Liczba ludności i gęstość zaludnienia	1) obszar bardzo zróżnicowany pod względem gęstości zaludnienia (północ-południe)	1) zbliżona liczba ludności w badanych powiatach	1) znacznie niższa liczba ludności i gęstość zaludnienia w południowych częściach powiatów w porównaniu do północnej
Starzenie się ludności	1) cały obszar w fazie starości demograficznej	1) znaczny udział dzieci i młodzieży w południowej części powiatów 2) zmniejszanie się liczby dzieci i młodzieży w miastach	1) zaawansowana faza starzenia w małych i peryferyjnie położonych miejscowościach 2) starzenie z reguły nie występuje w dużych i peryferyjnie położonych miejscowościach obszaru badań
Depopulacja	1) zjawisko nie występuje (wzrost liczby ludności) 2) prognozowany znaczny spadek liczby mieszkańców do 2030 r.	1) wysiedlenia ludności po II wojnie światowej (Łemkowszczyzna) 2) Wyludnianie się miast powiatowych	1) zjawisko występuje głównie w gminach południowej części obszaru badań
Ruch naturalny	1) przyrost naturalny obserwowany w całym obszarze badań w ciągu ostatniej dekady	1) przyrost naturalny niższy w miastach powiatowych niż w obszarach wiejskich	1) wyraźnie wyższy przyrost naturalny w powiecie gorlickim
Ruch migracyjny	1) ujemne saldo migracji w całym obszarze badań w ciągu ostatniej dekady 2) odpływ ludności podstawową przyczyną depopulacji miast i peryferyjnych obszarów wiejskich	1) dodatnie saldo migracji w obszarach podmiejskich Krosna, Jasła i Gorlic	2) przyrost migracyjny w górskiej części powiatu gorlickiego, znaczny ubytek obszarach górskich powiatów jasielskiego i krośnieńskiego

Źródło: opracowanie własne.

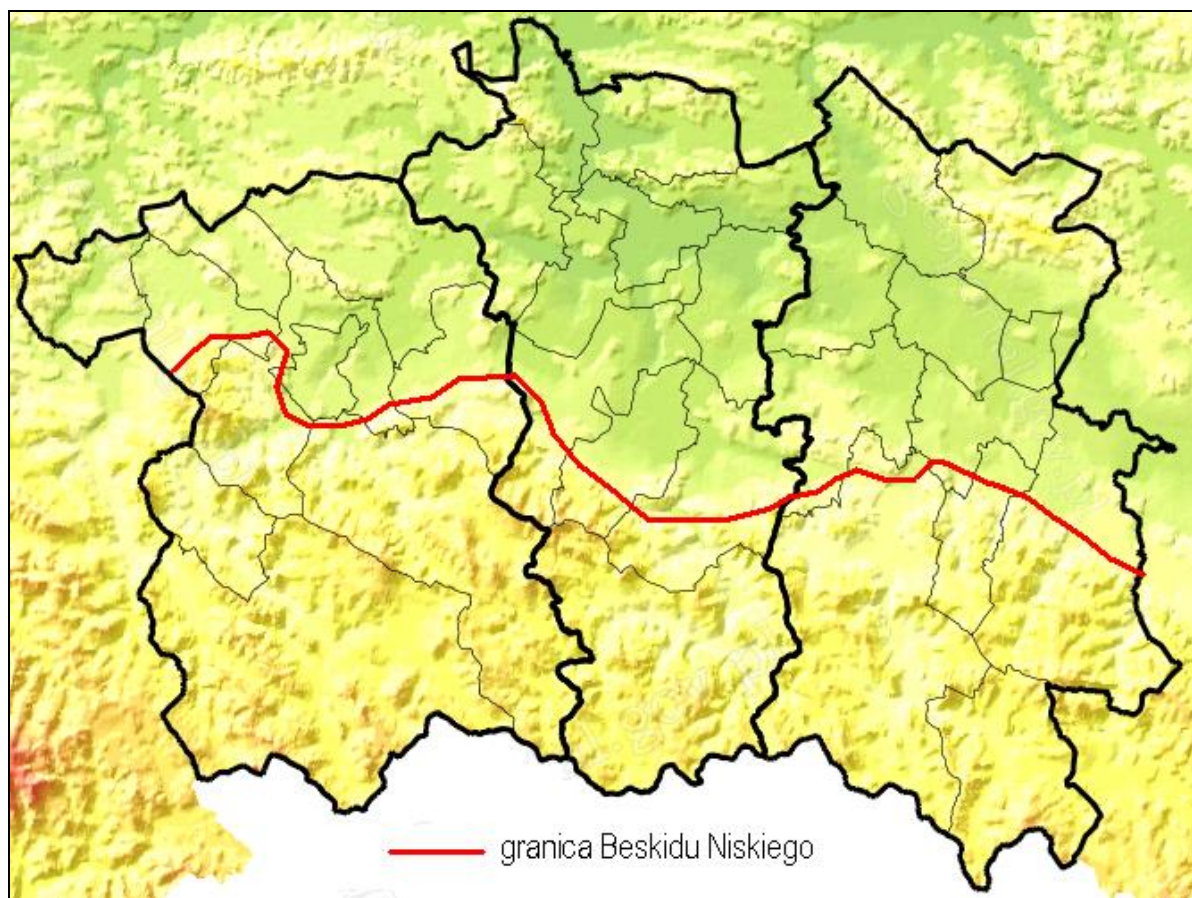
2. Środowisko przyrodnicze

2.1 Warunki przyrodnicze

Analizowane powiaty jasielski, krośnieński oraz gorlicki charakteryzują się wspólnymi cechami środowiskowymi, które uwarunkowane są ich położeniem na obszarze Beskidu Niskiego (Rys.II.9). Beskid Niski stanowi wododziałowy, graniczny łańcuch górski położony w miejscu największego zwężenia i obniżenia łuku Karpat, gdzie wysokości nie przekraczają 1000 m n.p.m. W Beskidzie Niskim przeważają szerokie pasma o przebiegu z północnego zachodu na południowy wschód układające się w dwa wyraźne ciągi, pomiędzy którymi, równoległe do nich, rozłożyły się kotliny i obniżenia

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

poddzielane niewysokimi grzbieciami (układ rusztowy). Łuk gór przebiega skośnie do struktur geologicznych, stąd często występują wychodnie piaskowców oraz przełęcze. Na stromych zboczach i w głębokich lejach źródłowych występują liczne, rozległe osuwiska (np. w Lipowicy koło Dukli). W Beskidzie Niskim znajdują się obszary źródliskowe rzek: Białej, Ropy, Wisłoki, Wisłoka i Jasiołki, które płyną obniżeniami terenu, równoległe do grzbieców lub przecinają je w poprzek głębokimi przełomami, dlatego też jednym z bogactw rejonów Beskidu Niskiego są naturalne wody mineralne, które przyczyniły się do rozwoju znanych uzdrowisk, tj. Rymanów-Zdrój i Iwonicz-Zdrój w powiecie krośnieńskim oraz Wysowa-Zdrój i Wapienne w powiecie gorlickim. Wszystkie analizowane powiaty charakteryzują się wysokim wskaźnikiem lesistości i znaczną powierzchnią zajmowaną przez obszary zielone podlegające ochronie prawnej, zwłaszcza w ich południowej części. Według danych statystycznych dla województw podkarpackiego i małopolskiego powiat gorlicki charakteryzował się wskaźnikiem lesistości 43,4%, powiat jasielski – 37,1% oraz powiat krośnieński – 35,7%, a więc powyżej lesistości całego kraju (stan na 2012 r.). Udział lasów na poziomie gmin jest bardziej zróżnicowany, a w niektórych gminach południowej części powiatów osiąga nawet ponad 60% (gminy: Sękowa, Uście Gorlickie w powiecie gorlickim, gmina Krempna (najwyższy wskaźnik – 74,8%) w powiecie jasielskim, gminy Jaśliska, Iwonicz-Zdrój, Dukla w powiecie krośnieńskim).

Rys. III.8 Położenie powiatów na obszarze Beskidu Niskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie geoportal.pl.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Obszar **powiatu krośnieńskiego** położony jest w zasięgu trzech jednostek fizjograficznych: Pogórza Strzyżowsko-Dynowskiego, Kotliny Jasielsko-Krośnieńskiej oraz Beskidu Niskiego. Na północy powiatu przeważają łagodne faliste wzniesienia Pogórza, z których największe to Sucha Góra (591 m n.p.m.), która wznosi się ponad 300 metrów nad dnem Kotliny Jasielsko-Krośnieńskiej. Od strony południowej rozciągają się pasma Beskidu Niskiego osiągające wysokość ponad 857 m n.p.m. (Góra Kamień). Góry te są łatwo dostępne, lecz omijają je główne szlaki komunikacyjne, co utrudnia rozwój lokalnych miejscowości oraz ogranicza współpracę pomiędzy sąsiadującymi gminami.

Na południu powiatu dominują lasy i gospodarka leśna, teren charakteryzują niski stopień urbanizacji i wysoka atrakcyjność turystyczna obszaru. Centralna część powiatu posiada największy wskaźnik urbanizacji. Na terenie powiatu gospodarkę leśną prowadzą nadleśnictwa: Dukla, Rymanów oraz Kołaczyce (w północnej części gminy Wojaszkówka) podległe Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krośnie. Rozmieszczenie lasów jest nierównomierne. Duże i zwarte kompleksy leśne znajdują się w południowej części powiatu. Gmina o najwyższym wskaźniku lesistości w tym powiecie to Jaśliska (64,5%). Najniższym wskaźnikiem lesistości charakteryzuje się gmina Krościenko Wyżne. Urozmaicona rzeźba terenu powoduje zróżnicowanie klimatyczne z zachowaniem cech klimatu górskiego.

Na terenie powiatu występują zlewnie rzek Wisłoki i Sanu – karpackich dopływów Wisły. Głównymi rzekami w powiecie są: Jasiołka (dopływ Wisłoki) oraz Wisłok (dopływ Sanu) wraz z Morwawą, Lubatówką i innymi mniejszymi ciekami. Rzeki w powiecie mają w zdecydowanej większości charakter górski. Charakterystycznym zjawiskiem jest duża nierównomierność przepływów wynikająca m.in. ze zmienności zasilania opadami i warunków terenowych. Na rzece Wisłok, na granicy między powiatami krośnieńskim i sanockim, położony jest zbiornik zaporowy Besko. Zbiornik ma duże znaczenie gospodarcze dla regionu z uwagi na gromadzenie wód przeznaczonych do spożycia i funkcję przeciwpowodziową. Szczególne znaczenie dla regionu mają zasoby wód leczniczych, które przyczyniły się do powstania dwóch uzdrowisk: Iwonicz-Zdrój oraz Rymanów-Zdrój.

Ze względu na urozmaiconą budowę geologiczną powiat zalicza się do dość zasobnych w kopaliny. Surowce mineralne występują tu w pięciu podstawowych grupach, tj.:

- Piaskowce (skały krzemionkowe zwarte) są najbardziej pospolitym, a jednocześnie najcenniejszym surowcem skalnym.
- Skały ilaste, są to łupki kredowo-trzeciorzędowe różnych formacji fliszowych oraz gliny czwartorzędowe głównie zwietrzelinowe.
- Kruszywo naturalne (skały krzemionkowe luźne) to w zdecydowanej większości żwiry i pospółki niższych i wyższych teras rzecznych, jak i osadów zwirowych położonych poza dolinami rzek.
- Surowce bitumiczne (ropa naftowa i gaz ziemny), karpacka ropa naftowa należy do typu metanowego. W wyniku wieloletniej eksploatacji nastąpiło znaczne wyczerpanie się zasobów tego regionu. Złoża gazu ziemnego występują w utworach kredowych i trzeciorzędowych, zarówno w złożach samodzielnych, jak i towarzysząc złożom ropy naftowej lub kondensatów. Wydobywanie gazu ze złóż karpackich przebiega w warunkach gazowo-aporowych. Gaz jest wysokometanowy (powyżej 80%) i niskoazotowy (zawartość kilka procent).
- Wody mineralne towarzyszą zwykle złożom ropy naftowej, są to głównie solanki o wskaźniku chlorkowo-bromkowym, występują w rejonie Iwonicza i Rymanowa – (Złoże Iwonicz Zdrój

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

i Rymanów). Wody mineralne w Iwoniczu-Zdroju, Rymanowie, zostały formalnie uznane za lecznicze.

Powiat jasielski obejmuje swoim zasięgiem część Pogórza Ciężkowickiego i Strzyżowskiego, Kotliny Jasielsko-Krośnieńskiej, Pogórza Jasielskiego i środkową część Beskidu Niskiego, na obszarze którego rozciąga się Magurski Park Narodowy. Przez teren powiatu przepływa rzeka Wisłoka wraz z dopływami, tj. Ropą i Jasiołką. Górny bieg rzeki i część środkowego leżą w granicach administracyjnych powiatu jasielskiego. Rzeka ta bierze początek w Beskidzie Niskim, natomiast zasadnicza część obszaru źródłowego Wisłoki znajduje się w granicach Magurskiego Parku Narodowego. Źródła wyphywają na wysokości 575 m n.p.m., u podnóża Dębiego Wierchu. Silnie rozbudowany system źródeł, młak i cieków wodnych zlokalizowany jest na północnych stokach masywu Magury Wątkowskiej, skąd duże ilości wód czystych odprowadzane są przez potok Kłopotnica do Wisłoki. Główne źródła i ciekі źródłowe Wisłoki (Rzeszówka, Zawoja, Świerzowa, Ryjak, Krempna i Wilsznia) znajdują się w południowej części Parku i w sąsiedztwie jego granicy.

Znaczną powierzchnię powiatu jasielskiego zajmują tereny cenne przyrodniczo, w tym obszar około 20 tys. ha wchodzący w skład Magurskiego Parku Narodowego oraz Jaśliskiego Parku Krajobrazowego. Największą wartość tych obszarów stanowią dobrze zachowane, naturalne drzewostany bukowe i jodłowe, bogata fauna puszczańska, urozmaicone wychodnie skalne. Powiat charakteryzuje się znaczną lesistością, lasy w powiecie jasielskim zajmują 37,1% powierzchni. Największe obszary leśne znajdują się w gminie Krempna (74,8%), która wraz z bieszczadzkimi gminami Cisna i Lutowiska należy do gmin o najwyższym wskaźniku lesistości w województwie podkarpackim. Ponad 38% powierzchni powiatu jasielskiego stanowią obszary objęte ochroną prawną, co stanowi istotny walor regionu, ale jednocześnie powoduje dość duże ograniczenia w realizacji nowych inwestycji na terenie powiatu.

W granicach powiatu jasielskiego występują liczne złoża surowców mineralnych dwóch grup:

- surowców energetycznych,
- surowców skalnych.

Złoża ropy występują w południowej i wschodniej części powiatu. W powiecie jasielskim znajduje się wiele kopalń ropy naftowej na złożach odkrytych w różnych okresach oraz w różnych jednostkach geologicznych, grupujących się wyłącznie na południe oraz na wschód od Jasła. Z kopalin pospolitych powszechnie występują złoża kruszywa naturalnego. Są to przeważnie złoża żwirowe i żwirowo-piaskowe powstałe w wyniku akumulacji rzecznej, występują na terasach głównych rzek w powiecie, przede wszystkim Wisłoki i Ropy.

Powiat gorlicki położony jest na obszarze Beskidu Niskiego, a także Pogórza Karpackiego (Pogórza Ciężkowickiego) w północnej jego części. Część wschodnia terenu powiatu stanowi fragment Magurskiego Parku Narodowego zlokalizowanego na terenie gmin Lipinki i Sękowa. Jest to teren wyżynno-pagórkowaty. Północna część powiatu ma charakter pogórski, przeważają tu szerokie wzniesienia, a w części południowej rozciągają się łagodne góry Beskidu Niskiego z wzniesieniami nieprzekraczającymi 1000 m n.p.m. Większość terenu powiatu stanowią lesiste wzgórza, kręte rzeki, doliny będące strefą przejściową pomiędzy Beskidem Niskim a Pogórzem Karpackim. W północno-zachodniej części powiatu wznoszą się Góry Grybowskie z najwyższą okazałą górą Chełm (779 m).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

W kierunku południowym rozciąga się długi porośnięty lasem wał Magury Małastowskiej z wyróżniającym się wzniesieniem (813 m n.p.m.) stanowiącym jej główny szczyt, a także Wierchem (707 m) i Sołtysią Górą (598 m). Dalej na wschód dominują kolejne wzniesienia Kornuty (830 m), Wątkowa (846 m), Magura (842 m) należące do pasma Magury Wątkowskiej. Najdłuższym ciekim wodnym przepływającym przez teren powiatu jest rzeka Ropa, pozostałe większe ciekі to m.in. Biała, Sękówka, Moszczanka, Stróżowianka, Muchówka, Figa, Libuszanka. Na rzece Ropa, około 19 km na południe od Gorlic, zlokalizowany jest sztuczny zbiornik retencyjny Klimkówka, którego zadaniem jest wyrównywanie przepływów w rzece Ropa i zarazem pełnienie funkcji zbiornika rekreacyjnego. Ze względu na walory przyrodnicze i krajobrazowe prawie cały obszar powiatu został objęty obszarem chronionego krajobrazu. Natomiast wyjątkowo wartościowe zasoby przyrodnicze na terenie powiatu objęto szczegółowymi formami ochrony w postaci Magurskiego Parku Narodowego, dwóch rezerwatów przyrody (Kornuty i Jelenia Góra) oraz licznych pomników przyrody. Wyodrębnione obszary zostały objęte ochroną zgodnie z wymogami Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r. poz.627 ze zm.). Na terenie powiatu gorlickiego występują złoża ropy naftowej, gazu ziemnego oraz ilastych surowców ceramiki budowlanej. Do liczących się zasobów naturalnych na terenie powiatu gorlickiego należy zaliczyć także naturalne źródła wód mineralnych. Ze źródeł leczniczych znane są miejscowości Wysowa oraz Wapienne. W Wysowej w większości występują szczyawy wodorowęglanowo-chlorkowo-sodowe, a w Wapiennem – słabo mineralizowane wody siarczkowe. Uwarunkowania lokalne zostały zaprezentowane na Rys.II.10.

Rys. III.9 Uwarunkowania lokalne na terenie powiatów jasielskiego, krośnieńskiego i gorlickiego

Źródło: opracowanie własne.

2.2 Przyrodnicze obszary chronione

Teren **powiatu krośnieńskiego** w większości stanowią obszary o szczególnych walorach przyrodniczych objęte ochroną prawną (ponad 63 % powierzchni powiatu), należą do nich:

- Magurski Park Narodowy (gmina Dukla, 5,7% całego obszaru Parku),

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

- Parki Krajobrazowe: Jaśliski (gmina Dukła), Czarnorzecko-Strzyżowski (gminy: Korczyna, Wojaszówka),
- rezerваты przyrody (gmina Dukła – 7 rezerwatów, gmina Korczyna – 1 rezerwat),
- Obszary Chronionego Krajobrazu: Czarnorzecki (gminy: Korczyna, Krościenko, Wojaszówka) i Beskidu Niskiego (gminy: Dukła, Iwonicz-Zdrój, Miejsce Piastowe, Rymanów).

Na obszarze powiatu ochroną prawną objęte są trzy użytki ekologiczne o powierzchni 17,1 ha na terenie nadleśnictwa Dukła.

Rezerваты przyrody stanowią drugą co do rangi formę ochrony przyrody. W powiecie krośnieńskim są to:

- „MODRZYNA” w Barwinku o pow. 17,69 ha – florystyczny, naturalne stanowisko modrzewia polskiego,
- „PRZĄDKI” w Czarnorzekach o pow. 13,62 ha – geologiczny, grupa skał piaskowcowych na grzbiecie górskim,
- „CISY W NOWEJ WSI” o pow. 2,18 ha – florystyczny, naturalne stanowisko cisa pospolitego,
- „REZERWAT TYSIĄCLECIA NA GÓRZE CERGOWEJ” w Jasionce i Cergowej o pow. 63,50 ha – leśny, naturalny las mieszany z przewagą buczyny karpackiej,
- „IGIEŁKI” w Mszanie o pow. 27,88 ha – florystyczny, naturalne stanowisko cisa pospolitego,
- „PRZEŁOM JASIOŁKI” w Daliowej, Tylawie i Zawadce Rymanowskiej o pow. 123,41 ha malowniczy odcinek rzeki Jasiołki pomiędzy wzgórzami Piotruś i Ostra, naturalne zespoły leśne,
- „WADERNIK” w Ropiance o pow. 10,72 ha – florystyczny, naturalne stanowisko cisa pospolitego w otoczeniu lasu jodłowo-bukowego,
- „KAMIEŃ NAD JAŚLISKAMI” w Jaśliskach i Lipowcu o pow. 302,32 ha – leśny, ochrona buczyny karpackiej.

W granicach administracyjnych powiatu krośnieńskiego znajdują się ponadto obszary objęte ochroną w ramach Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000, takie jak:

- obszar specjalnej ochrony ptaków *Beskid Niski*,
- specjalne obszary ochrony siedlisk: *Jasiołka*, *Łysa Góra*, *Ostoja Jaśliska*, *Ostoja Magurska*, *Rymanów*, *Trzciana*, *Sztolnie w Węglówce*, *Kościół w Równem*, *Ladzin*, *Las Hrabeński*, *Łąki nad Wojkówką*, *Łąki w Komborni*, *Ostoja Czarnorzecka*, *Osuwiska w Lipowicy*, *Wisłok Środkowy z dopływami*, *Wisłoka z dopływami*.

W przypadku **powiatu jasielskiego** 38% powierzchni objęte jest różnymi formami ochrony prawnej, stosownie do wartości przyrodniczych i krajobrazowych. Obszary chronione znajdują się głównie w południowej i północno-zachodniej części. W skład obszarów objętych ochroną prawną wchodzi:

- Magurski Park Narodowy (gminy: Krempna, Dębowiec, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski – 84% powierzchni parku),
- Jaśliski Park Krajobrazowy (część gminy Krempna) i Park Krajobrazowy Pasma Brzanki (gminy: Brzyska, Skołyszyn),
- rezerваты przyrody – rezerwat leśno-geologiczny „Golesz” oraz rezerwat przyrody Łysa Góra (gminy: Brzyska, Kołaczyce, Nowy Żmigród, Skołyszyn),

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

- Obszar Chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego (gminy: Dębowiec, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski).

W granicach administracyjnych powiatu jasielskiego znajdują się obszary objęte ochroną w ramach Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000, takie jak:

- obszar specjalnej ochrony ptaków Beskid Niski,
- specjalne obszary ochrony siedlisk: *Bednarka, Jasiołka, Łysa Góra, Ostoja Jaślicka, Ostoja Magurska, Źródlika Wisłoki, Wisłoka z Dopływami, Goleisz, Józefów-Wola Dębowiecka, Las Niegłowicki, Liwosz, Kościół w Skalniku, Łąki nad Młynówką.*

Na terenie **powiatu gorlickiego**, podobnie jak w powiecie jasielskim i krośnieńskim, występują liczne obszary cenne przyrodniczo, które zostały objęte różnymi formami ochrony przyrody. Zalicza się do nich m.in.:

- część Magurskiego Parku Narodowego (w gminach Sękowa i Uście Gorlickie) wraz z otuliną parku, która zajmuje powierzchnię 5.550 ha,
- rezerwat przyrody Kornuty (gmina Sękowa) oraz Jelenia Góra (gmina Gorlice),
- Południowomałopolski Obszar Chronionego Krajobrazu ustanowiony rozporządzeniem Wojewody Małopolskiego w 2006 r. na terenie gmin Ropa i Uście Gorlickie oraz części gmin: Gorlice, Sękowa i Łużna.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 16 kwietnia 2004 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 r. zmienionym rozporządzeniem z dnia 5 września 2007 r. Minister Środowiska wyznaczył na terenie powiatu obszar Natura 2000:

- Ostoja Magurska obejmująca część gmin : Sękowa i Lipinki,
- Beskid Niski – gminy: Ropa, Uście Gorlickie, Gorlice, Sękowa i Lipinki. Obszar ten obejmuje również część powiatu nowosądeckiego, jak również część województwa podkarpackiego. Całkowita powierzchnia obszaru to 151.967 ha. Areał ten obejmuje region Beskidu Niskiego we wschodniej części polskich Karpat,
- Bednarka – gmina Lipinki. Bednarka jest wsią położoną na skraju Beskidu Niskiego, jej południowa część znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie ostoi magurskiej.

W trakcie konsultacji społecznych znajdują się następujące obszary Natura 2000, jakie mają być wyznaczone na terenie powiatu gorlickiego, tj.:

- Ostoje Nietoperzy Powiatu Gorlickiego,
- Dolny Dunajec i Biała Tarnowska,
- Górna Ropa ze Zdynią.

Z Rys. II.11 wynika, że tereny objęte formami ochrony przyrody koncentrują się głównie w południowej części wszystkich powiatów oraz północnej części powiatów jasielskiego i krośnieńskiego. Obszary cenne przyrodniczo zlokalizowane w granicach powiatów można rozpatrywać w dwóch aspektach: jako szansę dla rozwoju regionów (duży potencjał do rozwoju turystyki) oraz jako barierę utrudniającą, a niekiedy nawet uniemożliwiającą realizację wielu inwestycji z uwagi na liczne zakazy i nakazy wynikające z *Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* (Dz. U. z 2013 r. poz.627 ze zm.) oraz wynikające z programów ochrony oraz projektów planu zadań ochronnych sporządzanych dla poszczególnych obszarów objętych ochroną.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.11 Udział powierzchni rezerwatów przyrody, parków narodowych i parków krajobrazowych w całkowitej powierzchni gmin powiatów krośnieńskiego, jasielskiego i gorlickiego w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

2.3. Zasoby środowiska dla potrzeb turystyki i gospodarki

Jak wynika z powyższych rozważań, zarówno powiat krośnieński, jasielski, jak i gorlicki posiadają duże wartości przyrodniczo-krajobrazowe i są atrakcyjne turystycznie ze względu na położenie w zasięgu kilku jednostek fizjograficznych, cechujących się zróżnicowaniem ukształtowania terenu oraz bogactwem zasobów flory i fauny. O znacznej wartości przyrodniczej i krajobrazowej regionów świadczy występowanie licznych form ochrony przyrody. Pomimo tego, że powiaty posiadają dobre środowiskowe warunki do rozwoju turystyki rekreacyjnej, aktywnej, kwalifikowanej i kulturowej oraz biznesowej, to naturalne walory wykorzystywane są w niewielkim stopniu. Dla zapewnienia rozwoju turystyki, rekreacji i wypoczynku oraz efektywniejszego wykorzystania istniejących walorów przyrodniczo-krajobrazowych, niezbędna jest współpraca regionów, w tym stała rozbudowa i modernizacja szeroko rozumianej infrastruktury turystycznej i podnoszenie jakości usług.

Z uwagi na położenie w zasięgu Karpat powiaty powinny rozwijać i kontynuować działania zorientowane na turystykę i w tym celu wspólnie realizować inwestycje w promocję regionów. Konieczne jest podejmowanie celowych działań promocyjnych, skierowanych do klienta zewnętrznego oraz wewnętrznego, prowadzenie systematycznych badań rynku turystycznego oraz analiza badań umożliwiających prowadzenie ukierunkowanych na klienta działań w zakresie promocji turystycznej. Należy jednak podkreślić, że w niektórych przypadkach występowanie obszarów chronionych oraz duża lesistość terenów może stanowić barierę w zakresie współpracy przedmiotowych powiatów. Zgodnie z zapisami *Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* (Dz. U. z 2013 r. poz.627 ze zm.) poszczególne obszary objęte formami ochrony podlegają wielu zakazom i nakazom. Ponadto należy również uwzględniać zapisy i wytyczne planów ochrony danych obiektów cennych przyrodniczo oraz innych wewnętrznych dokumentów.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

W związku ze znaczną powierzchnią zajmowaną przez Magurski Park Narodowy oraz występowaniem rezerwatów przyrody pojawiają się ograniczenia, jakie wynikają z art.15 *Ustawy o ochronie przyrody* (Dz. U. z 2013 r. poz.627 ze zm.) na terenach tych obowiązują zakazy (Tab.II.3).

Tab. III.3 Wybrane zakazy i ograniczenia na terenach parków narodowych oraz rezerwatów przyrody

Ograniczenie dla inwestycji	Ograniczenia dla turystyki/rekreacji	Pozostałe ograniczenia
Zakaz budowy lub przebudowy obiektów budowlanych i urządzeń technicznych, z wyjątkiem obiektów i urządzeń służących celom parku narodowego albo rezerwatu przyrody.	Zakaz użytkowania, niszczenia, zanieczyszczenia i dokonywania zmian obiektów przyrodniczych, obszarów oraz zasobów, tworów i składników przyrody.	Zakaz wprowadzania psów na obszary objęte ochroną ścisłą i czynną, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych planie ochrony.
Zakaz zmiany stosunków wodnych, regulacji rzek i potoków, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody.	Zakaz polowania, z wyjątkiem obszarów wyznaczonych w planie ochrony lub zadaniach ochronnych ustanowionych dla rezerwatu przyrody oraz pozyskiwania, niszczenia lub umyślnego uszkodzenia roślin oraz grzybów.	Zakaz zakłócania ciszy.
Zakaz niszczenia gleby lub zmiany przeznaczenia i użytkowania gruntów.	Zakaz organizowania imprez rekreacyjno-sportowych na obszarach chronionych.	Zakaz wprowadzania organizmów genetycznie zmodyfikowanych.
Zakaz pozyskiwania skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, minerałów i bursztynu.	Zakaz palenia ognisk i wyrobów tytoniowych oraz używania źródeł światła o otwartym płomieniu, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych.	Zakaz prowadzenia badań naukowych bez zgody dyrektora parku lub regionalnego dyrektora ochrony środowiska.
Zakaz prowadzenia działalności wytwórczej, handlowej i rolniczej, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony.	Zakaz wspinaczki, eksploracji jaskiń lub zbiorników wodnych, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych do tego celu.	Zakaz stosowania chemicznych biologicznych środków ochrony roślin i nawozów.
Zakaz ruchu pojazdów poza drogami publicznymi oraz poza drogami położonymi na nieruchomościach stanowiących własność parków narodowych lub będących w użytkowaniu wieczystym parków narodowych, wskazanymi przez dyrektora parku narodowego lub regionalnego dyrektora ochrony środowiska.	Zakaz umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną przyrody, udostępnianiem parku albo rezerwatu przyrody, edukacją ekologiczną, z wyjątkiem znaków drogowych i innych znaków związanych z ochroną bezpieczeństwa i porządku powszechnego.	Zakaz chwytania lub zabijania dziko występujących zwierząt, zbierania lub niszczenia jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych zwierząt, umyślnego płoszenia zwierząt kręgowych, zbierania poroży, niszczenia nor, gniazd, legowisk i innych schronień zwierząt i ich miejsc rozrodu.
Zakaz wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu.	Zakaz zbioru dziko występujących roślin i grzybów i ich części oraz zakaz połowu ryb, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony lub	

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

---

zadaniach ochronnych.

Zakaz używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego, uprawiania sportów wodnych i motorowych, pływania i żeglowania, z wyjątkiem akwenów lub szlaków do tego wyznaczonych.

Zakaz biwakowania, ruchu pieszego, rowerowego, narciarskiego i jazdy konnej wierzchem, z wyjątkiem szlaków i tras narciarskich wyznaczonych przez dyrektora ochrony środowiska.

Źródło: art.15 Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. tj. Dz. U. z 2013 r. poz.627 ze zm.).

Analizując wpływ położenia i ukształtowania terenu na rozwój powiatów, należy stwierdzić, że w wielu przypadkach urozmaicona rzeźba terenu powoduje istotne ograniczenia we współpracy pomiędzy gminami. Położenie jest istotnym problemem chociażby w miejscowościach Grab lub Ożenna, w gminie Krempna położonych peryferyjnie nawet w stosunku do siedziby gminy, nie mówiąc o Jaśle. Lokalizacja miejscowości za pasmem górskim Beskidu, ze słabo rozwiniętą infrastrukturą komunikacyjną stanowi istotną barierę dla rozwoju gminy, co powoduje, że poziom życia jej mieszkańców jest bardzo niski. Analizując mapę topograficzną, jako barierę można jednocześnie postrzegać rzeki, w wielu przypadkach brak mostów spowodował, że regiony są słabiej rozwinięte, natomiast zainteresowanie obszarem koncentruje się wokół miejscowości posiadających rozwiniętą infrastrukturę komunikacyjną. Z drugiej strony należy jednak podkreślić, że rzeźba terenu, liczne wzniesienia, istniejąca sieć rzeczna stwarzają szanse i możliwości inwestowania na terenie powiatów w odnawialne źródła energii. Korzystne warunki wiatrowe oraz potencjał górskich rzek umożliwiają rozwój inwestycji polegających na budowie farm wiatrowych oraz elektrowni wodnych. Według zapisów „Projektu wojewódzkiego programu rozwoju odnawialnych źródeł energii dla województwa podkarpackiego” województwo podkarpackie posiada stosunkowo dobre warunki wiatrowe, szczególnie w obszarze południowym i południowo-centralnym. Na terenie województwa do obszarów szczególnie predysponowanych pod względem wiatrowym zaliczają się południowa część jasielskiego oraz południowa i północna część powiatu krośnieńskiego (ze szczególnym uwzględnieniem gmin Rymanów i Dukla). Niemniej istotnym ograniczeniem przestrzennym dla rozwoju energetyki odnawialnej, a w szczególności lądowych farm wiatrowych, jest występowanie i powiększanie się obszarów chronionych, w tym terenów należących do sieci NATURA 2000, oraz wysoki wskaźnik lesistości. Ponadto dodatkowym utrudnieniem na terenie powiatów jest rozproszona zabudowa, co decyduje o niekorzystnym wskaźniku szorstkości terenu. W Tab.II.4 zestawiono uwarunkowania środowiskowe mające szczególny wpływ na rozwój gospodarczy analizowanych powiatów.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Tab. III.4 Uwarunkowania środowiskowe w powiatach gorlickim, jasielskim i krośnieńskim

Element środowiska	Cecha środowiska	Efekt	Lokalizacja	Skutki
<i>Ukształtowanie powierzchni</i>	<i>Południkowy układ pasm górskich</i>	-	<i>Gminy Dukła, Krempna, Sękowa</i>	<i>słabe kontakty pomiędzy gminami trudności w zakresie realizacji inwestycji komunikacyjnych</i>
	<i>Znaczne nachylenia, północny skłon gór</i>	+	<i>Gminy Dukła, Jaślika</i>	<i>korzystne naśnieżenie dla stoku narciarskiego, potencjał rozwoju turystyki górskiej, walory widokowe</i>
<i>Zasoby przyrodnicze</i>	<i>Wysoki wskaźnik lesistości</i>	+/-	<i>m. in. gminy Sękowa, Uście Gorlickie, Dukła, Krempna, Jaślika, Iwonicz Zdrój, Rymanów</i>	<i>potencjał rozwoju turystyki ekologicznej ograniczenia rozwoju energetyki wiatrowej</i>
	<i>Występowanie przyrodniczych obszarów chronionych</i>	+/-	<i>m. in. Gminy Jaślika, Dukła, Krempna, Korczyzna, Wojaszówka</i>	<i>potencjał rozwoju turystyki ograniczenia prawne dla realizacji nowych inwestycji</i>
<i>Zasoby złóż naturalnych</i>	<i>Naturalne wody mineralne</i>	+	<i>Gminy Rymanów, Iwonicz-Zdrój, Uście Gorlickie, Sękowa</i>	<i>rozwój terenów, uzdrowisk, atrakcja turystyczna regionu</i>
	<i>Złóża surowców skalnych, energetycznych</i>	+	<i>Gminy Dukła, Gorlice, Jedlicze, Dębowiec, Korczyzna, Brzyska, Skołyszyn, Rymanów</i>	<i>możliwość rozwoju współpracy między gminami rozwój przemysłowy regionu</i>

Źródło: opracowanie własne.

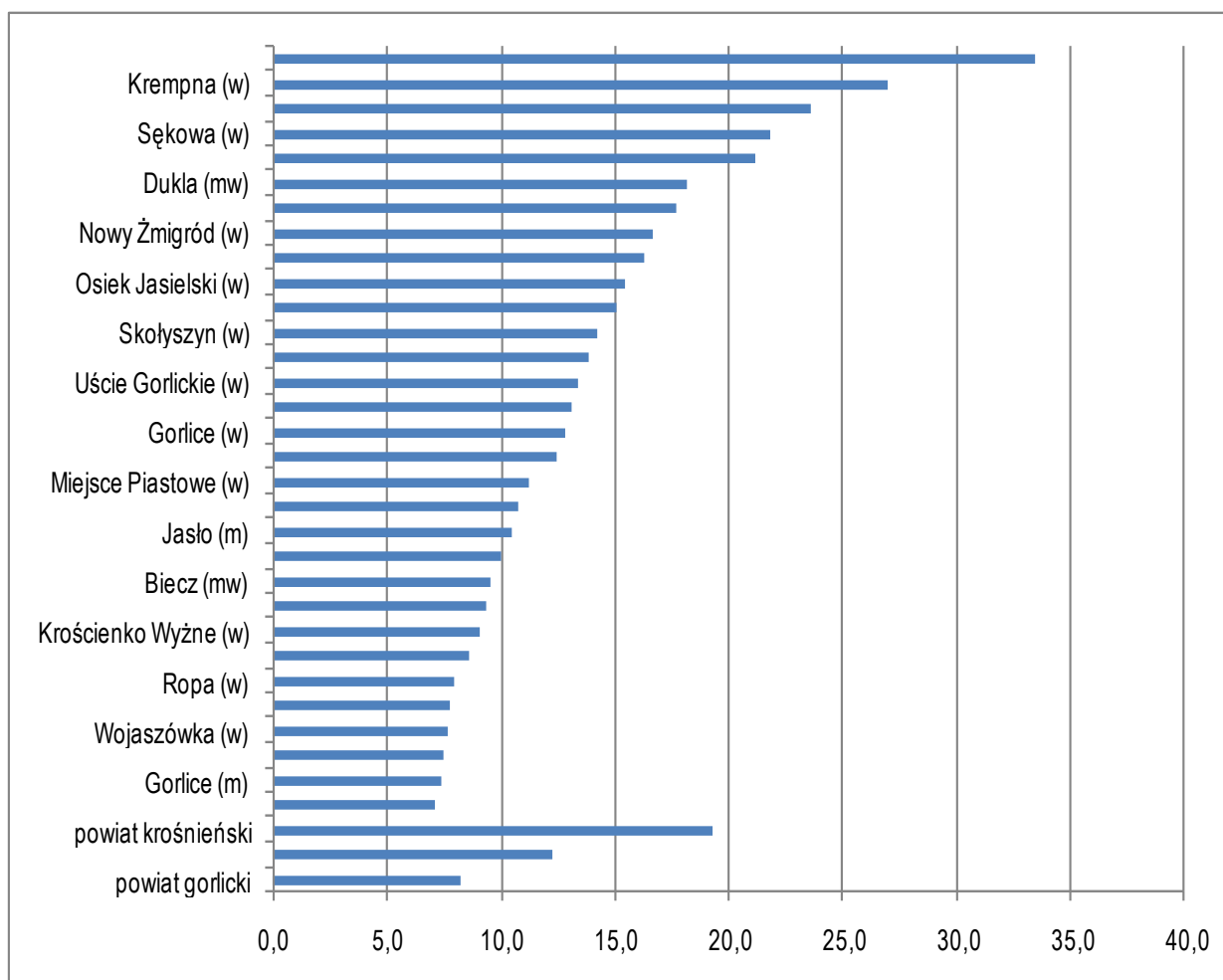
3. Struktura społeczna

W niniejszym podrozdziale obszar badań został poddany analizie pod względem struktury społecznej. W tym celu wzięto pod uwagę zróżnicowanie ubóstwa i wykorzystania opieki społecznej, struktury zatrudnienia i problemu bezrobocia, struktury i dostępności systemu edukacji, ochrony zdrowia oraz warunków mieszkaniowych. Pozwoliło to na wyznaczenie obszarów zmagających się z problemami społecznymi, którym należy przeciwdziałać, aby polepszyć poziom życia mieszkańców. Działania te powinny być podejmowane przez władze lokalne oraz regionalne w poszczególnych obszarach niezależnie od dzielących je granic podziału administracyjnego.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

3.1 Opieka społeczna i ubóstwo

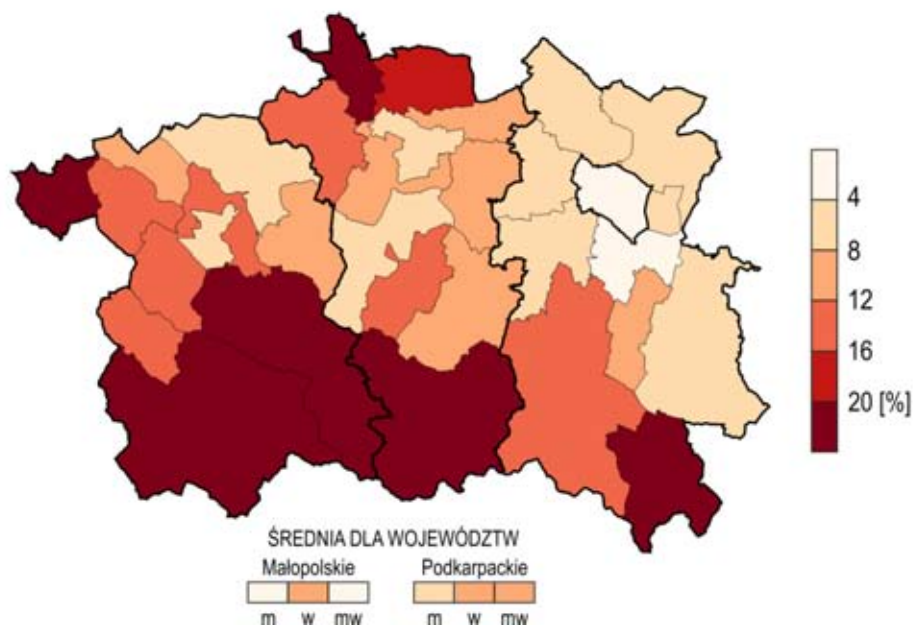
Zgodnie z *Ustawą o pomocy społecznej*, pomoc społeczna udzielana jest osobom i rodzinom w celu przezwyciężenia trudnych sytuacji życiowych, których nie są w stanie pokonać przy wykorzystaniu własnych uprawnień, zasobów i możliwości. Na podstawie kryterium dochodowego ustala się grupę osób uprawnionych do ubiegania się o przyznanie zasiłków z pomocy społecznej. Według definicji Głównego Urzędu Statystycznego środowiskowa pomoc społeczna polega na udzielaniu świadczeń pieniężnych i niepieniężnych osobom spełniającym określone kryteria i zakwalifikowanym do otrzymania takiej pomocy w miejscu ich zamieszkania. Środowiskową pomoc pieniężną tworzą różnego rodzaju zasiłki: stałe, okresowe, celowe, pomoc na usamodzielnienie i kontynuowanie nauki, pomoc dla cudzoziemców. Natomiast forma niepieniężna obejmuje posiłki, schronienie w domach dla bezdomnych, ubranie, sprawienie pogrzebu, usługi opiekuńcze, pomoc na zagospodarowanie w formie rzeczowej.

Rys. III.10 Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.11 Udział osób będących w rodzinach, które pobierają zasiłek z powodu ubóstwa w obszarze badań oraz w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województw małopolskiego i podkarpackiego w 2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej.

Na podstawie analizy udziału osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem zauważa się pewne dysproporcje w rozkładzie przestrzennym zjawiska. Najmniej korzystnie przedstawia się sytuacja w powiecie jasielskim (16,7% korzystających osób w gospodarstwach domowych). W powiecie gorlickim i powiecie krośnieńskim średnio z pomocy środowiskowej korzysta odpowiednio 14,2% i 11,5% z nich. W Krośnie świadczenia udzielane są 7,1% ludności. Najślabiej pod tym względem prezentują się gminy wiejskie peryferyjnie położone w stosunku do całego powiatu (Brzyska, Krempna, Sękowa, Jaślicka) i gmina miejsko-wiejska Bobowa, również położona na peryferiach powiatu gorlickiego. Najkorzystniejsza sytuacja pod tym względem dotyczy miast Krosno i Gorlice, a także gmin bezpośrednio sąsiadujących z nimi, zwłaszcza tych położonych w pobliżu Krosna. Słabo na tle pozostałych gmin prezentują się gmina miejska Jasło oraz gminy należące do powiatu jasielskiego (Rys. II.12).

Ubóstwem określa się stan permanentnego niezaspokajania podstawowych potrzeb przez człowieka.

Wyróżnia się dwie grupy czynników warunkujących ubóstwo:

- czynniki obiektywne, uwarunkowane zjawiskami ekonomicznymi, demograficznymi, społecznymi, politycznymi;
- czynniki subiektywne, czyli przekonania, postawy i zachowania ludzi, cechy osobowe, indywidualne możliwości.

Doświadczenie ubóstwa powoduje wiele negatywnych skutków, które, nabierając masowego charakteru, wpływają na całe społeczeństwo. Bieda utrudnia dostęp do wszelkiego rodzaju usług: świadczeń zdrowotnych, edukacji, mieszkań, kultury. Przez to ubodzy spychani są na peryferie układu społecznego.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

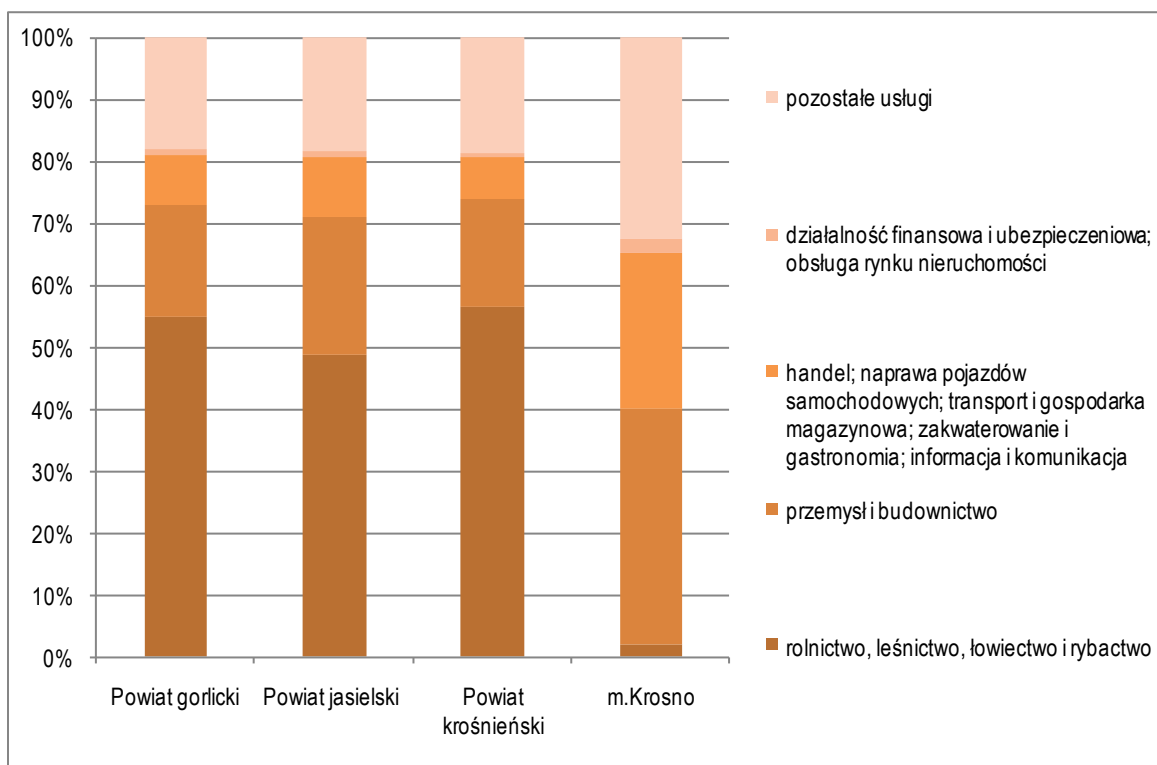
W przypadku udziału osób, które pobierają zasiłek z powodu ubóstwa, powiat gorlicki oraz powiat jasielski zdecydowanie niekorzystnie prezentują się na tle pozostałej części obszaru badań (Rys. II.13). Wśród 10 gmin o najwyższym udziale osób pobierających zasiłek z powodu ubóstwa nie znalazła się żadna gmina powiatu krośnieńskiego. Najstabilniej pod tym względem prezentują się gminy wiejskie, zwłaszcza południowej części obszaru badań. Natomiast najmniej zasiłków pobiera ludność gmin miejskich (Krosno, Gorlice, Jasło), miejsko-wiejskich (Rymanów, Jedlicze, Biecz) oraz wiejskich w sąsiedztwie Krosna (Miejsce Piastowe, Krościenko Wyżne, Wojaszówka, Korczyna).

3.2. Zatrudnienie i bezrobocie

Analizowane obszary zaliczyć należy do terenów o rozwiniętej funkcji rolniczej. Dlatego też dominującą sekcją gospodarki wśród osób zatrudnionych w obszarze badań jest I sektor gospodarki narodowej (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo oraz rybactwo). Funkcję tę dodatkowo wzmacnia znaczna powierzchnia lasów i występowanie obszarów chronionych, m.in. Magurskiego Parku Narodowego, parki krajobrazowe oraz obszaru chronionego krajobrazu, które ograniczają rozwój przede wszystkim przemysłu w południowej części obszaru. Około 20% mieszkańców zatrudnionych jest w przemyśle i budownictwie. Sektor ten dominuje w mieście Krosno, w którym znajdują się duże zakłady pracy, a także w mieście Jasło oraz Gorlicach. W powiecie miasto Krosno znaczącymi sektorami zatrudnienia jest sektor usług G, H, I, J (handel, naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja) oraz związany z pozostałymi usługami. Sektor usług ma mniejsze znaczenie w pozostałych powiatach. Najmniej osób zatrudnionych jest w działalności finansowej i ubezpieczeniowej oraz obsłudze rynku nieruchomości (Rys. II.14).

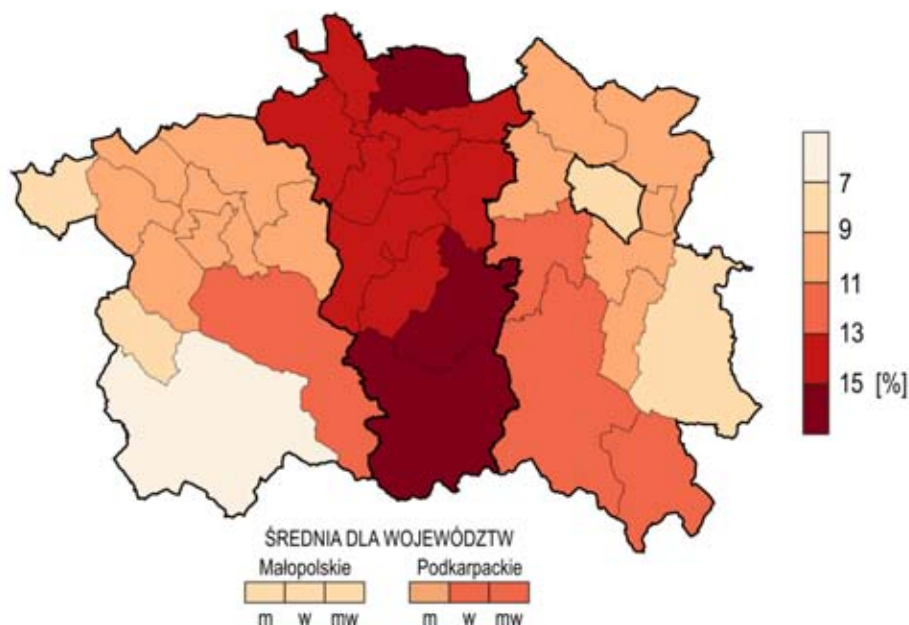
Problem bezrobocia dotyczy całego analizowanego terenu. Wskaźnik bezrobocia na obszarze badań jest wyższy niż średnia dla województwa zarówno małopolskiego, jak i podkarpackiego. Najniższy udział zarejestrowanych bezrobotnych jest w gminie wiejskiej Uście Gorlickie, Ropa, gminie miejsko-wiejskiej Bobowa w powiecie gorlickim, podobnie jak w gminie miejsko-wiejskiej Rymanów (powiat krośnieński) oraz w mieście Krosno. Gminy te charakteryzują się wysoką przedsiębiorczością mieszkańców, którzy oferują miejsca pracy dla mieszkańców gminy i ich okolic. Na niski wskaźnik bezrobocia wpływ mają również uzdrowiska zlokalizowane w gminie Uście Gorlickie, Rymanowie oraz Iwoniczu-Zdroju, które generują wiele miejsc pracy. Najwyższy udział osób bezrobotnych dotyczy południowej części powiatu krośnieńskiego – gmina wiejska Jaśliska i gmina miejsko-wiejska Dukla, cały powiat jasielski, ze szczególnym uwzględnieniem gmin wiejskich Krempna i Nowy Żmigród oraz gminy wiejskiej Sękowa w powiecie gorlickim (Rys. II.15). Działania skierowane na poprawę sytuacji zatrudnienia oraz problemu bezrobocia zawarte w Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 oraz Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego – Podkarpackie 2020 wzajemnie się uzupełniają. Działania strategiczne władz będą się skupiać na tworzeniu nowych miejsc pracy poprzez rozwój rynków pracy, wzroście aktywności osób mających trudności z wejściem i utrzymaniem się na rynku pracy, tworzeniu zintegrowanego systemu wsparcia dla środowisk zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym oraz wsparciu przedsiębiorczości indywidualnej. Obszar rozwoju aktywności zawodowej i rynku pracy wspierany będzie poprzez działania zmierzające do modernizacji i rozwoju kształcenia zawodowego oraz wzrostu zatrudnienia.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.12 Udział pracujących wg sekcji wśród pracujących ogółem w badanych powiatach w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

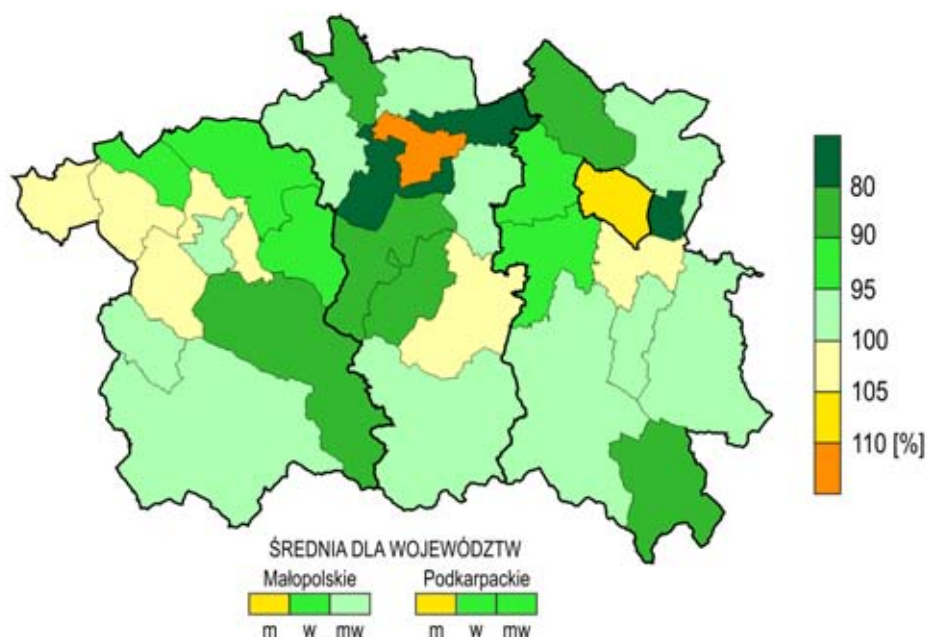
Rys. III.13 Udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w obszarze badań oraz w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województw małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

3.3. System edukacji i sieć szkół

Edukacja na poziomie podstawowym i gimnazjalnym w dużym stopniu zaspokaja potrzeby badanego regionu, jednak jest to nierównomiernie rozłożone zjawisko w przestrzeni obszaru badań. Zaznacza się to szczególnie w strefie podmiejskiej Jasta oraz Krosna, gdzie uczniowie z obu poziomów edukacji dojeżdżają do szkół zlokalizowanych w mieście. Może mieć to związek z wyższym poziomem nauczania w szkołach w ośrodkach miejskich niż na terenach wiejskich, jak również z powszechnym przekonaniem, że szkoły w mieście oferują wyższy poziom kształcenia. Na większy udział uczniów w szkołach znajdujących się w mieście, niż na jego obrzeżach może mieć także wpływ dogodny dojazd uczniów do placówki edukacyjnej, a także dojazdy rodziców do pracy. Wyjątek stanowią gminy wiejskie Gorlice, Łużna i gmina miejsko-wiejska Bobowa, w których zastosowany wskaźnik wskazuje na nadwyżkę uczniów szkół podstawowych w stosunku do niedoboru uczniów w pobliskich gminach, w tym również w mieście Gorlice. Może to świadczyć o dojazdach uczniów do szkół zlokalizowanych w tych gminach. Należy zaznaczyć, iż na terenie wspomnianych gmin znajduje się większa liczba szkół podstawowych niż w mieście. Gmina wiejska Nowy Żmigród (powiat jasielski) oraz Miejsce Piastowe (powiat krośnieński) mają się nadwyżkę uczniów w stosunku do gmin otaczających (Rys. II.16).

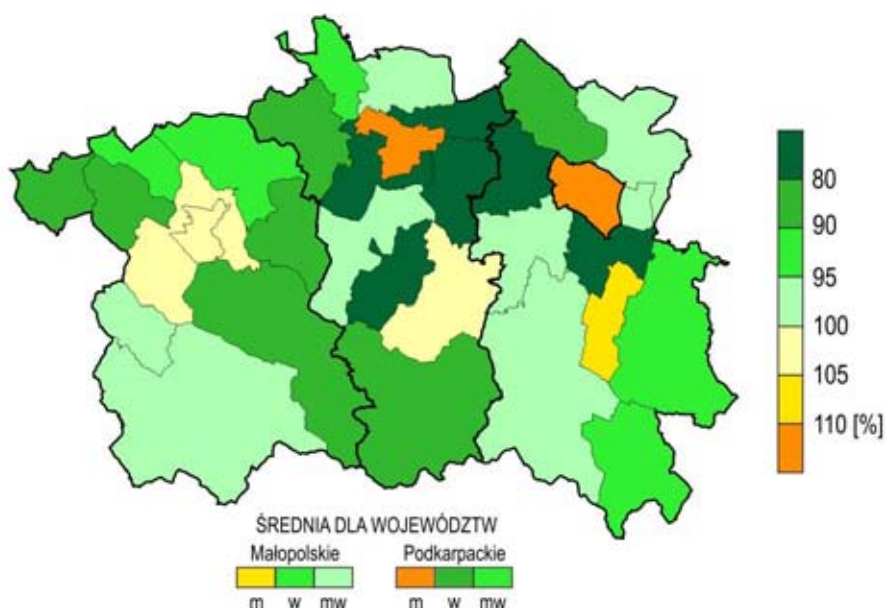

Rys. III.14 Udział uczniów szkół podstawowych w stosunku do liczby ludności w wieku 7-12 lat w obszarze badań oraz w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województw małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Podobny rozkład przestrzenny prezentuje się na poziomie szkół gimnazjalnych. Należy jednak zaznaczyć, iż dojazdy do szkół na tym poziomie edukacji są częstsze i mają miejsce z bardziej odległych miejscowości niż w przypadku szkół podstawowych, gdzie występuje ich rejonizacja. Najwięcej uczniów uczęszcza do szkół gimnazjalnych zlokalizowanych w Jaśle i Krośnie. W powiecie gorlickim nadwyżka uczniów w szkołach gimnazjalnych występuje w samym mieście Gorlice oraz w gminie wiejskiej Gorlice. W powiecie jasielskim pod względem większego udziału uczniów w gimnazjach wyróżnia się gmina Nowy Żmigród, a w krośnieńskim – Iwonicz-Zdrój (Rys. II. 17).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

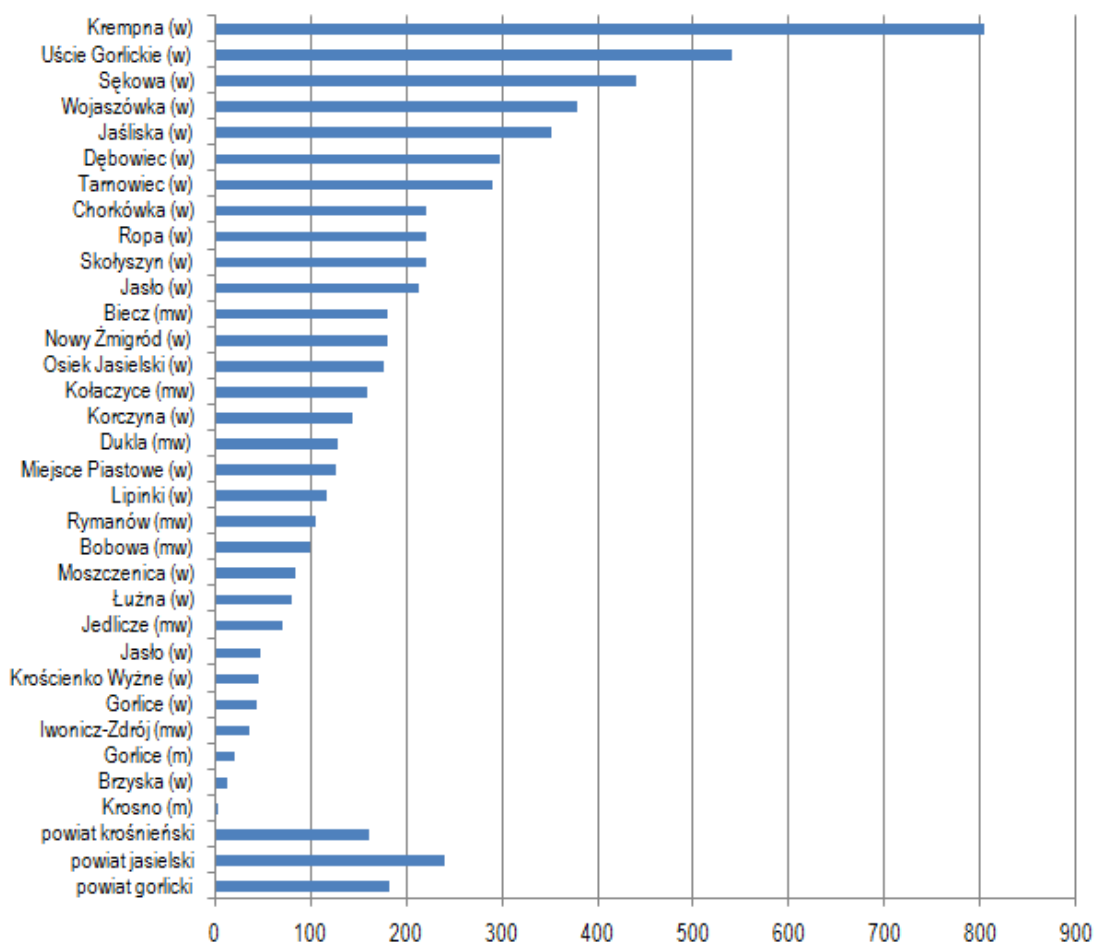
Rys. III.15 Udział uczniów szkół gimnazjalnych w stosunku do liczby ludności w wieku 13-15 lat w obszarze badań oraz w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województw małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Ustawa o systemie oświaty określa, iż sieć szkół publicznych powinna być zorganizowana w sposób umożliwiający dzieciom spełnienie obowiązku szkolnego, a droga dziecka z domu do szkoły nie może przekraczać 3 km w przypadku uczniów klas I-IV szkół podstawowych oraz 4 km w przypadku uczniów klas V-VI szkół podstawowych i uczniów gimnazjów. W przypadku przekroczenia tych odległości obowiązkiem gminy jest zapewnienie bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu albo zwrot kosztów przejazdu środkami komunikacji publicznej. Z przeprowadzonej analizy wynika, iż sieć szkół na badanym obszarze odpowiada rozmieszczeniu uczniów. Najwięcej uczniów posiadają miasta – Krosno, Jasło, i Gorlice. W 2012 r. w Krośnie uczyło się 2750 (szkoły podstawowe) i 1587 osób (gimnazja), w Jaśle było ich odpowiednio 2365 i 1345, a w Gorlicach – 1423 i 784. Na terenach podmiejskich jest największy niedobór uczniów, zarówno szkół podstawowych, jak i gimnazjum. Wraz ze wzrostem odległości i dłuższym czasem dojazdu do głównych ośrodków miejskich zmniejsza się odpływ uczniów do innych gmin w danym powiecie. Świadczy to o odpowiedniej liczbie szkół, podstawowego i gimnazjalnego poziomu edukacji, na tych terenach.

Gminy w obrębie analizowanego obszaru charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem pod względem wydatków samorządowych na dojazdy uczniów do szkół (Rys. II.18). Między powiatami gorlickim, jasielskim i krośnieńskim nie ma drastycznych różnic wartości wskaźnika, który wynosi odpowiednio 183 zł, 241 zł i 161 zł na ucznia. Od pozycji tych powiatów wyraźnie odbiega miasto na prawach powiatu Krosno (4 zł na ucznia). W miastach jest odpowiednia dostępność do szkół wszystkich szczebli, a uczniowie z reguły nie wymagają dowozu. W przypadku gmin samorządy najczęściej wydają w Krempnej (804 zł), Uściu Gorlickim (541 zł), Sękowej (441 zł), Wojaszówce (379 zł) i Jaśliskach (352 zł). Wszystkie wymienione gminy są gminami wiejskimi. Najwyższe wydatki na dojazdy dotyczą gmin położonych peryferyjnie w stosunku do powiatu (Krempna, Uście Gorlickie,

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.16 Wydatki z budżetu gmin na dojazdy uczniów do szkół w gminach obszaru badań w 2012 r. (na ucznia, nie dotyczy uczniów niepełnosprawnych).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Jaślicka) oraz gmin w sąsiedztwie miast powiatowych (Sękowa i Wojaszówka), które mają lepszy dostęp do szkół o wyższym poziomie nauczania w mieście powiatowym. Powyższa sytuacja doskonale koreluje z udziałem uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych w stosunku do liczby ludności. Największe wydatki na dojazdy dotyczą gmin, które jednocześnie charakteryzują się najmniejszym stopniem generowania uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych. Ponadto o powyższej sytuacji decydują rozproszenie osadnictwa i warunki naturalne, gdyż do szkół wożeni są pojedynczy uczniowie z małych miejscowości. Zgodnie z informacjami Banku Danych Lokalnych GUS najniższe kwoty wydawane na dojazdy dotyczą Krosna (4 zł na ucznia), gminy wiejskiej Brzyska (14 zł), miasta Gorlice (22 zł), gminy miejsko-wiejskiej Iwonicz-Zdrój (36 zł) i gminy wiejskiej Gorlice (43 zł). Najmniej na dojazdy uczniów wydają samorzady gmin, które posiadają własną dobrze dopasowaną sieć szkół. W przypadku wydatków na dojazdy uczniów do szkół zauważalna jest korelacja z siecią szkół w badanych gminach.

Wyższe wydatki dotyczą gmin z mniejszą liczbą szkół oraz tych, w których w ostatnich latach najwięcej ich zlikwidowano, gdyż przez to rosną koszty dojazdów (Tab.II.5.). W tabeli przedstawiono liczbę szkół podstawowych, gimnazjów oraz szkół ponadgimnazjalnych dla dzieci i młodzieży bez szkół

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

specjalnych. Oznacza to, że pod uwagę są brane szkoły niepubliczne, szkoły publiczne prowadzone przez inne podmioty, w tym artystyczne działające na terenie gmin. W latach 2002-2012 szkoły podstawowe zamknięto w sześciu gminach powiatu jasielskiego, czterech powiatu gorlickiego oraz trzech powiatu krośnieńskiego. W Krempnej zlikwidowano aż trzy placówki z czterech istniejących tam w 2002 r. Z kolei w gminie Tarnowiec zlikwidowano 2 z 12 istniejących w 2002 szkół podstawowych. Natomiast w gminach zlokalizowanych blisko Krosna liczba nie zmieniła się lub znacznie wzrosła (np. Korczyna, gdzie w okresie 2002-2012 przybyło 3 gimnazja).

Tab. III.5 Zmiany liczby szkół podstawowych i gimnazjalnych w gminach w obszarze badań w latach 2002-2012

Powiat	Gmina	Szkoły podstawowe		zmiana 2002-2012	Gimnazja		zmiana 2002-2012	Szkoły średnie		
		2002	2012		2002	2012		LO	Technika	ZSZ
								2012	2012	2012
gorlicki	Gorlice - miasto	6	5	-17%	5	5	0%	2	4	4
	Biecz	11	11	0%	5	6	20%	1	1	1
	Bobowa	7	7	0%	3	3	0%	1	2	1
	Gorlice	10	9	-10%	9	9	0%	-	1	
	Lipinki	5	4	-20%	2	3	50%	-		
	Łużna	7	7	0%	2	2	0%	-		
	Moszczenica	2	2	0%	2	2	0%	-		
	Ropa	3	3	0%	1	1	0%	-		
	Sękowa	5	5	0%	1	2	100%	-		
	Uście Gorlickie	10	8	-20%	1	2	100%	0	1	1
jasielski	Jasło - miasto	8	10	25%	3	5	50%	5	5	4
	Brzyska	4	4	0%	4	4	0%	-		
	Dębowiec	9	8	-11%	2	2	0%	-		
	Jasło	8	8	0%	3	6	100%	1	1	
	Kołaczyce	6	6	0%	6	6	0%	1		
	Krempna	4	1	-75%	1	1	0%			
	Nowy Żmigród	10	9	-10%	3	4	33%	1	1	1
	Osiek Jasielski	8	7	-13%	1	1	0%	-		
	Skolyszyn	9	8	-11%	4	4	0%	-		
Tarnowiec	12	10	-17%	4	3	-25%	-			
krośnieński	Chorkówka	13	12	-8%	3	3	0%	-		
	Dukla	9	8	-11%	9	8	-13%	1		
	Iwonicz-Zdrój	4	4	0%	5	5	0%	1	2	3
	Jedlicze	9	9	0%	3	4	33%	1	1	1
	Korczyna	7	7	0%	1	4	300%	1	1	
	Krościenko Wyżne	1	1	0%	1	1	0%	-		
	Miejsce Piastowe	8	8	0%	2	4	100%	2	5	1
	Rymanów	12	11	-8%	8	7	-11%	1		
	Wojaszówka	5	5	0%	2	2	0%	-		
	Jaśliska	1	1	0%	1	1	0%	-		
Krosno	Krosno	12	12	0%	7	7	0%	6	7	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Analizowany obszar cechuje się zróżnicowaniem przestrzennym pod względem oferty dydaktycznej szkół. Tabela II.6 zawiera zestawienie obszarów i grup zawodów kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych zlokalizowanych w obrębie analizowanego obszaru. Nie zostały w niej uwzględnione gminy, w których nie znajdują się żadne szkoły szczebla ponadgimnazjalnego. Zestawienie grup zawodów nauczania zawiera również wykształcenie ogólnokształcące, które nie przyrzuca do zawodu, a ostatnio coraz częściej jest etapem przejściowym na drodze do zdobycia wykształcenia wyższego. W powiecie jasielskim i mieście Krośnie występuje 21 grup zawodów w gorlickim 20, a powiecie krośnieńskim – 18.–. W powiecie jasielskim, jako jedynym spośród analizowanych, można nauczyć się zawodów związanych z chemią, a w Jaśle i Krośnie związanych z ochroną środowiska. W przypadku ochrony środowiska kształcenie związane jest ze zlokalizowaną na terenie powiatu jasielskiego, w gminie Krempana, siedzibą Magurskiego Parku Narodowego. Zawodów związanych z górnictwem i geologią można się wyuczyć wyłącznie w mieście na prawach powiatu Krośnie, co związane jest z lokalnymi zasobami złóż ropy naftowej, przez co rozwija się przemysł naftowy. W powiecie krośnieńskim i w Krośnie można kształcić się w zawodach związanych z poligrafią, co na pozostałym obszarze nie jest spotykane. W celu nauki zawodów związanych z energetyką należy wybierać szkoły zlokalizowane w powiecie gorlickim i krośnieńskim, reklamą – gorlickim i krośnieńskim, natomiast geodezją – gorlickim i jasielskim. Na potrzeby przemysłu meblarskiego, który rozwinął się w powiecie gorlickim (przemysł drzewny w Gorlicach, zakłady galanterii drzewnej w Bieczu) oraz w Krośnie (producent mebli), kształcą szkoły powiatu gorlickiego i krośnieńskiego.. Jednakże oferta kształcenia szeregu szkół powiatu krośnieńskiego pokrywa się z ofertą podobnych szkół w mieście Krośnie (np. spedycja i logistyka, architektura krajobrazu, informatyka). Warto zauważyć, że zawody z obszaru rolniczo-leśnego z ochroną środowiska częściej występują w szkołach w powiecie jasielskim i gorlickim, podobnie licznie reprezentowany jest tam obszar turystyczno-gastronomiczny. Z kolei w Krośnie i powiecie krośnieńskim dominuje obszar administracyjno-usługowy oraz elektryczno-elektroniczny, aczkolwiek ten pierwszy obejmuje zdecydowanie najczęściej uruchamiane przez szkoły zawody w całym obszarze badań.

Zauważa się znaczne dysproporcje przestrzenne w poszczególnych gminach w lokalizacji określonych grup zawodów kształcenia uczniów. Najszerzą ofertą edukacyjną szczył się największe miasta analizowanego obszaru, czyli Jasło i Krosno (21 grup) i Gorlice (19). Jednak warto zaznaczyć, iż oferta edukacyjna wspomnianych miast uzupełniana jest ofertą mniejszych sąsiednich gmin. W przypadku powiatu gorlickiego najczęściej spotykanymi zawodami są zawody związane z szeroko rozumianą gastronomią. Uczniowie powiatu mają znaczny wybór zawodów mechanicznych oraz turystyczno-hotelarskich. Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń oraz przedstawiciele zawodów określonych jako metalowe znajdują zatrudnienie w lokalnie rozwiniętym przemyśle maszynowym oraz metalowym. W powiecie jasielskim zauważa się największe dysproporcje w rozkładzie przestrzennym dostępności do szkolnictwa między miastem – siedzibą powiatu a pozostałymi gminami. Tak jak w powiecie gorlickim najszerzym obszarem kształcenia jest gastronomia. Niestety w tym przypadku brakujące zawody z Jasła nie są uzupełnione poprzez szkoły gmin sąsiednich. W celu edukacji w kierunku zawodów brakujących należy wybierać ofertę pozostałych powiatów. Na terenie Jasła funkcjonują m.in. zakład tworzyw sztucznych oraz fabryka armatur, które mogą zatrudniać absolwentów operatorów. Tak jak było wcześniej wspomniane, oferta edukacyjna powiatu krośnieńskiego i Krosna uzupełniają się nawzajem. W powiecie krośnieńskim liczne są kierunki

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

kształcące specjalistów informatyki. Dodatkowo w Krośnie jest możliwość nauki zawodów technika mechanika lotniczego oraz technika awionika na potrzeby lokalnego producenta podwozi lotniczych. Ponadto w mieście zlokalizowane jest duże przedsiębiorstwo budowlane (Krośnieńskie Przedsiębiorstwo Budowlane S.A.), które zatrudnia absolwentów kierunków budowlanych. W wielu szkołach gmin analizowanego obszaru kształci się w kierunku turystyki i hotelarstwa. Zdobycie zawodu w tym obszarze ułatwia znalezienie pracy w branży na południu obszaru badań, gdzie znajduje się region rozwinięty turystycznie. Szkoły w powiatach gorlickim, jasielskim, krośnieńskim oraz w Krośnie kształcą w zawodach zarówno na rynek lokalny, jak i ponadlokalny. Analizowany obszar cechuje się szerokim wyborem nauczania w obszarze turystyki i hotelarstwa oraz gastronomii, co wiąże się z rozwiniętą turystyką. Na potrzeby lokalnego rynku kształceni są specjaliści w kierunku meblarstwa, ochrony środowiska, górnictwa i geologii. Dostyc liczne są szkoły kształcące informatyków. Ponadto wyróżnić można obszary zawodów, których można się nauczyć jedynie w nielicznych lokalizacjach, tak jak elektrycy/mechatronicy, elektrycy, geodeci, logistycy, przedstawiciele zawodów związanych z branżą odzieżową (największe miasta), poligraficzną.

Poniższa tabela prezentuje obszary kształcenia (zgodnie z terminologią MEN¹) oraz grupy zawodów. W celu zapewnienia przejrzystości niniejszego opracowania połączono zawody i kwalifikacje (według informacji Centrum Informatycznego Edukacji Ministerstwa Edukacji Narodowej) w grupy tematyczne np. handel/sprzedaż, reklama itp. Z podobnych względów zebrano razem w jednej tabeli dane dotyczące zasadniczych szkół zawodowych i techników. Zaproponowane podejście metodologiczne jest właściwe dla celów niniejszego opracowania.

---

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2011r. w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego (Dz.U. z 2012r., poz. 7)

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Tab. III.6 Wykaz obszarów kształcenia i grup zawodów w zasadniczych szkołach zawodowych i technikach gmin analizowanego obszaru

Obszary kształcenia i grupy zawodów / Gmina	m. Gorlice	Biecz	Bobowa	Gorlice	Uście Gorlickie	m. Jasło	Jasło	Kołaczyce	Nowy Żmigród	Dukla	Iwonicz-Zdrój	Jedlicze	Korczyn	Miejsce Piastowe	Rymanów	Krosno
administracyjno-usługowy																
chemiczny	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ekonomia i administracja	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+
handel/sprzedż	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+
meblarstwo	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
odzież	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
ogólne	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
poligrafia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+
reklama	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
spedycja/logistyka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+
fryzjerstwo i kosmetyka	+	+	+	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+
budowlany																
budownictwo	+					+										+
geodezja	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
elektryczno-elektroniczny																
elektronika/mechatronika	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
elektryka	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
energetyka	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
informatyczne i telekomunikacyjne	+	+	+	-	-	+	+	-	-	-	+	+	+	+	-	+

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

mechaniczny i górniczo-hutniczy																	
górnictwo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
mechaniczne	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+
metalowy	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+
operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+
rolniczo-leśny z ochroną środowiska																	
ochrona środowiska	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
geologia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
rolnictwo	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
architektura krajobrazu	+	-	+	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+
turystyczno-gastronomiczny																	
gastronomia	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+
turystyka i hotelarstwo	+	+	+	-	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+
medyczno-społeczny																	
medyczne, BHP, opieka	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
artystyczny																	

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.cie.men.gov.pl (dostęp 16.12.2013 r.).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

W każdym z badanych powiatów znajdują się także placówki kształcenia osób dorosłych. W Krośnie i Jaśle siedzibę ma Uzupełniające Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych oraz Uzupełniające Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych przy ZDZ w Rzeszowie. W ramach Zespołu Szkół Kształcenia Ustawicznego w Krośnie działa także Liceum Ogólnokształcące dla dorosłych. W granicach powiatu krośnieńskiego istnieje tylko jedna szkoła kształcąca osoby dorosłe – Gimnazjum dla dorosłych w Zespole Szkół przy Ośrodku Szkolenia i Wychowania OHP w Iwoniczu.

W siedzibie powiatu jasielskiego zlokalizowane jest Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych "ŻAK" oraz Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych "Wszechnica" oraz Społeczne Technikum Uzupełniające STO, natomiast na terenie powiatu ZS Uzupełniające Technikum dla Dorosłych w Nowym Żmigrodzie. W powiecie gorlickim istnieją Technikum Uzupełniające Nr 3, III Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych, Uzupełniające Liceum Ogólnokształcące, a także Prywatne Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych (wszystkie w Gorlicach) oraz Technikum Uzupełniające w Bobowej.

Również część szkół policealnych w obszarze krośnieńsko-jasielskim kształci na kierunkach związanych z profilem gospodarczym regionu. Do nich należy np. Szkoła Policealna Naftowo-Gazownicza Nr 2 w Krośnie kształcąca w zawodach technik wiertnik i technik geolog, a w Jaśle i Gorlicach związane z opieką zdrowotną i fizjoterapią oraz opieką nad osobami starszymi (Szkoła Policealna Pracowników Służb Medycznych i Społecznych w Gorlicach oraz Medyczna Szkoła Policealna im. prof. Rudolfa Weigla w Jaśle). Do unikalnych kierunków należą te oferowane w Państwowym Pomaturalnym Studium Kształcenia Animatorów Kultury i Bibliotekarzy w Krośnie (kierunki, fotografia, animacja społeczności lokalnych, taniec, teatr) oraz Centrum Nauki i Biznesu Żak, które kształci aż w 18 kierunkach, z czego unikalne to asystent kierownika produkcji filmowej / telewizyjnej, technik archiwista, technik bhp, technik drogownictwa, technik geolog, technik turystyki wiejskiej, technik weterynarii). Az 14 kierunków posiada Policealna Szkoła Centrum Kształcenia Europejskiego "Wiedza" w Krośnie (informatyka, farmacja, fotografia, logistyka itp.). W każdym z badanych powiatów można uczęszczać do szkoły policealnej o profilu technik usług kosmetycznych. Powyżej wymieniono tylko wybrane przykłady kierunków kształcenia w szkołach policealnych.

3.4. Ochrona zdrowia

Na terenie badanych powiatów znajdują się trzy szpitale specjalistyczne – Wojewódzki Szpital Podkarpacki im. Jana Pawła II w Krośnie, Szpital Specjalistyczny w Jaśle oraz Szpital Specjalistyczny im. H. Klimontowicza w Gorlicach. Z analizy wynika, iż podstawowe oddziały szpitalne, tj. anestezjologiczny i intensywnej terapii, kardiologiczny, dziecięcy, ginekologiczno-położniczy, powtarzają się w każdym mieście (Tab. II.7).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Tab. III.7 Wykaz oddziałów w szpitalach w Krośnie, Jaśle i Gorlicach

Oddział/szpital	Wojewódzki Szpital Podkarpacki w Krośnie	Szpital Specjalistyczny w Jaśle	Szpital Specjalistyczny w Gorlicach
Anestezjologii i Intensywnej Terapii	+	+	+
Chirurgii Ogólnej, Onkologicznej	+	+	+
Chirurgii Naczyniowej	+	-	-
Chirurgii Dziecięcej	-	-	+
Chorób Wewnętrznych	+	+	-
Chorób Metabolicznych	+	-	-
Diabetologii	-	+	-
Dermatologiczny	+	+	-
Dziecięcy	+	+	+
Alergologii	-	+	-
Dzienny Oddział Psychiatryczny	+	+	-
Dzienny Oddział Rehabilitacji Dzieci	-	-	+
Dzienny Oddział Rehabilitacji Ogólnoustrojowej	-	-	+
Gastroenterologiczny	+	-	-
Ginekologiczno-Położniczy	+	+	+
Ginekologii Onkologicznej	-	-	+
Geriatryczny	-	-	+
Internistyczno-Endokrynologiczny	-	-	+
Kardiologiczny	+	+	+
Ośrodkiem Implantacji Stymulatorów Serca	+	-	-
Leczenia Alkoholowych Zespołów Abstynenckich	-	-	+
Noworodkowy	+	-	+
Pododdział Intensywnej Terapii Noworodków	+	-	-
Wcześnieaków	-	-	+
Neurologiczny z Pododdziałem Udarów Mózgowych	+	+	+
Pracownia EEG	-	-	+
Obserwacyjno-Zakaźny i WZW	-	+	-
Okulistyczny	+	-	+
Onkologiczny	-	-	+
Opieki Paliatywnej	+	-	+

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

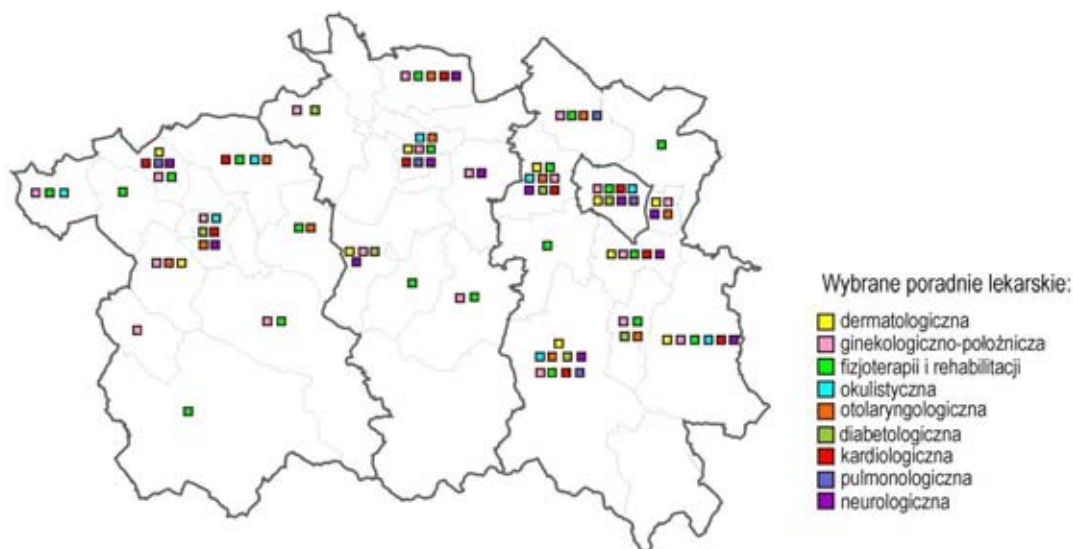
Ortopedii, Traumatologii, Mikrochirurgii i Chirurgii Ręki	-	+	+
Otolaryngologii	+	+	-
Otolaryngologii Dziecięcej	+	-	-
Pulmonologiczny	+	-	-
Psychiatryczny	-	+	+
Rehabilitacyjny z Pododdziałem Rehabilitacji Neurologicznej	+	-	+
Reumatologiczny	+	-	-
Szpitalny Oddział Ratunkowy	+	+	+
Urazowo-Ortopedyczny	+	-	-
Urologii i Urologii Onkologicznej	+	-	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: www.krosno.med.pl, www.szpital.jaslo.pl, www.szpital.gorlice.pl (dostęp 16.12.2013 r.).

Wiele oddziałów występuje w jednej placówce, przez to szpitale uzupełniają się. Wojewódzki Szpital Podkarpacki w Krośnie w swojej ofercie posiada jako jedyny oddział chirurgii naczyniowej, gastroenterologiczny, ośrodek implantacji stymulatorów serca, pododdział intensywnej terapii dla noworodków, otolaryngologii dziecięcej, reumatologii, urologii i urologii onkologicznej, a także pulmonologii. Szpital Specjalistyczny w Jaśle jako jedyny dysponuje oddziałem diabetologii, alergologii, oddziałem obserwacyjno-zakaźnym z WZW. Natomiast Szpital Specjalistyczny w Gorlicach posiada m.in. oddział chirurgii dziecięcej, ginekologii onkologicznej, onkologiczny, geriatryczny, internistyczno-endokrynologiczny, leczenia alkoholowych zespołów abstynenckich oraz pracownię EEG. Szpitale zlokalizowane są jedynie w północnej części regionu, przy głównych szlakach komunikacyjnych, dzięki temu dojazd z bardziej odległych gmin jest dobry.

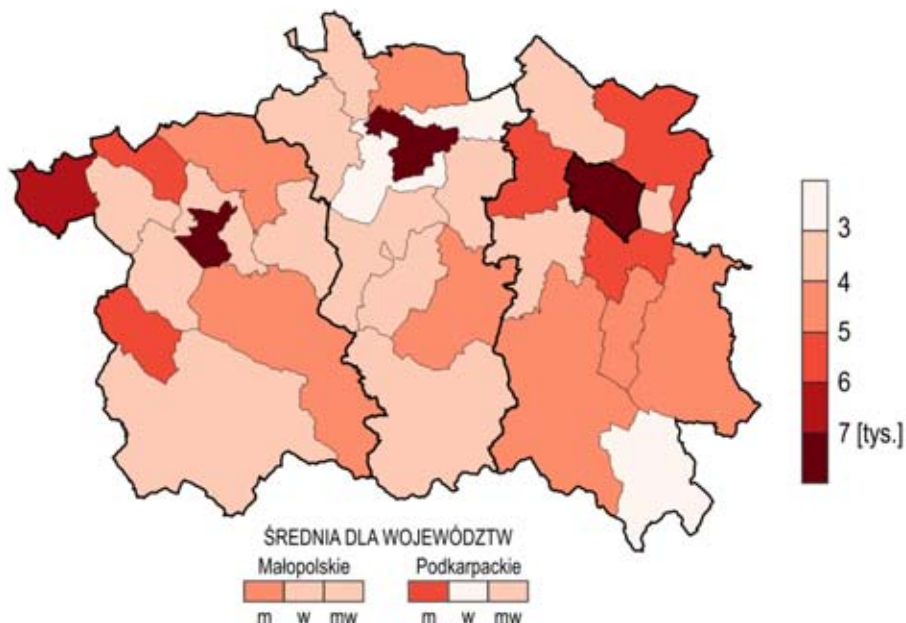
Analizie poddano również wybrane poradnie lekarskie, które oferują swoje usługi na terenie gmin powiatu gorlickiego, jasielskiego, krośnieńskiego i miasta Krosna, bez poradni przyszpitalnych (Rys. II.19). Do badań wzięto pod uwagę podstawowe poradnie lekarskie, tj. dermatologiczne, ginekologiczno-położnicze, fizjoterapii i rehabilitacji, okulistyczne, otolaryngologiczne, diabetologiczne, kardiologiczne, pulmonologiczne oraz neurologiczne. Z analizy wynika, iż północna część obszaru wyposażona jest w dużą liczbę gabinetów lekarskich o zróżnicowanym charakterze. Poza ośrodkami miejskimi dobre wyposażenie w infrastrukturę medyczną posiadają gminy: Moszczenica, Biecz (powiat gorlicki), Kołaczyce, Dębowiec (powiat jasielski), Jedlicze, Wojaszówka (powiat krośnieński). W południowej części powiatów występują jedynie poradnie związane z fizjoterapią i rehabilitacją znajdujące się w gminie wiejskiej Uście Gorlickie. Mieszkańcy gminy z tej części obszaru korzystają z usług medycznych wybranych porad w miastach, a w przypadku powiatu krośnieńskiego – w gminie Dukła, Iwonicz-Zdrój oraz Rymanów. Powiat krośnieński posiada najlepiej rozwinięte wybrane poradnie medyczne na analizowanym obszarze. Podsumowując, należy stwierdzić, iż sieć wybranych poradni lekarskich nie odpowiada rozmieszczeniu ludności i zlokalizowana jest jedynie w jej północnej części, gdzie gabinety lekarskie wzajemnie się uzupełniają.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.17 Rozkład przestrzenny wybranych poradni lekarskich (bez poradni przyszpitalnych)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.rpwdl.csioz.gov.pl.

Rys. III.18 Porady lekarskie na 1 tys. mieszkańców w obszarze badań oraz w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województw małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Każda gmina (z wyjątkiem Jaślik w powiecie krośnieńskim) na obszarze badań posiada Zakład Opieki Zdrowotnej, dlatego też dostęp do podstawowych usług medycznych jest zapewniony dla każdego mieszkańca. Z badań wynika, iż najwięcej porad lekarskich udzielanych jest w ośrodkach miejskich – Gorlicach, Jaśle i Krośnie, a także w gminie Bobowa (powiat gorlicki), które przewyższają średnią dla województwa. Z usług medycznych najmniej korzystają mieszkańcy powiatu jasielskiego oraz

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

gorlickiego (Rys.II.20). W tych gminach znajduje się najmniej wyspecjalizowanych gabinetów z poradami lekarskimi (Rys.II.19). W powiecie krośnieńskim wysoką jakość usług medycznych świadczą również uzdrowiska i sanatoria w Iwoniczu-Zdroju oraz Rymanowie-Zdroju, z których korzystają nie tylko mieszkańcy lokalni.

Podsumowując, najwięcej usług medycznych znajduje się w dużych ośrodkach miejskich badanego obszaru. Przekłada się to również na ilość świadczonych porad lekarskich na mieszkańca. Najmniej rozwiniętymi obszarami pod tym względem są tereny południowe analizowanych powiatów. Wyjątek stanowi gmina Dukla (powiat krośnieński). Gminy te należy wspierać, polepszając mieszkańcom dostęp do podstawowej i wyspecjalizowanej opieki medycznej oraz promocji zdrowia (Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020). Województwo małopolskie w swoich działaniach strategicznych planuje stworzyć sieć powiązań pomiędzy jednostkami opieki zdrowotnej z terenu województwa i innych regionów ościennych w celu zapewnienia optymalizacji, kompleksowości i ciągłości świadczeń zdrowotnych (Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020), da to szansę dla rozwoju powiatu gorlickiego, z czego jednocześnie może korzystać cały region krośnieńsko-jasielski.

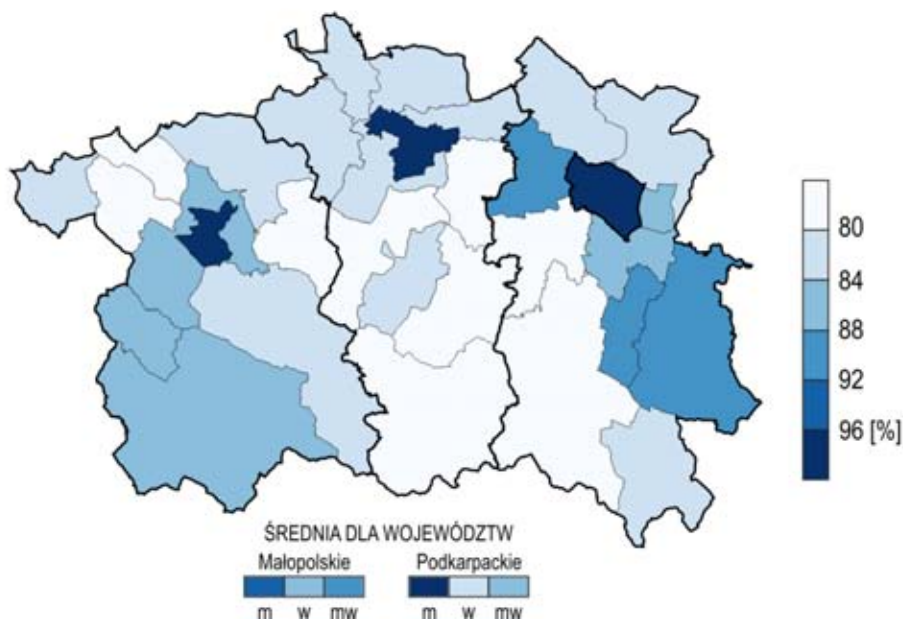
3.5. Mieszkalnictwo

Zagadnienia społeczne wiążą się z warunkami mieszkaniowymi ludności. Jednym ze wskaźników poziomu życia mieszkańców jest m.in. wyposażenie mieszkań w łazienkę, która jest standardem w mieszkaniach w mieście. Budownictwo miejskie pochodzące z lat przedwojennych oraz lat bezpośrednio po II wojnie światowej, a także budynki mieszkalne zlokalizowane na wsiach niekoniecznie mogą posiadać pomieszczenia sanitarne.

Z badań wynika, iż najwięcej mieszkań posiadających łazienkę znajduje się w ośrodkach miejskich – Krosno, Jasło i Gorlice. Związane jest to z miejskim charakterem zabudowy – zabudową blokową, która w dużej mierze posiada łazienki w podstawowym wyposażeniu lokali mieszkalnych. Najgorsze warunki mieszkaniowe pod tym względem charakteryzują gminy południowe obszaru badań oraz gminy wiejskie Nowy Żmigród, Dębowiec, Tarnowiec z powiatu jasielskiego, gminę wiejską Chorkówka z powiatu krośnieńskiego oraz gminę wiejską Lipinki z powiatu gorlickiego (Rys. II.21). Tereny te cechują się również niskim poziomem rozwoju budownictwa mieszkalnego w ostatnich latach, co świadczy o niskim poziomie rozwoju procesów suburbanizacyjnych na obszarze tych gmin (Rys. 22). Tereny północne także nie posiadają wysokiego udziału mieszkań wyposażonych w łazienkę, wartości te wahają się od 80% do 84%. Oba wskaźniki informują, iż cały badany obszar charakteryzuje się niskimi warunkami życia mieszkańców pod względem wyposażenia mieszkań w podstawowe instalacje sanitarne.

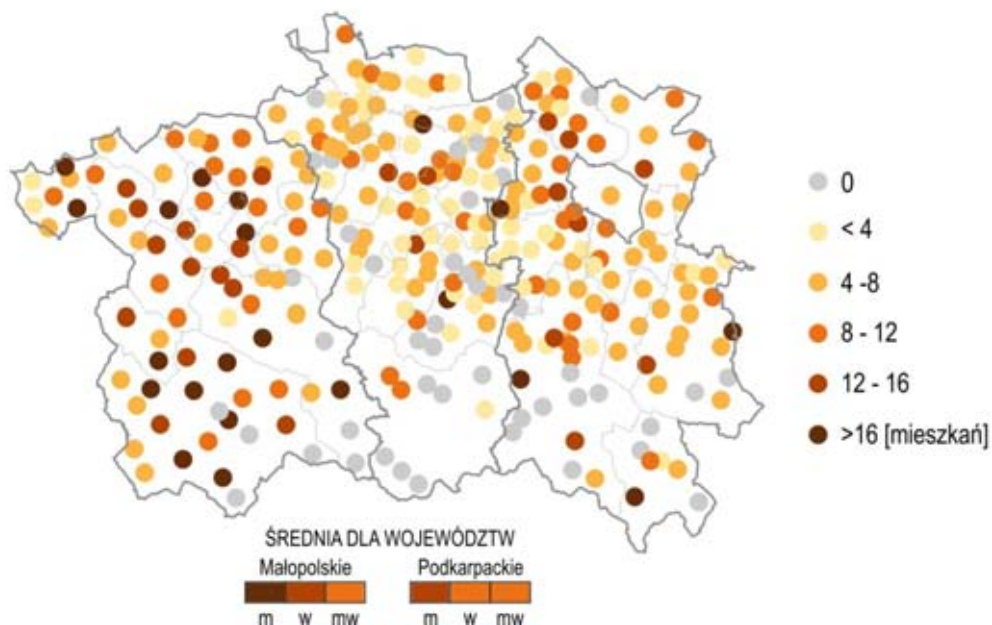
Liczba mieszkań oddanych do użytku w ostatnich latach informuje o rozwoju obszaru, atrakcyjności mieszkaniowej oraz mierzy poziom suburbanizacji. Najwięcej nowych mieszkań zauważa się na terenach gmin wokół większych miast oraz w powiecie gorlickim. W przypadku miast świadczy to o zachodzących procesach suburbanizacji oraz wzroście oddziaływania miasta na otoczenie. Obszary wiejskie przejmują miejski charakter i stają się sypialnią dla miast. Na terenie powiatu gorlickiego, w gminie wiejskiej Uście Gorlickie i Sękowa zauważalny jest wzrost nowej zabudowy mieszkaniowej,

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.19 Udział mieszkań wyposażonych w łazienkę wśród mieszkań ogółem w obszarze badań w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województw małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Rys. III.20 Liczba mieszkań oddanych do użytkowania na 1 tys. mieszkańców w latach 2009-2012 w obszarze badań oraz w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województw małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

może to być związane z procesem dezurbanizacji, mieszkańcy większych miast przenoszą się na tereny wiejskie, które są bardziej oddalone od ośrodków miejskich. Ze względu na duże walory przyrodnicze tereny te mogą być wykorzystywane również pod zabudowę wypoczynkowo-

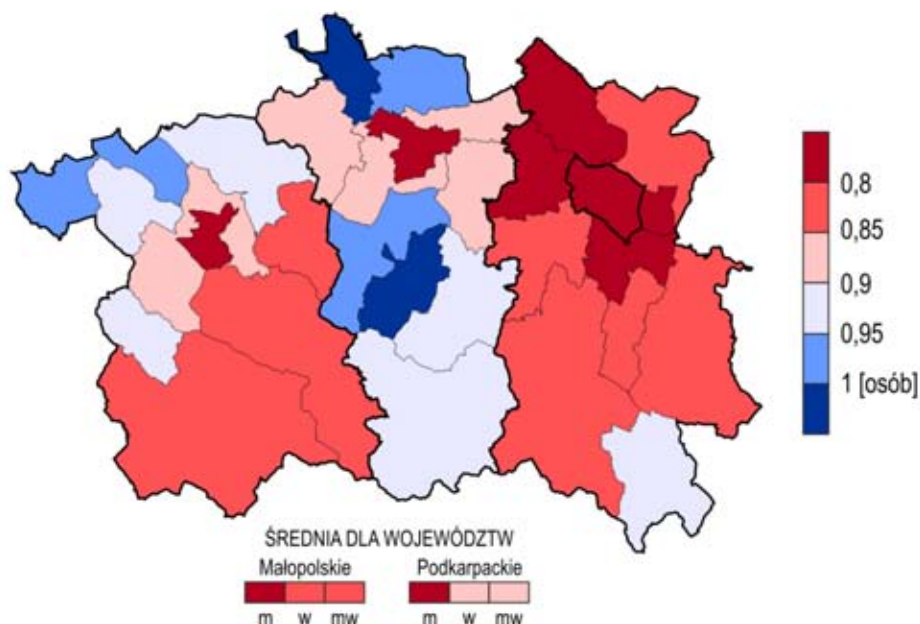
Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

rekreacyjną (Rys.II.22).

Najmniej mieszkańców oddanych do użytku znajduje się w południowej części gminy Sękowa (powiat gorlicki), Dukla (powiat krośnieński) oraz w gminach Krempna (powiat jasielski) i Jaśliska (powiat krośnieński) (Rys. II.22). Należy zaznaczyć, iż są to obszary wiejskie. Może to mieć związek z niskim poziomem rozwoju procesów urbanizacyjnych na tych terenach oraz słabą dostępnością do usług, przez co ludność emigruje z tej części obszaru.

Kolejnym wyznacznikiem warunków mieszkaniowych jest wskaźnik określający ilość osób przypadających na izbę. Jeżeli wartość wskaźnika jest bliska lub większa niż 1, to świadczy to o przeludnieniu mieszkań, a co się z tym wiąże – o dyskomforcie życia mieszkańców. Z analizy wynika, iż najlepszą sytuację mieszkaniową posiadają mieszkańcy miasta Gorlice, Jasła i Krosna oraz strefy podmiejskiej Krosna (Rys.II.23). Jest to powiązane z rozwojem budownictwa mieszkaniowego na tych terenach o charakterze rezydencjonalnym, który jest wynikiem procesów suburbanizacji. Gminy posiadające największą liczbę osób na izbę to gmina wiejska Brzyska, Osiek Jasielski, Dębowiec w powiecie jasielskim oraz gmina miejsko-wiejska Bobowa i wiejska Moszczenica w powiecie gorlickim.

Cały obszar charakteryzuje się niską liczbą osób przypadającą na izbę, świadczy to o dobrych warunkach mieszkaniowych pod tym względem. Jednak warunki te są gorsze od średniej dla województw, dotyczy to szczególnie powiatu jasielskiego oraz północnej części powiatu gorlickiego. Należy zaznaczyć, iż badany teren cechuje się małym wskaźnikiem urbanizacji, dużą ilością terenów wiejskich z zabudową jednorodziną, charakteryzującą się dużą ilością pokoi.

Rys. III.21 Liczba mieszkań oddanych do użytkowania na 1 tys. mieszkańców w latach 2009-2012 w obszarze badań oraz w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województw małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

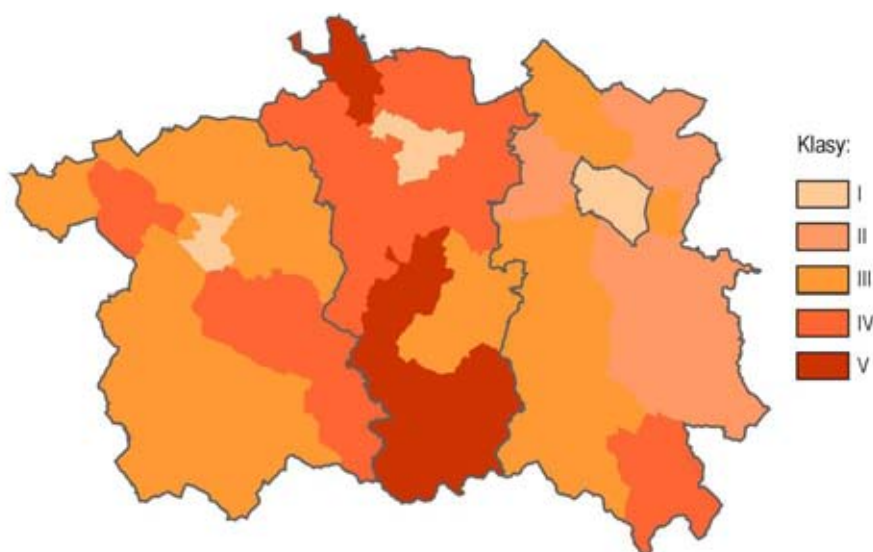
Na analizowanym obszarze występują gorsze warunki mieszkaniowe w porównaniu ze średnimi

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

warunkami dla obu województw. Szczególnie dotyczy to wyposażenia mieszkań w podstawowe instalacje sanitarne. Gminy położone w południowej części powiatu jasielskiego oraz krośnieńskiego posiadają niski stopień rozwoju budownictwa mieszkalnego, co może mieć związek z odpływem ludności z tych terenów. Działania władz powinny wspierać ten region w rozwoju, w celu poprawy warunków życia mieszkańców, a co za tym idzie – wzrostu atrakcyjności terenów, będzie to skutkowało zmniejszeniem się emigracji ludności.

3.6. Problemy społeczne

Analizowany obszar charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem pod względem struktury społecznej. Rysunek II.24 przedstawia obszary o korzystnych i niekorzystnych zjawiskach społecznych. Klasy I-V utworzono na podstawie średnich z wszystkich analizowanych zjawisk. Klasa I oznacza klasę najlepszą, natomiast klasa V – najgorszą. Dodatkowo Tabela 8 zawiera zestawienie gmin na podstawie wszystkich analizowanych zjawisk społecznych. Analiza wykazała, iż najkorzystniejsze warunki społeczne panują w miastach Krosno, Jasło, Gorlice oraz w gminach w bezpośrednim sąsiedztwie, zarówno wiejskich, jak i miejsko-wiejskich. Obszarami o największym nagromadzeniu negatywnych zjawisk społecznych są przede wszystkim gminy wiejskie. Południowe tereny wyraźnie słabiej prezentują się w porównaniu do północy. Powiat jasielski zdecydowanie wyróżnia się ze względu na niekorzystne warunki społeczne swoich gmin.

Rys. III.22 Syntetyczny obraz problemów społecznych

Źródło: opracowanie własne.

Poprawę warunków dla życia mieszkańców obszarów o mniej korzystnej sytuacji społecznej można osiągnąć przy wykorzystaniu odpowiednich środków przeznaczonych na rozwój społeczno-gospodarczy oraz zastosowaniu właściwych instrumentów polityki regionalnej, przy współudziale różnych partnerów. Należy mieć również na uwadze możliwości rozwojowe badanego obszaru, gdyż niezwykle istotne jest rozwijanie endogenicznego potencjału. Poprawa warunków mieszkaniowych poprzez rozwój infrastruktury, poprawa dostępności do usług, przy wyrównywaniu szans

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

mieszkańców obszarów problemowych, a także ich aktywizacji, doprowadzi do podniesienia atrakcyjności tych terenów.

Tab. III.8 Zestawienie gmin na podstawie analizowanych zjawisk społecznych

Problem społeczny	Cały obszar badań	Skala lokalna	Wspólny obszar problemu
Ubóstwo	wysokie ubóstwo i bieda, większa niż w innych regionach województwa	bardzo zła sytuacja w powiecie jasielskim; najlepsza sytuacja w Krośnie, powiecie krośnieńskim, szczególnie w okolicach Krosna	południowy pas od gminy Jaśliska po Uście Gorlickie
Bezrobocie	stopa bezrobocia przewyższa średnią krajową i wojewódzką	bardzo zła sytuacja w powiecie jasielskim; najlepsza sytuacja w Krośnie i powiecie Gorlickim	południowy pas od gminy Jaśliska po gminę Sękowa
Dostępność szkolnictwa	edukacja na poziomie podstawowym i gimnazjalnym zaspokaja potrzeby mieszkańców	bardzo zła sytuacja w powiecie jasielskim; najlepsza sytuacja w gminach miejskich, z wyjątkiem Gorlic (korzystniejsze wskaźniki w gminach sąsiednich)	pas od gminy wiejskiej Gorlice po gminę Jedlicze
Ochrona zdrowia	słaba dostępność do służby zdrowia	bardzo dobra dostępność do służby zdrowia w gminach miejskich oraz w powiecie krośnieńskim; bardzo zła sytuacja w powiecie jasielskim oraz w południowym obszarze	południowy pas przebiegający przez wszystkie powiaty analizowanego obszaru
Mieszkalnictwo	Znacznie gorsze warunki mieszkaniowe niż w pozostałych obszarach województwa	bardzo zła sytuacja powiatu jasielskiego; najkorzystniejsza sytuacja w gminach miejskich	pas południowy od gminy Lipinki, Sękowa w powiecie gorlickim, przez gminy powiatu jasielskiego po gminy Chorkówka, Dukla i Jaśliska w powiecie krośnieńskim

Źródło: opracowanie własne.

4. Gospodarka

4.1 Przedsiębiorczość lokalna

Przedsiębiorczość należy do kategorii ekonomiczno-społecznej. J.A. Schumpeter już w latach 30. uznał przedsiębiorczość za jeden z najważniejszych czynników rozwoju gospodarczego. Za przedsiębiorczość uznaje się m.in. szczególny typ aktywności ludzi, którzy działają indywidualnie lub wewnątrz organizacji. Przedsiębiorczość lokalna jest zatem czynnikiem aktywizacji gospodarczej ze względu na poprawę wydajności pracy, modernizację rolnictwa i napływ kapitału, która może być ograniczana przez barierę, jaką jest niski poziom infrastruktury technicznej. Badania M. Duczkowskiej-Piaseckiej i K. Duczkowskiej-Małysz (1993) wskazują na cztery istotne kierunki rozwoju przedsiębiorczości lokalnej na obszarach wiejskich. Pierwszym z nich jest chałupnictwo, czyli

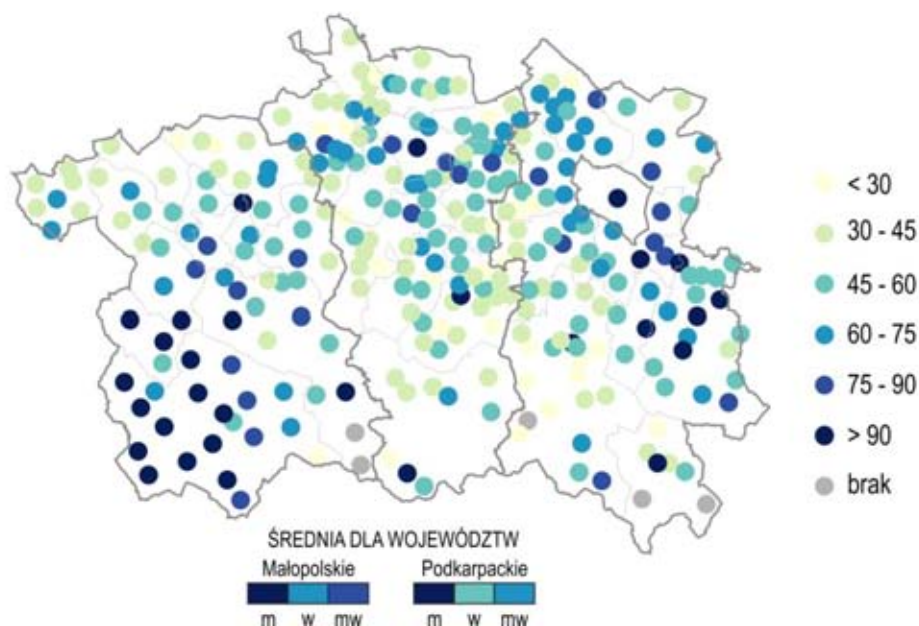
Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

łączenie pracy ręcznej z miejscowymi surowcami. Drugim kierunkiem jest praca w drobnych zakładach przemysłu terenowego, tj. firmy budowlane, zakłady stolarskie, tartaki itp. Kolejnym jest kooperacja z przedsiębiorstwami prywatnymi, państwowymi lub spółdzielczymi, zajmującymi się przetwórstwem rolno-spożywczym. Natomiast ostatni, czwarty kierunek to inne usługi, w tym przede wszystkim handel oraz usługi bytowe.

Na terenie badanych powiatów w 2013 roku funkcjonowało łącznie 27 944 podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON. Najwięcej firm zlokalizowanych jest w Krośnie, gdzie wskaźnik przedsiębiorczości wynosi odpowiednio 116,6 przedsiębiorstw na 1 tys. mieszkańców, a nieco mniej jest ich w Jaśle (98,2 przedsiębiorstw na 1 tys. mieszkańców). Są to największe miasta badanego obszaru, gdzie lokalizują się zarówno firmy polskie, jak i oddziały firm zagranicznych. Wśród gmin wiejskich najwięcej firm znajduje się w miejscowościach w południowo-zachodniej części powiatu gorlickiego, a wskaźnik przedsiębiorczości dominuje w gminie Uście Gorlickie (98 przedsiębiorstw na 1 tys. mieszkańców) oraz w gminie Ropa (95 przedsiębiorstw na 1 tys. mieszkańców). Wysokim wskaźnikiem przedsiębiorczości charakteryzują się gminy w pasie od Rymanowa, przez Miejsce Piastowe, Chorkówkę, Jedlicze, Wojaszówkę (powiat krośnieński), po Tarnowiec, gminę wiejską Jasło, Skołyszyn (powiat jasielski) aż do gmin wiejskich: Lipinki i Gorlice (powiat gorlicki). W powiecie gorlickim najwyższą przedsiębiorczością charakteryzują się mieszkańcy miejscowości Kwiatów (114,5 przedsiębiorstw prywatnych na 1 tys. mieszkańców) oraz Banica (110,7) w gminie Uście Gorlickie – ze względu na liczne przedsiębiorstwa budowlane i zakłady usług leśnych (ZUL). W powiecie jasielskim miejscowościami o dużym wskaźniku przedsiębiorczości są Nowy Żmigród (79,1 przedsiębiorstw prywatnych na 1 tys. mieszkańców), Gąsówka (gmina Tarnowiec – 76,9). W miejscowości Widacz, w gminie Miejsce Piastowe, znajduje się 127,6 przedsiębiorstw prywatnych na 1 tys. mieszkańców, natomiast w mieście Iwonicz-Zdrój wskaźnik ten wynosi 88. Te dwa ośrodki charakteryzują się najwyższą przedsiębiorczością wśród mieszkańców powiatu krośnieńskiego. Najmniej zakładów pracy zlokalizowanych jest w miejscowościach znajdujących się w południowej części powiatu zarówno krośnieńskiego, jak i jasielskiego (Rys.II.25).

Wskaźnik przedsiębiorczości wskazuje na aktywność mieszkańców, którzy jako miejscowi przedsiębiorcy zapewniają miejsca pracy nie tylko lokalnej społeczności. W gminach miejsko-wiejskich oraz wiejskich, gdzie zlokalizowanych jest wiele firm, mieszkańcy pracują na miejscu i nie muszą dojeżdżać do pracy poza granicę gminy oraz powiatu. Można to zaobserwować szczególnie w gminach uzdrowskich (Iwonicz-Zdrój i Rymanów) oraz w gminie Jedlicze, w której zlokalizowana jest rafineria. Wskaźnik przedsiębiorczości koreluje również z poziomem bezrobocia w danych gminach, tam, gdzie przedsiębiorczość jest wysoka, stopa bezrobocia jest niska. Szczególnie widoczne jest to w gminach: Uście Gorlickie, Ropa oraz Rymanów. Natomiast z reguły w gminach, w których przedsiębiorczość utrzymuje się na niskim poziomie, występuje stosunkowo wysokie bezrobocie – taką prawidłowość można zauważyć w gminach: Krempna, Nowy Żmigród oraz Kołaczyce (powiat jasielski).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

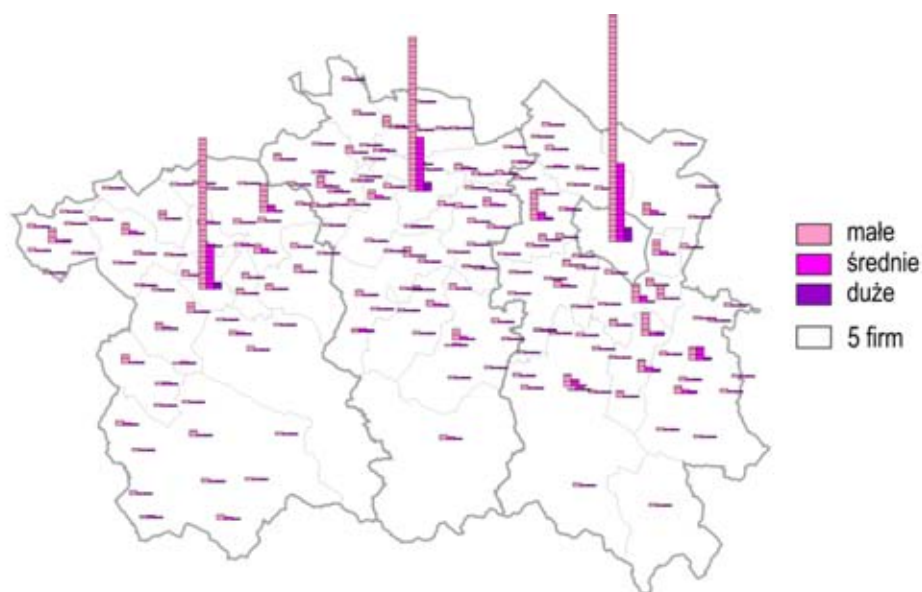
Rys. III.23 Liczba przedsiębiorstw ogółem na 1 tys. mieszkańców w miejscowościach badanych powiatów w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

O rozwoju gospodarczym regionu świadczy nie tylko wskaźnik przedsiębiorczości, lecz także wielkość firm, które znajdują się na danym obszarze. Z analizy wynika, iż w miejscowościach wiejskich o dużym współczynniku przedsiębiorczości (m.in. gmina Uście Gorlickie i Ropa) zlokalizowanych jest wiele mikrofirm, które zatrudniają kilku pracowników lub są to przedsiębiorstwa jednoosobowe. Duże firmy (zatrudniające powyżej 250 pracowników), zarówno z kapitałem krajowym, jak i zagranicznym, znajdują się w miastach: Krosno (12 firm), Jasło (7 firm), Gorlice (5 firm) oraz w miastach: Bobowa, Iwonicz-Zdrój, Jedlicze i Rymanów, a także na obszarach wiejskich gmin Iwonicz-Zdrój i Rymanów. Przedsiębiorstwa średniej wielkości, zatrudniające 50-249 osób, znajdują się we wszystkich gminach, z wyjątkiem gminy Lipinki i Moszczenica w powiecie gorlickim, Brzyska w powiecie jasielskim oraz Jaśliska w powiecie krośnieńskim. Najwięcej przedsiębiorstw tego typu znajduje się w dużych ośrodkach miejskich oraz na obszarze gmin Rymanów (13 firm), Biecz (8), Jedlicze (7), Dukła (6). Na całym badanym obszarze dominują przedsiębiorstwa małe, które zatrudniają do 50 osób. Najwięcej gmin, w których zlokalizowane są firmy małe, znajduje się w północno-centralnym pasie gmin wszystkich powiatów. Natomiast firmy bardzo duże, zatrudniające powyżej 1000 pracowników, znajdują się tylko w Krośnie (Rys.II.26).

Najmniej przedsiębiorstw znajduje się w części południowej analizowanego obszaru, szczególnie w gminie Jaśliska, południowej części gminy Dukła powiatu krośnieńskiego, w gminie Krempna powiatu jasielskiego oraz w południowej części gminy Sękowa powiatu gorlickiego. Gminy te charakteryzują się również niskim wskaźnikiem przedsiębiorczości. Pod uwagę wzięto również rodzaje branż, jakie dominują wśród podmiotów gospodarczych. Do analizy wybrano tylko te sekcje PKD, których udział jest wyższy w danej gminie niż średnia dla tego typu gmin w danym

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

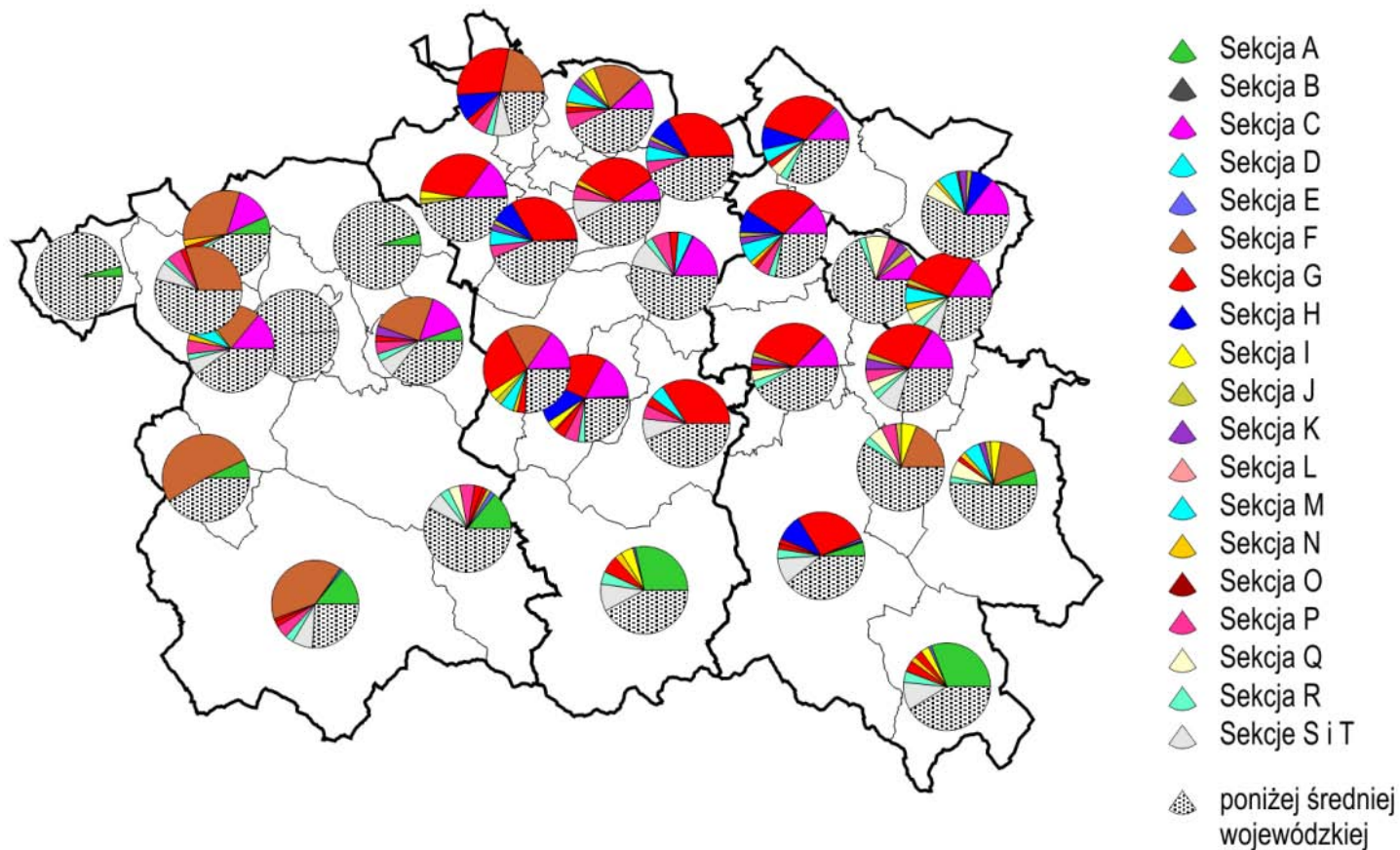
Rys. III.24 Liczba małych (10-49 zatrudnionych), średnich (50-249) i dużych (>250) przedsiębiorstw w miejscowościach badanych powiatów w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

województwie. Pozwoliło to na ukazanie jedynie znaczących i wyróżniających się branż gospodarczych na danym obszarze, które mogą świadczyć o specyfikacji gmin.

Z analizy wynika, iż w południowej części obszaru, tj. w gminie Jaśliska, Krempna, Sękowa oraz Uście Gorlickie, duży udział mają przedsiębiorstwa znajdujące się w sekcji A – rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo. Na terenie tych gmin znajduje się wiele obszarów leśnych należących do Lasów Państwowych, Magurskiego Parku Narodowego, które zatrudniają wielu pracowników, a także znajdują się prywatne przedsiębiorstwa zajmujące się pozyskiwaniem drewna, przerobem drewna (tartaki) oraz przedsiębiorstwa ZUL (Zakłady Usług Leśnych). Duża część ZUL to głównie jednoosobowe firmy (np. pilarze) współpracujące z nadleśnictwami. Na terenie tych gmin zlokalizowanych jest wiele gospodarstw rolnych, które zarejestrowały swoją działalność gospodarczą – dominującym kierunkiem jest chów bydła mlecznego, a rzadziej uprawa roślin pastewnych. W powiecie gorlickim można zauważyć przewagę przedsiębiorstw sekcji F – budownictwo oraz duży udział firm zajmujących się przetwórstwem przemysłowym, głównie produkcją: wyrobów z drewna i korka, metalowych wyrobów gotowych, mebli oraz artykułów spożywczych. Ostatnia branża przetwórstwa przemysłowego niewątpliwie wykorzystuje funkcję rolniczą powiatu gorlickiego (Rys.II.27).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.25 Udział podmiotów gospodarczych w gminach obszaru badań według sekcji PKD w 2012 r., który był wyższy niż średnia dla wszystkich gmin miejskich, wiejskich i miejsko-wiejskich odpowiadających województw

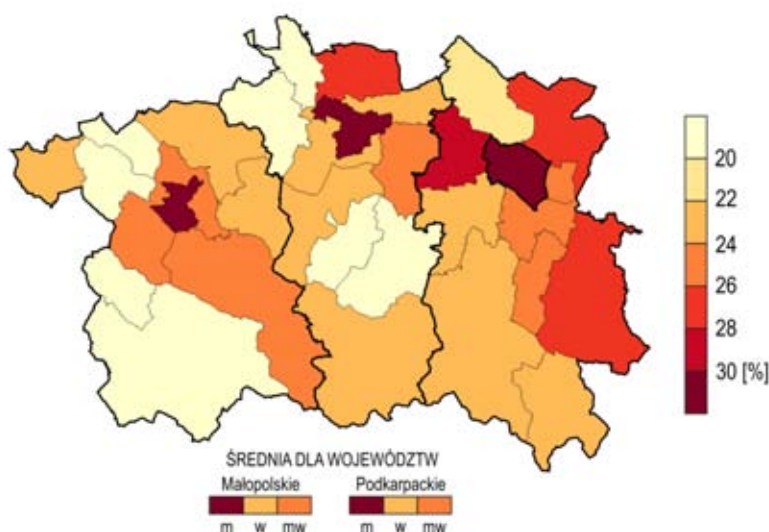
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

W północnej i centralnej części powiatu jasielskiego oraz krośnieńskiego dominuje sekcja G – handel hurtowy i detaliczny. W tej części badanego obszaru znajdują się głównie zakłady zajmujące się przetwórstwem przemysłowym, a w szczególności – produkcją artykułów spożywczych, odzieży, wyrobów z drewna i korka, mebli, metalowych wyrobów gotowych, wyrobów z pozostałych mineralnych surowców niemetalicznych (dotyczy to m.in. hut szkła). Z sektorem handlowym niewątpliwie powiązany jest sektor H – transport i gospodarka magazynowa, który posiada znaczący udział wśród przedsiębiorstw zlokalizowanych w gminach wiejskich Jasło, Brzyska, Osiek Jasielski w powiecie jasielskim oraz w gminach Wojaszówka, Jedlicze, Korczynna i Dukla – powiat krośnieński. W gminach posiadających funkcję uzdrowiskową zaznacza się większy udział sekcji Q – opieka zdrowotna. Dotyczy to przede wszystkim gmin Iwonicz Zdrój oraz Rymanów, których dominującą branżą jest jednak budownictwo.

O rozwoju gospodarczym i o funkcjach egzogenicznych, a więc też o zasięgu ponadlokalnym, świadczy udział sektora usług wyższego rzędu wśród zarejestrowanych podmiotów gospodarczych. Za usługi wyższego rzędu uznaje się informację i komunikację (sekcja J), dział związany z ubezpieczeniami, reasekuracją oraz funduszami emerytalnymi (sekcja K), działalność związaną z obsługą rynku nieruchomości (sekcja L), działalność profesjonalną, naukową i techniczną (sekcja M), działalność w zakresie usług administrowania i działalności wspierającej (sekcja N), administrację publiczną i obronę narodową, obowiązkowe zabezpieczenia społeczne (sekcja O), edukację (sekcja P), opiekę zdrowotną i pomoc społeczną (sekcja Q), działalność związaną z kulturą, rozrywką i rekreacją (sekcja R).

Największy udział usług wyższego rzędu znajduje się oczywiście w miastach: Krosno, Jasło i Gorlice. Pozostałymi ośrodkami, które mogą być uznawane za mniejsze centra usług o zasięgu ponadgminnym, są: Jedlicze, Rymanów, Korczynna, Miejsce Piastowe, Krościenko Wyżne (powiat krośnieński), Kołaczyce i Tarnowiec (powiat jasielski) oraz gmina wiejska Sękowa i Gorlice (powiat gorlicki) (Rys.II.28). Gminy te cechuje wysoki udział podmiotów gospodarczych zajmujących się działalnością profesjonalną, naukową i techniczną, edukacją, opieką zdrowotną.

Rys. III.26 Udział sektora usług wyższego rzędu (sekcje J-R) wśród zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Gminy posiadające mniejszy udział sektora usług wyższego rzędu wśród podmiotów gospodarczych od średnich wojewódzkich dla tego typu gmin to gminy wiejskie Uście Gorlickie, Ropa, Łużna Moszczenica, gminy miejsko-wiejskie: Biecz i Bobowa w powiecie gorlickim, gminy wiejskie Skołyżsyn, Brzyska, Dębowiec oraz Osiek Jasiek w powiecie jasielskim, a także gmina wiejska Wojaszówka w powiecie krośnieńskim (Rys. II.27). W gminach tych dominują w dużej mierze sektory C, F i G, czyli zawody tradycyjne, produkcja oraz usługi na własne potrzeby, skutkuje to małym oddziaływaniem ponadgminnym powyższych obszarów.

Podsumowując, analizowany obszar cechuje się dużym udziałem mikroprzedsiębiorstw, co świadczy o wysokiej przedsiębiorczości lokalnych społeczności. Na obszarach położonych w dalszej odległości od większych miast zauważalna jest większa przedsiębiorczość ludności miejscowej (Uście Gorlickie, Ropa), która wykorzystuje lokalny potencjał do własnego rozwoju. Należy zwiększyć wskaźnik przedsiębiorczości, w szczególności w południowej części powiatu jasielskiego oraz krośnieńskiego, a także północnych rejonach powiatu gorlickiego, na obszarach położonych daleko od ośrodków wyższego rzędu, aby mogły do pewnego stopnia uniezależnić się od miast. Zadania są komplementarne z zawartymi w strategiach rozwoju obu województw, które zakładają rozwój przedsiębiorczości poprzez ofertę instytucji otoczenia biznesu, poprzez doradztwo oraz rozbudowę funduszy poręczeniowych i pożyczkowych (miasta), a także aktywizację lokalnych społeczności ukierunkowaną na rozwój przedsiębiorczości jako element wzrostu dochodów ludności wiejskiej (obszary poza miastami) (Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020, Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2020). Działania te mają wzmocnić rozwój społecznej przedsiębiorczości.

4.2 Produkcja i przemysł

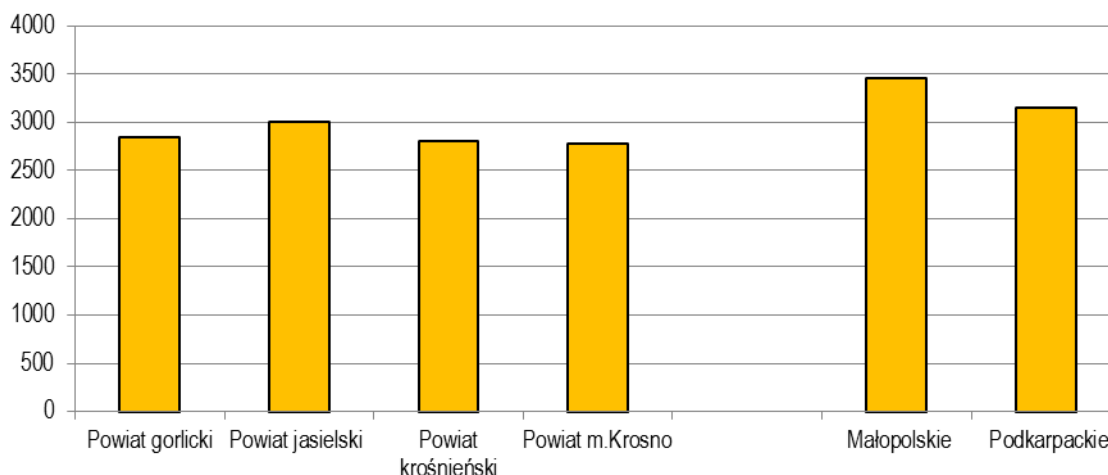
Liczba dużych i średnich przedsiębiorstw w powiecie przekłada się na produkcję sprzedaną, która jest podstawowym miernikiem działalności gospodarczej (tj. działalności przemysłowej, budowlano-montażowej, transportowej i innej) przedsiębiorstw i firm przemysłowych, zaliczonych według PKD 2007 do sekcji B, C, D, E. Za wartość produkcji sprzedanej uznaje się wartość sprzedanych na zewnątrz przedsiębiorstwa produktów (niezależnie od tego, czy otrzymano za nie należne opłaty), tj. wyrobów gotowych, półfabrykatów i części własnej produkcji, wykonanych usług oraz robót, w tym także budowlano-montażowych wykonanych siłami własnymi (tj. bez podwykonawców), prac naukowo-badawczych oraz prac projektowych, geodezyjno-kartograficznych, wynikającą z przemnożenia ilości sprzedanych wyrobów i usług przez jednostkową cenę sprzedaży korygowaną o należne dopłaty, udzielone rabaty, bonifikaty, opusty lub umowne kwoty należne z tytułu sprzedaży wyrobów i usług, bez podatku od towarów i usług (VAT).

W analizowanych powiatach najwyższą wartość produkcji sprzedanej przemysłu w 2012 roku odnotowano w powiecie jasielskim, która wynosiła 1426,8 mln zł. Miasto Krosno posiadało nieco mniejszą wartość tego wskaźnika (1303,9 mln zł). Świadczy to o wysokim poziomie rozwoju i dobrej kondycji zakładów przemysłowych działających na terenie obu powiatów. Najniższa wartość w 2012 r. dotyczyła powiatu gorlickiego i wynosiła 803,1 mln zł i była zbliżona do produkcji sprzedanej w powiecie krośnieńskim (827,5 mln zł).

Produkcja sprzedana przemysłu nie do końca przekłada się na poziom przeciętnego wynagrodzenia brutto w 2012 r. na obszarze badań. Najwyższe przeciętne zarobki brutto posiadali mieszkańcy

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

powiatu jasielskiego, które wynosiły 2999,90 zł, ale były niższe od średniej wojewódzkiej o 152 zł. Należy zaznaczyć, iż było to 80% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w relacji do średniej krajowej w roku 2012. Drugie co do wielkości przeciętne wynagrodzenie brutto charakteryzuje powiat gorlicki, który posiadał najniższy wskaźnik produkcji sprzedanej przemysłu. Natomiast najniższe przeciętne wynagrodzenie brutto w 2012 r. odnotowano w Krośnie i wynosiło ono 2783,69 zł (Rys.II.29).

Rys. III.27 Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w zł (bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób) w badanych powiatach w 2012 r.

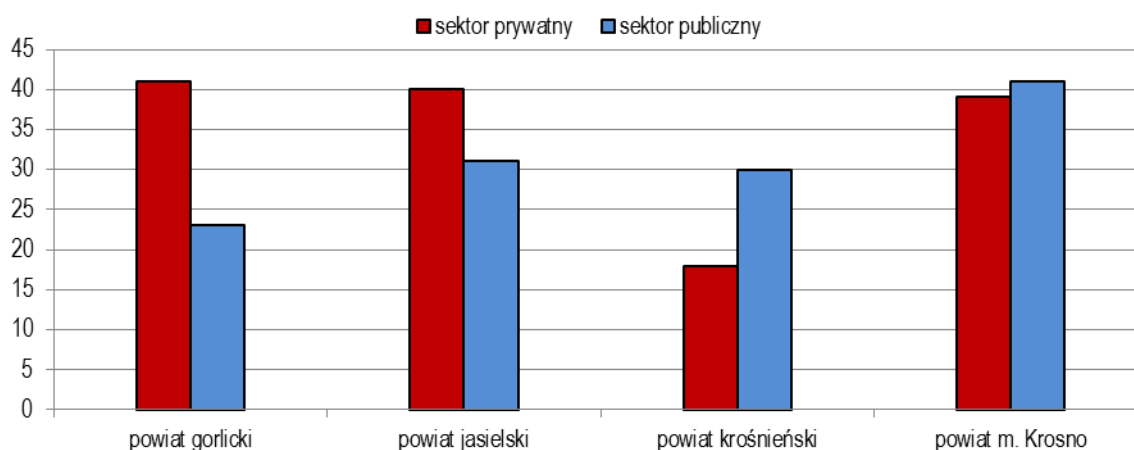
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Na obszarze badanych powiatów znajdują się 263 przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 49 osób, z czego 138 należy do sektora prywatnego. Najwięcej firm znajduje się w mieście Krosno, natomiast najmniej – w powiecie krośnieńskim. W powiecie gorlickim i jasielskim dominują przedsiębiorstwa prywatne, a jednocześnie zlokalizowanych jest tam najwięcej tego typu średnich i dużych firm (Rys. II.30).

Analizie poddano po dziesięć największych przedsiębiorstw (zatrudniających powyżej 49 osób) z sektora prywatnego zlokalizowanych na obszarze każdego badanego powiatu (Załącznik 1). Firmy największe pod względem liczby pracowników swoją siedzibę mają na terenach miast – Gorlic, Jasła i Krosna. W powiecie gorlickim dominują firmy z sektora przemysłowego, zajmujące się produkcją maszyn i konstrukcji metalowych. Największym zakładem przemysłowym jest Fabryka Maszyn Glinik w Gorlicach, należąca do Grupy Kapitałowej Glinik. Przedsiębiorstwo zatrudniające największą liczbę pracowników w tym powiecie (ok. 1000 osób) to firma Rogala z Bobowej, która posiada sieć sklepów spożywczych na obszarze południowo-wschodniej części Polski. Firma ta powiązana jest z Delikatesami Centrum. Największą firmą sektora prywatnego znajdującą się na terenie powiatu jasielskiego jest zakład Gamrat S.A. z Jasła (ok. 850 osób) zajmujący się przetwórstwem tworzyw sztucznych. Większościowym udziałowcem tej firmy są Zakłady Lentex S.A. z Lublińca. Na obszarze powiatu znajdują się dwie duże huty szkła – Huta Szkła w Jaśle S.A. należąca do Grupy Kapitałowej Krosno S.A. oraz Huta Szkła Tarnowiec Sp. z o.o. Oba przedsiębiorstwa produkują szkło gospodarcze na rynek krajowy i za granicę.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

W powiecie krośnieńskim dominują zakłady pracy zajmujące się produkcją mebli, drzwi i okien (produkcja z drewna) – Bog-Mar Sp. z o.o., Pol-Panel Sp. z o.o. i Inwest-Profil Bogustaw Owskiak, Janusz Owskiak S.A., które ze sobą współpracują. W powiecie krośnieńskim do jednych z większych przedsiębiorstw należy zaliczyć uzdrowiska znajdujące się w Iwoniczu-Zdroju oraz w Rymanowie-Zdroju – Uzdrowisko Iwonicz S.A. oraz Uzdrowisko Rymanów S.A. Firmy oferują usługi lecznicze, noclegowe oraz gastronomiczne. Na terenie gminy Jedlicze istnieje Rafineria Nafty Jedlicze S.A. należąca do Grupy Kapitałowej Orlen – jest to jedna z większych firm wykorzystujących tradycje naftowe tego obszaru.

Rys. III.28 Liczba średnich i dużych przedsiębiorstw według sektora publicznego i prywatnego w badanych powiatach w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne.

Na terenie miasta Krosno największym pracodawcą są Krośnieńskie Huty Szkła KROSNO S.A. – producent sodowego szkła gospodarczego. Do przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 1000 pracowników należy zaliczyć BWI Poland Technologies – wiodącego dostawcę amortyzatorów w Europie Środkowej i Wschodniej oraz przedsiębiorstwo Nowy Styl Sp. z o.o., należące do Grupy Nowy Styl i zajmujące się produkcją krzesel i mebli. Zakład zatrudnia około 2400 osób, z czego ok. 1700 osób zatrudnionych pracuje w zakładach w Jaśle. Na terenie Krosna swoją siedzibę ma także Merkury Market Sp. z o.o. – sieć sklepów z artykułami wyposażenia wnętrz oraz materiałów budowlanych. Firma posiada swoje placówki na terenie Polski południowo-wschodniej, m.in. w Jaśle, Nowym Sączu, Rzeszowie.

Ważnym elementem rozwoju gospodarczego regionu są Specjalne Strefy Ekonomiczne, czyli wyodrębnione administracyjnie obszary kraju, gdzie inwestorzy mogą prowadzić działalność gospodarczą na preferencyjnych warunkach (ulgi podatkowe, dostęp do infrastruktury). Celem funkcjonowania SSE jest przyspieszenie rozwoju regionów poprzez m.in. przyciąganie nowych inwestycji, rozwój eksportu i tworzenie nowych miejsc pracy. W powiecie jasielskim i krośnieńskim znajduje się jedna z 19 w Polsce podstref Tarnobrzeskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej Euro-Park Wisłosan, w której działają:

- Baltic Wood S.A. – produkcja paneli podłogowych,

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

- Pol–Panel Sp. z o.o. – produkcja mebli i wyrobów drewnianych,
- Nowy Styl Sp. z o.o. – produkcja mebli,
- Rymatex Sp. z o.o. – produkcja siatek do tarcz szlifierskich,
- Rafineria Nafty Jedlicze S.A. – rafinowane destylaty petrochemiczne w zakresie benzyny ciężkiej lub nafty,
- Lotos Asphalt Sp. z o.o. – producent materiałów hydroizolacyjnych.

Podstrefa Jasło obejmuje obszar 58,06 ha (w tym rejon Warzyce – 39,17 ha, Niegłowice – 10,8 ha, Jedlicze – 0,84 ha i Rymanów – 7,24 ha).

Na terenie Krosna znajduje się podstrefa Krosno SSE Euro-Park Mielec, o łącznej powierzchni 35,71 ha, na terenie której działalność prowadzi Splast Sp. z o.o. Sp. k. – produkcja sprzętu utrzymania czystości oraz wysokiej jakości detali z tworzyw sztucznych. SSE Euro-Park Mielec posiada także swoją podstrefę w Gorlicach o łącznej powierzchni 21,09 ha, w której mieszczą się cztery zakłady:

- Gór - Stal Sp. z o.o. – produkcja wyrobów metalowych (płyt warstwowych),
- PPUH Steser s.c. – galwanizowanie,
- Severt Polska Sp. z o.o. – produkcja konstrukcji metalowych,
- Weronica Sp. z o.o. – produkcja wyrobów cukierniczych.

Na terenie miasta Krosno istnieje również podstrefa Krakowskiego Parku Technologicznego, którego powierzchnia wynosi ogółem 5,75 ha. Na obszarze objętym strefą zezwolenie na prowadzenie działalności gospodarczej posiada KHS Krosno SA. oraz Ajas Sp. z o.o. (firma z branży przetwórstwa tworzyw sztucznych).

Analizując gospodarkę tej części regionu, nie sposób pominąć kwestii związanej z tradycjami naftowymi. To tutaj napotyka się na ślady działalności wybitnego naukowca i odkrywcy Ignacego Łukasiewicza. Analizowany obszar stanowi kolebkę przemysłu naftowego, gdzie początkowo ropa czerpana była z „kopanek”, a dopiero z czasem zaczęto ją wydobywać przez pompowanie. Już w XIX wieku powstawały tu kopalnie, a w krajobrazie zaczęły pojawiać się szyby i kiwony. W wyniku prac I. Łukasiewicza w Gorlicach w 1854 r. została zapalona pierwsza na świecie uliczna lampa naftowa. W celu ocalenia od zapomnienia relikwów przemysłu naftowego w obszarze tym poprowadzono Karpacko-Galicyski Szlak Naftowy. Łączy on wszystkie analizowane powiaty i stanowi początkowy odcinek transgranicznego Szlaku Naftowego przebiegającego od Gorlic, poprzez Jasło, Krosno, Sanok i Ustrzyki Dolne na teren Ukrainy – do Borysławia, Drohobycza i Lwowa. Na trasie szlaku można zwiedzać liczne zabytki dokumentujące historię i działalność pionierów przemysłu naftowego. Oś główna wzbogacona jest o pętlę dla turystyki pieszej i rowerowej. Na bazie powiązań z przemysłem naftowym niektóre z gmin opierają swoją promocję.

Cały badany region słynie z bogatych tradycji przemysłu górnictwa naftowego i gazownictwa. Baza ekonomiczna analizowanego obszaru to przede wszystkim przemysł chemiczny, budowlany i meblarski, a także rafineryjny, szklarski i spożywczy (w tym przetwórstwo owoców i warzyw, przetwórstwo mięsa, cukiernictwo). Bez wątplenia istotny wpływ na rozwój gospodarczy powiatów i całego regionu mają prężnie działające duże i średnie przedsiębiorstwa oraz zakłady produkcyjno-usługowe. Rozwój gospodarczy regionu wspierany jest przez istniejące SSE oraz tereny inwestycyjne, które mają na celu przyciągnąć nowych inwestorów, a przez to zwiększyć liczbę miejsc pracy.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

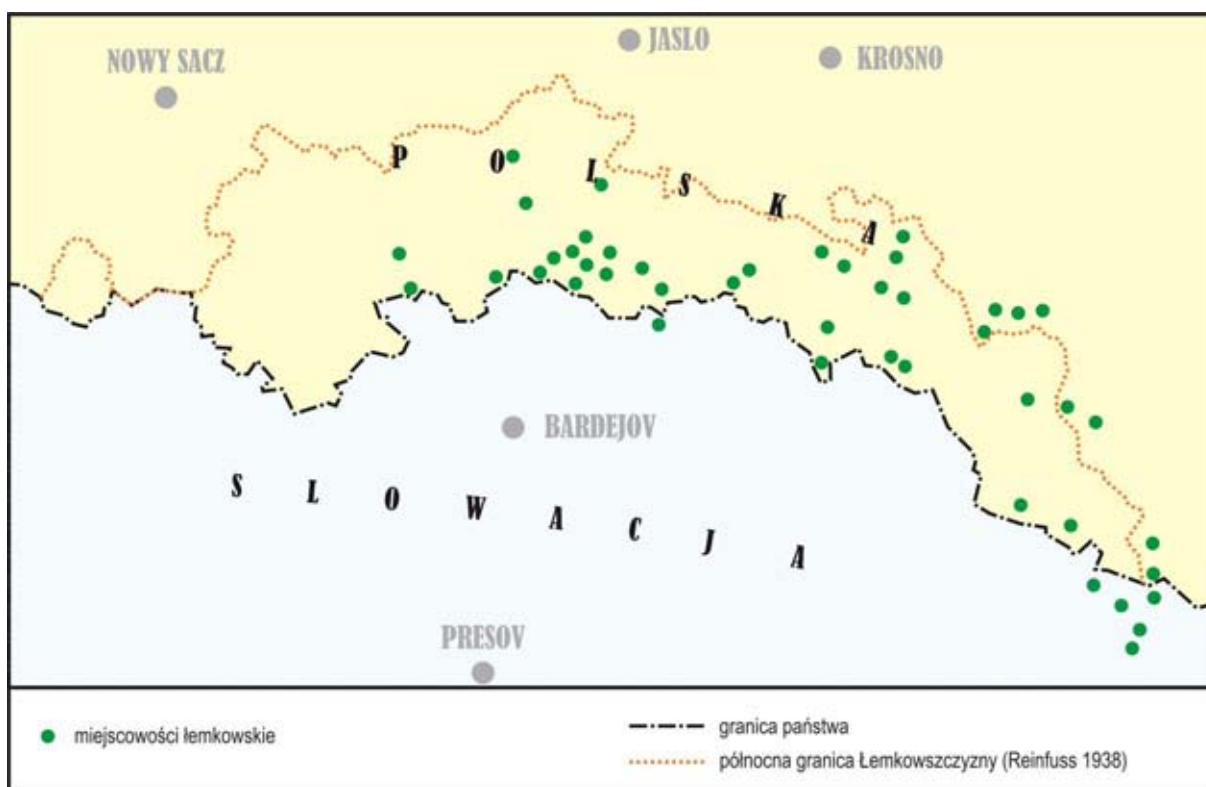
4.3. Turystyka i wypoczynek

Turystyka stanowi niezwykle istotną sferę działalności gospodarczej, zwłaszcza w obszarach górskich i pogórskich. Rozwój turystyki jest ściśle powiązany z rozwojem społeczno-gospodarczym, gdyż ma zasadniczy wpływ na generowanie nowych miejsc pracy, podnosi jakość życia lokalnej ludności, stanowi o konkurencyjności regionów oraz przyczynia się do ożywienia gospodarczego obszarów peryferyjnych. Warto również wspomnieć, iż turystyka przyczynia się do propagowania najcenniejszych zasobów środowiskowych, kulturowych. Odpowiednie podejście oraz zwracanie uwagi na najcenniejsze atuty pozwala na zachowanie tradycyjnych wartości przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju.

W załączniku 2 przedstawiono główne kierunki promocji poszczególnych gmin wraz z ze wskazaniem imprez regionalnych i współpracy międzynarodowej, obejmującej miasta i gminy partnerskie oraz ośrodki zaprzyjaźnione. Właściwie dla wszystkich badanych gmin promocja bazuje na położeniu i środowisku naturalnym, zabytkach, kulturze/tradycjach i turystyce. Informacje zebrane ze stron internetowych samorządów wyraźnie wskazują, że badane powiaty posiadają wiele wspólnych elementów składających się na szeroko pojętą turystykę. Badany obszar promowany jest jako miejsce wyjątkowo urokliwe z niezapomnianymi krajobrazami, czystymi wodami i świeżym górskim powietrzem. Położenie w terenach górskich i na pogórzu decyduje o atrakcyjności przyrodniczej. Najcenniejsze walory przyrodnicze tego zróżnicowanego pod względem rzeźby terenu objęte są ochroną w postaci parku narodowego, rezerwatów przyrody, pomników przyrody, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, stanowisk dokumentacyjnych.

O atrakcyjności turystycznej analizowanego obszaru decyduje znaczne bogactwo kulturowe, gdyż teren ten zamieszkiwały różne grupy etnograficzne i narodowościowe. Spotyka się tu świadectwa egzystencji trzech kultur. W północnej części, gdzie dominował żywioł polski, wykształciła się kultura pogórska. Na wyżej położone tereny górskie wkroczyło w średniowieczu osadnictwo wołoskie i wołosko-ruskie. Ludność wołosko-ruska wykształciła później kulturę łemkowską, a w wieku XVIII i XIX na ziemiach tych pojawili się Żydzi. Ludność żydowska tworzyła bardziej zamknięte i odporne na wpływy zewnętrzne enklawy, których ślady do dziś widoczne są m.in. w Bobowej. Warto podkreślić, że ludność ta zamieszkiwała prawie wyłącznie miasta. Egzystencja trzech kultur na tych terenach skończyła się wraz z II wojną światową (eksterminacja Żydów), natomiast w latach 1944-46 oraz w 1947 r. w czasie akcji „Wisła” większość ludności łemkowskiej została przesiedlona na Ukrainę oraz na tzw. Ziemię Odzyskane. Po 1956 r. część z nich powróciła w rodzinne strony, lecz liczba ludności na łemkowszczyźnie nigdy nie osiągnęła stanu sprzed II wojny światowej. Kultura materialna i duchowa łemków i Pogórczan zgodnie współistniały, mimo wielu różnic w tradycji i wierze. Pogórczanie i łemkowie stworzyli odrębny styl budownictwa, dla którego podstawowym budulcem było drewno. Tradycyjne zagrody łemkowskie funkcjonują jeszcze w niektórych wsiach (np. w Bartnem w gminie Sękowa), a wiele elementów wskazujących na istnienie tego osadnictwa można wciąż zauważyć w krajobrazie (drewniane cerkwie prawosławne i grekokatolickie, chyże – stare chaty łemkowskie). W niektórych jednak spotkać można tylko dawne układy pól, drzewa owocowe, przydrożne krzyże i

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.29 Rozmieszczenie nieistniejących wsi łemkowskich na badanym terenie

Źródło: opracowanie własne na podstawie Czajkowski (1992).

figury we wsiach łemkowszczyzny oraz cmentarze – Nieznajowa, Radocyna, Czertyżne, Regietów Wyżny, Lipna, Żydowskie, Wyszowadka – powiaty gorlicki i jasielski). W 2013 r. na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO wpisano trzy cerkwie z powiatu gorlickiego: Opieki Matki Bożej w Owczarach (gmina Sękowa), Św. Paraskewy w Kwiatoniu i Św. Michała Archanioła w Brunarach Wyżnych (gmina Uście Gorlickie). Rysunek II.31 przedstawia rozmieszczenie nieistniejących wsi łemkowskich na obszarze objętym badaniem, które mogą stanowić atrakcyjny element promowania lokalnej kultury, a obszar, w którym występują, znajduje się na terenie wszystkich badanych powiatów.

Ponadto turystów do odwiedzenia zachęcają liczne zabytki kultury polskiej. W krajobraz Beskidu Niskiego i Pogórza doskonale wpisały się zabytki architektury drewnianej (kościóły, kaplice, dzwonnice). Analizowany teren posiada również ślady kultury żydowskiej (synagogi, kirkuty z macewami). Oprócz zabytków architektury sakralnej liczne są również zabytki architektury świeckiej – obiekty budownictwa rezydencjonalnego i obronnego o wyjątkowych walorach architektonicznych i historycznych (np. Kasztel w Szymbarku, dwór w Jeżowie, pałace w Siarach i Zagórzanach, zespół dworski w Biesnej i Szalowej, zespół parkowo-dworski w Krościenku Wyżnym, mury obronne w Krośnie).

Badany obszar stanowi doskonałe miejsce wypoczynku i rekreacji przez cały rok. Przede wszystkim wspólna dla badanych powiatów jest turystyka aktywna, gdyż istnieją możliwości rozwoju turystyki pieszej, rowerowej, narciarskiej, konnej. Jednakże jest to obszar atrakcyjny również dla turystów

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

poszukujących spokoju i ciszy. Położenie w obszarach górskich sprzyja promocji wycieczek górskich, które są główną formą uprawiania turystyki na analizowanym terenie. Każdego roku wypoczywa tu wielu turystów ze względu na niezbyt wysokie, łagodne, zalesione szczyty, długie doliny z malowniczymi miejscowościami, kwieciste polany, piękne panoramy. Na badanym terenie znajdują się liczne i dobrze oznakowane szlaki turystyczne, ścieżki spacerowe, szlaki rowerowe, szlaki tematyczne (Załącznik 3).

Warto również podkreślić, iż na analizowanym terenie występuje możliwość aktywnego zimowego wypoczynku zarówno dla początkujących, jak i zaawansowanych turystów pieszych i narciarzy. Południowe tereny powiatów doskonale nadają się do uprawiania narciarstwa biegowego. Ta forma turystyki staje się coraz bardziej popularna ze względu na niezbyt duże różnice wzniesień, północne nachylenie stoków, przez co śnieg dłużej się utrzymuje, liczne drogi leśne i piękne krajobrazy. Możliwość uprawiania sportów zimowych dotyczy gmin: Sękowa, Uście Gorlickie z powiatów gorlickiego oraz Rymanów i Dukla z powiatu krośnieńskiego.

Atrakcyjność regionu podnosi również obecność Zalewu Klimkowskiego, o czym decydują jego wyjątkowe walory krajobrazowe (tzw. Pieniny Gorlickie). Klimkówka jest zbiornikiem zaporowym utworzonym na rzece Ropie, w pobliżu miejscowości Łosie i Klimkówka, na granicy gmin Ropa i Uście Gorlickie, w powiecie gorlickim. Nad jeziorem działa kilka wypożyczalni sprzętu wodnego, pole kempingowe i namiotowe, parkingi, mała gastronomia, dlatego jest to teren atrakcyjny dla miłośników sportów wodnych (surfing, windsurfing, kitesurfingu, wędkarstwo).

Wszystkie analizowane powiaty wspierają również formę wypoczynku w warunkach zbliżonych do wiejskich, czyli agroturystykę. Na stronach internetowych gmin i powiatów znajdują się informacje o gospodarstwach agroturystycznych. Forma ta obejmuje usługi związane z zakwaterowaniem, wyżywieniem oraz aktywnym spędzaniem czasu obejmującym wędkarstwo, jazdę konną itp. Lecznice właściwości karpackich źródeł znane były od dawna. Cennym atutem turystycznym są uzdrowiska (Wysowa-Zdrój, Wapienne, Iwonicz-Zdrój, Rymanów-Zdrój). Na analizowanym obszarze rozwija się również turystyka pielgrzymkowa. Do miejsc kultu religijnego zmagają liczne pielgrzymki rzymskich katolików, grekokatolików oraz wyznawców prawosławia (w powiecie gorlickim: Binarowa, Staszówka, Gorlice, Kobylanka, Lipinki, Święta Góra Jawor, w powiecie jasielskim: Dębowiec, Tarnowiec, Skalnik, w powiecie krośnieńskim: Miejsce Piastowe). Na szczególną uwagę zasługuje Pustelnia św. Jana z Dukli z 1769 r. znajdująca się na wzgórzu Zaśpita, ok. 1,5 km od Trzciany. W samej Dukli istotnymi obiektami są sanktuarium św. Jana z Dukli oraz kościół św. Marii Magdaleny.

Obszar wszystkich trzech powiatów stanowi kolebkę przemysłu naftowego, gdyż w Bóbrce koło Krosna powstała pierwsza na świecie kopalnia ropy naftowej, natomiast w Gorlicach zapalona została pierwsza na świecie uliczna lampa naftowa przez Ignacego Łukasiewicza, a w Jaśle w rejonie obecnej ul. Ulaszowice w 1856 r. założył on pierwszą na świecie destylarnię ropy naftowej. Powiat jasielski kojarzony jest z kopalniami w Osobnicy i Foluszu oraz kamieniołupem Łukasiewicza w Jaśle. W powiecie krośnieńskim w Bóbrce zbudowano pierwszą na świecie kopalnię ropy naftowej. Obecnie znajduje się tutaj Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego im. I. Łukasiewicza. Natomiast w Jedliczu do dzisiaj funkcjonuje rafineria ropy naftowej.

Warto również wspomnieć, iż wiele gmin powiatów gorlickiego oraz jasielskiego swoją promocję opiera na wydarzeniach historycznych, które miały miejsce w czasie I wojny światowej. Pozostałością

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

wydarzeń z 1915 r., kiedy to miała miejsce największa bitwa I wojny światowej pod Gorlicami, są liczne cmentarze wojenne o unikatowej architekturze, na których spoczywają żołnierze wielu narodowości (m.in. Polacy, Rosjanie, Niemcy, Austriacy, Węgrzy, Żydzi). Mimo że liczba i wartość architektoniczna tego zasobu jest ogromna i unikalna w skali światowej, zdecydowana większość cmentarzy jest nieużytkowana i podlega stopniowej degradacji. W gminach analizowanych powiatów odbywają się również liczne wydarzenia o znaczeniu nie tylko lokalnym, lecz także ogólnokrajowym i międzynarodowym. Niektóre z gmin, głównie miejskie i miejsko-wiejskie podpisały porozumienia o współpracy z gminami i miastami z zagranicy. Miastami partnerskimi oraz zaprzyjaźnionymi są głównie miasta ze Słowacji, Ukrainy i Węgier. Ta forma partnerstwa ma na celu wymianę kulturalną, gospodarczą i informacyjną.

Najcenniejsze walory obszaru poddanego analizie można podziwiać poprzez dosyć gęstą sieć różnego rodzaju szlaków turystycznych (załącznik 3). Jak wynika z zebranych informacji, przez obszar trzech powiatów przebiega gęsta sieć pieszych szlaków turystycznych. Na trasie szlaków można podziwiać bogactwo flory, fauny, liczne obiekty kultury, zabytki. Liczne są również krótkie ścieżki spacerowe o charakterze przyrodniczym i edukacyjnym (np. Ptasia „Wołowiecki Put” w gminie Sękowa, Przybówka-Krajowice-Trzcinnica-Skołyszyn-Święcany w gminie Jasło, na Górę Cergowa w gminie Dukla). Na amatorów wycieczek rowerowych czekają drogi szutrowe i leśne dukty. Trasy rowerowe wchodzi w skład Karpackiego Szlaku Rowerowego, przebiegającego przez historyczny szlak handlowy z południa do Krakowa i Wieliczki. Szlak ten podzielony jest na szlak główny i kilka szlaków łącznikowych. Warto wspomnieć o projekcie „Poznajmy pogranicze polsko-słowackie z siodełka roweru”, który jest współfinansowany z budżetu Ministerstwa Transportu, Budownictwa i Rozwoju Regionalnego Republiki Słowackiej w ramach realizacji działań euroregionalnych i ma na celu lepsze wykorzystanie istniejących możliwości polsko-słowackiego regionu przygranicznego do rozwijania turystyki poznawczej. Ma to stanowić połączenie dwóch miast partnerskich Bardejova i Jasła szlakiem rowerowym, dzięki czemu równocześnie połączone zostaną szlaki rowerowe znajdujące się po stronie słowackiej i polskiej. W Beskidzie Niskim i na Pogórzu coraz częściej spotyka się turystów konnych. Turystyka konna rozwija się dzięki wytyczonemu szlakowi konnemu Karpackie Podkowy, który biegnie na odcinku od Tylicza po Ryglice przez Beskid Niski, Kotlinę Jasielsko-Krośnieńską i Pogórze Ciężkowickie. O dynamicznie rozwijającej się turystyce konnej świadczy atrakcja regionu – Jasło jako nowa stolica polskiego winiarstwa, przez co stało się ono głównym punktem na mapie „Winiarskich ścieżek Podkarpacia”. Przez powiaty gorlicki, jasielski i krośnieński przebiegają również liczne szlaki tematyczne, do których należy zaliczyć Szlak Architektury Drewnianej, główną oś Szlaku Naftowego: Karpacko-Galicyski Szlak Naftowy czy Szlak Cmentarzy Wojskowych z I Wojny Światowej. Pierwszy z nich jest drogowym szlakiem turystycznym, który powstał we współpracy województw śląskiego, małopolskiego i podkarpackiego. Na szlaku tym można spotkać zabytki – kościoły, cerkwie, przydrożne kapliczki, domy, chałupy, dworki, drewniane zabudowania gospodarskie. Drugi ze szlaków jest początkowym odcinkiem wspomnianego już transgranicznego Szlaku Naftowego. Ostatni ze szlaków obejmuje liczne cmentarze z okresu I wojny światowej, które można spotkać w gminach powiatu gorlickiego i jasielskiego.

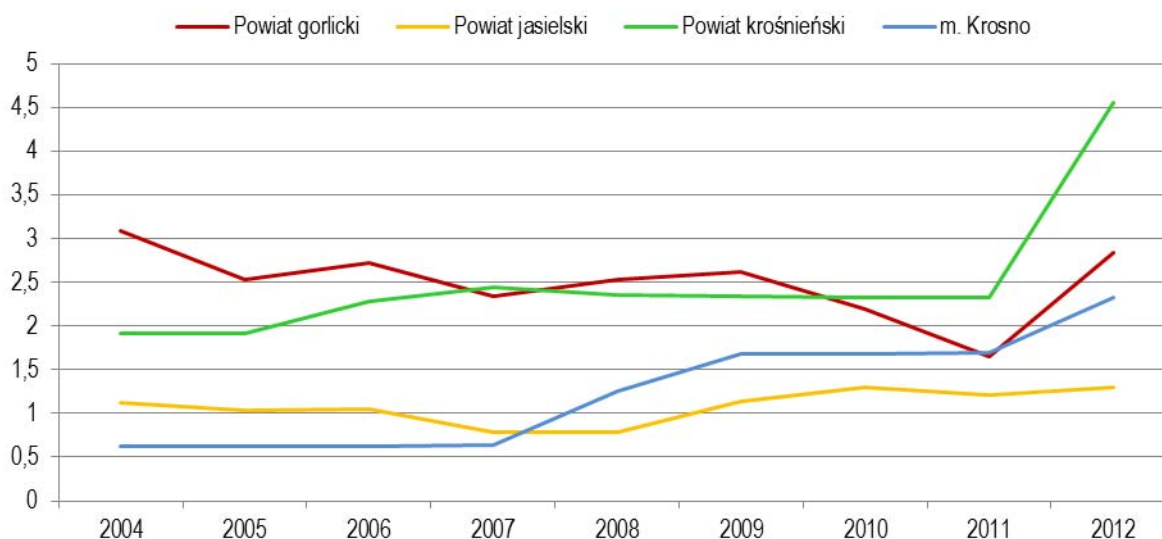
Pisząc o atrakcjach turystycznych omawianego obszaru, nie sposób pominąć faktu odkrycia jednego z najstarszych grodzisk w Polsce, tzw. Wałów Królewskich (Karpacka Troja) w Trzcinnicy koło Jasła,

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

z początków epoki brązu. Odkrycia archeologiczne datuje się na wczesną epokę brązu oraz wczesne średniowiecze. Na stanowisku dokonano odkryć o randze europejskiej.

Infrastruktura turystyczna stanowi ogół obiektów oraz urządzeń turystycznych, który służy turystom w celu zaspokojenia potrzeb związanych z bierną lub aktywną turystyką. Na infrastrukturę składają się baza noclegowa, baza gastronomiczna, szlaki turystyczne itp. Liczba turystycznych obiektów noclegowych w latach 2004-2012 na 1 tys. mieszkańców znacznie wzrosła (Rys. 32), co dotyczyło przede wszystkim powiatu krośnieńskiego (z 1,9 w 2004 r. do 4,6 w 2012 r.). Wysoki przyrost obiektów noclegowych zanotowało także Krosno (z 0,6 w 2004 r. do 2,3 w 2012 r.). Niestety w omawianym okresie czasu liczba obiektów noclegowych zmniejszyła się w powiecie gorlickim (z 3,1 w 2004 do 2,8 w 2012 r.). W roku 2012 najwięcej obiektów noclegowych znajdowało się w powiatach: krośnieńskim i gorlickim. Natomiast najmniej takich obiektów było w powiecie jasielskim. Wśród typów obiektów noclegowych dominuje kategoria tzw. Innych obiektów noclegowych (Rys.II.32), którą tworzą obiekty zbiorowego zakwaterowania (kempingi, pola biwakowe, zespoły domków turystycznych). Największa liczba obiektów hotelowych dotyczy powiatu gorlickiego oraz krośnieńskiego. Rozpatrując sytuację poszczególnych gmin, najwięcej obiektów hotelowych występuje w gminie Uście Gorlickie oraz w Krośnie. Pozostałe obiekty noclegowe dominują natomiast w gminach Rymanów, Uście Gorlickie i Iwonicz-Zdrój.

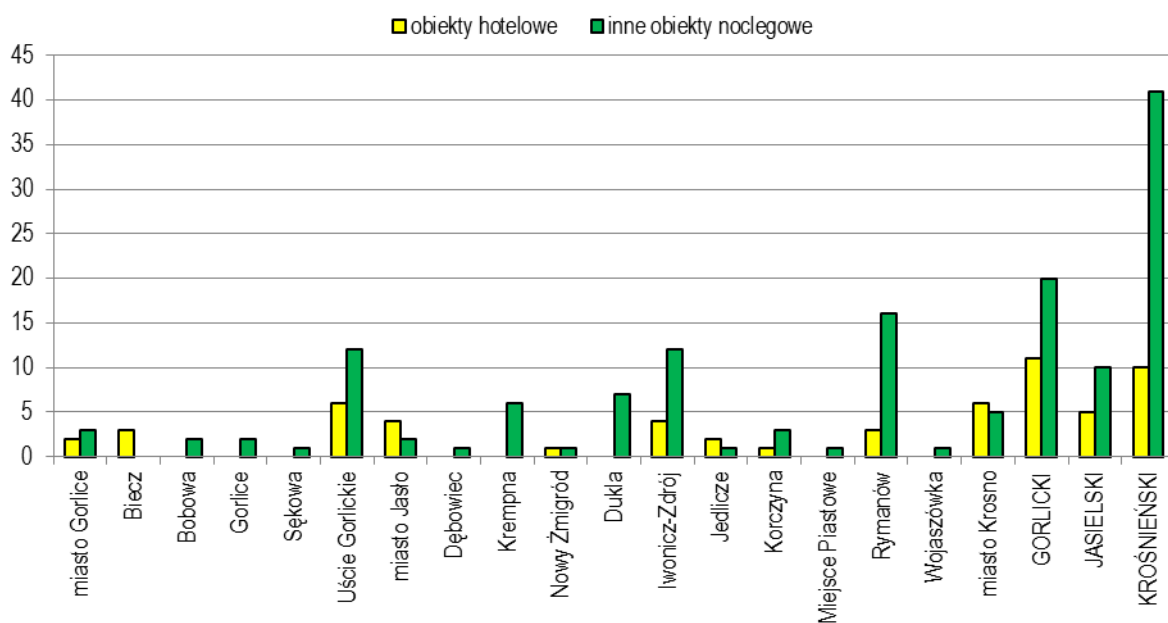

Rys. III.30 Turystyczne obiekty noclegowe na 1 tys. mieszkańców w analizowanych powiatach w latach 2004-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

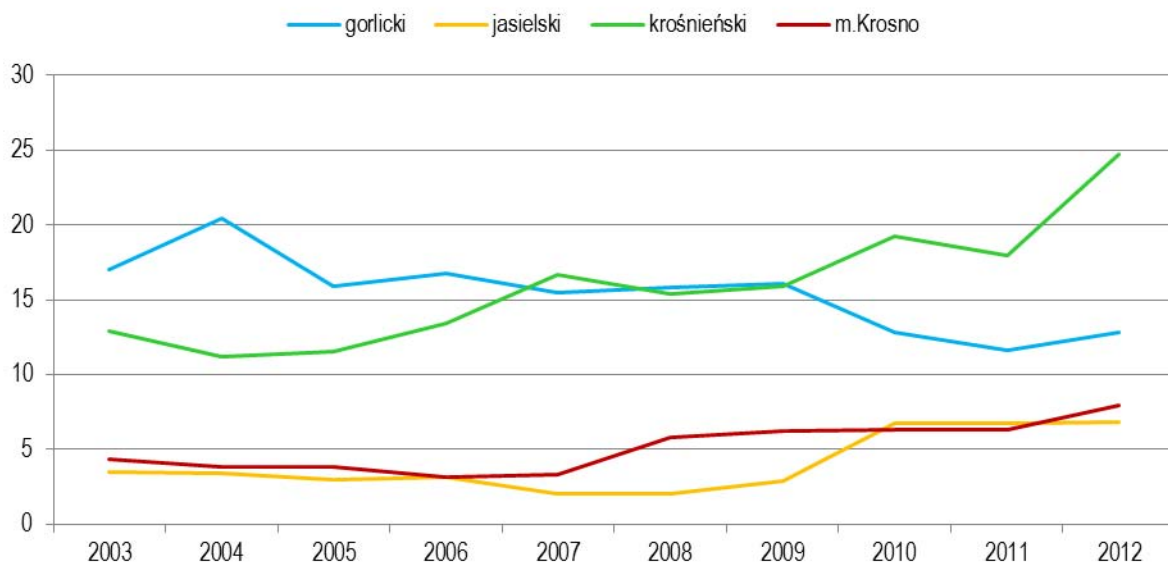
W ostatnim dziesięcioleciu zauważa się również wzrost liczby miejsc noclegowych na obszarze objętym badaniem (Rys. II.33). Spadek miejsc noclegowych dotyczy wyłącznie powiatu gorlickiego (17,1 w 2003 r. do 12,9 w 2012 r.). Największy wzrost miejsc noclegowych zanotowano w powiecie krośnieńskim (12,9 w 2003 r. 24,8 w 2012 r.). Najwięcej miejsc noclegowych cechuje powiat krośnieński i gorlicki, natomiast najmniej – jasielski. W ujęciu przestrzennym najwięcej miejsc noclegowych w badanych powiatach w 2012 r. (Rys. 4.11) posiadały gminy: Uście Gorlickie (136,8 miejsc noclegowych na 1 tys. mieszkańców), Iwonicz-Zdrój (123,3), Krempna (92,0), Rymanów (68,6).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.31 Liczba turystycznych obiektów noclegowych w gminach analizowanego obszaru w 2012 r.

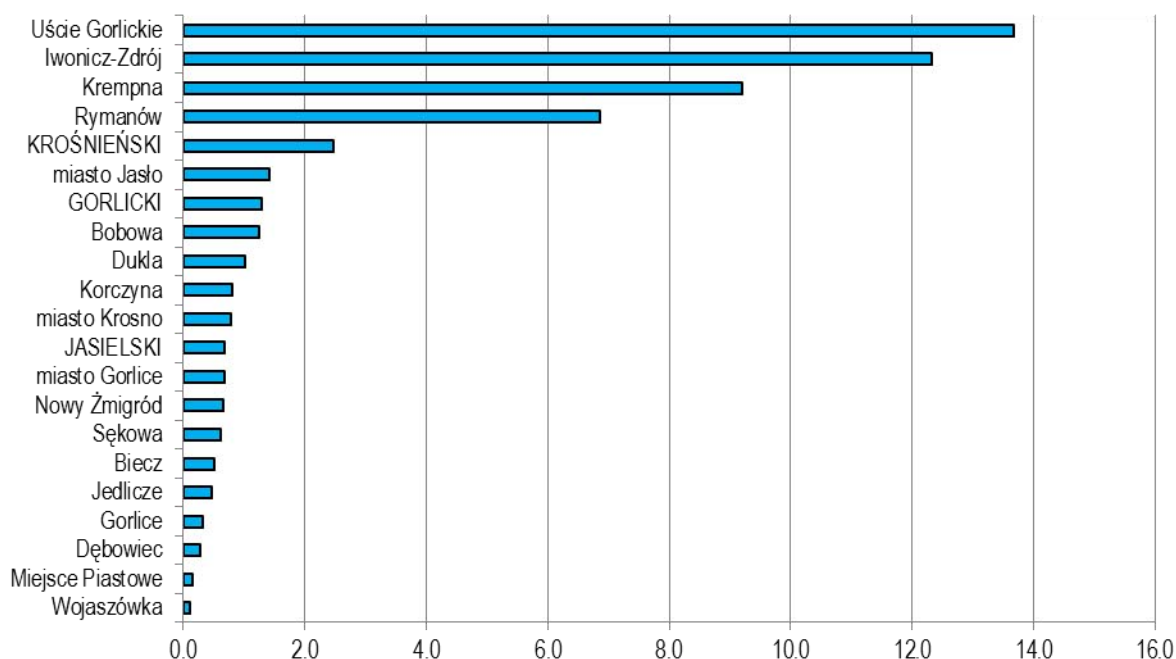
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Rys. III.32 Miejsca noclegowe na 1 tys. mieszkańców w analizowanych powiatach w latach 2003-2012

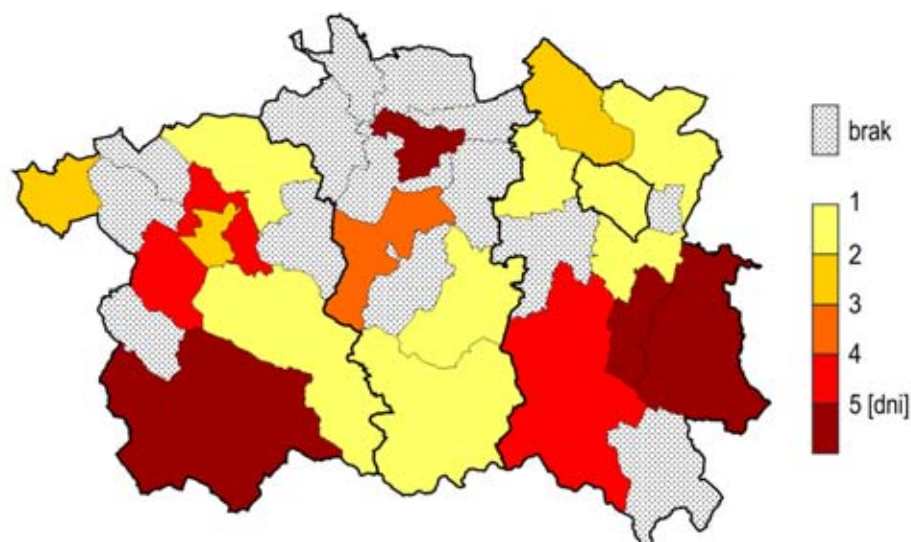
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.33 Miejsca noclegowe na 1 tys. mieszkańców w powiatach w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Rys. III.34 Średnia długość pobytu turystów w turystycznych obiektach noclegowych w 2012 r.

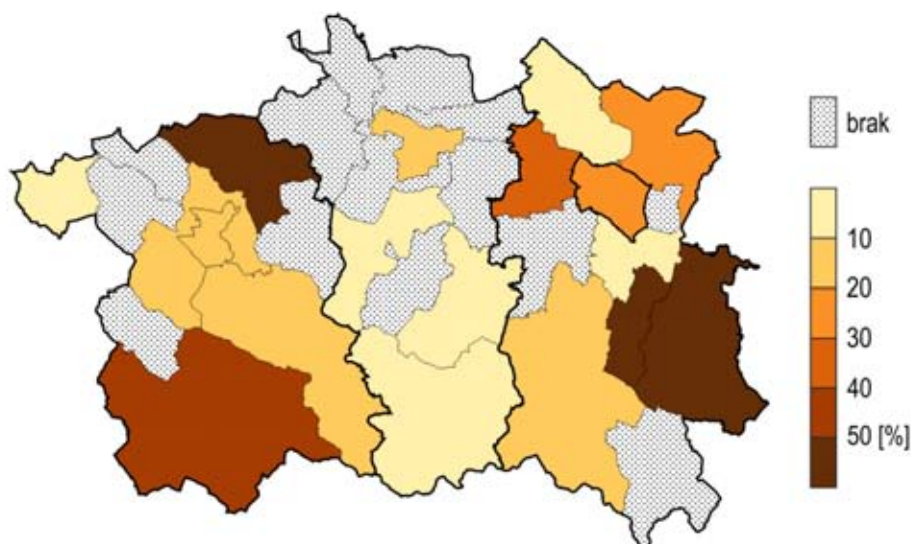
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Średnia długość pobytu (Rys. II.36) w gminach obszaru badań wykazuje znaczne zróżnicowanie przestrzenne. Najdłużej turyści przebywają w gminach, w których zlokalizowane są uzdrowiska Rymanów (13,0 dni), Iwonicz-Zdrój (11,8) i Uście Gorlickie (11,5). Dłuższe pobytu dotyczyły również Jasła (6,3). Analizowany obszar pod tym względem można podzielić na część południową ze średnio

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

dłuższymi pobytami oraz część północną i centralną z pobytami znacznie krótszymi. Wiele gmin powiatu jasielskiego nie notuje pobytów dłuższych niż jeden dzień, co jednocześnie koreluje ze znacznie mniejszą liczbą turystycznych obiektów noclegowych i miejsc noclegowych.

Z punktu widzenia efektywności turystyki istotny jest stopień wykorzystania istniejącej infrastruktury noclegowej, czyli wskaźnik obrazujący liczbę noclegów udzielonych turystom w stosunku do liczby miejsc noclegowych. W przypadku obszaru objętego badaniem najkorzystniej pod tym względem prezentuje się powiat krośnieński i gorlicki, natomiast najślabiej – jasielski (Rys. 4.13). Gminy uzdrowiskowe Rymanów i Iwonicz-Zdrój oraz Biecz charakteryzują się najlepszym (ponad 50%) wykorzystaniem infrastruktury noclegowej w ciągu roku. Korzystna sytuacja występuje również w przypadku gminy Uście Gorlickie (ponad 40%) oraz Jedlicze (ponad 30%). Najniższe wykorzystanie infrastruktury noclegowej dotyczy gmin całego powiatu jasielskiego. Warto wspomnieć o gminie Krempna, która cechuje się znaczną liczbą miejsc noclegowych, natomiast bardzo słabym jej wykorzystaniem (Rys. II.35 i Rys. II.37).

Rys. III.35 Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w gminach powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

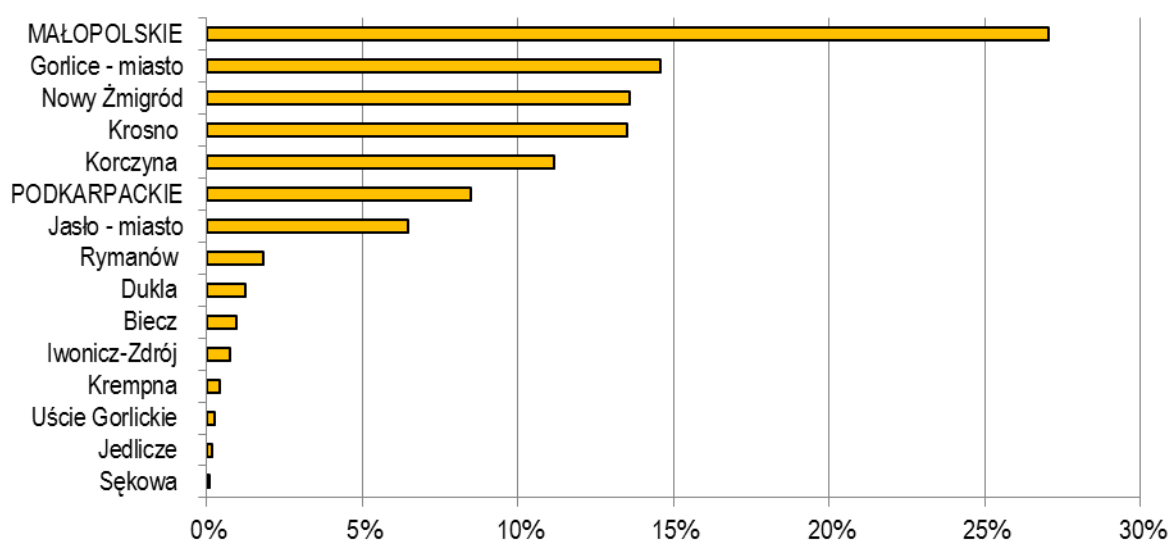
Tabela II.9 przedstawia turystów polskich i zagranicznych odwiedzających obszar poddany analizie ogółem oraz na 1 tys. mieszkańców, którzy skorzystali z noclegu. Wśród turystów krajowych najbardziej atrakcyjne do wypoczynku są gminy Uście Gorlickie (2414,8 na 1 tys. mieszkańców), Iwonicz-Zdrój (2273,9), Rymanów (1278,1), Krempna (1274,9) i Biecz (807,8). Wszystkie wymienione gminy zdecydowanie przewyższają wartość dla województw małopolskiego i podkarpackiego (odpowiednio 715,1; 306,9). Teren wszystkich trzech analizowanych powiatów odwiedzają także turyści zagraniczni. Najwięcej turystów z zagranicy korzysta z noclegu w Krośnie (59 turystów na 1 tys. mieszkańców) i Korczynie (50). Turyści zagraniczni chętnie odwiedzają również gminy uzdrowiskowe: Rymanów (28) i Iwonicz-Zdrój (22). Najczęściej są to turyści z Niemiec, Słowacji,

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Tab. III.9 Turyści polscy i zagraniczni korzystający z noclegów w gminach analizowanych powiatów w 2012 r.

Jednostka terytorialna	Turyści polscy		Turyści zagraniczni									
	ogółem	na 1 tys. mieszk.	ogółem	na 1 tys. mieszk.	Niemcy	%	Słowacja	%	Ukraina	%	Węgry	%
miasto Gorlice	2914	102,0	561	19,6	135	24,1	40	7,1	61	10,9	36	6,4
Biecz	13774	807,8	136	8,0	25	18,4	3	2,2	7	5,1	0	0,0
Bobowa	411	43,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Gorlice	481	28,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Sękowa	916	186,1	1	0,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Uście Gorlickie	16225	2414,8	37	5,5	20	54,1	0	0,0	0	0,0	0	0,0
miasto Jasło	6005	163,9	383	10,5	14	3,7	74	19,3	68	17,8	21	5,5
Dębowiec	106	12,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Krempna	2551	1274,9	11	5,5	5	45,5	4	36,4	0	0,0	0	0,0
Nowy Żmigród	310	33,2	33	3,5	0	0,0	33	100,0	0	0,0	0	0,0
Dukła	2314	156,2	29	2,0	0	0,0	1	3,4	5	17,2	0	0,0
Iwonicz-Zdrój	24824	2273,9	238	21,8	38	16,0	9	3,8	10	4,2	18	7,6
Jedlicze	8971	577,7	18	1,2	12	66,7	0	0,0	3	16,7	0	0,0
Korczyna	3922	355,4	548	49,7	77	14,1	12	2,2	78	14,2	6	1,1
Miejsce Piastowe	77	5,7	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Rymanów	20113	1278,1	440	28,0	52	11,8	4	0,9	44	10,0	3	0,7
Wojaszówka	29	3,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
miasto Krosno	16642	351,8	2802	59,2	378	13,5	128	4,6	221	7,9	129	4,6
Małopolskie	2398466	715,1	1071793	319,5	121932	11,4	21603	2,0	57539	5,4	29447	2,7
Podkarpackie	653662	306,9	76515	35,9	10944	14,3	2254	2,9	22205	29,0	1235	1,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Rys. III.36 Udział turystów zagranicznych wśród ogółu turystów w gminach analizowanego obszaru w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Ukrainy i Węgier. Prawdopodobnie wynika to ze względnej bliskości tych krajów oraz podpisanych porozumień partnerskich z gminami i miastami zlokalizowanymi w wymienionych państwach. Najwięcej turystów narodowości niemieckiej przyjeżdża do gmin: Jedlicze (66,7%), Uście Gorlickie (54,1%) oraz Krempna (45,5), a także do Gorlic (24,1%, 135 osób w 2012 r.). Gmina Jedlicze ma podpisane partnerstwo z niemiecką gminą Mellersdorff Pfaffenberg, natomiast pobyt w Gorlicach można łączyć z tzw. turystyką sentymentalną – turyści przyjeżdżają na te tereny, by na cmentarzach szukać swoich przodków. Słowacy najczęściej odwiedzają Nowy Żmigród (100,0%) i Krempną (36,4%). Obie gminy położone są w zasięgu Magurskiego Parku Narodowego. Turyści ukraińscy najczęściej korzystają z noclegów w Jaśle (17,8%), dla którego miastem partnerskim jest Truskawiec, a miastami zaprzyjaźnionymi – Odessa i Sambor na Ukrainie, Dukli (17,2%) i Jedliczu (16,7%). Do Iwonicza-Zdroju (7,6%) i Gorlic (6,4%) najczęściej przyjeżdżają Węgrzy. Druga z gmin ma podpisane porozumienie partnerskie z miastami Pápa i Nyíregyháza z Węgier. Dodatkowo Rys. II.38 przedstawia udział turystów zagranicznych wśród ogółu turystów w gminach analizowanego obszaru w 2012 r. Najchętniej podróżują oni do gmin Gorlice (27,0%), Nowy Żmigród (14,6%), Krosno (13,6%), Korczyna (13,5%) oraz Jasło (11,1%).

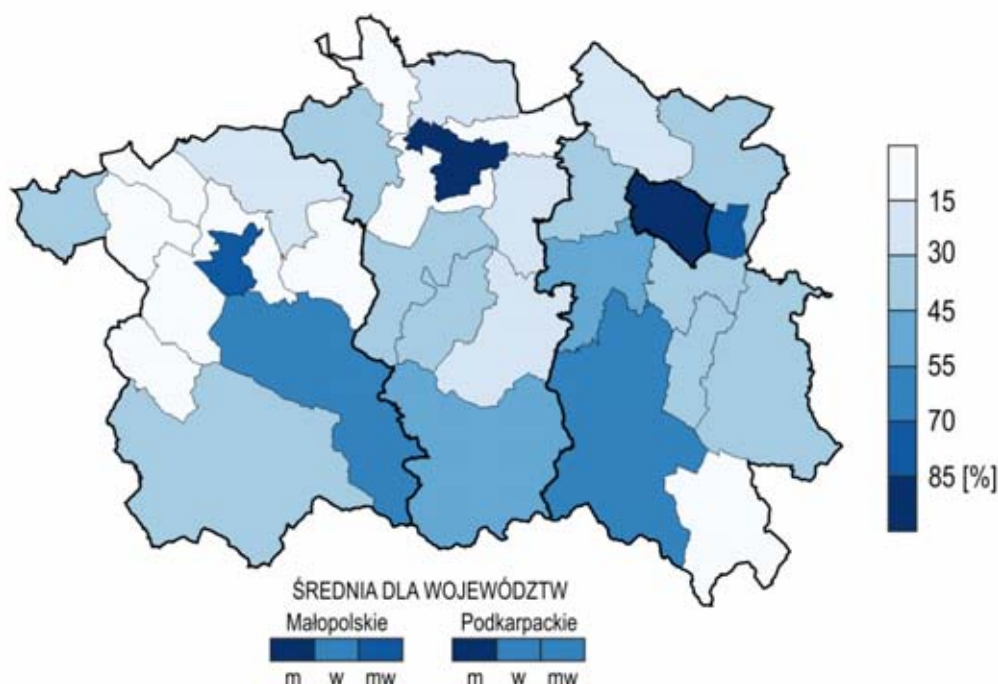
5. Infrastruktura techniczna i transportowa

5.1. Infrastruktura ochrony środowiska

Rozwój infrastruktury komunalnej należy do podstawowych celów inwestycji przez gminy w całej Polsce, z uwagi na zadania związane z zapewnieniem mieszkańcom dostępu do podstawowych sieci (kanalizacyjna, wodociągowa, gazowa). Mimo iż od lat prowadzone są inwestycje w celu zaopatrzenia miejscowości w sieć wodociągową i kanalizacyjną, to jednak nadal wiele gmin charakteryzuje niski poziom rozwoju w tym zakresie. Z reguły sieć wodociągowa jest najbardziej rozwinięta w gminach miejskich oraz gminach i miejscowościach sąsiadujących, gdzie jej rozwój następował zdecydowanie szybciej. Na terenie powiatów jasielskiego, krośnieńskiego i gorlickiego wyraźnie zaznacza się zróżnicowanie dostępu ludności do sieci wodociągowej i kanalizacyjnej (Rys.II.39 i Rys.II.40). Pierwszy rysunek ilustruje udział mieszkańców korzystających z sieci wodociągowej na terenie badanych powiatów w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) w odniesieniu do średnich dla województwa małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.

Najbardziej rozwinięta sieć wodociągowa znajduje się w gminach powiatu krośnieńskiego. Wodociąg krośnieński zaopatruje łącznie 10 gmin, w tym 8 gmin powiatu krośnieńskiego (Chorkówka, Iwonicz-Zdrój, Jedlicze, Korczyna, Krościenko Wyżne, Miejsce Piastowe, Rymanów, Wojaszówka) oraz miasto Krosno. Jedynie w gminie Jaśliska udział mieszkańców korzystających z sieci wodociągowej wynosi, poniżej 15%, co jest wartością znacznie poniżej średniej dla obszarów wiejskich województwa podkarpackiego. Wodociąg zasilają w wodę trzy zakłady uzdatniania wody w: Szczepańcowej – rzeka Jasiołka, Iskrzyni – rzeka Wisłok i Sieniawie – zalew w Sieniawie na rzece Wisłok. Z analizy przedmiotowej wynika, że najslabiej rozwiniętą sieć wodociągową posiada powiat gorlicki, aż w sześciu gminach udział mieszkańców korzystających z wodociągu kształtuje się poniżej 15% (Łużna, Moszczenica, Gorlice, Ropa, Lipinki). Świadczy to o bardzo poważnym niedoborze tego typu infrastruktury, co wymaga dalszych inwestycji samorządowych, zwłaszcza że obszary deficytowe położone są w gminach podmiejskich, gdzie intensywnie rozwija się nowa zabudowa mieszkaniowa.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.37 Udział mieszkańców korzystających z wodociągu w obszarze badań i gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województwa małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Tab. II.10 prezentuje zmiany w zakresie liczby osób korzystających z sieci wodociągowej w analizowanych powiatach województwa podkarpackiego i małopolskiego w latach 2009-2012 oraz długość aktualnej czynnej sieci rozdzielczej. Według ostatnich danych statystycznych sieć ta najszybciej rozwija się w powiecie krośnieńskim, natomiast jej długość zdecydowanie dominuje w Krośnie i powiecie krośnieńskim.

Tab. III.10 Zmiany liczby ludności korzystającej z sieci wodociągowej na terenie powiatów gorlickiego, jasielskiego, krośnieńskiego oraz miasta Krosna w 2009-2012

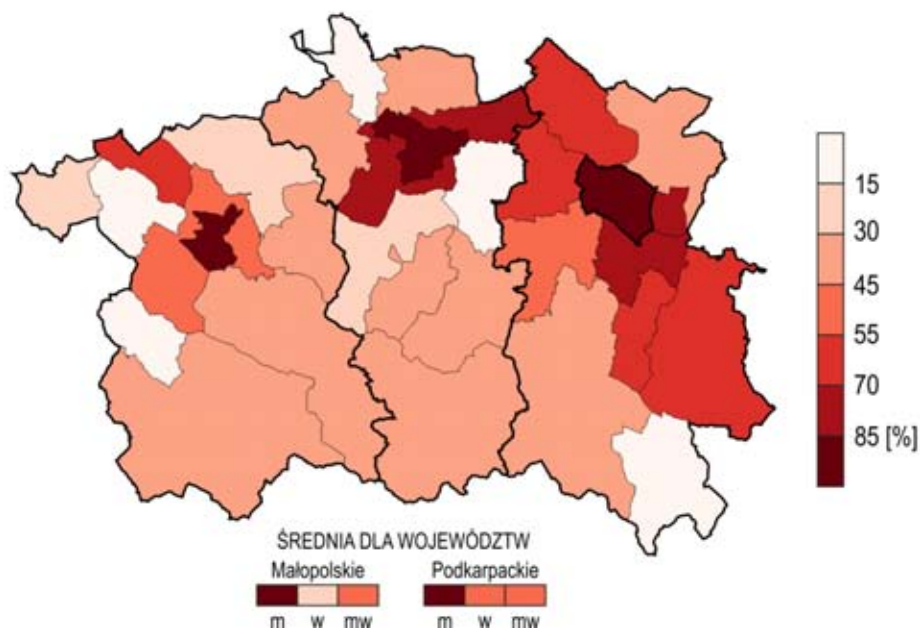
Powiat	Ludność korzystająca z sieci wodociągowej (os.)				Długość czynnej sieci rozdzielczej (km)
	2009	2010	2011	2012	2012
gorlicki	37 169	38 937	39 427	39 987	245,4
jasielski	50 009	50 531	50 882	50 987	341,1
krośnieński	46 845	47 865	48 184	48 487	451,5
Krosno	44 537	44 850	44 718	44 685	181,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Sieć kanalizacyjna jest również najbardziej rozwinięta w gminach miejskich, lecz w jej przypadku obserwuje się wyraźnie wyższy udział ludności korzystającej z kanalizacji w gminach podmiejskich. Rys. II.40 prezentuje udział mieszkańców korzystających z kanalizacji na terenie badanych powiatów oraz w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województwa małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r. Powiat krośnieński dominuje pod względem udziału ludności

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

zaopatrywanej w ten rodzaj infrastruktury, zwłaszcza gminy Krościenko Wyżne i Miejsce Piastowe położone w bezpośrednim sąsiedztwie Krosna. W powiecie jasielskim ponad 3/4 mieszkańców korzysta z kanalizacji w wiejskiej gminie Jasło. Na terenie wszystkich badanych powiatów nadal jednak występują gminy, gdzie udział mieszkańców korzystających z kanalizacji jest niższy niż 15%, tj. gmina Łużna i Ropa w powiecie gorlickim, gminy Tarnowiec i Brzyska w powiecie jasielskim oraz gmina Jaśliska w powiecie krośnieńskim, są to z reguły gminy wiejskie.

Rys. III.38 Udział mieszkańców korzystających z kanalizacji w obszarze badań i gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województwa małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W Tab.II.11 zaprezentowano zmiany w zakresie długości czynnej sieci kanalizacyjnej na terenie powiatów gorlickiego, jasielskiego, krośnieńskiego oraz m. Krosno w latach 2009-2012. Z danych statystycznych jednoznacznie wynika, że z roku na rok w powiatach systematycznie rozbudowywana jest sieć kanalizacyjna, z czego w największym stopniu w powiecie gorlickim i jasielskim. W latach 2009-2012 jej długość wzrosła w tych powiatach o ponad 150%. W powiecie krośnieńskim, który dysponuje najdłuższą siecią kanalizacyjną w obszarze badań, tempo nowych inwestycji było mniejsze.

Tab. III.11 Zmiany w zakresie długości czynnej sieci kanalizacyjnej na terenie powiatów gorlickiego, jasielskiego, krośnieńskiego oraz m. Krosno

Powiat	Długość czynnej sieci kanalizacyjnej (km)				2012/2009
	2009	2010	2011	2012	
gorlicki	417,7	456,0	551,6	641,2	153,5%
jasielski	516,0	734,7	757,0	766,1	148,5%
krośnieński	1059,6	1058,1	1079,4	1127,1	106,4%
Krosno	105,9	125,8	129,6	143,6	135,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Na terenie badanych powiatów ścieki bytowo-gospodarcze i przemysłowe oczyszczane są mechanicznie i biologicznie – w oczyszczalniach gminnych lub miejskich, oczyszczalniach przyzakładowych, a także przez oczyszczalnie przydomowe. W Tab. II.12 zestawiono liczbę oczyszczalni ścieków w poszczególnych gminach analizowanych powiatów. Większość gmin posiada własne oczyszczalnie ścieków, wyjątek stanowią gminy Łuzna w powiecie gorlickim i Brzyska w powiecie jasielskim, które nie posiadają tego typu obiektów, ani nie są również podłączone do żadnej pozagminnej oczyszczalni. W miejscowościach, które nie posiadają instalacji do odprowadzania ścieków, ścieki bytowo-gospodarcze odprowadzane są w przeważającej części do indywidualnych szamb bezodpływowych lub, co gorsza, do potoków przepływających przez miejscowości. Niektóre gospodarstwa domowe natomiast posiadają przydomowe oczyszczalnie ścieków, które umożliwiają bezpieczne odprowadzanie ścieków oczyszczonych do ziemi.

Tab. III.12 Liczba oczyszczalni ścieków w gminach powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego w 2012 r.

Jednostka terytorialna	Liczba oczyszczalni	Uwagi
Powiat gorlicki	13	
Gorlice miasto	1	Oczyszczalnia obsługuje miasto Gorlice, wieś-gmina Sękowa
Gorlice – obszar wiejski	0	Obsługiwane przez oczyszczalnię z gm. miejskiej Gorlice
Biecz – miasto	1	
Biecz – obszar wiejski	0	Gmina obsługiwana przez oczyszczalnię z Biecza.
Bobowa – miasto	0	Gmina obsługiwana przez oczyszczalnię z gm. Bobowa wieś.
Bobowa – obszar wiejski	1	Oczyszczalnia w Siedliskach obsługuje całą gminę łącznie z miastem Bobowa.
Lipinki	2	
Łuzna	0	Brak centralnego oczyszczania: przydomowe zbiorniki oraz zbiornik przy zakładzie mleczarskim.
Moszczenica	1	
Ropa	1	
Sękowa	2	Obsługiwana przez oczyszczalnię w Sękowej, jak również przez oczyszczalnię w Gorlicach.
Uście Gorlickie	4	
Powiat jasielski	13	
Jasło – miasto	1	
Jasło	2	Oczyszczalnie obsługują również częściowo gminę Dębowiec.
Brzyska	0	Brak centralnego oczyszczania
Dębowiec	1	Obsługiwany również przez oczyszczalnię w gminie-wsi Jasło.
Kołaczyce – miasto	1	

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

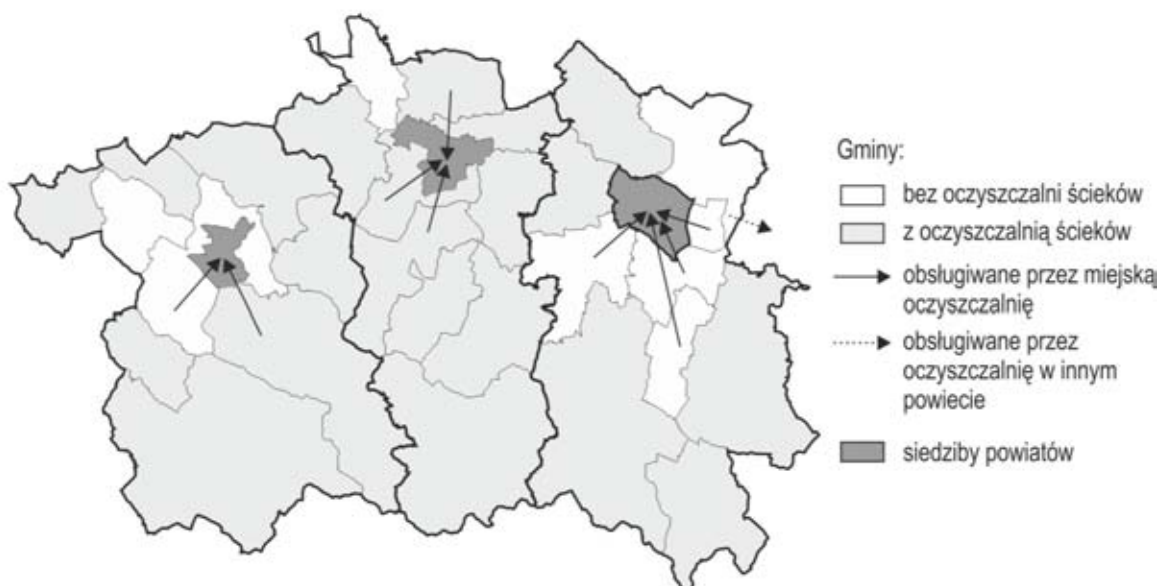
Kołaczyce – obszar wiejski	0	Jedna wieś z gminy Kołaczyce jest obsługiwana przez oczyszczalnię w gminie Jasło, pozostałą część gminy obsługuje oczyszczalnia z miasta Kołaczyce.
Krempna	2	
Nowy Żmigród	1	
Osiek Jasielski	3	
Skołyszyn	1	
Tarnowiec	1	
Powiat krośnieński	9	
Krosno – miasto	1	Oczyszczalnia obsługuje również wieś-gminę Chorkówka.
Chorkówka	0	Gmina obsługiwana jest przez oczyszczalnię z Krosna.
Dukla – miasto	1	
Dukla – obszar wiejski	2	
Iwonicz-Zdrój – miasto	0	Gmina obsługiwana jest przez oczyszczalnię z Krosna.
Iwonicz-Zdrój – obszar wiejski	0	Gmina obsługiwana jest przez oczyszczalnię z Krosna.
Jedlicze – miasto	1	
Jedlicze – obszar wiejski	0	Gminę obsługuje oczyszczalnia Jedlicze-miasto.
Korczyna	0	Iskrzynia (wieś w gminie Korczyna) jest obsługiwana przez oczyszczalnię Haczów, z powiatu brzozowskiego.
Krościenko Wyżne	0	Gmina obsługiwana jest przez oczyszczalnię z Krosna.
Miejsce Piastowe	0	Gmina obsługiwana jest przez oczyszczalnię z Krosna.
Rymanów – miasto	1	
Rymanów – obszar wiejski	0	Gmina obsługiwana przez Rymanów.
Wojaszówka	2	
Jaślika	1	

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, danych dostępnych na stronach internetowych oczyszczalni oraz informacji przedstawicieli gmin (jednostek związanych z infrastrukturą komunalną) i oczyszczalni.

Podsumowując charakterystyczne powiązania w kontekście wykorzystania oczyszczalni ścieków zlokalizowanych w poszczególnych miastach przez gminy okoliczne (Rys.II.41), można wskazać, iż:

- oczyszczalnia w mieście Gorlice obsługuje gminę Gorlice oraz gminę Sękowa,
- oczyszczalnia w Jaśle jest wykorzystywana przez gminy Jasło, część gminy Dębowiec oraz jedną wieś gminy Kołaczyce,
- obiekt w mieście Krosno obsługuje natomiast aż pięć gmin: Jedlicze, Chorkówka, Miejsce Piastowe, Iwonicz-Zdrój oraz Krościenko Wyżne,
- wystąpił tylko jeden przypadek korzystania mieszkańców obszaru badań z oczyszczalni ścieków w innym powiecie (gmina Haczów, powiat brzozowski).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.39 Powiązania gmin w obszarze badań w zakresie korzystania z oczyszczalni ścieków w 2012 r.

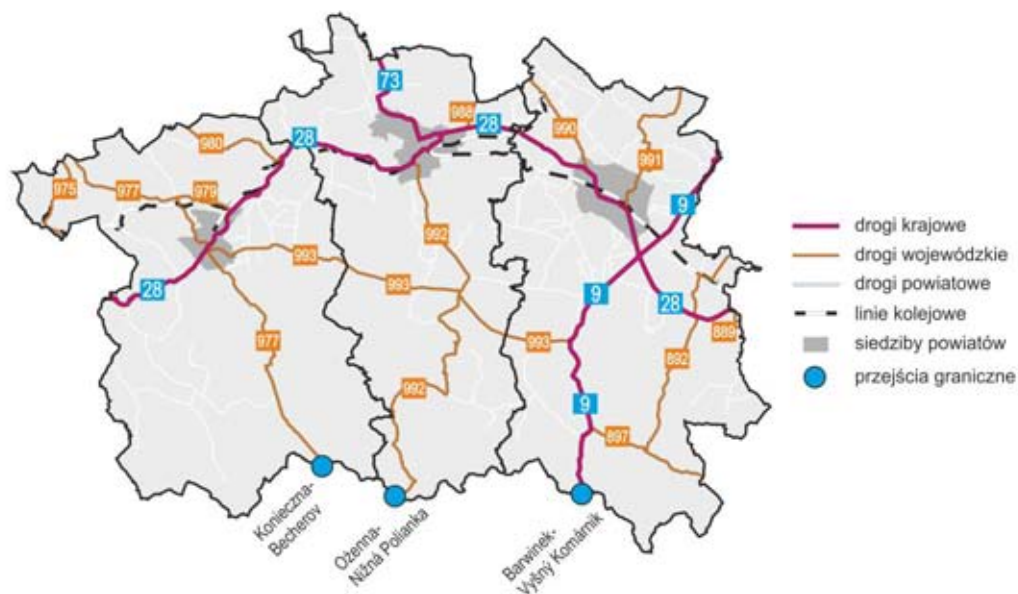
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, danych dostępnych na stronach internetowych oczyszczalni oraz informacji przedstawicieli gmin (jednostek związanych z infrastrukturą komunalną) i oczyszczalni.

5.2. Sieć drogowa i kolejowa

Przygraniczne położenie sprawia, że obszar badań odgrywa istotną rolę w krajowym i międzynarodowym systemie komunikacji dzięki drogom krajowym i wojewódzkim prowadzącym do przejść granicznych. Przez teren obszaru badań nie przebiega żaden transeuropejski korytarz transportowy (sieć TEN-T). Najbliżej położonym jest Paneuropejski Korytarz Transportowy Nr III (Bruksela-Kijów), który znajduje się w odległości 60 km od Krosna i 40 km od Jasła (najkrótsza odległość wzdłuż drogi krajowej nr 73 przez Pilzno).

W ramach Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego do roku 2020 jako istotny problem w zakresie infrastruktury transportowej wskazano brak sprawnego układu komunikacyjnego w ramach obszarów funkcjonalnych w ośrodkach subregionalnych w województwie podkarpackim. Rys.II.42 przedstawia sieć drogową i kolejową w obszarze badań w 2013 r. Główną drogą łączącą ze sobą analizowane powiaty i miasta powiatowe stanowi droga krajowa nr 28 (trasa karpacka) stanowiąca główny ciąg komunikacyjny na linii wschód – zachód. Przez obszar powiatu jasielskiego przebiega droga krajowa nr 73, łącząca powiat z autostradą A4, oraz droga krajowa nr 9, przebiegająca przez wschodnią część badanego obszaru. Droga ta stanowi główne połączenie powiatu krośnieńskiego z Rzeszowem i prowadzi do przejścia granicznego ze Słowacją w Barwinku. W obszarze tym planuje się budowę drogi ekspresowej S19, która przebiegać będzie przez tereny gmin Korczyna, Krościenko Wyżne i Miejsce Piastowe oraz Dukla. Wniosek o włączenie tej drogi do sieci TEN-T jako nowego korytarza transeuropejskiego został odrzucony w 2013 r. przez Komisję Europejską.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.40 Sieć drogowa i kolejowa w obszarze badań w 2013 r.

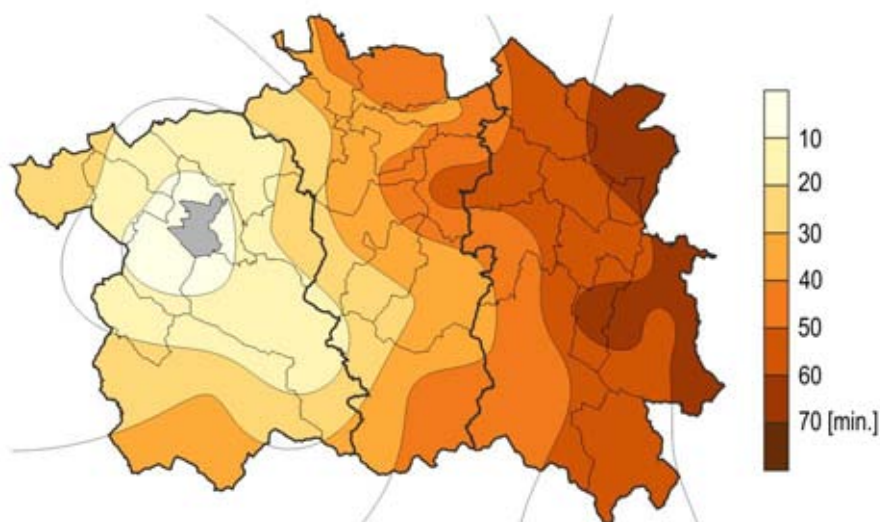
Źródło: opracowanie własne.

Sieć połączeń stanowią ponadto drogi wojewódzkie – w północnej części badanego obszaru: fragmenty dróg 981, 979, 988, 990 i 991; w zachodniej i centralnej – 977, 992, 993 oraz we wschodniej – 897, 887 i 889. Rdzeniem układu drogowego w południowej części powiatów jest przebiegająca równoleżnikowo przez ich obszar droga wojewódzka nr 993, która następnie ma swoją kontynuację w kierunku wschodnim wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 879 w kierunku Cisnej w Bieszczadach. Uzupełnienie sieci stanowią połączenia powiatowe – najbardziej rozbudowaną siatkę dróg tej rangi obserwuje się w południowej i centralnej części powiatu krośnieńskiego. Stosunkowo gęstą sieć można wskazać również na północno-zachodnim pograniczu powiatu jasielskiego i północno-wschodnim powiatu gorlickiego oraz w południowo-zachodniej części powiatu gorlickiego. Najmniej rozbudowaną sieć dróg powiatowych posiada obszar zawarty pomiędzy liniami wyznaczonymi przez drogi wojewódzkie nr 977, 993 i 992 stanowiący obszar Magurskiego Parku Narodowego i jego otuliny. Co istotne, powiat jasielski i część krośnieńskiego objęte są jasielskim rejonem dróg wojewódzkich (RDW), a wschodnia część powiatu krośnieńskiego obejmuje rymanowski rejon dróg wojewódzkich. Gorlice natomiast wchodzą w zakres RDW w Tarnowie. Podział ten w dużym stopniu odpowiada podziałowi administracyjnemu kraju przed 1973 r.

W niniejszym opracowaniu przeanalizowano czas dojazdu samochodem z siedzib wszystkich gmin do centralnych ośrodków potencjalnego MOF – Krosna, Jasła oraz Gorlic. Niemal wszystkie miejscowości gminy Gorlice sąsiadujące z miastem znajdują się w zasięgu 0-10 minut dojazdu samochodem do miasta, z wyjątkiem wsi położonych na północ (Zagórzany, Kwiatonowice). W zasięgu maksymalnie 20-minutowego dojazdu do miasta znajdują się obszary gmin Biecz, Ropa, Łużna i Moszczenica oraz północno-zachodnia część gminy Sękowa (Sękowa, Siary). Strefą wysokiej i umiarkowanej dostępności (do 20 i 40 minut) objęte są wszystkie gminy powiatu gorlickiego oraz zachodnia część powiatu jasielskiego (gmina Skołyszyn, zachodnia część gminy Jasło, dokąd dojazd samochodem do

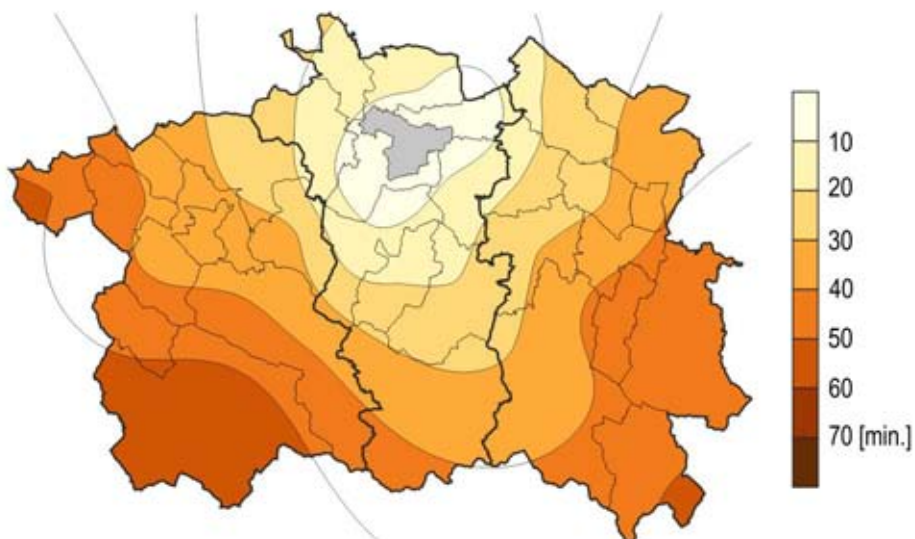
Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Gorlic nie powinien przekraczać 30-35 minut. Z kolei odległość Jasło – Gorlice kierowcy mogą pokonać w 35 minut. Z większości wsi położonych w gminie Dębowiec oraz Osiek Jasielski i Nowy Żmigród, a nawet gminy Krempana, dojazd do Gorlic nie zajmuje więcej niż 40 minut. Obszar umiarkowanej dostępności stanowi więc niemal cała zachodnia połowa powiatu jasielskiego. Bardzo niską dostępnością do Gorlic charakteryzują się gminy wschodniej części powiatu krośnieńskiego (Korczyna, wschodnia i centralna część gminy Rymanów oraz centralna gminy Iwonicz-Zdrój), gdzie dojazd do siedziby powiatu gorlickiego przekracza 60 minut, przy czym z Krosna wynosi on 58 minut.

Rys. III.41 Czas dojazdu samochodem do Gorlic w obszarze badań w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Targeo.pl [17.12.2013 r.] – trasa optymalna na godzinę 8.00 (uwzględniająca korki i blokady dróg).

Rys. III.42 Czas dojazdu samochodem do Jasła w obszarze badań w 2013 r.

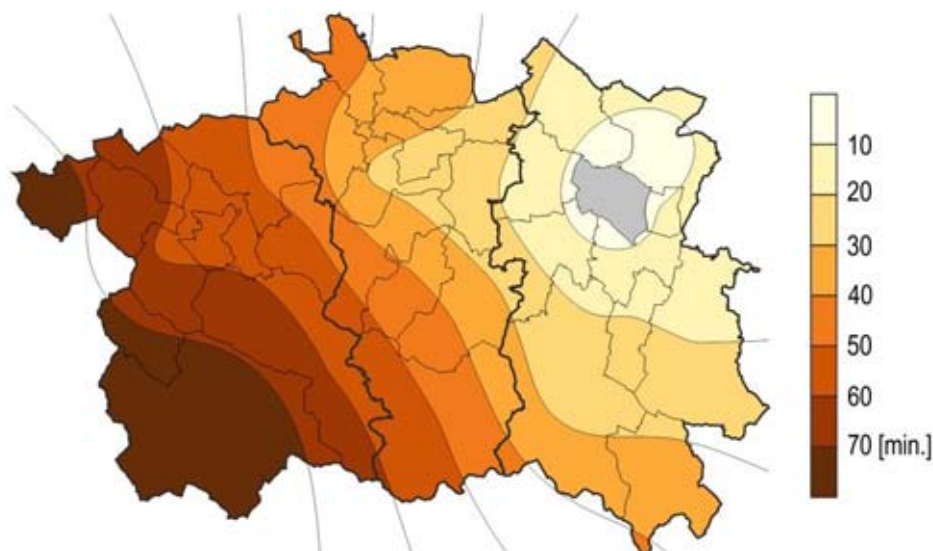
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Targeo.pl [17.12.2013 r.] – trasa optymalna na godzinę 8.00 (uwzględniająca korki i blokady dróg).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

W analizie dostępności transportu indywidualnego uwagę zwraca widoczna zależność pomiędzy dostępnością poszczególnych obszarów oraz rozkładem głównych dróg – w przypadku Gorlic widoczny jest przede wszystkim wpływ drogi krajowej numer 28 oraz dróg wojewódzkich numer 993 i 977. Dzięki DK28 i DW 993 obszar o korzystnej dostępności czasowej do Gorlic (<30 minut) rozciąga się na przygraniczne miejscowości powiatu jasielskiego, co ma bezpośrednie przełożenie na zasięg oddziaływania miasta mierzony liczbą dojazdów do pracy i szkół (Rys.II.43).

Miasto Jasło wykazuje najwyższy stopień powiązania (czas dojazdu do 20 minut) z całą północną częścią powiatu jasielskiego (gminy Jasło, Kołaczyce, Tarnowiec, północna część gminy Osiek Jasielski, północno-wschodnia część gminy Dębowiec oraz niemal całość obszarów gmin Skołyszyn i Brzyska). Co istotne, dzięki przebiegowi przez powiat drogi krajowej nr 28 obszar 30-minutowego dojazdu do Jasła sięga poza granice powiatu i obejmuje wschodnią część gminy Wojaszówka, gminę i miasto Jedlicze oraz południową część gminy Frysztak i Brzostek położone poza obszarem badania w powiatach strzyżowskim i dębickim (Rys.II.44).

Południowa część powiatu charakteryzuje się umiarkowaną dostępnością do Jasła – jedynie z miejscowości położonych w południowej części gminy Krempna czas dojazdu do Jasła przekracza 40 minut (z Krempnej wynosi on 34 minuty). Dla Jasła szczególnie widoczny jest krótszy czas dojazdu z północnej i zachodniej części badanego obszaru, co zawdzięcza się drodze krajowej nr 28 i łączącej się z nią w miejscowości Warzyce drodze wojewódzkiej nr 988.

Rys. III.43 Czas dojazdu samochodem do Krosna w obszarze badań w 2013 r.

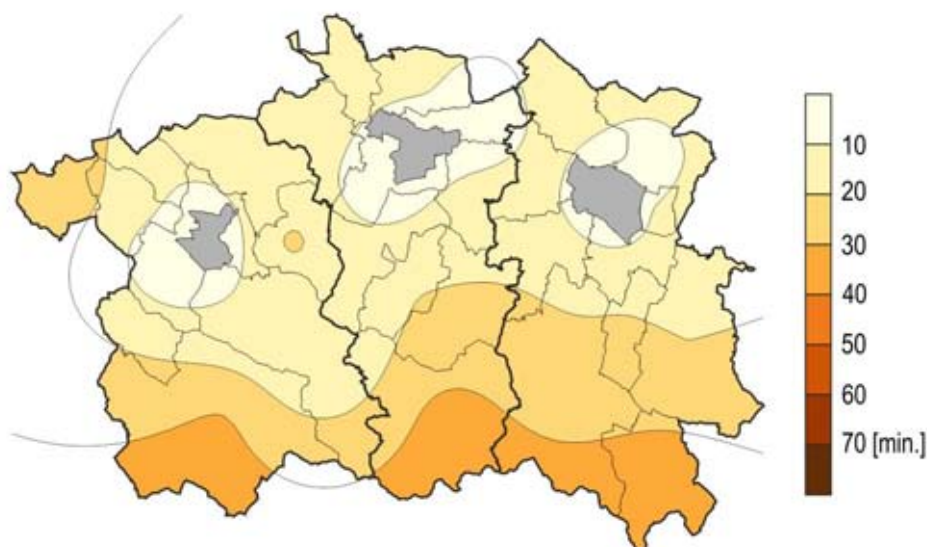
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Targeo.pl [17.12.2013 r.] – trasa optymalna na godzinę 8.00 (uwzględniająca korki i blokady dróg).

Miasto Krosno wykazuje najwyższy stopień powiązania z gminami położonymi wzdłuż drogi krajowej nr 28, a obszar o dostępności czasowej do tego miasta poniżej 30 minut sięga aż po Jasło. Czas przejazdu między tymi ośrodkami wynosi 28 minut. W przypadku Krosna również obserwuje się korzystny czas przejazdu do gmin położonych poza powiatem, co szczególnie dotyczy powiatu

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

brzozowskiego. Dojazd z Haczowa do Krosna zajmuje tylko 16 minut, a z Brzozowa – poniżej 30 minut. Porównywalną dostępność czasową do Krosna posiadają gminy położone na południe: Miejsce Piastowe, południowa część gminy Rymanów (położenie w ciągu drogi krajowej nr 28). W przypadku gminy Dukła i Miejsce Piastowe wpływ drogi krajowej nr 9 nie jest widoczny w znacznym stopniu, gdyż droga ta przebiega stosunkowo daleko od miasta. Południowa część powiatu charakteryzuje się umiarkowaną dostępnością do miasta powiatowego. W strefie umiarkowanej dostępności znajdują się również północna i zachodnia część gmin powiatu jasielskiego. Natomiast dzięki DK nr 9 i 28 dostępność czasowa południowej części nie przekracza 40 minut – z najbardziej odległej od Krosna gminy Jaślika wynosi ona 36 minut (Rys. II.45).

Na Rys.II.46 zaprezentowano czas dojazdu samochodem z miejscowości gminnych do najbliższego ośrodka powiatowego. W przypadku żadnej gminy nie odnotowano czasu dojazdu do miasta powiatowego powyżej 40 minut. Można natomiast zauważyć dwa obszary, gdzie dostępność czasowa jest zbliżona do dwóch miast powiatowych: pierwszym są gminy położone na pograniczu powiatów jasielskiego i krośnieńskiego (Tarnowiec, Wojaszówka, Jedlicze), a drugim obszar położony na pograniczu powiatów jasielskiego i gorlickiego, skąd czas dojazdu do Gorlic i Jasła jest podobny (Lipinki, Dębowiec, Osiek Jasielski).

Rys. III.44 Czas dojazdu samochodem do Krosna, Jasła i Gorlic w obszarze badań w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Targeo.pl [17.12.2013 r.] – trasa optymalna na godzinę 8.00 (uwzględniająca korki i blokady dróg).

Najlepszą dostępnością transportu indywidualnego, biorąc pod uwagę czas dojazdu do jednego z głównych ośrodków MOF, charakteryzują się gminy północnej części badanego obszaru. Umiarkowaną dostępnością charakteryzują się obszary południowe – w powiecie gorlickim: gmina Bobowa, niemal cały obszar gminy Uście Gorlickie oraz skrajny, południowy obszar gminy Sękowa, który jednak w większości nie jest zamieszkały. W powiecie jasielskim umiarkowana dostępność czasowa dotyczy centralnej i południowej części gminy Nowy Żmigród, całego obszaru gminy Krempna; w powiecie krośnieńskim – niemal całego obszaru gminy Dukła, południowej części gmin

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Iwonicz Zdrój i Rymanów oraz gminy Jaślicka. W ramach badanych powiatów nie występują obszary o bardzo niskiej dostępności (powyżej 60 min).

5.3. Transport publiczny

Badanie systemu transportu publicznego w potencjalnej osi rozwojowej Krosno-Jaśło-Gorlice objęło połączenia realizowane przez lokalnych przewoźników autobusowych oraz rzeszowski i krakowski zakład PKP Przewozy Regionalne w powiatach krośnieńskim, jasielskim i gorlickim (Rys. II. 47). Sieć kolejowa na terenie MOF obejmuje dwie relacje: Rzeszów – Sanok oraz Nowy Sącz – Tarnów, a także linię kolejową nr 106 Rzeszów Główny – Jaśło, linię kolejową nr 108 Stróże – Krościenko, linię kolejową nr 96 Tarnów – Leluchów i linię kolejową nr 110 Gorlice Zagórzany – Gorlice. W trzech badanych powiatach pod uwagę wzięto łącznie 19 czynnych stacji i przystanków kolejowych (Rys. II.47).

Rys. III.45 Przystanki na liniach badanych kolejowych powiatów oraz centra miejscowości oddalone nie więcej niż 2 km od poszczególnych przystanków/stacji w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne.

W ramach analizy wyszczególniono te miejscowości, których mieszkańcy, aby dostać się do najbliższej stacji/przystanku kolejowego, muszą pokonać nie więcej niż dwa kilometry. Założono, że jest to dystans optymalny, biorąc pod uwagę możliwość dostępności pieszej bądź rowerowej potencjalnych podróżnych (Tab. II.13). W zasięgu 2 km od przystanków i stacji kolejowych znajduje się łącznie 30 miejscowości. Istotną informacją jest również liczba mieszkańców tych wybranych ośrodków, gdyż stanowią oni potencjalny popyt w lokalnych i regionalnych przewozach kolejowych. W miejscowościach powiatów krośnieńskiego, jasielskiego i miasta Krosna, w których znajdowała się stacja lub przystanek kolejowy, zamieszkiwało w 2012 r. 62 895 osób, czyli 22,9% ludności tych powiatów. Transport kolejowy może odgrywać istotną rolę dla 111 913 tys. osób, czyli 40,7% liczby mieszkańców w tych powiatach – tyle osób zamieszkuje w miejscowościach, których centra są oddalone od stacji lub przystanku kolejowego o mniej niż dwa km. Poza siedzibami powiatów obsługiwanych przez stacje kolejowe zlokalizowane na ich obszarze największy potencjał w zakresie obsługi mieszkańców posiadają przystanki w Jedliczach i Targowiskach (ponad 5 tys. osób w zasięgu przystanków), a także Krosno-Turaszówka – ponad 3 tys. osób (przy założeniu, że mieszkańcy Krosna skorzystają z pozostałych przystanków na terenie miasta).

Według rozkładu jazdy na 2013/2014 w powiecie krośnieńskim i jasielskim kursowały dwa pociągi

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Regio. Czas przejazdu na trasie Jasło – Krosno wynosił 31-36 minut (w zależności od przystanku w Krośnie). Mimo stosunkowo krótkiego czasu przejazdu, połączenia te nie mogą pełnić żadnej funkcji w międzypowiatowych dojazdach ludności do pracy i szkół. Przyjazd z Krosna do Jasła następuje o 06:55, co nie jest dogodnie zarówno dla osób rozpoczynających pracę o pełnej godzinie, jak i dla młodzieży, która rozpoczyna lekcje najczęściej o godzinie 08:00. Godzina przyjazdu do Jasła w kursie popołudniowym również nie gwarantuje możliwości podróży w cyklu codziennym (o 14:55). Jedynym dogodnym dla mieszkańców połączeniem jest kurs z Jasła do Krosna (przyjazd do Krosna o 07:41), który daje możliwość podróży osobom rozpoczynającym pracę/szkolę o godzinie 08:00. Linie kolejowe w powiecie gorlickim nie są obecnie obsługiwane przez przewoźników kolejowych. Jedyną gminą, która posiada na swoim terenie czynną linię, jest Bobowa, znajdująca się przy linii kolejowej nr 96 Tarnów – Leluchów. Stacje Bobowa, Bobowa miasto i przystanek w Wilczyskach są codziennie obsługiwane przez dziewięć par połączeń w kierunku Nowego Sącza i Krynicy oraz Tarnowa. Połączenia te jednak nie pełnią żadnej funkcji dla obszaru krośnieńsko-jasielskiego.

Tab. III.12 Stacje i przystanki kolejowe w obszarze badań oraz miejscowości zlokalizowane nie dalej, niż w odległości 2 km od danego przystanku

Relacja	Stacja/Przystanek	Centra miejscowości < 2km	Liczba ludności (2012)	Potencjalna liczba ludności obsługiwana przez stację/ przystanek
Rzeszów-Sanok	Przybówka	Przybówka	811	1 911
		Łęki Strzyżowskie	1 100	
	Wojaszówka	Bajdy	673	1 387
		Wojaszówka	714	
	Szebnie	Moderówka	1 270	2 582
		Chrzastówka	333	
		Szebnie	979	
	Jasło-miasto	Jasło	36 641	36 641
	Gliniczek	Gliniczek	374	1 557
		Roztoki	449	
		Czeluźnica	734	
	Tarnowiec	Tarnowiec	1 283	2 208
		Dobrucowa	356	
		Sękowa	569	
	Jedlicze Męcinka	Brzezówka	510	510
	Jedlicze	Jedlicze-miasto	5 788	5 788
Krosno Turaszówka	Potok	1 762	3 256	
	Dobieszyn	1 494		
Krosno Polanka	Krosno-miasto	47 307	47 07	
Krosno				
Krosno-miasto				
Targowiska	Łężany	1 790	5 242	
	Targowiska	3 452		

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

	Widacz	Widacz		
	Wróblak Szlachecki	Wróblak Szlachecki	988	2 254
		Wróblak Królewski	796	
		Ladzin	470	
	Milcza	Łazy	107	1 270
		Milcza	1 163	
Nowy Sącz-Tarnów	Wilczyska	Wilczyska	1 084	1 084
	Bobowa miasto	Bobowa	3 089	3 089
	Bobowa	Siedliska	1 570	1 570

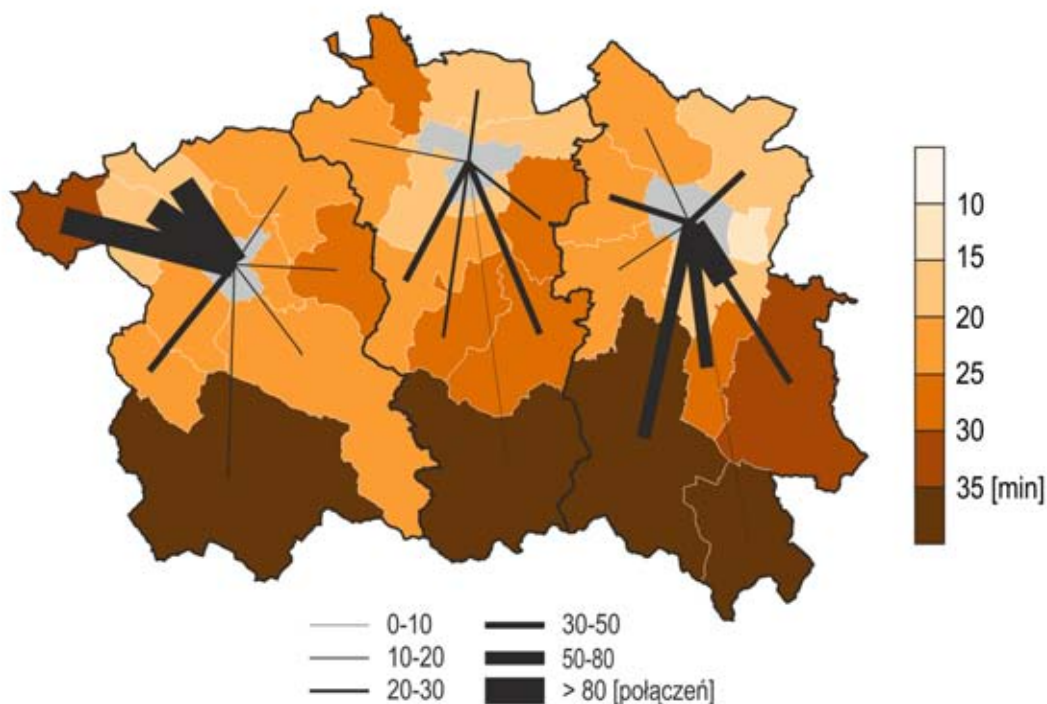
Źródło: opracowanie własne.

Dla pasażerskiego transportu drogowego ocenie nie będzie podlegała dostępność transportowa badanego obszaru, lecz powiązania ośrodka powiatowego z ośrodkami gminnymi mierzone liczbą połączeń autobusowych. Pełna ocena dostępności wymaga uwzględnienia w analizie połączeń międzypowiatowych i międzywojewódzkich. Zróznicowanie lokalnego transportu autobusowego potencjalnego obszaru funkcjonalnego w osi Krosno – Jasło – Gorlice przedstawione zostało w postaci liczby połączeń autobusowych realizowanych z miejscowości gminnej do Krosna/Jasła/Gorlic. Zgodnie z rozkładami jazdy wyznaczono także średni czas dojazdu autobusem/minibusem z głównego ośrodka danej gminy do miasta powiatowego. Analizy prowadzone były w oparciu o rozkłady jazdy połączeń realizowanych wyłącznie w ramach danego powiatu, obsługiwanych przez przewoźników lokalnych.

Korzystną dostępnością czasową (do 20 minut jazdy autobusem, biorąc pod uwagę średnie czasy dojazdu według rozkładów) do miasta powiatowego charakteryzuje się łącznie 18 gmin spośród 30 badanych, zlokalizowanych przede wszystkim w północnej i centralnej części powiatów (Rys.II.48). Gorszą dostępnością charakteryzują się jednostki położone na południu powiatów – w gminach Uście Gorlickie, Krempana, Dukla i Jaśliska – średni czas dojazdu komunikacją publiczną do miast poszczególnych powiatów wynosi ponad 35 minut, a z Jaślisk – dochodzi do aż 70 minut.

W powiecie krośnieńskim najkrótszy czas przejazdu cechuje Krościenko Wyżne (9 minut), Miejsce Piastowe (17 minut) i Korczynę (19 minut). W powiecie tym obserwuje się znaczne powiązania miasta z gminami Miejsce Piastowe – ponad 200 połączeń dziennie, gdyż gmina ta znajduje się na trasie kursowania autobusów z południowej i wschodniej części powiatu. Z gmin Iwonicz-Zdrój i Dukla codziennie kursuje ponad 60-75 autobusów do Krosna. Gmina Krościenko-Wyżne nie posiada połączeń lokalnych – wszyscy przewoźnicy poruszający się przez obszar tej gminy przekraczają również granicę powiatu brzozowskiego.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.46 Przystanki w ramach sieci kolejowej oraz miejscowości oddalone nie więcej niż 2 km od poszczególnych przystanków/stacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie rozkładów jazdy przewoźników lokalnych.

W powiecie jasielskim najdłużej do Jasła podróż trwa z Krempej (64 minuty) oraz Nowego Żmigrodu i Osieku Jasielskiego (35-36 minut). Najkrótsza podróż natomiast ma miejsce z miejscowości gminy Jasło (poniżej 15 minut) i Kołaczyc (19 minut). W pozostałych przypadkach czas dojazdu do miasta powiatowego nie przekracza 30 minut. Największe oddziaływanie Jasła mierzone liczbą lokalnych połączeń autobusowych cechuje gminy południowej części obszaru: Dębowiec i Nowy Żmigród. Obie posiadają ponad 50 połączeń dziennie obsługiwanych przez lokalnych przewoźników, w tym PKS Jasło. Czas dojazdu do Gorlic z gmin miejscowości gminy Gorlice nie przekracza 20 minut, aczkolwiek z niektórych sąsiadujących z miastem dojazd nie powinien trwać dłużej niż 15 minut (Szymbark, Ropica Polska, Zagórzany, Stróżówka). W mniej niż 20 minut autobusy kursują także z gminy Moszczenica i Łużna. Jedynie z miejscowości gminy Uście Gorlickie czas dojazdu do Gorlic przekracza 40 minut (42 minuty z miejscowości gminnej). Największe powiązanie z miastem cechuje gminy: Bobowa, Moszczenica i Łużna, dokąd kursują dwie duże firmy transportowe, a połączenia odbywają się średnio co 30 minut. Dlatego miasto Bobowa posiada blisko 90 połączeń autobusowych z Gorlicami, a Łużna i Moszczenica – ponad 100. Wśród pozostałych gmin stosunkowo dużą liczbę kursów do miasta posiadają Ropa (32) oraz Lipinki (29).

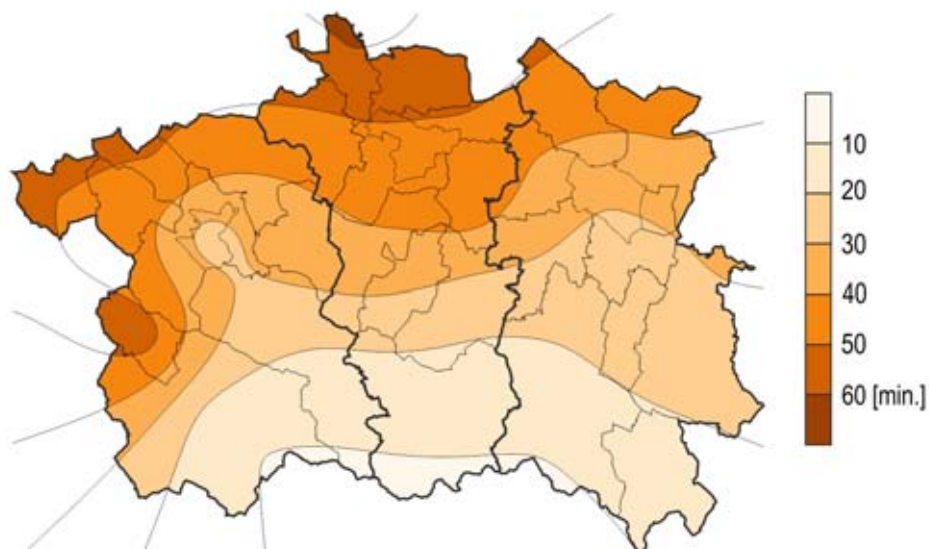
5.4. Powiązania transgraniczne

W badanym obszarze zlokalizowane są trzy drogowe przejścia graniczne, stanowiące połączenie południowej części kraju ze Słowacją: Konieczna – Becherov (droga wojewódzka nr 977) w powiecie

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

gorlickim, Ożenna – Niżná Polianka (droga wojewódzka nr 992) w powiecie jasielskim oraz Barwinek – Vyšný Komárnik (droga krajowa nr 9) w powiecie krośnieńskim.

Analizie poddano najkrótszy możliwy czas dojazdu transportem indywidualnym z ośrodków gmin objętych badaniem do najbliższego przejścia granicznego (Rys. II.49).

Rys. III.47 Czas dojazdu samochodem do przejść granicznych zlokalizowanych w obszarze badań w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Targeo.pl [17.12.2013 r.] – trasa optymalna na godzinę 8.00 (uwzględniająca korki i blokady dróg).

Istotną szansą rozwojową, ujętą w Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego, jest „rozwój powiązań gospodarczych i partnerstw gospodarczo-społecznych miast subregionalnych z ośrodkami Ukrainy i Słowacji”. W przypadku potencjalnego MOF, ze względu na położenie wchodzących w jego skład powiatów i gmin, istotny jest rozwój powiązań ze Słowacją (społeczno-gospodarczych, w tym kulturowych, turystycznych).

Najlepszym dostępem (do 20 min) do przejść granicznych charakteryzują się gminy położone w południowym pasie badanego obszaru, lecz w granicach czasu dojazdu poniżej 10 minut znajdują się tylko miejscowości bezpośrednio położone przy granicy. Co charakterystyczne, jedynie niewielka, najbardziej wysunięta na północ część badanego obszaru (część gminy Brzyska) charakteryzuje się słabą (powyżej 60 min) dostępnością czasową do najbliższego przejścia granicznego ze Słowacją. Najlepszą dostępność czasową do przejścia granicznego posiadają Gorlice (26 minut do przejścia w Koniecznej). Najciekawszym przypadkiem jest Jasło, skąd do przejścia granicznego w Barwinku dostać się można w 45 minut, podczas gdy do zlokalizowanego w powiecie jasielskim przejścia w Ożennej czas przejazdu wynosi 47 minut. Natomiast podróż z Krosna do przejścia granicznego w Barwinku trwa 31 minut. Podobnie jak w przypadku połączeń wewnętrznych w ramach MOF, tak również w przypadku skomunikowania obszaru badania z rynkiem zewnętrznym (tu słowackim) dostępność determinuje w istotnym stopniu przebieg głównych dróg – krajowej 9 i wojewódzkiej 977.

III. DELIMITACJA KROŚNIEŃSKO-JASIELSKIEGO OBSZARU FUNKcjONALNEGO

1. Delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych Krosna, Jasła i Gorlic

1.1. Wprowadzenie

Delimitacja i wdrożenie miejskich obszarów funkcjonalnych wiąże się z realizacją zapisów *Konceptji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*. Sama idea obszaru funkcjonalnego wynika z intensyfikacji powiązań pomiędzy miastem i jego strefą podmiejską, powodowanych dekoncentracją zaludnienia, przy równoczesnym zachowaniu powiązań społeczno-ekonomicznych, zwłaszcza dojazdów do pracy i usług.

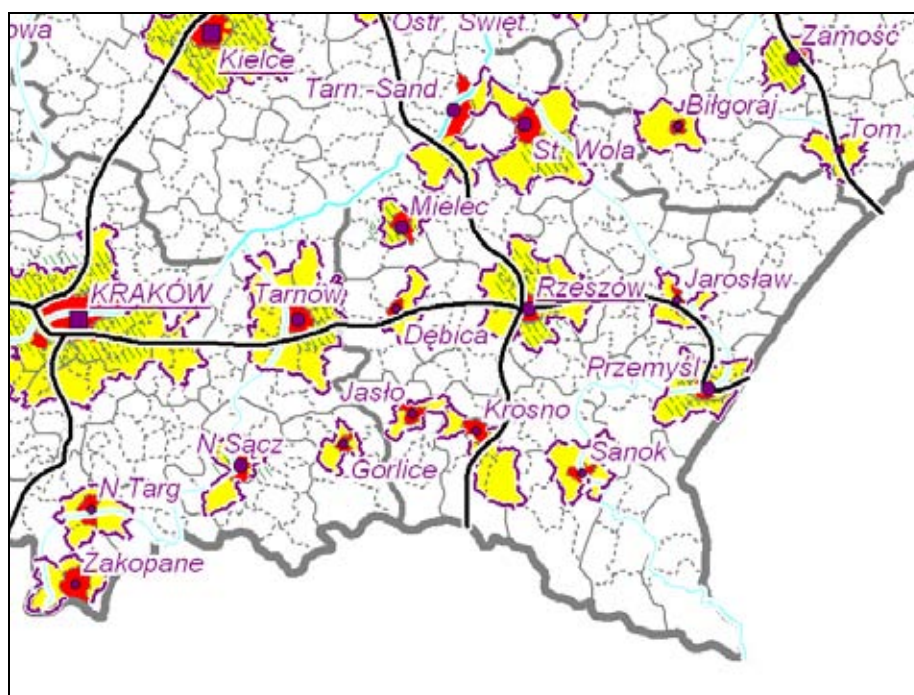
W dokumencie KPZK 2030 nie zapisano wprost, w jaki sposób mają być wyznaczone tego typu obszary, stąd ówczesne Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w 2012 r. podjęło prace nad przygotowaniem odpowiedniej metodyki, którą po licznych konsultacjach i uzgodnieniach ukończono w listopadzie 2012 r. Jej szczegółowy opis opublikowano (Śleszyński 2013), aby była powszechnie dostępna i możliwa do wykorzystania w innych miejscach. Zaproponowana metodyka, zgodnie z zamówieniem MRR, dotyczyła miast wojewódzkich, jednak zasady i kryteria sformułowano tak, aby mogła ona mieć zastosowanie w ośrodkach niższego rzędu. Stąd też w niniejszym opracowaniu starano się wykorzystać ten dorobek, aby delimitacja była porównywalna.

1.2. Dotychczasowe delimitacje

Pod względem wyznaczania obszarów oddziaływań, takich jak strefy podmiejskie, dotychczasowa uwaga samorządów i ekspertów była skoncentrowana niemal wyłącznie na dużych miastach, co najmniej wojewódzkich, zarówno w „starym”, jak i „nowym” podziale administracyjnym. Po 1989 r. znacznie rzadziej podejmowano delimitacje dla mniejszych miast. Dotychczas wykonano dwie takie próby, które dotyczą całego kraju, i jedną dla województwa podkarpackiego.

Pierwsza z delimitacji została przygotowana dla potrzeb programu badawczego ESPON 1.4.1. „Study on urban function” w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN w 2006 r. Na wyznaczone funkcjonalne obszary miejskie (FOM) składały się rdzenie i strefy zewnętrzne, wyznaczone na podstawie cech pośrednich, dotyczących gęstości zaludnienia, zatrudnienia, m.in. w sektorze usługowym, oraz charakterystyki podmiotów gospodarczych, w tym w działalnościach wyższego rzędu. Delimitację przeprowadzono dla wszystkich ośrodków, w których główne miasto w granicach administracyjnych liczyło co najmniej 20 tys. mieszkańców. Delimitowane były gminy z wyróżnieniem miast i obszarów wiejskich w gminach miejsko-wiejskich – 3057 jednostek w całym kraju, z czego w FOM znalazło się 225 tych jednostek w rdzeniach i 698 w strefach zewnętrznych. Delimitację Funkcjonalnych Obszarów Miejskich przedstawiono na mapie (Rys.III.1, Tab.III.1). Dla obszaru województwa podkarpackiego wyróżniono m.in. FOM Krosna, Jasła i Gorlic, a więc wszystkich jednostek analizowanych w niniejszym opracowaniu.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.1 Delimitacja Funkcjonalnych Obszarów Miejskich, wykonana w Eksperckim Projekcie KPZK 2033

Źródło: Korcelli i in. 2011, s. 65 (autorzy mapy: P. Korcelli i P. Śleszyński).

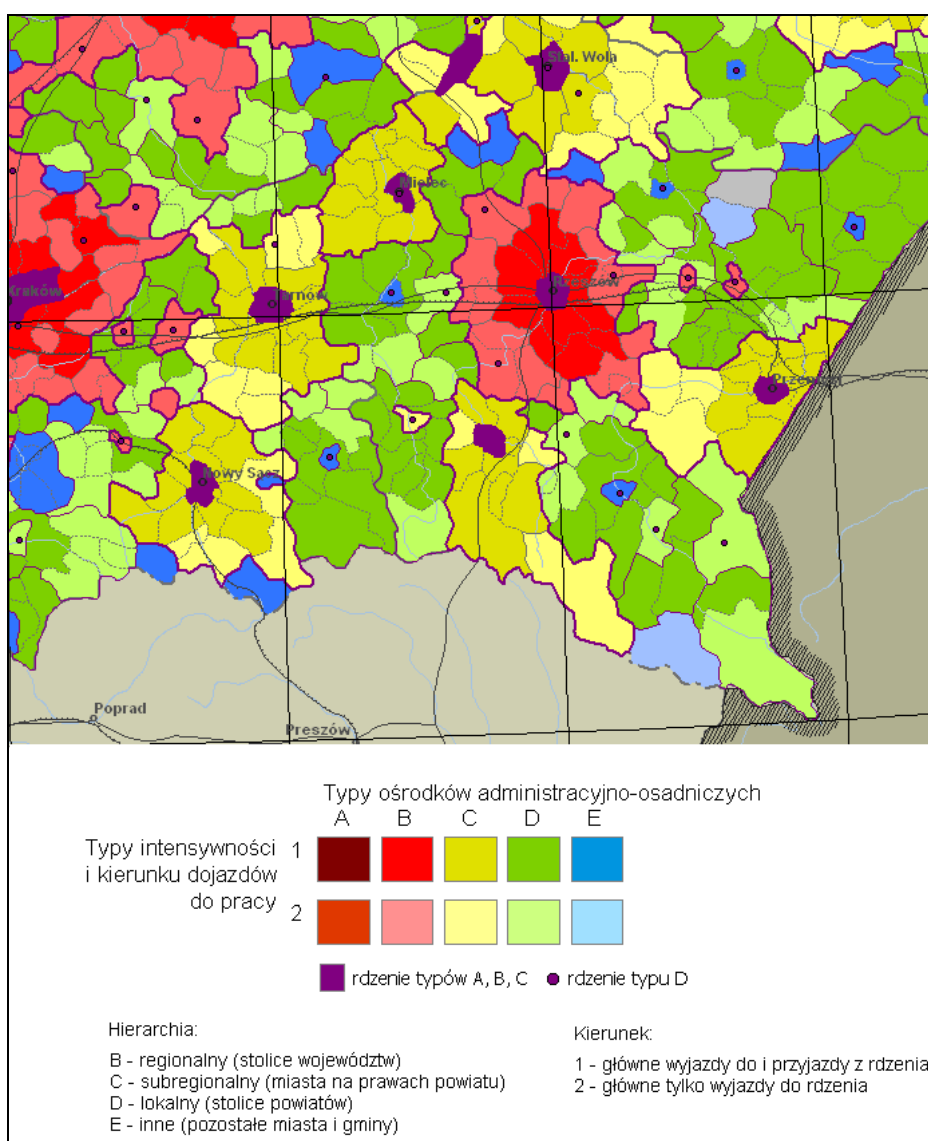
Tab. III.1 Podstawowe charakterystyki Funkcjonalnych Obszarów Miejskich dotyczących województwa podkarpackiego i wschodniej części małopolskiego wyznaczonych w ramach programu ESPON 1.4.1. (dane za 2004 r.). Agregaty uszeregowane zostały według malejącej liczby ludności

Nazwa FOM	Liczba jednostek administracyjnych				Powierzchnia			Liczba mieszkańców		
	ogółem		w tym rdzeń		ogółem	w tym rdzeń		ogółem	w tym rdzeń	
	miasto	wieś	miasto	wieś	km ²	%	tys.	%		
Rzeszów	4	8	1	0	854,8	53,7	6,3	313,7	159,0	50,7
Tarnów	4	10	1	0	988,3	72,4	7,3	268,9	118,3	44,0
Nowy Sącz	2	2	1	0	272,2	57,1	21,0	130,6	84,5	64,7
Stalowa Wola	4	5	1	0	726,4	82,4	11,3	127,7	66,5	52,1
Tarnobrzeg-Sandomierz	4	3	2	0	447,9	114,2	25,5	119,6	75,3	63,0
Krosno	4	5	1	0	380,8	43,5	11,4	108,0	48,1	44,5
Przemyśl	1	4	1	0	435,3	43,7	10,0	100,0	67,8	67,9
Dębica	1	2	1	0	263,3	33,7	12,8	81,9	47,2	57,6
Mielec	1	1	1	0	169,5	47,4	27,9	73,3	61,3	83,6
Jarosław	1	2	1	0	196,0	34,5	17,6	61,3	40,5	66,1
Sanok	2	1	1	0	291,9	38,2	13,1	61,2	39,7	64,8
Jasło	1	1	1	0	129,8	36,7	28,2	53,6	37,8	70,5
Gorlice	1	1	1	0	127,0	23,6	18,6	44,8	28,7	64,1
Ogółem (Polska)	388	535	222	3	81 708,6	11 312,9	13,8	25 060,3	18 306,1	73,0

źródło: opracowanie własne

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Drugim opracowaniem jest mapa regionów funkcjonalnych, zawarta w ekspertyzie dotyczącej Polski Wschodniej (Śleszyński i in. 2012). Delimitację miejskich regionów funkcjonalnych w Polsce przeprowadzono zmodyfikowaną metodą Nystuena-Daceya na bazie danych o dojazdach do pracy za 2006 r. Modyfikacja polegała na ustaleniu hierarchii administracyjno-osadniczej, aby na tej podstawie ustalić podrzędność i nadrzędność przepływów do poszczególnych gmin, oraz uzupełnieniu o kombinację natężenia napływów i odpływów w danym regionie węzłowym. Dało to dalej podstawy do typologii regionów. Założeniem delimitacji był w pełni wyczerpujący jej podział, tj. dążenie do objęcia nią wszystkich gmin w kraju. Wydzielono 456 indywidualnych regionów, w tym 1 region stołeczny, 21 regionalnych, 54 subregionalne, 212 lokalne (powiatowe) oraz 168 pozostałych lokalnych. Wyniki prezentuje mapa na Rys. III.2.

Rys. III.2 Delimitacja miejskich regionów funkcjonalnych dla obszaru Podkarpacia

Źródło: Śleszyński i in. 2011.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Ostatnią delimitacją jest opracowanie wykonane dla województwa podkarpackiego w 2012 r. (Komornicki i in. 2012). Jest to właściwie pochodna delimitacji zawartej w wyżej wspomnianej pracy, gdyż polegała ona głównie na tym samym kryterium dojazdów do pracy najemnej w 2006 r. Modyfikacje polegały na uwzględnieniu migracji stałoosiedleńczych (zameldowań na pobyt stały). W delimitacji w pierwszej kolejności przyjęto, że potencjalnie każdy z ośrodków mających status co najmniej stolicy powiatu może być rdzeniem bieguna wzrostu. Następnie wyznaczono zasięgi oddziaływań tych ośrodków, kierując się wskaźnikami opartymi głównie na strefach dojazdów do pracy oraz pomocniczo na napływie migracyjnym. Przyjęto, że strefy oddziaływania powinny spełniać warunek co najmniej 50 lub 100 osób wyjeżdżających do danego ośrodka na 1000 zameldowanych mieszkańców gminy (w zależności od wielkości ośrodka). Jeśli wyznaczenie zasięgów oddziaływania

Tab. III.2 Miejskie Obszary Funkcjonalne – potencjalne bieguny wzrostu w województwie podkarpackim. Podstawowe charakterystyki społeczno-ekonomiczne

Nazwa	Liczba gmin		Liczba mieszkańców (tys.)			Powierzchnia (km ²)		
	ogółem	w tym miejskich lub miejsko-wiejskich	razem	rdzeń	strefa zewnętrzna	razem	rdzeń	strefa zewnętrzna
Rzeszów	20	6	385,0	178,2	206,8	1795	117	1678
Tarnów	12	5	268,2	117,0	151,3	1058	72	986
Krosno	13	3	172,8	47,5	125,3	1498	44	1454
Stalowa Wola	10	2	153,5	63,4	90,1	1371	83	1288
Mielec	10	2	134,0	60,7	73,3	880	47	833
Dębica	7	2	133,5	46,6	86,9	777	34	743
Przemyśl	9	0	121,8	66,2	55,5	849	108	741
Jasło	9	1	112,7	36,9	75,7	626	37	589
Sanok	8	1	98,0	39,1	58,9	898	232	666
Jarosław	7	0	93,5	39,7	53,8	638	35	603
Gorlice	7	1	86,2	28,6	57,6	580	24	556
Łańcut	4	0	71,9	18,1	53,9	210	19	191
Tarnobrzeg	3	1	68,8	49,2	19,6	294	85	209
Leżajsk	4	0	47,8	14,1	33,7	440	21	379
Sandomierz	4	0	44,6	25,0	19,7	256	29	227
Ropczyce	3	1	41,6	26,4	15,3	328	139	189
Kolbuszowa	3	1	38,3	24,5	13,8	400	171	229
Brzozów	2	1	33,7	26,2	7,5	160	103	57
Przeworsk	2	0	30,2	15,7	14,5	113	22	91
Strzyżów	2	1	29,1	20,7	8,4	223	140	83
Lubaczów	3	0	25,3	12,4	13,0	375	26	349
Lesko	3	1	19,9	11,5	8,4	454	111	343
Ustrzyki Dolne	2	1	19,8	17,5	2,3	664	479	185

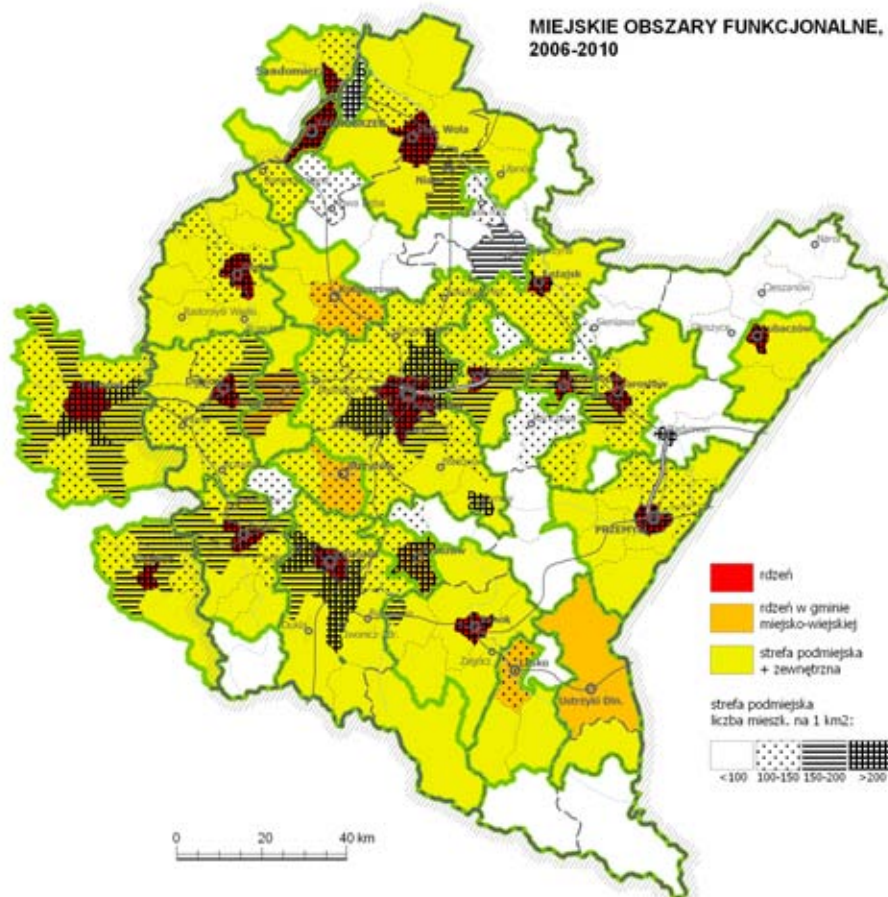
Źródło: opracowanie własne

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

na tej podstawie nie było możliwe, korzystano ze wskaźników napływu migracyjnego z danego ośrodka. Ze względu na konieczność uwzględnienia obszarów sąsiadujących, dodatkowo analizy przeprowadzono dla Sandomierza, Tarnowa i Gorlic. W opisany sposób wyznaczono 22 Miejskie Obszary Funkcjonalne (Rys.III.3, Tab. III.2).

Wykonana w tym opracowaniu analiza hierarchii funkcjonalnej oraz potencjalnych i rzeczywistych powiązań funkcjonalnych pozwoliła też na ocenę stopnia rozwoju systemu osadniczego województwa podkarpackiego, w tym na tle regionów sąsiadujących. Biorąc pod uwagę kryterium formalno-administracyjne, rozkład przestrzenny ośrodków różnego rzędu jest dość regularny i powinien zapewniać spójność wewnętrzną, polegającą z jednej strony na centralnym położeniu stolicy województwa, a z drugiej – na dosyć dobrej dostępności do miast subregionalnych, posiadających status powiatu grodzkiego. Nieregularności rozkładu pojawiają się, jeśli uwzględnić wielkość miast pod względem ludności. W tym przypadku Stalowa Wola, Mielec i Dębica są porównywalne wielkościami i wskazują na nadreprezentację w północno-wschodniej części województwa.

Rys. III.3 Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych – wstępnie potencjalnych biegunów wzrost

Źródło: Komornicki i in. 2012.

Analizy zasięgów oddziaływania wskazują, że wszystkie wymienione miasta mają wykształcone strefy lub zasięgi w zakresie dziennych dojazdów do pracy i migracji stałych. Z tego powodu, jak i dość

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

znacznego potencjału demograficznego, można je sklasyfikować jako ośrodki subregionalne. Pozostałe miasta będące stolicami powiatów można określić jako ośrodki lokalne. Jest to grupa dosyć niejednorodna. Po pierwsze, kilka miast ma dosyć duże oddziaływanie zewnętrzne, ale nie posiada jeszcze odpowiedniego potencjału demograficzno-ekonomicznego. Są to Jarosław, Sanok i ewentualnie Jasło. Te miasta mogą być traktowane jako potencjalne ośrodki subregionalne. W chwili obecnej najkorzystniejsze uwarunkowania rozwojowe mają Jarosław (funkcje szkolnictwa wyższego) oraz Sanok (ośrodek napływu migracyjnego, bardziej konkurencyjny od innych miast w województwie, m.in. Krosna i Przemysła).

1.3. Założenia metodologiczne

W analizie przyjęto definicję obszaru funkcjonalnego jako spójnej pod względem przestrzennym strefy oddziaływania miasta, charakteryzującej się istnieniem powiązań funkcjonalnych oraz zaawansowaniem procesów urbanizacyjnych. Wynikają z tego bezpośrednie konsekwencje dla konstrukcji wskaźników i szczegółowych kryteriów, które powinny spełniać warunki topologiczne, funkcjonalne, społeczno-gospodarcze i morfologiczne. Obszar funkcjonalny to zatem nie tylko strefa oddziaływania, lecz także ukształtowany w procesie historycznym zespół jednostek terytorialnych, wyróżniający się z otoczenia i upodabniający się pod pewnymi względami do głównego miasta.

Jak wspomniano na wstępie, przeprowadzona delimitacja ogólnie jest zgodna z metodyką wyznaczania miejskich obszarów funkcjonalnych, opracowaną przez P. Śleszyńskiego w 2012 r. i zalecaną przez byłe Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Dla potrzeb niniejszego opracowania konieczne jednak były pewne modyfikacje, związane ze specyfiką geograficzną i funkcjonalną. Najważniejsze odstępstwa dotyczyły rezygnacji ze średnich wojewódzkich, ze względu na heterogeniczny charakter regionu, oraz aktualizacji wskaźników dla danych dla roku 2012, tam gdzie było to możliwe.

Przyjęto dwuetapową metodologię. W pierwszej kolejności wyznaczono gminy do analizy, w drugiej – przeprowadzono właściwą delimitację. Każdy z tych etapów zawierał bardziej rozbudowaną metodykę. Wstępna selekcja gmin była konieczna z powodu nakładania się zasięgów oddziaływania miast, w tym domniemanego zachodzenia na obszar krośnieńsko-jasielsko-gorlicki stref oddziaływań miast o porównywalnej lub większej randze administracyjno-osadniczej (Rzeszów, Nowy Sącz, Tarnów).

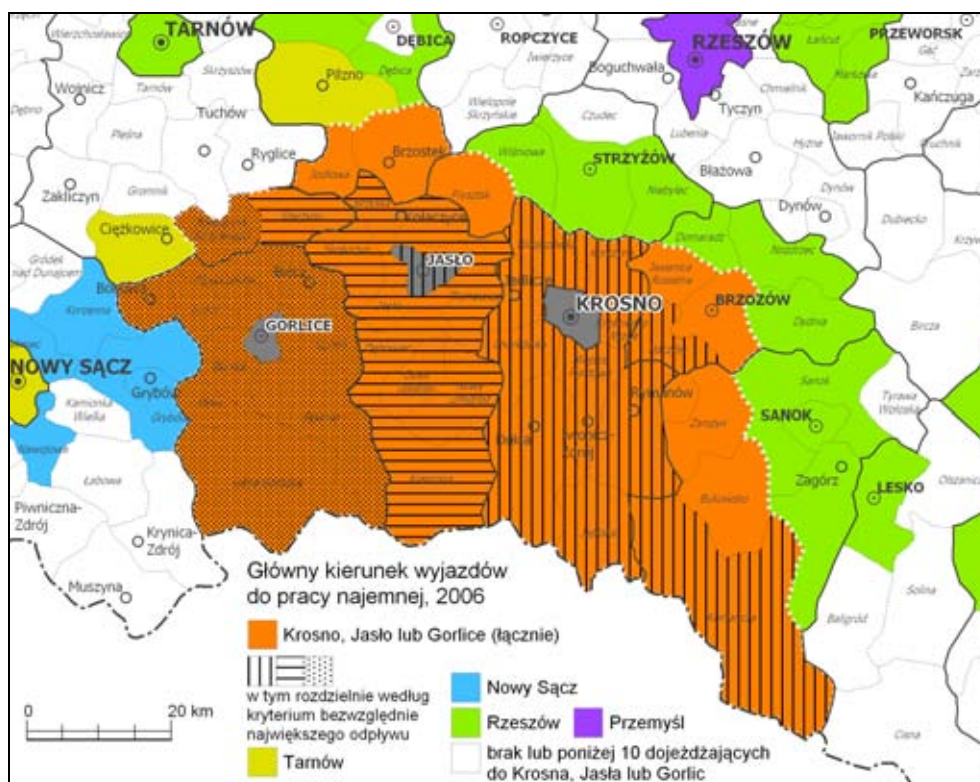
1.4. Wytypowanie gmin do delimitacji

Jak wspomniano, wytypowanie gmin do analizy było powodowane faktem, że zasięgi oddziaływania różnych miast nakładają się na siebie i konieczne było usunięcie z dalszych analiz tych gmin, które ciążą w większym stopniu do innych ośrodków, zwłaszcza wyższego rzędu. Ciężenia te ustalono dla południowej części województwa podkarpackiego oraz dla wschodniej części małopolskiego na podstawie kryterium głównego dojazdu do pracy najmniej (dane te opisano szczegółowo dalej).

Najpierw wybrano wszystkie gminy, z których co najmniej 10 osób dojeżdżało do Krosna, Jasła lub Gorlic (posiadane dane macierzowe nie obejmowały mniej licznych potoków ruchu) – było to łącznie 78 gmin, głównie z województw: podkarpackiego i małopolskiego. Następnie w celu ustalenia kryterium głównego dojazdu do pracy obliczono, ile osób z danej gminy dojeżdża do poszczególnych miast na prawach powiatu lub większych, potencjalnie mogących przyciągać dojeżdżających. Było to

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

5 miast na prawach powiatu: Rzeszów, Przemyśl, Krosno, Tarnów i Nowy Sącz. W podobny sposób obliczono liczbę wyjazdów do Krosna w wariancie z Jasłem oraz z Jasłem i Gorlicami. W powyższy sposób wyznaczono 40 gmin, z których najwięcej wyjazdów do pracy kierowało się sumarycznie do Krosna, Jasła i Gorlic (Rys. III.4). Warto zwrócić uwagę, że gdyby te trzy ośrodki rozpatrywać oddzielnie, zasięg na mapie wskazany kolorem pomarańczowym byłby mniejszy, gdyż dla niektórych gmin siła przyciągania przez pojedyncze ośrodki, zwłaszcza te najmniejsze, byłaby słabsza niż dla wszystkich miast razem.

Rys. III.4 Główny kierunek wyjazdów do pracy najmniej w 2006 r. spośród gmin, z której co najmniej 10 osób wyjeżdżało do pracy do Krosna, Jasła lub Gorlic

Źródło: opracowanie własne.

1.5. Wskaźniki cząstkowe

Tak jak w oryginalnej metodzie dla miast wojewódzkich, w prezentowanej delimitacji wzięto pod uwagę siedem cząstkowych wskaźników:

I. Wskaźniki funkcjonalne:

F1 – liczba wyjeżdżających do pracy najmniej do rdzenia MOF na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym, 2006;

F2 – liczba zameldowań z rdzenia MOF na 1000 mieszkańców, 2009.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

II. Wskaźniki społeczno-gospodarcze:

S1 – udział pracujących w zawodach pozarolniczych, 2002;

S2 – liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców, 2012;

S3 – udział podmiotów gospodarczych w usługach wyższego rzędu (sekcje J-R), 2012.

III. Wskaźniki morfologiczne:

M1 – gęstość zaludnienia (bez lasów i wód), 2012;

M2 – liczba mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszkańców z ostatniego dziesięciolecia, 2003-2012.

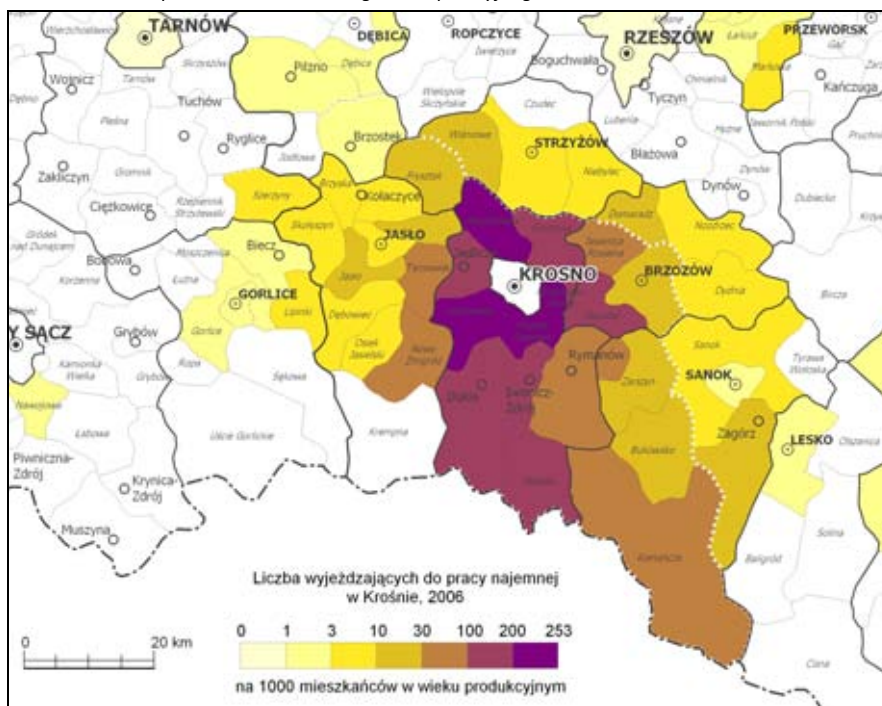
Dane do wskaźników S2, S3, M2 oraz częściowo do F1, F2 M2 (użyta w mianowniku liczba mieszkańców ogółem lub w wieku produkcyjnym w latach 2006, 2009 i 2012) pochodzą z Banku Danych Lokalnych GUS oraz spisu powszechnego. Dane użyte w liczniku wskaźników F1 i F2 (wyjazdy do pracy najemnej i zameldowania) pochodzą z danych niepublikowanych GUS, a powierzchnia gmin do obliczeń gęstości zaludnienia została obliczona na podstawie danych bazy pokrycia terenu Corine Land Cover 2006, tj. z wyłączeniem terenów zajmowanych przez lasy, wody i nieużytki (klasa 3, 4 i 5 według nomenklatury CLC 2006). Warto zwrócić uwagę, że dane CLC dobrze nadają się do tego typu obliczeń, gdyż minimalna wielkość wydzieleń została tam zdefiniowana dla wartości 25 ha oraz szerokości 100 m, a zatem wyklucza drobniejsze powierzchnie leśne, zadrzewienia, oczka wodne itp., niewpływające istotnie na podaż terenów osiedleńczych.

Dane do wszystkich wskaźników starano się zaktualizować, przy czym nie we wszystkich przypadkach było to możliwe, gdyż najczęściej dane te nie istnieją lub nie mogą być szybko udostępnione. Dotyczy to w szczególności wskaźników funkcjonalnych (dane o dojazdach do pracy były zebrane przez GUS tylko jednorazowo za 2006 r.) i jednego ze społeczno-gospodarczych (dane o liczbie pracujących według sektorów gospodarczych pomijają zakłady o liczbie pracujących do 10 osób, a dane ze spisu powszechnego 2011 nadal nie są dostępne).

Zróznicowanie poszczególnych wskaźników przedstawiono na mapach (Rys. III.5-Rys.III.15). Mapy pokazują, że w przypadku analizowanego obszaru mamy do czynienia z dość dużą heterogenicznością. Na zróżnicowanie wskaźników wpływa zwłaszcza selektywny rozwój turystyki, który wprowadza istotne modyfikacje w strukturze funkcjonalnej gmin, przez co zasięg oddziaływania identyfikowany poprzez te wskaźniki nie jest wprost proporcjonalny od rdzeni poszczególnych ośrodków.

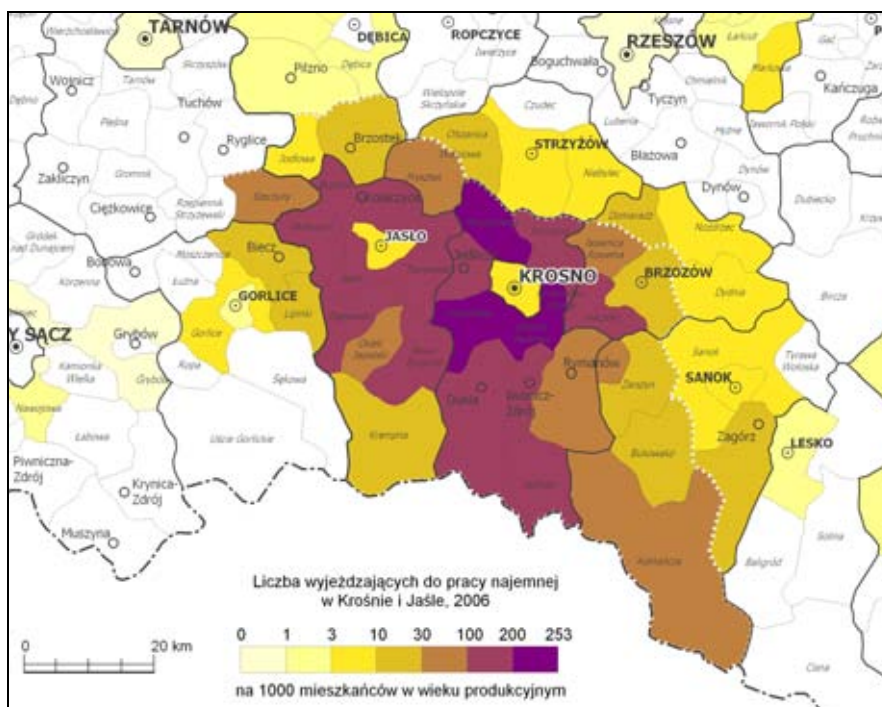

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.5 Natężenie wyjazdów do pracy najemnej w 2006 r. do Krosna

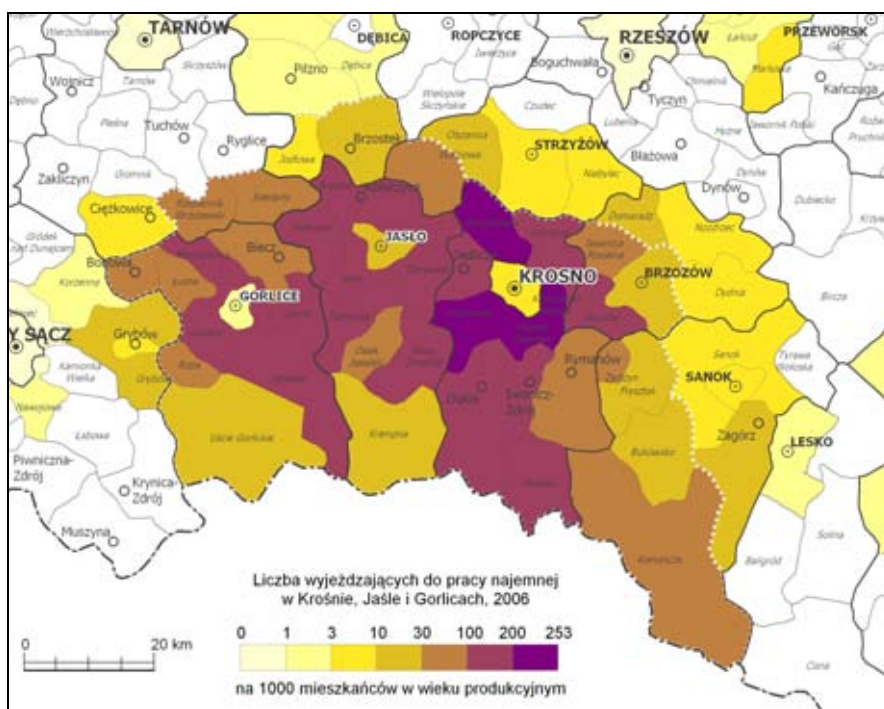
Źródło: opracowanie własne.

Rys. III.6 Natężenie wyjazdów do pracy najemnej w 2006 r. do Krosna i Jasła

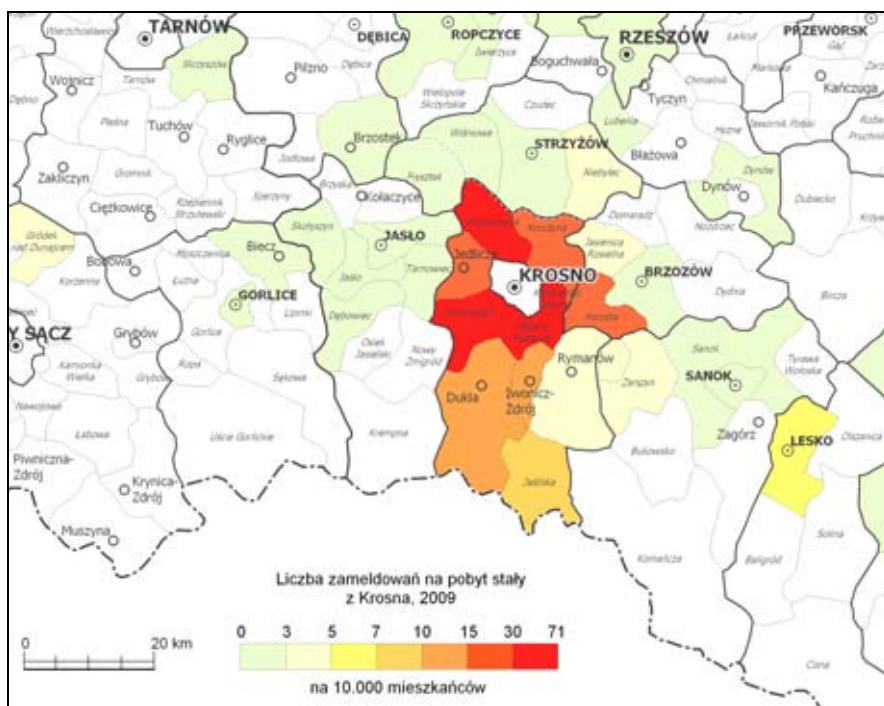
Źródło: opracowanie własne.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.7 Natężenie wyjazdów do pracy najemnej w 2006 r. do Krosna, Jasła lub Gorlic

Źródło: opracowanie własne.

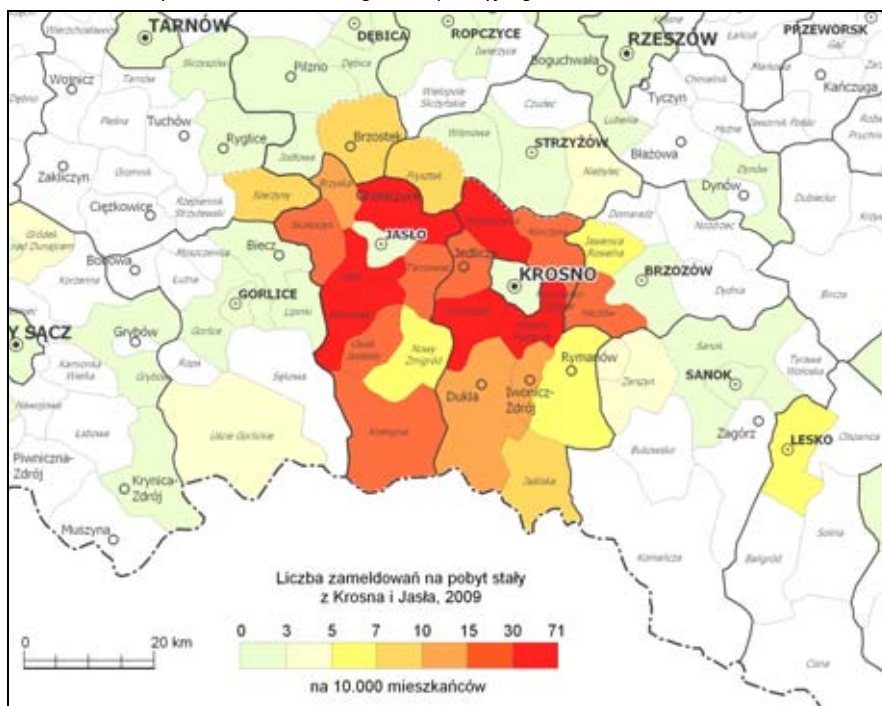

Rys. III.8 Natężenie rejestrowanych napływów (zameldowań) w 2009 r. z Krosna

Źródło: opracowanie własne.

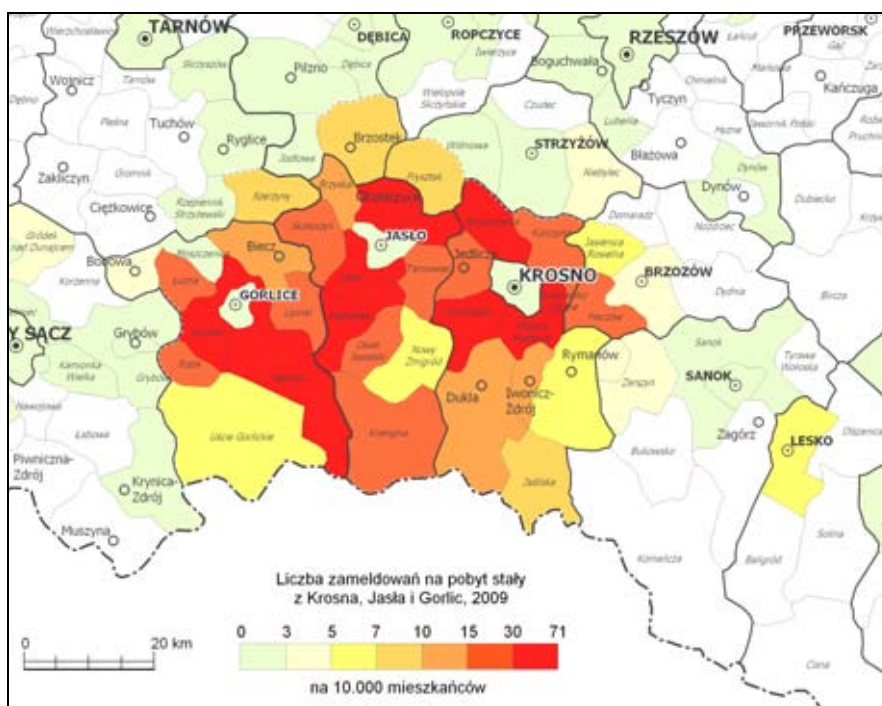

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.9 Natężenie rejestrowanych napływów (zameldowań) w 2009 r. z Krosna lub Jasła

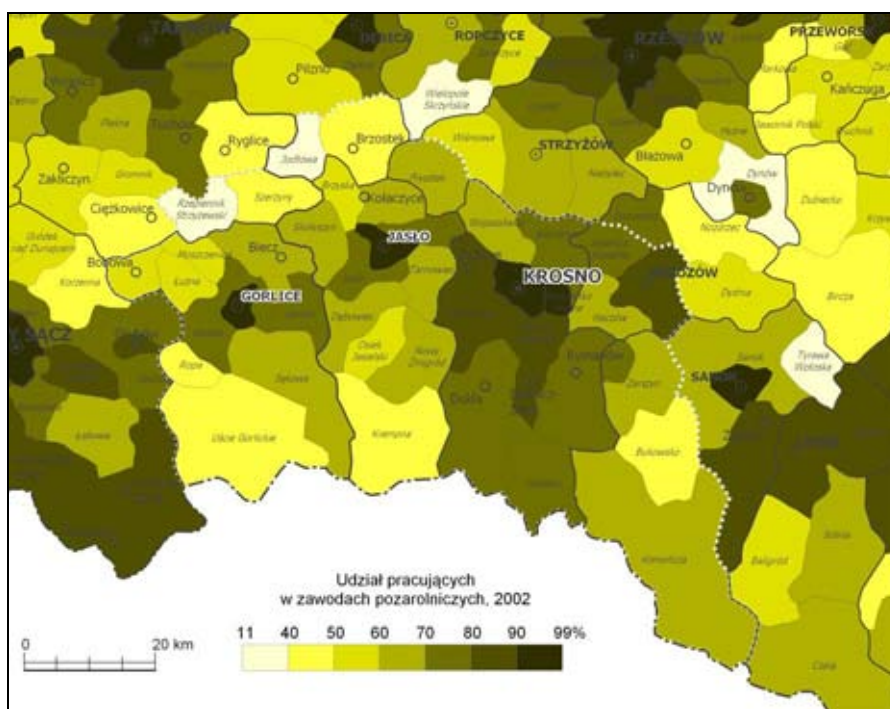
Źródło: opracowanie własne.

Rys. III.10 Natężenie rejestrowanych napływów (zameldowań) w 2009 r. z Krosna, Jasła lub Gorlic

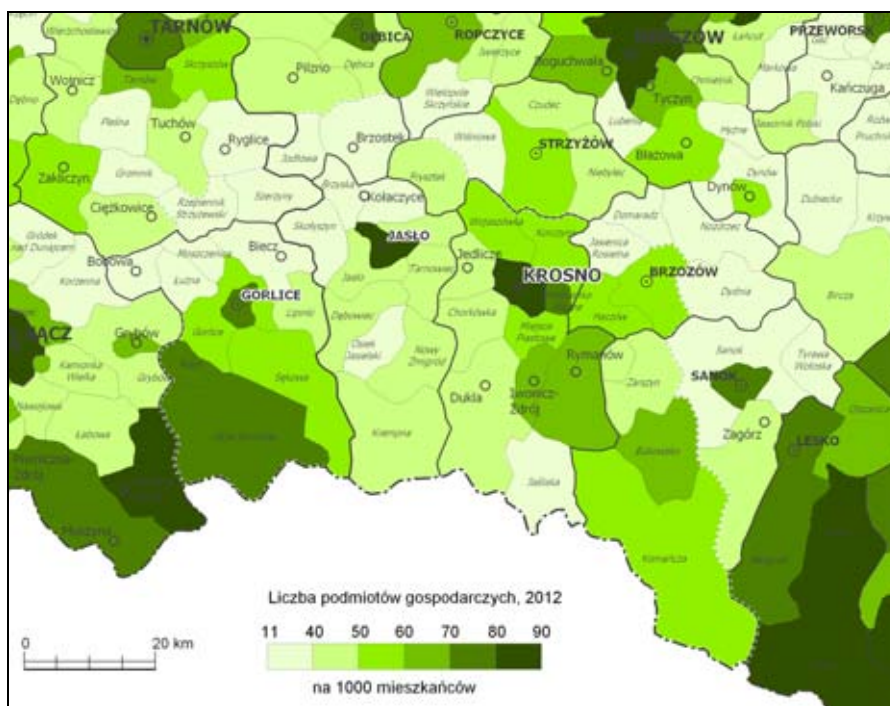
Źródło: opracowanie własne.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.11 Pracujący w zawodach pozarolniczych, 2002

Źródło: opracowanie własne.

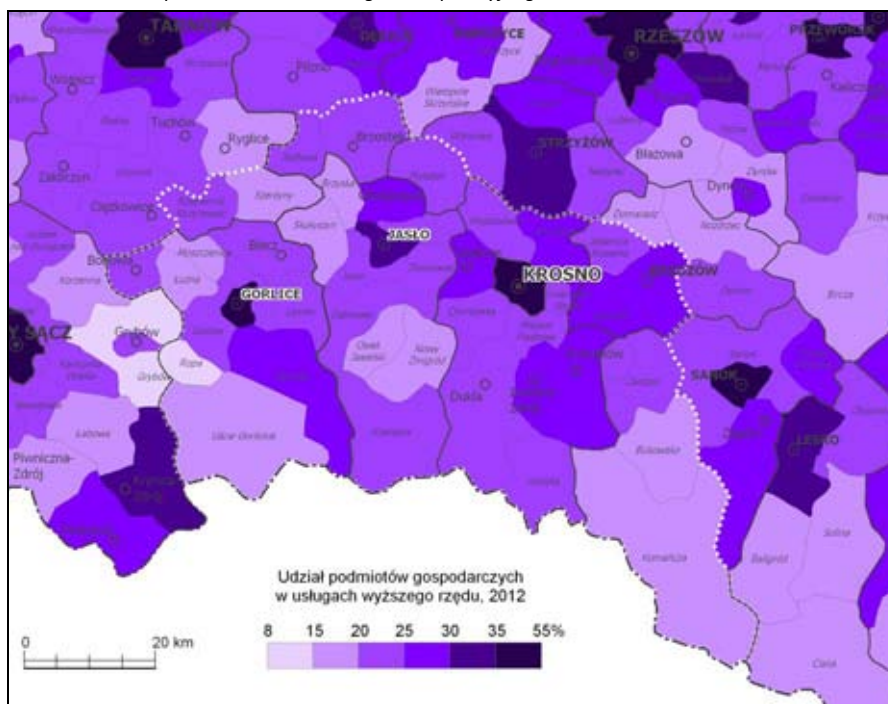
Rys. III.12 Natężenie zarejestrowanych podmiotów gospodarczych, 2012

Źródło: opracowanie własne.

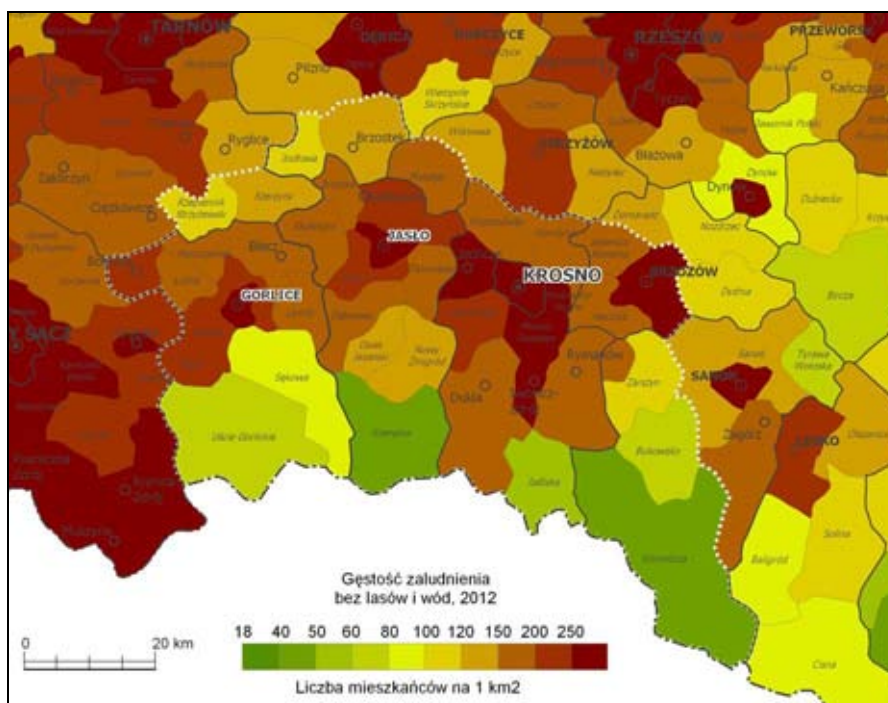

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.13 Udział sektora usług wyższego rzędu wśród zarejestrowanych podmiotów gospodarczych, 2012

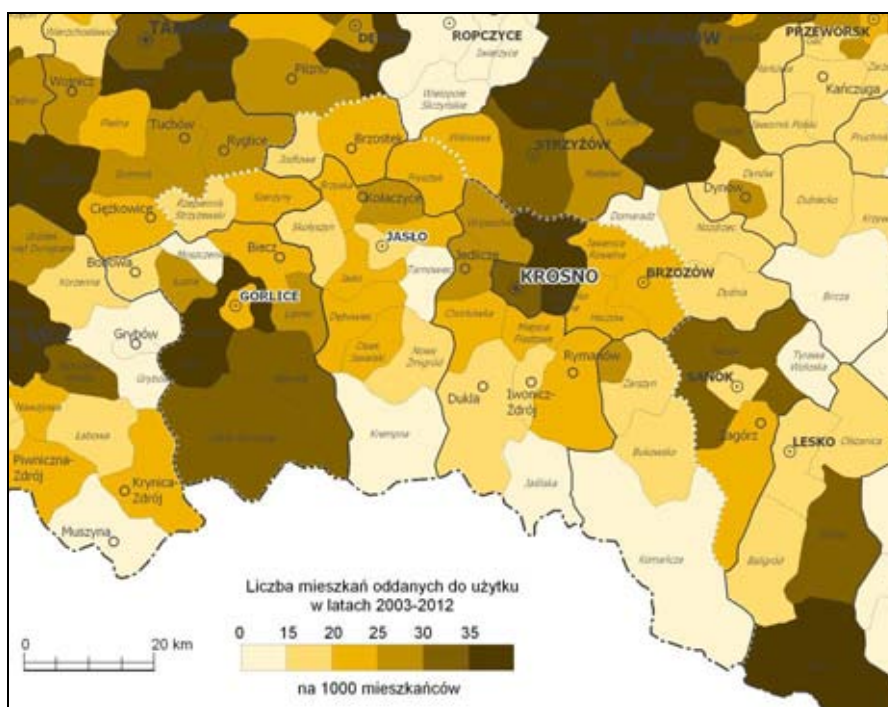
Źródło: opracowanie własne.

Rys. III.14 Gęstość zaludnienia, 2012

Źródło: opracowanie własne.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.15 Natężenie mieszkań oddanych do użytku w dziesięcioleciu 2003-2012

Źródło: opracowanie własne.

1.6. Ogólne zasady delimitacji

Wytypowane gminy przeszły do dalszego etapu związanego z właściwą delimitacją obszarów funkcjonalnych. Jego wynikiem miała być delimitacja w trzech wariantach, zależnych od definicji ośrodka rdzeniowego: Krosna, Krosna z Jasłem oraz Krosna z Jasłem i Gorlicami. W praktyce trzeba było zatem dokonać trzech dość niezależnych delimitacji wariantowych, za każdym razem nieco inaczej ustalając szczegółowe kryteria, związane z faktem, że poszczególne ośrodki mają różną wielkość, a tym samym różne oddziaływanie w sensie przyciągania zasobów pracy, suburbanizacji, pobudzania rozwoju gospodarczego w swych strefach podmiejskich itd.

W delimitacji wykorzystano te same zasady, co w przypadku Miejskich Obszarów Funkcjonalnych stolic województw. Były one następujące: administracyjne, topologiczne i spełnienia liczby minimalnych kryteriów.

Zasady administracyjne dotyczyły rozróżnienia i położenia rdzeni oraz stref zewnętrznych. Przyjęto, że rdzeniem jest miasto, wskazane przez Zamawiającego w trzech wariantach osadniczych:

- rzeczywistym (Krosno),
- potencjalnym (duopol Krosno-Jasło),
- potencjalnej osi rozwoju (triopol Krosno-Jasło-Gorlice).

Odmienne niż w przypadku delimitacji dla stolic województw, zrezygnowano z warunku nieprzekraczania granic MOF poza województwo.

Zasady topologiczne polegały na zastosowaniu warunku spójności i rozłączności. Zasada spójności polega na tym, że wyznaczony obszar MOF jest ciągły przestrzennie, tj. zawiera w sobie tylko gminy graniczące ze sobą oraz nie może zawierać w sobie gmin nienależących do MOF, a otoczonych ze

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

wszystkich stron tego typu jednostkami. Zasada rozłączności polegała na tym, że każda gmina może należeć tylko do jednego MOF (stąd potrzebna była wcześniejsza selekcja gmin, aby uniknąć ryzyka nakładania się wyznaczonego już MOF Rzeszowa oraz rozdzielenia granic obszarów oddziaływania w stosunku do potencjalnie mogących być zdelimitowanymi MOF Tarnowa i Nowego Sącza).

Zasady spełnienia liczby minimalnych kryteriów są dość oczywiste i w sensie technicznym polegały najpierw na wyborze gmin spełniających zadane kryteria, a następnie obliczeniu, ile tych kryteriów na ogólną liczbę analizowanych siedmiu jest spełnionych. Co do zasady są możliwe tutaj dwie drogi postępowania. Po pierwsze – można ustalić dość wygórowane minimalne kryteria, ale za to obniżyć liczbę spełnianych kryteriów. Po drugie – można zastosować przeciwną procedurę: niskie wymogi minimalnych kryteriów, ale wyższe liczby spełniania kryteriów. Próby dowiodły, że optymalny jest warunek spełniania sześciu z siedmiu ustalonych minimalnych kryteriów.

1.7. Szczegółowe kryteria

Największym merytorycznym problemem było ustalenie progowych wartości kryteriów. O ile w odniesieniu do województw zasadne było przeprowadzenie kilkudziesięciu symulacji w celu otrzymania porównywalnego wyniku dla całego kraju, to w tym przypadku miałyby się to z celem, gdyż to, co zostałoby wypracowane dla Podkarpacia, nie musiałyby być wcale reprezentatywne dla innych części Polski.

W celu ustalenia najlepszego rozwiązania przeprowadzono trzy symulacje wyników:

- 1) ustalając wartości progowe (minimalne) jako średniej arytmetycznej dla zbioru wszystkich 40 gmin, bez miast Krosna, Jasła i Gorlic. Wychodzono tutaj z założenia, że odnoszenie wartości bezwzględnych do średnich wojewódzkich nie jest konieczne, zarówno ze względów merytorycznych (dość heterogeniczny charakter regionu), jak i technicznych (wskaźnik obliczony na podstawie średniej wojewódzkiej byłby tylko pochodną algebraiczną). Natomiast średnia arytmetyczna wynikała z założenia o indywidualnym charakterze każdej gminy. We wszystkich wariantach, tj. rzeczywistym (Krosno) oraz dwóch potencjalnych (duopol Krosno-Jasło i triopol Krosno-Jasło-Gorlice), punktem odniesienia do ustalenia średniej był ten sam zestaw 40 gmin;
- 2) przyjmując takie same założenia jak powyżej, zmieniając: a) średnią arytmetyczną na ważoną; b) przyporządkowując gminy odrębnie dla trzech wariantów (rzeczywistego i dwóch potencjalnych) na podstawie dominującego ciężenia. W przypadku modyfikacji a) wychodzono z założenia, że potencjał całego regionu trzeba tu traktować łącznie, a nie indywidualnie w rozbiciu na poszczególne gminy. W przypadku modyfikacji b) starano się ściślej przyporządkować gminy do odpowiednich ciężarów. Dla Krosna było to 18 gmin, dla Krosna i Jasła – 30, a dla Krosna, Jasła i Gorlic – 40. Innymi słowy potencjał oddziaływania Krosna po „przyłączeniu” Jasła wzrasta o 12 gmin, a po przyłączeniu Gorlic – o kolejne 10;
- 3) przyjmując założenia tak jak w delimitacji dla województw, przy czym poziom średniej dla województwa zastąpiono średnim poziomem dla 18, 30 lub 40 gmin odpowiednio dla branych pod uwagę wariantów (Krosno, Krosno-Jasło i Krosno-Jasło-Gorlice). Wariant 3 różni się też tym, że do średnich ważonych brano też pod uwagę miasta rdzeniowe.

Przyjmowane wartości średnich arytmetycznych (wariant 1) i ważonych (wariant 2 i 3) zestawiono w Tab. III.3.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Tab. III.3 Wartości progowe decydujące o spełnieniu minimalnych kryteriów dla poszczególnych wskaźników delimitacyjnych według wariantów symulacyjnych, wariantów rzeczywistych i potencjalnych

Wariant	Wariant dla ośrodków*	Liczba analizowanych gmin	Wartości progowe wskaźników**						
			F1	F2	S1	S2	S3	M1	M2
Wariant 1	K	18	58,06	7,32	64,9	57,5	22,3	174,9	22,5
	KJ	30	87,99	14,63					
	KJG	40	108,38	19,66					
Wariant 2	K	18	118,95	1,52	77,15	62,50	37,72	175,03	22,88
	KJ	30	120,47	1,96	70,31	57,46	34,77	168,22	21,80
	KJG	40	115,25	2,01	67,79	57,81	35,91	165,61	23,02
Wariant 3***	K	18	93,20	1,27	63,75	58,72	18,86	127,53	17,96
	KJ	30	93,38	1,57	58,47	52,91	17,39	109,84	17,17
	KJG	40	88,34	1,59	56,03	51,38	17,96	102,67	17,73

* K – Krosno; KJ – Krosno-Jasło; KJG – Krosno-Jasło-Gorlice.

** I. Wskaźniki funkcjonalne: F1 – liczba wyjeżdżających do pracy najmniej do rdzenia MOF na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym, 2006; F2 – liczba zameldowań z rdzenia MOF na 1000 mieszkańców, 2009; II. Wskaźniki społeczno-gospodarcze: S1 – udział pracujących w zawodach pożarolniczych, 2002; S2 – liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców, 2012; S3 – udział podmiotów gospodarczych w usługach wyższego rzędu (sekcje J-R), 2012; III. Wskaźniki morfologiczne: M1 – gęstość zaludnienia (bez lasów i wód), 2012; M2 – liczba mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszkańców z ostatniego dziesięciolecia, 2003-2012.

*** Uznany jako zadowalający. Zamieszczone kryteria minimalne ustalono jako % średniej ważonej dla odpowiedniej liczby gmin (18, 30 lub 40): F1 – 100%; F2 – 100%; S1 – 75%; S2 – 75%; M1 – 50% średniej ważonej dla odpowiedniej liczby gmin; M2 – 75%. Wyjątkiem jest M1, dla którego przyjęto 50% średniej ważonej dla odpowiedniego rdzenia (Krosno, Krosno-Jasło, Krosno-Jasło-Gorlice).

W sumie wykonano zatem dziewięć wariantowych symulacji delimitacyjnych, po trzy do każdego wariantu (Rys. III.16). Poszczególne symulacje miały za zadanie znalezienie takiego wariantu, który przy zadanej kombinacji poziomów wskaźników i ich baz referencyjnych (18, 32 lub 40 gmin, poszczególne rdzenie), przedstawiałby najbardziej zwarte i jednoznaczne pod względem wyróżniania się z otoczenia obszary geograficzne. Innymi słowy szukano takiego sposobu delimitacji, który dawałby dla jak największej liczby gmin położonych wokół rdzeni możliwie przekonującą odpowiedź w sensie przynależności do obszaru funkcjonalnego.

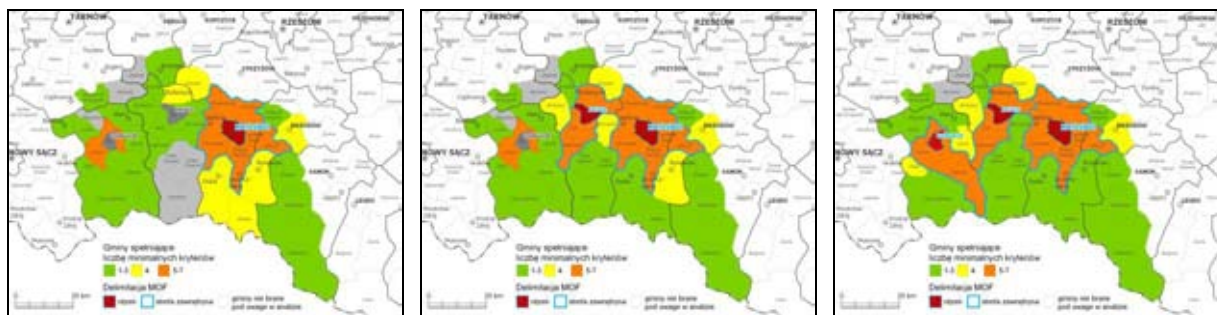
Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

KROSNO

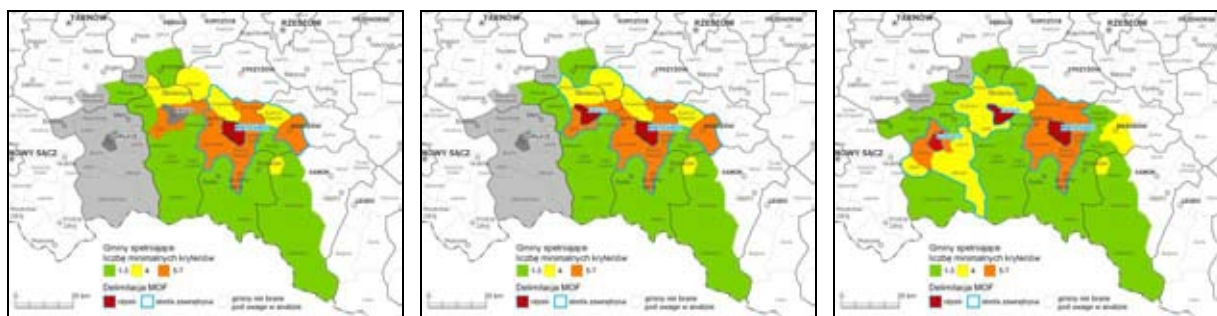
KROSNO I JASŁO

KROSNO, JASŁO I GORLICE

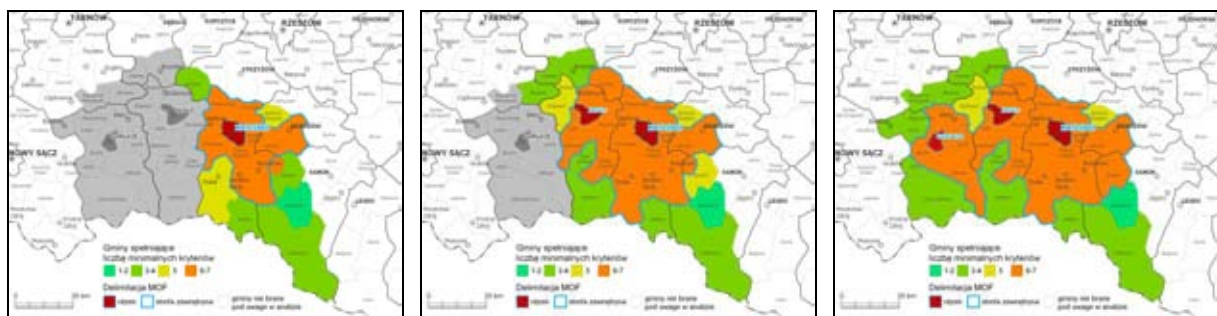
Wariant 1 (średnie arytmetyczne)

Wariant 2 (średnie ważone bez uwzględnienia rdzeni)

Wariant 3 (średnie ważone z uwzględnieniem rdzeni)

Rys. III.16 Wyniki wariantowych symulacji delimitacyjnych

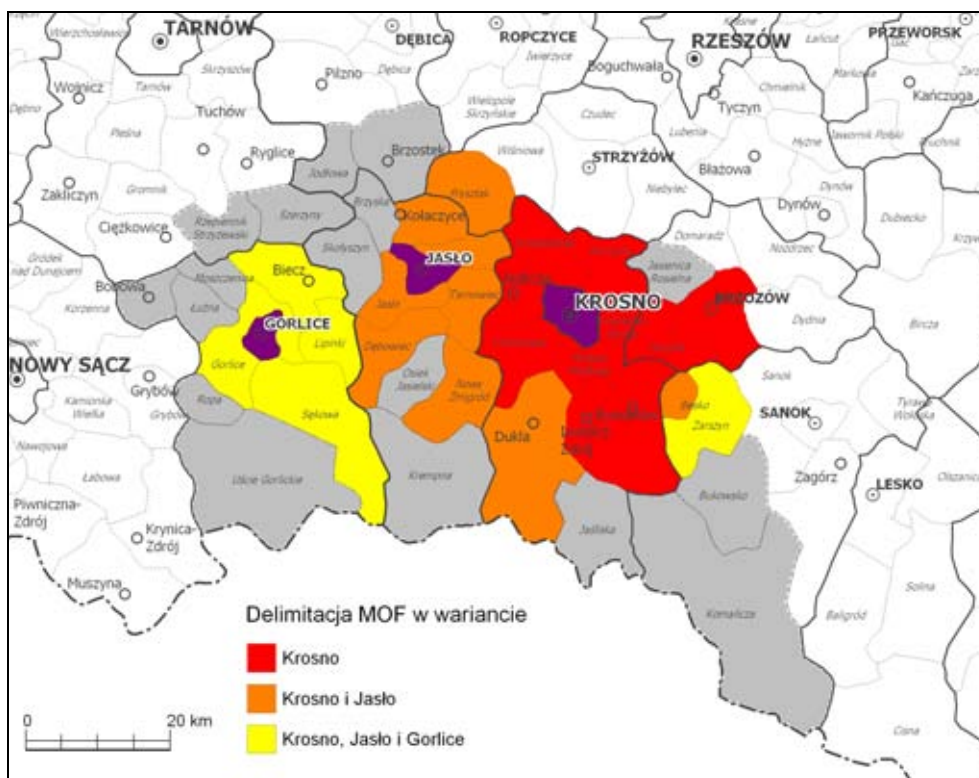
Źródło: opracowanie własne.

1.8. Wyniki, wnioski i zalecenia

Jako najbardziej odpowiednie przyjęto ostatnie, trzecie rozwiązanie, polegające na przyjęciu wartości progowych w zależności od średnich ważonych dla obszaru wraz z rdzeniami (F1, F2, S1, S2, M1, M2) i dla samych rdzeni (S3). Po pierwsze – przeprowadzona delimitacja jest satysfakcjonująca dla wszystkich trzech wariantów osadniczych przy tych samych założeniach co do kryteriów szczegółowych, w tym wspomnianych sposobów wyznaczania wartości progowych. Po drugie – zasięgi w tym wariantcie wydają się w najbardziej spójny przestrzennie sposób oddawać

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

oddziaływanie poszczególnych ośrodków. Mapę syntetycznie pokazującą zasięg delimitacji przedstawiono na Rys. III.17, a podstawowe dane statystyczne – w Tab. III.4. Ponadto w załączniku statystycznym zestawiono wszystkie najważniejsze dane i wyniki obliczeń dla trzeciego wariantu dla wszystkich branż pod uwagę 40 gmin.

Rys. III.17 Wyniki wariantowych symulacji delimitacyjnych

Źródło: opracowanie własne.

Tab. III.4 Podstawowe informacje o zdelimitowanych Miejskich Obszarach Funkcjonalnych Krosna, Krosna i Jasła oraz Krosna, Jasła i Gorlice (2012)

Wariant	Liczba gmin		Powierzchnia (km ²)		Liczba mieszkańców (tys.)	
	ogółem	w tym miast	ogółem	w tym rdzeń	ogółem	w tym rdzeń
Krosno	12	5	837,8	43,5	182,7	47,3
Krosno-Jasło	17	8	1 508,2	80,0	292,6	83,9
Krosno-Jasło-Gorlice	25	10	2 099,5	103,6	378,9	112,5

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawioną delimitację należy traktować jako punkt wyjścia do dyskusji nad ostatecznymi granicami MOF Krosna, MOF Krosna i Jasła lub MOF Krosna, Jasła i Gorlic. Wydaje się, że przedstawione granice powinny stanowić wstępny zasięg terytorialny Miejskich Obszarów Funkcjonalnych, który w dobrze uzasadnionych merytorycznie przypadkach może być (ale nie musi) poszerzony lub zawężony decyzjami samorządu. W pierwszej kolejności należy przebadać, czy istnieją inne powiązania funkcjonalne, które uzasadniałyby korekty granic (np. dojazdy do szkół, współpraca

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

gmin, planowane duże inwestycje o znaczeniu ponadlokalnym). Istotne znaczenie mogłaby mieć aktualizacja niektórych danych, których osiągnięcie ze statystyki publicznej nie jest dotychczas możliwe (dojazdy do pracy – nie tylko najemnej, struktura rzeczywistego zatrudnienia i rynku pracy, faktyczne migracje stałosiedleńcze, a nawet – faktyczna liczba mieszkańców, która w strefach podmiejskich jest niedoszacowana z powodu niemeldowania się znacznej części osadników.

Równie zasadne wydaje się bardziej szczegółowe przebadanie gmin, które tylko minimalnie nie spełniły postawionych kryteriów, albo nie spełniły ich wszystkich. W ostatnim przypadku są to gminy, zaznaczone na mapach kolorem żółtym, które spełniły 6 z 7 opracowanych kryteriów. Przy ostatecznym określeniu stref zewnętrznych oraz nawet samego podziału na rdzeń i strefę zewnętrzną możliwe jest branie pod uwagę szczególnych uwarunkowań, związanych zarówno ze stanem istniejącym, jak i prognozowanym.

Za każdym z przedstawionych trzech wariantów osadniczych (Krosno, Krosno-Jasło, Krosno-Jasło-Gorlice) stoją rozliczne przesłanki za ich przyjęciem lub odrzuceniem. Jednym z podstawowych pozytywnych argumentów w takich dyskusjach powinna być spodziewana efektywność takich obszarów, oszczędności w funkcjonowaniu rozmaitych systemów, w tym publicznych, oraz korzyści z tytułu synergii. W szczególności wymienić można tutaj zwłaszcza kształtowanie się sieci komunikacyjnych, lokalizację istotnych węzłów aktywności społeczno-gospodarczej oraz tendencje w rozwoju sieci osadniczej. Nadrzędnym celem powinno być tutaj dążenie do delimitacji optymalnej ze względów spójności i dostępności przestrzennej, efektywności społeczno-gospodarczej oraz jakości życia.

2. Delimitacja obszaru funkcjonalnego Krosna, Jasła i Gorlic

2.1. Wprowadzenie

Delimitacja obszaru funkcjonalnego Krosna, Jasła i Gorlic przeprowadzona została na podstawie badania zasięgów przestrzennego oddziaływania tych miast. Przestrzenne związki i relacje pomiędzy ośrodkami miejskimi, a także miastami i ich otoczeniem stanowią tradycyjne pole badawcze geografii społeczno-ekonomicznej. W literaturze naukowej największą popularnością cieszyły się badania przepływów ludności, a szczególnie dojazdów do pracy. Natężenie dojazdów do pracy do ośrodka miejskiego mierzone liczbą dojeżdżających na 1 tys. mieszkańców stanowi zasadniczą miarę przestrzennego oddziaływania miast i jest najważniejszym wskaźnikiem delimitacji strefy podmiejskiej, regionu miejskiego, obszaru funkcjonalnego i obszaru metropolitalnego. Przyjmuje się, że dana jednostka podziału administracyjnego może być zaliczona do regionu miejskiego, jeżeli liczba dojeżdżających do pracy w tym mieście przekracza 30 osób na 1 tys. mieszkańców. Analizy wahadłowych migracji codziennych, a więc dojazdów do pracy, szkół i innych usług, często przyczyniają się do wskazania na niefortunne przeprowadzenie istniejących granic administracyjnych, a także wykorzystywane są do wyznaczenia zasięgu oddziaływania danej funkcji miasta – np. funkcji rynku pracy czy funkcji edukacyjnej. W geografii społeczno-ekonomicznej dojazdy do pracy badane są również w celu wyznaczenia zasięgu oddziaływania dużego miasta, a na tej podstawie – granic obszaru metropolitalnego. Szczególnie interesujące są zmiany natężenia i zasięgu oddziaływania miast w kontekście przemian społeczno-gospodarczych okresu transformacji. Badania mniejszych

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

ośrodków przedmiotem zainteresowań badaczy były stosunkowo rzadziej, a jeszcze mniej uwagi poświęcano analizom wzajemnego zasięgu oddziaływania wielu jednostek w jednym regionie np. wyznaczanie stref oddziaływań między dwoma miastami lub w obrębie sieci miast. Praktycznie nie badano w Polsce powiązań dużego miasta w porównaniu z mniejszymi ośrodkami położonymi w jego strefie oddziaływania w celu wyznaczania stref przenikania się wpływów ośrodka metropolitalnego i miast położonych w jego strefie podmiejskiej.

Ośrodki miejskie to jednak nie tylko zgrupowanie miejsc pracy, lecz także szeregu usług wyższego rzędu, z których korzysta ludność zamieszkała w otaczającym obszarze. Oddziaływanie sieci usług znajduje odbicie w dojazdach do miasta w trybie codziennym (szkoły ponadpodstawowe), cyklicznym (zakupy, niektóre instytucje administracyjne, obiekty rozrywki i rekreacji) lub epizodycznym (ośrodki zdrowia, szpitale, biblioteki, sądy itp.). W literaturze naukowej zdecydowanie najczęściej koncentrowano się na dojazdach do szkół ponadpodstawowych (średnich i wyższych), aczkolwiek niekiedy oddziaływanie miasta wyznaczano dodatkowo na podstawie innych wskaźników np. korzystania ludności z usług podstawowych: handlu (np. oddziaływanie miejskiego targu), służby zdrowia (zasięg oddziaływania szpitala), oświaty (zasięg oddziaływania biblioteki), liczby połączeń autobusowych do miasta, a nawet na podstawie liczby mandatów wystawionych przez straż miejską lub policję na terenie miasta.

Drugą najważniejszą cechą przestrzennego oddziaływania miasta jest zmiana zasięgu funkcji mieszkaniowej i przemysłowej w kontekście zjawiska suburbanizacji, czyli przenoszenia się mieszkańców i działalności gospodarczej z miasta do obszarów podmiejskich. W efekcie zmiane ulega struktura społeczno-ekonomiczna gmin podmiejskich. W celu pomiaru zjawiska suburbanizacji najczęściej stosowanym wskaźnikiem funkcjonalnym jest liczba zameldowań z danego miasta na 1 tys. mieszkańców lub liczba firm, które przeniosły działalność z miasta na 1 tys. podmiotów gospodarczych. Efekty zmiany struktury społeczno-ekonomicznej ludności i przestrzeni gmin podmiejskich badane są przez wykorzystanie wskaźników strukturalnych. W odróżnieniu od miar opartych na dojazdach do ośrodka miejskiego, wskaźniki oparte na migracjach ludności i firm w mniejszych miastach dotyczą jedynie bezpośredniego zaplecza ograniczonego najczęściej do sąsiadujących gmin.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.18 Obszar badań na potrzeby delimitacji krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego i oceny spójności terytorialnej

Źródło: opracowanie własne.

W niniejszym opracowaniu za miary przestrzennego oddziaływania Krosna, Jasła i Gorlic przyjęto kryteria funkcjonalne i strukturalne. Wykorzystano podstawowe wskaźniki delimitacyjne oparte na pracy i dojazdach do szkół, a więc określono zasięg oddziaływania funkcji rynku pracy i edukacji. W celu uwzględnienia funkcji usługowej, która również wpływa na liczbę dojeżdżających (aczkolwiek dotyczy to osób dojeżdżających rzadziej) powyższe wskaźniki uzupełniono o dojazdy mieszkańców na szpitalne oddziały ratunkowe miejscowych szpitali. Z uwagi na niską liczbę ludności Krosna, Jasła i Gorlic nie uwzględniono wskaźników funkcjonalnych opartych na migracjach ludności i firm. Wytypowane do analizy kryteria strukturalne opierają się na zmianie struktury społeczno-ekonomicznej ludności i przestrzeni gmin znajdujących się w strefie oddziaływania Krosna, Jasła i Gorlic. Uwzględniono tutaj wymiar demograficzny, społeczny, ekonomiczny i infrastrukturalny. Ponieważ zasięg przestrzennego oddziaływania Krosna, Jasła i Gorlic przekracza granice powiatów, do analizy przyjęto także niektóre gminy powiatów sąsiadujących z badanymi. Granice nowego obszaru badań wyznaczone zostały w oparciu o dojazdy do pracy, szkół i szpitali do Jasła, Krosna i Gorlic w 2014 r. Przyjęto, że gminy położone poza obszarem przedstawionym na Ryc.III.3 nie posiadają lub posiadają znikome powiązania z badanymi miastami.

2.2. Przestrzenne oddziaływanie Krosna, Jasła i Gorlic w aspekcie funkcjonalnym

Funkcjonalne oddziaływanie Krosna, Jasła i Gorlic oceniono na podstawie kryteriów związanych z funkcjami ośrodka miejskiego w systemie osadniczym powiatu. Badane ośrodki jako miasta o funkcji administracyjnej posiadają zasięg oddziaływania pokrywający się z granicami powiatów. Zasięg oddziaływania w zakresie innych funkcji świadczy o roli tych miast w lokalnym i subregionalnym systemie osadniczym. Najważniejszą funkcją miasta jest koncentracja miejsc pracy.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Praca jest podstawową cechą aktywności człowieka i często decyduje o wyborze miejsca zamieszkania (najważniejszy czynnik migracji), przez co wpływa także na lokalizację przedsiębiorstw (lokalizacja rynkowa). Nie wszyscy mieszkańcy miast znajdują w nich miejsca pracy, a często podaż miejsc zatrudnienia przewyższa lokalny popyt. Dojazdy do pracy wynikają z niedopasowania popytu na pracę z ich podażą w przestrzeni, co z jednej strony wynika z przestrzennego zróżnicowania miejsca zamieszkania ludności o różnych kwalifikacjach, a z drugiej z dekoncentracją miast spowodowaną przenoszeniem się ich mieszkańców na ich obrzeża lub do strefy podmiejskiej (polepszenie warunków mieszkaniowych). Wielkość tej strefy jest jednocześnie zasięgiem intensywnego oddziaływania miasta. Miasto to jednak nie tylko miejsce pracy, lecz także ośrodek koncentracji różnego rodzaju usług, zwłaszcza usług wyższego rzędu niedostępnych w obszarach wiejskich (np. szkoły średnie i wyższe, szpitale). Wielkość, różnorodność i zakres usług oferowanych w miastach świadczy o ich randze, natomiast obszar, z którego ludność intensywnie korzysta z tych usług – o zasięgu oddziaływania. O wielkości dojazdów do pracy, szkół i punktów usługowych w mieście informuje także liczba połączeń komunikacyjnych na linii miasto – obszar podmiejski. W dobie liberalizacji lokalnych przewozów autobusowych podaż kursów oferowanych przez przewoźników znajduje odzwierciedlenie w lokalnym popycie. Wprowadzenie w niedalekiej przyszłości konkurencji regulowanej w przewozach regularnych oraz wzrost liczby użytkowników pojazdów samochodowych w pewnym zakresie podważy użyteczność wskaźnika liczby połączeń autobusowych dla określania zasięgu oddziaływania miast.

W celu zbadania zasięgu przestrzennego oddziaływania Krosna, Jasła i Gorlic proponuje się wybór następujących wskaźników funkcjonalnych:

a) natężenie dojazdów do pracy

Wskaźnik: liczba dojeżdżających do pracy w mieście na 1 tys. mieszkańców gminy/miejscowości

b) natężenie dojazdów do szkół średnich

Wskaźnik: liczba dojeżdżających do szkół średnich w mieście na 1 tys. mieszkańców gminy/miejscowości

c) korzystanie z usług publicznych np. korzystanie ze szpitali

Wskaźnik: liczba pacjentów przyjętych na szpitalny oddział ratunkowy (SOR) w szpitalu powiatowym w mieście na 1 tys. mieszkańców gminy/miejscowości

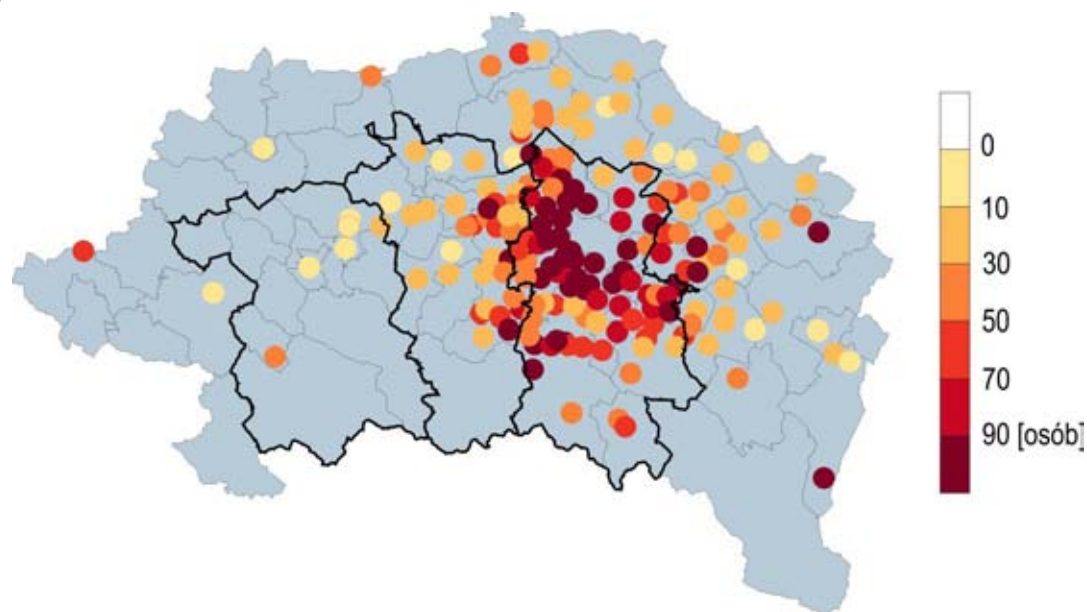
2.2.1. Dojazdy do pracy

Oszacowanie natężenia i zasięgu dojazdów do pracy w Krośnie, Jasle i Gorlicach przeprowadzono na podstawie danych o miejscowościach zamieszkania pracowników, które pozyskano od publicznych i prywatnych instytucji zatrudniających w 2013 r. powyżej 50 osób. W całym obszarze badań próbę badawczą stanowiło 38 przedsiębiorstw zatrudniających łącznie 5 225 pracowników, co stanowiło 10,8% osób pracujących w Krośnie, Jasle i Gorlicach. Liczbę pracowników w poszczególnych gminach i miejscowościach doszacowano za pomocą wskaźnika korygującego uzależnionego od liczby pracujących w przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 9 osób według danych z systemu REGON udostępnionych przez Główny Urząd Statystyczny.

Według informacji GUS w 2012 r. w krośnieńskich przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

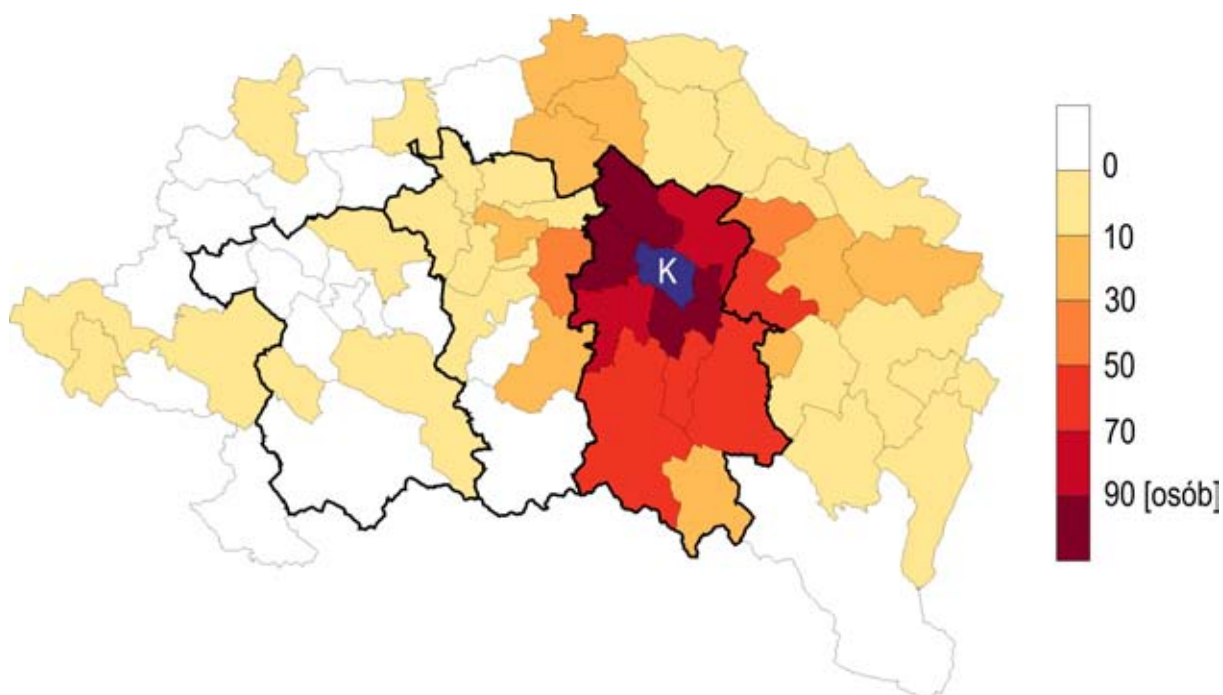
9 pracowników stałe miejsce zatrudnienia posiadało 23 441 osób. W strefie intensywnych dojazdów do pracy przekraczających 30 osób na 1 tys. mieszkańców znajdowało się 12 gmin i 118 miejscowości (Rys.III.19 i Rys.III.20). Do miejscowości o największym natężeniu dojazdów do pracy do Krosna o wartości wskaźnika powyżej 200 osób należą Bratkówka z gminy Wojaszówka i Potok z gminy Jedlicze. Powyżej 100 dojeżdżających na 1 tys. mieszkańców poza powyższymi miejscowościami posiadało szereg miejscowości położonych przede wszystkim w gminach sąsiadujących z miastem. Niemniej wystąpiło dużo przypadków wsi zlokalizowanych w gminach położonych dalej od miasta, skąd do pracy w Krośnie dojeżdżało powyżej 100 osób na 1 tys. mieszkańców – były to np. Bzianka i Łazy z gminy Rymanów, a także Chyrowa, Nadole i Dukla z gminy Dukla. Co istotne, porównywalnie wysokie natężenie dojazdów do Krosna odnotowano w niektórych wsiach położonych poza powiatem krośnieńskim np. Temeszów z gminy Dydnia, Łubno-Opacie z gminy Tarnowiec, Łysa Góra z gminy Nowy Żmigród, Buków z gminy Haczów i Zmiennica z gminy Brzozów. Ogólnie biorąc, natężenie dojazdów do Krosna przekraczało 30 dojeżdżających w 38 miejscowościach zlokalizowanych poza powiatem krośnieńskim. W układzie gmin dało się zauważyć dominującą pozycję Krosna jako miejsca pracy dla wszystkich gmin powiatu krośnieńskiego, z wyjątkiem gminy Jaśliska, w której natężenie dojazdów do pracy wynosiło nieco ponad 27 osób na 1 tys. mieszkańców. Większe powiązanie z Krosnem pod tym względem wykazują inne gminy położone poza powiatem np. gmina Haczów (58,7 dojeżdżających na 1 tys. mieszkańców) i Jasienica Rosielna (44,4 dojeżdżających) z powiatu brzozowskiego oraz gmina Tarnowiec (30,3 dojeżdżających) z powiatu jasielskiego. Niespełna 30 dojeżdżających odnotowały miasto i gmina Brzozów oraz gmina Nowy Żmigród.

Rys. III.19 Liczba osób z obszaru badań pracujących w Krośnie na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zakładów pracy.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

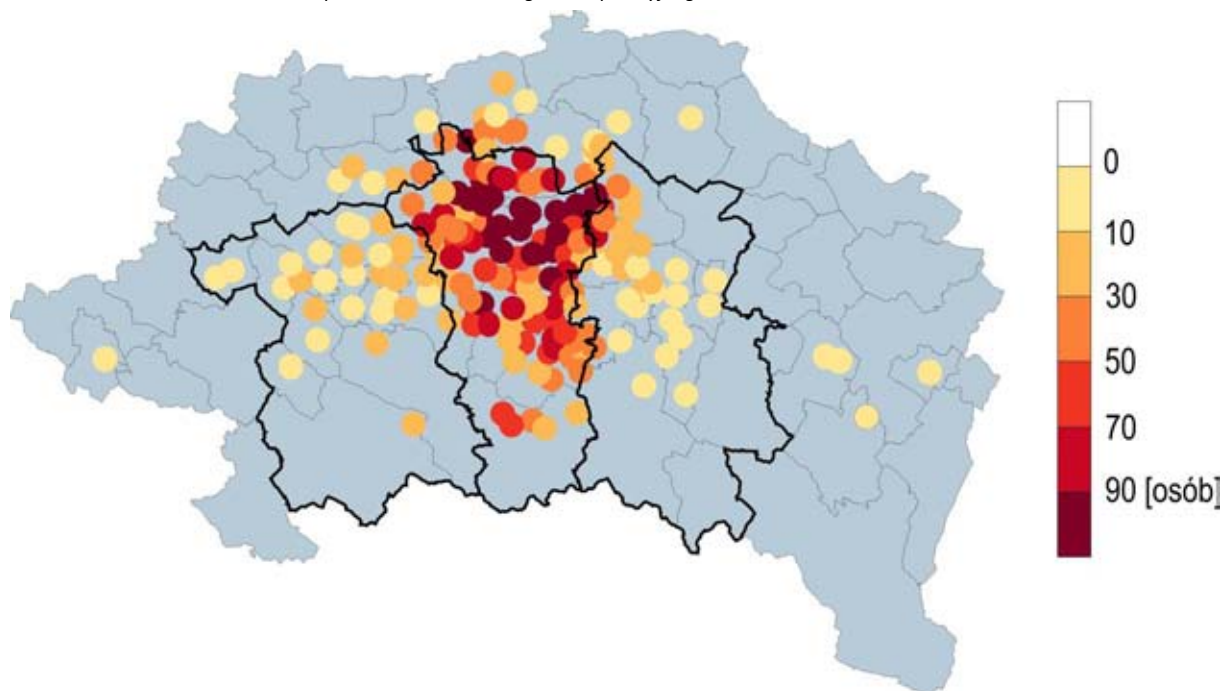

Rys. III.20 Liczba osób z obszaru badań pracujących w Krośnie na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zakładów pracy.

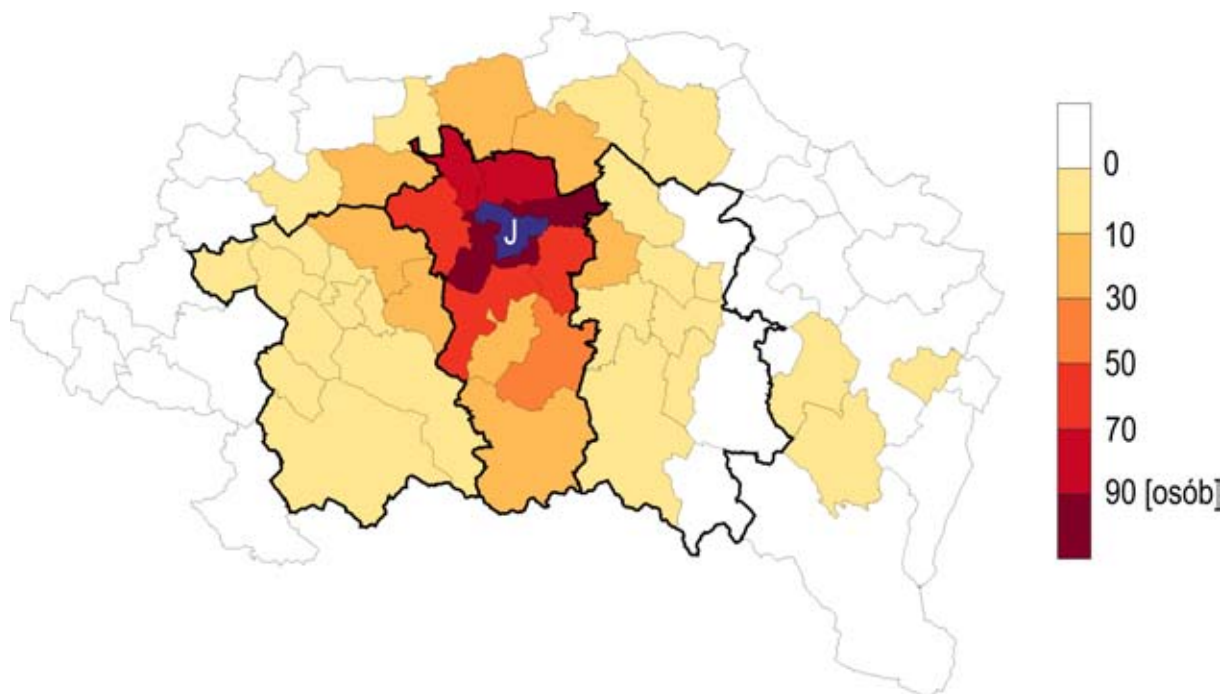
Według informacji Głównego Urzędu Statystycznego w 2012 r. w jasielskich przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 9 pracowników stałe miejsce zatrudnienia posiadało w sumie 14 791 osób. W strefie intensywnych dojazdów do pracy przekraczających 30 osób na 1 tys. mieszkańców znajdowało się 8 gmin i 93 miejscowości (Rys.III.21 i Rys.III.22). Do miejscowości o największym natężeniu dojazdów do pracy do Jasła o wartości wskaźnika powyżej 200 osób należą Bierówka, Warzyce, Sobinów, Gorajowice i Jareniówka z gminy Jasło oraz Gąsówka z gminy Tarnowiec. Powyżej 100 dojeżdżających na 1 tys. mieszkańców poza powyższymi miejscowościami posiadało szereg wsi położonych przede wszystkim w gminach sąsiadujących z miastem (głównie z gmin Jasło i Kołaczyce). Niemniej wystąpiło dużo przypadków miejscowości zlokalizowanych w gminach położonych dalej od miasta, skąd do pracy w Jaśle dojeżdżało powyżej 100 osób na 1 tys. mieszkańców – były to np. Ujazd i Dąbrówka z gminy Brzyska, Lipnica Górna z gminy Skołyszyn oraz Czełusnica z gminy Tarnowiec. Porównywalnie wysokiego natężenia dojazdów do Jasła nie odnotowano w żadnej wsi obszarów położonych poza powiatem jasielskim, ale wartość powyżej 30 osób na 1 tys. mieszkańców zanotowano w Lubli z gminy Frysztak, Klecia, Opacionki i Januszkowic z gminy Brzostek, a także Dębowej z gminy Jodłowa. Co ciekawe, podobne natężenie dojazdów wystąpiło w Czermej z gminy Szerzyny (powiat tarnowski w województwie małopolskim) i Grudna Kępska (powiat gorlicki w województwie małopolskim). Powyżej tego poziomu znalazły się także dwie miejscowości z powiatu krośnieńskiego – Moderówka z gminy Jedlicze i Przybówka z gminy Wojaszówka. Ogólnie biorąc, natężenie dojazdów do Jasła przekraczało 30 dojeżdżających w 9 miejscowościach zlokalizowanych poza powiatem jasielskim. W układzie gmin dało się zauważyć dominującą pozycję

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.21 Liczba osób z obszaru badań pracujących w Jaśle na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zakładów pracy.

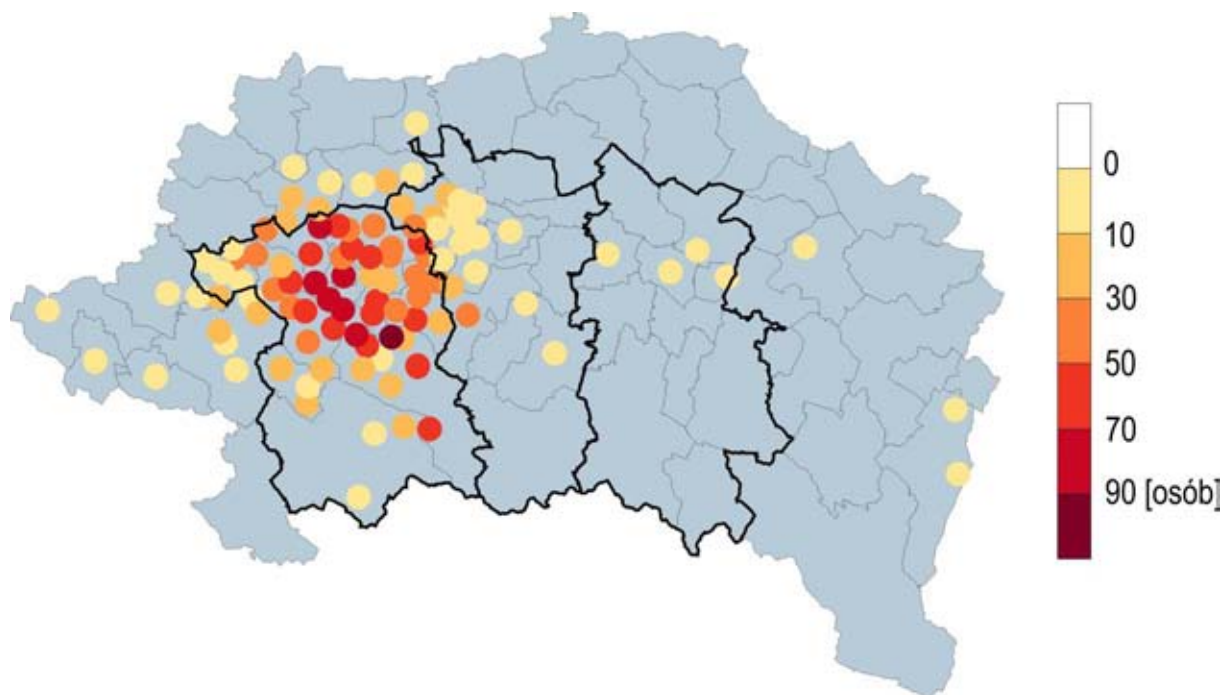
Rys. III.22 Liczba osób z obszaru badań pracujących w Jaśle na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zakładów pracy.

Jaśla jako miejsca pracy dla wszystkich gmin powiatu jasielskiego, z wyjątkiem gmin Osiek Jasielski i Krempna, w których natężenie dojazdów do pracy wynosiło poniżej 29 osób na 1 tys. mieszkańców

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

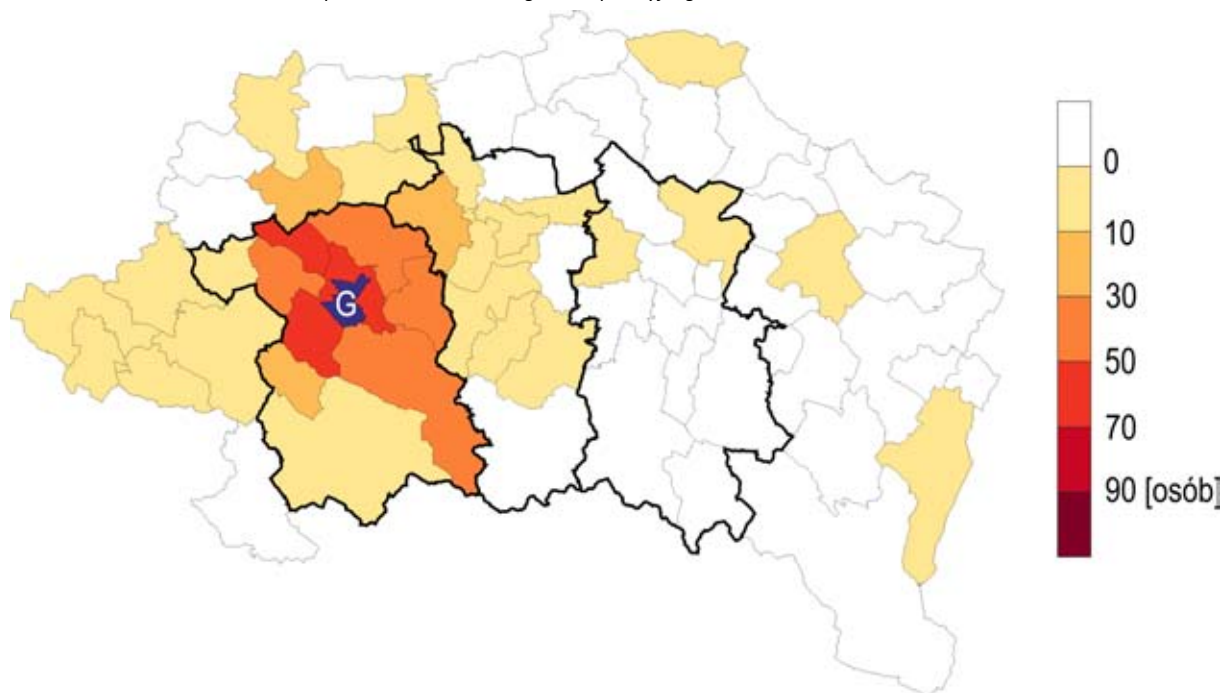
(Osiek Jasielski) i 24,6 w gminie Krempana. Żadna z gmin zlokalizowanych poza powiatem jasielskim nie odnotowała silniejszych powiązań z Jasłem niż te z terenu powiatu ze względu na konkurencję Dębicy, Krosna i Gorlic. Największe powiązanie z Jasłem posiadały gminy województwa małopolskiego – Szerzyny (16,9 dojeżdżających na 1 tys. mieszkańców) i Biecz (14,9). Wśród gmin powiatu jasielskiego zdecydowanie dominują gminy Jasło (130), Brzyska (81,9) i Kołaczyce (78,9). Według informacji Głównego Urzędu Statystycznego w 2012 r. w gorlickich przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 9 pracowników stałe miejsce zatrudnienia posiadało w sumie 9 758 osób, co pozwala stwierdzić, że w porównaniu do Jasła i Krosna rynek pracy w Gorlicach jest znacznie mniejszy. W strefie intensywnych dojazdów do pracy przekraczających 30 osób na 1 tys. mieszkańców znajdowało się 6 gmin i 48 miejscowości (Rys.III.23 i Rys.III.24). Do miejscowości o największym natężeniu dojazdów do pracy do Gorlic o wartości wskaźnika powyżej 100 osób należą Sękowa, Siary, Męcina Mała z gminy Sękowa, Stróżówka, Zagórzany, Kobylanka, Ropica Polska z gminy Gorlice oraz Mszanka z gminy Łuzna. Niemniej wystąpiło kilka przypadków wsi zlokalizowanych w gminach położonych dalej od miasta, skąd do pracy w Gorlicach dojeżdżało powyżej 100 osób na 1 tys. mieszkańców – były to np. Moszczenica z gminy Moszczenica oraz Sitnica i Bugaj z gminy Biecz. Porównywalnie wysokiego natężenia dojazdów do Gorlic nie odnotowano w żadnej wsi położonej poza powiatem gorlickim, ale wartość powyżej 30 osób na 1 tys. mieszkańców stwierdzono w Siepietnicy i Świącanach z gminy Skołyszyn i Cieklin z gminy Dębowiec w powiecie jasielskim oraz Rzepiennika Biskupiego i Rzepiennika Suchego z gminy Rzepiennik Strzyżewski położonej w powiecie tarnowskim. Co ciekawe, wysokie natężenie dojazdów nie wystąpiło w żadnej z miejscowości gmin Uście Gorlickie, Ropa i Bobowa, które znajdują się

Rys. III.23 Liczba osób z obszaru badań pracujących w Gorlicach na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zakładów pracy.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.24 Liczba osób z obszaru badań pracujących w Gorlicach na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zakładów pracy.

w peryferyjnych częściach powiatu, a więc w strefie oddziaływania Nowego Sącza i Grybowa. W układzie gmin dało się zauważyć dominującą pozycję Gorlic jako miejsca pracy dla wszystkich gmin powiatu gorlickiego, z wyjątkiem wspomnianych Bobowej, Ropy i Uścia Gorlickiego, w których natężenie dojazdów do pracy wynosiło poniżej 12 osób na 1 tys. mieszkańców. Wyższą wartość tego wskaźnika posiadały gminy położone w powiatach sąsiadujących z gorlickim np. gminy Skołyszyn (powiat jasielski) i Rzepiennik Strzyżewski (powiat tarnowski). Najwyższe powiązanie z Gorlicami posiadały gminy Gorlice, Moszczenica i Sękowa (powyżej 50 dojeżdżających), nieco słabsze oddziaływanie Gorlic zanotowano w gminie Biecz, Lipinki i Łużna.

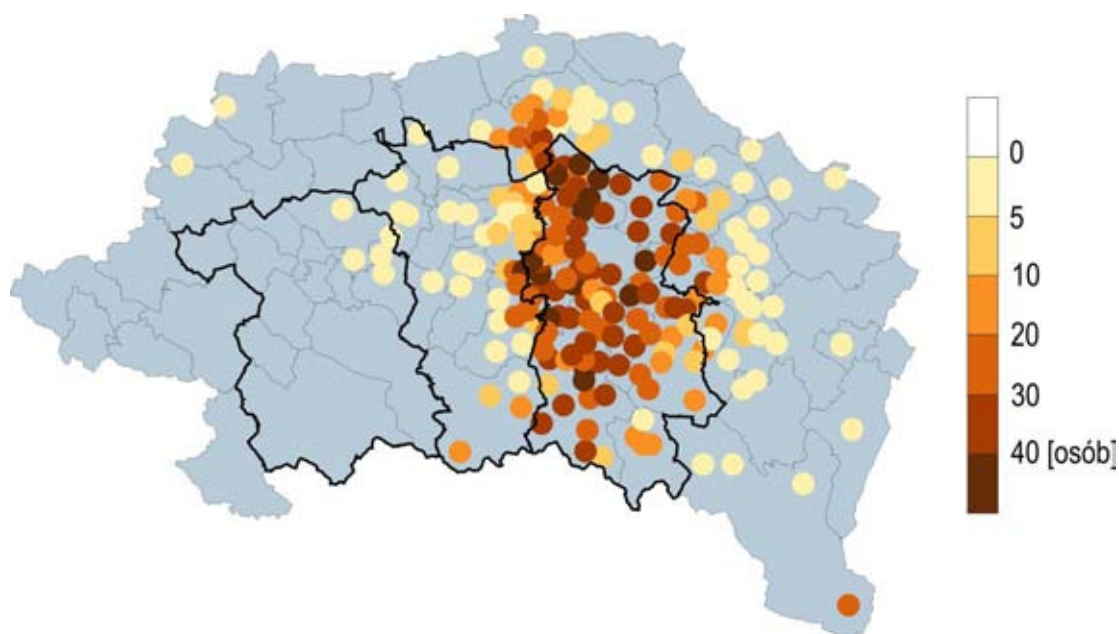
2.2.2. Dojazdy do szkół

Oszacowanie natężenia i zasięgu dojazdów do szkół w Krośnie, Jaśle i Gorlicach przeprowadzono na podstawie danych o miejscowościach zamieszkania uczniów w roku szkolnym 2013/2014 pozyskanych ze wszystkich placówek w tych miastach. W całym obszarze badań próbę badawczą stanowiły szkoły, do których uczęszczało łącznie 12 831 uczniów liceów ogólnokształcących, techników i zasadniczych szkół zawodowych. Liczba ta stanowiła 100,8% wszystkich uczniów uczęszczających do placówek w Krośnie, Jaśle i Gorlicach w 2012 r. (według informacji udostępnionych przez Główny Urząd Statystyczny). Pomijając fakt, że próba ta wymagała drobnych korekt na poziomie powiatów, można uznać że badanie objęło wszystkich uczniów z Krosna, Jasła i Gorlic. Ponieważ liczba uczniów szkół średnich w Krośnie, Jaśle i Gorlicach jest mniej więcej czterokrotnie mniejsza niż liczba pracujących w tych miastach, przyjęto natężenie 10 uczniów na 1 tys. mieszkańców jako poziom znacznego oddziaływania miasta w zakresie dojazdów do szkół.

Według informacji Głównego Urzędu Statystycznego w 2012 r. w krośnieńskich szkołach średnich

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

uczyło się 5 764 osób. W strefie intensywnych dojazdów do szkół przekraczających 10 osób na 1 tys. mieszkańców znajdowało się 14 gmin i 122 miejscowości (Rys.III.25 i Rys.III.26) Do miejscowości o największym natężeniu dojazdów do szkół do Krosna o wartości wskaźnika powyżej 40 osób należą te z gmin sąsiadujących z miastem, tj. Rzepnik, Pietrusza Wola, Przybówka, Bratkówka, Ustrobnia z gminy Wojaszówka, Sulistrowa, Kopytowa, Chorkówka i Zręcin z gminy Chorkówka oraz miejscowości gminnych Krościenko Wyżne i Miejsce Piastowe, a także Piotrówki z gminy Jedlicze. Niemniej wystąpiło kilka przypadków wsi zlokalizowanych w gminach położonych dalej od miasta, skąd do krośnieńskich szkół dojeżdżało powyżej 40 osób na 1 tys. mieszkańców – były to np. Lipowica i Nowa Wieś z gminy Dukla, a także Lubatowa z gminy Iwonicz-Zdrój. Porównywalnie wysokie natężenie dojazdów do Krosna odnotowano w innych miejscowościach zlokalizowanych poza powiatem krośnieńskim. Były to Łubno-Opacie z gminy Tarnowiec i Kobyle, Widacz i Frysztak z gminy Frysztak i Trześniów, Haczów oraz Jabłonica Polska z gminy Haczów. Ze względu na obecność szkoły średniej w Dukli mniejsze natężenie dojazdów obserwowano z tej gminy, a także z gminy Jaśliska. W układzie gmin dało się zauważyć dominującą pozycję Krosna jako miejsca nauki dla wszystkich gmin powiatu krośnieńskiego, aczkolwiek mniejsze oddziaływanie krośnieńskich szkół zanotowano w gminach Jedlicze, Rymanów, Jaśliska i Dukla znajdujących się w strefie oddziaływania miejscowych szkół ponadpodstawowych. Co istotne, do strefy intensywnych dojazdów do szkół o wartości wskaźnika powyżej 30 uczniów na 1 tys. mieszkańców zaliczyć można następujące gminy położone poza powiatem krośnieńskim: Haczów i Jasienica Rosielna (powiat brzozowski), Frysztak (powiat strzyżowski) oraz Besko (powiat sanocki).

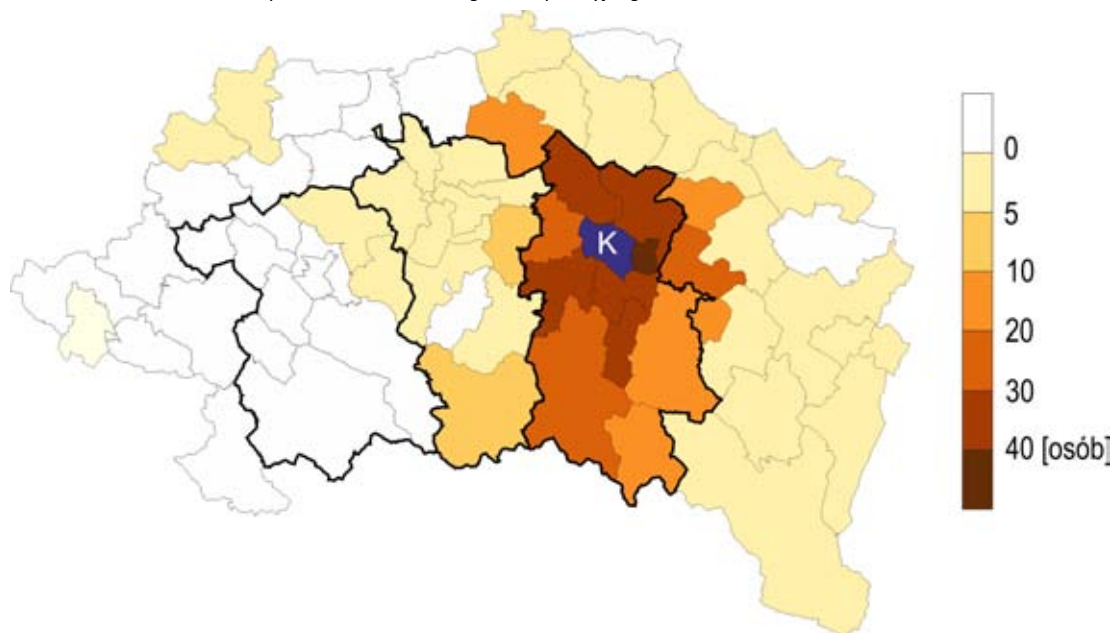

Rys. III.25 Liczba uczniów z obszaru badań uczęszczających do szkół średnich w Krośnie na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych szkół.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

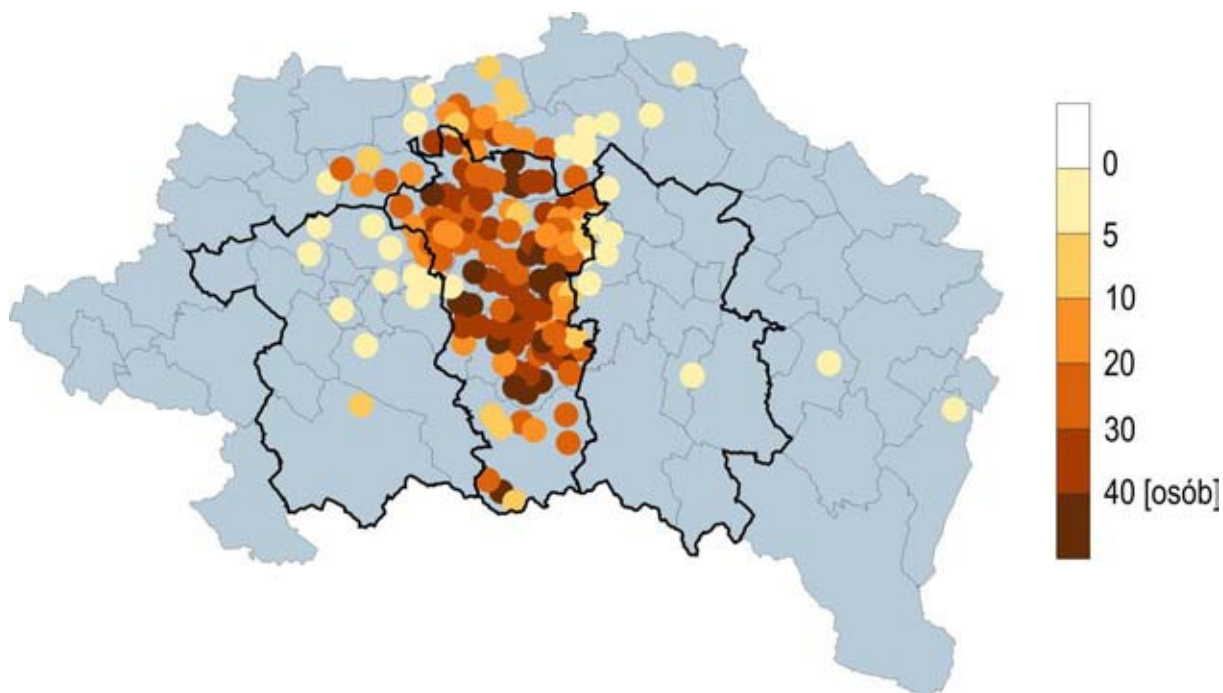

Rys. III.26 Liczba uczniów z obszaru badań uczęszczających do szkół średnich w Krośnie na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych szkół.

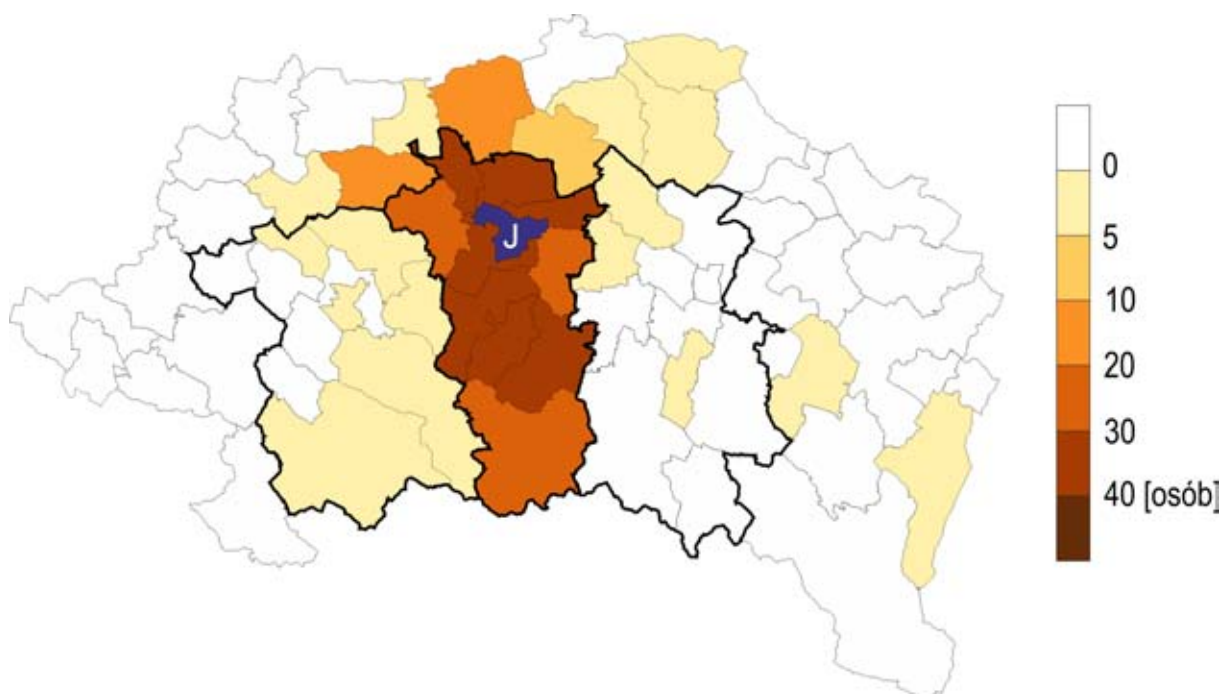
Według informacji Głównego Urzędu Statystycznego w 2012 r. w jasielskich szkołach średnich uczyło się 3 902 osoby. W strefie intensywnych dojazdów do szkół przekraczających 10 osób na 1 tys. mieszkańców znajdowało się 11 gmin i 120 miejscowości (Rys.III.27 i Rys.III.28). Do miejscowości o największym natężeniu dojazdów do szkół do Jasła o wartości wskaźnika powyżej 40 osób należą wyłącznie te położone na terenie powiatu, w tym w największym stopniu z gmin położonych w południowej i wschodniej jego części, tj. Pielgrzymka, Załęże, Samokłeski z gminy Osiek Jasielski, Dzielec z gminy Dębowiec, Nowy Glinik, Gąsówka, Łajsce i Glinik Polski z gminy Tarnowiec. Co ciekawe, pomimo obecności szkoły średniej w gminie Nowy Żmigród wiele miejscowości posiada bardzo wysoki współczynnik dojazdów do Jasła – np. Siedliska Żmigrodzkie, Kąty, Mytarka, Jaworze. W pozostałym obszarze natężenie dojazdów do jasielskich szkół było niższe z powodu obecności szkół średnich w tych gminach np. w Trzcinicy (gmina Jasto) i Kołaczycach. Konkurencja szkół w Trzcinicy i Bieczu z pewnością wpływa na niższą wartość wskaźnika w gminie Skołyszyn. Porównywalnie wysokie natężenie dojazdów do Jasła odnotowano w innych miejscowościach zlokalizowanych poza powiatem jasielskim. Były to Dębowa z gminy Jodłowa, Januszkowice i Brzostek z gminy Brzostek, a także Glinik Górny i Lubla z gminy Frysztak (wszystkie te miejscowości posiadały wskaźnik powyżej 20 uczniów na 1 tys. mieszkańców). W układzie gmin dało się zauważyć dominującą pozycję Jasła jako miejsca nauki dla wszystkich gmin powiatu jasielskiego oraz gmin Szerzyny (powiat tarnowski) i Brzostek (powiat dębicki). Wśród gmin powiatu jasielskiego widać niższe natężenie dojazdów z gminy Skołyszyn (konkurencja szkoły w Bieczu), Tarnowiec (konkurencja szkół w Jedliczach i Krośnie) oraz Krempnej (konkurencja szkół krośnieńskich i placówki w Nowym Żmigrodzie).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.27 Liczba uczniów z obszaru badań uczęszczających do szkół średnich w Jaśle na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości)

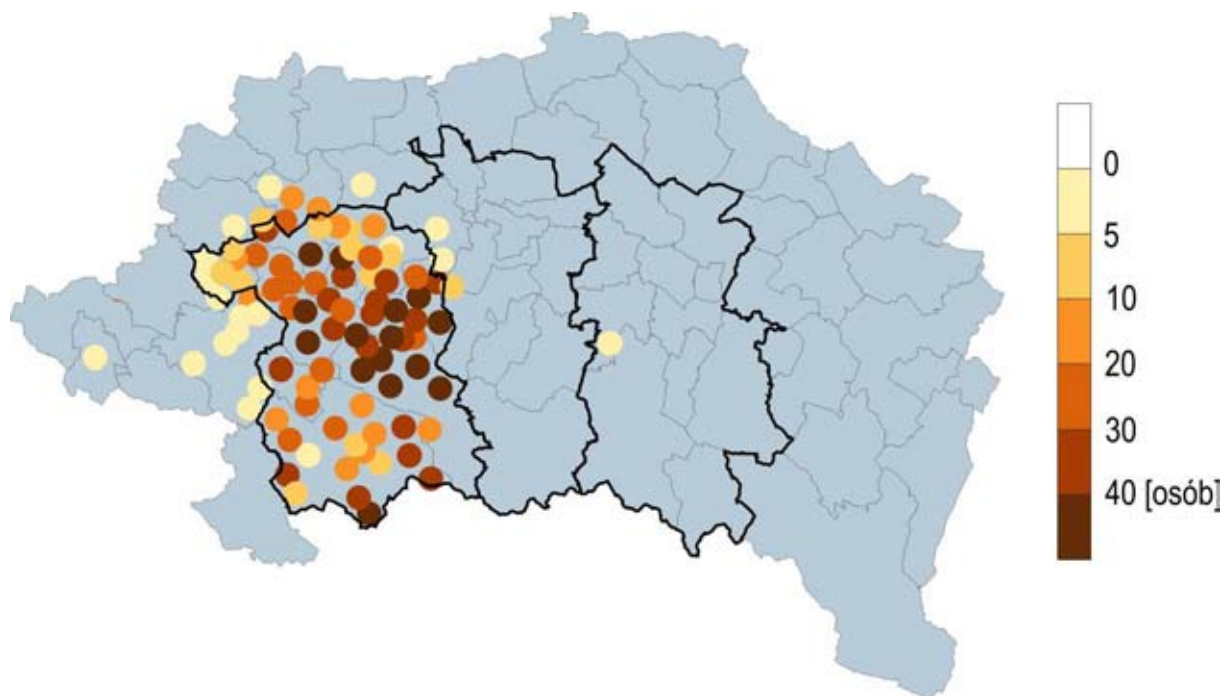
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych szkół.

Rys. III.28 Liczba uczniów z obszaru badań uczęszczających do szkół średnich w Jaśle na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin)

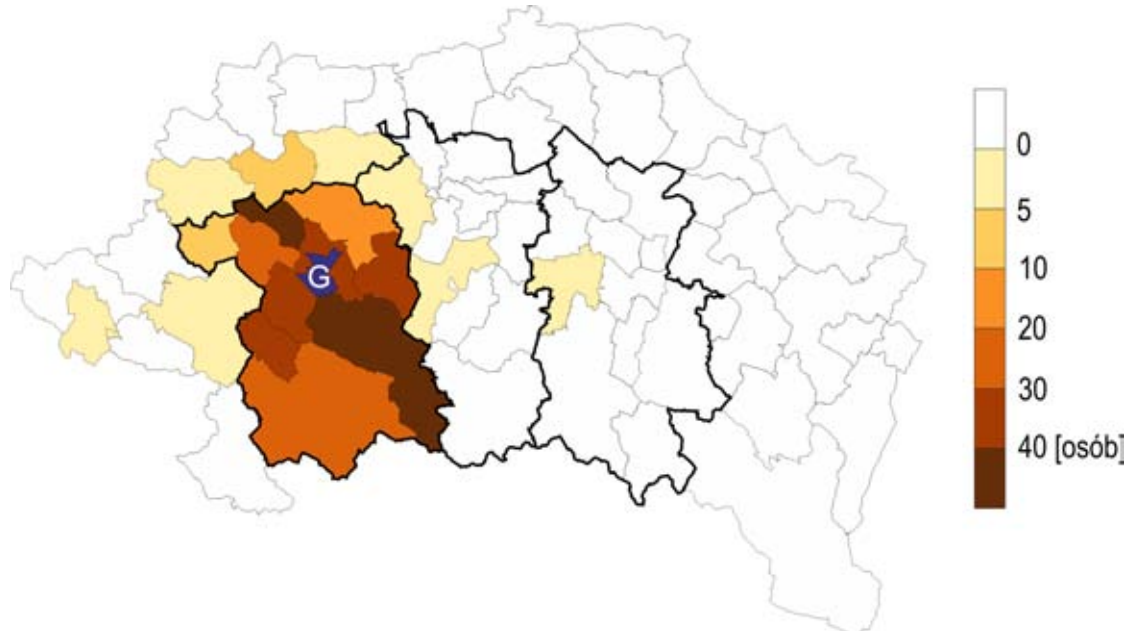
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych szkół.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.29 Liczba uczniów z obszaru badań uczęszczających do szkół średnich w Gorlicach na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych szkół.

Rys. III.30 Liczba uczniów z obszaru badań uczęszczających do szkół średnich w Gorlicach na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych szkół.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

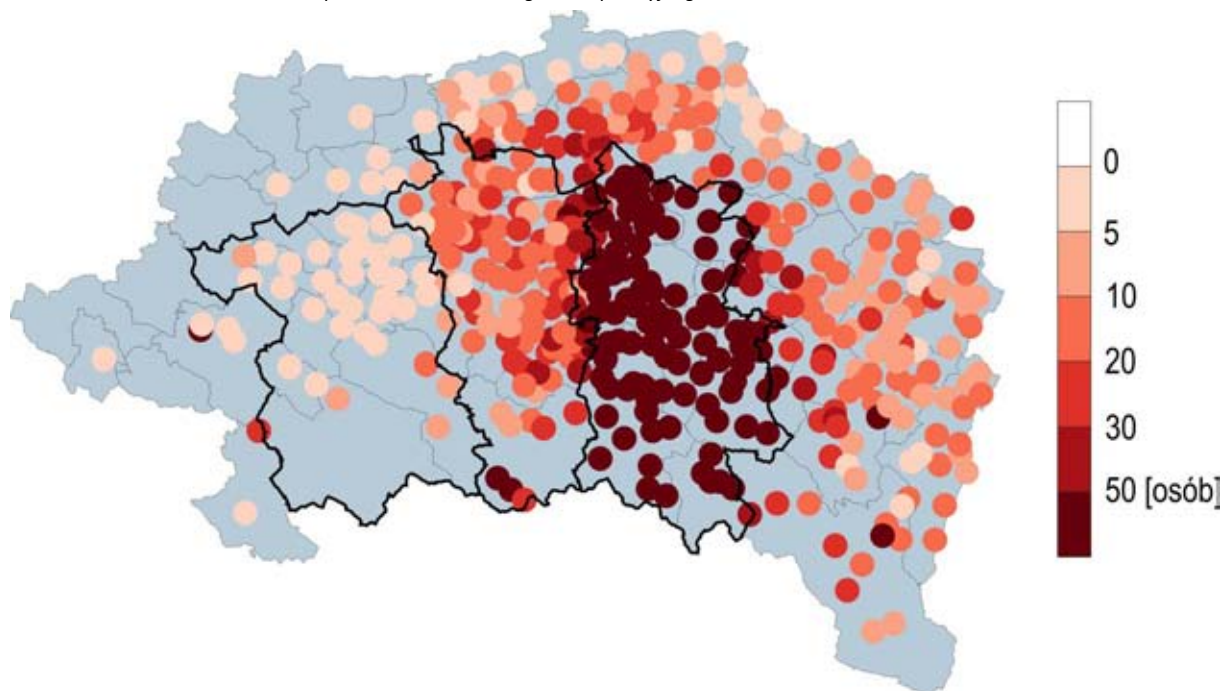
Według informacji Głównego Urzędu Statystycznego w 2012 r. w gorlickich szkołach średnich uczyło się 3 149 osób. W strefie intensywnych dojazdów do szkół przekraczających 10 osób na 1 tys. mieszkańców znajdowało się 7 gmin i 62 miejscowości (Rys.III.29 i Rys.III.30). Do miejscowości o największym natężeniu dojazdów do szkół do Gorlic o wartości wskaźnika powyżej 40 osób należą te z gmin sąsiadujących z miastem, tj. większość miejscowości gminy Sękowa, Bystra, Szymbark, Ropica Polska, Kobylanka, Zagórzany i Dominikowice z gminy Gorlice. Niemniej wystąpiło wiele przypadków wsi zlokalizowanych w gminach położonych dalej od miasta, skąd do gorlickich szkół dojeżdżało powyżej 40 osób na 1 tys. mieszkańców – były to np. Moszczenica i Staszówka z gminy Moszczenica, Bednarka, Kryg i Lipinki z gminy Lipinki, a także Łuzna, Wola Łużańska i Bieśnik z gminy Łuzna. Ponadto wysoką wartość wskaźnika obserwowano w niektórych małych miejscowościach gminy Uście Gorlickie oraz miejscowości gminnej Ropa. Stosunkowo wysokie natężenie dojazdów do Gorlic odnotowano w innych wsiach zlokalizowanych poza powiatem gorlickim. Były to Turza i Rzepiennik Suchy z gminy Rzepiennik Strzyżewski oraz Polna z gminy Grybów. Ze względu na obecność szkoły średniej w Bobowej i Bieczu wystąpiło tam mniejsze natężenie dojazdów do gorlickich szkół. W układzie gmin dało się zauważyć dominującą pozycję Gorlic jako miejsca nauki dla wszystkich gmin powiatu gorlickiego z wyjątkiem gminy Bobowa. Nie zaobserwowano większego oddziaływania ponadpowiatowego, chociaż nieco poniżej 10 uczniów na 1 tys. mieszkańców do Gorlic dojeżdżało z gminy Rzepiennik Strzyżewski (gmina ta znajduje się jednak również w strefie wpływów szkoły w Bieczu).

2.2.3. Dojazdy do szpitali

Oszacowanie natężenia i zasięgu dojazdów do szpitali w Krośnie, Jaśle i Gorlicach przeprowadzono na podstawie danych o miejscowościach zamieszkania pacjentów przyjętych na szpitalny oddział ratunkowy w 2014 r. pozyskanych z Wojewódzkiego Szpitala Podkarpackiego im. Jana Pawła II w Krośnie, Szpitala Specjalistycznego w Jaśle oraz Szpitala Specjalistycznego im. H. Klimontowicza w Gorlicach. W całym obszarze badań na próbę badawczą składało się 34 026 pacjentów. Liczba ta stanowiła 100% pacjentów SOR tych szpitali. Pojęcie „dojazdu” do szpitala jest oczywiście umowne, gdyż niektóre przyjęcia na SOR mogły dotyczyć osób, które przebywały bliżej danej placówki w momencie konieczności nagłej interwencji lekarskiej (np. były w pracy lub w szkole).

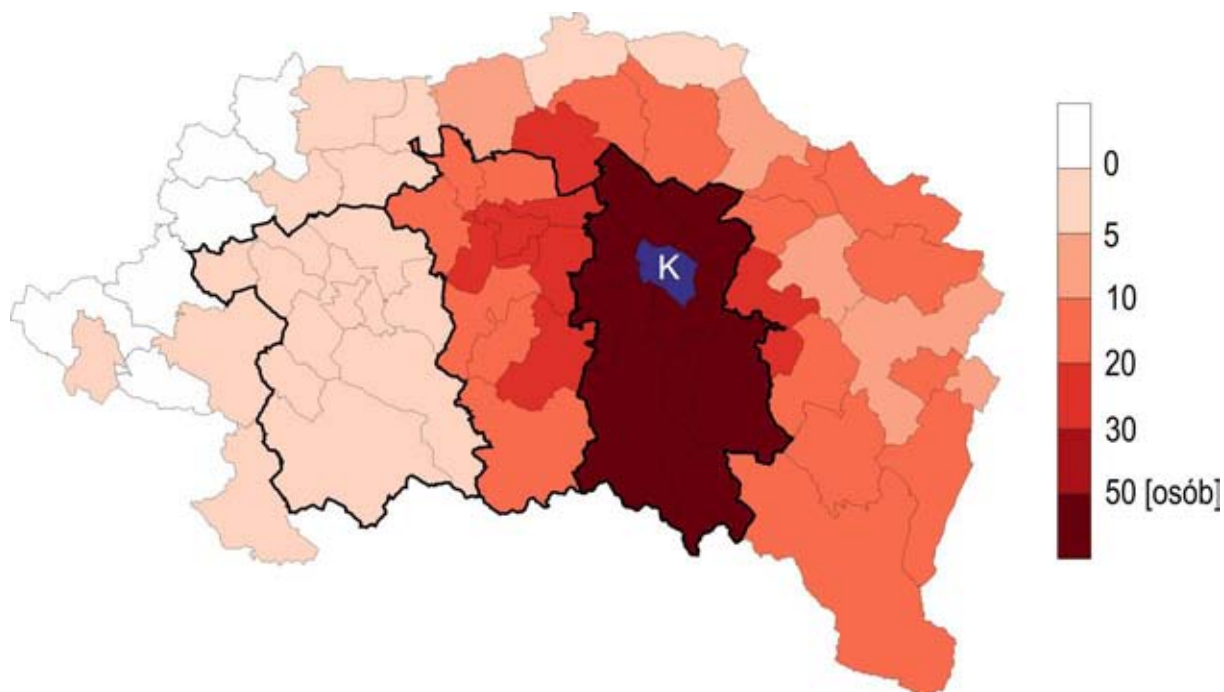
Według informacji zgromadzonych przez wydział odpowiedzialny za statystykę medyczną w Wojewódzkim Szpitalu Podkarpackim im. Jana Pawła II w Krośnie na oddział SOR w 2013 r. przyjęto 20 833 pacjentów obszaru badań. W strefie intensywnych dojazdów do szpitala przekraczających 50 osób na 1 tys. mieszkańców znajdowało się 11 gmin (w tym dwie – Dukła, Jaśliska – ponad 100 osób na 1 tys. mieszkańców) i 105 miejscowości (Rys.III.31 i Rys.III.32). Do miejscowości o największym natężeniu dojazdów do krośnieńskiego szpitala o wartości wskaźnika powyżej 100 osób należą te położone w bezpośrednim sąsiedztwie miasta, a szczególnie w kierunku południowym, które nie znajdują się w strefie oddziaływania innych szpitali.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.31 Liczba pacjentów z obszaru badań przyjętych na SOR szpitala wojewódzkiego w Krośnie na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych szpitali.

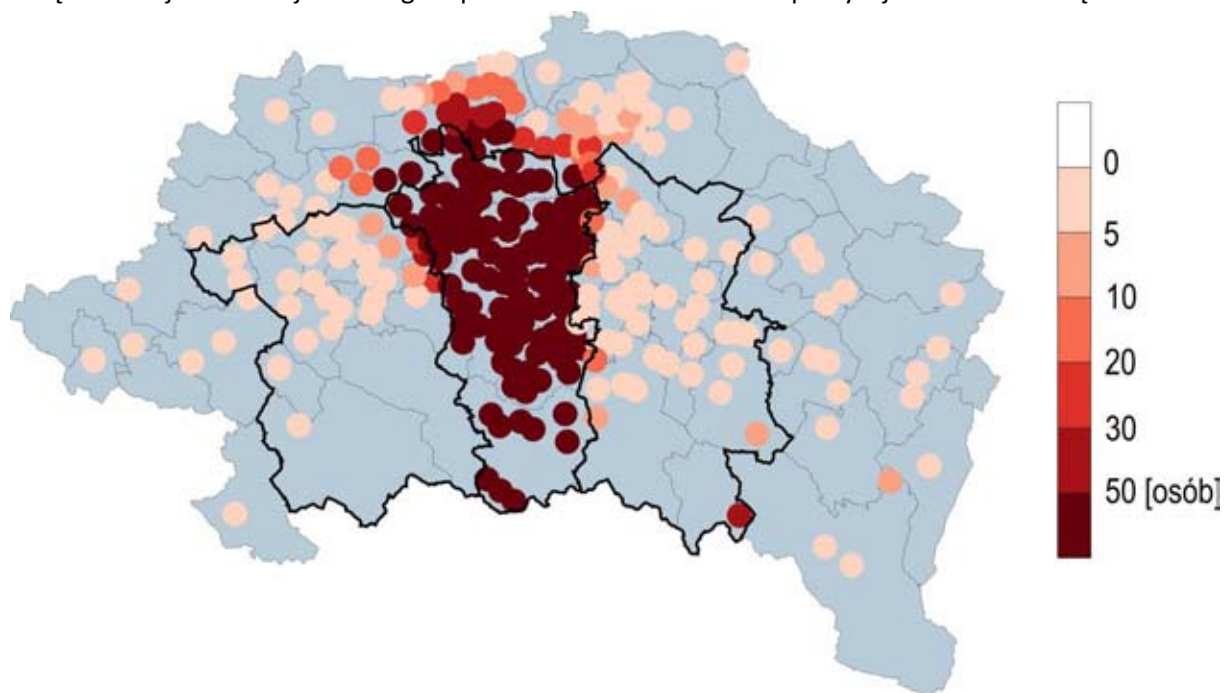
Rys. III.32 Liczba pacjentów z obszaru badań przyjętych na SOR szpitala wojewódzkiego w Krośnie na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych szpitali.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Dlatego większość miejscowości gminy Dukla i Jaślika posiada bardzo wysoką wartość tego wskaźnika. Powyżej 120 dojeżdżających na 1 tys. mieszkańców zanotowano także we wsiach Wrocanka i Niżna Łąka z gminy Miejsce Piastowe, Potok z gminy Jedlicze, Łączki Jagiellońskie, Łęki Strzyżowskie i Odrzykoń z gminy Wojaszówka i Draganowa z gminy Chorkówka. Porównywalne natężenie dojazdów obserwowano też z gmin uzdrowiskowych: Lubatówka, Iwonicz-Zdrój z gminy Iwonicz-Zdrój oraz Łazy, Głębokie, Klimkówka z gminy Rymanów. Niemniej wystąpił jeden przypadek wsi położonej poza powiatem krośnieńskim, skąd dojeżdżało na SOR ponad 100 osób na 1 tys. mieszkańców – Jawornik z gminy Komańcza. Wysoką wartość wskaźnika powyżej 50 osób obserwowano tylko w miejscowościach powiatu krośnieńskiego i jasielskiego, przy czym w tym ostatnim dotyczyło wsi Grab i Wyszowatka z gminy Krempna, Makowiska z Nowy Żmigród oraz Zimn Woda i Nepla z gminy Jasło. Należy zauważyć, że oddziaływanie krośnieńskiego szpitala posiada charakter wybitnie powiatowy – wszystkie gminy powiatu krośnieńskiego posiadają wskaźnik przyjęć na SOR powyżej 50 osób na 1 tys. mieszkańców. Wśród pozostałych gmin obszaru badań w największym stopniu ze szpitala w Krośnie korzystają mieszkańcy gminy Frysztak i Haczów (ok. 28 dojeżdżających na 1 tys. mieszkańców), Tarnowiec (24,7), Nowy Żmigród (23,3) oraz gminy i miasta Jasła (ok. 23,0).

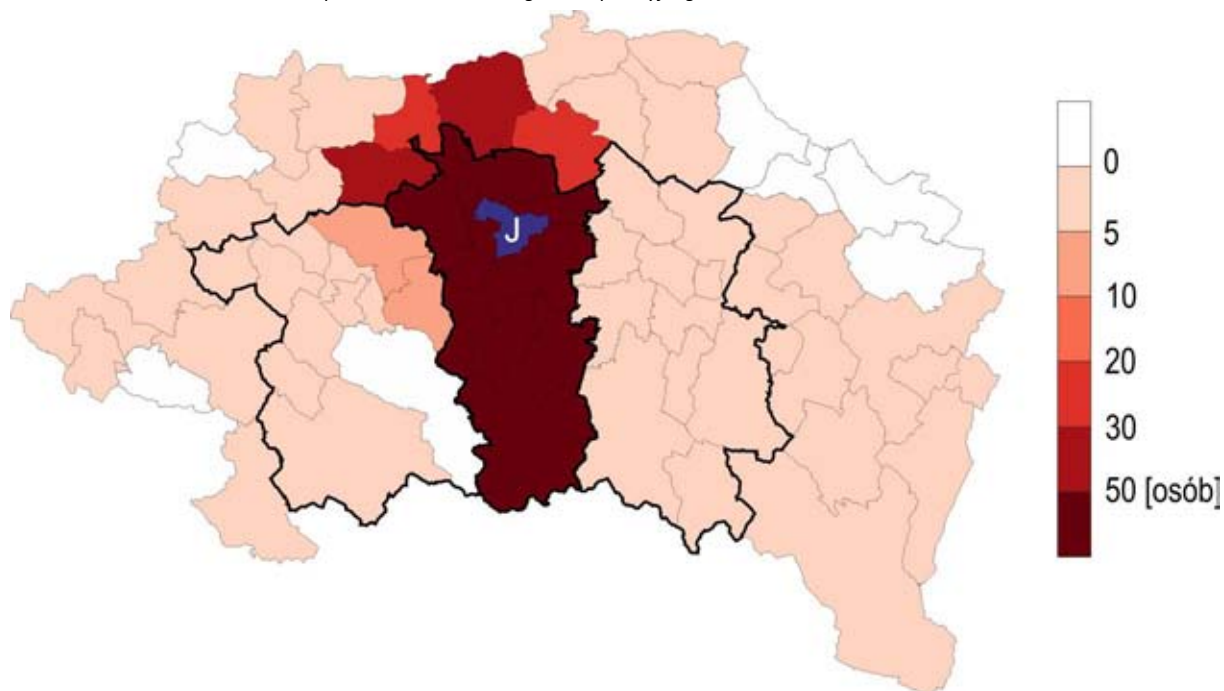
Według informacji zgromadzonych przez wydział odpowiedzialny za statystykę medyczną w Szpitalu Specjalistycznym w Jaśle na oddział SOR w 2013 r. przyjęto 19 594 pacjentów obszaru badań. W strefie intensywnych dojazdów do szpitala przekraczających 50 osób na 1 tys. mieszkańców znajdowało się 10 gmin i 120 miejscowości (Rys.III.33 i Rys.III.34). Do miejscowości o największym natężeniu dojazdów do jasielskiego szpitala o wartości wskaźnika powyżej 100 osób należą te

Rys. III.33 Liczba pacjentów z obszaru badań przyjętych na SOR szpitala powiatowego w Jaśle na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych szpitali.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.34 Liczba pacjentów z obszaru badań przyjętych na SOR szpitala powiatowego w Jasle na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych szpitali.

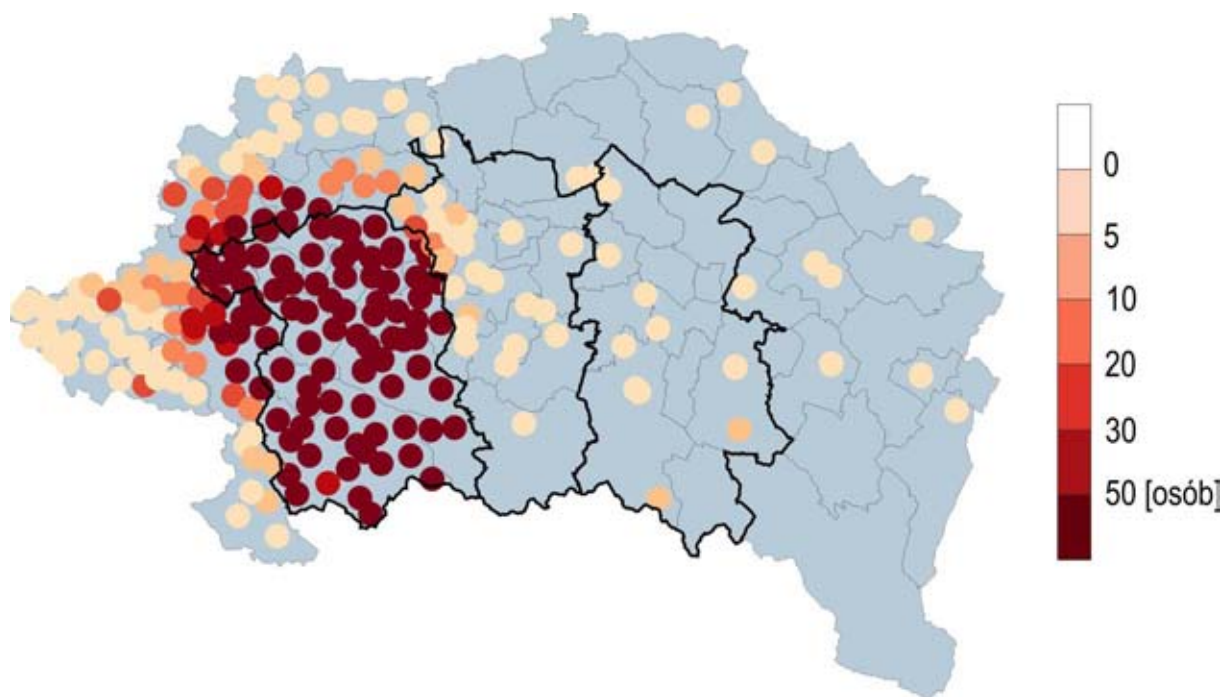
położone w bezpośrednim sąsiedztwie miasta, a szczególnie w kierunku południowym, gdzie nie sięga strefa oddziaływania innych szpitali. Dlatego większość miejscowości gminy Osiek Jasielski, Dębowiec i Jasło posiada bardzo wysoką wartość tego wskaźnika sięgającą nawet powyżej 150 osób, np. Łaski, Gorzyce, Sobniów, Niegłowice, Warzyce, Trzcinica i Wolica z gminy Jasło oraz Dzielec, Folsz, Duląbka i Majscowa z gminy Dębowiec.

Niemniej wystąpił jeden przypadek wsi położonych poza powiatem jasielskim, skąd dojeżdżało na SOR ponad 100 osób na 1 tys. mieszkańców – Dębowa z gminy Jodłowa. Wysoką wartość wskaźnika powyżej 50 osób obserwowano w miejscowościach powiatu jasielskiego, ale także dębickiego – Januszkowice, Klecie, Opacionka, Bukowa (gmina Brzostek), tarnowskiego – Czerмна i Szerzyny (gmina Szerzyny) i strzyżowskiego – Lubla (gmina Frysztak). Należy zauważyć, że oddziaływanie jasielskiego szpitala ma charakter wybitnie powiatowy – wszystkie gminy powiatu posiadają wskaźnik przyjęć na SOR powyżej 50 osób na 1 tys. mieszkańców. Niemniej wysokie wartości badanego wskaźnika posiadają cztery gminy: Brzostek i Szerzyny (ok. 35 dojeżdżających na 1 tys. mieszkańców) oraz Jodłowa i Frysztak (ok. 25 dojeżdżających na 1 tys. mieszkańców). Wyraźnie widać więc oddziaływanie placówki w Jasle na gminy położone w kierunku północnym.

Według informacji zgromadzonych przez wydział odpowiedzialny za statystykę medyczną w Szpitalu Specjalistycznym w Gorlicach na oddział SOR w 2013 r. przyjęto 14 432 pacjentów obszaru badań. W strefie intensywnych dojazdów do szpitala przekraczających 50 osób na 1 tys. mieszkańców znajdowało się 10 gmin i 89 miejscowości (Rys.III.35 i Rys.III.36). Do miejscowości o największym natężeniu dojazdów do gorlickiego szpitala o wartości wskaźnika powyżej 100 osób należą te

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

położone w bezpośrednim sąsiedztwie miasta, a szczególnie w kierunku południowym, gdzie nie sięga strefa oddziaływania innych szpitali. Dlatego większość miejscowości gminy Sękowa, Uście Gorlickie, Gorlice oraz Lipinki posiada bardzo wysoką wartość tego wskaźnika sięgającą nawet powyżej 150 osób, np. Krzywa, Bodaki, Wapienne, Owczary, Męcina Mała, Męcina Wielka, Ropica Górna i Sękowa z gminy Sękowa oraz Kunkowa, Nowica, Konieczna, Zdynia i Gładyszów z gminy Uście Gorlickie, a także Rozdziele z gminy Lipinki i Dominikowice oraz Ropica Polska z gminy Gorlice. Niemniej wystąpił jeden przypadek wsi położonych poza powiatem gorlickim, skąd dojeżdżało na SOR ponad 100 osób na 1 tys. mieszkańców – Turza z gminy Rzepiennik Strzyżewski, a niewiele poniżej 100 posiadały Gródek i Polna z gminy Grybów. Wysoką wartość wskaźnika powyżej 50 osób obserwowano w miejscowościach powiatu gorlickiego, ale także tarnowskiego, głównie z gminy Rzepiennik Strzyżewski, np. wspomniana Turza i Rzepiennik Biskupi, Rzepiennik Suchy i gminy Ciężkowice – Zborowice położone w bezpośrednim sąsiedztwie powiatu. Wysokie wartości wskaźnika osiągały wsie położone w gminie Grybów w powiecie nowosądeckim, skąd zbyt daleko jest do szpitala w Nowym Sączu – Biała Niżna, Siołkowa, Stróże i Wawrzka, a także Wyskitna. Należy zauważyć, że oddziaływanie gorlickiego szpitala ma charakter wybitnie powiatowy – wszystkie gminy powiatu gorlickiego posiadają wskaźnik przyjęć na SOR powyżej 50 osób na 1 tys. mieszkańców, a dołącza do nich jeszcze gmina Rzepiennik Strzyżewski z powiatu tarnowskiego. Poza nią wysokie wartości badanego wskaźnika posiadają dwie gminy spoza powiatu: Ciężkowice i Grybów. Wyraźnie widać więc oddziaływanie placówki w Gorlicach na gminy położone w kierunku północnym i zachodnim.

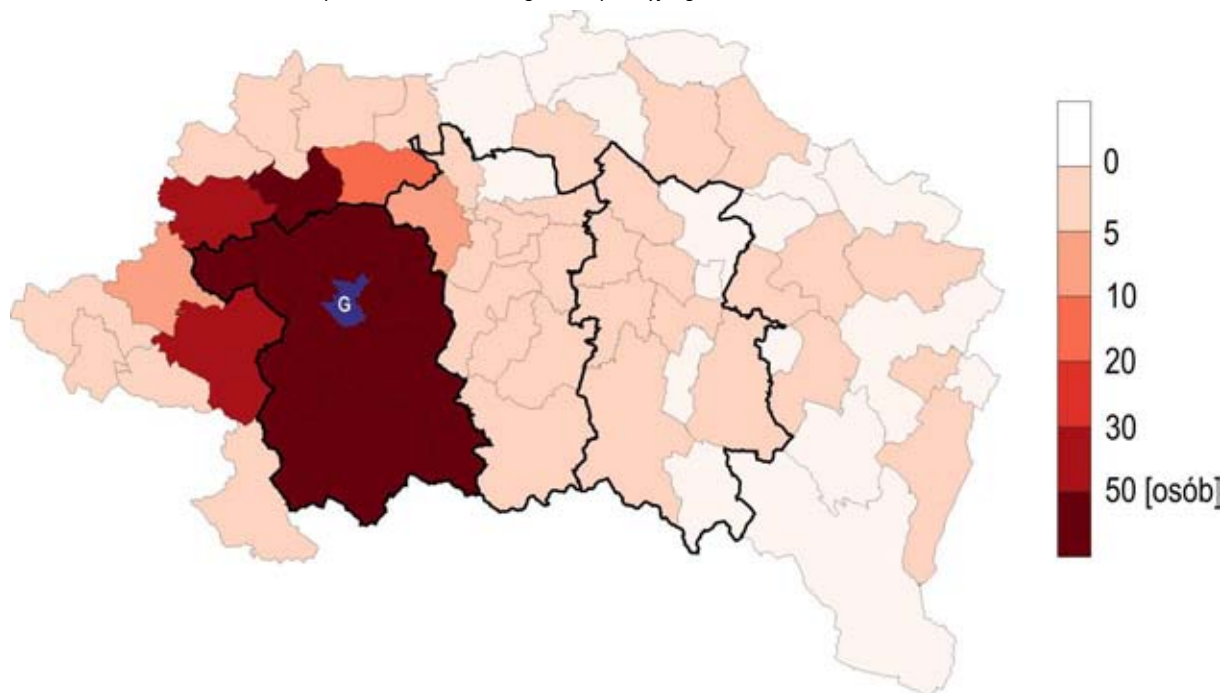

Rys. III.35 Liczba pacjentów z obszaru badań przyjętych na SOR szpitala powiatowego w Gorlicach na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych szpitali.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. III.36 Liczba pacjentów z obszaru badań przyjętych na SOR szpitala powiatowego w Gorlicach na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych szpitali.

2.3. Przestrzenne oddziaływanie Krosna, Jasła i Gorlic w aspekcie strukturalnym

Kryteria strukturalne związane ze zmianą struktury społeczno-ekonomicznej gmin obszaru znajdującego się w strefie wpływów Krosna, Jasła i Gorlic. Strefa podmiejska podlega intensywnym zmianom w ciągu ostatnich 20 lat, co związane jest rozszerzającym się wpływem ośrodka miejskiego na jego zaplecze. Zmiany te dotyczą struktury demograficznej, społecznej, ekonomicznej oraz poziomu wyposażenia w infrastrukturę techniczną. Zmiany tych struktur w obszarze oddziaływania miast spowodowane są procesami suburbanizacji. Suburbanizację określa się jako zjawisko przenoszenia się mieszkańców z miasta do strefy podmiejskiej. Mamy więc do czynienia ze zjawiskiem decentralizacji przestrzennej ludności i firm usługowych oraz przemysłowych, która polega na przepływie ludności i podmiotów gospodarczych z miasta centralnego (strefy wewnętrznej) do stref peryferyjnych (strefy zewnętrznej). Proces ten powoduje spadek liczby ludności oraz liczby podmiotów w mieście centralnym, prowadząc do wyrównywania się gęstości zaludnienia oraz poziomu wskaźnika przedsiębiorczości w obrębie regionu miejskiego oraz bardziej równomiernego rozkładu przestrzennego statusu społecznego w drodze przechodzenia warstw dobrze wykształconej ludności z centrum na peryferia (Zborowski i in., 2011). W celu określenia zasięgu przestrzennego oddziaływania Krosna, Jasła i Gorlic proponuje się wybór następujących wskaźników strukturalnych:

- demograficzne – następuje wzrost napływu z miast, a ponieważ do strefy podmiejskiej przenoszą się ludzie młodzi, następuje także odmłodzenie struktury wieku – wzrost udziału osób młodych i spadek udziału ludności w wieku poprodukcyjnym;

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

- **społeczne** – ponieważ do strefy podmiejskiej przenoszą się z reguły ludzie młodzi i dobrze wykształceni, następuje wzrost udziału ludności z wykształceniem wyższym oraz wzrost udziału gospodarstw domowych 4-osobowych (rodzina z dwojgiem dzieci);
- **ekonomiczne** – ze względu na wysokie koszty prowadzenia działalności w mieście do strefy podmiejskiej przenoszą się także niektóre przedsiębiorstwa, powstają nowe firmy. Pojawianie się nowych mieszkańców i firm powoduje, że w strefie podmiejskiej rosną także dochody podatkowe samorządów.
- **infrastrukturalne** – przenoszenie się ludności do strefy podmiejskiej cechuje się także wzrostem liczby budowanych mieszkań (domów jednorodzinnych), wzrost dochodów samorządowych gmin podmiejskich i presja społeczna sprzyjają rozwojowi sieci infrastruktury technicznej (np. sieć wodociągów i kanalizacji).

Wskaźniki:

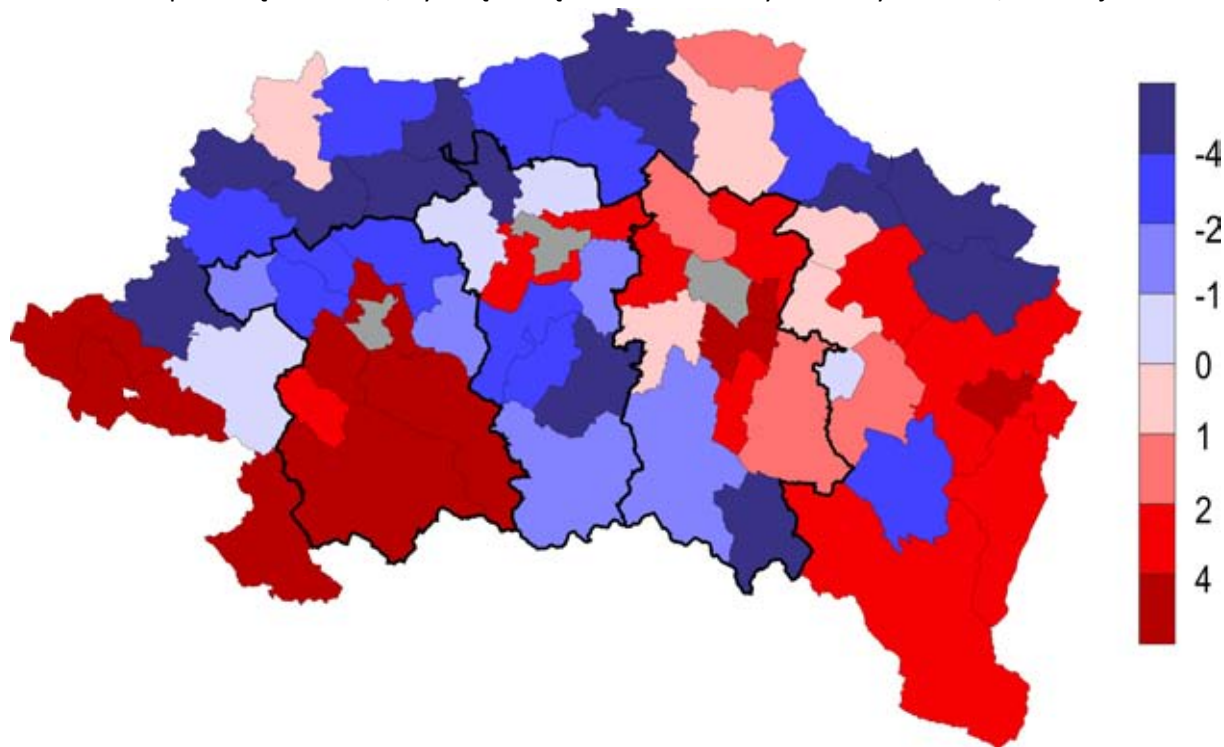
- **wymiar demograficzny** – udział liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (65 lat i więcej), udział napływu ludności z miast w ogólnej liczbie ludności napływowej,
- **wymiar społeczny** – udział gospodarstw domowych czteroosobowych w ogólnej liczbie gospodarstw domowych, udział ludności z wykształceniem wyższym,
- **wymiar ekonomiczny** – liczba przedsiębiorstw na 1 tys. mieszkańców, dochody podatkowe z PIT i CIT samorządu na 1 tys. mieszkańców,
- **wymiar infrastrukturalny** – długość sieci kanalizacji na 1 tys. mieszkańców, średnia liczba budynków mieszkalnych w budownictwie indywidualnym oddanych do użytkowania na 1 tys. mieszkańców.

Na bazie powyższych ośmiu wskaźników częściowych skonstruowano syntetyczny wskaźnik strukturalnego oddziaływania miast, który mierzy stopień upodobniania się gmin wiejskich i miejsko-wiejskich do miast powiatowych, przy czym punktem odniesienia jest średnia wartość wskaźników częściowych w całym obszarze badań (wartość 0). Miara ta w dobry sposób oddaje zjawisko urbanizacji przestrzeni podmiejskiej zarówno z punktu widzenia społeczno-demograficznych cech mieszkańców, użytkowania ziemi i potencjału ekonomicznego gmin. Na Rys.III.37 przedstawiono rozkład syntetycznego wskaźnika strukturalnego oddziaływania miast. Kolorem niebieskim oznaczono gminy, które posiadają wiejski charakter pod względem badanych cech, natomiast kolorem czerwonym – te, w których struktury zostały przekształcone na skutek oddziaływania miast, a więc ich przestrzeń upodabnia się do miasta.

Z punktu widzenia badanych wskaźników największą wartością wskaźnika strukturalnego odznaczają się gminy położone w bezpośrednim sąsiedztwie największych miast badanego obszaru, a szczególnie położonych blisko Krosna – Jedlicze, Miejsce Piastowe, Krościenko Wyżne i Korczyn. Mniejszy zasięg strukturalnego oddziaływania miast zaobserwowano wokół Jasła i Gorlic, gdzie wysoką wartość badanego wskaźnika posiadają tylko gminy wiejskie Jasło i Gorlice, a także gmina Sękowa. Ciekawym przypadkiem jest gmina Uście Gorlickie, która wykształciła własny potencjał ekonomiczny, co wraz z młodą społecznością i potencjałem turystyczno-wypoczynkowym przyczyniło się do utraty typowo wiejskiego charakteru. W podobny sposób atrakcyjność turystyczna wpłynęła na zmianę struktury

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

społeczno-ekonomicznej gminy Komańcza. Wszystkie te gminy cechują się ponadprzeciętnym wskaźnikiem przedsiębiorczości, wysoką liczbą mieszkań oddanych do użytkowania, bardziej

Rys. III.37 Syntetyczny wskaźnik strukturalnego oddziaływania miast

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

rozwinętą siecią kanalizacyjną oraz wyższym wykształceniem ludności. W powiecie krośnieńskim występuje najwięcej gmin o cechach miejskich, jedynie gminy Dukla i Jaśliska posiadają bardziej wiejski charakter. W powiecie jasielskim wskaźnik strukturalny wskazuje na upodobnianie się do Jasła jedynie gminy Jasło oraz w niewielkim stopniu gminy Kołaczyce, natomiast pozostałe obszary nie posiadają cech miast i obszarów podmiejskich.

W powiecie gorlickim struktura zbliżona do miejskiej dotyczy tylko gmin Gorlice i Sękowa – przede wszystkim z uwagi na dużą liczbę nowych mieszkań oddawanych do użytkowania i młodą strukturę ludności. Typowo wiejski charakter posiadają w tym powiecie gminy Łużna, Moszczenica i Biecz. Wśród gmin bezpośrednio graniczących z badanymi powiatami również nie obserwuje się miejskiego charakteru z wyjątkiem obszarów gmin miejsko-wiejskich (np. Strzyżów, Brzozów), a także gminy Czudec, która znajduje się w strefie oddziaływania Rzeszowa.

2.4. Delimitacja obszaru funkcjonalnego

2.4.1. Kryteria delimitacji

Delimitację obszaru funkcjonalnego Krosna, Jasła i Gorlic przeprowadzono w oparciu o opisany wcześniej zestaw wskaźników funkcjonalnych i strukturalnych. Do wskaźników funkcjonalnych należą liczba dojeżdżających do pracy w Krośnie, Jasle i Gorlicach na 1 tys. mieszkańców w 2013 r., liczba

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

dojeżdżających do szkół średnich w Krośnie, Jaśle i Gorlicach w 2013 r., liczba osób przyjętych na SOR w szpitalach w Krośnie, Jaśle i Gorlicach w 2013 r. oraz syntetyczny wskaźnik strukturalnego oddziaływania miast oparty na ośmiu wskaźnikach cząstkowych za rok 2012 obrazujących zmianę struktury gmin w wymiarze demograficznym, społecznym, ekonomicznym i infrastrukturalnym.

W trakcie delimitacji obszaru funkcjonalnego Krosna, Jasła i Gorlic przyjęto następujące założenia:

I. Założenia ogólne

1) obszar funkcjonalny jest ciągły przestrzennie, tj. zawiera w sobie tylko gminy graniczące ze sobą oraz nie może zawierać w sobie gmin nienależących do obszaru funkcjonalnego, a otoczonych ze wszystkich stron tego typu jednostkami;

2) przyjęto, że rdzeniem jest miasto Krosno (wariant jednobiegunowy), miasto Krosno i miasto Jasło (wariant dwubiegunowy), miasto Krosno, Jasło i Gorlice (wariant trójbiegunowy).

II. Etapy delimitacji

1) Wstępna selekcja gmin

Przyjęto następujące progi funkcjonalnego i strukturalnego oddziaływania ośrodka miejskiego:

a) dojazdy do pracy → 30 dojeżdżających do pracy na 1 tys. mieszkańców;

b) dojazdy do szkół średnich → 10 dojeżdżających do szkół na 1 tys. mieszkańców;

c) dojazdy do szpitali → 30 dojeżdżających do SOR powiatowych szpitali na 1 tys. mieszkańców;

d) wskaźnik syntetyczny oddziaływania strukturalnego → wartość 0 jako średni poziom przekształcenia społeczno-ekonomicznej przestrzeni gmin na skutek procesów urbanizacji.

Wartości progowe wskaźników funkcjonalnych określono w oparciu o dotychczasowe badania naukowe i delimitacje uwzględniające dojazdy do pracy jako podstawowy miernik przestrzennego oddziaływania miast. Wartości progowe dojazdów do szkół i szpitali określono szacunkowo w proporcji do wartości progowej dojazdów do pracy ze względu na liczbę dojeżdżających. Gminy, dla których wszystkie te wskaźniki znajdują się powyżej wartości progowych, arbitralnie zaliczono do obszaru funkcjonalnego. Ze względu na badane cechy gminy te można uznać za obszary podmiejskie.

2) Syntetyczny wskaźnik delimitacyjny

Kwalifikacja pozostałych gmin do obszaru funkcjonalnego przeprowadzona została w oparciu o syntetyczny wskaźnik delimitacyjny skonstruowany z wykorzystaniem wymienionych wyżej czterech wskaźników cząstkowych obrazujących dojazdy do pracy, dojazdy do szkół, dojazdy do szpitali i oddziaływanie strukturalne. Ponieważ znaczenie wyżej wymienionych procesów nie jest jednakowe dla powiązań Krosna, Jasła i Gorlic z gminami obszaru badań, zastosowano następujące wagi:

a) natężenie dojazdów do pracy – waga 0,45 – dojazdy do pracy są podstawowym wskaźnikiem delimitacyjnym stosowanym w zdecydowanej większości opracowań poświęconych tematyce wyznaczania zasięgu oddziaływania miast i granic obszarów metropolitalnych oraz regionów miejskich – stąd najwyższa waga;

b) natężenie dojazdów do szkół – waga 0,25 – dojazdy do szkół posiadają mniejsze znaczenie niż dojazdy do pracy, ponieważ dotyczą mniejszej liczby osób. Natomiast ich istotność wynika z faktu, że

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

odbywają się w trybie codziennym;

c) natężenie dojazdów na SOR szpitali – waga 0,15 – dojazdy na SOR dotyczą porównywalnej liczby ludności, jak w przypadku dojazdów do pracy, lecz są one epizodyczne. W przypadku wyboru szpitala najważniejszą rolę odgrywa nie tylko czas dojazdu i subiektywne postrzeganie placówki, lecz także miejsce przebywania w trakcie doznania urazu;

d) wskaźnik strukturalny – waga 0,15 – delimitacja obszaru funkcjonalnego powinna odbywać się przede wszystkim na podstawie wskaźników funkcjonalnych. Wskaźniki strukturalne pełnić powinny jedynie funkcję uzupełniającą/pomocniczą – stąd ich niska waga w niniejszym opracowaniu.

3) Selekcja zasadnicza

Obliczono wskaźnik delimitacyjny dla 1) wszystkich gmin obszaru badań oraz 2) dla gmin arbitralnie przyjętych do obszaru funkcjonalnego (patrz podpunkt 1).

Do obszaru funkcjonalnego przyjęto gminy, których syntetyczny wskaźnik delimitacyjny był w co najmniej połowie równy średniemu wskaźnikowi delimitacyjnemu dla gmin arbitralnie przyjętych do obszaru funkcjonalnego na podstawie progowych wartości częściowych. Innymi słowy, jeżeli dana gmina okazała się w co najmniej 50% podobna pod względem dojazdów do pracy, szkół, szpitali i struktury społeczno-ekonomicznej (według ww. wag) do średniej gmin, które spełniły wartości progowe (arbitralnie zakwalifikowane do obszaru funkcjonalnego) – również przyjęto ją do obszaru funkcjonalnego.

4) Potencjalny obszar funkcjonalny

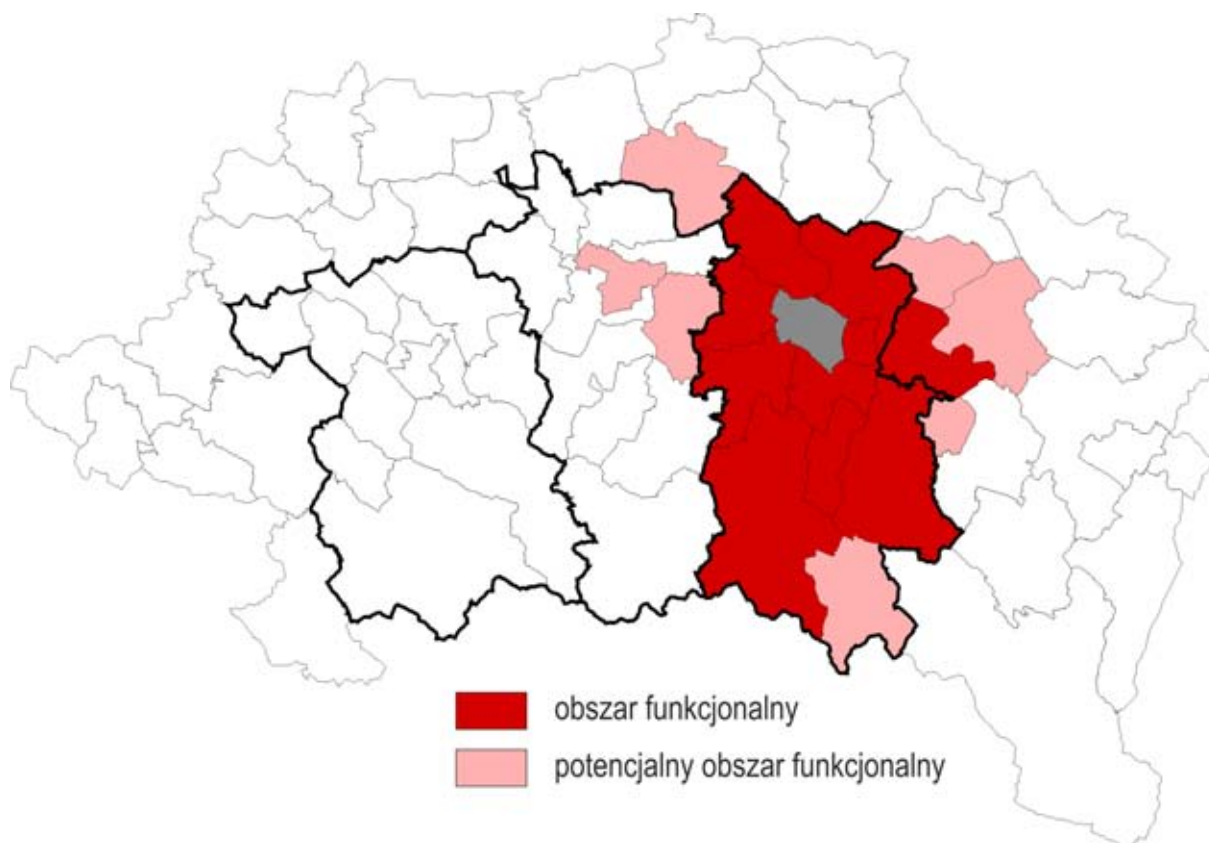
Jako potencjalny obszar funkcjonalny uznano gminy, których syntetyczny wskaźnik delimitacyjny był w co najmniej 1/4 równy średniemu wskaźnikowi delimitacyjnemu dla gmin arbitralnie przyjętych do obszaru funkcjonalnego na podstawie progowych wartości częściowych, a jednocześnie był mniejszy niż 1/2 tego wskaźnika. Innymi słowy, jeżeli dana gmina okazała się w co najmniej 25%, a nie więcej niż 50% podobna pod względem dojazdów do pracy, szkół, szpitali i struktury społeczno-ekonomicznej (według ww. wag) do średniej gmin, które spełniły wartości progowe (arbitralnie zakwalifikowane do obszaru funkcjonalnego) – przyjęto ją do potencjalnego obszaru funkcjonalnego.

2.4.2. Wariant jednobiegunowy – Krosno

Do obszaru funkcjonalnego w wariantcie z jednym rdzeniem (biegunem) rozwoju – miasto Krosno należy 10 gmin, z czego 9 położonych w granicach powiatu krośnieńskiego i jedna w powiecie brzozowskim (gmina Haczów). W 2013 r. w obszarze funkcjonalnym Krosna zamieszkiwało łącznie 167 277 osób. Gminy te odznaczały się najwyższym powiązaniem z Krosnem mierzonym współczynnikami dojazdów do pracy, szkół i szpitali oraz oddziaływaniem strukturalnym. Do potencjalnego obszaru funkcjonalnego Krosna zaliczono 7 kolejnych gmin o całkowitej liczbie ludności wynoszącej w 2013 r. – 98 041 osób. Ze względu na słabsze powiązania z Krosnem wynikające ze znacznej odległości i typowo wiejskiego charakteru do obszaru funkcjonalnego nie została włączona gmina Jaśliska, która stanowi potencjalny obszar funkcjonalny. Do potencjalnego obszaru funkcjonalnego włączone zostały dwie inne gminy powiatu brzozowskiego – Jasienica Rosielna i Brzozów, których relacje z Krosnem znalazły odzwierciedlenie w wysokim natężeniu dojazdów do pracy i miejskim charakterze struktury społeczno-ekonomicznej. Do potencjalnego

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

obszaru funkcjonalnego należy także gmina Besko, która położona w powiecie sanockim – również z uwagi na znaczne dojazdy do pracy i szkół (położenie wzdłuż drogi krajowej nr 28). Natomiast dużym powiązaniem z Krosnem z punktu widzenia wszystkich wskaźników cechuje się gmina Frysztak z powiatu strzyżowskiego, która posiada dogodne połączenie drogowe zarówno do Krosna, jak i Jasła – stąd nie można jej w pełni zaliczyć do obszaru funkcjonalnego tylko Krosna. Do potencjalnego obszaru funkcjonalnego zaliczono także gminę Tarnowiec oraz, co istotne, miasto Jasło, co świadczy o ponadlokalnym oddziaływaniu Krosna i dominacji tego miasta w subregionalnym układzie osadniczym. Natomiast większość miejscowości gminy Jasło (z wyjątkiem tych położonych w ciągu drogi krajowej nr 28), cechuje silne powiązanie z Jasłem, przez co nie została zaliczona do obszaru funkcjonalnego Krosna. Ogólnie biorąc, obszar funkcjonalny Krosna wraz z obszarem potencjalnym obejmuje 17 gmin i 265 318 mieszkańców (Rys.III.38).

Rys. III.38 Delimitacja krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego – wariant jednobiegunowy Krosno

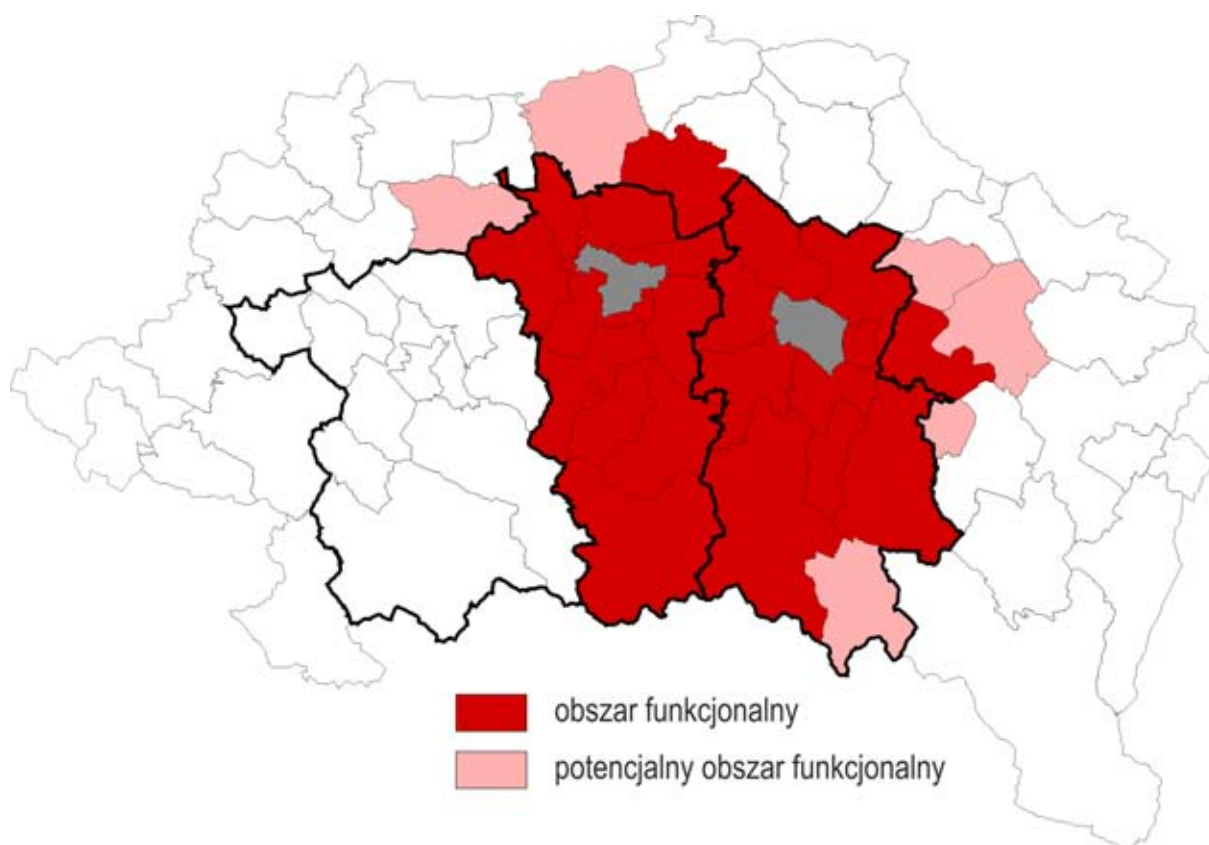
Źródło: opracowanie własne.

2.4.2. Wariant dwubiegunowy – Krosno i Jasło

Do obszaru funkcjonalnego w wariacie z dwoma rdzeniami (biegunami) rozwoju – miasto Krosno i miasto Jasło należą 22 gminy, z czego 20 położonych w granicach powiatu krośnieńskiego i jasielskiego, oraz jedna w powiecie brzozowskim (gmina Haczów) i jedna w powiecie strzyżowskim (gmina Frysztak). W 2013 r. w obszarze funkcjonalnym Krosna i Jasła zamieszkiwało łącznie 294 525 osób. Gminy te odznaczały się najwyższym powiązaniem z Krosnem i Jasłem mierzonym

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

współczynnikami dojazdów do pracy, szkół i szpitali oraz oddziaływaniem strukturalnym. Do obszaru funkcjonalnego Krosna i Jasła zaliczone zostały wszystkie gminy powiatu jasielskiego oraz dodatkowo gmina Frysztak, która zdecydowanie wykazuje większe powiązanie z tymi miastami niż np. ze Strzyżowem. Do potencjalnego obszaru funkcjonalnego Krosna i Jasła zaliczono 6 kolejnych gmin o całkowitej liczbie ludności wynoszącej w 2013 r. – 62 916 osób. Poza gminami powiatów sanockiego i brzozowskiego, do potencjalnego obszaru funkcjonalnego Krosna i Jasła włączone zostały dwie dodatkowe gminy położone na północ od Jasła, których relacje przede wszystkim z Jasłem w postaci wysokiego natężenia dojazdów do pracy, szkół i szpitali zaważyły na uznaniu ich za potencjalny obszar funkcjonalny. Do nich należy gmina Brzostek z powiatu dębickiego, o dobrej dostępności do Jasła (droga krajowa nr 73), oraz gmina Szerzyny z powiatu tarnowskiego, która położona jest stosunkowo daleko od Tarnowa. Warto wspomnieć o byłych powiązaniach administracyjnych tych gmin z Jasłem – gmina Brzostek należała do powiatu jasielskiego przed 1973 r., a gminę Szerzyny odłączono od powiatu jasielskiego w 2002 r. Ogólnie biorąc, obszar funkcjonalny Krosna i Jasła wraz z obszarem potencjalnym obejmuje 26 gmin i 357 441 mieszkańców (Rys.III.39).

Rys. III.39 Delimitacja krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego – wariant dwubiegunowy Krosno-Jasło

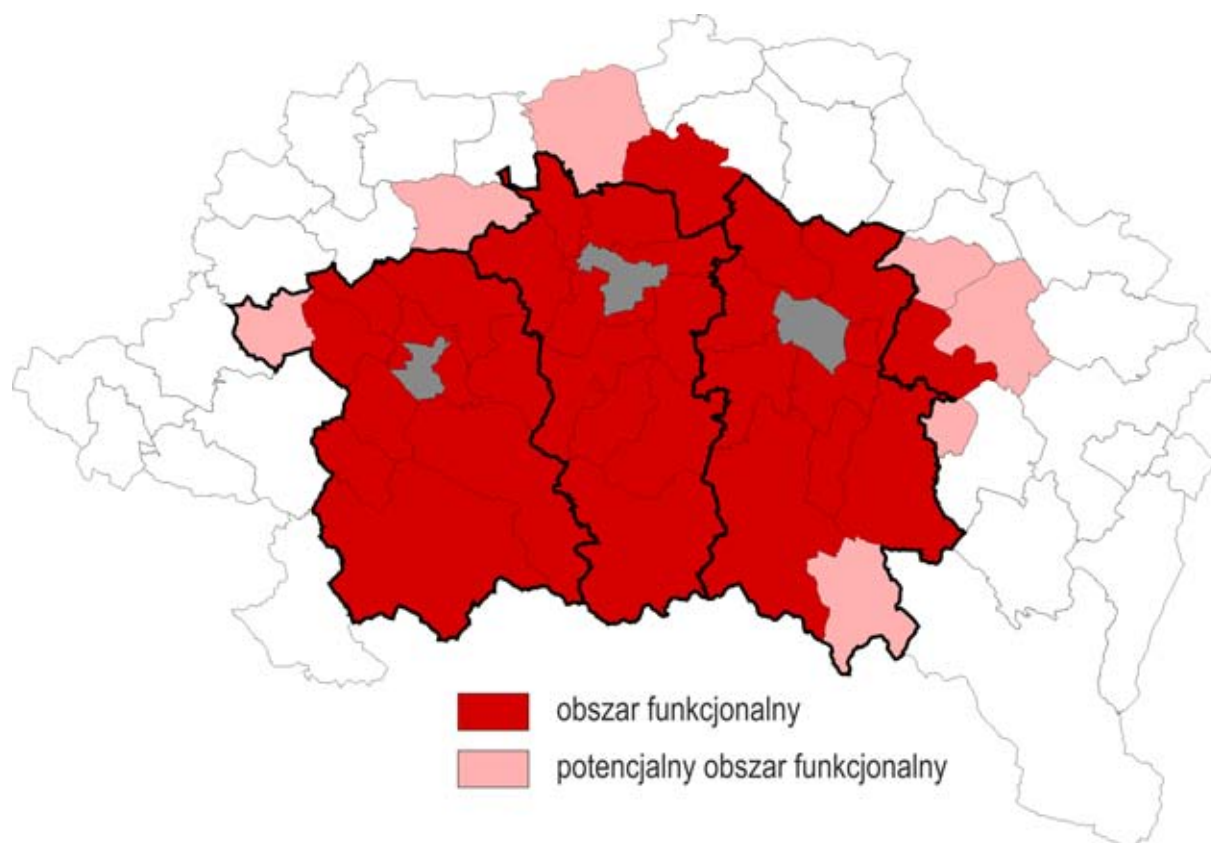
Źródło: opracowanie własne

2.4.2. Wariant trzybiegunowy – Krosno, Jasło i Gorlice

Do obszaru funkcjonalnego w wariantcie z trzema rdzeniami (biegunami) rozwoju – miasto Krosno,

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

miasto Jasło i miasto Gorlice należy 31 gmin, z czego 29 położonych w granicach powiatu krośnieńskiego, jasielskiego i gorlickiego oraz jedna w powiecie brzozowskim (gmina Haczów) i jedna w powiecie strzyżowskim (gmina Frysztak). W 2013 r. w obszarze funkcjonalnym Krosna, Jasła i Gorlic zamieszkiwało łącznie 394 928 osób. Gminy te odznaczały się najwyższym powiązaniem z Krosnem, Jasłem i Gorlicami mierzonym współczynnikami dojazdów do pracy, szkół i szpitali oraz oddziaływaniem strukturalnym. Do obszaru funkcjonalnego Krosna, Jasła i Gorlic zaliczone zostały wszystkie gminy powiatu gorlickiego z wyjątkiem gminy Bobowa, która znajduje się w strefie wpływów Nowego Sącza i Grybowa, posiada też własne szkoły średnie. Gmina ta została zaliczona do potencjalnego obszaru funkcjonalnego. W całym obszarze do obszaru tego zaliczono 7 gmin o całkowitej liczbie ludności wynoszącej w 2013 r. – 72 480 osób. Ze względu na typowo wiejski charakter i stosunkowo słabsze dojazdy do pracy, do potencjalnego obszaru funkcjonalnego Krosna, Jasła i Gorlic nie została włączona gmina Rzepiennik Strzyżewski z powiatu tarnowskiego, mimo znacznych dojazdów do szkół i szpitali w Gorlicach. Ogólnie biorąc, obszar funkcjonalny Krosna, Jasła i Gorlic wraz z obszarem potencjalnym obejmuje 38 gmin i 467 812 mieszkańców (Rys.III.40).

Rys. III.40 Delimitacja krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego – wariant trzybiegunowy Krosno-Jasło-Gorlice

Źródło: opracowanie własne.

IV. SPÓJNOŚĆ TERYTORIALNA W OBSZARZE POTENCJALNEJ OSI ROZWOJOWEJ

1. Spójność funkcjonalno-przestrzenna

1.1. Infrastruktura techniczna

1.1.1. Sieć gazowa

Przez obszar powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego przebiegają gazociągi przesyłowe należące do Polskiej Spółki Gazownictwa (PSG) powstałej po połączeniu się w 2013 r. sześciu spółek Polskiego Górnictwa Naftowego i Gazownictwa (PGNiG). Obszary analizowanych powiatów znajdują się w zasięgu tarnowskiego oddziału spółki, który nadzoruje i organizuje pracę sześciu zakładów zlokalizowanych w Krakowie, Jaśle, Rzeszowie, Kielcach, Lublinie i Sandomierzu, a także sześciu Rejonów Dystrybucji Gazu zlokalizowanych w Tarnowie, Bochni, Brzesku, Dębicy i Dąbrowie Tarnowskiej. Zakład rejonowy PSG w Jaśle jest dystrybutorem gazu na terenie zachodniej części województwa podkarpackiego i wschodniej części województwa małopolskiego – a więc obejmuje powiaty jasielski, gorlicki i krośnieński wraz z miastem Krosno.

W ramach jasielskiego zakładu PSG wyróżnia się trzy Rejony Dystrybucji Gazu, których siedziby znajdują się w Krośnie, Jaśle i Gorlicach. Główne zadania tych jednostek to przede wszystkim podłączanie do sieci gazowej, włączanie do sieci nowych gazociągów, uruchamianie i wstrzymywanie dostaw gazu do odbiorców oraz eksploatacja i modernizacja sieci. W obrębie obszaru badań pod tym względem można wyróżnić następujące relacje:

- 1) zasięg oddziaływania Rejonu Dystrybucji Gazu w Gorlicach ogranicza się do gmin powiatu gorlickiego, a więc nie obserwuje się powiązań w tym zakresie z innymi powiatami;
- 2) zasięg oddziaływania Rejonu Dystrybucji Gazu w Jaśle ogranicza się do gmin powiatu jasielskiego, jedyne powiązania można wskazać z gminą Brzostek (powiat dębicki), w której jasielski zakład obsługuje części niektórych miejscowości, co świadczy o istnieniu słabych powiązań w tym zakresie;
- 3) zasięg oddziaływania Rejonu Dystrybucji Gazu w Krośnie pokrywa się z powiatem krośnieńskim, ale obejmuje również gminy powiatu sanockiego (gmina Besko, część gminy Bukowsko), a więc można zaobserwować umiarkowane powiązanie w zakresie dystrybucji gazu między tymi powiatami.

Operatorem gazociągów przesyłowych przebiegających przez analizowany obszar jest spółka Gaz-System – podmiot zajmujący się transportem paliw gazowych siecią przesyłową na terenie całego kraju. Firma obsługuje głównie gazociągi wysokoprężne, czyli gazociągi wysokiego ciśnienia (gazociągi przesyłowe) będące głównymi magistralami sieci gazowej w kraju. Po zmniejszeniu ciśnienia gazu w stacjach redukcyjno-pomiarowych gaz przesyłany jest do gospodarstw domowych, gdzie dociera najczęściej gaz niskociśnieniowy.

Przez powiaty jasielski i krośnieński przebiegają dwa gazociągi magistralne obsługiwane przez spółkę Gaz-System, które posiadają połączenie z magistralą południową na trasie Jarosław – Pogórska Wola

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

– Tworzeń – Odolanów:

- 1) gazociąg z miejscowości Wygoda w powiecie dębickim (węzeł) biegnący przez Brzostek, Pilzno, Kołaczyce do Jasła i dalej przez Warzyce, gminę Jedlicze, Krosno i Haczów (powiat brzozowski) w kierunku na gminę Sanok z odgałęzieniem do miejscowości Targowiska (gmina Miejsce Piastowe).
- 2) gazociąg z powiatu sędziszowsko-ropczyckiego (węzeł na północny-wschód od Sędziszowa Małopolskiego) przez gminę Wiśniowa i Frysztak (powiat strzyżowski) do Warzyc koło Jasła.

Przebieg gazociągów magistralnych w tej części obszaru badań wskazuje na powiązania powiatu jasielskiego z powiatami dębickim i strzyżowskim, a w przypadku powiatu krośnieńskiego i miasta Krosna gazociąg magistralny łączy je z powiatami brzozowskim i sanockim.

Powiązania między badanymi powiatami w zakresie przebiegu sieci gazowej istnieją od 1920 r., kiedy wybudowano pierwszą magistralę gazu ziemnego na Podkarpaciu. Był to gazociąg wysokoprężny o średnicy 250 mm, długości 27 km, doprowadzający gaz ziemny z Niegłowic koło Jasła do Glinika Mariampolskiego (obecnie dzielnica Gorlic) i miasta Jasła. Obecnie gazociąg ten przebiega z Gorlic do Grybowa, skąd rozgałęzia się w kierunku Nowego Sącza, Krynicy i Dębicy (przez gminy powiatu tarnowskiego). Układ gazociągów magistralnych w tej części obszaru badań świadczy o powiązaniu powiatu gorlickiego i jasielskiego z powiatem nowosądeckim.

1.1.2. Sieć elektroenergetyczna

Elektroenergetyczna infrastruktura sieciowa ma znaczący wpływ na ekonomiczną i przestrzenną spójność kraju oraz regionów, gdyż gwarantuje bezpieczeństwo elektroenergetyczne, a także poprawia konkurencyjność gospodarki przez rozwijanie społeczeństwa informacyjnego. Podstawowym źródłem zasilania energetycznego województwa podkarpackiego są elektrownie systemowe, które od 1 lipca 2007 r. pracują w systemie elektroenergetycznym Polskiej Grupy Energetycznej S.A. Region jasielsko-krośnieński zasilany jest energią elektryczną wytworzoną lokalnie z następujących źródeł: Elektrownia Stalowa Wola, PGE Elektrociepłownia Rzeszów S.A. oraz ze źródeł zewnętrznych. Główny strumień energii elektrycznej przesyłany jest z terenu województwa śląskiego poprzez zespół stacji redukcyjnych w Tarnowie.

Właścicielem oraz operatorem sieci przesyłowych najwyższych napięć w powiatach gorlickim, jasielskim i krośnieńskim jest Spółka Polskie Sieci Elektroenergetyczne – Wschód S.A. z siedzibą w Radomiu. Zasięg działalności tej spółki obejmuje powiat krośnieński, jasielski oraz wschodnią część powiatu gorlickiego (gminy Biecz, Lipinki, Sękowa, część gminy Gorlice i miasta Gorlice). Pozostała część powiatu gorlickiego znajduje się w zasięgu działalności PSE-Południe S.A. Obie spółki są częścią Grupy Kapitałowej Polskie Sieci Elektroenergetyczne Operator. Infrastruktura elektroenergetyczna w postaci Krajowej Sieci Przesyłowej jest udostępniana operatorom sieci dystrybucyjnej, którzy zajmują się sprzedażą energii odbiorcom końcowym.

Początek systemu dystrybucji energii elektrycznej stanowią stacje redukcyjne 1. stopnia tzw. Główne Punkty Zasilania. W GPZ następuje transformacja napięcia wysokiego 100 kV na średnie 30,15 kV, które jest napięciem sieci rozdzielczych gminnych i miejskich, a więc posiada ona typowo lokalny charakter. Drugi stopień transformacji, tj. obniżenie napięcia średniego 30,15 kV do wartości 0,4 kV odbywa się w stacjach transformatorowych, które są źródłem konsumpcyjnej i oświetleniowej sieci

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

niskiego napięcia, bezpośrednio obsługującej odbiorców. Większe zakłady produkcyjne mają własne źródła zasilania napięcia 110 kV, są to tzw. GPZ przemysłowe, które nie są wykorzystywane przy podłączaniu źródeł OZE (odnawialne źródła energii).

W regionie krośnieńsko-jasielskim przesył energii elektrycznej odbywa się liniami o napięciu 400 i 220 kV ze źródeł do węzłów energetycznych najwyższych napięć zlokalizowanych w Widełce i Boguchwale koło Rzeszowa, Iskrzyni koło Krosna i Chmielowa koło Tarnobrzega. Stacja Iskrzynia jest powiązana linią 400 kV ze Słowacją, a ze stacji Widełka na terenie Ukrainy Zachodniej wyprowadzona jest linia 750 kV. W zakresie przesyłu energii elektrycznej w południowej części województwa podkarpackiego można zaobserwować następujące powiązania:

- a) przebieg linii elektroenergetycznej o napięciu 400 kV przez gminę Korczyn, Wojaszówka, powiat strzyżowski i dębicki do węzła w Tarnowie;
- b) przebieg linii elektroenergetycznej o napięciu 400 kV przez gminę Korczyn, Rymanów, Iwonicz-Zdrój, Dukla na Słowację;
- c) przebieg linii elektroenergetycznej o napięciu 400 kV przez gminę Korczyn przez powiat strzyżowski i rzeszowski do węzła w Widełce.

W województwie podkarpackim największym dystrybutorem energii jest firma PGE Dystrybucja S.A. Oddział Rzeszów (należący do PGE Polska Grupa Energetyczna S.A.), która dostarcza energię do czterech województw Polski południowo-wschodniej: podkarpackiego (wraz z powiatem jasielskim i krośnieńskim), świętokrzyskiego, lubelskiego, małopolskiego (powiat gorlicki – gmina Biecz i Lipinki). Głównym dystrybutorem energii w powiecie gorlickim – obejmującym m.in. gminę miejską Gorlice – jest Tauron Dystrybucja S.A. działający na terenie Polski południowej i południowo-wschodniej. Można zaobserwować powiązanie gmin Biecz i Lipinki z regionem krośnieńsko-jasielskim ze względu na obsługę ich terenów przez wspólnego dystrybutora energii elektrycznej. Widoczne jest w tym przypadku nawiązanie do granic województw krośnieńskiego i nowosądeckiego sprzed 1999 r.

W województwie podkarpackim PGE Dystrybucja posiada następujące rejony energetyczne: Rzeszów, Mielec, Staszów, Sanok, Stalowa Wola, Krosno, Leżajsk. Omawiany obszar obsługiwany jest przez rejon energetyczny Krosno, który obejmuje powierzchnię 1 100 km², w tym 4 miasta i 24 gminy wiejskie i miejsko-wiejskie (w sumie 59 749 odbiorców). Rejon ten pokrywa w całości powiat krośnieński i jasielski, a ponadto powiat strzyżowski oraz wspomniane dwie gminy z powiatu gorlickiego (Biecz, Lipinki). Świadczy to o ponadlokalnym oddziaływaniu Krosna pod tym względem, które obejmuje powiat strzyżowski i część powiatu gorlickiego.

Istniejący system elektroenergetyczny omawianej części województwa uzupełniany jest przez energię produkowaną w zespole szczytowo-pompowych elektrowni wodnych Solina-Myczkowce położonych w powiecie leskim, które mają duże znaczenie dla stabilności systemu. Niewielkie źródła energii stanowią istniejące elektrociepłownie, wytwarzające oprócz ciepła także energię elektryczną, której nadwyżki oddawane są do sieci energetyki zawodowej. W obszarze badań elektrociepłownia znajduje się w Jaśle (na terenie rafinerii), Gorlicach oraz uruchomiona w 2013 r. elektrociepłownia „Łężańska” należąca do Miejskiego Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej w Krośnie.

Zgodnie z danymi publikowanymi przez GUS w roku 2011 produkcja energii wytworzonej z odnawialnych nośników energii wyniosła 319,7 GWh, co stanowiło 11,1% całkowitej wielkości energii wytworzonej na terenie województwa. Jednym z głównych źródeł energii odnawialnej pod

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

kątem ogólnej mocy zainstalowanej były elektrownie wiatrowe. Łączna moc zainstalowana w elektrowniach wiatrowych w województwie podkarpackim wynosiła prawie 62 MW. W świetle potencjału rozwoju energetyki wiatrowej na terenie woj. podkarpackiego można wyróżnić trzy obszary: obszar południowy charakteryzujący się stosunkowo dużą zmiennością wysokości nad poziomem morza, obszar południowo-centralny o znacznej pagórkowatości oraz obszar północny z dużą ilością stosunkowo płaskich, równinnych terenów.

Na obszarze województwa podkarpackiego zainstalowanych jest ponad 20 elektrowni wiatrowych o łącznej mocy ponad 2,4 MW. Największe moce zainstalowane są w powiecie krośnieńskim – 770 kW, stalowowolskim – 597 kW, jarosławskim i jasielskim – po 300 kW oraz mieleckim – 250 kW. Ze względu na brak szczegółowych danych nie uwzględniono około pięciu elektrowni, z czego dwie mają łączną moc 38 kW. W najbliższych latach planowane jest zainstalowanie ponad 250 elektrowni wiatrowych o łącznej mocy ponad 538 MW. Największe moce planowane są do zainstalowania w powiecie brzozowskim – 120 MW, sanockim – 99 MW, łańcuckim – 93 MW, krośnieńskim – 89 MW i jasielskim – 64 MW.

1.1.3. Sieć teleinformatyczna i telekomunikacyjna

Według raportu pn. „Diagnoza społeczna 2011 (...)” w województwie podkarpackim w 2011 r. z Internetu korzystało 55,6% osób, natomiast 59,1% gospodarstw domowych posiadało do niego dostęp (co odpowiednio stanowiło 12 i 13 miejsce w kraju). Inwentaryzacja istniejących zasobów oraz badanie wiarygodnych planów inwestycyjnych wykazały, że 47,8% ludności województwa podkarpackiego zamieszkuje obszary o ograniczonej dostępności do podstawowej infrastruktury szerokopasmowej.

Pod względem przebiegu szkieletowych sieci informatycznych powiązania między powiatami jasielskim i krośnieńskim oraz pozostałą częścią województwa podkarpackiego odzwierciedla przebieg linii obsługiwanych przez Telekomunikację Polską S.A. oraz Exatel. Sieci informatyczne obsługiwane przez Telekomunikację Polską S.A. przebiegają wzdłuż linii:

- z Rzeszowa przez Strzyżów do Krosna przez gminę Wojaszówka i dalej przez gminę Miejsce Piastowe i Dukla na Słowację,
- z Gorlic przez gminy Biecz, Skołyszyn, Jasło, Tarnowiec, Jedlicze do Krosna i dalej przez Miejsce Piastowe i Rymanów w kierunku Sanoka.

Sieć obsługiwana przez firmę Exatel przebiega z Rzeszowa przez gminę Korczyn, Miejsce Piastowe, Iwonicz-Zdrój i Dukla w kierunku Słowacji.

Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej

W celu poprawy infrastruktury informatycznej, na terenie województwa podkarpackiego realizowany jest projekt Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej (SSPW) o łącznej długości 2013 km. W ramach projektu zbudowana zostanie szkieletowa sieć światłowodowa, spełniająca wymogi stawiane tzw. sieciom następnej generacji (NGN). Projekt zakłada budowę infrastruktury teleinformatycznej, uzupełniającej zasoby należące do istniejących operatorów telekomunikacyjnych. Projekt realizowany jest w partnerstwie publiczno-prywatnym, w którym partnerem województwa jest spółka Otwarte Regionalne Sieci Szerokopasmowe Sp. z o.o., z którą we wrześniu 2013 r. została podpisana umowa

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

na zaprojektowanie, budowę i świadczenie usług na nowo wybudowanej sieci szerokopasmowej.

W regionie jasielsko-krośnieńskim sieć szerokopasmowa przebiegać będzie przez następujące gminy:

- w powiecie jasielskim: Brzyska, Dębowiec, Jasło, Kołaczyce, Krempna, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski, Skołyszyn i Tarnowiec,
- w powiecie krośnieńskim: miasto Krosno oraz Chorkówka, Dukła, Iwonicz-Zdrój, Jaśliska, Jedlicze, Korczyna, Krościenko Wyżne, Miejsce Piastowe, Rymanów i Wojaszówka.

Sieci telekomunikacyjne

Województwo podkarpackie charakteryzuje się średnim zagęszczeniem sieci telekomunikacyjnych. Liczba telefonicznych łączy głównych sieci publicznych wynosiła 360 500, co stanowiło 4% wszystkich łączy głównych w Polsce (8,2 mln). Pomimo stałego wzrostu sieci stacji bazowych telefonii i nadajników radiowych w województwie występują obszary o ograniczonej dostępności sieci operatorów sieci mobilnych.

W województwie podkarpackim największe zagęszczenie sieci występuje w Rzeszowie, skąd rozproszony jest przewód do pozostałych powiatów województwa. Połączenie powiatów jasielskiego i krośnieńskiego z węzłem rzeszowskim odbywa się przez powiat strzyżowski, przy czym dla sieci powiatu jasielskiego główny węzeł znajduje się w gminie Frysztak, a dla powiatu krośnieńskiego – w gminie Strzyżów. Powiązanie telekomunikacyjne między powiatem jasielskim a krośnieńskim jest w zasadzie zbieżne do przebiegu drogi krajowej nr 28. Nie obserwuje się natomiast przebiegu sieci telekomunikacyjnych z powiatu jasielskiego do dębickiego, który stanowi jeden z ważniejszych w województwie obszarów węzłowych. W południowej części badanych powiatów obserwuje się trzy relacje międzypowiatowe: między Dukłą i Nowym Żmigrodem, między gminą Rymanów a gminą Zarszyn (powiat sanocki) oraz gminą Jaśliska i Komańcza (powiat sanocki).

1.1.4. Gospodarka wodno-kanalizacyjna

Na podstawie wyników diagnozy społeczno-gospodarczej można stwierdzić, że na terenie powiatów jasielskiego, krośnieńskiego i gorlickiego wyraźnie zaznacza się zróżnicowanie dostępu ludności do sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. Najbardziej rozwinięta sieć wodociągowa znajduje się w gminach powiatu krośnieńskiego, która zaopatruje łącznie 10 gmin, w tym 8 z terenu powiatu (Chorkówka, Iwonicz-Zdrój, Jedlicze, Korczyna, Krościenko Wyżne, Miejsce Piastowe, Rymanów, Wojaszówka) oraz miasto Krosno. Najstąbiej rozwiniętą sieć wodociągową posiada powiat gorlicki, aż w pięciu gminach udział mieszkańców korzystających z wodociągu kształtuje się poniżej 15% (Łużna, Moszczenica, Gorlice, Ropa, Lipinki). W powiecie jasielskim najstąbiej rozwinięte są sieci w gminach jego południowej części.

W celu poprawy stanu środowiska regionu od 15 lat na analizowanym obszarze aktywnie działa Związek Gmin Dorzecza Wisłoki w Jaśle, utworzony w wyniku inicjatywy samorządów terytorialnych zlewni rzeki Wisłoki. Do Związku należy 20 gmin położonych na obszarze województwa małopolskiego i podkarpackiego obejmujących pięć powiatów: dębicki, gorlicki, jasielski, krośnieński i tarnowski, są to gminy: Miasto Jasło, Brzostek, Brzyska, Czarna, Chorkówka, Dębica, Dębowiec, Jasło, Jedlicze, Jodłowa, Kołaczyce, Krempna, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski, Pilzno, Sękowa, Skołyszyn, Szerzyny, Tarnowiec, Żyraków. Wspólne działania oraz współpraca w ramach Związku Gmin Dorzecza Wisłoki pozwoliły pozyskać środki unijne, dzięki czemu m.in.:

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

- 1) wybudowano 10 oczyszczalni ścieków, 600 km kanalizacji sanitarnej, 90 km sieci wodociągowej, zmodernizowano 4 oczyszczalnie ścieków oraz 2 stacje uzdatniania wody w ramach Funduszu Spójności;
- 2) wybudowano 65 km kanalizacji sanitarnej, w ramach programu Unii Europejskiej – Phare 2001.

Aktualnie trwają prace przy realizacji Projektu Funduszu Spójności „Program poprawy czystości zlewni rzeki Wisłoki – Etap II”, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. W ramach projektu wybudowanych zostanie 90 km sieci wodociągowej, 14 km kanalizacji sanitarnej oraz zmodernizowane zostaną 2 oczyszczalnie ścieków: w Jaśle i Woli Żyrakowskiej.

Większość gmin analizowanego terenu posiada własne oczyszczalnie ścieków, wyjątek stanowią gminy Łuzna w powiecie gorlickim i Brzyska w powiecie jasielskim, które nie posiadają tego typu obiektów ani nie są podłączone do żadnej pozagminnej oczyszczalni.

W zakresie wykorzystania oczyszczalni ścieków zlokalizowanych w poszczególnych miastach przez gminy okoliczne można wskazać, iż:

- oczyszczalnia w mieście Gorlice obsługuje gminę Gorlice oraz gminę Sękowa,
- oczyszczalnia w Jaśle jest wykorzystywana przez gminy Jasło, część gminy Dębowiec oraz jedną wieś gminy Kołaczyce,
- obiekt w mieście Krosno obsługuje natomiast aż pięć gmin: Jedlicze, Chorkówka, Miejsce Piastowe, Iwonicz-Zdrój oraz Krościenko Wyżne.

Tylko w jednym przypadku mieszkańcy obszaru objętego badaniem korzystają z oczyszczalni ścieków w innym powiecie. Do obiektu zlokalizowanego w gminie Haczów (powiat brzozowski) podłączeni są mieszkańcy wsi Iskrzynia (gmina Korczyn). Mimo że można zauważyć pewną współpracę między gminami w zakresie realizacji inwestycji wodno-kanalizacyjnych, nie przekłada się to na rozwiązania w zakresie rozszerzenia obsługi mieszkańców poza analizowanymi powiatami.

1.1.5. Gospodarka odpadami

Pomiędzy powiatami gorlickim oraz jasielskim i krośnieńskim nie występują powiązania w zakresie zbiórki i przetwórstwa odpadów komunalnych. Wspólny system gospodarki odpadami posiadają jednak powiaty krośnieński i jasielski, które obsługiwane są przez jedno przedsiębiorstwo MPGK – Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej – Krośnieński Holding Komunalny. Zasięg działalności holdingu obejmuje powiaty: krośnieński, jasielski, sanocki i brzozowski. Zgodnie *Ustawą z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach* (Dz. U. z 2013 r., poz. 21 ze zm.) MPGK w Krośnie jest Regionalną Instalacją do przetwarzania odpadów komunalnych. Zgodnie z zapisami ustawowymi regionalna instalacja do przetwarzania odpadów komunalnych to zakład zagospodarowania odpadów o mocy przerobowej wystarczającej do przyjmowania i przetwarzania odpadów z obszaru zamieszkałego przez co najmniej 120 000 mieszkańców, spełniający wymagania najlepszej dostępnej techniki lub technologii. Warto zauważyć, że krośnieńska jednostka nie obejmuje swoją działalnością ani jednej gminy z powiatu gorlickiego, co stanowi o braku powiązań między tymi powiatami z punktu widzenia gospodarki odpadami.

W 2013 r. krośnieński MPGK zbierał odpady z 29 na 32 gminy w obszarze wymienionych powiatów

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

z wyjątkiem gminy miasta Jasło oraz gmin Kołaczyce i Brzyska. Te trzy gminy obsługiwane były przez instalację zastępczą (art. 91 ust. 2 *Ustawy o utrzymaniu czystości i porządku*), zlokalizowaną w miejscowości Wolica w gminie Jasło. Sytuacja ta świadczy o ponadlokalnym oddziaływaniu miasta Krosna w obszarze gospodarki odpadami obejmującym również powiat jasielski. Warto dodać, że od 2014 r. MPGK Krosno będzie obsługiwał także pozostałe trzy gminy w powiecie jasielskim.

Zbiórką i przetwórstwem odpadów komunalnych w obszarze sądecko-gorlickim (powiaty nowosądecki i gorlicki) zajmuje się firma Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych „EMPOL” z Tylmanowej, która jest jedną z dwóch instalacji zastępczych na tym obszarze. Druga znajduje się w Nowym Sączu. W 2013 r. przedsiębiorstwo to funkcjonowało w powiecie gorlickim i nowosądeckim, a odpady przekazywane były do sortowni w Gorlicach i Nowym Sączu. Świadczy to o istnieniu powiązań w zakresie gospodarki odpadami pomiędzy powiatem gorlickim a nowosądeckim.

1.2. Połączenia drogowe i kolejowe

Powiązania drogowe i kolejowe są głównym elementem budowy kontaktów społeczno-gospodarczych regionu zarówno z regionami sąsiednimi, jak i ośrodkami wyższego rzędu. Obecność wysokiej jakości infrastruktury, czas oraz koszt pokonywania przestrzeni świadczą o zewnętrznej dostępności regionu. W układach regionalnych i subregionalnych dla przejazdów w celach zawodowo-usługowych (dojazdy do pracy i szkół) oraz biznesowych (powiązanie z większymi miastami) najważniejszą rolę odgrywa czas dojazdu, podczas gdy w relacjach gospodarczych (np. przewóz towarów i zaopatrzenie) kluczową rolę odgrywa jego koszt. Dostępność komunikacyjna jest także podstawowym czynnikiem wyboru lokalizacji dla działalności gospodarczej – a więc napływu inwestycji i miejsc pracy, a w regionach miejskich jest także istotnym czynnikiem wyboru miejsca zamieszkania. Łącznie dostępność infrastruktury transportowej i czas dojazdu do głównych centrów życia gospodarczego stanowią najważniejszą determinantę konkurencyjności regionu. Analizy dostępności powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego przeprowadzono na podstawie realnego czasu dojazdu (wszystkie założenia dla szacunków dostępności przedstawiono w załącznikach). W badaniach opierano się na danych portalu targeo.pl, zakładanych przez Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad przebiegach i parametrach dróg ekspresowych, opracowaniu pt. *Koncepcja Przestrzennej Drogi Kielce – Nowy Korczyn – Tarnów – Barwinek* wykonanej przez firmę Altrans w 2012 r. na zlecenie Zarządu Dróg Wojewódzkich w Krakowie oraz założeń własnych.

Z punktu widzenia podziału administracyjnego kraju najważniejszym ośrodkiem wyższego rzędu dla powiatu jasielskiego i krośnieńskiego jest Rzeszów – od 1999 r. stolica województwa podkarpackiego. Na koniec 2013 r. w mieście tym zamieszkiwało 182 548 osób. Odległość drogowa między centrum Jasła i Rzeszowa wynosi 67 km, Krosna i Rzeszowa – 56 km, a Gorlic i Rzeszowa – 99 km. Co ciekawe, stolica województwa podkarpackiego jest położona bliżej Gorlic niż stolica województwa małopolskiego – Kraków (najkrótsze połączenie drogami krajowymi i wojewódzkimi – 122 km).

Po otwarciu odcinka autostrady A4 Szarów-Tarnów Krzyż w 2012 r. oraz odcinka Dębica Pustynia-Rzeszów Zachód pod koniec 2013 r. droga ta stała się najważniejszym ciągiem komunikacyjnym zapewniającym połączenie Podkarpacia z pozostałymi częściami kraju oraz głównymi miastami (np. Kraków, Katowice, Wrocław). Zgodnie z zapowiedziami Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad (GDDKiA) brakujący odcinek autostrady między Tarnowem a Dębicą zostanie oddany do

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

użytkowania w 2014 r. Biorąc pod uwagę lokalizację istniejących i projektowanych przez GDDKiA węzłów autostradowych, w najbliższej odległości drogowej od węzła A4 położone jest Jasło (projektowany węzeł Dębica-Żyraków – 50 km), nieco dalej Gorlice (węzeł Tarnów-Krzyż – 61 km), a najdalej Krosno (węzeł Rzeszów Zachód – 70 km). W przyszłości przez powiat krośnieński przebiegać będzie droga ekspresowa S19, która obecnie jest w fazie przygotowania. Przez wschodnią część powiatu krośnieńskiego przebiegać mają dwa jej odcinki: Rzeszów Południe (Kielanówka) – Miejsce Piastowe o długości 56,2 km oraz Miejsce Piastowe – Barwinek, o długości 29,0 km. Zgodnie z Dokumentem Implementacyjnym do Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.) z grudnia 2013 r. inwestycja ta zajęła 25 miejsce w rankingu ważności inwestycji do zrealizowania i jest przewidziana do wsparcia z funduszy unijnych w perspektywie 2014-2020. Zgodnie z przebiegiem tej drogi opracowanej przez GDDKiA odległość Krosna od najbliższego węzła (Iskrzynia) wynosić będzie 8,3 km.

Znaczenie pasażerskiego transportu kolejowego w badanym obszarze jest marginalne, gdyż pomiędzy Rzeszowem a Krosnem (i Jasłem) w rozkładzie jazdy 2013/2014 kursują jedynie dwie pary pociągów dziennie. Odcinek linii kolejowej nr 108 Stróże – Jasło został wyłączony z ruchu pasażerskiego przez zarządcę infrastruktury PKP Polskie Linie Kolejowe. Kursowanie pociągów na szlaku Biecz – Jasło zawieszono w 2010 r., a na szlaku Stróże – Biecz – w 2011 roku, chociaż jeszcze do 2012 r. kursowały tam autobusy komunikacji zastępczej. Obecnie nie istnieje połączenie kolejowe między powiatem jasielskim a gorlickim, co z pewnością przyczynia się do osłabienia kontaktów między powiatami i zmniejszenia spójności wewnętrznej. W użytkowaniu pozostają: linia kolejowa nr 106 Rzeszów Główny – Jasło, a także odcinek linii kolejowej nr 108 między Jasłem a Zagórzem w powiecie sanockim. Czynna linia istnieje także w powiecie gorlickim na linii kolejowej nr 96 Tarnów – Leluchów (gmina Bobowa), lecz jednak nie ma ona żadnego znaczenia dla połączenia obszaru objętego badaniem z Rzeszowem. Odległość kolejowa pomiędzy Jasłem i Rzeszowem wynosi 70,15 km, a Krosnem i Rzeszowem – 92,57 km.

1.2.1. Dostępność drogowa do Rzeszowa

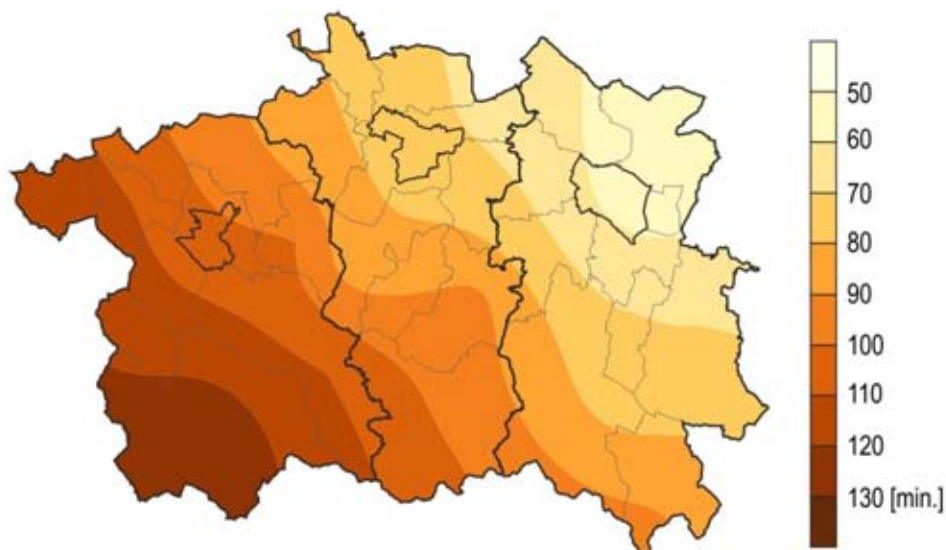
Na Rys.IV.1 przedstawiono drogową dostępność z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego do centrum Rzeszowa za pomocą miary realnego czasu przejazdu samochodem z każdej miejscowości będącej siedzibą gminy. W 2014 r. najkrócej do Rzeszowa można było się dostać z gminy Korczyna – 53 minuty oraz gminy Krościenko Wyżne i Krosna – 58 minut. Są to jedyne gminy w obszarze badań, skąd podróż do stolicy województwa trwa krócej niż godzinę. Droga krajowa nr 9 wyraźnie sprzyja krótszemu dojazdowi do Rzeszowa z gmin południowej części powiatu krośnieńskiego – Miejsce Piastowe, Dukla i Iwonicz-Zdrój – w granicach 70-80 minut – tj. niemal tyle czasu, co z Jasła (73 minuty). Dzięki wspomnianej drodze mieszkańcy gmin południowej części powiatu krośnieńskiego mogą osiągnąć średnią prędkość przejazdu na tej trasie na poziomie powyżej 60 km/h. Najniższą dostępność czasową do Rzeszowa posiadają gminy południowej części powiatu jasielskiego i gorlickiego. Dojazd do stolicy województwa podkarpackiego zajmie ponad półtorej godziny mieszkańcom Krempnej (98 minut) i Nowego Żmigrodu (93 minuty). Wszystkie gminy w powiecie gorlickim położone są poza zasięgiem izochrony 90-minutowego dojazdu do Rzeszowa, a w gminie Uście Gorlickie czas potrzebny na ten przejazd przekracza dwie godziny. Podsumowując, według stanu z 2014 r., 16,6% mieszkańców badanych powiatów zamieszkuje w gminach, których dostępność

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

czasowa do Rzeszowa nie przekracza jednej godziny (w powiecie krośnieńskim takich osób jest aż 40,1%), dalsze 52% znajduje się w zasięgu od godziny do półtorej godziny dojazdu do Rzeszowa (w tym aż 90,2% mieszkańców powiatu jasielskiego). W powiecie jasielskim i krośnieńskim na ponad półtoragodziną podróż do stolicy województwa liczyć musi 9,8% ludności.

Dojazd do Rzeszowa - stan obecny

Rys. IV.1 Czas dojazdu do Rzeszowa z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego w 2014 r.

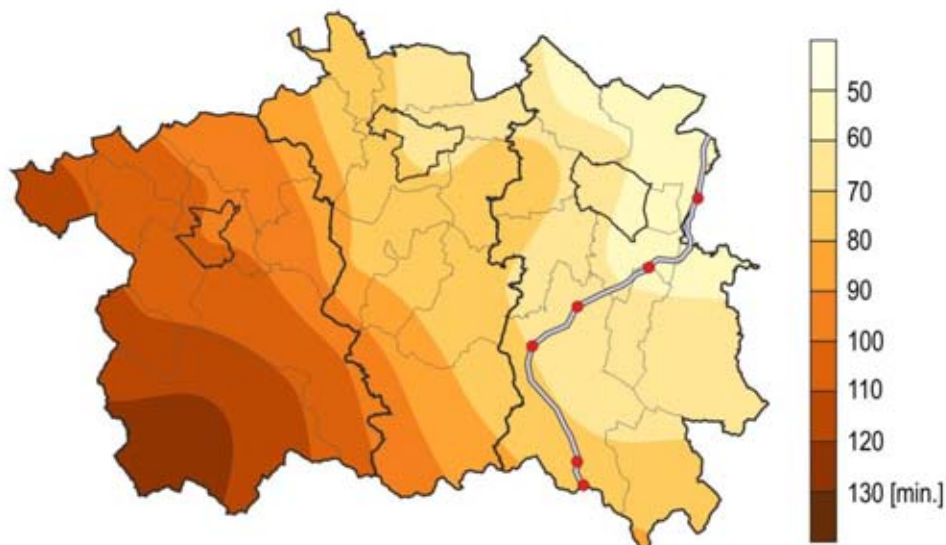
Źródło: opracowanie własne na podstawie targeo.pl

Na Rys.IV.2 przedstawiono drogową dostępność z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego do centrum Rzeszowa za pomocą miary realnego czasu przejazdu samochodem z każdej miejscowości będącej siedzibą gminy i po budowie drogi ekspresowej S19 Rzeszów Kielanówka – Barwinek. Przy założeniu wykorzystania tej drogi przez wszystkich mieszkańców badanego obszaru czas dojazdu do Rzeszowa skróci się w 25 z 29 gmin, a w czterech wzrośnie. W największym stopniu na budowie tego ciągu skorzystają osoby zamieszkałe w południowej części powiatu krośnieńskiego i jasielskiego. Czas dojazdu do Rzeszowa z gminy Nowy Żmigród skróci się o 22 minuty, a z gminy Krempna – o 15 minut, natomiast z gmin Dukła i Jaśliska – o 12 minut. Można więc stwierdzić, że budowa S19 będzie miała najkorzystniejszy wpływ na dostępność peryferyjnie położonych gmin beskidzkiej części analizowanego obszaru, skąd prędkość dojazdu do Rzeszowa wzrośnie średnio o 15-20 km/h, a w niektórych przypadkach wynosiła będzie ponad 85 km/h (np. gmina Dukła – miejscowość gminna położona w bezpośrednim sąsiedztwie węzła drogi ekspresowej). W niektórych przypadkach zaobserwowano jednak zmniejszenie się czasu przejazdu po realizacji S19 (np. Krosno, Jedlicze), czego przyczyną jest czas potrzebny na dojazd i wjazd na węzeł, a przede wszystkim na pokonanie dodatkowego odcinka od węzła Rzeszów – Kielanówka do centrum Rzeszowa. Z tego powodu gminy, które obecnie posiadają dobre skomunikowanie z Rzeszowem drogą krajową nr 9, mogą nie skorzystać na budowie S19. Dla pozostałej części obszaru w powiatach jasielskim i gorlickim realizacja tej drogi będzie miała niewielkie znaczenie i skróci czas dojazdu tylko o 5-10 minut – przy założeniu

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

włączania się kierowców w S19 na węźle Strzyżów. Podsumowując, dzięki realizacji inwestycji zwiększy się przede wszystkim liczba osób zamieszkałych w obrębie izochron 60-90 minut (o 5,5 pkt. proc.), a ponadto w powiecie jasielskim i krośnieńskim nie znajdą się już miejscowości, skąd podróż do Rzeszowa będzie trwała powyżej półtorej godziny.

Dojazd do Rzeszowa - symulacja S-19

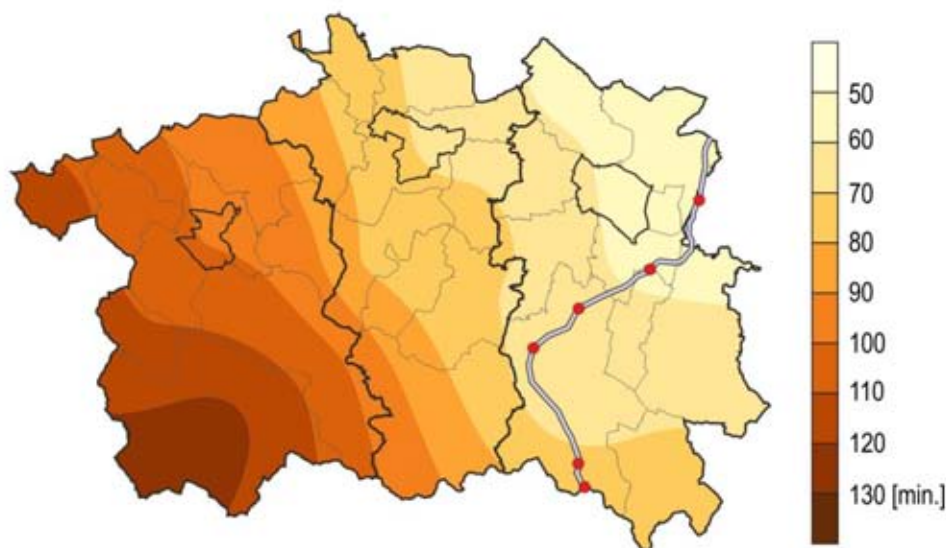
Rys. IV.2 Czas dojazdu do Rzeszowa z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego po budowie drogi ekspresowej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie targeo.pl oraz materiałów Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad.

Na poniższej mapie na Rys.IV.3 przedstawiono najkrótszy czas dojazdu do Rzeszowa oparty na założeniu, że kierowcy wybierają przejazd drogą ekspresową S-19 jedynie wtedy, gdy skróci ona podróż do Rzeszowa. Wyraźnie widać, że mieszkańcy Krosna oraz gmin Miejsce Piastowe, Krościenko Wyżne, Korczyna i Wojaszówka będą mieli możliwość podróży do Rzeszowa w czasie poniżej godziny. W zasięgu godzinnego dojazdu do stolicy województwa znajdzie się 63,7% mieszkańców tego powiatu, a pozostałe 36,3% będzie podróżować nie dłużej niż 90 minut. Więcej niż godzinę, ale mniej niż 90 minut na podróż do Rzeszowa poświęcić będą musieli wszyscy mieszkańcy powiatu jasielskiego.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Najkrótszy dojazd Rzeszowa - S-19

Rys. IV.2 Najkrótszy czas dojazdu do Rzeszowa z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego przy założeniu realizacji drogi ekspresowej S19.

Źródło: opracowanie własne na podstawie targeo.pl i materiałów Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad

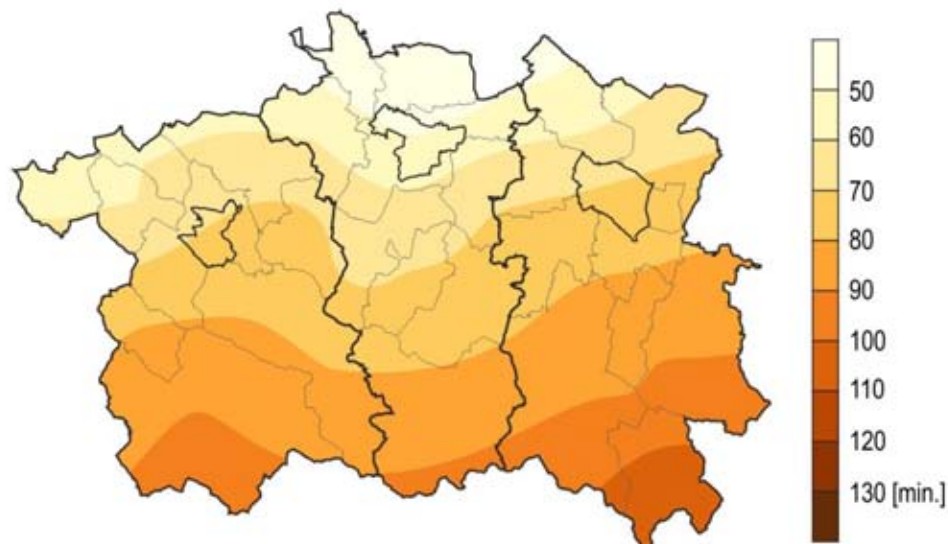
Przebieg ten znacząco nie poprawi sytuacji mieszkańców powiatu gorlickiego – dla 93,1% z nich dojazd do Rzeszowa będzie trwał między 90 a 120 minut, jedynie dla mieszkańców gminy Uście Gorlickie przekroczy dwie godziny.

1.2.2. Dostępność drogowa do autostrady A4

Na Rys. IV.4 przedstawiono drogową dostępność do najbliższego węzła autostrady A4 (przy założeniu realizacji odcinka między Tarnowem i Dębicą) z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego za pomocą miary realnego czasu przejazdu samochodem z każdej miejscowości będącej siedzibą gminy. Najlepszą dostępność do autostrady mają gminy położone w północnej części powiatu jasielskiego, a więc Kołaczyce, Brzyska oraz miasto i gmina Jasło (dojazd do węzła A4 Dębica Żyraków). Czas dojazdu z tych gmin nie przekracza godziny, a z Kołaczyc wynosi tylko 41 minut. W zasięgu najwyżej godzinnego dojazdu do węzła A4 znalazły się również niektóre gminy powiatu krośnieńskiego (Wojaszówka) i gorlickiego (Bobowa, Moszczenica, Łuzna). W pozostałej części obszaru badań można zauważyć lepszą dostępność do autostrady gmin powiatu jasielskiego, gdzie ani jedna jednostka nie znajduje się poza zasięgiem 90-minutowego dojazdu. Niekorzystną dostępność do A4 mają niektóre miejscowości gmin położonych w powiecie krośnieńskim, a szczególnie w gminie Jaśliska (105 minut). Nieco ponad 22% ludności obszaru badań znajduje się w zasięgu godzinnego dojazdu do A4 (w tym niemal 60% mieszkańców powiatu jasielskiego). Dłużej do autostrady podróżować muszą mieszkańcy powiatu krośnieńskiego – 46% z nich znajduje się w przedziale 60-75 minut, a 43% podróżować musi ponad 75 minut. W powiecie gorlickim 22,7% mieszkańców zamieszkuje w gminach skąd dojazd do A4 wynosi poniżej godziny.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Dojazd do A-4- stan obecny

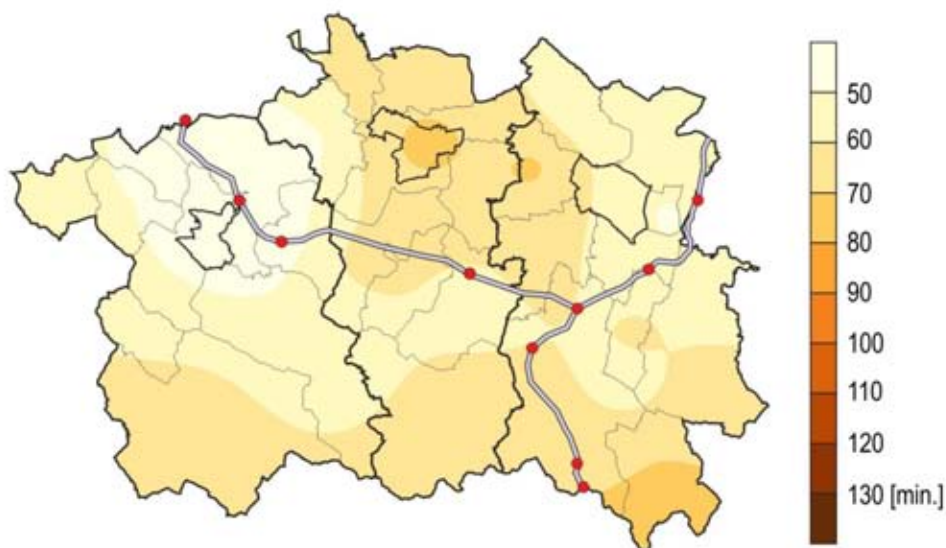
Rys. IV.3 Czas dojazdu do najbliższego węzła A4 z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie targeo.pl i materiałów Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad

W 2013 r. województwo małopolskie i świętokrzyskie zawarły porozumienie intencyjne o współpracy przy opracowywaniu koncepcji przestrzennej budowy drogi ekspresowej Kielce – Nowy Korczyn – Tarnów – Barwinek (odcinek Tarnów – Barwinek). Koncepcja ta została wykonana przez firmę Altrans w 2012 r. na zlecenie województwa małopolskiego. Również samorządy lokalne trzech województw, w tym z powiatów jasielskiego i gorlickiego, przekonywały rząd o konieczności budowy tej drogi, pomimo że województwo małopolskie preferuje realizację drogi szybkiego ruchu pomiędzy Nowym Sączem i Brzeskiem. Na Rys.IV.5 i Rys.IV.6 przedstawiono symulację dostępności czasowej autostrady A4 po realizacji zarówno drogi ekspresowej S19, jak i jednego z dwóch wariantów koncepcji drogi Tarnów – Barwinek (wariant optymalny według firmy Altrans oraz wariant wykorzystujący ślad drogi krajowej nr 28 i planowaną obwodnicę północną miasta Jasła). Symulację przeprowadzono przy założeniu skorzystania kierowców z drogi ekspresowej w optymalnym dla nich węźle. W obu wariantach w największym stopniu na budowie drogi ekspresowej Kielce – Barwinek skorzystają mieszkańcy Gorlic i północnej części powiatu gorlickiego, skąd czas dojazdu do węzła w Tarnowie nie przekroczy 50 minut (gmina Biecz – 42 minuty, miasto Gorlice – 44 minuty), a w porównaniu ze stanem obecnym skróci się on o ponad 25 minut. W powiecie tym jedynie mieszkańcy gminy Uście Gorlickie będą musieli się liczyć z dojazdem do A4 przekraczającym 1 godzinę (ale czas skróci się o 22 minuty w porównaniu ze stanem obecnym). Dojazd do autostrady w ciągu godziny będzie możliwy także w gminach północnej części powiatu jasielskiego, a zwłaszcza ze Skotyszyna (47-48 minut w zależności od wariantu). Niemniej przy założeniu skorzystania przez kierowców z drogi ekspresowej w gminie i mieście Jasła oraz gminach Brzyska i Kołaczyce czas dojazdu do A4 będzie dla nich dłuższy niż obecnie. Inaczej mówiąc, bieżącej sytuacji tych gmin pod względem dojazdu do autostrady A4 nie poprawi rozważana inwestycja w drogę szybkiego ruchu. Przebieg tej drogi nie będzie miał większego

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

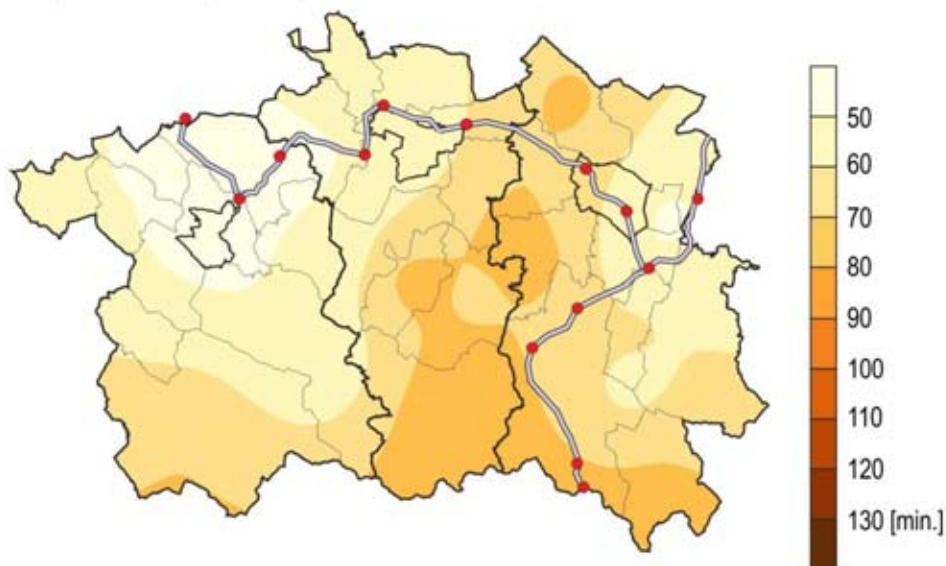
Dojazd do A-4- symulacja Tarnów-Barwinek i S-19

Rys.IV.4 Czas dojazdu do najbliższego węzła A4 z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnińskiego w po wybudowaniu drogi ekspresowej S19 i drogi ekspresowej Tarnów-Barwinek (wariant Altrans).

Źródło: opracowanie własne na podstawie targeo.pl i materiałów Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad Koncepcji Przestrzennej Drogi Kielce-Nowy Korczyn-Tarnów-Barwinek, Altrans 2012

Dojazd do A-4- symulacja Tarnów-Barwinek po śladzie DK-28 i S-19

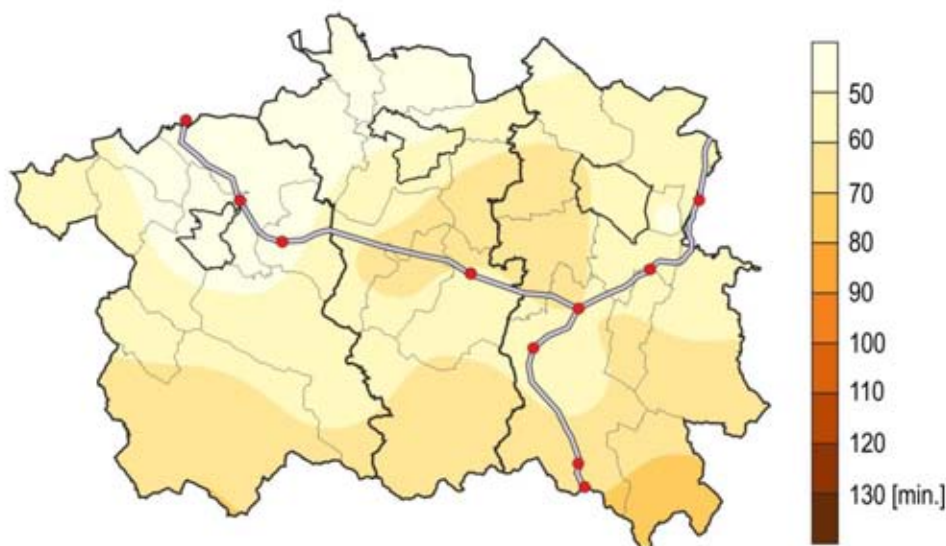
Rys. IV.5 Czas dojazdu do najbliższego węzła A4 z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnińskiego w po wybudowaniu drogi ekspresowej S19 i drogi ekspresowej Tarnów-Barwinek (wariant DK-28).

Źródło: opracowanie własne na podstawie targeo.pl i materiałów Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad Koncepcji Przestrzennej Drogi Kielce-Nowy Korczyn-Tarnów-Barwinek, Altrans 2012

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

znaczenia dla dojazdu do A4 ze wschodniej i południowej części powiatu krośnieńskiego, gdyż krótszy czas dojazdu oferować będzie droga ekspresowa S19. Niemniej droga szybkiego ruchu zapewni skomunikowanie tego obszaru z Tarnowem, a w dalszym biegu – z Kielcami, Radomiem i Warszawą. W powiecie krośnieńskim w największym stopniu czas dojazdu do najbliższego węzła A4 (Rzeszów Wschód) skróci się w gminach Jaślicka i Dukla (o ponad 30 minut). W pozostałej części analizowanego obszaru, a zwłaszcza w powiecie jasielskim, występują znaczne różnice w czasie przejazdu do autostrady w zależności od przyjętego wariantu. Na przebiegu drogi ekspresowej według koncepcji firmy Altrans najbardziej zyskują gminy Krempna i Nowy Żmigród (krócej o 18 minut), natomiast według wariantu po śladzie drogi krajowej nr 28 – gminy Skołyszyn, Dębowiec i Krempna. W wariancie firmy Altrans 62,9% mieszkańców obszaru badań będzie dojeżdżało do A4 w mniej niż godzinę, a 37,1% – ponad godzinę, ale mniej niż 75 minut. W drugim wariancie wartości te wynoszą odpowiednio 76,5% i 23%, przy czym ponad 75 minut do autostrady dojeżdżać będą mieszkańcy gminy Krempna (80 minut, 0,5% mieszkańców obszaru badań). Dla niemal 94% mieszkańców powiatu gorlickiego czas dojazdu do A4 wyniesie poniżej godziny niezależnie od wariantu, a dla powiatu krośnieńskiego będzie to 73,6 % (Altrans) i 67,8 % (DK-28). W powiecie jasielskim wskaźnik ten zmienia się zasadniczo – w pierwszym wariancie 18,9% osób dojedzie do A4 w krócej niż godzinę, a w drugim – 72%, aczkolwiek zakładając wykorzystanie obecnego dojazdu drogą krajową nr 73 przez mieszkańców północnej części powiatu wariant Altrans będzie dla mieszkańców regionu jasielskiego znacznie korzystniejszy. Nie poprawi się w tym wariancie czas przejazdu między Jasłem a Krosnem.

Najkrótszy dojazd do A-4- symulacja Tarnów-Barwinek i S-19

Rys. IV.6 Najkrótszy czas dojazdu do najbliższego węzła A4 z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego w po wybudowaniu drogi ekspresowej S19 i drogi ekspresowej Tarnów-Barwinek (wariant Altrans).

Źródło: opracowanie własne na podstawie targeo.pl, materiałów Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad oraz Koncepcji Przestrzennej Drogi Kielce-Nowy Korczyn-Tarnów-Barwinek wykonanej przez firmę Altrans w 2012

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Na powyższym Rys.IV.7 przedstawiono najkrótszy czas dojazdu do węzła A4 oparty na założeniu, że kierowcy wybierają przejazd drogą ekspresową S19 jedynie wtedy, gdy skróci ona podróż do węzła A4. Wyraźnie widać, że mieszkańcy Gorlic oraz gmin Biecz, Łuzna, Lipinki, Skołyżyn, Brzyska i Kołaczyce będą mieli możliwość podróży do Rzeszowa w czasie poniżej 50 minut. W zasięgu godzinnego dojazdu znajdzie się większość obszaru powiatu gorlickiego oraz gmina i miasto Jasło. Ogólnie – 93,9% mieszkańców powiatu gorlickiego nie będzie podróżować do węzła A-4 dłużej niż 60 minut, a podobny wskaźnik dla powiatu jasielskiego wyniesie aż 78,1%. Przebieg ten tylko nieznacznie poprawi sytuację mieszkańców powiatu krośnieńskiego i Krosna – dla 73,6% z nich dojazd do A4 będzie trwał poniżej godziny. Niemniej w całym analizowanym obszarze 80,7% osób będzie miało możliwość dojazdu do autostrady w czasie nieprzekraczającym godziny, a dla pozostałych czas ten wyniesie poniżej 1,5h. Oznacza to zdecydowaną poprawę skomunikowania badanych powiatów z pozostałą częścią kraju, w tym z Krakowem, Katowicami i Wrocławiem (w ciągu autostrady A-4) oraz Kielcami, Radomiem i Warszawą (w ciągu nowej drogi ekspresowej Kielce – Tarnów – Barwinek oraz drogi ekspresowej S7).

Każdy z omawianych wariantów ma swoje wady i zalety z punktu widzenia środowiskowego. Wariant zaproponowany przez firmę Altrans zakłada przebieg drogi ekspresowej Tarnów – Barwinek przez południową część powiatu jasielskiego, a więc przez teren otuliny Magurskiego Parku Narodowego, który objęty jest jednocześnie obszarami Natura 2000 zarówno w ramach specjalnej ochrony ptaków, jak i siedlisk. Konsekwencją tego jest konieczność przeprowadzenia szeregu analiz oddziaływania planowanego przedsięwzięcia na środowisko, które mogą być podstawą do zmiany przebiegu drogi lub zaniechania realizacji całej inwestycji. Pewnym udogodnieniem dla tego wariantu jest natomiast przebieg przez tereny słabo zaludnione. W wariantcie przebiegu drogi ekspresowej Tarnów – Barwinek po śladzie drogi krajowej nr 28 lub w niewielkiej odległości od niej droga ekspresowa nie przecina obszarów Natura 2000, lecz przebiega przez obszary gęsto zaludnione. Opcja ta wymagałaby poniesienia znacznych nakładów na pozyskanie gruntów położonych w ciągu projektowanej drogi. Niewątpliwie budowa drogi ekspresowej w kierunku Tarnowa spowodowałaby zmianę ciężień

Rys. IV.7 Sposoby na skomunikowanie drogi krajowej nr 28 z autostradą A4 w opinii mieszkańców powiatów jasielskiego i krośnieńskiego (n=766).

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

przestrzennych powiatów gorlickiego i jasielskiego. Ze względu na wzrost dostępności komunikacyjnej do Tarnowa, Krakowa, Kielc i Warszawy powiat jasielski utracić może powiązania z Rzeszowem na korzyść Krakowa, nasilą się także kontakty tego regionu z Warszawą (podróż autobusem do Warszawy przez Tarnów i Kielce wynosiłaby ok. czterech godzin).

W ramach badania ankietowego przeprowadzonego wśród mieszkańców powiatów krośnieńskiego i jasielskiego (n= 766) poruszono kwestię poprawy dostępu do autostrady A4. Wśród sposobów na skomunikowanie drogi krajowej nr 28 z autostradą A4 respondenci najczęściej wymieniali konkretne inwestycje drogowe, większość z nich wskazywała na „poszerzenie drogi krajowej nr 28” (25,7%), „budowę zjazdu na autostradę w Pilźnie” (17,2%) oraz „budowę obwodnicy” (16,6%). Pojawiły się również odpowiedzi sugerujące konieczność podjęcia działań na rzecz uruchomienia nowych połączeń autobusowych (9,2%). Niemal co trzeci mieszkaniec regionu nie potrafił wskazać żadnej propozycji (29,4%). Wyniki badania przedstawia Rys.IV.9.

1.2.3. Dostępność kolejowa do stolicy województwa

Z przeprowadzonego badania ankietowego wśród mieszkańców powiatów jasielskiego i krośnieńskiego (n=766) wynika, że byliby oni skłonni podróżować do Rzeszowa pociągiem, jeżeli przejazd trwałby nie dłużej niż 54 minuty, a za bilet musieliby zapłacić nie więcej niż 14 zł. Poniższa tabela prezentuje ceny i długości przejazdu, jakie zadeklarowali ankietowani (Tab. IV.1).

Tab. IV.1 Deklarowany czas dojazdu i cena biletu, przy których mieszkańcy powiatów krośnieńskiego i jasielskiego nie skorzystaliby z transportu kolejowego w dojeździe do Rzeszowa (n=766)².

Deklarowany czas przejazdu			Deklarowana cena biletu		
Minuty	Liczba osób	Nie skorzysta	Złote	Liczba osób	Nie skorzysta
>30	117	15%	>10	321	42%
> 45	353	46%	>15	625	82%
> 60	674	88%	>20	723	94%
> 75	688	90%	>25	736	96%
> 90	744	97%	>30	751	98%
> 120	766	100%	>100	766	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

W badaniu ankietowym 15% mieszkańców powiatów krośnieńskiego i jasielskiego zadeklarowało, że nie skorzysta z transportu kolejowego, jeżeli czas dojazdu do Rzeszowa będzie wynosił ponad 30 minut, a niemal co drugi zrezygnuje jeśli podróż zajmie dłużej niż 45 minut. Niemal 9 na 10 osób nie skorzysta z transportu kolejowego, jeżeli przejazd zajmie ponad godzinę. Można stwierdzić, że dla ożywienia pasażerskich przewozów kolejowych w regionie wymagany jest czas przejazdu do stolicy województwa nie dłuższy niż 45 minut. Maksymalna cena biletu, jaką skłonne było zapłacić 42% mieszkańców powiatów krośnieńskiego i jasielskiego do Rzeszowa, to 10 zł. Cena powyżej 15 zł byłaby niesatysfakcjonująca już dla 82% ludności, natomiast ponad 9 na 10 osób nie zdecydowałby

² Przedstawione wyniki są średnią liczbą minut/zł wskazywanych przez respondentów badania w odpowiedzi na pytanie „Proszę dokończyć zdanie: Zdecydowanie wybrał(a)bym podróż do Rzeszowa pociągiem, gdyby przejazd trwał co najwyżej _____ minut, a cena biletu musiałaby wynosić maksymalnie _____ zł”.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

się na taką podróż za więcej niż 20 zł. Można stwierdzić, że dla ożywienia pasażerskich przewozów kolejowych w regionie wymagana jest cena biletu do stolicy województwa nie wyższa niż 15 zł. Na Rys.IV.9 przedstawiono drogową dostępność do Rzeszowa z wykorzystaniem transportu kolejowego przy założeniu dojazdu podróżnych z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego samochodem do najbliższej stacji lub przystanku kolejowego. W niniejszej analizie dla gmin powiatu gorlickiego założono, że w najbliższej odległości znajduje się stacja Jasło, a nie przystanki lub stacje kolejowego gminy Grybów lub Bobowa, skąd nie ma bezpośrednich połączeń do Rzeszowa. Wszystkie czasy przejazdu zaczerpnięte zostały z rozkładu jazdy spółki Przewozy Regionalne na rok 2013/2014. Ze względu na przebieg sieci kolejowej w obszarze objętym badaniem zdecydowanie najlepszą dostępność do Rzeszowa posiadają mieszkańcy gminy Wojaszówka w powiecie krośnieńskim, skąd podróż trwa 83 minuty (zakładając rezerwy czasowe na dojazd do stacji/przystanku) ze średnią prędkością nieco ponad 40 km/h. Dojazd do Rzeszowa w czasie poniżej dwóch godzin zajmie jeszcze tylko mieszkańcom gminy i miasta Jasła. Dla mieszkańców pozostałych gmin czas potrzebny na dotarcie do stolicy województwa koleją wynosi ponad dwie godziny, przy czym na większości obszaru powiatu jasielskiego będzie to poniżej 2,5h, a w powiecie krośnieńskim tylko z Krosna i Jedlicza podróż zajmie poniżej trzech godzin (!). Tak długi czas wynika nie tylko z niskich prędkości rozkładowych pociągów na lokalnych liniach, lecz także z postępu na stacji węzłowej Jasło związanego ze zmianą kierunku jazdy lub przesiadką. Z tego powodu mieszkańcy południowej części powiatu krośnieńskiego chcąc udać się do Rzeszowa pociągiem, muszą zarezerwować sobie ponad trzy godziny, a średnia prędkość takiej podróży z reguły nie przekroczy 35 km/h. Dlatego w całym obszarze badań dla 83,8% mieszkańców czas dotarcia do Rzeszowa przekracza dwie godziny, w powiecie krośnieńskim udział ten wynosi 94,2%, a w gorlickim – 100%. Jedynie w powiecie jasielskim 45,8% osób ma szansę dotrzeć do Rzeszowa koleją w czasie poniżej dwóch godzin.

Dojazd do Rzeszowa - stan obecny

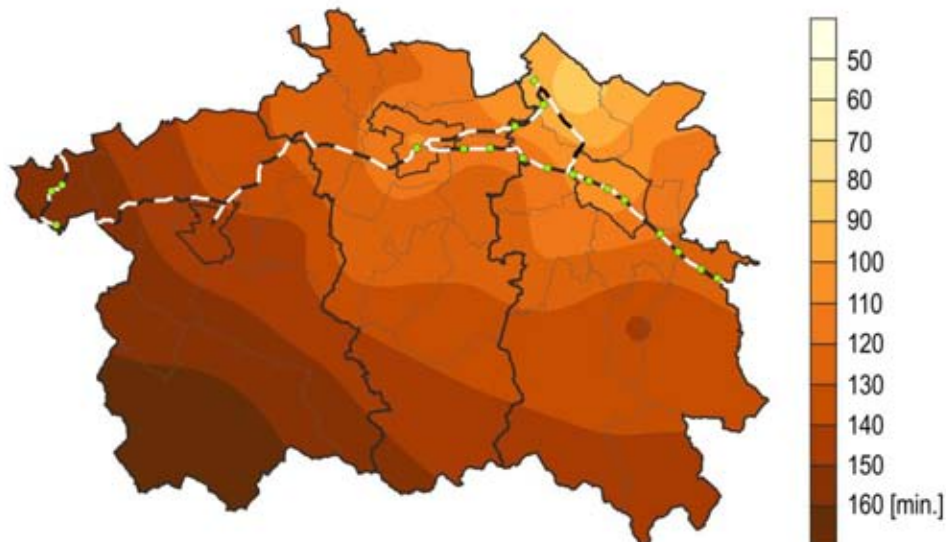

Rys. IV.8 Czas dojazdu do Rzeszowa z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego z wykorzystaniem transportu kolejowego w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie targeo.pl i rozkładu jazdy PKP Przewozy Regionalne.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

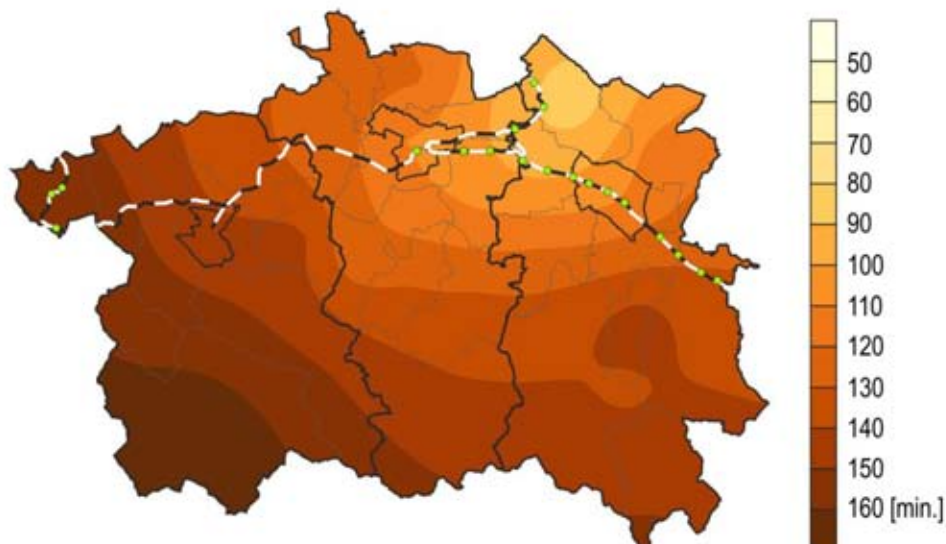
Dojazd do Rzeszowa - symulacja Krosno Turaszówka-Przybówka

Rys. IV.9 Czas dojazdu do Rzeszowa z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego z wykorzystaniem transportu kolejowego po wybudowaniu łącznika kolejowego Krosno Turaszówka-Przybówka.

Źródło: opracowanie własne na podstawie targeo.pl i rozkładu jazdy PKP Przewozy Regionalne oraz materiałów miasta Krosna.

Dojazd do Rzeszowa - symulacja Jedlicze Męcinka - Szebnie

Rys. IV.10 Czas dojazdu do Rzeszowa z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego z wykorzystaniem transportu kolejowego po wybudowaniu łącznika kolejowego Jedlicze Męcinka-Szabnie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie targeo.pl i rozkładu jazdy PKP Przewozy Regionalne.

W celu polepszenia dostępności do Rzeszowa miasto Krosno stara się o budowę łącznika kolejowego między przystankiem Krosno-Turaszówka a stacją Przybówka (gmina Wojaszówka), aby skrócić czas

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

przejazdu z Krosna do Rzeszowa z ominięciem stacji węzłowej w Jaśle. Według bardzo optymistycznych szacunków budowa tego łącznika miałaby skrócić czas przejazdu pociągiem z Krosna do Rzeszowa do 45 minut. W 2012 r. powstała koncepcja zawierająca trzy warianty przebiegu łącznika przez okoliczne miejscowości. Inną koncepcją jest budowa łącznika kolejowego z przystanku Jedlicze-Męcinka do przystanku Szebnie, co również skróci czas przejazdu i pozwoli ominąć stację węzłową w Jaśle oraz zapewni lepszą dostępność do rafinerii Jedlicze. Ze względu na mniejszą odległość, inwestycja ta byłaby znacznie tańsza niż budowa łącznika Krosno Turaszówka – Przybówka. Obie koncepcje zostały wymienione w Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego – Podkarpackie 2020 jako efekty planowanych do zrealizowania działań „poprawa powiązań kolejowych wewnątrz województwa przez modernizację i rewitalizację linii kolejowych, m.in.: L25, w tym uzupełnienie układu kolejowego o łącznice kolejowe (w tym łącznica Turaszówka-Przybówka ew. Szebnie-Jedlicze)”. W związku z planowanymi przedsięwzięciami przeprowadzono symulację dostępności czasowej Rzeszowa w wariantach po wybudowaniu łącznika Krosno Turaszówka-Przybówka (wariant przebiegu uznany za optymalny) lub Jedlicze Męcinka-Szebnie (własne założenie przebiegu). Odpowiednie symulacje sytuacji po ewentualnej realizacji tych inwestycji przedstawiono na Rys.IV.10 i Rys.IV.11.

Jak można się było spodziewać, w obu przypadkach czas przejazdu do Rzeszowa w największym stopniu skróci się dla mieszkańców Krosna i okolicznych gmin – o 71 minut w wariantach Krosno Turaszówka-Przybówka i o 67 minut w wariantach Jedlicze Męcinka-Szebnie. Dzięki budowie pierwszego łącznika czas dotarcia do Rzeszowa z Krosna wyniesie 104 minuty, a w drugim przypadku – 108 minut, więc różnica okazuje się stosunkowo niewielka. Oczywiście jedyną gminą tego powiatu, która nie skorzysta na budowie łączników, będzie Wojaszówka. Natomiast w pozostałym obszarze czas dojazdu do Rzeszowa również nie ulegnie poprawie, za wyjątkiem gminy Tarnowiec, skąd podróż skróci się o 21 minut (wariant Turaszówka) lub 41 minut (wariant Jedlicze Męcinka, przy czym zakłada się dojazd mieszkańców gminy Tarnowiec do tegoż przystanku). Dzięki budowie łączników średnia prędkość podróży do Rzeszowa wzrośnie we wszystkich gminach powiatu krośnieńskiego do poziomu powyżej 40 km/h. W wariantach Krosno Turaszówka-Przybówka w całym obszarze badań już tylko niespełna 60% ludności będzie musiało do Rzeszowa podróżować powyżej dwóch godzin, a 38% – między półtorej a dwie godziny. Odpowiednio w wariantach Jedlicze Męcinka-Szebnie wartości te wyniosą 60,8% i 36,9%, a więc różnica nie będzie znaczna. W powiecie krośnieńskim w pierwszym wariantach 90-120 minut podróżować będzie 58,4%, a w wariantach drugim – 49,9%. Oszacowania te potwierdzają, że nieco korzystniejsza dla miejscowej ludności będzie budowa łącznika Krosno Turaszówka-Przybówka, aczkolwiek różnica zarówno w czasie dojazdu do Rzeszowa określonej liczby mieszkańców nie jest na tyle znaczna, aby wykluczyć budowę łącznika Jedlicze Męcinka-Szebnie.

1.3. Transport publiczny

Powiaty krośnieński, jasielski i gorlicki obsługiwane są przez przewoźników autobusowych i minibusowych oraz dwie pary pociągów dziennie zapewnianych przez spółkę Przewozy Regionalne. W niniejszym podrozdziale pod uwagę wzięto wszystkie kursy autobusowe obsługiwane przez:

- a) przewoźników lokalnych, których linie nie przekraczają granic powiatu (zezwolenie na prowadzenie przewozów wydane przez właściwego starostę);
- b) przewoźników międzypowiatowych, których linie przekraczają granice powiatu, ale nie

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

przekraczają granice województwa (zezwolenie na prowadzenie przewozów wydane przez właściwego marszałka województwa);

c) przewoźników świadczących usługi między województwem małopolskim i podkarpackim (zezwolenie na prowadzenie przewozów wydane przez właściwego marszałka województwa).

W opracowaniu nie wzięto pod uwagę połączeń krajowych dalekobieżnych.

Założono, że dostępność transportu autobusowego jest tym większa, im więcej dana miejscowość lub gmina posiada regularnych połączeń autobusowych do Krosna, Jasła lub Gorlic przypadających na 1 tys. mieszkańców. Wskaźnik ten świadczy także o przestrzennym oddziaływaniu ośrodka miejskiego i w miejscowościach położonych poza głównymi drogami dobrze obrazuje powiązania z siedzibą powiatu.

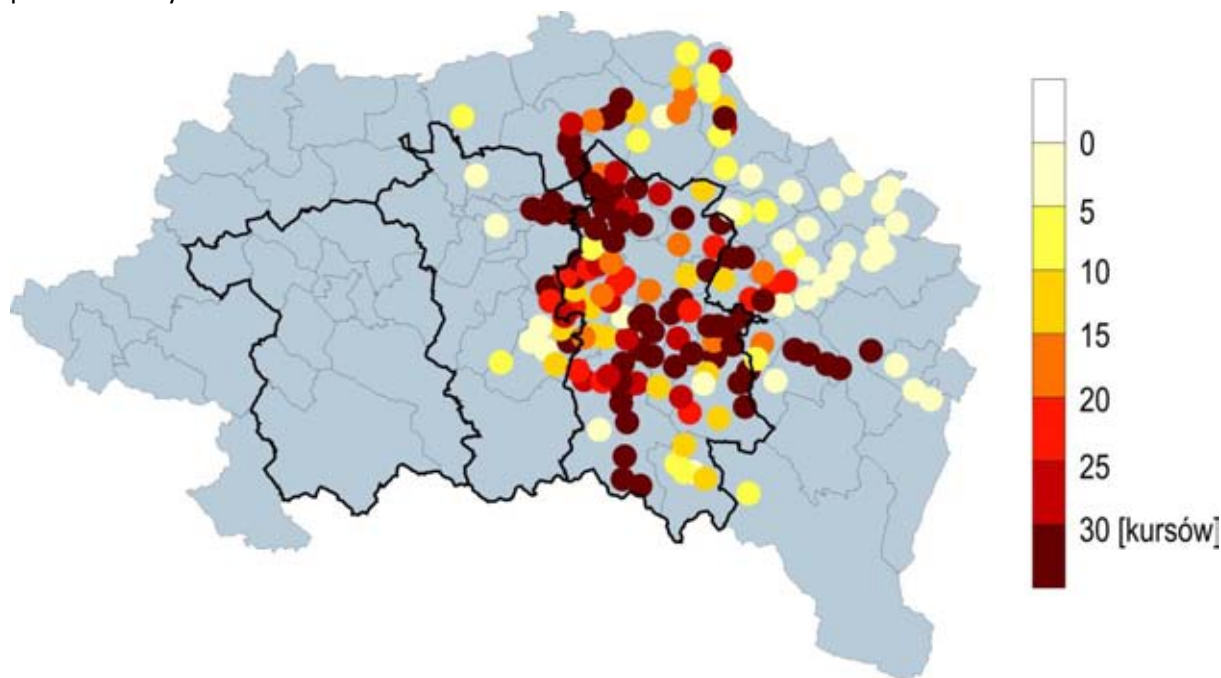
Informacje o połączeniach zebrano z 91 rozkładów jazdy przewoźników kursujących do Jasła (27 lokalnych i 64 ponadlokalnych), 160 rozkładów jazdy przewoźników kursujących do Krosna (75 lokalnych i 85 ponadlokalnych) oraz 70 rozkładów jazdy przewoźników kursujących do Gorlic (35 lokalnych i 35 ponadlokalnych). Pod uwagę wzięto wyłącznie kursy odbywające się od poniedziałku do piątku w dni robocze.

W 2013 r. do Krosna autobusy dojeżdżały z 178 miejscowości obszaru badań. Zdecydowanie najwięcej połączeń do tego miasta posiadało Miejsce Piastowe – 361 dziennie, na co największy wpływ ma skrzyżowanie drogi krajowej nr 28 i 9 zlokalizowane w centrum tej miejscowości. Na kolejnych miejscach pod tym względem uplasowały się położone w tej samej gminie Rogi (161 kursów) oraz miasto Rymanów położone w gminie sąsiadującej (131 kursów). Ponad 100 połączeń z Krosnem posiadało jeszcze 8 innych miejscowości z tych gmin oraz gminy Jedlicze, Korczyzna i Iwonicz-Zdrój. Są to obszary zdecydowanie najlepiej skomunikowane z Krosnem. W 37 miejscowościach liczba kursów do Krosna przekraczała 50 dziennie, a w kolejnych 52 wynosiła między 20 a 50. Pod względem dostępności w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców przeważają małe miejscowości położone przy głównych drogach, takie jak Zboiska (gmina Dukła), Miejsce Piastowe, Zimna Woda (gmina Jasło), Nowa Wieś (gmina Dukła) oraz Łazy (gmina Rymanów), skąd na każdy 1 tys. mieszkańców przewoźnicy ofertują ponad 100 połączeń do siedziby powiatu. Z rys. IV.12 wynika, że obszar o wysokiej dostępności do Krosna nawiązuje do układu głównych ciągów komunikacyjnych, dzięki czemu niektóre miejscowości położone poza powiatem posiadają bardzo dobre skomunikowanie z Krosnem (gminy Frysztak i Wiśniowa w powiecie strzyżowskim, a także Haczów i Jasienica Rosielna w powiecie brzozowskim oraz Zarszyn i Besko w powiecie sanockim). Z wyjątkiem Jasła i miejscowości położonych wzdłuż drogi krajowej nr 28 wysoka dostępność do Krosna dotyczy jedynie miejscowości gminy Tarnowiec oraz niektórych wsi położonych w gminie Nowy Żmigród. Stosunkowo niska dostępność do Krosna w porównaniu z innymi gminami występuje w gminie Chorkówka i Krościenko Wyżne (po ok. 15 kursów dziennie na 1 tys. mieszkańców).

W 2013 r. do Jasła autobusy dojeżdżały z 222 miejscowości obszaru badań. Zdecydowanie najwięcej połączeń do tego miasta posiadała sąsiadująca z miastem wieś Trzcinią – 134 dziennie, na co największy wpływ ma znaczna liczba ludności i położenie w ciągu drogi krajowej nr 28. Na kolejnych miejscach pod tym względem uplasowały się położone wzdłuż tej samej drogi Skołyszyn i Siedliska Sławęcińskie (po 91 kursów), a także miasto Kołaczyce (90 kursów). Ponad 70 połączeń z Jasłem posiadało jeszcze osiem innych miejscowości położonych w tych gminach oraz w gminie Brzyska. Są

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

to obszary zdecydowanie najlepiej skomunikowane z Jasłem. W 26 miejscowościach liczba kursów do Jasła przekraczała 50 dziennie, a w kolejnych 48 wynosiła między 20 a 50. Pod względem dostępności w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców przeważają małe wsie położone przy głównych drogach, takie jak Siedliska Sławęcińskie (gmina Skołyszyn), Krajowice (gmina Jasło), Sławęcin (gmina Skołyszyn) oraz Ujazd i Dąbrówka (gmina Brzyska), skąd na każdy 1 tys. mieszkańców przewoźnicy oferują ponad 130 połączeń. Z Rys.IV.13 wynika, że obszar o wysokiej dostępności do Jasła nawiązuje do układu głównych ciągów komunikacyjnych, przede wszystkim drogi krajowej nr 28 oraz 73, a także drogi wojewódzkiej nr 988. Dzięki tej ostatniej bardzo dobrą dostępność do Jasła posiada wiele miejscowości gminy Frysztak, Strzyżów i Niebylec w powiecie strzyżowskim. Należy zauważyć, że z wyjątkiem miejscowości położonych wzdłuż drogi krajowej nr 28, dostępność wsi powiatu krośnieńskiego do Jasła jest słaba. Znacznie większą liczbę połączeń posiadają miejscowości gmin położonych na północ od miasta – Brzostek (powiat dębicki) oraz Szerzyny (powiat tarnowski). Stosunkowo dobre skomunikowanie z Jasłem cechuje także miasto i gminę Biecz położoną w powiecie gorlickim. Najniższą dostępność do Jasła w obrębie powiatu jasielskiego posiadają peryferyjnie położona gmina Krempana, a także gmina Tarnowiec, której ciężenia do Jasła osłabiane są przez oddziaływanie Krosna.

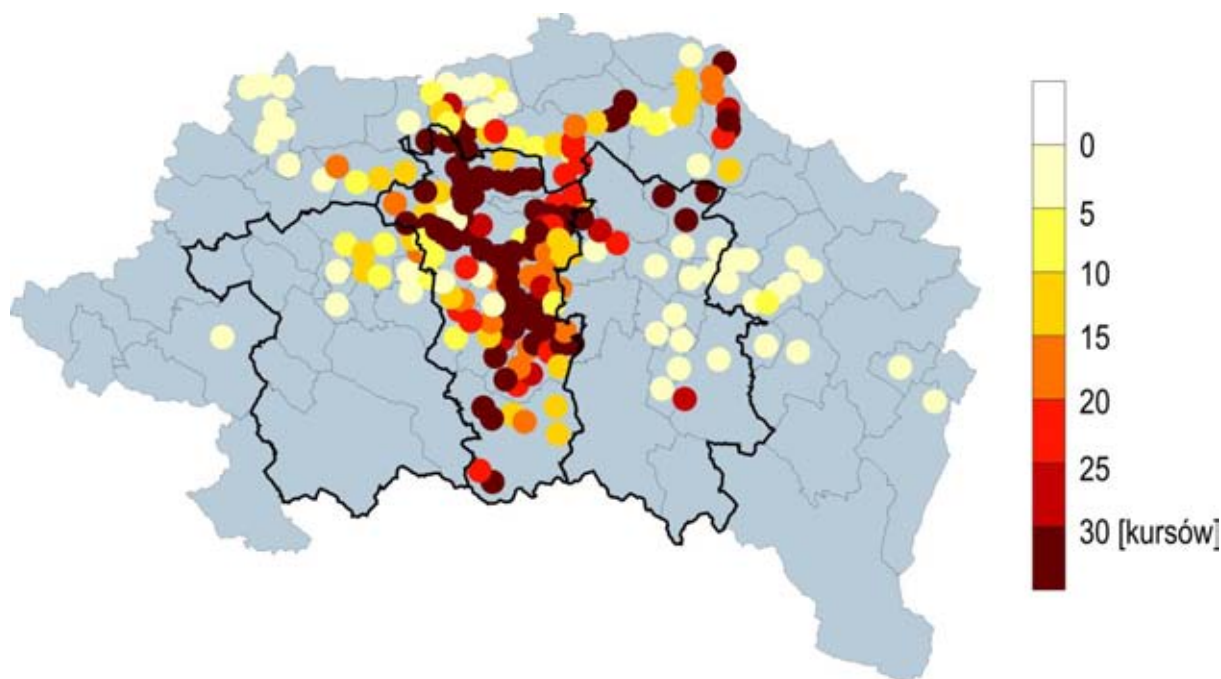
Rys. IV.11 Liczba połączeń autobusowych do Krosna w miejscowościach obszaru badań na 1 tys. mieszkańców w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie rozkładów jazdy przewoźników.

W 2013 r. do Gorlic autobusy dojeżdżały z 147 miejscowości obszaru badań. Zdecydowanie najwięcej połączeń do tego miasta posiadały wsie Moszczenica, która położona jest na skrzyżowaniu dróg wojewódzkich 977 i 981, oraz sąsiadująca z miastem od północy Stróżówka – po 332 połączenia dziennie. Główny na to wpływ ma położenie w ciągu dróg wojewódzkich prowadzących w kierunku Tarnowa i Krakowa. Na kolejnych miejscach pod tym względem uplasowały się położone wzdłuż tych samych dróg Łuzna i sąsiadujące z miastem Zagórzany. Przez miejscowości te codziennie przejeżdża ponad 250 autobusów. Ponad 100 połączeń z Gorlicami posiadało jeszcze 12 innych wsi, głównie

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

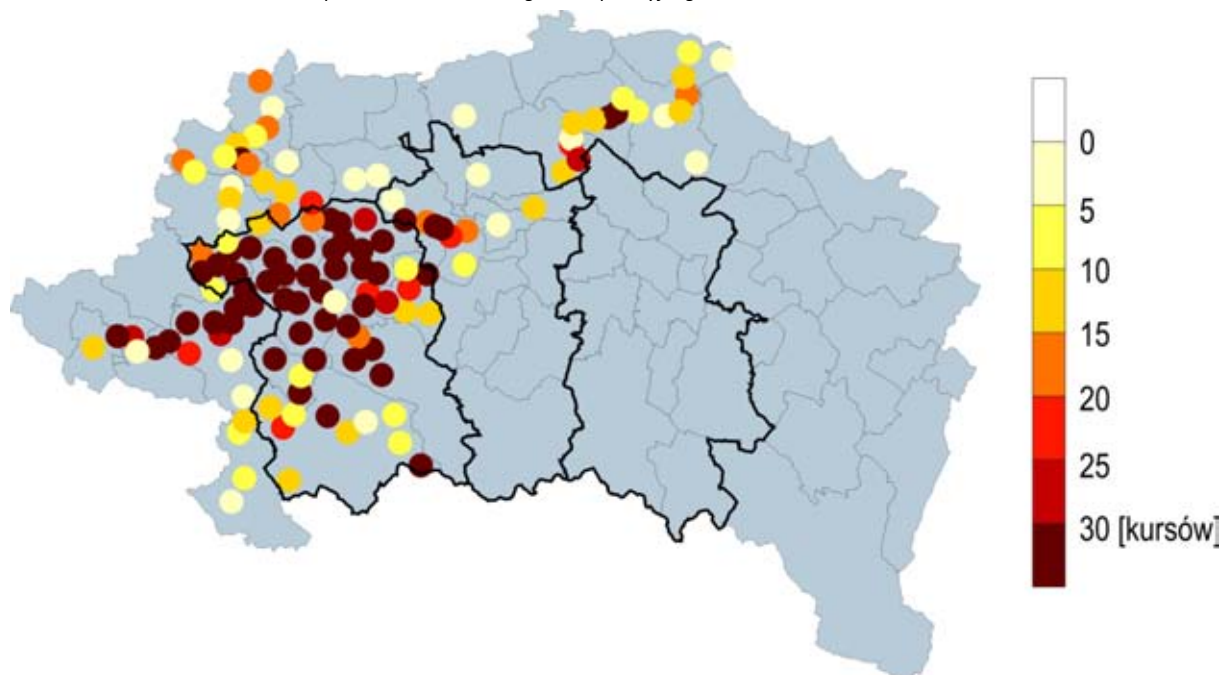
położonych gminach Bobowa i Ropa, a także znajdującej w powiecie nowosądeckim gminie Grybów. Świadczy to o znacznie silniejszym powiązaniu tego powiatu z terenem Sądecczyzny niż regionem krośnieńsko-jasielskim, czego dowodem jest także wysoka liczba kursów między Gorlicami i Nowym Sączem. W 38 miejscowościach liczba kursów do Gorlic przekraczała 50 dziennie, a w kolejnych 29 wynosiła między 20 a 50. Pod względem dostępności w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców przeważają małe wsie położone przy głównych drogach, takie jak Mszanka i Biesna (gmina Łużna), Klęczany i Stróżówka (gmina Gorlice), a także Siedliska Sławęcińskie i Siepietnica (gmina Skołyżyn), skąd na każdy 1 tys. mieszkańców wykonywanych jest ponad 100 połączeń. Wskazać więc można stosunkowo duże powiązanie Gorlic z gminą Skołyżyn. Z Rys.IV.13 wynika, że obszar o wysokiej dostępności do Jasła nawiązuje do układu głównych ciągów komunikacyjnych przede wszystkim dróg wojewódzkich w kierunku Krakowa i Tarnowa. Dzięki tym ciągom bardzo dobrą dostępność do Gorlic posiada wiele miejscowości gmin powiatu tarnowskiego: Ciężkowice, Gromnik i Rzepiennik Strzyżewski. Występuje wyraźny kontrast w liczbie połączeń na 1 tys. mieszkańców między południową i północną częścią powiatu. Oddziaływanie Gorlic w kierunku powiatu jasielskiego w dużym stopniu uwarunkowane jest przebiegiem przez ten powiat najkrótszego połączenia drogowego do Rzeszowa, a jedyną gminą regionu jasielskiego, która posiada dobrą dostępność do Gorlic, jest Skołyżyn (Rys.IV.14). Ciężenia w zakresie komunikacji publicznej powiatu gorlickiego wyraźnie przeważają w kierunku północnym (powiat tarnowski) i zachodnim (powiat nowosądecki).

Rys. IV.12 Liczba połączeń autobusowych do Jasła w miejscowościach obszaru badań na 1 tys. mieszkańców w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie rozkładów jazdy przewoźników.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. IV.13 Liczba połączeń autobusowych do Gorlic w miejscowościach obszaru badań na 1 tys. mieszkańców w 2013 r.

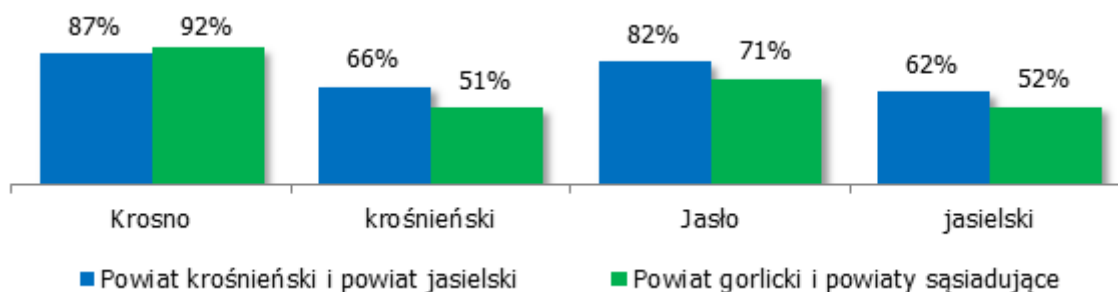
Źródło: opracowanie własne na podstawie rozkładów jazdy przewoźników.

2. Spójność funkcjonalno-społeczna

2.1. Postrzeganie regionu jasielsko-krośnieńskiego

2.1.1. Skojarzenia z regionem

Większość respondentów badania ankietowego i sondy ulicznej bez większych problemów wskazała, z czym kojarzy im się Krosno, powiat krośnieński, Jasło i powiat jasielski. Większość osób potrafiła się przy tym odnieść do głównych ośrodków obszaru krośnieńsko-jasielskiego – Krosna i Jasła. W rozkładzie odpowiedzi widoczne jest również nieco mniej powszechne „kojarzenie” każdego z analizowanych regionów wśród mieszkańców powiatu gorlickiego i powiatów sąsiadujących.

Rys. IV.14 Udział mieszkańców, którzy posiadali skojarzenia z regionem krośnieńsko-jasielskim

n=1590

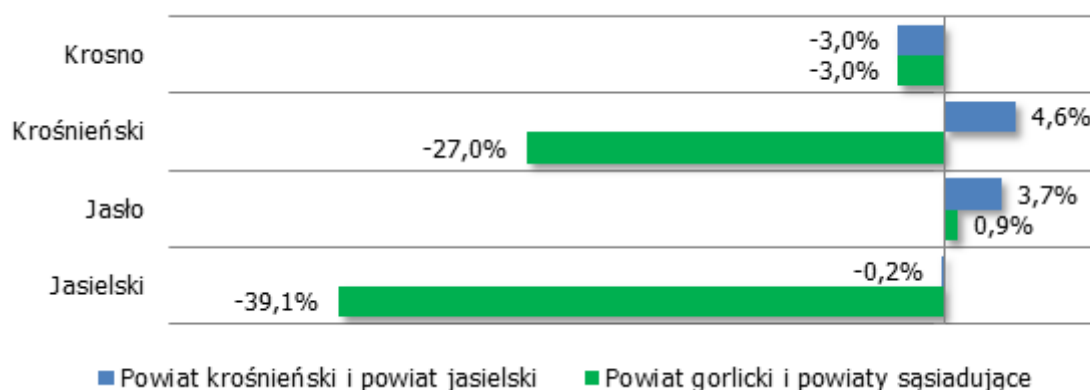
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego i sondy ulicznej, dane z 2014 r.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Liczba skojarzeń o zabarwieniu negatywnym zwykle dominowała nad liczbą skojarzeń pozytywnych³. Zjawisko to było w szczególności powszechne wśród mieszkańców powiatu gorlickiego i powiatów sąsiadujących. W tej grupie respondentów różnica pomiędzy udziałem osób wypowiadających się w sposób pozytywny i negatywny na temat np. powiatu jasielskiego wynosiła aż 39,1%, a powiatu krośnieńskiego – 27,0%. Przyglądając się poszczególnym odpowiedziom widać, iż za wyjątkowo negatywnym postrzeganiem obu tych regionów stoją wskazywane przez respondentów problemy z bezrobociem i trudną sytuacją gospodarczą („bieda”).

Poniżej przedstawiono „chmury słów” prezentujące rozkład skojarzeń podawanych przez respondentów w odniesieniu do Krosna, powiatu krośnieńskiego, Jasła, powiatu jasielskiego. „Chmury słów” prezentują słowa występujące we wszystkich wypowiedziach respondentów w odniesieniu do każdego z analizowanych obszarów. Im większe jest słowo w „chmurze”, tym częściej występowało w wypowiedziach danej grupy respondentów.

Odnosząc się do układu skojarzeń dotyczących każdego z analizowanych obszarów, można wskazać kilka obserwacji, które zostały zaprezentowane poniżej (Rys.IV.16):

Rys. IV.15 Zabarczenie emocjonalne skojarzeń z regionem krośnieńsko-jasielskim – różnica pomiędzy odsetkiem wypowiedzi o podłożu pozytywnym i negatywnym (po lewej przewaga negatywnych, po prawej przewaga pozytywnych, n=1590).

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego i sondy ulicznej, dane z 2014 r.

W przypadku Krosna i Jasła częściej mamy do czynienia ze skojarzeniami powiązаныmi z usługami publicznymi i innymi funkcjami miejskimi, w tym: pracą, edukacją (np. „szkoła”, „studia”), opieką zdrowotną (np. „szpital”, „okulista”, „lekarze”). Respondenci stosunkowo często wskazywali również na obecność urzędów i innych instytucji państwowych („ZUS”, „WORD”, „Komenda Wojskowa”). Z kolei powiaty krośnieński i jasielski częściej kojarzone są ze zlokalizowanymi tam atrakcjami turystycznymi (np. „skansen Troja”, „Zamek Odrzykoń”) i/lub nazwami konkretnych miejscowości (np. „Nowy Żmigród”) czy rezerwatów („Prządki”).

³ Za skojarzenia o zabarwieniu pozytywnym/negatywnym uznano wypowiedzi wyraźnie wskazujące na nastawienie emocjonalne respondenta (np. miłe, niesympatyczne) i/lub wskazujące na obserwowaną przez respondenta pożądaną/niepożądaną zmianę społeczno-gospodarczą (np. rozwijające się, biedniejące).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Widać wyraźne różnice w postrzeganiu regionu krośnieńsko-jasielskiego przez i) mieszkańców powiatów krośnieńskiego i jasielskiego oraz ii) mieszkańców powiatu gorlickiego i powiatów sąsiadujących. Uwagę zwraca przede wszystkim silne ukierunkowanie mieszkańców powiatu gorlickiego i powiatów sąsiadujących na problemy związane z bezrobociem i trudną sytuacją gospodarczą („bieda”). Co ciekawe, problemy te były zdecydowanie rzadziej odczuwane przez mieszkańców powiatów krośnieńskiego i jasielskiego.

Mieszkańcy powiatów krośnieńskiego i jasielskiego stosunkowo rzadko „narzekali” na sytuację w regionie, co może zasugerować (choć wskazuje na to tylko pośrednio), że są zadowoleni z poziomu życia w swoim miejscu zamieszkania. Poszczególne obszary kojarzone były najczęściej neutralnie, poprzez wskazywanie konkretnych nazw, m.in. przedsiębiorstw (np. „Gamrat”, „Nowy Styl”, „McDonald's”, „OBI”), instytucji państwowych („WORD”, „Komenda Wojskowa”) i obiektów turystycznych (np. „Centrum Dziedzictwa Szkła”, „skansen Troja”, „Magurski Park Narodowy”).

Bardzo silne jest również powiązanie mieszkańców powiatów krośnieńskiego i jasielskiego ze sportem – w przypadku Krosna, najczęściej wskazywaną odpowiedzią spośród wszystkich skojarzeń (!) była drużyna piłkarska Karpaty Krosno, w przypadku Jasła – Czarni Jasło. W odpowiedziach często pojawiały się również nazwy innych dyscyplin i wydarzeń sportowych, w tym m.in. żużel i zawody balonowe.

Funkcja administracyjna Krosna jako miasta wojewódzkiego wciąż pozostaje w pamięci wszystkich respondentów bez względu na miejsce zamieszkania.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

JASŁO

Powiat krośnieński i jasielski

n=675

Powiat gorlicki i sąsiadujące

n=544

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Powiązania pomiędzy „chmurami”, czyli wspólne elementy dla regionu.

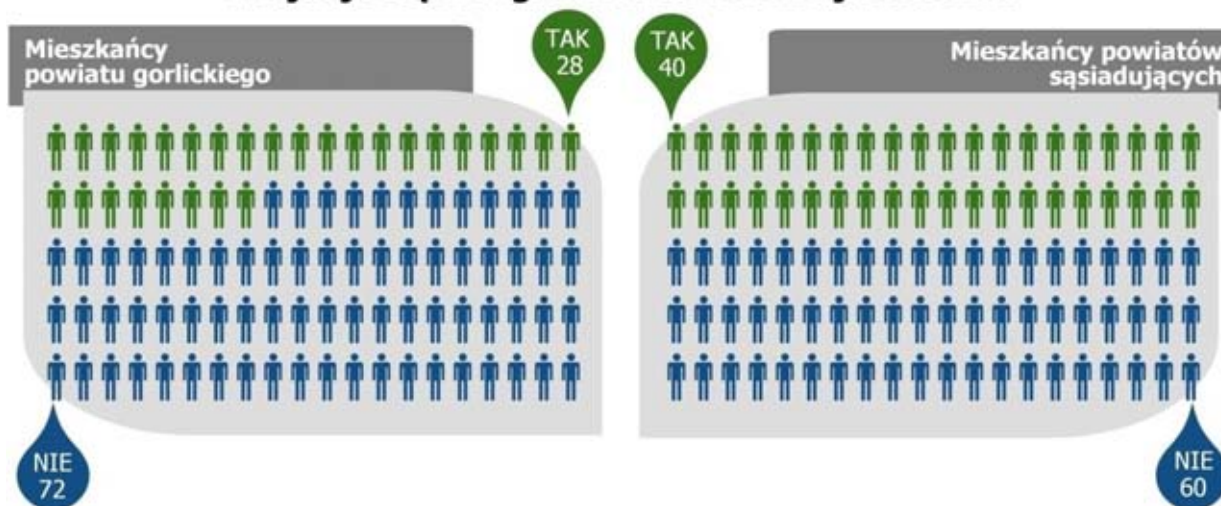
- Na pierwszy „rzut oka” zauważalne są silne powiązania społeczne pomiędzy analizowanymi obszarami, związane z m.in. miejscem pochodzeniem respondenta, dzieciństwem, rodziną czy znajomymi. Często powtarzającym się elementem są ponadto służbowe relacje („praca”).
- Za wspólny element dla powiatu krośnieńsko-jasielskiego należy uznać również przemysł, a konkretniej – pewne dobrze kojarzone regionalne specjalizacje, tj. rafineria, produkcja szkła czy winnice. I tak, pomimo iż rafineria nafty faktycznie zlokalizowana jest w Jedliczu w powiecie krośnieńskim (Rafineria Nafty Jedlicze S.A.), jest kojarzona zarówno w odniesieniu do Krosna, jak i Jasła. Aczkolwiek w odniesieniu do Jasła i powiatu jasielskiego skojarzenia te zapewne związane są z Rafinerią Jasło (obecnie Lotos). Podobnie sytuacja wygląda w przypadku znajdującej się w Krośnie huty szkła (Krośnieńskie Huty Szkła Krosno S.A.) – skojarzenia związane z produkcją szkła („huta szkła”) znalazły się również w innych regionach, w tym bardzo często w powiecie jasielskim (ze względu na hutę szkła w Tarnowcu i Jasle). Zjawisko to można wyjaśnić także powiązaniem biznesowymi związanymi z istnieniem dużych zakładów w regionie np. sieci dostawców materiałów, komponentów, dystrybutorów. Niewątpliwie daje o sobie również znać wypracowany przez lata wizerunek gospodarczy regionu (historia rafinerii sięga początków XIX w., produkcję szkła w krośnieńskiej hucie rozpoczęto w 1924 roku).
- Analizowane obszary łączy również historia. W wypowiedziach respondentów często odwoływano się do zniszczeń powstałych w wyniku wojny (w szczególności do Jasła). Interesującym zjawiskiem jest to, że pomimo, iż bitwa pod Dukłą faktycznie miała miejsce w gminie Dukła (Iwla, Chyrowa, Mszana i Tylawa, Barwinek, Teodorówka), sporo osób (w szczególności z powiatu gorlickiego i powiatów sąsiadujących) „bardziej” kojarzy ją z powiatem jasielskim.
- Bardzo istotne jest uzyskanie przez nowe atrakcje turystyczne na tyle wysokiej rangi regionalnej, aby wzbudzić skojarzenia znacznej liczby mieszkańców. Do takich atrakcji należy Centrum Dziedzictwa Szkła w Krośnie oraz Skansen Karpacka Troja w Trzcini – kojarzony zarówno z Jasłem, jak i z powiatem jasielskim.

2.1.2. Tożsamość regionalna

Zarówno mieszkańcy powiatu gorlickiego, jak i powiatów sąsiadujących raczej nie czują się „związani” terytorialnie z powiatami krośnieńskim i jasielskim (Rys.IV.18). Jedynie 28% ankietowanych mieszkańców powiatu gorlickiego zgodziło się ze stwierdzeniem, że zamieszkiwana przez niego miejscowość znajduje się w obszarze „regionie krośnieńsko-jasielskim”. Świadczy to o silniejszym powiązaniu powiatu gorlickiego z regionem nowosądeckim lub tarnowskim. Z dużym prawdopodobieństwem należy przypuszczać, że osoby, które stwierdziły przynależność do obszaru krośnieńsko-jasielskiego, to mieszkańcy gmin Biecz i Lipinki, które przed reformą podziału administracyjnego kraju z 1999 r. znajdowały się na terenie województwa krośnieńskiego. Znacznie większy odsetek (choć wciąż mniejszość) przychylnych badanemu stwierdzeniu odnotowano w gminach sąsiadujących z powiatami krośnieńskim i jasielskim (40%), lecz tutaj część mieszkańców mogła utożsamiać się bardziej z regionem bieszczadzki lub sanockim (gminy Komańcza, Besko, Zarszyn) i rzeszowskim (gminy z powiatu strzyżowskiego).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Czy można się zgodzić ze stwierdzeniem, że Pana/Pani miejscowość znajduje się w regionie krośnieńsko-jasielskim?

Rys. IV.17 Poziom poczucia przynależności do regionu krośnieńsko-jasielskiego według mieszkańców powiatu gorlickiego i powiatów sąsiadujących

n=766

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, dane z 2014 r.

Podobnie stosunkowo niewiele osób wiąże swoje miejsce zamieszkania z regionem krośnieńsko-jasielskim jako punktem odniesienia do określania lokalizacji swojej miejscowości (Rys.IV.19). Mając za zadanie wyjaśnić położenie swojej miejscowości osobie, która potencjalnie nie zna okolic (w pytaniu podano przykładowo „osobę z północnej Polski”), ankietowani częściej przytaczali nazwy innych, większych miast (również spoza województwa podkarpackiego) oraz terenów górskich (Bieszczady) niż głównych ośrodków obszaru krośnieńsko-jasielskiego – Krosna i Jasła.

W przypadku powiatu gorlickiego, niemal połowa osób wskazała na Nowy Sącz (43%), co czwarta – na Gorlice (25%). Jasło znalazło się wśród tej grupy ankietowanych dopiero na czwartym miejscu, z odsetkiem 9%. Mieszkańcy powiatu gorlickiego zdecydowanie bardziej czują się sąsiadami Nowego Sącza, a nawet oddalonego o ponad 120 km Krakowa niż omawianych miast województwa podkarpackiego – Krosna, Jasła czy nawet położonego bliżej niż Kraków – Rzeszowa. Krosno z odsetkiem 2% wskazań „wypadło” poza pierwszą piątkę. Nieco bardziej związani z obszarem krośnieńsko-jasielskim wydają się mieszkańcy powiatów sąsiadujących. Większość z nich odniosła się jednak do Rzeszowa (30%), ale stosunkowo dużo wskazało na Krosno (18%). Wiele osób wiąże obszar krośnieńsko-jasielski z Bieszczadami. Niemniej 18-procentowy udział wskazań Krosna potwierdza, że mieszkańcy gmin sąsiadujących nie czują, aby największe miasto subregionu i stolica byłego województwa było na tyle ważnym i rozpoznawalnym ośrodkiem, aby można było odnieść do niego lokalizację własnego miejsca zamieszkania.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. IV.18 Obszar krośnieńsko-jasielski jako punkt odniesienia do określania lokalizacji miejscowości powiatu gorlickiego i powiatów sąsiadujących

n=766

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, dane z 2014 r.

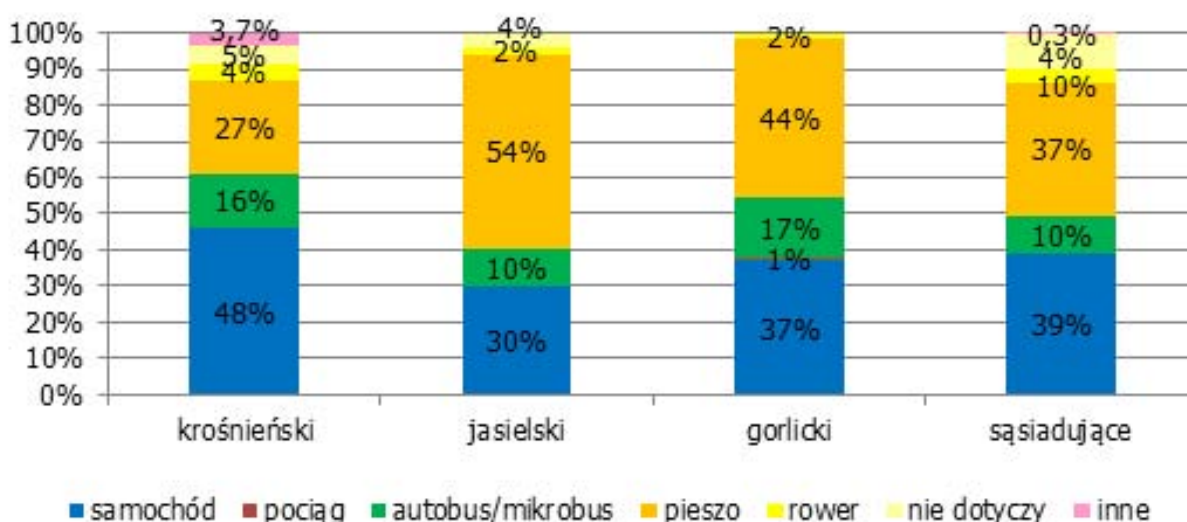
2.1.3. Mobilność mieszkańców

W przeprowadzonym badaniu ankietowym zadano respondentom pytanie o czas dojazdu do miejsca pracy/szkoły/zakupów (od drzwi do drzwi) w minutach, który wśród respondentów z powiatów jasielskiego i krośnieńskiego wyniósł 14,5 minuty, przy czym dla osób przesiadających się wynosił on średnio 38 minut, a dla podróżujących bez przesiadek – 13,5 minuty. W najkrótszym czasie do miejsca docelowego docierały osoby idące pieszo (średnio 10,5 minuty) lub poruszające się na rowerze (12 minut), a najdłużej wykorzystujący mikrobus (średnio 42 minuty) i autobus (22 minuty). Średni deklarowany czas przejazdu osób wykorzystujących samochód wynosił 17 minut. Biorąc pod uwagę deklarowany szacunek próby 213 respondentów dojeżdżających do Krosna, czas dotarcia do miejsca docelowego wynosił średnio 15,5 minuty, natomiast wśród udających się do Jasła było to 11,5 minuty. Podróż do Krosna z wykorzystaniem autobusu trwa średnio 19,5 minuty, a do Jasła – 17,5 minuty. Dla respondentów z powiatów sąsiadujących z powiatami jasielskim, krośnieńskim i gorlickim czas dotarcia do pracy/szkoły/obiektów handlowych w Krośnie wyniósł średnio 15 minut, a do Jasła – 20 minut.

Zdecydowana większość mieszkańców regionu krośnieńsko-jasielskiego do pracy/szkoły/na zakupy wybiera się samochodem lub pieszo. Samochód jest najpopularniejszym środkiem transportu wśród mieszkańców powiatu krośnieńskiego (48%) oraz powiatów sąsiadujących (39%). Mniej „zmotoryzowani” są mieszkańcy powiatu jasielskiego oraz gorlickiego, którzy najczęściej wybierają się do szkoły/pracy pieszo – kolejno 54% oraz 44%. Znacznie mniej popularnym środkiem transportu we wszystkich powiatach są autobusy/mikrobusy – decyduje się na nie co najmniej jeden z dziesięciu mieszkańców. Najmniej popularne są pozostałe środki komunikacji, w tym pociągi (Rys.IV.20).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. IV.19 Środki transportu wykorzystywane przez mieszkańców obszaru krośnieńsko-jasielskiego w drodze do pracy/szkoły/na zakupy (n=766).

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, dane z 2014 r.

Niska popularność pociągów wynika przede wszystkim z bardzo niskiej liczby połączeń między powiatami. Powszechne jest korzystanie z samochodów osobowych w codziennych przejazdach w obrębie regionu.

Silnych powiązań między powiatami w obszarze krośnieńsko-jasielskim nie obserwuje się w odniesieniu do miejsc dokonywania zakupów. Większość mieszkańców najczęściej robi zakupy w stolicy powiatu lub siedzibie swojej gminy, a tylko pojedyncze osoby decydują się na wyjazdy poza swój powiat (Tab.IV.2). Taka sytuacja dotyczy np. części mieszkańców powiatu gorlickiego, którzy decydują się na zakupy w Nowym Sączu (2,3%) czy Krakowie (1%).

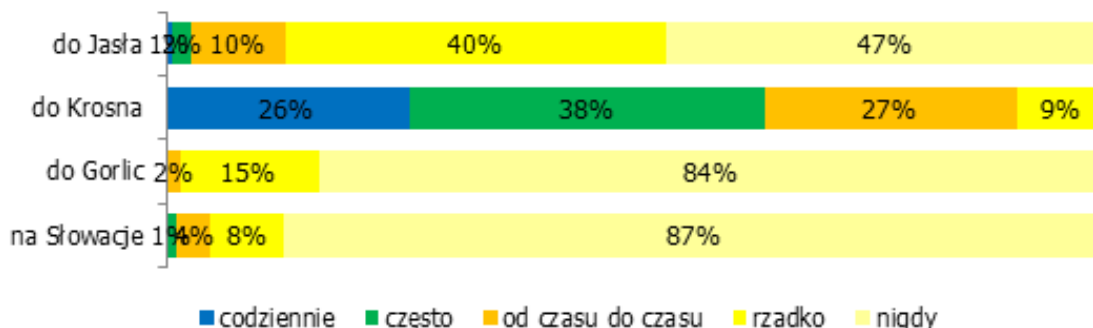
Tab. IV.2 Najczęstsze miejsca dokonywania zakupów mieszkańców obszaru krośnieńsko-jasielskiego (n=766).

	Krośnieński	Jasielski	Gorlicki	Sąsiadujące
Krosno	56,7%	0,3%	0,0%	2,1%
Jasło	0,0%	53,8%	0,8%	0,3%
Siedziba gminy	43,3%	45,7%	27,4%	73,1%
Gorlice	0,0%	0,0%	67,9%	0,0%
Brzozów	0,0%	0,0%	0,0%	1,3%
Grybów	0,0%	0,0%	0,5%	0,0%
Katowice	0,0%	0,3%	0,0%	0,0%
Kraków	0,0%	0,0%	1,0%	0,0%
Nowy Sącz	0,0%	0,0%	2,3%	0,0%
Rzeszów	0,0%	0,0%	0,0%	0,3%
Sanok	0,0%	0,0%	0,0%	6,3%
Strzyżów	0,0%	0,0%	0,0%	16,4%
Zagórz	0,0%	0,0%	0,0%	0,3%

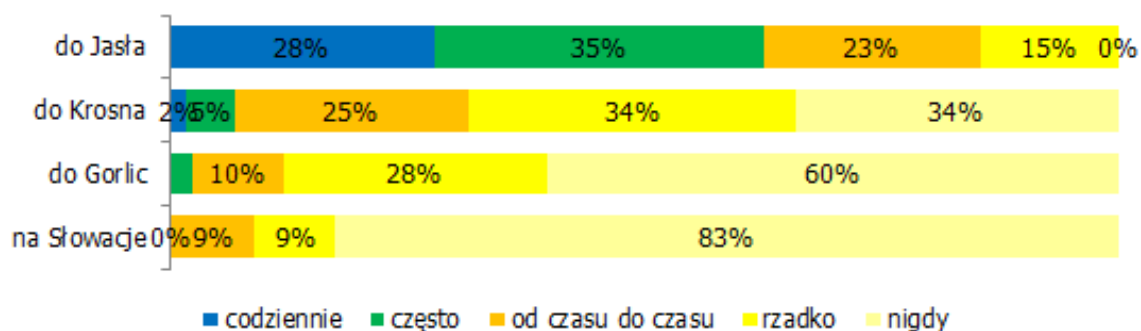
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, dane z 2014 r.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

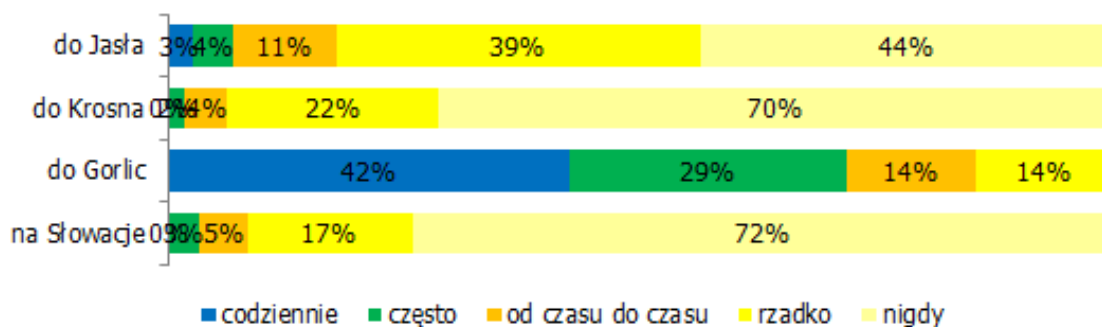
Powiat krośnieński

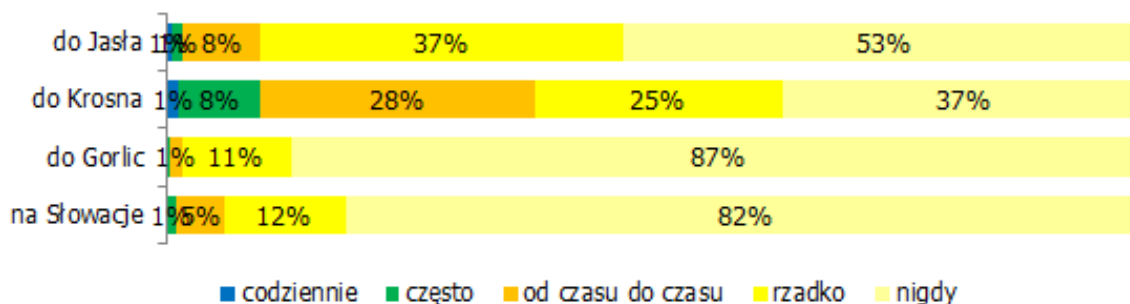
Powiat jasielski

Powiat gorlicki

Powiaty sąsiadujące

Rys. IV.20 Podróże mieszkańców (n=766) do głównych ośrodków obszaru krośnieńsko-jasielskiego oraz Słowacji według częstotliwości wizyt.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, dane z 2014 r.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Mieszkańcy obszaru krośnieńsko-jasielskiego rzadko podróżują do głównych ośrodków regionu (Jasło, Krosno, Gorlice) innych niż zlokalizowanych we „własnym” powiecie. Dla przykładu, niemal połowa mieszkańców powiatu krośnieńskiego nie podróżuje do Jasła w ogóle (47%), a 40% pojawia się tam „rzadko”. Znacznie częściej mieszkańcy powiatu krośnieńskiego podróżują do Krosna – 26% z nich dojeżdża tam codziennie, a 38% – często. Wśród badanych z tego powiatu nie było osoby, która by odpowiedziała, że nigdy nie podróżuje do Krosna. Zwracają uwagę słabe kontakty mieszkańców tego powiatu z powiatem gorlickim i Słowacją – ponad 80% mieszkańców stwierdziło, że nie podróżuje do nich nigdy. Znacznie częściej do Krosna podróżują mieszkańcy powiatu jasielskiego – odpowiedź „nigdy” zadeklarowało tutaj 34%, odpowiedź „rzadko” – taki sam odsetek. Z kolei składanie wizyt w Gorlicach jest w obu tych powiatach zjawiskiem marginalnym. Małe zainteresowanie podróżowaniem do ośrodków regionu innych niż Gorlice wykazują również mieszkańcy powiatu gorlickiego (Rys. IV.21).

Mało popularne są również podróże do innych, mniejszych ośrodków znajdujących się poza rodzimym powiatem (Rys. IV.22). Stosunkowo często odwiedzanymi miejscowościami tego typu były: w powiecie jasielskim – Tarnowiec, Nowy Żmigród, Krempna, Kołaczyce, Dębowiec; w powiecie krośnieńskim – Rymanów, Dukla, Iwonicz, Iwonicz-Zdrój, Korczyn, Miejsce Piastowe; w powiecie gorlickim – Biecz, Wysowa, Ropa, Bobowa, Klimkówka, Ropica Polska.

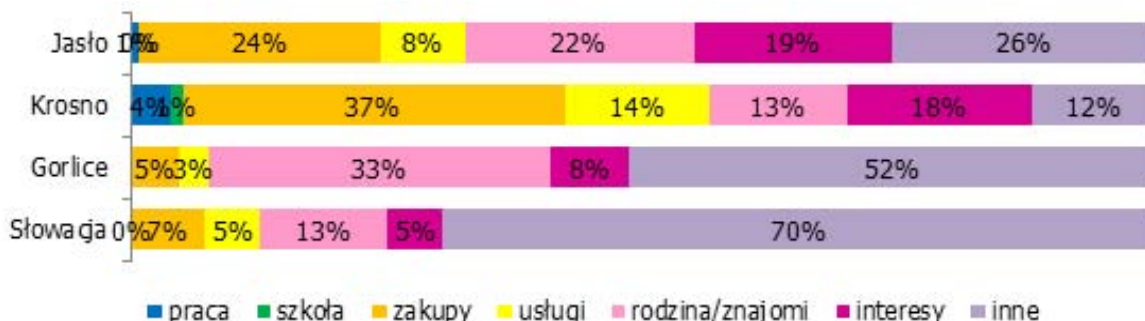
Małym zainteresowaniem wśród mieszkańców regionu krośnieńsko-jasielskiego cieszą się podróże do Słowacji – w przypadku powiatu krośnieńskiego nie pojawia się tam w ogóle 87% mieszkańców, powiatu jasielskiego – 83%, powiatu gorlickiego – 72%, powiatów sąsiadujących – 82%. Wśród podróżujących na Słowację, najpopularniejszymi miejscowościami były: Bardejov (zdecydowana przewaga) oraz Svidnik.

Jednym z najpopularniejszych motywów podróży do większych ośrodków obszaru krośnieńsko-jasielskiego (Krosno, Jasło, Gorlice) są „zakupy”. Wśród mieszkańców powiatu krośnieńskiego niemal co trzeci podróżuje w celach zakupowych do Krosna (37%), co czwarty – do Jasła (24%), 5% – do Gorlic. W powiecie jasielskim, 35% mieszkańców robi zakupy w Jasle, 19% – w Krośnie i 18% – w Gorlicach. W powiecie gorlickim najpopularniejszą miejscowością „zakupową” są Gorlice (35%), wciąż dużym zainteresowaniem cieszą się jednak Jasło (29%) oraz Krosno (15%). W powiatach sąsiadujących to Krosno (38%) i Jasło (25%) stanowią główne ośrodki handlowe.

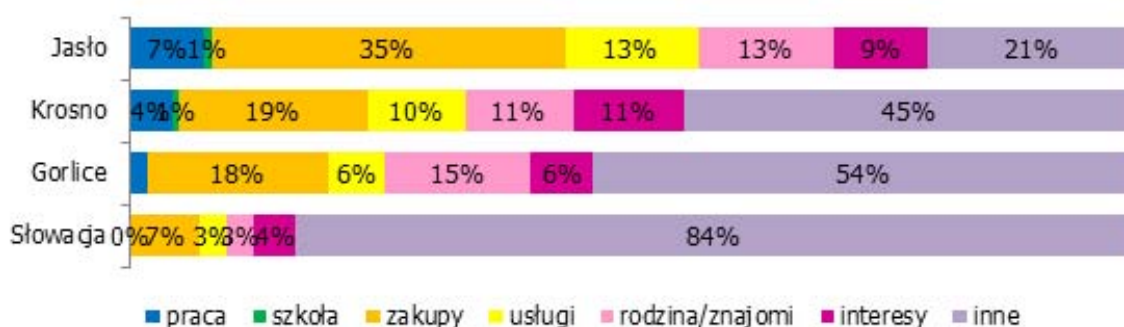
Jeżeli chodzi o podróże do głównych ośrodków regionu (Jasło, Krosno, Gorlice), w szczególności innych niż zlokalizowane we „własnym” powiecie – popularnym motywem wycieczek są wizyty u „rodziny/znajomych”, np. co trzeci mieszkaniec powiatu krośnieńskiego pojawia się u rodziny/znajomych w Gorlicach (33%), co czwarta osoba z powiatu gorlickiego składa wizyty u rodziny/znajomych w Krośnie (24%), a co piąta – w Jasle (23%). Dość powszechnym motywem podróży do większych ośrodków są ponadto „interesy”, na które wskazuje odsetek 6% do 19%. Mniej popularne są za to motywy związane z „pracą”, „szkołą” i „usługami”. Jak już wspomniano wcześniej, mieszkańcy obszaru krośnieńsko-jasielskiego rzadko podróżują na Słowację. Stosunkowo duży odsetek osób z poszczególnych powiatów (od 70% do 84%) określiło motywy podróży na Słowację jako „inne”, nienależące do żadnej z wyszczególnionych kategorii – „praca”, „szkoła”, „zakupy”, „usługi”, „rodzina/znajomi”, „interesy”. Stosunkowo duży, choć wciąż niewielki odsetek osób deklaruował odpowiedź „zakupy” oraz „rodzina/znajomi”.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

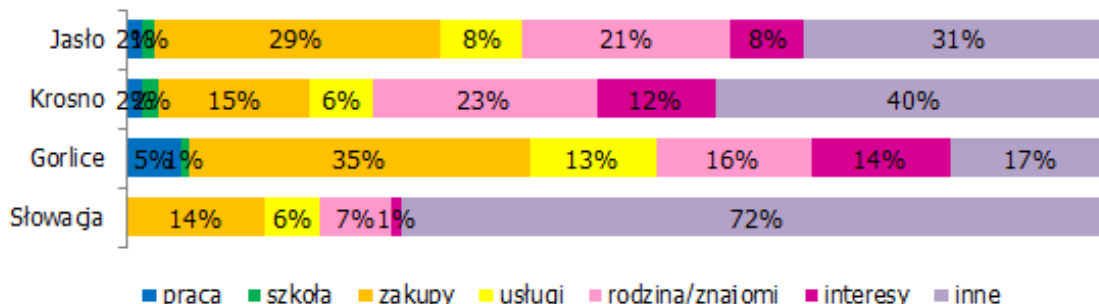
Powiat krośnieński

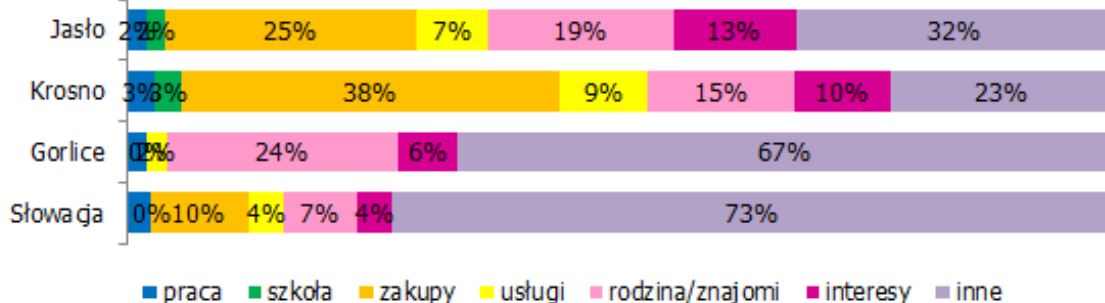
Powiat jasielski

Powiat gorlicki

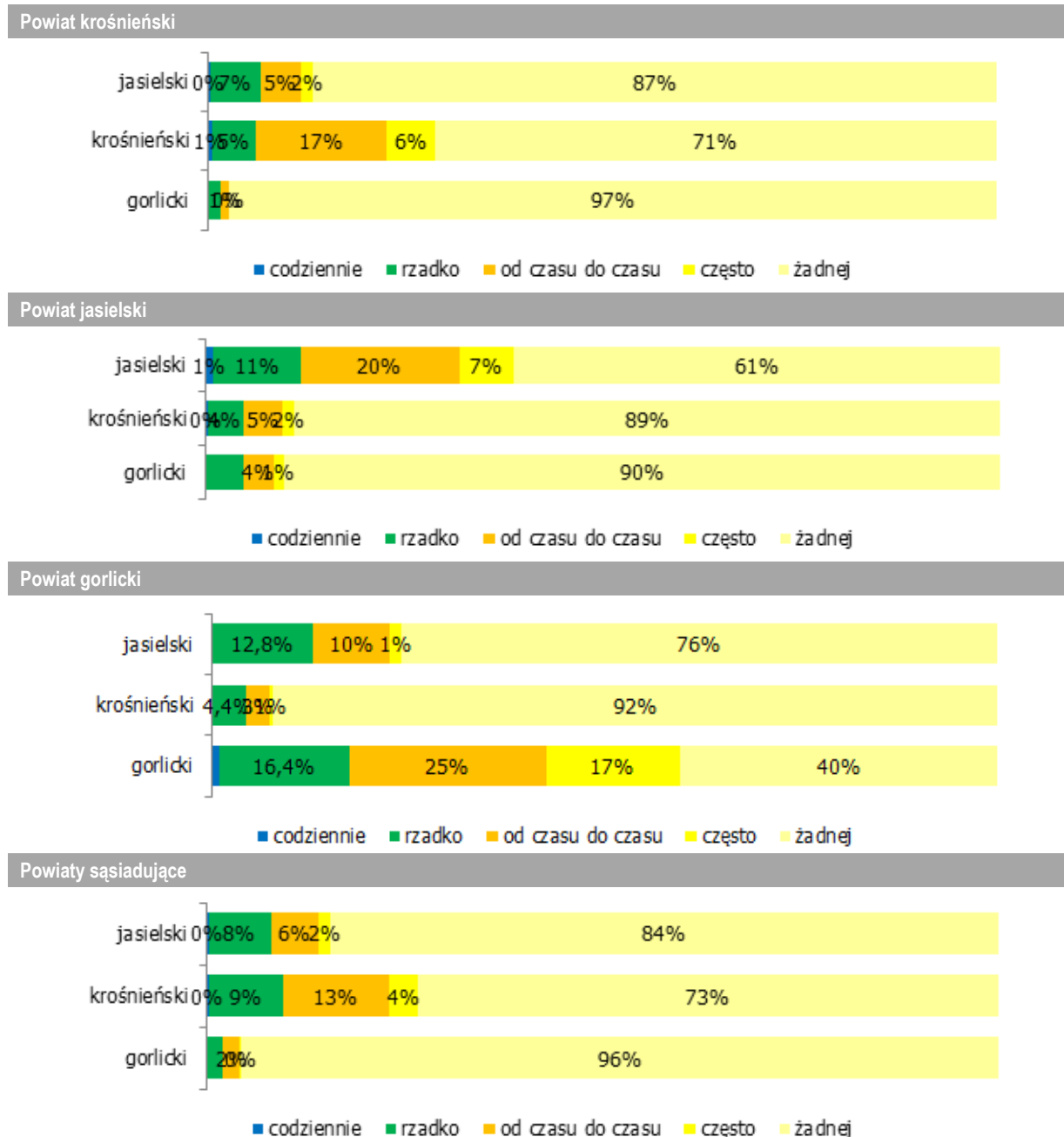
Powiaty sąsiadujące

Rys. IV.21 Podróże mieszkańców (n=766) do głównych ośrodków obszaru krośnieńsko-jasielskiego oraz Słowacji według motywów podróży

Źródło: badanie ankietowe, dane z 2014 r.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

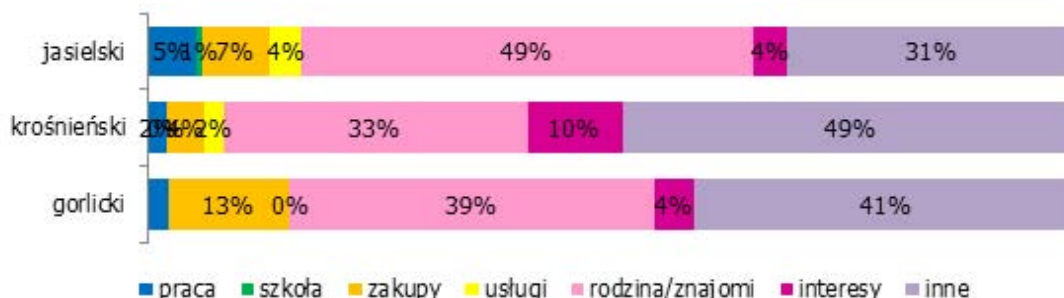
Rys. IV.22 Podróże mieszkańców (n=766) do innych ośrodków obszaru krośnieńsko-jasielskiego wg częstotliwości wizyt

Źródło: badanie ankietowe, dane z 2014 r.

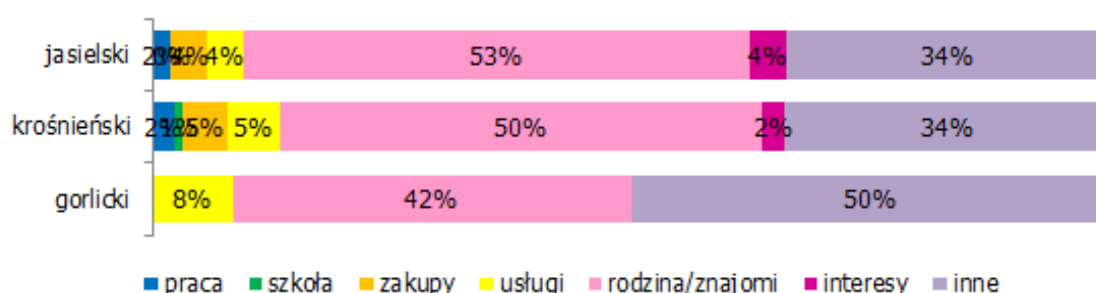
Bardzo małą popularnością cieszą się podróże do mniejszych ośrodków obszaru krośnieńsko-jasielskiego, w szczególności zlokalizowanych w powiatach innych niż „własny”. Do innych miejscowości z „własnego” powiatu nie podróżuje 71% mieszkańców powiatu krośnieńskiego, 61% – powiatu jasielskiego oraz 40% – powiatu gorlickiego (Rys.IV.23). Tymczasem miejscowości spoza „własnego” powiatu nie odwiedza już odsetek dużo większy: powiat krośnieński – jasielski (87%), gorlicki (97%); powiat jasielski – krośnieński (89%), gorlicki (90%); powiat gorlicki – krośnieński (92%), jasielski (76%); powiaty sąsiadujące – gorlicki (94%), jasielski (84%), krośnieński (73%).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

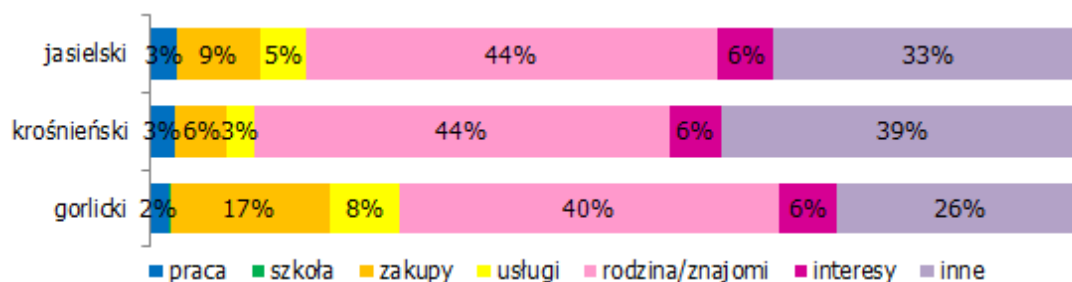
Powiat krośnieński

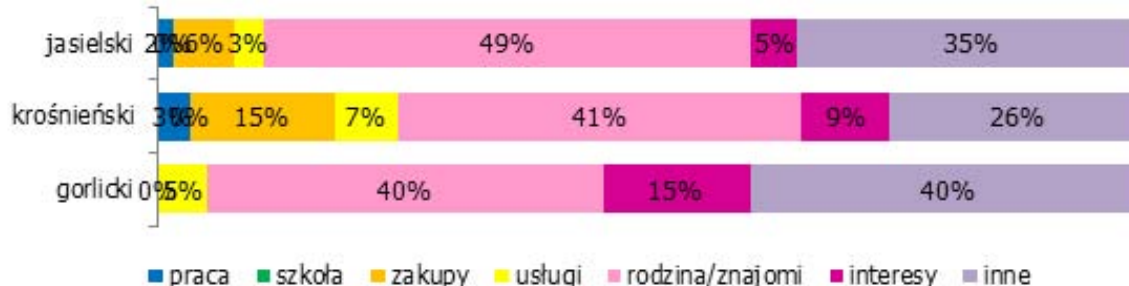
Powiat jasielski

Powiat gorlicki

Powiaty sąsiadujące

Rys. IV.23 Podróże mieszkańców (n=766) do innych ośrodków obszaru krośnieńsko-jasielskiego według motywów podróży

Źródło: badanie ankietowe, dane z 2014 r.

Zdecydowanie najpopularniejszym motywem podróży do mniejszych ośrodków obszaru krośnieńsko-jasielskiego jest „rodzina/znajomi”, na które wskazuje od 33% do 53% ankietowanych. Znacznie mniej popularne były powiązania związane typowo z funkcjami większych ośrodków urbanizacyjnych, tj. „pracą”, „szkołą”, „zakupami”, „usługami” czy „interesami” (Rys.IV.24).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

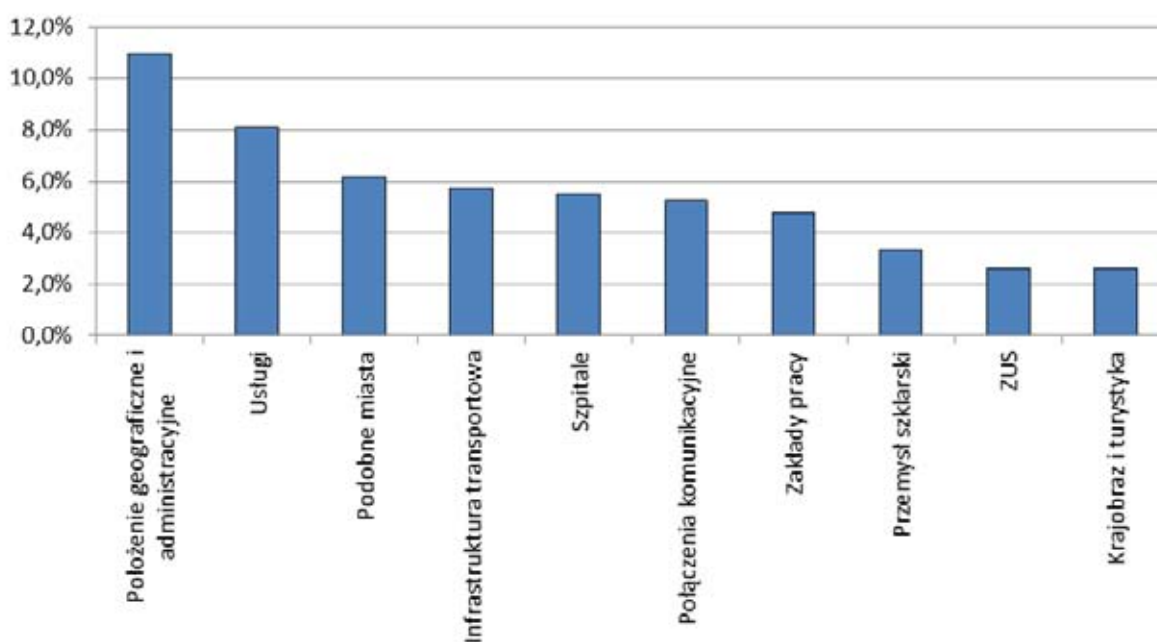
2.2. Powiązania społeczne

2.2.1. Elementy wspólne powiatów według opinii mieszkańców

Wśród mieszkańców powiatu jasielskiego i krośnieńskiego przeprowadzono sondę uliczną w celu poznania ich opinii na temat postrzegania wspólnych elementów oraz powiązań pomiędzy analizowanymi powiatami. Łącznie rozmowy przeprowadzono z 824 osobami (Rys.IV.25 i Rys.IV.26.).

Jedno z pytań dotyczyło wspólnych cech powiatów jasielskiego i krośnieńskiego. Respondenci zarówno z jednego, jak i drugiego powiatu wskazali głównie na położenie geograficzne i administracyjne, co związane jest z przynależnością regionów do tego samego województwa, bliską odległością do granicy ze Słowacją oraz zasięgiem tych samych regionów geograficznych. Jako kolejny wspólny element wskazano usługi – respondenci wymieniali w tym przypadku wspólne lokale, galerie, sklepy, restauracje, zakłady, basen.

Jednocześnie mieszkańcy uważają, że powiaty mają bardzo podobny krajobraz, podkreślano bardzo zbliżony wygląd rynków głównych miast. Inne istotne elementy wspólne, jakie wymieniano, stanowiły: infrastruktura transportowa i połączenia komunikacyjne, czyli wspólne drogi, autobusy, dworce, kolej oraz duże zakłady pracy, które dają zatrudnienie mieszkańcom obu regionów.

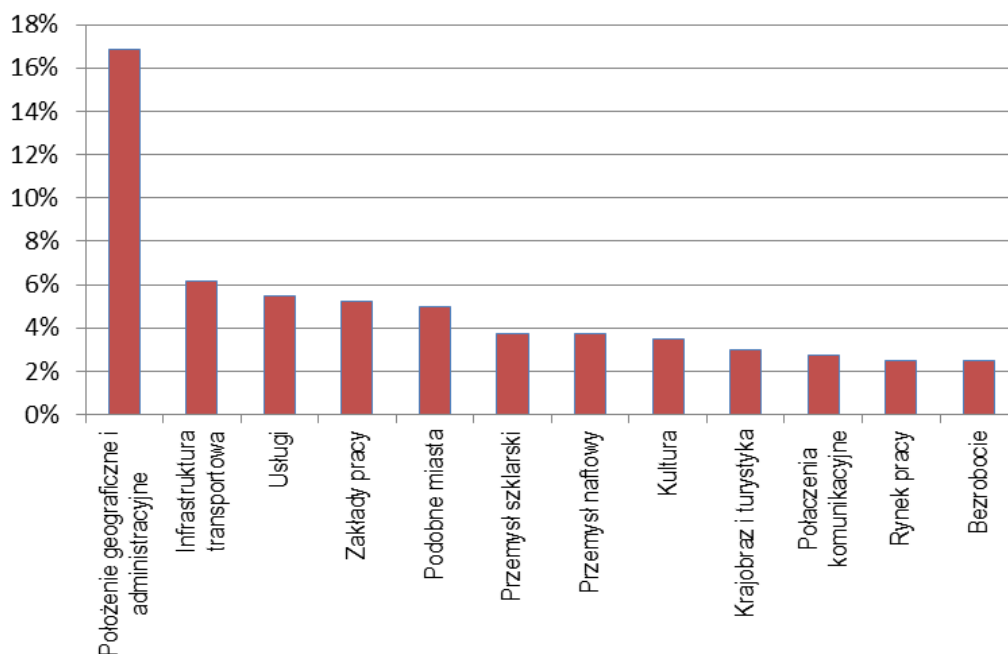

Rys. IV.24 Elementy wspólne powiatów jasielskiego i krośnieńskiego według opinii mieszkańców powiatu krośnieńskiego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sond ulicznych z mieszkańcami powiatów.

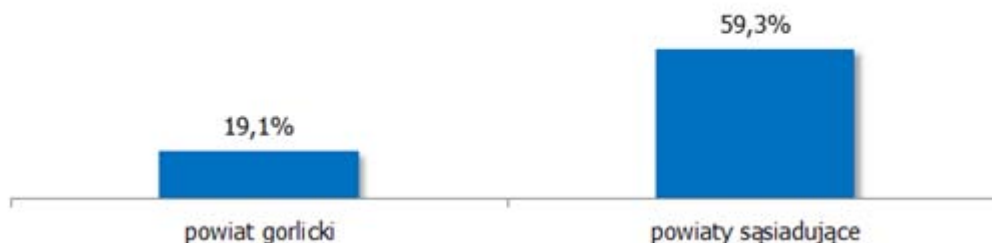
Ponadto respondenci z powiatu krośnieńskiego do elementów wspólnych zaliczyli służbę zdrowia, w szczególności szpitale oraz lekarzy. Uwagę zwrócono również na powiązania instytucji ZUS oraz współpracę powiatów w zakresie sportu, zarówno infrastruktury sportowej, jak i zespołów sportowych.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. IV.25 Elementy wspólne powiatów jasielskiego i krośnieńskiego według opinii mieszkańców powiatu jasielskiego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sond ulicznych z mieszkańcami powiatów.

Rys. IV.26 Udział osób, które potrafiły wymienić co najmniej jedną usługę, którą oferuje Krosno lub Jasło, a której brakuje w zamieszkiwanym powiecie.

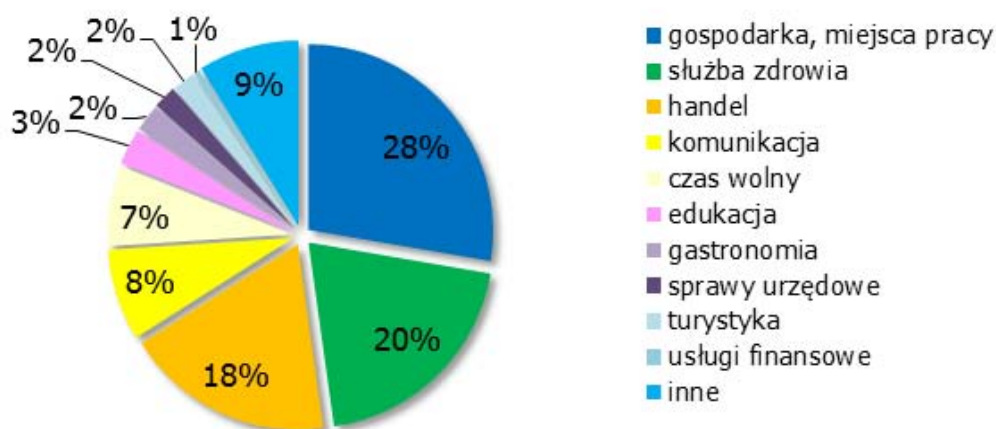
Liczba respondentów = 766

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, dane za 2014 r.

Na uwagę zasługuje również fakt, że mieszkańcy obu powiatów utożsamiają się z przemysłem szklarskim. Mieszkańcy Jasła i okolic podkreślili również, że jako wspólny element regionów należy traktować przemysł naftowy. Jednocześnie zauważyli, że wspólnym problemem, który łączy regiony jest rynek pracy oraz wysokie bezrobocie. Jedynie co piąta osoba z powiatu gorlickiego potrafiła wskazać na co najmniej jedną usługę, którą oferuje Krosno lub Jasło, a której brakuje w zamieszkiwanym przez nią powiecie (19,1%) (Rys.IV.27). Można wnioskować, że większość mieszkańców powiatu gorlickiego nie odczuwa potrzeby integracji ani z Krosnem, ani z Jasłem, ponieważ zdecydowana większość usług, których potrzebuje, jest możliwa do pozyskania „na miejscu”. Inaczej wygląda sytuacja w przypadku powiatów sąsiadujących, w których ponad połowa mieszkańców potrafiła wskazać usługi, których im brakuje w rodzinnym powiecie (53,9%).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. IV.27 Usługi, które oferuje Krosno lub Jasło, a których brakuje w powiecie gorlickim oraz powiatach sąsiadujących (wg liczby wskazań)

Liczba respondentów = 986

Liczba propozycji = 1071

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, dane za 2014 r.

Najczęściej wymienianym typem brakujących usług była „gospodarka, miejsca pracy” (28%). Jak da się zauważyć, odpowiedź ta wiąże się nie tyle z usługami, które były przedmiotem pytania, co z faktem istnienia w tych lokalizacjach bardziej rozwiniętej gospodarki, oferującej (również przyjezdnym) wolne miejsca pracy. Drugą z najczęściej wymienianych odpowiedzi była „służba zdrowia” (20%), m.in. szpital, lekarze specjaliści, uzdrowiska; kolejnymi: „handel” (18%), m.in. hipermarkety, większe sklepy; „komunikacja” (8%), m.in. kolej; usługi związane z „czasem wolnym” (7%), m.in. kino, imprezy, obiekty sportowe (Rys.IV.28).

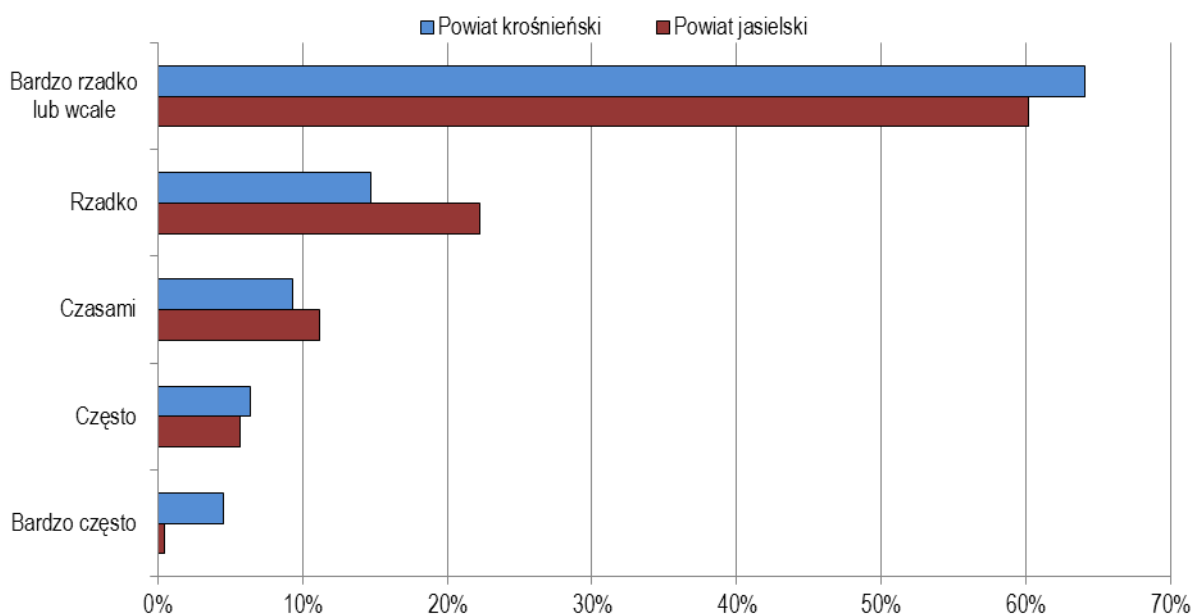
2.2.2. Powiązania regionu ze Słowacją

Wśród mieszkańców powiatów jasielskiego i krośnieńskiego przeprowadzono sondę uliczną, której celem było zbadanie związków pomiędzy powiatami a Słowacją, a także ustalenie częstości wyjazdów na Słowację oraz wskazanie głównego celu podróży. Jednocześnie respondentów poproszono o podanie konkretnych powodów, dlaczego nie podróżują częściej na Słowację.

Na pytanie odnośnie do częstości wyjazdów 65% pytanych z okolic Krosna oraz 60% pytanych z okolic Jasła odpowiedziało, że na Słowację wyjeżdżają bardzo rzadko lub wcale (Rys.IV.29). Z uzyskanych danych generalnie wynika, że mieszkańcy powiatu krośnieńskiego podróżują nieco częściej niż mieszkańcy powiatu jasielskiego, jednak związki pomiędzy powiatami a krajem sąsiednim są niewielkie. Z przeprowadzonych rozmów wynika, że mieszkańcy analizowanych powiatów najczęściej podróżują na Słowację w celach turystycznych i rekreacyjnych, m.in. uprawiają sporty górskie oraz korzystają ze źródeł wód termalnych (Rys. IV.30). Kolejnym istotnym powodem wyjazdów są zakupy, mimo iż w wielu przypadkach podkreślano, że w związku ze zmianą waluty na Słowacji wyjazdy nie są już tak opłacalne, nadal wiele osób zwłaszcza z powiatu krośnieńskiego wyjeżdża w celu nabycia czekolady i alkoholu.

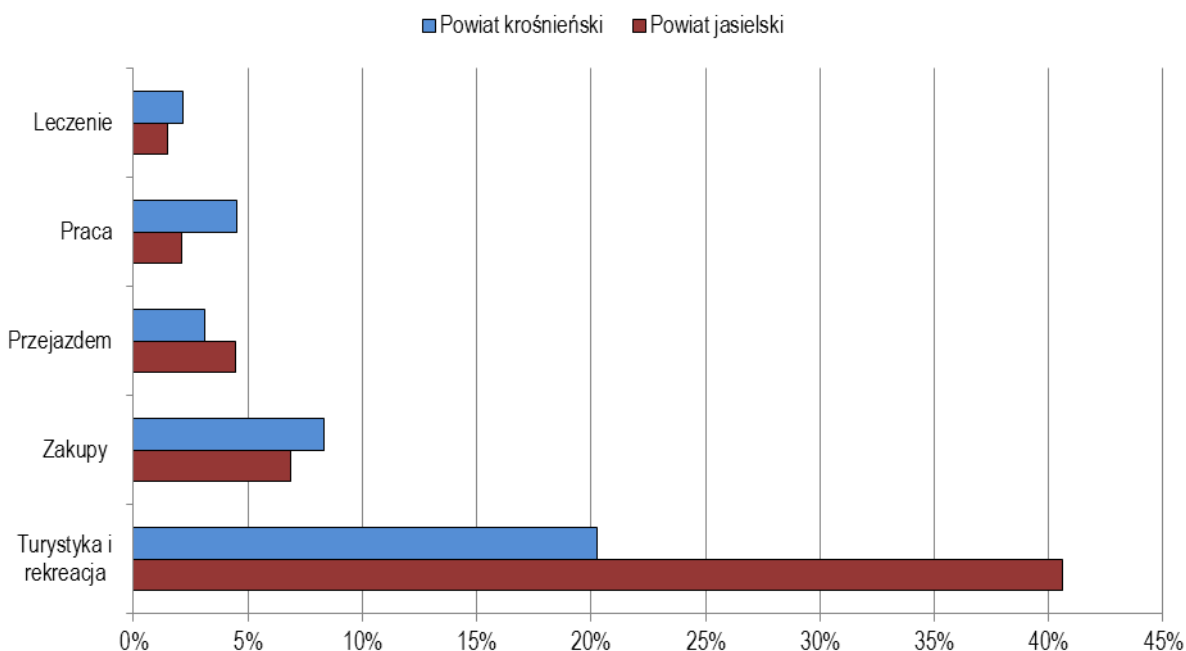
Mieszkańcy wskazali również, że wyjazdy na Słowację mają związek z innymi zagranicznymi podróżami i wtedy przejeżdżają przez teren państwa. Kilka osób stwierdziło, że wyjazdy na Słowację

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. IV.28 Częstość wyjazdów na Słowację mieszkańców powiatów jasielskiego i krośnieńskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sond ulicznych z mieszkańcami powiatów, dane z 2014 r.

Rys. IV.29 Cel wyjazdu na Słowację mieszkańców powiatów jasielskiego i krośnieńskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sond ulicznych z mieszkańcami powiatów, dane z 2014 r.

mają charakter służbowy lub odbywają się w celach leczniczych, tzn. ankietowani wyjeżdżają tam do pracy oraz ewentualnie korzystają ze słowackiej służby zdrowia, m.in. stomatologów i usług ortodontycznych.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Jednocześnie ankieterzy zadali pytanie, jakie przyczyny powodują, że wyjazdy na Słowację są ograniczane, czemu mieszkańcy powiatów nie podróżują częściej. Głównie padała odpowiedź, że aktualnie nie ma takiej potrzeby, bowiem wszystko, co znajduje się na Słowacji, można znaleźć w Polsce, m.in. atrakcje turystyczne, stoki narciarskie oraz produkty żywnościowe. Ponadto przejście Słowacji na inną walutę spowodowało, że wyjazdy tam stały się droższe, nieopłacalne i dla wielu osób przekraczają możliwości finansowe. Część ankietowanych odpowiedziała, że przyczyną ograniczenia wyjazdów jest brak czasu. Dodatkowo mieszkańcy powiatu jasielskiego wprost odpowiadali, że nie są zainteresowani tego typu wyjazdami.

Wyniki przeprowadzonej sondy ulicznej wśród mieszkańców jednoznacznie wskazują, że aktualnie nie występują silne powiązania pomiędzy powiatami jasielskim i krośnieńskim a Słowacją.

2.3. Powiązanie instytucjonalne

2.3.1. Zasięg oddziaływania instytucji publicznych

Powiaty krośnieński i jasielski, z uwagi na sąsiednie położenie w tym samym województwie, powiązane są ze sobą również pod kątem instytucjonalnym, tj. posiadają wspólne bądź zależne od siebie instytucje publiczne. W przypadku powiatu gorlickiego podobne związki nie zachodzą, poszczególne instytucje zazwyczaj podlegają nadrzędnym jednostkom związanym z województwem małopolskim.

Przykładem powiązań w zakresie instytucji analizowanych powiatów jest Urząd Statystyczny (GUS) w województwie podkarpackim. Od 1 stycznia 1999 r. główna siedziba urzędu zlokalizowana jest w Rzeszowie, natomiast pozostałe oddziały zlokalizowane są m.in. w Krośnie, Przemyślu i Tarnobrzegu. Oddział GUS w Krośnie obejmuje swoim zasięgiem powiaty bieszczadzki, brzozowski, jasielski, krośnieński, leski, sanocki, strzyżowski oraz grodzki – Krosno. Stąd można zauważyć, że Krosno jako siedziba jednostki nadrzędnej posiada wyższą pozycję w hierarchii administracji statystyki publicznej, a jego oddziaływanie obejmuje całą południową i południowo-wschodnią część województwa podkarpackiego. Urząd Statystyczny w Krakowie wraz z oddziałami terenowymi w Tarnowie i Nowym Sączu obejmuje swoim zasięgiem działania obszar województwa małopolskiego. Powiat gorlicki podlega pod Urząd Statystyczny w Tarnowie – obserwuje się więc powiązanie pod tym względem powiatu gorlickiego z tarnowskim.

W Krośnie oraz w Jaśle zlokalizowane są Placówki Terenowe Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS). Obydwie placówki podlegają pod Oddział Regionalny KRUS w Rzeszowie. W Gorlicach również zlokalizowana jest Placówka Terenowa KRUS, ale podlega ona Oddziałowi Regionalnemu w Krakowie. Podobna sytuacja występuje w przypadku Urzędów Skarbowych, Urząd Skarbowy w Krośnie oraz Urząd Skarbowy w Jaśle podlegają pod Izbę Skarbową w Rzeszowie, natomiast Urząd Skarbowy w Gorlicach podlega pod Izbę Skarbową w Krakowie. Nie obserwuje się w tym przypadku oddziaływania wykraczającego poza granice powiatu czy województwa.

W Jaśle zlokalizowany jest jeden z 49 oddziałów Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (ZUS), który obejmuje zasięgiem miasto Jasło oraz gminy Brzyska, Dębowiec, Jasło, Kołaczyce, Krempana, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski, Skołyszyn, Tarnowiec – a więc jednostki położone w powiecie jasielskim. Natomiast w tym przypadku pozostałe jednostki podległe temu oddziałowi – ZUS Inspektorat w Brzozowie, ZUS Inspektorat w Dębicy, ZUS Inspektorat w Krośnie i ZUS Inspektorat w Sanoku.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Dlatego w tym przypadku zauważyć można, że Jasło jest siedzibą jednostki wyższego szczebla, której podlegają nie tylko inspektoraty położone na jej terenie, lecz także w południowo-wschodniej części województwa, a także części zachodniej (powiat dębicki). ZUS Inspektorat w Krośnie obejmuje swoim zasięgiem jedynie powiat krośnieński i miasto Krosno. W przypadku Gorlic na terenie miasta znajduje się Inspektorat ZUS i podlega on pod ZUS Oddział w Nowym Sączu. ZUS Inspektorat w Gorlicach obejmuje zasięgiem miasto Gorlice oraz gminy Biecz, Bobowa, Gorlice, Lipinki, Łużna, Moszczenica, Ropa, Sękowa, Uście Gorlickie – a więc jednostki samorządu terytorialnego powiatu gorlickiego.

Podobna zależność ma miejsce w przypadku wojewódzkich inspektoratów ochrony środowiska (WIOŚ). Na terenie analizowanych regionów można wyróżnić Podkarpacki Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Rzeszowie, którego Delegatury zlokalizowane są w Jaśle, Przemyślu i Tarnobrzegu. Delegatura w Jaśle – obejmuje swym zasięgiem działania powiaty: bieszczadzki, brzozowski, jasielski, krośnieński, leski, sanocki oraz miasto Krosno. W przypadku powiatu gorlickiego podlega on pod Delegaturę WIOŚ w Nowym Sączu, dla której jednostką nadrzędną jest Małopolski Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Krakowie.

Innym przykładem powiązań instytucji w obrębie analizowanych powiatów jest Wojskowa Komenda Uzupełnień w Jaśle, która administruje obszarem o powierzchni około 2300 km² położonym w południowo-zachodniej części województwa podkarpackiego. W skład terenu administrowanego przez Wojskową Komendę Uzupełnień w Jaśle wchodzi trzy urzędy miast, pięć urzędów miast i gmin oraz 18 urzędów gmin wiejskich z powiatów jasielskiego, krośnieńskiego i strzyżowskiego. Wojskowa Komenda Uzupełnień w Jaśle podlega bezpośrednio pod Wojewódzki Sztab Wojskowy w Rzeszowie. Wojskowa Komenda Uzupełnień w Nowym Sączu realizuje działania związane z wykonaniem powszechnego obowiązku obrony przez mieszkańców i instytucje miasta Nowy Sącz oraz powiatów: nowosądeckiego, limanowskiego i gorlickiego. Pełni funkcję organu wykonawczego Ministra Obrony Narodowej i jest podporządkowana bezpośrednio Szefowi Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Krakowie.

W zakresie służby zdrowia powiat krośnieński i jasielski należą do jednego z 16 oddziałów wojewódzkich Podkarpackiego Oddziału Wojewódzkiego Narodowego Funduszu Zdrowia z siedzibą w Rzeszowie, natomiast gorlicki – do Małopolskiego Oddziału Wojewódzkiego Narodowego Funduszu Zdrowia z siedzibą w Krakowie. Podział ten jest zgodny z podziałem administracyjnym kraju.

Nieco odmienna sytuacja ma miejsce dla siedzib i oddziaływania prokuratur rejonowych oraz okręgowych. W Krośnie zlokalizowana jest Prokuratura Okręgowa, która sprawuje nadzór nad podległymi Prokuraturami Rejonowymi w Krośnie, Jaśle, Sanoku, Lesku i Brzozowie – ponownie występuje oddziaływanie Krosna sięgające na wschód aż po Bieszczady. Prokuratura Rejonowa w Krośnie swoim obszarem właściwości obejmuje miasto Krosno oraz gminy Chorkówka, Dukla, Iwonicz-Zdrój, Jedlicze, Korczyn, Krościenko Wyżne, Miejsce Piastowe, Rymanów i Wojaszówka (powiat krośnieński), natomiast Prokuratura Rejonowa w Jaśle obejmuje miasto Jasło oraz gminy Brzyska, Dębowiec, Jasło, Kołaczyce, Krempana, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski, Skołyszyn i Tarnowiec (a więc powiat jasielski). W przypadku powiatu gorlickiego na jego terenie zlokalizowana jest Prokuratura Rejonowa w Gorlicach, obejmująca swoim zasięgiem miasta Gorlice i Grybów (powiat nowosądecki) oraz gminy Biecz, Bobowa, Gorlice, Grybów, Lipinki, Łużna, Moszczenica, Ropa,

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Sękowa, Uście Gorlickie. Prokuratura Rejonowa w Gorlicach podlega Prokuraturze Okręgowej w Nowym Sączu oraz obejmuje jedną gminę zlokalizowaną w powiecie nowosądeckim.

Podobną zależność można zaobserwować w przypadku struktury organizacyjnej sądów. W Krośnie zlokalizowany jest Sąd Okręgowy, pod który podlegają: Sąd Rejonowy w Krośnie, Sąd Rejonowy w Jaśle, Sąd Rejonowy w Lesku i Sąd Rejonowy w Sanoku. Jednostką nadrzędną w stosunku do Sądu Okręgowego w Krośnie jest Sąd Apelacyjny w Rzeszowie. W przypadku powiatu gorlickiego na jego terenie zlokalizowany jest Sąd Rejonowy w Gorlicach, który podlega pod Sąd Okręgowy w Nowym Sączu. Jednostką nadrzędną stanowi Sąd Apelacyjny w Krakowie.

Z kolei Państwowa Inspekcja Pracy (PIP) – Okręgowy Inspektorat w Rzeszowie posiada swój oddział m.in. w Krośnie, który zasięgiem działania obejmuje powiaty jasielski, krośnieński, brzozowski, sanocki, leski oraz bieszczadzki – po raz kolejny obserwuje się oddziaływanie Krosna na wschód. Powiat gorlicki podlega pod PIP Okręgowy Inspektorat Pracy w Krakowie i jego Oddział w Nowym Sączu. W Krośnie zlokalizowane jest również Przedstawicielstwo Zamiejscowe Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie. Powiat gorlicki podlega pod Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Krakowie, którego oddziały zlokalizowane są w Nowym Sączu oraz Tarnowie.

Dodatkowo w Krośnie utworzona została delegatura Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków z siedzibą w Przemyśle, pozostałe delegatury, zlokalizowane są w Rzeszowie i Tarnobrzegu. Delegatura Wojewódzkiego Urzędu w Krośnie obejmuje swoim zasięgiem działania powiaty: bieszczadzki, brzozowski, jasielski, krośnieński, sanocki, leski i miasto Krosno. W województwie małopolskim działa Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie, którego delegatury położone są w Nowym Sączu, Nowym Targu i Tarnowie. Powiat gorlicki podlega pod delegaturę w Nowym Sączu.

Zauważyć należy również, że w Krośnie zlokalizowany jest Wojewódzki Inspektorat Weterynarii, który jest jednostką organizacyjną wchodzącą w skład zespolonej administracji rządowej w województwie podkarpackim i stanowi aparat pomocniczy Podkarpackiego Wojewódzkiego Lekarza Weterynarii w Krośnie. Jest to jednostka budżetowa finansowana z budżetu Wojewody Podkarpackiego. Siedziba Wojewódzkiego Inspektoratu Weterynarii w Krośnie została ustalona Zarządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie ustalenia siedzib jednostek organizacyjnych stanowiących aparat pomocniczy kierowników zespolonych służb, inspekcji i straży wojewódzkich (MP Nr 45, poz. 638 z 1998 r.). Wojewódzkiemu Inspektoratowi Weterynarii w Krośnie podlegają bezpośrednio m.in. Powiatowy Inspektorat Weterynarii w Jaśle oraz Powiatowy Inspektorat Weterynarii w Krośnie. W przypadku Gorlic, na terenie powiatu zlokalizowany jest Powiatowy Inspektorat Weterynarii w Gorlicach, który podlega pod Wojewódzki Inspektorat Weterynarii w Krakowie. Wojewódzkie Inspektoraty Weterynarii są jednostkami podrzędnymi w stosunku do centralnego organu administracji rządowej, który stanowi Główny Inspektorat Weterynarii, kierowany przez Głównego Lekarza Weterynarii.

W przypadku policji nadrzędną jednostką w województwie podkarpackim jest Komenda Wojewódzka Policji w Rzeszowie, natomiast w województwie małopolskim Komenda Wojewódzka Policji w Krakowie. Komendzie wojewódzkiej podlegają komendy miejskie oraz komendy powiatowe – nie obserwuje się tu oddziaływania ponadpowiatowego. Podobnie jest w przypadku jednostek

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Państwowej Straży Pożarnej (PSP). Jednostką nadrzędną jest Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej, następnie Komendy Wojewódzkie PSP (16) oraz Komendy Powiatowe (miejskie) PSP. Z uwagi na położenie w województwie podkarpackim. Podobne powiązania można zaobserwować w przypadku jednostek straży granicznej. Placówka Straży Granicznej w Sanoku obejmuje swoim zasięgiem odcinek granicy państwowej ze Słowacją o długości ok. 98 km. Od strony północnej graniczy z Placówką w Rzeszowie-Jasionce, od zachodu – z województwem małopolskim. Strefa działania Placówki to obszar znajdujący się na terenie powiatów jasielskiego, krośnieńskiego, brzozowskiego, gmin Sanok, Zagórz oraz Tyrawa Wołoska z powiatu sanockiego, gminy Lesko z powiatu leskiego, gmin Dynów i Błażowa z powiatu rzeszowskiego. Przez strefę działania PSG przebiega droga prowadząca do przejścia granicznego z Ukrainą w Krościenku oraz do granicy państwa ze Słowacją. Placówka Straży Granicznej w Sanoku powstała w 2008 roku, następnie została włączona w zasięg działania Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej. Powiat gorlicki podlega bezpośrednio pod Śląsko-Małopolski Oddział Straży Granicznej w Raciborzu.

Kolejne instytucjonalne powiązania pomiędzy analizowanymi powiatami występują w przypadku Wojewódzkiego Ośrodka Ruchu Drogowego (WORD). W Krośnie zlokalizowany jest jeden z trzech ośrodków działających na terenie województwa podkarpackiego, pozostałe znajdują się w Przemyślu i Rzeszowie. Nadzór nad Ośrodkami sprawuje Zarząd Województwa Podkarpackiego. Z sond ulicznych przeprowadzonych wśród mieszkańców powiatów jasielskiego i krośnieńskiego wynika, że występuje bardzo duża zależność pomiędzy Krosnem a innymi powiatami w zakresie korzystania z ośrodka WORD. Ponadto również mieszkańcy Gorlic często przystępują do egzaminów w Krośnie, pomimo funkcjonowania Małopolskiego Ośrodka Ruchu Drogowego w Nowym Sączu.

Nadrzędna rola powiatu krośnieńskiego na tle sąsiednich powiatów jest widoczna również w strukturze działania jednostek polskiego górnictwa. W Krośnie zlokalizowany jest Okręgowy Urząd Górniczy, który zasięgiem działania obejmuje całe województwo podkarpackie. W przypadku powiatu gorlickiego podlega on pod Okręgowy Urząd Górniczy w Krakowie.

Inną instytucją, która jest ściśle powiązana z powiatami krośnieńskim i jasielskim, są Lasy Państwowe (LP). To największa w Unii Europejskiej organizacja zarządzająca lasami należącymi do Skarbu Państwa. Model zarządzania w Lasach Państwowych oparty jest na trzech szczeblach: Dyrektor Generalny LP powoływany przez Ministra Środowiska, Regionalne Dyrekcje LP (17) oraz Nadleśnictwa (430). Jedną z Regionalnych Dyrekcji Lasów Państwowych zlokalizowana jest w Krośnie, gdzie nadzoruje gospodarkę leśną w 26 nadleśnictwach na obszarze Podkarpacia i na fragmencie woj. małopolskiego, tj. Nadleśnictwa Baligród, Bircza, Ustrzyki Dolne Brzozów, Cisna, Dukla, Dynów, Głogów, Kańczuga, Kolbuszowa, Kołaczyce, Komańcza, Krasiczyn, Lesko, Leżajsk, Lubaczów, Lutowiska, Mielec, Narol, Oleszyce, Jarosław, Rymanów, Sieniawa, Strzyżów, Stuposiany, Tuszyna. Teren ten obejmuje 21 powiatów ziemskich i 143 gminy. Nadleśnictwa Powiatu Gorlickiego podlegają Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Krakowie.

Zależności instytucjonalne można zaobserwować również w przypadku jednostek zarządzających parkami krajobrazowymi. W Krośnie w 1995 roku został utworzony przez wojewodę krośnieńskiego Zespół Karpackich Parków Krajobrazowych. W skład Zespołu Karpackich Parków Krajobrazowych w Krośnie wchodzi cztery parki krajobrazowe: Czarnorzecko-Strzyżowski Park Krajobrazowy, Jaśliski Park Krajobrazowy, Ciśniańsko-Wetliński Park Krajobrazowy oraz Park Krajobrazowy Doliny Sanu.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Wspomiane parki znajdują się także w powiatach sanockim, leskim i bieszczadzkim oraz strzyżowskim i dynowskim. W przypadku Parku Krajobrazowego Pasma Brzanki, który zlokalizowany jest w części województwa małopolskiego na terenie sześciu gmin: Gromnik, Ryglice, Rzepiennik Strzyżewski, Szerzyny, Tuchów oraz w części województwa podkarpackiego na obszarze dwóch gmin: Jodłowej i Szerzyn, zarząd Parku zlokalizowany jest w Tarnowie.

Powiązania instytucjonalne można zaobserwować w przypadku Polskiego Związku Wędkarskiego (PZW). PZW jest kontynuatorem historii i tradycji zorganizowanego wędkarstwa polskiego. Struktury organizacyjne PZW tworzą koła (ok. 2500) i okręgi (45) jako organizacyjne jednostki terenowe. Związkiem kieruje Zarząd Główny w Warszawie, organizując pracę stowarzyszenia. PZW prowadzi działalność w zakresie zagospodarowania i ochrony wód, realizuje politykę ekologiczną państwa, zgodną z przyjętymi przez Polskę międzynarodowymi konwencjami i dyrektywami Unii Europejskiej. Jeden z okręgów PZW zlokalizowany jest w Krośnie i podlegają mu koła w Jaśle oraz innych miejscowościach powiatów jasielskiego i krośnieńskiego. Koła PZW w Gorlicach podlegają pod okręg Nowy Sącz. Analogiczna sytuacja ma miejsce w przypadku Polskiego Związku Łowiectwa (PZŁ). W Krośnie zlokalizowany jest okręg PZŁ, który obejmuje swoim zasięgiem okoliczne miejscowości i powiaty, m.in. powiat jasielski. Powiat gorlicki podlega pod okręg nowosądecki.

Powiązania pomiędzy powiatami krośnieńskim i jasielskim zachodzą także w przypadku instytucji kultury. Muzeum Podkarpackie w Krośnie powstało w 1954 r. jako Muzeum Regionalne PTTK, w 1958 r. stało się instytucją państwową pod nazwą Muzeum w Krośnie, a od 1975 r. – Muzeum Okręgowe. W Trzcinicy koło Jasła Muzeum Okręgowe posiada swój oddział – skansen archeologiczny, tzw. Karpacka Troja. Skansen Karpacka Troja powstał w miejscu odkrycia jednego z najstarszych grodzisk w Polsce zwanego Wałami Królewskimi, którego początki sięgają wczesnej epoki brązu. Dokonano na nim odkryć archeologicznych datowanych na początki epoki brązu i wczesne średniowiecze.

Jednocześnie powiązania powiatów obserwuje się w strukturach kościoła katolickiego. Diecezja Rzeszowska obejmuje m.in. Dekanat Biecz, Dekanat Brzostek, Dekanat Wielopole Skrzyńskie, Dekanat Tyczyn, Dekanat Strzyżów, Dekanat Sokołów Małopolski, Dekanat Sędziszów Małopolski, Dekanat Rzeszów - Zachód, Dekanat Rzeszów - Wschód, Dekanat Rzeszów - Południe, Dekanat Rzeszów - Północ, Dekanat Rzeszów - Północ, Dekanat Ropczyce, Dekanat Nowy Żmigród, Dekanat Jasło - Zachód, Dekanat Jasło - Wschód, Dekanat Głogów Małopolski, Dekanat Gorlice, Dekanat Frysztak, Dekanat Dębowiec, Dekanat Czudec. Natomiast Dekanaty Krosno I, Krosno II i Krosno III wchodzi w skład archidiecezji przemyskiej. Jednostką nadrzędną w stosunku do diecezji rzeszowskiej i archidiecezji przemyskiej jest metropolia przemyska. Związki pomiędzy analizowanymi powiatami można zaobserwować w przypadku nawiązywania współpracy pomiędzy poszczególnymi instytucjami w zakresie edukacji i turystyki. Przykładowo Centrum Edukacji i Pracy Młodzieży OHP w Krośnie nawiązało współpracę z Zakładem Karnym w Jaśle, w celu nauczania skazanych, jak aplikować o pracę. Powiat Jasielski i Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Pigonia w Krośnie rozpoczęły współpracę dotyczącą popularyzacji nauki, wspólnych przedsięwzięć edukacyjnych i społecznych. Obserwowane są również inicjatywy w zakresie edukacji przedszkolnej, np. w Zespole Karpackich Parków Krajobrazowych w Krośnie odbyła się edukacja dla dzieci z Przedszkola Miejskiego nr 13 w Jaśle.

Na terenie Krosna działa Lokalna Organizacja Turystyczna "Beskid Niski", której celem jest promocja

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Beskidu Niskiego jako krainy historycznych i przyrodniczych atrakcji turystycznych oraz inicjowanie przedsięwzięć istotnych dla rozwoju turystyki w tym regionie. Stowarzyszenie zrzesza: samorządy, biura i organizacje turystyczne, zarządców atrakcji turystycznych, hotelarzy, gospodarstwa agroturystyczne oraz osoby fizyczne z powiatów: krośnieńskiego i jasielskiego.

Ponadto współpracę, zwłaszcza w sferze oświaty, w dziedzinie infrastruktury drogowej oraz rozwoju gospodarczego, turystycznego regionu, nawiązały ze sobą powiaty jasielski i gorlicki. U podstaw tej współpracy leży nie tylko fakt wieloletnich związków mieszkańców obu powiatów i przenikanie się rynków pracy, ale w szczególności bardzo zbliżone problemy rozwojowe i tożsamość kulturowa. Celem obu powiatów jest podjęcie ekonomicznych i projektowych przygotowań do budowy drogi ekspresowej, łączącej realizowaną obecnie autostradę A4 – od węzła tarnowskiego do włączenia do drogi krajowej nr 28 na wysokości miejscowości Skołyszyn - Biecz. Skomunikuje ona powiaty jasielski i gorlicki z Krakowem, Warszawą i Wrocławiem, bez konieczności przejazdu drogami lokalnymi. Projekt, dzięki staraniom Zarządu Powiatu Gorlickiego, wpisany został do Strategii Rozwoju Transportu Województwa Małopolskiego.

Poza tym powiaty jasielski i gorlicki realizują wspólnie projekt „Rozwój infrastruktury drogowej pomiędzy powiatem gorlickim, jasielskim i bardejowskim” w ramach priorytetu 1.1 Programu Współpracy Transgranicznej Polska – Słowacja 2007-2013. Ogółem w ramach projektu zmodernizowanych zostanie ponad 32 km dróg w strefie przygranicznej, z tego aż 23 km na terenie powiatu gorlickiego.

Podsumowując, należy podkreślić, że analizowane powiązania instytucjonalne dla Krosna, Jasła i Gorlic są silnie związane z głównymi jednostkami na szczeblu wojewódzkim. Największym oddziaływaniem w zakresie instytucji charakteryzuje się Krosno. W Krośnie zlokalizowane są jednostki nadrzędne o działaniu ponadlokalnym, np. Prokuratura Okręgowa, Sąd Okręgowy, Wojewódzki Inspektorat Weterynarii w Krośnie, PIP Oddział w Krośnie, Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych, okręg Polskiego Związku Wędkarstwa, okręg Polskiego Związku Łowieckiego, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków delegatura w Krośnie, które swoim zasięgiem obejmują głównie tereny powiatów jasielskiego, sanockiego, strzyżewskiego i brzozowskiego. Powiat krośnieński podlega Jasłu tylko w przypadku instytucji ZUS, bowiem w Jasle zlokalizowany jest jeden z 49 krajowych oddziałów ZUS, Wojskowej Komendy Uzuppełnień w Jasle oraz delegatury WIOŚ.

W przypadku Gorlic nie znaleziono żadnych zależności w strukturze działania instytucji publicznych z powiatami jasielskim i krośnieńskim. Należy jednak zwrócić uwagę, że instytucje zlokalizowane na terenie powiatu gorlickiego powiązane są z powiatem nowosądeckim, np. zasięg działania Prokuratury Okręgowej w Gorlicach obejmuje również miasto Grybów zlokalizowane w powiecie nowosądeckim. Powiązania wybranych instytucji w powiatach jasielskim, krośnieńskim i gorlickim przedstawiono w poniższej tabeli (Tab.IV.3).

Tab. IV.3 Powiązania wybranych instytucji w powiatach jasielskim, krośnieńskim i gorlickim

Instytucja nadrzędna	Instytucja Podlegająca	Przybliżony obszar działania
GUS Rzeszów	Oddział Krosno	Krosno, Jasło i powiaty bieszczadzki, brzozowski, jasielski,

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

		<p>krośnieński, leski, sanocki, strzyżowski</p>
GUS Kraków	Oddział Tarnów	powiat gorlicki
Oddział Regionalny KRUS w Rzeszowie	Urząd Skarbowy w Krośnie Oddział Terenowy KRUS Krosno	Krosno, powiat krośnieński
Izba Skarbowa Rzeszów	Urząd Skarbowy w Jaśle Oddział Terenowy KRUS Jasło	Jasło, powiat jasielski
Oddział Regionalny KRUS w Krakowie Izba Skarbowa w Krakowie	Urząd Skarbowy w Gorlicach Oddział Terenowy KRUS Gorlice	powiat gorlicki
	Oddział ZUS Jasło	Jasło oraz gminy Brzyska, Dębowiec, Jasło, Kołaczyce, Krempna, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski, Skołyszyn, Tarnowiec; podlegają mu jednostki ZUS Inspektorat w Brzozowie, ZUS Inspektorat w Dębicy, ZUS Inspektorat w Krośnie i ZUS Inspektorat w Sanoku ZUS Inspektorat w Krośnie obejmuje Krosno oraz gminy Chorkówka, Dukla, Iwonicz-Zdrój, Jedlicze, Korczyna, Krościenko Wyżne, Miejsce Piastowe, Rymanów, Wojaszówka, Jaśliska.
Podkarpacki Oddział Wojewódzkiego NFZ		m. in. powiaty jasielski i krośnieński
Małopolski Oddział Wojewódzkiego NFZ		m.in. powiat gorlicki
	Krosno Prokuratura Okręgowa w Krośnie	Prokuratury Rejonowe w Krośnie, Jaśle, Sanoku, Lesku i Brzozowie Prokuratura Rejonowa w Krośnie - miasto Krosno oraz gminy Chorkówka, Dukla, Iwonicz-Zdrój, Jedlicze, Korczyna, Krościenko Wyżne, Miejsce Piastowe, Rymanów i Wojaszówka. Prokuratura Rejonowa w Jaśle obejmuje miasto Jasło oraz gminy Brzyska, Dębowiec, Jasło, Kołaczyce, Krempna, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski, Skołyszyn i Tarnowiec.
Prokuratura Okręgowa w Nowym Sączu	Prokuratura Rejonowa w Gorlicach	Miasta Gorlice i Grybów oraz gminy Biecz, Bobowa, Gorlice, Grybów, Lipinki, Łużna, Moszczenica, Ropa, Sękowa, Uście Gorlickie
Okręgowy Inspektorat w Rzeszowie	PIP Oddział W Krośnie	Powiaty jasielski, krośnieński, brzozowski, sanocki, leski oraz bieszczadzki
PIP Okręgowy Inspektorat Pracy w Krakowie	PIP Oddział W Nowym Sączu	m. in. powiat gorlicki

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Komenda Wojewódzka Policji w Rzeszowie	Komenda Powiatowa Policji w Jaśle Komenda Miejska Policji w Krośnie	Powiat jasielski Powiat krośnieński
Komenda Wojewódzka Policji w Krakowie	Komenda Powiatowa Policji w Gorlicach	Powiat gorlicki
Dyrektor Generalny Lasów Państwowych	Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Krośnie	Nadleśnictwa Baligród, Bircza, Ustrzyki Dolne Brzozów, Cisna, Dukla, Dynów, Głogów, Kańczuga, Kolbuszowa, Kołaczyce, Komańcza., Krasiczyn, Lesko, Leżajsk, Lubaczów, Lutowiska, Mielec, Narol, Oleszyce, Jarosław, Rymanów, Sieniawa, Strzyżów, Stuposiany, Tuszyna.
Dyrektor Generalny Lasów Państwowych	Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Krakowie	Nadleśnictwa Powiatu Gorlickiego
Okręg PZW w Krośnie/ Okręg PZŁ w Krośnie	-	Koła PZW/PZŁ w Jaśle, Krośnie, w powiecie jasielskim i krośnieńskim
Okręg PZW Nowy Sącz/ Okręg PZŁ Nowy Sącz	-	Koła PZW/PZŁ w powiecie gorlickim

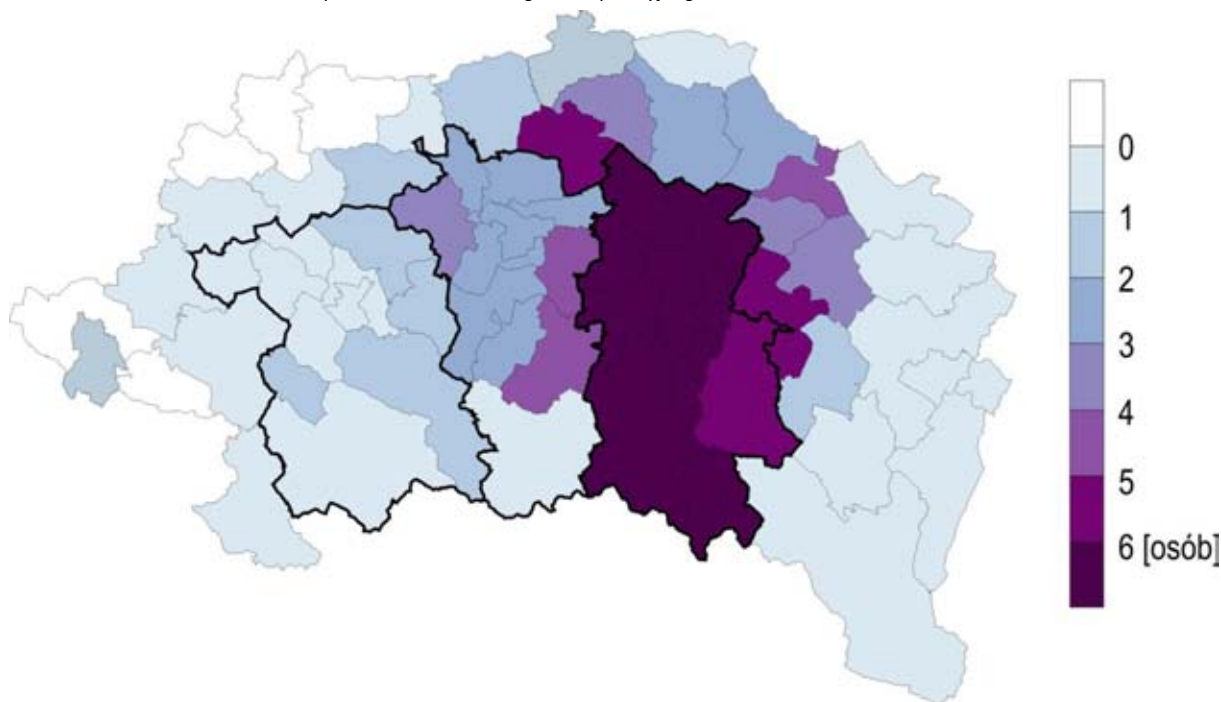
2.3.2. Dojazdy do wybranych instytucji publicznych

W celu określenia powiązań gmin z instytucjami zlokalizowanymi w ośrodkach wyższego rzędu powiatów krośnieńskiego, jasielskiego i gorlickiego przeprowadzono badania w trzech przykładowych podmiotach:

- Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej (PWSZ) w Krośnie im. Stanisława Pigonia – o dużym zasięgu dojazdów osób uczęszczających do tej uczelni, co świadczy o randze instytucji i ponadlokalnym oddziaływaniu Krosna jako ośrodka akademickiego;
- Uzdrowisku Iwonicz-Zdrój – duży zakład pracy o regionalnej funkcji turystycznej, ale również jednostka istotna dla lokalnego rynku pracy zlokalizowana w bliskiej odległości od Krosna;
- Magurskim Parku Narodowym – największy pracodawca na terenie jednej gminy położonej peryferyjnie (gmina Krempna).

Do PWSZ im. Stanisława Pigonia w Krośnie na studia stacjonarne uczęszcza łącznie 2444 osób (rok akademicki 2013/2014). Rys. IV. 31 prezentuje liczbę studentów studiów stacjonarnych na 1 tys. mieszkańców w gminach obszaru badań, którą można utożsamiać z zasięgiem intensywnych dojazdów do tej placówki. Zasięg dojazdów w dużym stopniu pokrywa się z granicami powiatu krośnieńskiego (powyżej 6 osób na 1 tys. mieszkańców we wszystkich gminach poza gminą Rymanów), a więc można stwierdzić, że placówka ta pełni kluczową funkcję w kształceniu miejscowej ludności. Krośnieński ośrodek akademicki posiada jednak znaczne oddziaływanie ponadlokalne sięgające gmin wschodniej części powiatu gorlickiego (powyżej jednej osoby na 1 tys. mieszkańców). Poza powiatem krośnieńskim duża liczba studentów tej szkoły pochodzi z gminy Fryszak (powiat strzyżowski), gminy Besko (powiat sanocki) oraz gminy Haczów (powiat brzozowski). Nieco mniejsze natężenie dojazdów posiadają pozostałe gminy powiatów brzozowskiego i strzyżowskiego – Brzozów,

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

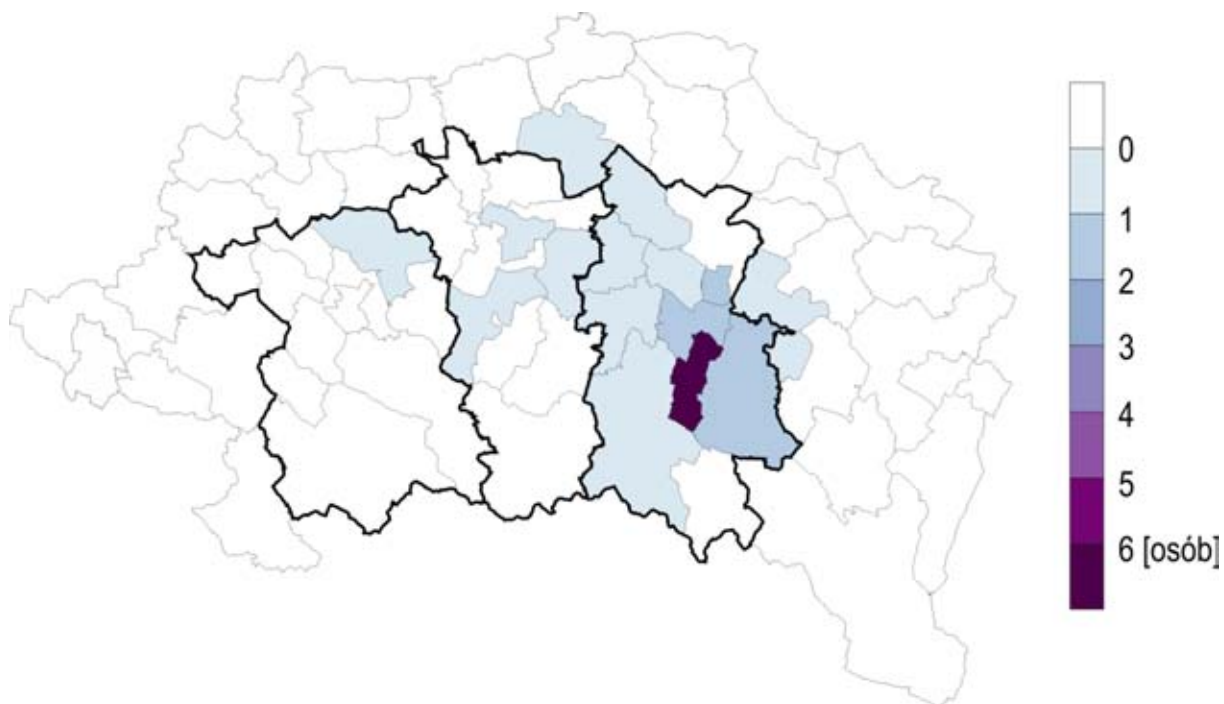
Rys. IV.31. Liczba studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej na 1 tys. mieszkańców w gminach powiatu krośnieńskiego, jasielskiego i gorlickiego oraz wybranych gminach powiatów sąsiadujących w roku akademickim 2013/2014.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PWSZ w Krośnie.

Domaradz oraz Wiśniowa. Powyżej trzech studentów na 1 tys. mieszkańców uczęszcza do Krosna z gmin Tarnowiec i Nowy Żmigród (powiat jasielski). Układ ten potwierdza silne powiązania gmin Frysztak i Haczów i wskazuje, że są one najbardziej powiązane z Krosnem. W przypadku szkół wyższych w mniejszym stopniu oddziaływanie Krosna widoczne jest w powiecie jasielskim ze względu na szkoły wyższe w Jaśle.

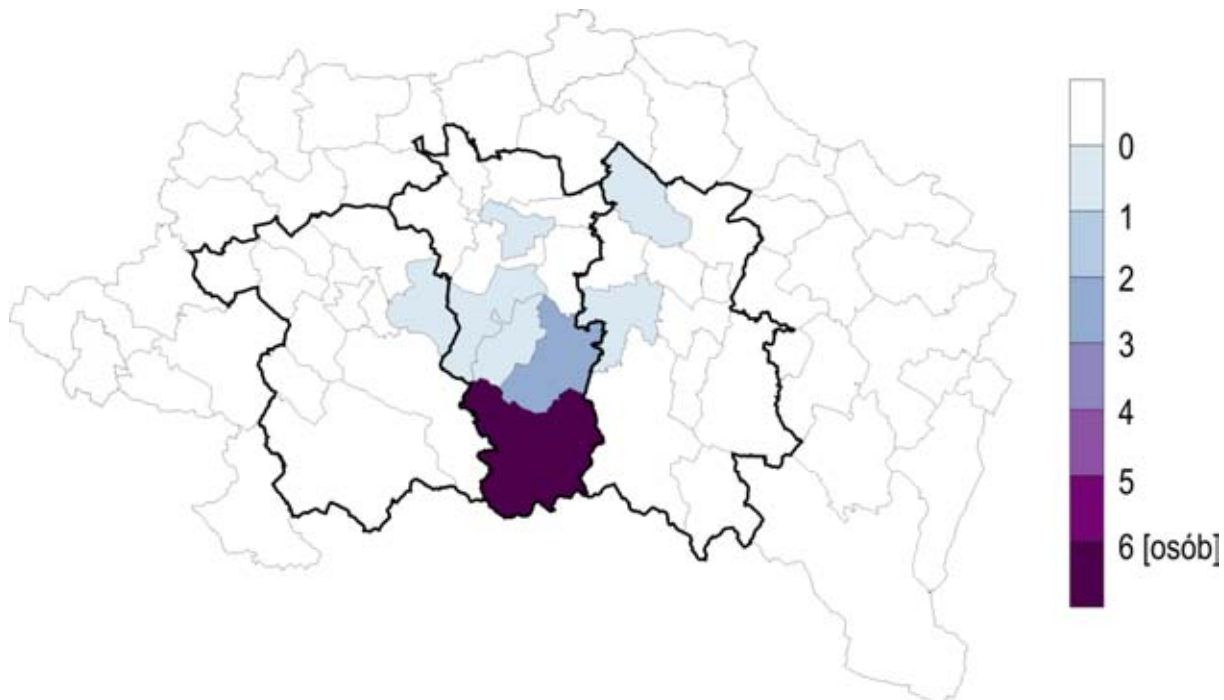
Na terenie Uzdrowiska pracuje łącznie 246 osób, z czego większość pochodzi z gminy Iwonicz-Zdrój. Pozostała kadra dojeżdża z sąsiednich gmin, ale w przewadze z powiatu krośnieńskiego (odległość od Krosna wynosi około 16 km). Pozostali pracownicy z powiatu jasielskiego pochodzą głównie z gminy Jasło, Tarnowiec i Dębowiec, natomiast w przypadku powiatu gorlickiego pracownicy pochodzą wyłącznie z gminy Biecz. Układ ten pokazuje, że zasięg oddziaływania lokalnego pracodawcy nie zawsze ogranicza się do gmin sąsiadujących, lecz może miejscami obejmować dużą część powiatu lub przekraczać jego granice. Trzecim przykładem jest oddziaływanie firmy lokalnej jako dominującego pracodawcy w peryferyjnie położonej gminie Krempna. Magurski Park Narodowy daje zatrudnienie 82 osobom, którzy pochodzą z gminy Krempna, natomiast pozostali dojeżdżają głównie z bezpośrednio sąsiadującej gminy Nowy Żmigród oraz gmin Osiek Jasielski i Dębowiec, a tylko kilka osób z Jasła. Zasięg oddziaływania tej instytucji jako miejsca pracy ograniczony jest właściwie do dwóch gmin.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. IV.32. Liczba pracowników Uzdrawiska Iwonicz-Zdrój na 1 tys. mieszkańców w gminach powiatu krośńskiego, jasielskiego i gorlickiego oraz wybranych gminach powiatów sąsiadujących w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Uzdrawiska Iwonicz-Zdrój.

Rys. IV.33. Liczba pracowników Magurskiego Parku Narodowego na 1 tys. mieszkańców w gminach powiatu krośńskiego, jasielskiego i gorlickiego oraz wybranych gminach powiatów sąsiadujących 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Dyrekcji Magurskiego Parku Narodowego.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

2.4. Współpraca jednostek samorządu terytorialnego

W powiecie krośnieńskim można zaobserwować wiele pozytywnych przykładów w zakresie współpracy jednostek samorządu terytorialnego. Tego typu współpraca dostrzegana jest przede wszystkim w obszarze kultury. Gminy współpracują ze sobą, organizując imprezy o charakterze kulinarnym, sportowym, religijnym, artystycznym. Ponadto organizowane są liczne szkolenia dla administracji publicznej oraz organizacji pozarządowych.

Inny rodzaj współpracy widoczny jest w zakresie wspólnego korzystania z instrumentów finansowych i pozyskiwania funduszy pochodzących ze środków Unii Europejskiej. Najintensywniej wykorzystywanym instrumentem finansowym aktywizującym współpracę pomiędzy gminami jest Program Rozwoju Obszarów Wiejskich. Głównym działaniem w ramach osi priorytetowej IV jest inicjatywa LEADER, która ma na celu m. in. budowanie kapitału społecznego poprzez aktywizację mieszkańców oraz przejęcie odpowiedzialności za rozwój swojego regionu. Do realizacji tego celu w powiecie krośnieńskim powołane zostały stowarzyszenia zajmujące się w sposób innowacyjny rozwojem terenów wiejskich, zwane Lokalnymi Grupami Działania (LGD). Członkami LGD są m.in. przedstawiciele samorządów gmin, placówek oświaty, kultury, parafii, organizacji i stowarzyszeń działających na danym terenie, firm, spółdzielni. W ramach współpracy jednostek samorządu terytorialnego, zwłaszcza LGD, w okresie 2009-2012 zorganizowano wiele imprez o charakterze kulturalno-szkoleniowym. Wydarzenie odbywały się w następujących miejscowościach:

- 1) Bóbrka: Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego im. Ignacego Łukasiewicza w Bóbrce. Współpraca: gmina Chorkówka, gmina Jedlicze, wieś Wietrzno, wieś Mszana.
- 2) Jasło: turniej sportowo-kulturalny. Współpraca: gmina Bukowsko, gmina Krosno, gmina Jedlicze, urząd marszałkowski Rzeszów.
- 3) Lubatowa: impreza kulturalno-muzyczna. Współpraca: Iwonicz-Zdrój.
- 4) Lubatowa: impreza sportowa. Współpraca: Kraków, Krosno, Jasło, Krościenko Wyżne, Sanok, Poznań, Tychy, Warszawa, Leska, Iwonicz Zdrój, Łańcut, Wrocanki, Rzeszów, gminy słowackie.
- 5) Krosno: impreza kulturalno-artystyczna. Współpraca: wszystkie gminy powiatu krośnieńskiego.
- 6) Krosno: szkolenie – Wdrażania osi 4 Leader PROW 2007-2013. Uczestnicy: rolnicy, przedsiębiorcy, instytucje publiczne, organizacje pozarządowe. Współpraca: wszystkie gminy powiatu krośnieńskiego.
- 7) Dukla: impreza kulturalno-religijna. Współpraca: wszystkie gminy powiatu krośnieńskiego.
- 8) Kraków: szkolenie – Wdrażanie projektów dla LGD/ PROW 2007-2013. Uczestnicy/współpraca: reprezentanci LGD z województw małopolskiego, podkarpackiego, łódzkiego i świętokrzyskiego.
- 9) Sieniawa: szkolenie – Wdrażanie Osi 4 LEADER - PROW 2007-2013. Uczestnicy/współpraca: przedstawiciele Lokalnych Grup Działania ze wszystkich powiatów woj. podkarpackiego oraz Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, MRiRW i ARiMR a także delegacje z województw: pomorskiego, świętokrzyskiego, kujawsko-pomorskiego, warmińsko-mazurskiego, lubelskiego.
- 10) Rzeszów: szkolenie – Targi Lokalnych Grup Działania z terenu Województwa Podkarpackiego.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Uczestnicy/współpraca: 28 lokalnych grup działania spośród 31 istniejących na Podkarpaciu.

11) Arłamowo: szkolenie – Wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju przez LGD.

Uczestnicy/współpraca: przedstawiciele Lokalnych Grup Działania z województwa podkarpackiego.

Wśród lokalnych grup działania działających na obszarze powiatu krośnieńskiego można wymienić Czarnorzecko-Strzyżowską. Stowarzyszenie to działa na terenie sześciu gmin znajdujących się w południowej części województwa podkarpackiego. Trzy gminy znajdują się w powiecie strzyżowskim: Strzyżów, Wiśniowa, Frysztak i trzy w powiecie krośnieńskim: Wojaszówka, Korczyzna i Krościenko Wyżne. Nazwa LGD pochodzi od Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego, na obszarze którego częściowo leżą wszystkie wspomniane gminy.

Przykładowe projekty finansowane przez Czarnorzecko-Strzyżowską LGD w 2013 w ramach działania 4.1/413 „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” w zakresie małych projektów (tj. operacji, które nie odpowiadają warunkom przyznania pomocy w ramach działań osi 3 PROW, ale przyczyniają się do osiągnięcia jej celów), można wymienić: remonty i wyposażenie świetlic wiejskich, tworzenie punktów dostępu do internetu, organizację imprez sportowych i kulturalnych, reaktywację i renowację budynków muzealnych, przygotowanie i druk materiałów promocyjnych z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu.

Kolejnym przykładem lokalnej grupy działania aktywnej w obszarze powiatu krośnieńskiego jest Stowarzyszenie „Kraina Nafty”, która – tak jak pozostałe tu wymienione – współfinansowana jest ze środków Unii Europejskiej w ramach osi 4 PROW 2007-2013 (LEADER). Obszar „Kraina Nafty” tworzą gminy: Chorkówka, Dukła, Iwonicz-Zdrój, Jaśliska, Jedlicze i Miejsce Piastowe. LGD działa na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, ochrony i promocji środowiska naturalnego, krajobrazu i zasobów historyczno-kulturowych, turystyki oraz popularyzacji i rozwoju produkcji wyrobów regionalnych.

W ciągu ostatnich lat Kraina Nafty zrealizowała m.in.: projekt aktywizacji zawodowej i społecznej „Przepis na sukces” (współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Działanie 7.4 POKL „Niepełnosprawni na rynku pracy”), projekt edukacyjny „Młodzież z klasą” (współfinansowany przez PO Kapitał Ludzki, Priorytet IX Rozwój Wykształcenia i Kompetencji w Regionach, Działanie 9.5 Oddolne Inicjatywy Edukacyjne na Obszarach Wiejskich), projekt aktywizacji społecznej „Starość też radość, a młodość trwa wiecznie” (w ramach rządowego Programu na rzecz aktywności społecznej osób starszych), którego celem były integracja międzypokoleniowa i zwiększenie aktywności społecznej dwóch grup wiekowych – osób starszych, które ukończyły 60 rok życia, oraz młodzieży, która nie ukończyła jeszcze 18 roku życia.

Innym przykładem prężnie działającej lokalnej grupy działania jest Stowarzyszenie „Dorzecze Wisłoka”. Stowarzyszenie działa na terenie czterech gmin, z tego trzech powiatu sanockiego (Besko, Bukowsko, Zarszyn), oraz jednej powiatu Krośnieńskiego (Rymanów), w południowej części województwa podkarpackiego. Stowarzyszenie jest przykładem ponadpowiatowej współpracy gmin.

W celach strategicznych członkowie Stowarzyszenia podkreślają wzrost atrakcyjności turystycznej tej części Beskidu Niskiego. Ich realizacja ma zapewnić rozwój ekonomiczny regionu oraz podnieść jego atrakcyjność turystyczną. Przy realizowanych projektach Stowarzyszenie współpracowało z gminami słowackimi oraz węgierską grupą Zeplen Nektar Leader. W ciągu ostatnich lat „Dorzecze Wisłoka”

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

zrealizowało m.in. projekt promocyjny w obszarze turystyki „Produkt lokalny zaprogramowany na sukces – produkty lokalne i ich znaczenie w rozwoju turystyki wiejskiej”.

W powiecie jasielskim współpraca jednostek samorządu terytorialnego jest znacznie słabiej rozwinięta niż w powiecie krośnieńskim i odbywa się przede wszystkim w ramach Strategii Rozwoju Powiatu Jasielskiego na lata 2007-2015 oraz Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Powiecie Jasielskim na lata 2008-2015. Strategie te realizowane są przy wsparciu finansowym Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. W celu wspólnej realizacji projektów utworzone zostały Lokalne Strategie Rozwoju, obejmujące swym zasięgiem obszary wiejskie powiatu jasielskiego. Współpraca jednostek samorządowych ogranicza się tutaj prawie wyłącznie do Lokalnej Grupy Działania Liwocz (Skołyszyn, Brzyska, Jodłowa, Brzostek, Pilzno) i Nowa Galicja (do niej należą gminy Dębowiec, Osiek Jasielski, Kołaczyce, Tarnowiec i Jasło). Lokalne Strategie Rozwoju (LGD) dla powiatu jasielskiego zorientowane są wokół dwóch głównych celów:

1. Poprawa jakości życia mieszkańców poprzez wykorzystanie naturalnych i kulturowych zasobów dla podniesienia atrakcyjności, rozwoju turystyki i sportu.
2. Rozwój małej przedsiębiorczości i tworzenie pozarolniczych miejsc pracy.

Cele realizowane są przez LGD w ramach 4 działań:

- działanie „Małe projekty”,
- działanie „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”,
- działanie „Tworzenie i rozwój mikro-przedsiębiorstw”,
- działanie „Odnowa i rozwój wsi”.

Przykładem Lokalnej Grupy Działania jest „Liwocz” (obejmuje obszar powiatu jasielskiego i dębickiego; gminy: Skołyszyn, Brzyska, Jodłowa, Brzostek, Pilzno), która otrzymała 8,1 mln zł na realizację zadań wynikających z PROW 2007-2013.

Łączna suma środków, jakie zostały wydatkowane na działania w ramach LSR, wyniosła 6,4 mln zł.

Najbardziej wymiernym czynnikiem rozwoju regionu LSR jest aktywizacja mieszkańców oraz rozwój społeczno-gospodarczy obszaru LGD. Zgodnie ze Strategią Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020 oraz Strategią Rozwoju Turystyki województwa podkarpackiego na lata 2007-2013 realizacja wyznaczonych celów przyczyni się do podniesienia konkurencyjności regionu oraz przełamania istniejących barier i problemów społeczno-gospodarczych.

Inne aktywne LGD działające w obszarze powiatu jasielskiego to Stowarzyszenie „Subregion Magurski-Szansa na rozwój”, obejmujące gminy Krempna i Nowy Żmigród, a także Stowarzyszenie Nowa Galicja obejmujące gminy Dębowiec, Jasło, Kołaczyce, Osiek Jasielski, Tarnowiec.

W ciągu ostatnich lat Nowa Galicja zrealizowała m.in. projekt dotyczący *Wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju*. Działanie to miało na celu umożliwienie mieszkańcom obszaru objętego lokalną strategią rozwoju (LSR) realizacji projektów w ramach tej strategii. Projekty Stowarzyszenia obejmowały także tworzenie warunków dla zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich przez udzielenie pomocy na podejmowanie lub rozwijanie przez rolników działalności nierolniczej lub

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

związanej z rolnictwem w zakresie produkcji lub usług. Realizowane projekty objęły także obszar *Tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw*, w ramach którego stworzone zostały warunki dla dywersyfikacji działalności gospodarczej i poprawy możliwości zatrudnienia, przyczyniające się do zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich, a w konsekwencji powodujące wzrost zatrudnienia.

Na obszarze powiatu jasielskiego działają także stowarzyszenia wykraczające aktywnością poza obszar gminy: Są to Stowarzyszenie Kobiet Gminy Brzyska „Liwoczanka”, Stowarzyszenie Rozwoju Lokalnego „Góra Liwocz”, Stowarzyszenie „Tęcza” na rzecz Osób Niepełnosprawnych w Skotyszynie, Stowarzyszenie Pomocy Niepełnosprawnym Ruchowo „Daria”, Stowarzyszenie Miłośników Skotyszyna i Okolicy.

Na koniec warto wspomnieć o funkcjonującym od 1998 r. Związku Gmin Dorzecza Wisłoki, który działa na rzecz ochrony środowiska w powiatach gorlickim, jasielskim, dębickim, tarnowskim i krośnieńskim. Jest tym samym największym związkiem w obszarze krośnieńsko-jasielskim, który przekracza granice powiatów i województwa. Pierwszym zadaniem Związku jest wykonanie kompleksowego Programu poprawy czystości zlewni rzeki Wisłoki, dla całej zlewni rzeki liczącej ponad 4 tys. km², zamieszkałej przez prawie 612 tys. mieszkańców. Kluczowe są wspólne działania na rzecz wielofunkcyjnego zbiornika wodnego i elektrowni szczytowo-pompowej Krempna w dolinie Wisłoki i szerokie działania popierające jego budowę. Do projektów zrealizowanych przez Związek należą:

- 1) Program poprawy czystości zlewni rzeki Wisłoki
- 2) „Instalacje systemów energii odnawialnej w budynkach użyteczności publicznej oraz domach prywatnych na terenie Gmin należących do Związku Gmin Dorzecza Wisłoki”
- 3) Akcje edukacyjne m .in. z zakresu edukacji ekologicznej: O odpadach pisać wypada, Słoneczne dni 2013, Szukamy rady na nasze odpady, Słoneczne dni 2012, Środowisko na co dzień

Do Związku należą gminy: Brzostek, Brzyska, Chorkówka, Czarna, Dębica, Dębowiec, miasto Jasło, Jasło, Jedlicze, Jodłowa, Kołaczyce, Krempna, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski, Pilzno, Sękowa, Skotyszyn, Szerzyny, Tarnowiec, Żyraków

V. Kierunki rozwoju krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego

1. Kierunki rozwoju gmin

Rozwój turystyki został potraktowany jako obszar priorytetowy we wszystkich strategiach rozwoju gmin powiatu krośnieńskiego. Dokumenty te podkreślają konieczność tworzenia warunków do rozwoju turystyki na bazie istniejących walorów środowiska przyrodniczego i wartości kulturowych. Nacisk położony został także na wzbogacenie istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym i unikatowych wartościach przyrodniczo-krajoznawczych. Perspektywa, która obecna była w większości omawianych dokumentów, koncentrowała się na rozwoju kultury i ochronie walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu, który stanowi warunek podniesienia konkurencyjności produktu turystycznego.

Dokumenty strategiczne nakładały także priorytet na kształtowanie i rozwój przedsiębiorczości w zawodach nierolniczych. Istotne było potraktowanie jej zarówno jako istotnego elementu życia (pobudzenie aktywności gospodarczej i zawodowej), jak i pewnej konieczności, bez której region nie będzie mógł dalej się rozwijać. Ze szczególną uwagą przedstawiona została konieczność wzrostu konkurencyjności regionu, mająca wpłynąć na zwiększenie napływu inwestycji. Niemniej w niektórych strategiach gmin wiejskich nacisk położony został na poprawę warunków rozwoju lokalnej produkcji sadowniczo-warzywnej i przetwórstwa owocowego.

Kolejny obszar priorytetowy w dokumentach strategicznych gmin stanowi rozwój infrastruktury technicznej. Podstawą dla rozwoju gmin są prowadzone prace w sferze rozwoju infrastruktury komunalnej w postaci: budowy sieci kanalizacji sanitarnej, budowy gminnego wysypiska śmieci, gazyfikacji oraz rozbudowy i modernizacji sieci dróg. Ten ostatni obszar, choć nie tak silnie akcentowany jak w przypadku gmin powiatu krośnieńskiego, odgrywał jednak kluczową rolę w kształtowaniu wizji rozwoju powiatu jasielskiego.

Dokumenty silnie akcentowały konieczność przyszłej pracy nad wzmocnieniem tożsamości i integracji społeczeństwa, które prowadziłyby do należytego wykorzystania potencjału gospodarczego, naukowo-technicznego, kapitału ludzkiego i finansowego regionu. Rozwój lokalnej tożsamości i umiejętne wykorzystanie jej do celów ekonomicznych i społecznych wpłynęłoby również na zmianę zewnętrznego wizerunku regionu jako obszaru nowoczesnego, innowacyjnego, otwartego na nowe pomysły i współpracę, przyciągającego turystów i inwestorów. Strategie skupiały się na powyższych atrybutach w kontekście wzrostu znaczenia powiatu w województwie, a co za tym idzie – napływu inwestycji realizowanych dzięki środkom z funduszy europejskich.

Pomimo niskiego zatrudnienia w branży turystycznej oraz wciąż małego znaczenia tego sektora w gospodarce regionu, większość strategii gmin powiatu jasielskiego wyraźnie podkreśla jego wagę w swoim przyszłym rozwoju. Dokumenty wskazują na bogactwo historycznych zabytków oraz innych

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

atrakcji turystycznych, na walory krajobrazowe, czyste środowisko, a także podkreślają rozbudowaną infrastrukturę turystyczną (w tym agroturystyczną) i lokalne produkty kultury. W oparciu o powyżej wymienione dokumenty można przyjąć, że turystyka prezentowana jest jako fundament przyszłego rozwoju powiatu jasielskiego.

Drugim obszarem, w którym gminy dostrzegają potencjał rozwojowy, jest rolnictwo. Zapisy strategii podkreślają zarówno chęć podniesienia konkurencyjności samych gospodarstw rolnych oraz dochodów rolników, jak i szerzej – wzrost rodzimego sektora przemysłowego i rynku zbytu na produkty rolne, poprzez tworzenie nowych i rozwój istniejących zakładów przetwórczych w regionie. Tak dużej preferencji rolnictwa nie zanotowano w strategiach gmin powiatu krośnieńskiego.

Strategiczny obszar stanowi również infrastruktura techniczna. Strategie podkreślają jej kluczową rolę w lokalnym rozwoju, decydującą o funkcjach zewnętrznych i wewnętrznych gmin. W obszarze infrastruktury akcentowany jest rozwój elementów związanych z infrastrukturą ochrony środowiska tj. budowy gminnej sieci kanalizacyjnej, oczyszczania ścieków, składowania odpadów, urządzeń melioracyjnych i tworzenia związków gminnych w zakresie ochrony środowiska. Podkreślają również potrzebę rozbudowy i modernizacji dróg, sieci wodociągowych, elektrycznych i telekomunikacyjnych.

Dokumenty strategiczne wskazują na potrzebę silniejszego rozwoju przedsiębiorczości w gminach, który pozytywnie wpłynie na lokalny rozwój gospodarczy i przeciwdziałanie bezrobociu. Strategie podkreślają konieczność tworzenia warunków dla wzrostu konkurencyjności lokalnej gospodarki poprzez podnoszenie atrakcyjności inwestycyjnej regionów. Model „przedsiębiorczej gminy” opisany w strategiach to obszar sprzyjający przedsiębiorcom, otwarty na inwestorów i wszelkiego rodzaju przedsięwzięcia gospodarcze, stwarzający korzystne warunki do realizacji celów ekonomicznych i społecznych, generujący nowe miejsca pracy i tworzący przyjazny klimat dla rozwoju firm z obszaru nowych technologii.

2. Potencjały i bariery krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego

2.1. Perspektywa samorządów

W celu zbadania, jak postrzegana jest współpraca samorządów na szczeblu powiatowym, poproszono o opinię pracowników samorządowych odpowiedzialnych za inwestycje i fundusze europejskie (przedstawiciele gmin powiatu krośnieńskiego i jasielskiego oraz przedstawiciele starostwa powiatowego, miasta Krosna i miasta Jasła). Zdaniem respondentów potencjał współpracy jednostek ma miejsce w następujących obszarach: transport miejski oraz infrastruktura drogowa, infrastruktura komunalna, szkoły i edukacja oraz turystyka. Każdy z obszarów dotyczy bezpośrednio problematyki miejskiego obszaru funkcjonalnego miasta Krosna. Aby współpraca między jednostkami mogła rozwinąć się w tym zakresie, konieczne jest pokonanie wielu barier zaakcentowanych poniżej. Jak podkreślali respondenci z powiatu krośnieńskiego, główną barierą jest brak współpracy Krosna z okolicznymi gminami. Krosno silnie oddziałuje na sąsiednie gminy, sprawiając, iż jego problemy i interesy stają się również problemami gmin, dlatego też konieczne są rozwiązania obejmujące zasięgiem cały krośnieński obszar funkcjonalny.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Z uwagi na dojazd do pracy w Krośnie dużej liczby osób z całego powiatu pojawia się konieczność usprawnienia funkcjonowania transportu miejskiego. Przedstawiciele gmin zwrócili uwagę, że krośnieński MKS dojeżdża do pięciu gmin sąsiadujących z miastem, lecz opłacany jest jedynie przez gminę Krosno. Pomimo iż poza transportem publicznym MKS, w gminach działa również prywatny transport drogowy, istnieją miejscowości bardzo źle skomunikowane z Krosnem. W ramach badania przedstawiciele gmin odpowiadali:

„MKS jeździ do pięciu gmin sąsiednich z Krosna i jest finansowane przez miasto”, „Miejskie obszary funkcjonalne powinny być połączone z Krosnem, żeby możliwy był dojazd”.

Respondenci badania narzekali na małą liczbę prywatnych połączeń komunikacyjnych oraz niską ich częstotliwość kursowania w niektórych obszarach. Dla większych pojazdów istnieje tylko jedna droga od strony powiatu jasielskiego w kierunku Krosna (droga krajowa nr 28), co sprawia, że w przypadku problemó, nie ma alternatywy komunikacyjnej.

„Problem braku połączeń do Krosna, częstotliwość połączeń zbyt niska. Tutaj współpraca mogłaby się znacznie polepszyć. U nas prawie w ogóle nie ma busów”.

„Dostępność komunikacyjna, nie od Krosna, ale od strony powiatu jasielskiego, jest bardzo utrudniona. Poza drogą 28 dla pojazdów cięższych jest to, przy obecnym wykorzystaniu kolei, teren niedostępny”.

Na problem z komunikacją wpływa również niskiej klasy infrastruktura drogowa, która została przez respondentów oceniona bardzo negatywnie. Jednym z głównych powodów tej sytuacji jest brak wystarczającej współpracy między gminami oraz brak środków na rozbudowę i naprawę dróg. Jak podkreślali respondenci, rozwiązanie tego problemu wymaga współpracy na poziomie powiatowym i wojewódzkim, gdyż gminy nie mają wystarczających środków finansowych.

„Drogi szybkiego ruchu z centrów powiatowych nie spełniają wymogów”; „Powiaty nie są w stanie z własnych środków tych dróg budować, to są koszty”.

Równie priorytetowym obszarem, w którym brakuje współpracy, okazuje się transport kolejowy. Przedstawiciele gmin ostro krytykowali brak bezpośredniego połączenia z Rzeszowem i konieczność objazdu przez Jasło. Podkreślali, że projektowana linia kolejowa Krosno – Rzeszów (łącnik Krosno Turaszówka-Przybówka) pozytywnie wpłynęłaby na rozwój regionu, głównie z powodu krótszego czasu dojazdu do pracy, ale także opłacalności. Ich zdaniem, linia do Krosna odciążałaby drogi oraz zwiększyłaby bezpieczeństwo jazdy, również zmniejszyłaby liczbę pojazdów ciężarowych na drogach regionu. W opinii respondentów kolej pomogłaby przede wszystkim zatrzymać młodych ludzi w regionie oraz odwrócić niekorzystny trend marginalizacji tej części województwa względem jego stolicy. Powstanie nowego połączenia wymagałoby zaawansowanej współpracy między powiatami.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

*„To by pomogło przerzucić część towaru z tirów na tory. To Słowacy sobie potrafili zrobić”.
„Poprawiłaby się jakość drogi, nie mówiąc o bezpieczeństwie ruchu”.*

„Ludzie by dojeżdżali na pewno chętniej koleją do Rzeszowa niż samochodem”.

„Połączenie kolejowe bezpośrednie z Krosna do Rzeszowa odgrywałoby bardzo dużą rolę w rozwoju mobilności rynku pracy”.

Innym poruszonym przez respondentów problematycznym obszarem, który wymaga nasilenia współpracy pomiędzy miastem Krosnem a sąsiadującymi gminami, jest wzmocnienie procesów suburbanizacji. Jak podkreślali respondenci, coraz więcej ludzi pracujących w Krośnie osiedla się w okolicznych gminach. Popyt na nowe osiedla mieszkaniowe realizowany jest bez udziału współpracy jednostek samorządu terytorialnego. Respondenci podkreślili wagę tego zjawiska i zaznaczyli potrzebę współpracy w tym obszarze. Nowo osiedleni mieszkańcy okolicznych gmin płacą podatki poza Krosnem, przez co pieniądze zostają w gminach. Podkreślony został także problem pomocy gminom w obszarze stworzenia spójnej infrastruktury komunalnej odpowiadającej na to zapotrzebowanie.

„Osiedlanie się ludzi pracujących w Krośnie w okolicznych gminach (sypialnie, powstawanie osiedli domków – rozwój miasta opłaca się sąsiednim gminom, gdyż wzrasta im liczba mieszkańców).”

Respondenci poruszyli również temat stworzenia wspólnej strategii w obszarze systemu szkolnictwa w regionie. Problemem, według badanych, jest uczęszczanie do szkół w Krośnie dzieci z całego powiatu. W krośnieńskich szkołach zdecydowaną większość stanowią obecnie dzieci spoza miasta Krosna. *„Ilość dzieci w krośnieńskich szkołach w 70% pochodzi spoza miasta”.*

Jak podkreślali respondenci, istnieje potrzeba porozumienia pomiędzy gminami w powiecie krośnieńskim przy definiowaniu zasięgu i potrzeb miejskiego obszaru funkcjonalnego miasta Krosna. W kształtowaniu tej polityki Krosno posiada szczególne znaczenie ze względu na bycie najpoważniejszym beneficjentem w ramach RPO WP w regionie podkarpackim.

„Gmina Krosno ma największy wpływ na powiat w nowej perspektywie. Krosno dostanie najwięcej funduszy na rozwój przedsiębiorczości.” „Rozwój Krosna powinien być w interesie każdej gminy, bo większość ludzi z okolic jedzie do Krosna do pracy, w OBI i innych miejscach.”

Istotne jest, że wszyscy respondenci zgodzili się, że bardzo duże znaczenie dla rozwoju regionu ma turystyka oraz konieczność współpracy pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego w celu zbudowania kompleksowej infrastruktury turystycznej. Badani podkreślali znaczenie współpracy ze Słowacją. Kilka gmin z powiatu krośnieńskiego połączonych jest umowami partnerstwa i współpracuje z gminami Słowackimi. Jest to jednak współpraca sporadyczna, dotycząca głównie

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

wydarzeń kulturalnych. Samorządowcy widzą jednak potencjał we współpracy z partnerami słowackimi i gotowi są rozszerzyć jej zasięg.

Przedstawiciele gmin podkreślali konieczność promocji regionu krośnieńskiego i nadaniu mu rozpoznawalnych cech, które można byłoby przekształcić w markę. Promocja taka miałaby na celu przyciągnięcie większej liczby turystów, co wpłynęłoby pozytywnie na rozwój lokalnej gospodarki. Respondenci wskazywali na konieczność promocji lokalnych produktów spożywczych oraz szeroko rozumianych atrakcji turystycznych, takich jak: szlak naftowy, uzdrowiska, kościoły, cerkwie, zabytki, ścieżki rowerowe, agroturystyka, a także lokalne specjały kulinarne prezentowane m.in. na lokalnych targach.

Respondenci przyznali, że rozwój regionu wymaga ścisłej współpracy władz wszystkich gmin w powiecie. W związku z powyższym obszernie omówiony został temat barier, które blokują oczekiwany poziom porozumienia. Obszary, które wymagają współpracy w sposób szczególny, to według respondentów turystyka, infrastruktura techniczna oraz pozyskiwanie funduszy ze środków europejskich na te cele.

Przedstawiciele gmin przyznali, że region ma duży potencjał turystyczny i unikatowy charakter, szczególnie od strony krajobrazu kulturowego, na który składają się: cerkwie, cmentarze, tradycje naftowe, drewniane świątynie na pograniczu polsko-słowackim, parki miniatur, specjalności kulinarne, inne dziedzictwo kulturowe. Dyskutowane były pomysły stworzenia spójnej infrastruktury turystycznej, z uwzględnieniem centrum informacji turystycznej zlokalizowanego w Jaśle zgłaszanego przez miasto do projektów kluczowych podkarpackiego RPO. Podstawą takiej inicjatywy byłaby rozbudowana część informacyjna (przewodniki, serwisy internetowe, oznakowania terenowe). Uznano, że najefektywniejszym narzędziem do realizacji takich zamierzeń będą lokalne grupy działania.

Te oraz inne pomysły konfrontowane były jednak z obecnym poziomem współpracy gmin, który oceniano nisko zarówno w przypadku powiatu jasielskiego, jak i krośnieńskiego. Omówiony został zarówno problem słabej komunikacji pomiędzy władzami gmin a władzami powiatu, jak i gminami między sobą. Respondenci podkreślali, że każda gmina ma tendencję do patrzenia jedynie na swoje problemy; brakuje motywacji do rozwiązywania problemów wspólnie na poziomie lokalnym. Niemniej dostrzeżony przez przedstawicieli gmin powiatu jasielskiego został potencjał współpracy z powiatami sąsiednimi (krośnieńskim i gorlickim) w oparciu o podobieństwa krajoznawczo-turystyczno-kulturowe i zasadność stworzenia wspólnej ponadpowiatowej strategii rozwoju turystyki. Respondenci dostrzegli też duży potencjał współpracy ze Słowacją, jednak przyznali, że do tej pory nie został on należycie wykorzystany.

Niezwykle istotne okazały się także problemy związane z infrastrukturą techniczną. Nacisk w dyskusji położony został na słaby techniczny stan dróg oraz niewystarczającą liczbę połączeń drogowych z blisko położonymi ośrodkami miejskimi (Gorlice, Rzeszów). Respondenci narzekali też na brak

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

ponadgminnej współpracy i inicjatyw, które mogłyby prowadzić do wspólnego zaplanowania i realizacji budowy sieci drogowej w powiecie jasielskim.

Główną barierą, która omówiona została w odniesieniu do powyższych zagadnień, jest brak modeli współpracy lokalnej i ponadlokalnej oraz brak inicjatywy na poziomie gminy do realizacji takich projektów. Dostrzeżona została silna potrzeba wzrostu przedsiębiorczości w całym powiecie jasielskim, która – odpowiednio ukierunkowana – mogłaby doprowadzić do ogólnopolskiej promocji obszaru – przyciągnięcia inwestorów i turystów. Respondencie z powiatu jasielskiego wypowiedzieli się w następujący sposób:

„Ze Słowacją współpracy na poziomie powiatu prawie w ogóle nie ma”

„Nie wiem, co się dzieje w innych gminach, brakuje przepływu informacji – każdy zna swoje podwórko, ale nie patrzy poza swoją granicę”.

„Pasowałoby usiąść wspólnie i opracować wreszcie jedną mapę i koncepcję ścieżek rowerowych. Takich, które umożliwiłyby dojazd do pracy, do szkoły i dla turystów”.

„Międzypowiatowe targi. Na przykład z każdej okolicy przywożone pierogi. My mamy tutaj regionalną kuchnię, np. Łemkowie. Tam w każdej wsi jest koło gospodyń wiejskich”.

„Mam wrażenie, że większość Polaków jedzie za granicę, a nie jadą na wschód. Więc zmierzmy ten uraz do tego regionu. Przekonajmy ich, że jest inaczej”.

„Karta regionalna, która dawałaby możliwość zniżek na wejścia do obiektów w różnych powiatach”.

„Turystyka to jest spanie, jedzenie, zajęcia po południu, cała rozbudowana sieć usług. To nie jest ścieżka rowerowa ani stanie w muzeum”. „Jedyna szansa na współpracę to turystyka, kultywowanie wspólnych tradycji”.

Na prośbę o zweryfikowanie najważniejszych barier we współpracy regionalnych jednostek samorządu terytorialnego respondenci z powiatu jasielskiego stwierdzili, że podstawowym problemem jest brak zaufania do inicjatyw wykraczających poza obszar gminy. Samorządowcy z powiatu krośnieńskiego skłonni są podjąć współpracę, jednak brakuje im lidera/koordynatora, który będzie skłonny wziąć na siebie inicjowanie współpracy oraz początkową odpowiedzialność przy projekcie. Postawa samorządowców z powiatu jasielskiego manifestowana była także w postaci głosów wyrażających potrzebę stworzenia instytucji centralnej, która inicjowałaby i koordynowała taką współpracę. Instytucja taka – w rozumieniu samorządowców – mogłaby odciążać administrację gminną i powiatową, poprzez zajęcie się szkoleniami dla urzędników oraz inicjowanie powstawania partnerstw publiczno-prywatnych, które okazały się mało znanym narzędziem.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Przedstawiciele gmin deklarowali również, że dużym wsparciem dla rozwijania inicjatyw między powiatami są fundusze unijne, bez których trudno jest zainicjować jakąkolwiek formę współpracy. Według nich, skuteczność lokalnych grup działania – w oparciu o doświadczenie ostatnich kilku lat – jest wysoka w zakresie realizacji działań na poziomie gminy i współpracy pomiędzy gminami.

2.2. Perspektywa przedsiębiorców

W celu zdiagnozowania potencjałów i barier dla rozwoju przedsiębiorstw przeprowadzono badanie jakościowe w postaci wywiadów pogłębionych z przedstawicielami przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 50 pracowników, z których większość współpracuje z partnerami ze Słowacji. W sumie przeprowadzono 24 wywiady, z czego 10 z przedsiębiorcami posiadającymi siedzibę na terenie powiatu jasielskiego oraz 14 z przedsiębiorcami posiadającymi siedzibę w Krośnie oraz powiecie krośnieńskim. Przedsiębiorstwa te reprezentowały różne branże i cechowała je współpraca lub relacja handlowa z firmami z okolicznych powiatów, a w niektórych przypadkach także z firmami z całej Polski. Firmy te posiadają filie na terenie okolicznych powiatów, a niektóre na terenie całej Polski.

Wszystkie badane przedsiębiorstwa prowadzą ożywioną współpracę (produkują, sprzedają, nabywają, świadczą usługi, korzystają z usług) z firmami zlokalizowanymi w południowo-wschodniej Polsce (województwa podkarpackie, małopolskie, świętokrzyskie, lubelskie). Część z firm utrzymuje intensywną wymianę handlową z krajami Unii Europejskiej (głównie Niemcy). Prawie wszystkie prowadziły/prowadzą albo zamierzają prowadzić interesy na Słowacji, która wydaje się większości respondentów atrakcyjnym obszarem do inwestowania. Część firm współpracuje lub zamierza podjąć współpracę z firmami zlokalizowanymi na Ukrainie. Przedsiębiorstwa, których interesy koncentrują się głównie na obszarze Polski południowo-wschodniej najsilniej współpracują z firmami zlokalizowanymi w sąsiednich powiatach.

Główne typy barier w prowadzeniu działalności gospodarczej, na które najczęściej zwracali uwagę przedsiębiorcy, to te natury prawno-administracyjnej. Źródłem tych barier jest polskie prawo, przy czym szczególnie wskazywano na **zbyt wysokie podatki** (głównie w obszarze kosztów pracy oraz podatków od nieruchomości), **niekorzystne dla przedsiębiorców przepisy prawne**, oraz **zbyt dużą częstotliwość zmian** tych przepisów. Przykład trudności związanej z wysokimi podatkami podał przedsiębiorca z Jasła. W działalności jego firmy wystąpił okres, w którym podatki od nieruchomości przekraczały dochody. Przedsiębiorcy skarżyli się też na bardzo wysokie koszty pracy, które uniemożliwiają rozwój ich firmom.

„Zbyt wysokie są podatki od nieruchomości, dziś płaci się 20 zł od m². Bije to bardzo w przedsiębiorcę. Myśmy byli przez jakiś czas niewypłacalni, bo mieliśmy straty, a do tego dochodziły wysokie podatki. Większe mieliśmy podatki od nieruchomości niż dochody”.

„Przy zatrudnieniu 40 pracowników, to koszty samych pracowników to ok. 100 tys. złotych, więc koszty pracy są bardzo wysokie”.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Istotnym problemem według przedsiębiorcy z powiatu krośnieńskiego jest utrzymanie pracownika w firmie i zagwarantowanie mu wszelkich **świadczeń socjalnych**. Są to koszty, które przedsiębiorcy muszą ponosić, nawet jeśli przedsiębiorstwo nie realizuje w danym momencie żadnego zlecenia. Respondenci zwracali uwagę, że utrzymanie pracownika w takiej sytuacji jest zbyt drogie i wyrazili potrzebę wsparcia ze strony administracji publicznej.

„Problemy z zatrudnianiem: gdy pojawia się zlecenie, szuka się ludzi pod to zlecenie, bez patrzenia w przyszłość, bo nie ma pewności, czy pojawi się w przyszłości podobne zlecenie. A zatrzymując człowieka w firmie, trzeba mu opłacić szkolenie i inne rzeczy. Ale gdyby pracodawca dostał dofinansowanie na stanowisko pracy, to inaczej można by to rozwiązać. Przy braku zachęt finansowych ze strony administracji, na pewno nie będę szukał rozwiązania problemów bezrobocia”.

Kolejnym problematycznym obszarem dla przedsiębiorców okazały się **uciążliwe przepisy prawne** określane potocznie jako „biurokracja”, które ograniczają rozwój firmy (m.in. procedury zamówień publicznych, ochrony środowiska, użytkowania wieczystego). Przedsiębiorca z powiatu jasielskiego podkreślał, że przepisy zamówień publicznych obecnie nie dają żadnych preferencji przedsiębiorcom, którzy zatrudniają pracowników na umowy o pracę. Mniejsze firmy mają niższe koszty pracy i w ten sposób mogą zaoferować niższą cenę. Większe firmy, obciążone zobowiązaniami wobec pracowników, tracą konkurencyjność na rynku.

„W mojej opinii zamówienia publiczne są chorą instytucją [...] Problem stanowi to, iż wszyscy pracodawcy nie mają tych samych zobowiązań w stosunku do pracowników. Firma musi konkurować z mniejszymi firmami, które nie są zobowiązane płacić funduszu społecznego ani PFRON-u i w ten sposób jest znacznie mniej konkurencyjna na rynku. Ja zatrudniam wszystkich pracowników na umowę o pracę i muszę każdemu z pracowników płacić PFRON, fundusz socjalny. Jeżeli pracownik zarobi u mnie 3 tys. brutto, to państwo zje z tego 2 tys.”

Przedsiębiorcy narzekali na długie terminy oczekiwania na decyzję w urzędach oraz skomplikowane procedury. Kilku przedsiębiorców z powiatu krośnieńskiego podkreślało problemy związane z przepisami dotyczącymi ochrony środowiska oraz pozwoleniami na budowę.

„Są takie te terminy, że to musi tyle wisieć, to musi być ogłoszone.... te procedury utrudniają nam życie. Mamy bardzo duże problemy z przepisami ochrony środowiska, pozwoleniami na budowę.”

Uwagi krytyczne odnosiły się również do **zbytniej częstotliwości zmian** tych przepisów, za którymi przedsiębiorca musi „nadążyć”. Proces ten oceniony został negatywnie jako: 1) strata czasu i pieniędzy (związana koniecznością zatrudnienia specjalistów do obsługi prawnej); 2) poważna blokada bądź spowolnienie dla rozwoju firmy.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Przedsiębiorcy podkreślali szczególnie trudną sytuację **braku stabilności w przepisach**, szczególnie w odniesieniu do długoterminowych inwestycji. Przedsiębiorca z Jasła opisał sytuację podniesienia średniej krajowej, które spowodowało konieczność zwolnienia personelu. Duża część respondentów negatywnie oceniała także sytuację wynikającą z konieczności utrzymania na stałym poziomie ceny, w sytuacji, gdy podatki, opłaty i ceny materiałów wzrastają.

„Bardzo dotyka nas też brak stałych reguł gry. Zmieniają się one w trakcie i przedsiębiorcy cierpią na tym”.

„Administracja zaskakuje nas wieloma rzeczami, np. podniesienie średniej krajowej, ale nie da się tego w kalkulować w wyrób. I ostatecznie trzeba zwolnić ludzi i ograniczyć działalność.”

„Podatki wzrastają, ceny za prąd i materiały też wzrastają, a cena produktu stoi w miejscu. I staje się to nieopłacalne. Jest ta gra wolnorynkowa niby czysta, a praktycznie jest ona nieczysta”.

Duża część przedsiębiorców podkreślała, że przy tak skomplikowanych i szybko zmieniających się przepisach koniecznym staje się zatrudnienie specjalistycznej firmy do obsługi tych kwestii. Firma taka generuje jednak dodatkowe koszty. Przedsiębiorca z Jasła stwierdził, że zamiast pomagać, prawo w efekcie utrudnia prowadzenie działalności gospodarczej.

„Jest konieczność zatrudniania specjalnych ludzi, żeby móc poradzić sobie z kwestiami formalnymi”.

„Ja jestem nastawiony na jak najmniejszą ilość państwa w biznesie. Tutaj jest kwestia uproszczenia przepisów i kontroli, która kiedykolwiek przyjdzie to będzie jasne czego oczekuje, a nie że można interpretować przepis na każdą stronę, a później się ponosi tego osobiste konsekwencje”.

Również **na poziomie lokalnym** (wojewódzkim, powiatowym, gminnym) respondenci wskazali wiele utrudnień związanych z rozwojem ich przedsiębiorstw. Najczęściej prezentowane uwagi dotyczyły **współpracy z władzami lokalnymi i administracją**. Drugim najistotniejszym obszarem była **ocena infrastruktury drogowej oraz kwestie związane z zatrudnieniem**.

Wszyscy respondenci ocenili krytycznie **stan dróg w województwie podkarpackim**. Niezadowolająca infrastruktura drogowa nie stanowiła jednak dla wszystkich jednakowego problemu. Część z respondentów uznała, że stan dróg nie wpływa na kondycję ich przedsiębiorstw. Dla innych natomiast – szczególnie tych, których przedsiębiorstwa silnie zaangażowane były w transport drogowy – jakość infrastruktury stanowiła kluczowy element rozwoju. Respondenci z powiatu krośnieńskiego wskazywali szczególnie na utrudnienia drogowe związane z dojazdem do klientów/kontrahentów oraz dojazdem na lotnisko.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

„Jest utrudniony dojazd do klientów/kontrahentów. Utrudniony dojazd do lotniska. Duża część naszego biznesu opiera się na transporcie drogowym i kolejowym (transport towarowy). Wzrost jakości infrastruktury drogowej/ kolejowej ma bezpośredni wpływ na rozwój firmy”.

Przedsiębiorca z Jasła podkreślał problemy związane z kodeksem pracy kierowcy, który nie jest dopasowany do specyfiki jego branży. Inny rozmówca wspominał o złym stanie dróg, który stanowi problem dla kierowców zagranicznych.

„Drogi dla nas nie są problemem. Staramy się z tym sobie radzić. Nie jesteśmy w stanie atakować ministrów, żeby nam drogę zrobili. Oczywiście wolimy, żeby było lepiej, bez utrudnień. Problematyczne jest kodeks pracy kierowcy, bo często nie współgra to z naszymi godzinami i kierowca musi zatrzymać się na cały dzień 50 km od firmy, bo już dalej nie ma prawa jechać”

„Drogi wymagają naprawy, jeszcze nasi przewoźnicy to sobie radzą, ale dla kierowców, którzy przyjeżdżają z zagranicy, to jest uciążliwe.”

Problematyka transportu opisana została także w świetle sytuacji **dojazdu pracowników do miejsca pracy**. Podstawowy problem w tym obszarze to brak występowania komunikacji publicznej obejmującej zasięgiem tereny zakładów pracy oddalone od ośrodków miejskich. Wszyscy respondenci ocenili tę sytuację jako niezadowalającą. Pracownicy zakładów zmuszeni są dojeżdżać do pracy transportem prywatnym, który jest droższy niż transport publiczny.

„90% pracowników dojeżdża własnymi samochodami. Inna opcja: ludzie dojeżdżają do dworca, muszą się przesiąść na dworcu. Podciągnięcie bezpośredniego autobusu na pewno byłoby optymalne, bo w okolicy są też inne firmy i cały teren przemysłowy.”

Odrębnym problemem silnie podkreślanym w rozmowach był **brak dostępu przedsiębiorców do wykwalifikowanych pracowników**. W tym obszarze pojawiły się także uwagi dotyczące odpływu młodzieży do większych ośrodków miejskich takich jak Rzeszów czy Kraków. Przedsiębiorca z powiatu jasielskiego opisał sytuację, w której nie mógł znaleźć pracownika do obsługi jednej maszyny przez kilka lat.

„Kilka lat szukamy pracownika do obsługi jednego urządzenia. Nie ma wykwalifikowanych pracowników nawet do stanowisk przy maszynie, o małym stopniu odpowiedzialności. Szukaliśmy i w Jasle i Krośnie i nie znaleźliśmy. Jedna osoba się zgłosiła z Rzeszowa, ale dojazd był problemem”.

Brak pracowników przedstawiony został w relacji z dwoma kwestiami: niską jakością kształcenia w szkołach średnich/wyższych oraz oddaleniem powiatów od dużych ośrodków miejskich. Kilku przedsiębiorców oceniło lokalne szkoły jako całkowicie nieprzydatne w przekazywaniu wiedzy i umiejętności, których przedsiębiorca realnie potrzebuje. Według nich pracodawca musi

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

zainwestować w odrębne szkolenie dla nowych pracowników, aby móc czerpać korzyści z ich pracy.

„Szukamy, ale jest bardzo ciężko. Szkoły nie przygotowują ludzi do pracy, a jedynie jak zdać egzamin. Inżynier dziś to jest tylko na papierze. Przyjąłem kilkunastu inżynierów i po przeszkoleniu może z 10 procent coś będzie, a reszta to szkoda gadać. Niektórzy mnie nawet proszą o jakąkolwiek pracę fizyczną, bo się lepiej w niej odnajdują. My mamy dla inżynierów pracy powyżej głowy, ale tylko dla tych, którzy coś umieją.”

„Mają zbyt wygórowane wymagania finansowe, równocześnie niewiele mogą zaoferować ze swojej strony (dotyczy to pracowników każdego stopnia)”.

Pojawiły się również uwagi odnośnie do chęci otrzymania **wsparcia ze strony władz lokalnych w szkolenia nowych pracowników**. Sugerowane wsparcie mogłoby przyjąć charakter dotacji dla przedsiębiorców albo rozbudowy infrastruktury edukacyjnej np. szkoły zawodowe.

„Powstaje mnóstwo szkół biznesu, które nic nie dają, nawet nie uczą języka. Natomiast wyszkolenie pracownika to jest kwestia długotrwała i nie ma zachęty ze strony urzędów, żeby szkolić tych pracowników.”

„Ja nie mogę czekać na szkołę dwa lata jak coś się tam im wykluje, tylko muszę mieć tych pracowników za dwa miesiące. Więc otworzyłem szkołkę, uczę szycia i w ciągu roku wyhodowaliśmy w ten sposób ok. 100 osób. I jeszcze brakuje nam kolejnych 100 osób. Nie ma z kim rozmawiać na temat tego problemu szkół zawodowych.”

Problem braku wykwalifikowanych pracowników na rynku uderza w przedsiębiorców. Za ten stan rzeczy winią oni szkoły, które nie uczą praktycznych umiejętności przydatnych na rynku pracy. Drugim problemem jest oddalenie od większych ośrodków miejskich, do których lokalna młodzież wyjeżdża w poszukiwaniu edukacji i pracy. W ocenie respondentów powszechna jest sytuacja, w której młodzież po ukończeniu nauki w Rzeszowie, Krakowie czy Warszawie nie wraca już do swojego miejsca zamieszkania. Brak wykwalifikowanej kadry niższego i średniego szczebla tłumaczony był także poprzez niewystarczającą ilość szkół zawodowych w regionie.

Postawę większości respondentów wobec współpracy z władzami i administracją lokalną dobrze określił przedsiębiorca z powiatu krośnieńskiego:

„Nie oczekuję tutaj wsparcia ani ze strony rządu, ani ze strony władz lokalnych, tylko robię swoje [...]. Administracja może i się stara; no, ale my nie odczuwamy tego”.

Można ocenić, iż opisuje ona sytuację niesprzyjającą inicjatywom w budowaniu relacji biznes – władze lokalne. Respondenci traktują samorządy jako *konieczny* element ich działalności, nie zaś jako partnera, z którym współpraca mogłaby przynieść obopólne korzyści.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Stałym elementem wypowiedzi respondentów było „narzekanie” na **brak pomocy dla przedsiębiorców ze strony władz lokalnych**. Przedsiębiorcy podkreślali, że jedyna trwała relacja tych dwóch podmiotów odbywa się poprzez zobowiązania podatkowe. Respondenci uważają, że władze „biorą”, jednak nic w zamian nie „dają” i wyrażają chęć włączenia ich w obszar decyzyjny, aby mogli współtworzyć rozwój regionu i uczestniczyć czynnie w budowaniu jego strategii na przyszłość.

„Administracja publiczna i państwo tylko zbierają podatki, ale nic nie pomagają. Żadnych spotkań się nie organizuje – nie pyta się nas o zdanie, przedsiębiorcy nie mają wpływu na to, jak rozwija się obszar. Nie mają żadnych ulg, żadnych ułatwień.”

„My żadnej pomocy od lokalnych władz nie mamy. Nawet nie prosiliśmy, nie wnioskowaliśmy. Nikt nam nic nie proponował. Samorząd nigdy z nami w niczym nie współpracował”.

Oceniany krytycznie brak wsparcia ze strony władz lokalnych nie przekładał się jednak na krytyczną ocenę kontaktów z administracją publiczną. Większość opinii opisujących ten bezpośredni kontakt można określić jako **neutralne bądź pozytywne**. Kilku respondentów z obydwu powiatów przedstawiło jednakowy punkt widzenia, z którego wynikało główne zagrożenie dla firm – konkurencja oraz reguły popytu/podaży.

„Lokalnie widać przychylność urzędu w Jaśle i Krośnie, największe problemy są z prawem powszechnym.”

„Tak szczerze powiem, ja nie mam ograniczeń związanych z biurokracją i przepisami. Jeżeli my spełniamy swoją rolę, robimy wszystko dobrze. Jedynym problemem jest popyt. Ci, co się skarżą na biurokrację, to są mało obeznani w tym, jaka jest rzeczywistość”.

Opinie negatywne na temat kontaktu z administracją odnosiły się głównie do zbyt długiego czasu oczekiwania na decyzję oraz zbyt rozbudowanych procedur. Przedsiębiorcy są przekonani, że przekłada się to na opóźnienia w dostawie lub produkcji. Przedsiębiorca z powiatu krośnieńskiego zwracał uwagę, że tego typu procedury blokują mu możliwość rozwoju i są znakiem złej woli ze strony urzędów. Pojawiły się też opinie, że administracja nie jest w ogóle zainteresowana pomocą dla firm, a jedynie utrudnia ich działanie.

„Ja teraz mam nową halę i się kilka miesięcy męczę, bo chcę zmienić sposób jej użytkowania”.

„Czekam dwa miesiące na decyzję, to wszystko wstrzymuje mi moją produkcję i plan, i to jest uciążliwe [...], żeby ktoś nie przeszkadzał przynajmniej. [...] jak są sprawy błahe, to władze powinny pomóc załatwić te sprawy [...] żeby komuś pomóc, to trzeba chcieć pomóc”.

„Chociaż w ostatnim roku miałem przyjemne kontakty ze starostwem powiatowym w Jaśle

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

z wydziałem budownictwa. Ale w innych przypadkach to trwa bardzo, bardzo długo. Głównie chodzi o decyzje budowlane, ale też decyzje związane z ochroną środowiska.”

Mimo zaprezentowanych powyżej krytycznych opinii odnośnie do funkcjonowania administracji lokalnej i kontaktu z nią nie pojawiła się podczas rozmów krytyka samej władzy. Można przyjąć, iż największym utrudnieniem dla respondentów jest brak elastyczności w pracy urzędów rozumianej jako niedostosowanie funkcjonowania do aktualnych potrzeb i problemów klientów administracji.

Respondenci poruszyli wiele kwestii dotyczących zmian, które mogłyby w ich odczuciu pozytywnie wpłynąć na rozwój regionalny. Najczęściej pojawiającym się pomysłem było utworzenie w regionie **specjalnej strefy ekonomicznej (SSE)**, czyli obszaru o korzystnych dla firm warunkach rozwoju. Respondenci uważają, iż SSE mogłaby stanowić duże wsparcie dla lokalnych firm, a także pomogłaby przyciągnąć do regionu nowe przedsiębiorstwa. Stanowiłaby również narzędzie promocji powiatów. Jak podkreślał właściciel firmy z powiatu jasielskiego, władze powinny starać się przyciągać nowych przedsiębiorców właśnie przez oferowanie im dogodnych warunków do rozwoju; w przeciwnym razie miejsca pracy powstaną w innym miejscu. Duża część respondentów zwracała uwagę na ryzyko związane z rozwinięciem własnego przedsiębiorstwa.

„Według mnie urzędy powinny wyjść naprzeciw firmom, które rokują, i pomagać, i skłonić, żeby zostali tutaj, żeby zatrudniali ludzi stąd. Dlaczego tutaj nikt nie tworzy stref? Wtedy miałyby to sens dla tych firm i dawałoby zatrudnienie. To jest duże ryzyko założyć firmę. I jeśli się urząd miasta nastawia, że od razu musi mieć zyski, to będzie trudno. Ale gdyby urząd zrezygnował z tych natychmiastowych zysków, to miałby zyski takie pośrednie – jak wspomniałem – ludzie by więcej zarabiali, kupowali.”

„Gdyby urzędy pomagały, to firmy by mogły inwestować i się rozwijać. Teraz firmy upadają, bo nie widzą żadnej perspektywy, tracąc klienta”.

Opinie na temat SEE nie były jednak jednoznacznie pozytywne. Kilku respondentów oceniło wejście do strefy jako ryzykowne z powodu **zbyt dużych wymagań formalnych**, jakie firma musi spełnić. Przedsiębiorca z powiatu krośnieńskiego przyznał, iż restrykcje i wymagania przystąpienia do SEE są w stanie poważnie ograniczyć potencjalne zyski. Kilku respondentów z obydwu powiatów poruszyło kwestie skomplikowanej procedury wejścia. W związku z powyższymi ocenami pojawiły się opinie stwierdzające, że nie wszystkie firmy pasują pod kątem profilu działalności do założeń SSE. Niektóre jednak mogą jeszcze nie być gotowe na skorzystanie z takiego wsparcia.

„Wejście do takiej strefy ekonomicznej jest zawsze obwarowane restrykcjami. I jeśli powiaty myślą, żeby wprowadzić takie udogodnienie, to muszą pomyśleć też, jak uprościć całą procedurę wchodzenia do takiego przedsięwzięcia. Bo nie jest problemem stworzyć strefę, ale problemem jest wprowadzić tam odpowiednie firmy, które mogłyby z tego skorzystać”.

„Nie wiem, czy byłbym zainteresowany, to zależy od warunków, które trzeba by spełnić. Bo często

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

te warunki są wygórowane, jak chodzi o poziom inwestycji. Ale generalnie jestem zainteresowany tym pomysłem. Kwestia zwolnienia od podatków jest zawsze ciekawa dla przedsiębiorców [...] Gdyby taka strefa powstała w okolicy, na pewno pomogłoby to zaktywizować lokalnych przedsiębiorców”.

„Tutaj nie ma możliwości rozwoju takiej strefy i firma X, która ma również [poza Krosnem] siedzibę w Stalowej Woli, i tam się łatwiej im rozwijać i inwestować. I tam mają 450 pracowników i oni wszyscy mogliby być w Krośnie, więc dlaczego nie dostali dotacji, pomocy, ulg?”.

Szeroko omawiany był temat **wsparcia lokalnych przedsiębiorstw przez władze lokalne**. Pojawiały się pomysły dotyczące promocji firm w Polsce i zagranicą. W opinii przedsiębiorców, działania takie wpłynęłyby pozytywnie na wzrost ich przewagi konkurencyjnej. Przedsiębiorca z Krosna zaproponował organizację targów na poziomie powiatowym, które byłyby okazją do promocji lokalnych firm na rynkach sąsiednich krajów. Pojawiały się też głosy dotyczące specjalnego programu rozwoju lokalnej przedsiębiorczości, którego inicjatorem mógłby być samorząd, zaś współtwórcami – lokalni przedsiębiorcy.

„Promocja firm z regionu (Jasło, Krosno) i pomoc w rozwoju lokalnych firm. Konkurencja jest duża – także w postaci dużych firm zagranicznych, więc władze powinny pomagać lokalnym firmom się wypromować.”

„Więcej promocji na sąsiedzkich rynkach słowackim i ukraińskim, organizacja targów na poziomie powiatu.”

„Powinien zostać stworzony program w samorządzie, który preferuje lokalny biznes”.

Krytyka na temat stanu rozwoju lokalnej przedsiębiorczości wyrażona została w negatywnie nacechowanych komentarzach o **braku wieloletniego programu wsparcia przedsiębiorczości**. Przedsiębiorcy sugerowali, iż bez niego firmy z tego obszaru mogą nie poradzić sobie z konkurencją z innych regionów (gdzie wsparcie władz jest większe). Kilku przedsiębiorców z powiatu krośnieńskiego podkreśliło konieczność stworzenia długoterminowego dokumentu, który definiowałby wsparcie dla firm oraz zakładał działania na rzecz obniżenia bezrobocia. Przedsiębiorcy podkreślali konieczność specjalnych rozwiązań w związku z obniżoną aktualnie koniunkturą oraz nasilenie promocji regionu. Respondenci uważają, że jedynie spójna i przemyślana strategia zakładająca współpracę władz i biznesu oraz silne nastawienie na promocję w kraju i zagranicą może przynieść poprawę sytuacji.

„Władze lokalne powinny się zastanowić nad szerokim planem, projektem i to nie kilkuletnim tylko w dłuższej perspektywie, jak przedsiębiorców ściągnąć, zatrzymać. Dając zwolnienie od podatków na dwa lata czy inne ulgi, to nie zatrzyma przedsiębiorców i nie zmniejszy bezrobocia. Wydaje mi się, że to muszą być naprawdę długotrwałe programy, które w dobie kryzysu by zadziałały.”

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

W obszarze udogodnień, które mogłyby mieć pozytywny wpływ na kształtowanie się przedsiębiorczości w regionie, respondenci wskazali: **ulgi podatkowe, ograniczenie biurokracji, pomoc firmom w tworzeniu nowych stanowisk pracy.**

„Myślę, że tutaj ulgi podatkowe, możliwość zwolnienia z podatków, obszary inwestycyjne, zmniejszenie procedur papierowych, biurokracji”.

„Moim zdaniem, powinien być jakiś ciągły sposób zachęcania przedsiębiorcy i inicjatywa ze strony urzędu, aby tworzyć nowe stanowiska pracy”.

Problem rozwoju regionalnego nierozzerwalnie związany był z tematem **funduszy europejskich**. Respondenci kładli duży nacisk na potrzebę współpracy i wsparcia ze strony administracji w informowaniu, aplikowaniu i rozliczaniu projektów unijnych. Dla dużej części respondentów fundusze unijne to wciąż temat nie do końca rozpoznany. Część z tych, którzy z nich skorzystali, podkreślała negatywne aspekty, takie jak: zbyt duża liczba formalności, dokumentów, kontroli. Innym pomimo kilkuletnich starań nie udało się uzyskać dofinansowania swoich inicjatyw. Jeszcze inni korzystają z funduszy już od lat, definiując je jako podstawowy czynnik rozwoju ich przedsiębiorstw. Część z przedsiębiorców, przy obsłudze funduszy unijnych, korzysta z usług wyspecjalizowanych firm. Prawie wszyscy zwrócili uwagę na potrzebę większego informowania, promocji i wsparcia przedsiębiorców w aplikowaniu o środki unijne.

„Jesteśmy zainteresowani inicjatywą władz, dotycząca środków unijnych, dotyczącej przedsiębiorstwa i samorządów i współpracy na tej płaszczyźnie.”

„Żeby mieć możliwość wpływu i dostępu do programów. Jeśli ja mam pomysł, to idę i pytam, czy na to dostanę dotację? I czy da się to uzyskać bez zbędnej papierologii.”

„Jakieś sprawy kredytowania, dotacje unijne, gdyby te sprawy były częściej rozgłaszane. My musimy sami szukać tych programów”.

„[...]i nie ukrywam, gdyby były jakieś dogodne programy, ale ja skorzystałem z jednego programu i było to strasznie uciążliwe. Ile przygotowań, ile pism, ile później przy okazji kosztów. Ja wiem, że się nam opłaciło, bo dostaliśmy kwoty, które nam troszeczkę zrekompensowały nasze wydatki, ale jest taka uciążliwość tego wszystkiego, takie niezrozumienie”.

„Dzięki temu rozwijamy się, inwestujemy, wdrażamy nowe technologie, nowe produkty i jakoś egzystujemy przy ciężkich czasach na rynku”.

„Nawet gdyby nam za darmo dawali te pieniądze, to byśmy ich nie wzięli, bo jest tyle biurokracji, tyle wypełniania dokumentów i tyle spowiadania się za każdą złotówkę [...] i to jest opinia powszechna.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Szeroko omówiony został też temat **zwiększenia współpracy między powiatami** oraz potencjalnych korzyści dla przedsiębiorców. Przedstawiciele firm zwracali uwagę na mogące się pojawić aspekty pozytywne: łatwiejszy przepływ informacji i ułatwienia w prowadzeniu działalności gospodarczej, ułatwienia administracyjne (pozwolenia, przepisy). Przedsiębiorca z powiatu krośnieńskiego zwrócił uwagę, że szersza współpraca mogłaby wpłynąć na stworzenie regionalnego programu rozwoju dla przedsiębiorców. Inni przekonywali o głównym zadaniu współpracujących powiatów, jakim powinny być wspólne działania w obszarze pozyskiwania funduszy unijnych. Umiejętnie wydatkowane fundusze, zarządzane na poziomie międzypowiatowym mogłyby pozytywnie wpłynąć zarówno na obniżenie bezrobocia, jak i na wzrost atrakcyjności regionu dla potencjalnych inwestorów. Jak przekonywał przedsiębiorca z Krosna, każdy z problemów na poziomie powiatu mógłby znaleźć optymalne rozwiązanie we współpracy między powiatami. Według respondenta z powiatu jasielskiego, modernizacja dróg (szczególnie droga Jasło – Krosno) to zadanie wymuszające taką współpracę. W ramach szukania rozwiązań współpracy mogącej przyspieszyć wzrost przedsiębiorczości w regionie, respondent z Jasła podsunął pomysł zaimplementowania rozwiązań, które sprawdziły się na Słowacji. Prawo i regulacje obecne na Słowacji pojawiły się w kilku wypowiedziach w bardzo pozytywnym świetle. Część z respondentów nie potrafiła podać korzyści, jakie mogłyby wypłynąć ze wzmożonej współpracy między powiatem jasielskim i krośnieńskim.

„Jakakolwiek współpraca między regionami powoduje, że przepływ informacji jest łatwiejszy i działalność gospodarcza jest również łatwiejsza. To są naczynia połączone, które niekoniecznie pokazują z dnia na dzień, że to miało sens i przyniosło efekty. Ale to może być długofalowe i okazać się po wielu latach.”

„Gdyby urzędy pomagały, to firmy by mogły inwestować i się rozwijać. Teraz firmy upadają, bo nie widzą żadnej perspektywy, tracąc klienta”.

„Dobrze, żeby [współpraca między powiatami] koncentrowała się wokół wspólnego pozyskiwania funduszy unijnych, np. na drogę, stworzenie stanowisk pracy, ściągnięcie inwestora, i to muszą być działania, gdzie trzeba współpracować.”

„Droga pomiędzy Jasłem a Krosnem praktycznie nie istnieje, a gdyby była współpraca, to może by coś się zmieniło”.

„Gdyby powiaty współpracowały, być może szybciej załatwiałoby się sprawy formalne, administracyjne pozwolenia”.

„Dobrze, gdyby powstała odzieżowa szkoła zawodowa dla przedsiębiorstw z tej branży, gdzie pracownicy zdobyliby praktyczne wykształcenie.”

„Coraz więcej tych firm z naszego obszaru zaczyna rejestrować się na Słowacji. Więc może czas się zastanowić, czy nie wziąć jakiegoś słowackiego wzorca, żeby to życie przedsiębiorcom uprzyjemnić. Przede wszystkim dużo większe korzyści mają przedsiębiorcy, zakładając firmę na

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Słowacji niż w Polsce”.

Przewidywane przez respondentów perspektywy rozwoju przedsiębiorstw wynikały bezpośrednio z kondycji firmy i jej aktualnej pozycji na rynku. Główny podział przebiegał między firmami, które 1) **pewnie funkcjonowały na rynku**, z bezpieczeństwem patrzyły w przyszłość i planowały nowe inwestycje w przyszłym roku, oraz tymi, które 2) **nie mogły sobie pozwolić na inwestowanie czy wzrost** i koncentrowały się jedynie na zachowaniu obecnego *status quo* czy na przetrwaniu. Firmy z pierwszej kategorii były mniej związane z lokalnym rynkiem Polski południowo-wschodniej. Docierały one z produktami/usługami do klientów w całej Polsce, a także w Europie. Były to bez wyjątku firmy z wieloletnim stażem, najczęściej z jedną silną bądź wieloma specjalizacjami w danej branży. Nierzadko rozwijały się one przy wsparciu kapitału zagranicznego. Respondenci reprezentujący te przedsiębiorstwa byli mniej skłonni do narzekania na lokalną administrację czy przepisy prawa.

Firmy z drugiej kategorii przechodziły mniej lub bardziej długotrwały kryzys, który zmuszał ich do intensywnej walki na rynku. Firmy te były bardziej zorientowane na współpracę i klientów pochodzących z obszaru województwa podkarpackiego i regionów sąsiednich. Respondenci reprezentujący te przedsiębiorstwa mieli więcej krytycznych uwag pod kątem lokalnej administracji i władz. Silnie domagali się też wsparcia ze strony lokalnych władz, a także zmian w przepisach, które mogłyby im pomóc w trudnym okresie.

Na dzisiaj nie jesteśmy nawet zdolni zrealizować dla nich tego, co potrzeba [...] na dwa następne lata mamy już pracę”.

„Chcielibyśmy się rozwijać poprzez kupno nowych maszyn oraz szkolenia personelu.”

„Od przyszłego roku firma planuje ekspansję na nowe rynki (również Słowacja), z nowymi produktami”.

„Ekspansja to jest duże słowo, ja chcę przetrwać na tym nienormalnym rynku zamówień publicznych”.

„Nie ma możliwości nawet utrzymania status quo, bo gra jest nieprzewidywalna. My jako przedsiębiorcy jesteśmy zaskakiwani”.

Część respondentów z obydwu kategorii wspominała o chęci **przeniesienia firmy w inne miejsce**, gdzie istnieją lepsze warunki do rozwoju. Pojawiło się zainteresowanie rynkiem słowackim, jednak przeszkody, głównie w postaci kosztów związanych z przeniesieniem sprzętu i ludzi, nieco osłabiały ten zapał. Według pytanym, przeniesienie firmy to działanie ryzykowne, którego konsekwencji nie da się do końca przewidzieć. Interesująca wydaje się jednak otwartość respondentów na podjęcie takiego kroku. Świadczyć może to o niezadowolającej sytuacji, w jakiej się znajdują, oraz niewielkim przywiązaniu do regionu. Przedsiębiorca z powiatu jasielskiego określił przeniesienie firmy jako ucieczkę w celu znalezienia lepszych warunków dla rozwoju. Dla większych firm prowadzących

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

interesy na obszarze całego kraju lokalizacja przedsiębiorstwa nie jest tak ważna. Jednak firmy mniejsze są bardziej uzależnione od koniunktury lokalnej, a tym samym skłonne do rozpatrywania opcji relokacji.

„Szef nie raz się zastanawiał, żeby przenosić produkcję na Słowację, bo tam są ulgi podatkowe itd. Natomiast jesteśmy tutaj związani, mamy maszyny, które są ciężkie, i pracowników”.

„[przeniesienie firmy na inny teren]... to jest często brane pod uwagę, ale prowadząc firmę, jak my mamy prawie 4 tys. m² pod dachem, to będą olbrzymie koszty. Można przenieść jakąś firemkę [...] Na pewno rynek jasielski nie jest duży. Gdybyśmy tylko liczyli na ten rynek, to by już nas dawno nie było”.

„Nie wiem, na ile jest to poszukiwanie lepszych warunków, a na ile specyfika branży i rynku. Bo jeśli ma się firmę informatyczną, to najlepiej być w Rzeszowie, Warszawie czy Krakowie czy dużym mieście [...] ale sądzę, że firmy, które mają dobry pomysł na biznes, na pewno będą uciekać”.

„Ja też rozważałem ucieczkę gdzieś, nawet za granicę, ale jestem starego kalendarza i to, co dzisiaj się wyprawia w Polsce, dla mnie jest obce... ja bym powiedział – patriotyzm lokalny... płacę i mieszkam tam, gdzie się urodziłem”.

2.3. Perspektywa mieszkańców

Opinia mieszkańców na temat potencjałów i barier krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego została zbadana za pomocą badania ankietowego przeprowadzonego wśród respondentów zamieszkających na terenie powiatów krośnieńskiego i jasielskiego, także za pomocą sondy ulicznej przeprowadzonej na terenie tych powiatów.

O najważniejsze problemy regionu pytano mieszkańców powiatów w badaniu ankietowym. Zdecydowana większość potrafiła wymienić co najmniej jeden problem regionu stojący na drodze do sukcesu gospodarczego i poprawy poziomu życia mieszkańców. Zdecydowanym liderem w rankingu problemów zostało „bezrobocie”, którego dotyczyła ponad połowa wszystkich odpowiedzi. Z rynkiem pracy były związane pośrednio również inne stosunkowo często wskazywane kwestie, w tym „problemy demograficzne i społeczne” – 6,3%, m.in. migracje, poczucie biedy, odczuwany brak perspektyw dla młodych; „niski potencjał gospodarczy” regionu – 4,2%, m.in. upadłość przedsiębiorstw; czy „złe warunki pracy” – 3,2%, m.in. niskie wynagrodzenia, umowy „śmięciowe” (Tab.V.1).

Bardzo istotną słabością regionu okazał się ponadto „zły stan dróg”, którego dotyczyło 10,5% odpowiedzi. Respondenci narzekali z jednej strony na niską jakość nawierzchni drogowej (najczęściej), z drugiej – na niewystarczającą wobec potrzeb infrastrukturę otoczenia jezdni, m.in. chodniki, znaki drogowe i oświetlenie. Do transportu odnosiła się również odpowiedź „słaba komunikacja”, wskazana przez 3,1% mieszkańców. Ze względu na fakt, iż stosunkowo rzadko wskazywano na problemy w innych dziedzinach transportu (np. kolej), odpowiedź „słaba komunikacja” raczej należy łączyć ze wspomnianą już wcześniej „problematyczną” infrastrukturą

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

drogową lub niedostateczną częstotliwością kursów przewoźników i niską jakością funkcjonowania transportu zbiorowego.

W ramach przeprowadzonej sondy ulicznej zapytano respondentów, z czego słyną Krosno, Jasło, powiat krośnieński i powiat jasielski. Respondenci wskazywali najbardziej atrakcyjne miejsca regionu, z którymi łączą ich popularność i markę. Można założyć, że elementy te stanowią jednocześnie podstawowe funkcje poszczególnych miast/powiatów.

Rys. V.1 Ranking problemów regionu krośnieńsko-jasielskiego (wg liczby wskazań)

Liczba respondentów = 766

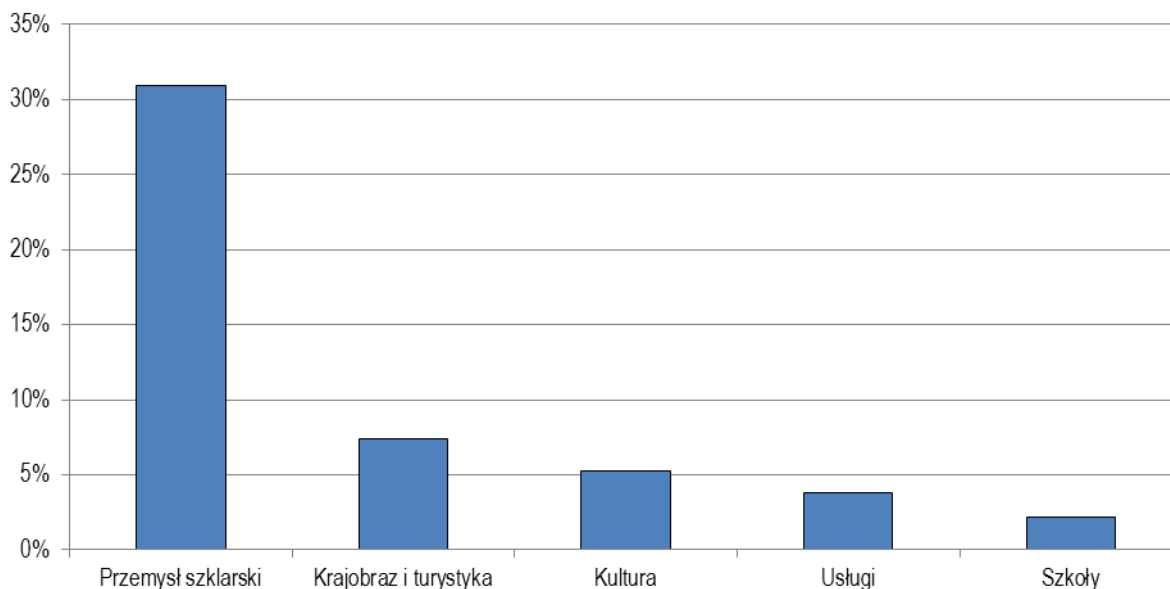
Liczba propozycji = 1071

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, dane z 2014 r.

Ponad 30% pytaných w powiecie krośnieńskim stwierdziło, że ich powiat najbardziej znany jest z przemysłu szklarskiego, co wynika z wieloletnich tradycji Krosna i powiatu w produkcji wyrobów szklanych. Respondenci często wskazywali bogactwo przyrodnicze i atrakcyjność krajobrazową związaną z obecnością w południowej części powiatu pasma Beskidu Niskiego, a w jego części północnej Pogórza Dynowskiego. Nieco ponad 5% odpowiedzi dotyczyło zasobów kultury, czyli różnego rodzaju zabytków, muzeów (Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazownictwa w Bóbrce),

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

obiektów kulturowych (Regionalne Centrum Kultur Pogranicza), ale również imprez regionalnych. W mniejszym stopniu podkreślano usługi handlowe i gastronomiczne (sklepy, restauracje, hotele) oraz szkoły (Rys.V.2).

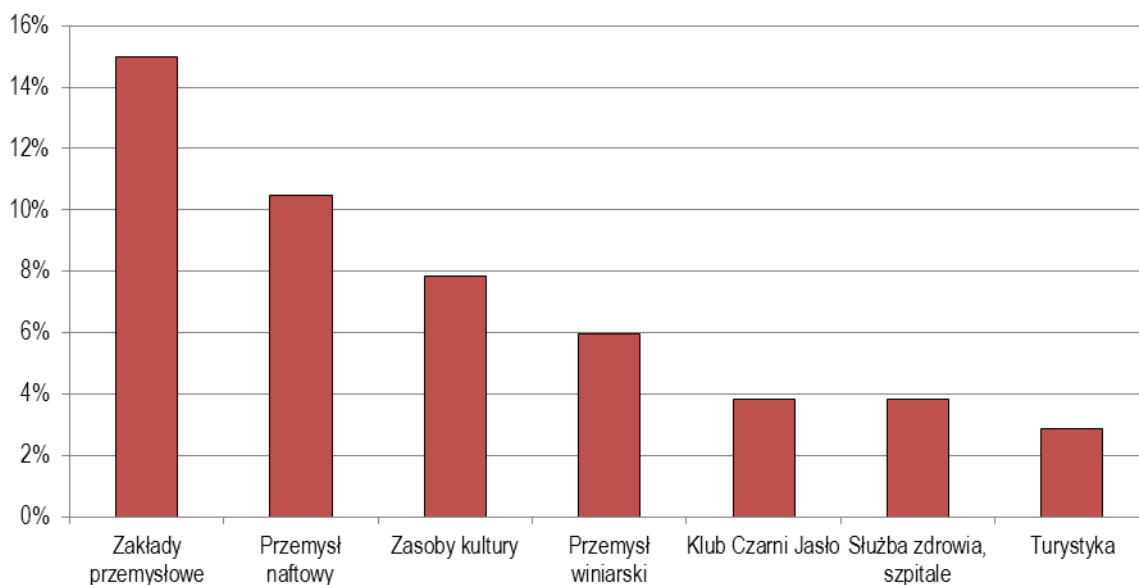
Rys. V.2 Główne atrakcje powiatu krośnieńskiego według opinii jego mieszkańców.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sond ulicznych, dane z 2014 r.

Podobne pytanie zadano mieszkańcom powiatu krośnieńskiego w odniesieniu do powiatu jasielskiego. Z udzielonych odpowiedzi wynika, że w powiecie krośnieńskim powiat jasielski kojarzy się z dużymi zakładami przemysłowymi o profilu zarówno produkcyjnym, jak i przetwórczym (Rys.V.3). Do nich należą m.in. Zakłady Przemysłu Owocowo-Warzywnego „PEKTOWIN”, zakład produkujący meble – Nowy Styl, zakład produkujący tworzywa sztuczne Gamrat. Z nieco mniejszą częstotliwością wskazywano przemysł naftowy (ze względu na rafinerię w Jaśle i tradycje naftowe) oraz przemysł, wśród których dominował Skansen Archeologiczny Karpacka Troja. W odpowiedziach pojawiał się także klub sportowy Czarni Jasło, a także służba zdrowia, w kontekście dobrego szpitala i udanych przeszczepów. Atrakcją powiatu jest także turystyka i rekreacja, co wynika z walorów krajobrazowych i przyrodniczych.

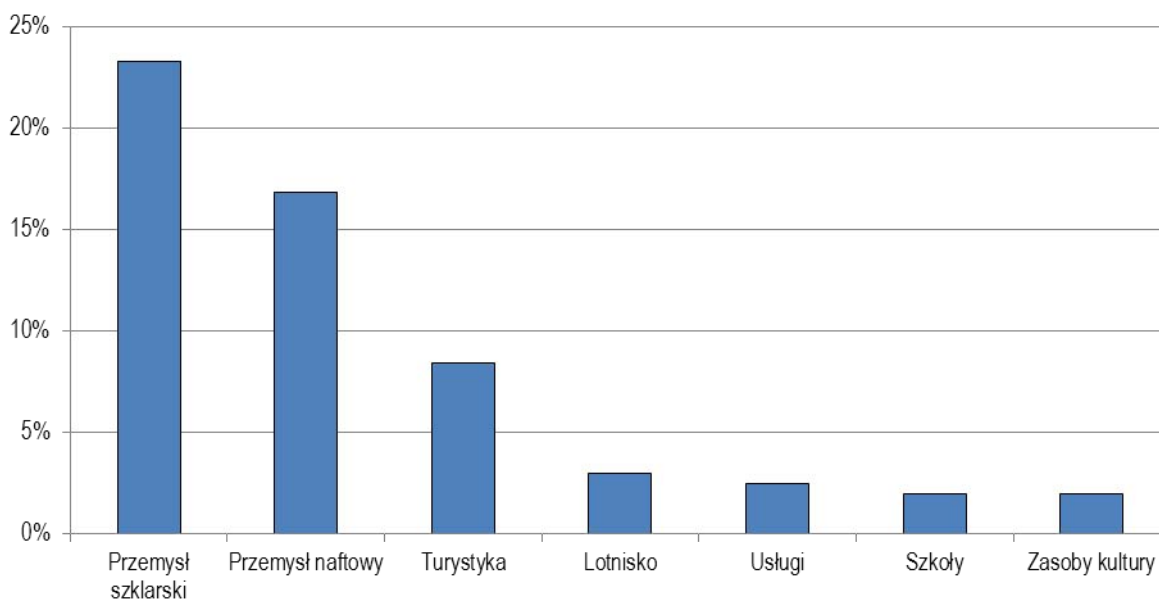
Zapytani o tę samą kwestię w odniesieniu do powiatu krośnieńskiego uczestnicy sondy ulicznej w powiecie jasielskim zasadniczo potwierdzili opinie sąsiadów, wskazując jako najbardziej popularną atrakcję powiatu krośnieńskiego przemysł szklarski (23% wszystkich odpowiedzi). Natomiast na drugim miejscu uplasował się przemysł naftowy (Rys. V.4). Powyżej 5% badanych wymieniło jeszcze turystykę, co wynika z bogactwa przyrodniczego, górskiego i pogórskiego położenia oraz znanych uzdrowisk, takich jak Iwonicz-Zdrój i Rymanów-Zdrój. Pozostałe odpowiedzi dotyczyły krośnieńskiego lotniska, usług (handel) oraz szkół (głównie PWSZ w Krośnie).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. V.3 Główne atrakcje powiatu jasielskiego według opinii mieszkańców powiatu krośnieńskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sond ulicznych, dane z 2014 r.

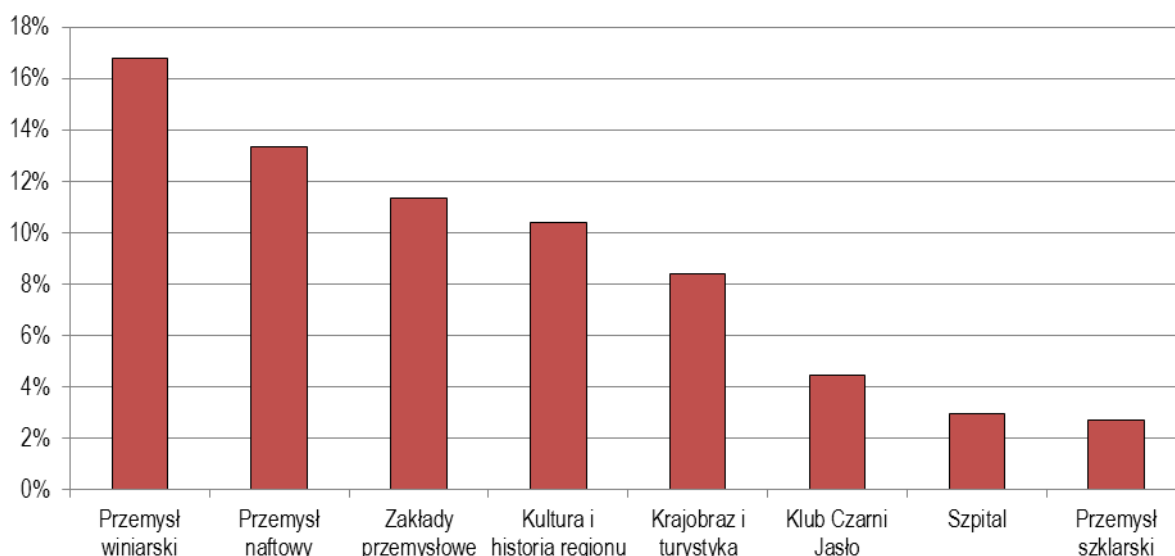

Rys. V.4 Główne atrakcje powiatu krośnieńskiego według mieszkańców powiatu jasielskiego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sond ulicznych, dane z 2014 r.

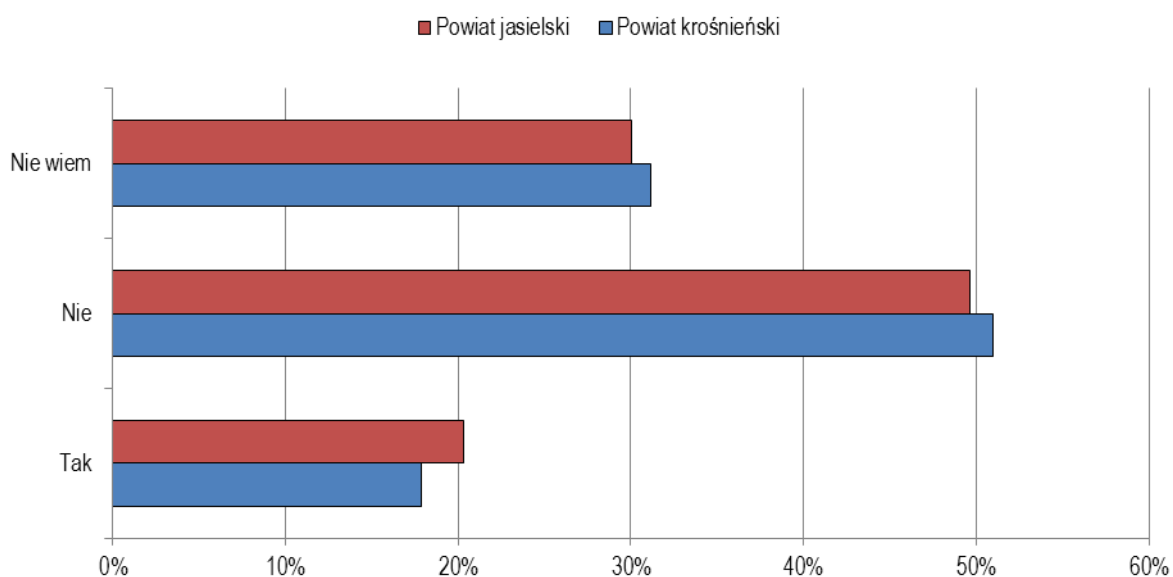
W odniesieniu do własnego powiatu respondenci sondy w Jaśle i okolicznych gminach wskazali na istniejący w tym powiecie przemysł – ponad 16% wskazało na przemysł winiarski, ponad 13% – na przemysł naftowy, natomiast około 11,5% wymieniło zakłady przemysłowe (Pektowin, Gamrat, Nowy Styl Group). Do innych atrakcji turystycznych należały w ich opinii zasoby kultury i historia regionu oraz krajobraz i atrakcje turystyczne. Podobnie jak w powiecie krośnieńskim również osoby w powiecie jasielskim za „atrakcję” uznali klub Czarni Jasło, a także szpital i dobrze wykwalifikowanych lekarzy (Rys.V.5).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. V.5 Główne atrakcje powiatu jasielskiego według jego mieszkańców.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sond ulicznych, dane z 2014 r.

Rys. V.6 Opinia respondentów na temat dostatecznego wykorzystania potencjału subregionu.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sond ulicznych, dane z 2014 r.

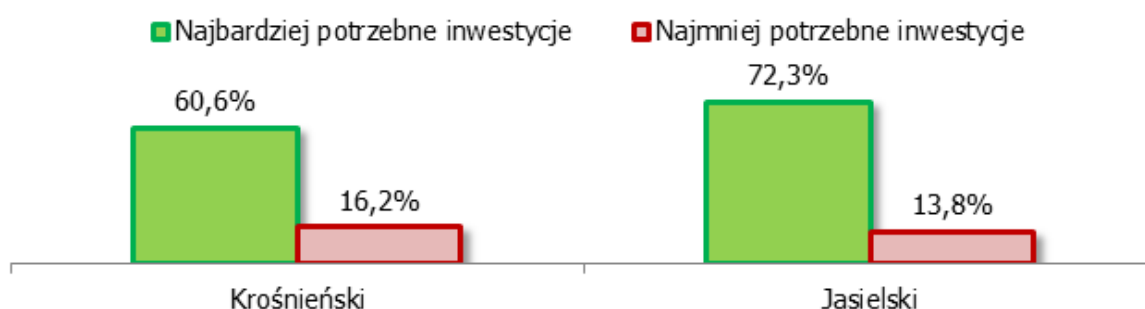
Zagadnienie podsumowujące rozważania na temat atrakcyjności obu powiatów dotyczyło oceny/opinii respondentów badania na temat dostatecznego wykorzystania potencjału subregionu (Rys. V.6). Zdaniem większości ankietowanych z obu powiatów (około 50% odpowiedzi) potencjał ten nie jest w pełni wykorzystywany, a ponad 30% pytanym nie posiadało na ten temat wiedzy. Tylko ok. 19% osób uznało, że potencjał regionów jest wykorzystywany w stopniu zadowalającym. Bardziej krytycznie do oceny tej podeszli respondenci z powiatu krośnieńskiego.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

3. Potrzeby inwestycyjne krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego

3.1. Ocena dotychczasowej realizacji inwestycji

W przeprowadzonym badaniu ankietowym mieszkańcom regionu krośnieńsko-jasielskiego zdecydowanie łatwiej przychodziło wskazywanie tych inwestycji zrealizowanych w powiecie krośnieńskim i powiecie jasielskim w ostatnich latach, które uważają za „najbardziej potrzebne”, aniżeli tych, które uważają za „najmniej potrzebne” (Rys.V.7). Przynajmniej jedną inwestycję „najbardziej potrzebną” potrafiła wskazać większość ankietowanych osób, zarówno z powiatu krośnieńskiego (60,6%), jak i jasielskiego (72,3%). Z kolei do „najmniej potrzebnych” inwestycji odniósł się stosunkowo niewielki odsetek – krośnieński (16,2%), jasielski (13,8%).

Rys. V.7 Udział osób, które potrafiły wymienić co najmniej jedną najbardziej / najmniej potrzebną inwestycję zrealizowaną w powiecie krośnieńskim i jasielskim w ostatnich latach

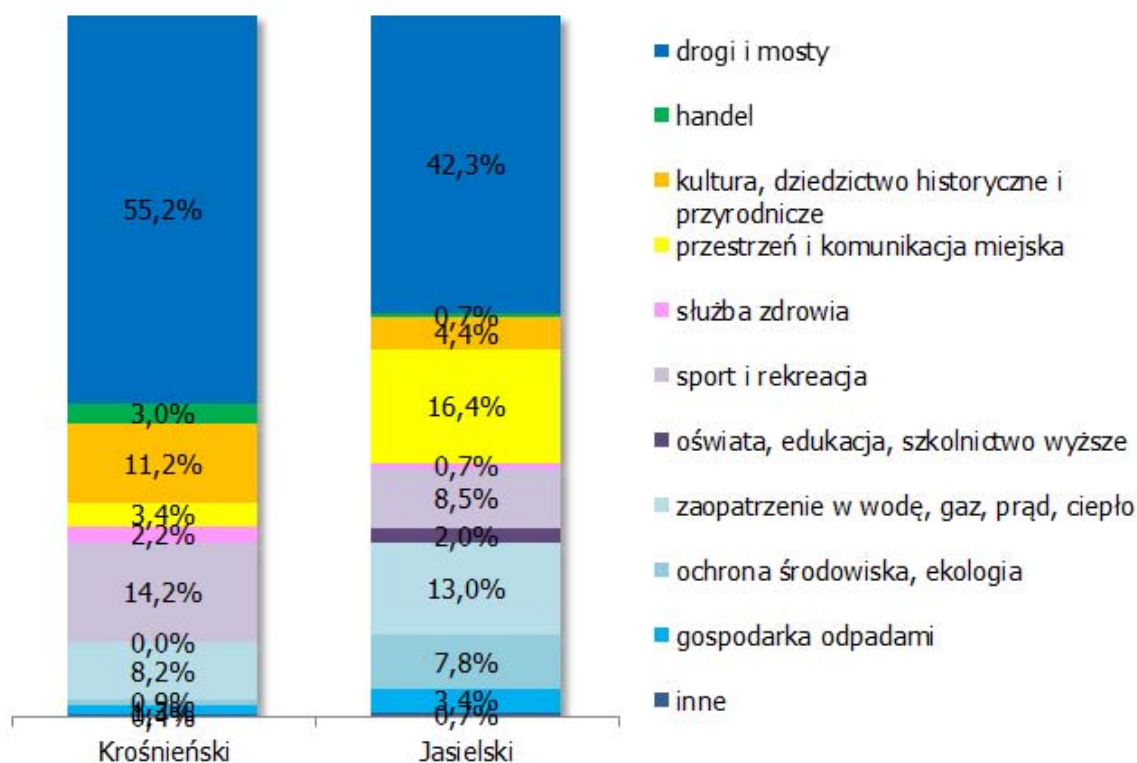
Liczba respondentów = 766

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Większość wymienianych przez respondentów „najbardziej potrzebnych” inwestycji wpisała się w wyszczególnioną kategorię „dróg i mostów” – w przypadku powiatu krośnieńskiego grupa ta stanowiła 55,2%, w przypadku jasielskiego – 42,3%. Respondenci raczej unikali w wypowiedziach odnoszenia się do konkretnych inwestycji, zdecydowana większość wskazywała ogólnie na „infrastrukturę drogową” oraz „mosty” (Rys.V.8).

W powiecie krośnieńskim stosunkowo często doceniano przedsięwzięcia dotyczące „sportu i rekreacji” (14,2%), w szczególności budowę hali sportowej, a także inwestycje z zakresu „kultury, dziedzictwa historycznego i przyrodniczego” (11,2%), w szczególności remont Krośnieńskiego Domu Kultury, Centrum Dziedzictwa Szkła oraz Regionalnego Centrum Kultury Pogranicza.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. V.8 Najbardziej potrzebne inwestycje zrealizowane w powiecie krośnieńskim i jasielskim w ostatnich latach – według kategorii (%)

Liczba respondentów = 766

Liczba propozycji = 232

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego

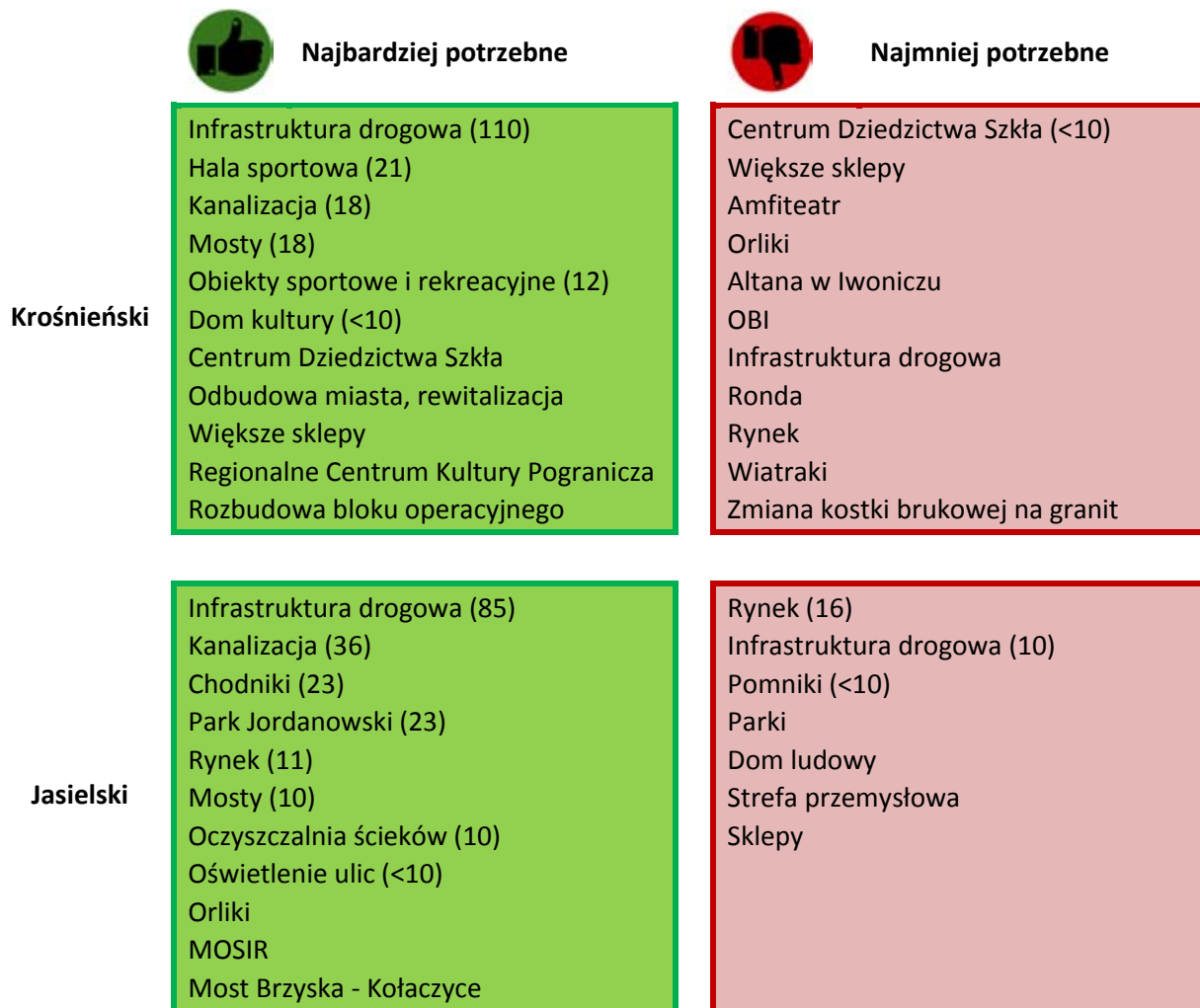
Z kolei w powiecie jasielskim często wymieniano inwestycje dotyczące „przestrzeni i komunikacji miejskiej”, w szczególności chodników, oświetlenia ulic, a także „zaopatrzenia w wodę, gaz, prąd i ciepło” (13,0%). Wśród inwestycji „jasielskich” na uwagę zasługuje również inwestycja w Ogródek Jordanowski w Jaśle, która zebrała 23 wskazania. W powiecie tym, w większym stopniu niż w powiecie krośnieńskim, zwracano uwagę na inwestycje w przestrzeń i komunikację miejską (np. chodniki, rewitalizacja rynku) oraz związane z ochroną środowiska (np. kanalizacja, oczyszczalnia ścieków).

Warto podkreślić, iż żadna z inwestycji określanych przez mieszkańców jako „najmniej potrzebne” nie zebrała więcej niż 10 wskazań. Na tej podstawie można ocenić, iż kierunki inwestycji podejmowanych w obu powiatach są dobierane i realizowane w zgodzie z potrzebami mieszkańców.

W przypadku powiatu krośnieńskiego najczęściej wymienianą w niechlubnej kategorii była inwestycja w Centrum Dziedzictwa Szkła (która była również wymieniana w kategoriach inwestycji „najbardziej potrzebnych”). Mieszkańcy wskazywali, iż zarówno budowa obiektu (nowy budynek) i jego bieżące

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Rys. V.9 Najbardziej potrzebne vs najmniej potrzebne inwestycje w powiecie krośnieńskim i jasielskim w ostatnich latach – według liczby wskazań

Liczba respondentów = 766

Liczba propozycji = 294

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

utrzymanie pochłania zbyt duże koszty wobec wartości, jaką oferuje (jako atrakcja turystyczna). Niektórzy stwierdzili, że inwestycja ta na siebie nie zarabia i się nie zwróci. Podobnie kilka osób z powiatu krośnieńskiego krytycznie odniosło się do inwestycji w amfiteatr w Krośnie – wskazywano na słabe wykorzystanie potencjału obiektu, a także na źle dobraną lokalizację. Z krytyką spotkała się również zbyt duża liczba większych sklepów (kilka osób wskazało konkretnie na OBI). Mieszkańcy stwierdzili, że obecna oferta handlowa jest wystarczająca wobec ich potrzeb i nie ma konieczności rozwoju nowych placówek.

W powiecie jasielskim najwięcej negatywnych głosów zebrała inwestycja w odnowienie rynku w Jaśle, w uzasadnieniach wskazywano przede wszystkim nawierzchnię z kostki brukowej, która utrudnia mieszkańcom poruszanie się po placu. Stosunkowo dużo osób narzekało również na źle przemyślane inwestycje drogowe (Rys.V.9).

3.2. Stopień strategiczności inwestycji

Mieszkańcy regionu bez większych problemów potrafili wskazać co najmniej jedną inwestycję niezbędną do podjęcia w Krośnie, powiecie krośnieńskim, Jaśle, powiecie jasielskim, jak również w subregionie krośnieńsko-jasielskim (Rys.V.10). Stosunkowo mniej propozycji podano w odniesieniu do Jasta i powiatu jasielskiego. Wynikało to głównie ze stosunkowo niewielkiego poziomu wiedzy mieszkańców powiatu krośnieńskiego na ten temat.

Rys. V.10 Udział osób, które potrafiły wymienić co najmniej jedną niezbędną do podjęcia inwestycję

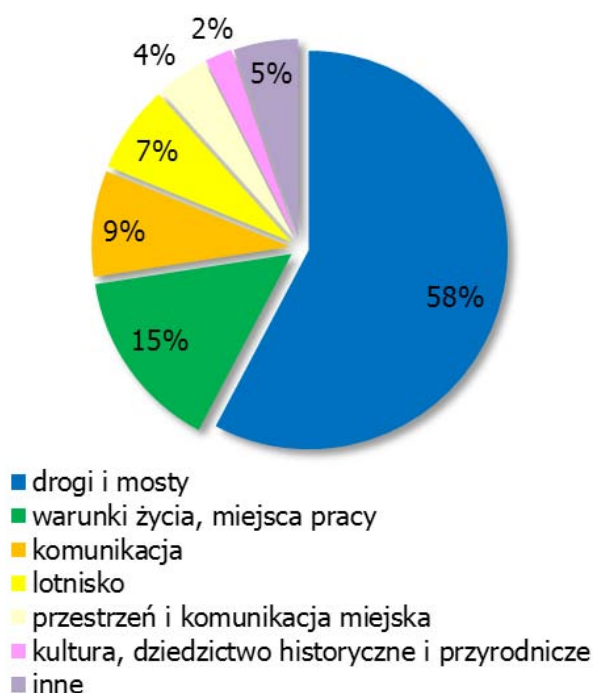
Liczba respondentów = 766

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, dane za 2014 r.

We wszystkich analizowanych jednostkach bardzo znaczący udział wskazań dotyczył „infrastruktury drogowej”: Krosno – 58%, powiat krośnieński – 35%, Jaśło – 25%, powiat jasielski – 62% oraz subregion krośnieńsko-jasielski – 52% (Rys.V.11-Rys.V.15). Respondenci rzadko odnosili się przy tym do konkretnych przedsięwzięć, aczkolwiek jednym z najczęściej wspominanych była budowa obwodnicy. Wśród innych wymienianych inwestycji znalazły się również: droga do autostrady A4, droga krajowa nr 28, droga ekspresowa nr S19, trasa Krosno – Jaśło, Krosno – Przemyśl, Krosno – Korczyna, Krosno – Nowy Żmigród, Barwinek – Pilzno, Kremarna – Jaśło, Żmigród – Osiek. Respondenci wskazywali także na potrzebę budowy/renowacji mostów łączących gminy Tarnowiec i Jedlicze na Jasiołce, w Męcince oraz Korczynie. Oprócz transportu drogowego zgłaszano istotne zapotrzebowanie na inwestycje w rozwój lotniska (Krosno i powiat krośnieński), jak również kolei (Jaśło, region krośnieńsko-jasielski).

Stosunkowo duży udział odpowiedzi we wszystkich obszarach odnotowano również w odniesieniu do sfery „warunków życia, miejsc pracy” (15%). Zgłaszano głównie konieczność tworzenia nowych miejsc pracy, zwiększenia poziomu wynagrodzeń oraz ogólnej poprawy warunków pracy. W przypadku każdego z regionów zgłaszano zapotrzebowanie na rozwój wybranych „priorytetowych” elementów przestrzeni publicznej, które zostały zaprezentowane na poniższych „listach priorytetowych”.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Lista priorytetów

Infrastruktura drogowa (425)
 Przedsiębiorstwa, miejsca pracy (122)
 Komunikacja (74)
 Obwodnica (67)
 Lotnisko (61)
 Ścieżki rowerowe (16)
 Teatr (14)
 Komunikacja miejska (<10)
 Turystyka
 Służba zdrowia

Rys. V.11 Najbardziej niezbędne inwestycje do zrealizowania w Krośnie

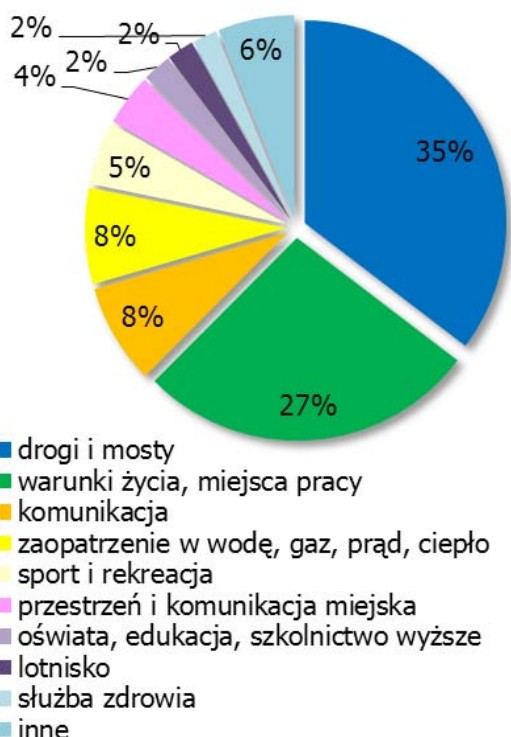
Liczba respondentów = 766

Liczba propozycji = 857

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Ponad połowa odpowiedzi podawanych w odniesieniu do Krosna wpisała się w kategorii „dróg i mostów” (58%). Najczęściej inwestycje określano bardzo ogólnym stwierdzeniem „infrastruktura drogowa” (425 wskazań). Wśród konkretnych inwestycji drogowych wyróżniała się jedynie budowa obwodnicy, która zebrała łącznie 67 wskazań, pojedyncze osoby odniosły się również do drogi na trasie Chorkówka-Krosno, drogi szybkiego ruchu prowadzącej do A4 oraz drogi wschód-zachód. Stosunkowo duża część respondentów zwróciła uwagę na potrzebę podjęcia inwestycji z zakresu „warunków życia, miejsc pracy” (15%), wspominając o konieczności zwiększenia liczby miejsc pracy czy poprawy warunków do prowadzenia działalności gospodarczej w Krośnie. Duży odsetek osób wskazał na potrzebę poprawy ogólnie rozumianej „komunikacji” (9%), jak również kontynuacji działań w zakresie rozbudowy krośnieńskiego lotniska (7%) (Rys.V.11).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

! Lista priorytetów

Infrastruktura drogowa (199)
Przedsiębiorstwa, nowe miejsca pracy (167)
Komunikacja (51)
Kanalizacja (46)
Obwodnica (21)
Chodniki (16)
Lotnisko (14)
Obiekty sportowe i rekreacyjne (13)
Szkoły (11)
Basen (<10)
Energia odnawialna

Rys. V.12 Najbardziej niezbędne inwestycje do zrealizowania w powiecie krośnieńskim

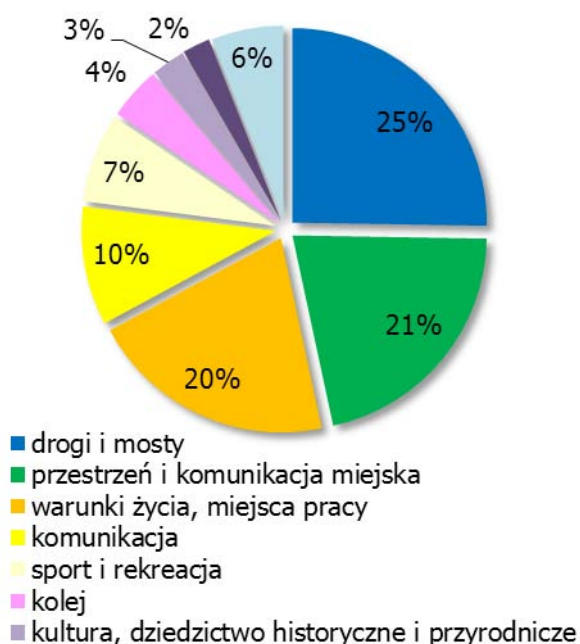
Liczba respondentów = 766

Liczba propozycji = 651

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Podobnie jak w przypadku Krosna, w odniesieniu do powiatu krośnieńskiego największy odsetek wskazań dotyczył konieczności podjęcia inwestycji z zakresu „dróg i mostów” (35%). Wśród konkretnych inwestycji znalazły się: obwodnica miasta, droga S19, droga na trasie Krosno – Jasło, Krosno – Przemyśl, Krosno – Korczyna. Wskazano również na potrzebę przeprowadzenia renowacji mostu na Jasiołce i budowę nowego w Korczynie. Co czwarta odpowiedź dotyczyła działań z zakresu „warunków życia, miejsc pracy” (27%). Dość duży odsetek wskazań (największy ze wszystkich analizowanych regionów) podnosił kwestię słabej sytuacji w obszarze „zaopatrzenia w wodę, gaz, prąd, ciepło”, przede wszystkim sieci kanalizacyjnej (46 wskazań). Dość istotny wydaje się ponadto rozwój „sportu i rekreacji” (5%), a konkretnie – inwestycji w rozwój obiektów sportów „zimowych” (stoków, wyciągów i skoczni narciarskich, torów saneczkarskich), a także stadionu, hali sportowej i placów zabaw (Rys.V.12).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Lista priorytetów

- Przedsiębiorstwa, nowe miejsca pracy (108)
- Infrastruktura drogowa (80)
- Chodniki (59)
- Obwodnica (56)
- Komunikacja (55)
- Boiska (28)
- Kolej (24)
- Parkingi (20)
- Ścieżki rowerowe (15)
- Kultura (14)

Rys. V.13 Najbardziej niezbędne inwestycje do zrealizowania w Jaśle

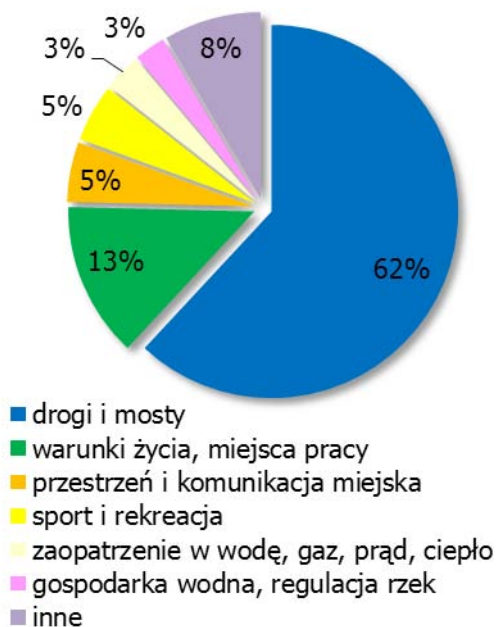
Liczba respondentów = 766

Liczba propozycji = 566

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

W odniesieniu do Jasła, zbliżony odsetek osób wskazywał na konieczność podjęcia działań z zakresu „dróg i mostów” (25%), „przestrzeni i komunikacji miejskiej” (21%) oraz „warunków życia, miejsc pracy” (20%). Warto wskazać, że spośród wszystkich analizowanych regionów, w Jaśle odnotowano najniższy odsetek odpowiedzi sugerujących konieczność podjęcia inwestycji w infrastrukturę drogową. Podobnie jak w pozostałych regionach, wśród konkretnych inwestycji drogowych, najczęściej wskazywano obwodnicę – 56 wskazań. W odpowiedziach ankietowanych pojawiły się ponadto m.in. droga Krosno – Jasło, Chorkówka – Bóbrka oraz most na Jasiołce. Dość problematyczną kwestią w Jaśle wydaje się stan przestrzeni publicznej – potrzebę inwestycji w chodniki sugerowało 59 wskazań, rozwoju parkingów – 20 wskazań, ścieżek rowerowych – 15 wskazań. Konieczne wydają się ponadto inwestycje w zakresie poprawy sieci „komunikacji” (10%) oraz rozbudowy obiektów „sportu i rekreacji”, w szczególności boisk (28 wskazań) (Rys.V.13).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

! Lista priorytetów

- Infrastruktura drogowa (294)
- Przedsiębiorstwa, nowe miejsca pracy (67)
- Chodniki (16)
- Kanalizacja (16)
- Droga Krosno-Jasło (11)
- Gospodarka wodna, regulacja rzek (11)
- Obiekty sportowe i rekreacyjne (<10)
- Komunikacja
- Hala sportowa
- Obwodnica

Rys. V.14 Najbardziej niezbędne inwestycje do zrealizowania w powiecie jasielskim

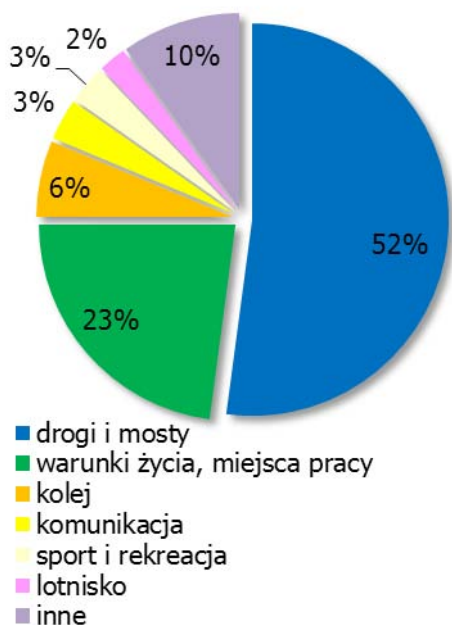
Liczba respondentów = 766

Liczba propozycji = 520

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Niemal 2/3 odpowiedzi dotyczących niezbędnych inwestycji w powiecie jasielskim odnosiła się do „dróg i mostów” (62%) – najwyższy odsetek wśród wszystkich analizowanych regionów. W rozkładzie odpowiedzi dominowała tu bardzo ogólna „infrastruktura drogowa” – 294 wskazań. Najczęściej podawaną konkretną inwestycją była droga krajowa nr 28 na odcinku Krosno – Jasło (11 wskazań). Stosunkowo duży odsetek osób wskazywał na „warunki życia, miejsca pracy” (13%), „przestrzeń i komunikację miejską” (5%), w szczególności chodniki; oraz „sport i rekreację” (5%) (Rys.V.14).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Lista priorytetów

- Infrastruktura drogowa (220)
- Przedsiębiorstwa, miejsca pracy (193)
- Autostrada A4 (143)
- Droga krajowa nr 28 (58)
- Kolej (54)
- Komunikacja (29)
- Lotnisko (20)
- Mosty (16)
- Obiekty sportowe (15)
- Służba zdrowia (10)
- Gospodarka wodna, regulacja rzek (10)

Rys. V.15 Najbardziej niezbędne inwestycje do zrealizowania w regionie krośnieńsko-jasielskim.

Liczba respondentów = 766

Liczba propozycji = 877

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Ponad połowa odpowiedzi podanych w odniesieniu do regionu krośnieńsko-jasielskiego dotyczyła „dróg i mostów” (52%), co odzwierciedla strukturę odpowiedzi odnotowanych w poszczególnych „podregionach”. Wśród konkretnych inwestycji kluczowa wydaje się – nie wspomiana wcześniej zbyt często – autostrada A4 (143 wskazania) oraz powiązana z nią inwestycja w drogę krajową nr 28 (58 wskazań). Pojedyncze osoby wskazywały również na potrzebę podjęcia inwestycji w m.in. drogę Krosno – Jasło, Krempna – Jasło, Barwinek – Pilzno oraz most Tarnowiec – Jedlicze. Niemal co czwarta odpowiedź odnosiła się do „warunków życia, miejsc pracy” (23%). Na uwagę zasługuje również stosunkowo wysoki odsetek wskazujący na potrzebę rozwoju „kolei” (6%), zarówno w zakresie modernizacji infrastruktury kolejowej, jak i rozbudowy siatki połączeń (Rys.V.15).

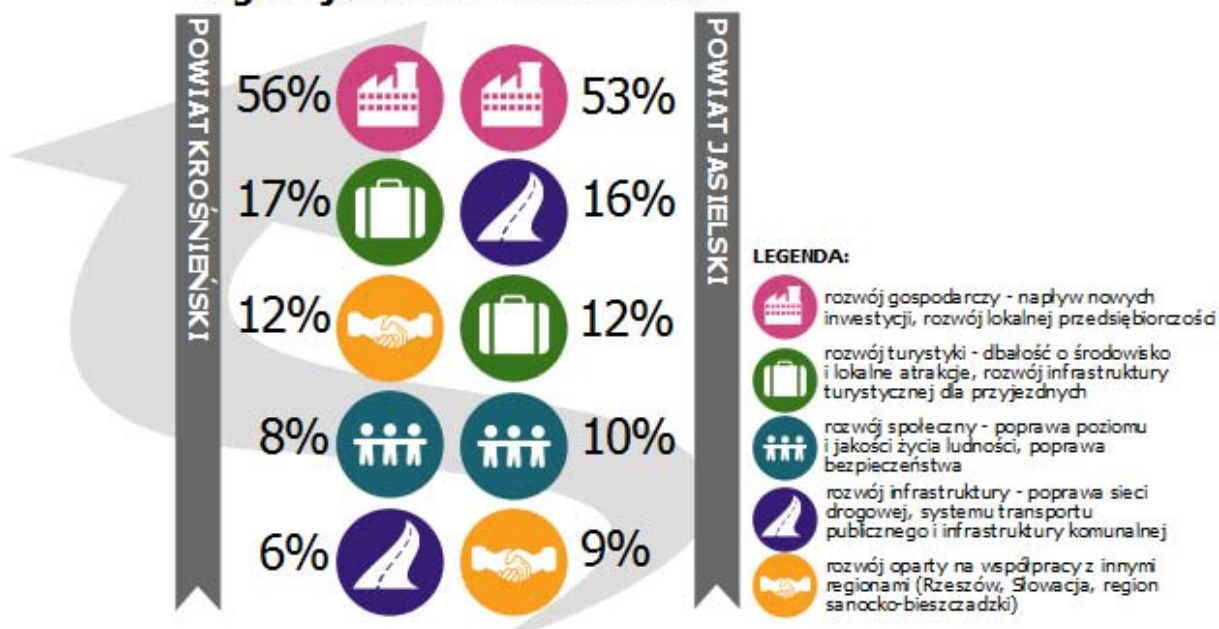
Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

4. Wnioski i rekomendacje

Niniejszy rozdział przedstawia zbiór wniosków i rekomendacji wynikających z przeprowadzonej diagnozy społeczno-gospodarczej obszaru potencjalnej osi rozwojowej Krosno-Jasło-Gorlice, delimitacji krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego w trzech wariantach biegunów rozwojowych, wzajemnych powiązań funkcjonalnych między jednostkami administracyjnymi, analizy potencjałów i barier obszaru w oparciu z perspektywy mieszkańców, przedsiębiorców i samorządów oraz zrealizowanych i pożądaných inwestycji. Zaproponowane rekomendacje powinny przyczynić się do wzmocnienia potencjału obszaru funkcjonalnego.

Przed przystąpieniem do sformułowania konkretnych propozycji i rozwiązań przedstawiono najważniejsze priorytety rozwojowe regionu krośnieńsko-jasielskiego w opinii mieszkańców. W przeprowadzonym wśród mieszkańców powiatu krośnieńskiego i jasielskiego badaniu ankietowym zapytano respondentów o jeden dominujący kierunek rozwoju regionu krośnieńsko-jasielskiego, dając do wyboru pięć opcji: a) rozwój gospodarczy; b) rozwój turystyki; c) rozwój społeczny; d) rozwój infrastruktury oraz e) rozwój oparty na współpracy z innymi regionami (Rys.V.16).

W jakim kierunku powinien rozwijać się region jasielsko-krośnieński?

Rys. V.16 Priorytety rozwojowe regionu krośnieńsko-jasielskiego w opinii mieszkańców (n=766).

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Większość mieszkańców regionu krośnieńsko-jasielskiego, zarówno w przypadku powiatu krośnieńskiego, jak i jasielskiego, wskazuje „rozwój gospodarczy” jako kluczowy priorytet rozwojowy regionu (56% – krośnieński i 53% – jasielski). Większość mieszkańców regionu uważa napływ nowych inwestycji i rozwój lokalnej przedsiębiorczości, a przez to wzrost liczby miejsc pracy, za remedium na

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

istniejące problemy i bariery rozwojowe. Różnice pomiędzy powiatami pojawiają się dopiero przy drugim miejscu w rankingu. Mieszkańcy powiatu jasielskiego wyraźniej odczuwają potrzebę podjęcia inwestycji infrastrukturalnych w regionie (16% respondentów), która w przeważającej części dotyczy budowy i modernizacji sieci dróg oraz inwestycji komunalnych (sieć kanalizacyjna). Natomiast wśród mieszkańców powiatu krośnieńskiego priorytet ten z odsetkiem 6% znalazł się na „szarym końcu” rankingu. Powiat krośnieński w większym stopniu niż jasielski stawia na rozwój turystyki rozumianej jako dbałość o lokalne atrakcje i rozwój infrastruktury turystycznej z poszanowaniem środowiska przyrodniczego, podczas gdy w powiecie jasielskim priorytet ten zajął trzecie miejsce. Rozwój oparty na współpracy z innymi regionami jest bardziej pożądany w powiecie krośnieńskim, gdzie wskazywany był przez co ósmego pytanego, podczas gdy w powiecie jasielskim wymieniało go tylko 9% respondentów.

4.1. Rozwój demograficzno-społeczny

Wnioski

Do największych problemów rozwojowych krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego w sferze demograficzno-społecznej należą **niski poziom zatrudnienia i bezrobocie**. W 2012 r. stopa bezrobocia rejestrowanego była znacznie wyższa w powiecie jasielskim i krośnieńskim niż średnia dla całego województwa, ale niższa niż w powiecie bieszczadzkim czy brzozowskim. Niemniej w mieście Krośnie wskaźnik ten pozostawał na najniższym poziomie wśród wszystkich miast województwa, za wyjątkiem Rzeszowa. Zauważono wyraźny kontrast między poziomem bezrobocia w Krośnie a pozostałych gmin powiatów krośnieńskiego, jasielskiego i gorlickiego. Głębokie nierówności w poziomie bezrobocia nie do końca przekładają się na nierówności pod względem poziomu ubóstwa. Bardzo wysokie bezrobocie obserwuje się przede wszystkim w niektórych gminach powiatu jasielskiego, podczas gdy **problem ubóstwa** dotyka głównie gmin położonych w południowej części badanych powiatów. Brak pracy jest główną przyczyną odpływu mieszkańców regionu, który od kilku lat posiada **ujemne saldo migracji wewnętrznych**. Mimo stosunkowo wysokiego przyrostu naturalnego, zwłaszcza w peryferyjnie położonych gminach wiejskich, liczba ludności powiatów do 2030 znacznie spadnie w powiecie gorlickim i jasielskim, a jedynie w powiecie krośnieńskim utrzyma się na poziomie zbliżonym do obecnego. Niemniej **zjawisko depopulacji** wystąpi przede wszystkim w miastach (Krosno, Jasło, Gorlice) i gminach położonych w stosunku do nich peryferyjnie. Niewątpliwą przyczyną tego stanu rzeczy będzie odpływ młodych mieszkańców regionu do większych miast i zagranicę. Ze względu na wysoki przyrost naturalny do priorytetowych problemów regionu nie należy **starzenie się ludności**, aczkolwiek proces ten w największych miastach w ciągu najbliższych lat będzie się nasilał. Z procesami demograficznymi łączy się konieczność zamykania szkół podstawowych w mniejszych miejscowościach, co jednak nie zostało wskazane jako poważny problem regionu w badaniach pogłębionych. Jednakże najważniejszym problemem edukacji w regionie jest **niedopasowanie kształcenia zawodowego i technicznego do potrzeb lokalnego rynku pracy nie tyle w zakresie profili kształcenia, co jakości i zakresu wiedzy i umiejętności** zdobywanych przez uczniów, na co uwagę zwracają przedsiębiorcy funkcjonujący w powiecie krośnieńskim i jasielskim. Pomimo wzajemnego uzupełniania się oferty kształcenia szkół w powiatach jasielskim i krośnieńskim zauważa się niski stopień specjalizacji, a także dominujący wybór przez

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

młodzież liceów ogólnokształcących. Jednym z istotnych potencjałów regionu są **szpitale** w Krośnie i Jaśle, które są z reguły dobrze oceniane przez mieszkańców oraz posiadają wzajemnie uzupełniające się specjalizacje medyczne. Poprawy wymaga także infrastruktura kultury, wśród której dominują starsze budynki wznoszone przed laty przy współdziałaniu dużych zakładów pracy, a które obecnie często pozostają w pogarszającym się stanie technicznym.

Wiele do życzenia pozostawia kwestia mieszkalnictwa. Zasoby mieszkaniowe gmin powiatu jasielskiego, z wyjątkiem tych położonych w ciągu drogi krajowej nr 28, posiadają bardzo niski standard zarówno pod względem zagęszczenia, jak i dostępu do podstawowej infrastruktury. Z kwestią mieszkalnictwa łączy się zjawisko **suburbanizacji** polegające na przenoszeniu się mieszkańców miast do gmin podmiejskich, które niesie za sobą wzrost natężenia dojazdów do pracy, szkół i usług do miast, ale także poprawę wskaźników rozwoju społecznego w gminach sąsiadujących z miastami powiatowymi. Należy zwrócić uwagę na zdegradowaną tkankę miejską, która wymaga rewitalizacji, co dotyczy przede wszystkim obszarów starego przemysłu oraz terenów mieszkaniowych budowanych na potrzeby zakładów. W obszarze krośnieńsko-jasielskim obserwuje się niski stopień wykorzystania odnawialnych źródeł energii, które z uwagi na wymagania unijne oraz w celu oszczędności energii elektrycznej powinny odgrywać coraz większą rolę w zaspokajaniu potrzeb ludności.

Rekomendacje

Dla rozwiązania powyższych problemów oraz wzmocnienia potencjałów krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego proponuje się następujące cele:

I. Eliminacja negatywnych zjawisk społecznych na terenie krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego

- a. Ograniczenie bezrobocia
- b. Ograniczenie odpływu ludzi młodych
- c. Ograniczenie ubóstwa

W tym celu rekomenduje się zwiększanie atrakcyjności inwestycyjnej regionu przez stworzenie warunków dla napływu kapitału zewnętrznego i lokowania działalności gospodarczej na jego terenie przez dużych inwestorów. Niezbędne wydaje się utworzenie w regionie krośnieńsko-jasielskim nowych stref inwestycyjnych lub zwiększenie potencjału już istniejących. Jednocześnie rekomenduje się wspieranie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości, w tym przede wszystkim mikro- i małych przedsiębiorstw przez udzielanie pomocy w rozpoczęciu działalności gospodarczej (zachęty podatkowe) i wskazanie możliwych źródeł finansowania np. pochodzących z funduszy unijnych lub funduszy pożyczkowych i poręczeniowych. Elementem dodatkowym jest także kształtowanie wśród mieszkańców kultury przedsiębiorczości przez wsparcie i promocję rzemieślnictwa, budownictwa, rękodzieła i produktów regionalnych oraz włączenie ich do oferty turystycznej regionu.

II. Dopasowanie systemu edukacji do potrzeb lokalnego rynku pracy

W tym celu rekomenduje się działania polegające na zwiększeniu kontaktów między pracodawcami

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

i uczniami oraz absolwentami szkół średnich i wyższych, zwłaszcza tych o profilu technicznym i zawodowym. Istnieje potrzeba większego przepływu informacji między światem biznesu a systemem szkolnictwa w zakresie umożliwienia poznania przez młodych ludzi oczekiwań przyszłych pracodawców, możliwości ukierunkowania wiedzy i umiejętności. Kontakty te powinny się odbywać na drodze organizacji spotkań, wizyt, praktyk, staży, targów pracy lub innego miejsca, w którym mogłoby dojść do wymiany informacji między potencjalnym pracodawcą i pracownikiem. Informacje płynące od pracodawców powinny również mieć przełożenie na zakres nauczania w szkołach np. przez organizację kursów zawodowych odpowiednich do wymagań kwalifikacyjnych pracodawców. Ponadto rekomenduje się podjęcie działań związanych z rozwojem systemu edukacji w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych poprzez wdrażanie kompleksowych programów rozwojowych, mających na celu podniesienie poziomu kształcenia w regionie. Wiąże się z tym również konieczność rozbudowy i modernizacji obiektów infrastruktury oświatowej, jak również konieczność rozbudowy systemów informatycznych w placówkach szkolnych (np. aplikacja e-dziennik). Rozbudowie systemu edukacji powinno towarzyszyć zwiększenie oferty placówek kultury, które mogą jednocześnie sprzyjać utrzymaniu przez region tożsamości oraz zapewniają mieszkańcom różnorodność form spędzania wolnego czasu.

III. Wzmocnienie potencjału obiektów stacjonarnej opieki zdrowotnej w Krośnie i Jaśle

W tym celu rekomenduje się dalsze inwestycje w infrastrukturę i wyposażenie szpitali, a także rozwój lokalnych specjalizacji medycznych. Działania inwestycyjne rozumie się jako projekty czysto budowlane lub modernizacyjne lub zakup wyposażenia, który podniesie jakość świadczeń. Należy dążyć do wzrostu komplementarności usług medycznych świadczonych w szpitalach w Krośnie i Jaśle w celu rozwoju specjalizacji, co wymagać może rozbudowy szpitali, a także towarzyszących obiektów np. lądowiska dla śmigłowców czy oddziałów SOR. Dzięki utworzeniu wyspecjalizowanych usług medycznych w każdym z tych szpitali mieszkańcy regionu krośnieńsko-jasielskiego uzyskają dostęp do wielu zróżnicowanych usług bez konieczności podróżowania do bardziej oddalonych placówek w większych miastach.

IV. Poprawa stanu środowiska naturalnego i warunków mieszkaniowych w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym

W obszarze jasielsko-krośnieńskim konieczne jest podjęcie działań związanych z zapewnieniem odpowiedniego stanu środowiska naturalnego oraz zapewnieniem bezpieczeństwa mieszkańców. Z analizy regionalnych dokumentów wynika, że zarówno w powiecie jasielskim, jak i krośnieńskim problem stanowią dzikie wysypiska śmieci oraz niewystarczająca świadomość ekologiczna mieszkańców, dlatego też rekomenduje się podjęcie wspólnych działań, które wpłyną na poprawę tej sytuacji. Jednocześnie obydwie powiaty narażone są na zjawisko występowania powodzi, w związku z tym zasadne i konieczne jest rozwijanie wspólnego systemu służb ratownictwa kryzysowego. Jest to niezbędne z punktu widzenia strat spowodowanych przez powodzie w ostatnich latach zwłaszcza w powiecie jasielskim.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

W celu poprawy jakości środowiska miejskiego i redukcji zanieczyszczeń powietrza rekomenduje się zwiększenie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej, co jest zgodne ze unijną polityką klimatyczną. Dla oszczędności zużycia energii proponuje się szersze wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (OZE) przez instalację ogniw fotowoltaicznych lub kolektorów słonecznych, jako najtańszych i najmniej uciążliwych dla mieszkańców.

W dziedzinie mieszkalnictwa rekomenduje się rewitalizację obszarów zdegradowanych oraz, gdzie to zasadne, przygotowanie nowych terenów inwestycyjnych przez rekultywację istniejących terenów zdegradowanych. Szczególnie istotne jest to w miastach powiatowych o tradycjach przemysłowych (Jasło), które obecnie przeżywają kryzys związany ze stale zmniejszającą się produkcją. Pociąga to za sobą spadek liczby miejsc pracy, nasilanie się negatywnych zjawisk społecznych, a także dekapitalizację infrastruktury technicznej i mieszkaniowej. Stąd wynika potrzeba podjęcia działań w kierunku przywrócenia odpowiedniego standardu tkanki miejskiej dla podniesienia jakości życia mieszkańców i poprawy ich warunków mieszkaniowych.

4.2. Gospodarka lokalna i turystyka

Wnioski

Do największych problemów rozwojowych krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego w sferze gospodarczej należy **niska przedsiębiorczość lokalna** w miejscowościach położonych z dala od głównych dróg regionu. Jak pokazuje przykład gminy Uście Gorlickie w powiecie gorlickim, czy gminy Rymanów w powiecie krośnieńskim, które posiadają wysoki wskaźnik przedsiębiorczości (mikrofirmy budowlane, leśne, gastronomiczne, firmy podporządkowane ruchowi turystycznemu i uzdrowiskowemu), położenie peryferyjne może być czynnikiem sprzyjającym powstawaniu firm, zakładając jednocześnie silną tożsamość lokalną i regionalną gminy. Brak jest jednak szczególnie w powiecie jasielskim instytucji wspierania mikro- i małych przedsiębiorstw, zwłaszcza w etapie jeszcze przed rozpoczęciem działalności gospodarczej, ale przede wszystkim w jej prowadzeniu na początku. W regionie zauważono zapotrzebowanie na kapitał – a więc wsparcie finansowe osób, które mają pomysł i chęć do podejmowania różnej działalności, lecz ze względów ekonomicznych mają ograniczone możliwości. Problem ten jest widoczny w wiejskich obszarach powiatu jasielskiego o wysokim bezrobociu i poziomie ubóstwa.

Innym problemem dla gospodarki lokalnej jest **brak wyraźnych specjalizacji branżowych przemysłu** w głównych miastach, co w szczególności dotyczy Jasła i Gorlic – byłych ośrodków monofunkcyjnych, gdzie w czasach gospodarki centralnie sterowanej większość mieszkańców pracowało w kilku dużych zakładach. Zmniejszenie znaczenia pierwotnych funkcji tych miast związane jest z **upadkiem tradycyjnych gałęzi przemysłu** spowodowanym zmianą ustroju. W okresie transformacji główne zakłady regionu borykały się z trudnościami restrukturyzacyjnymi np. rafinerie ropy naftowej w Gorlicach i Jaśle. Część z nich zakończyła lub ograniczyła działalność, np. zakłady Pektowin w Jaśle czy największy zakład Gorlic – Fabryka Maszyn Górniczych i Wiertniczych Glinik. Przykładem upadłości dużego zakładu pracy w Krośnie są Krośnieńskie Huty Szkła, aczkolwiek w mieście tym

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

rozwinęły się funkcje wyższego rzędu np. usługi handlowe, edukacyjne. Dzięki temu Krosno utrzymało dominującą pozycję w regionie, a rangę tę potwierdziły badania pogłębione mieszkańców, instytucji publicznych i powiązań społeczno-gospodarczych.

Jednocześnie w regionie rozwinęły się inne funkcje, na których może on budować swój potencjał gospodarczy – przede wszystkim handel hurtowy i detaliczny oraz przetwórstwo przemysłowe. Pojawiły się także nowe branże np. przemysł meblarski, których rozwój np. w zakresie podwykonawstwa może przyczynić się do rozwoju lokalnej przedsiębiorczości. Jednak największy potencjał w zakresie turystyki stanowią **tradycje regionu związane z przemysłem naftowym i szklarskim sięgające** drugiej połowy XIX wieku oraz pierwszej połowy XX wieku. Dziedzictwo i tradycje przemysłu naftowego są elementem spajającym powiatom krośnieńskiemu, jasielskiemu i gorlickiemu, natomiast **przemysł szklarski** dotyczy tylko powiatów krośnieńskiego i jasielskiego. Nie zauważa się jednak dominacji jednej branży przemysłu, która zapewniałaby pewną specjalizację produkcyjną tego regionu, i rozwoju nowych, innowacyjnych produktów. W obszarze krośnieńsko-jasielskim nie funkcjonuje jeszcze żaden klaster.

Największym potencjałem z punktu widzenia turystyki są walory środowiska przyrodniczego związane z położeniem regionu w paśmie **Beskidu Niskiego i Pogórza Dynowskiego**. Na obszarach tych utworzono wiele obszarów chronionych, w tym Magurski Park Narodowy, Jaślicki Park Krajobrazowy oraz Czarnorzecko-Strzyżowski Park Krajobrazowy. Mimo że gminy położone w obrębie parku narodowego posiadają ograniczone możliwości rozwoju przemysłu, mają one **znaczny potencjał turystyczny i edukacyjny** (nauka ekologii). Działalnością związaną z edukacją ekologiczną zajmuje się Związek Gmin Dorzecza Wisłoki, lecz ogranicza się tylko do wybranych gmin, oraz Ośrodek Edukacji Ekologicznej przy Magurskim Parku Narodowym. Potencjał turystyczny drzemie również w obecnych na terenie powiatu krośnieńskiego uzdrowiskach. W parze z atrakcyjnością środowiska przyrodniczego idą także unikalne zasoby dziedzictwa kulturowego, do których należą elementy materialnej i duchowej kultury Łemków zamieszkujących niegdyś południowe części powiatów.

Rekomendacje

Dla rozwiązania powyższych problemów oraz wzmocnienia potencjałów krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego proponuje się następujące cele:

I. Wzmocnienie roli Krosna i Jasła jako ośrodków o wysokim potencjale gospodarczym

- a. Wzrost atrakcyjności terenów inwestycyjnych w miastach i ich sąsiedztwie
- b. Budowa specjalizacji lokalnej w oparciu o istniejące przedsiębiorstwa i nowe branże
- c. Osiągnięcie przez Krosno rangi ośrodka subregionalnego będącego jednym z centrów rozwoju województwa

W tym celu rekomenduje się zwiększanie powierzchni, dozbrojenie i poprawę dostępności transportowej zlokalizowanych w głównych miastach lub w ich sąsiedztwie terenów inwestycyjnych. Działaniom tym musi towarzyszyć aktywna promocja, a także system zachęt finansowych np. w postaci zmniejszenia/umorzenia części podatku od nieruchomości. Niezbędne jest działanie

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

zintegrowane i kompleksowe dostarczające potencjalnym inwestorom pełnej wiedzy i korzyści wynikających z lokalizacji działalności gospodarczej w regionie. Oprócz tego napływowi nowych inwestycji sprzyjać powinien odpowiedni potencjał społeczny, na który wskazywać mają władze lokalne. Do nich należy budowa i upowszechnianie wysokiego poziomu specjalizacji i profesjonalizmu zarówno obecnej w regionie siły roboczej, jak i szkół zawodowych i wyższych, poprawa warunków życia, bezpieczeństwa w miastach, ośrodków kultury itp. Innym jest wspieranie współpracy lokalnych przedsiębiorstw – między sobą, a także z przedsiębiorcami prowadzącymi działalność np. w regionie rzeszowskim w celu utworzenia więzi biznesowych komplementarnych (powiązanie krośnieńskich przedsiębiorstw z Doliną Lotniczą). Efektem tych zabiegów będzie wzrost zatrudnienia i produkcji dla obiorców np. z Rzeszowa i okolic, ale także innych odbiorców krajowych. Nie zaleca się jednak prowadzenia polityki rozwoju polegającej na całkowitym „odcięciu” się od stolicy województwa, lecz takiej, która umożliwi współpracę świata biznesu obu ośrodków. Jest to niezwykle istotne z punktu widzenia perspektywicznego połączenia powiatu krośnieńskiego i Rzeszowa drogą ekspresową S19. Niemniej w regionie krośnieńsko-jasielskim powinna wykształcić się jedna wiodąca specjalizacja czy to bazująca na obecnych od wielu lat w regionie tradycjach przemysłu naftowego, szklarskiego czy rolno-spożywczego lub na nowych branżach np. meblarska, winiarska itp. Lokalne władze powinny wspierać powstawanie klastrów, przy czym kapitał ludzki powinien być przedstawiany jako największy atut regionu, gdyż dobrze wykształceni i młodzi ludzie przyciągają uwagę inwestorów.

II. Wspieranie rozwoju mikro- i małych przedsiębiorstw powiatach krośnieńskim i jasielskim

W powiatach krośnieńskim i jasielskim istnieje potrzeba wspierania wzrostu liczby mikro- i małych przedsiębiorstw. Rekomenduje się jeszcze bardziej aktywną interwencję na rzecz umożliwiania zakładania własnego biznesu, szczególnie młodym przedsiębiorcom. Dobrym przykładem są tutaj gminy Uście Gorlickie i Rymanów w których, dzięki bardzo wysokiej przedsiębiorczości, utrzymuje się stosunkowo niski wskaźnik bezrobocia. Z uwagi na brak kapitału początkowego na zakładanie i rozwijanie własnej działalności zaleca się utworzenie funduszu pożyczkowego lub poręczeniowego, który dodatkowo przy świadczeniu usług oferowałby szkolenia z zakresu pozyskiwania funduszy unijnych lub korzystania z innych form finansowania działalności (np. w ramach inicjatywy JEREMIE). Główną korzyścią dla młodych ludzi byłby dostęp do niskoprocentowanego kapitału lub zabezpieczenie pożyczki w postaci poręczenia kapitałowego. W ten sposób młode osoby uzyskałyby finansowanie np. zakupu narzędzi, maszyn, komputerów czy innych niezbędnych rzeczy dla świadczenia usług np. podwykonawczych dla większych firm.

W ramach wspierania małej przedsiębiorczości rekomenduje się także stworzenie tzw. środowiska pracy, czyli udostępnienia miejsca prowadzenia działalności wraz z niezbędnym wyposażeniem na preferencyjnych warunkach. Takim miejscem jest inkubator przedsiębiorczości lub inkubator technologiczny, który wspiera powstawanie firm i ułatwia ich prowadzenie w początkowej fazie działalności np. przez zapewnienie lokalu, urządzeń, maszyn, sprzętu elektronicznego, oprogramowania komputerowego itp. Rolą inkubatorów jest także koncentracja przedsiębiorców, stymulowanie kontaktów, rozwijanie pomysłów, transferu wiedzy. W Krośnie istnieje Inkubator Technologiczny „Krintech”, niemniej jednak konieczna jest jego rozbudowa oraz zapewnienie odpowiedniej infrastruktury technicznej. Rekomenduje się również utworzenie Parku Naukowo-

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Technologicznego w Jaśle. Inkubatory przedsiębiorczości, parki naukowo-technologiczne to miejsca, które skupią z zarówno młodych przedsiębiorców wchodzących na rynek, jak i osoby doświadczone, które utraciły pracę z powodu upadku lub restrukturyzacji dużych zakładów przemysłowych w pobliskich miejscowościach.

III. Wykorzystanie tradycji przemysłowych w rozwoju turystyki

W regionie krośnieńsko-jasielskim od ponad 150 lat istnieją tradycje związane z wydobywaniem i przetwarzaniem ropy naftowej, czemu początek dała działalność Ignacego Łukasiewicza w latach 50. XIX w. Zarówno powiat krośnieński, jasielski, jak i gorlicki posiadają pierwsze na świecie elementy tego przemysłu – pierwsza kopalnia w Bóbrce, pierwsza destylarnia w Ulaszowicach i pierwsza uliczna lampa naftowa w Gorlicach. Podobna sytuacja kształtuje się w przypadku przemysłu szklarskiego, z którym utożsamiany jest region jasielsko-krośnieński, a jego kolebką jest miasto Krosno. Rekomenduje się więc nawiązanie współpracy między powiatami w celu stworzenia wspólnej oferty turystycznej związanej z tradycjami przemysłu naftowego i szklarskiego. Oferta ta polegać by miała na wykorzystaniu istniejących zasobów materialnych i dziedzictwa przemysłu naftowego i szklarskiego pod wspólną marką dziedzictwa przemysłowego obszaru krośnieńsko-jasielskiego. Wspólna oferta miałaby na celu zatrzymać turystę w regionie dłużej niż jeden dzień, a więc zapewnić mu wiele atrakcji innych niż odwiedzenie muzeum w Bóbrce, np. poznanie mechanizmu pracy kłon naftowych i ich typów, poznanie procesu destylowania ropy naftowej, zobaczenie pracy rafinerii, zapoznanie się z działalnością i miejscem pracy Ignacego Łukasiewicza, przejście przez cały proces produkcji benzyny od wydobycia ropy po tankowanie samochodu, a także, ze względu na tradycje szklarskie – zapoznanie się z procesem obróbki szkła oraz możliwościami jego wykorzystania w gospodarce i turystyce.

IV. Wykorzystanie potencjału środowiska przyrodniczego i kulturowego w rozwoju turystyki

Powiaty krośnieński, jasielski i gorlicki położone są w obrębie pasma Beskidu Niskiego oraz pasm pogórzy karpaccich.. Rekomenduje się wzmocnienie funkcji turystycznej i połączonej z nią funkcji edukacyjnej na tych obszarach. Funkcja turystyczna nie powinna polegać na próbach tworzenia na tych obszarach turystyki masowej, ale na udostępnianiu konkretnych obszarów/miejsc/elementów przyrodniczych i kulturowych przez łączenie ich w sieci tematyczne. Funkcja edukacyjna polega na przekazywaniu mieszkańcom, w tym dzieciom i młodzieży, informacji z zakresu środowiska przyrodniczego oraz konieczności jego ochrony przez różnego rodzaju wydarzenia (np. na terenie Magurskiego Parku Narodowego czy rezerwatów), zajęcia, tablice, foldery, ulotki i inne formy promocji. W ten sposób kształtowana jest w mieszkańcach świadomość ekologiczna. Wykorzystanie potencjału środowiska kulturowego w rozwoju turystyki może czerpać także z potencjału religijnego – miejsca urodzenia lub pobytu świętych i błogosławionych, dziedzictwa wojen, bogactwa architektury sakralnej, drewnianej. Temu towarzyszyć powinno powstanie bazy noclegowej i odpowiednie do profilu regionu kształcenie przewodników turystycznych. W podobny sposób upowszechniane mogą być inne wątki i osobliwości regionu nawiązujące do kultury i historii regionu np. przez tworzenie szlaków etnicznych lub wielokulturowych.

Z uwagi na znaczny potencjał turystyczny i przyrodniczy regionu rekomenduje się podjęcie działań

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

skierowanych na promocję lokalnych produktów turystycznych powiatu krośnieńskiego i jasielskiego oraz sąsiadujących powiatów słowackich. Ponadto zaleca się zintegrowanie i utworzenie wspólnych baz danych o atrakcjach turystycznych w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym oraz utworzenie wspólnego centrum turystycznego w Barwinku, który dodatkowo integrowałby funkcje turystyczną w obu krajach. Istotne będą również działania mające na celu uatrakcyjnienie przygranicznych miejscowości turystycznych poprzez modernizację oświetlenia ulicznego. Działania te wpłyną również na poprawę bezpieczeństwa regionu oraz ograniczą koszty gmin w utrzymaniu systemu oświetleniowego.

Należy jednocześnie podkreślić, że w rejonie Beskidu Niskiego obecna infrastruktura w zakresie szlaków rowerowych jest niewystarczająca i nie wykorzystuje w pełni walorów przyrodniczych w posiadaniu, których są powiaty jasielski, krośnieński oraz Svidnik i Bardejov. Malowniczy krajobraz, bogactwo fauny i flory, sprawiają, że tereny będą chętnie odwiedzane przez turystów i mieszkańców. W celu umożliwienia rozwoju turystyki w regionie konieczna jest budowa szlaków rowerowych, za pomocą których połączone zostaną powiaty.

4.3. Infrastruktura techniczna i transportowa

Wnioski

Do największych problemów rozwojowych krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego w sferze infrastrukturalnej należy **niski stan techniczny i przepustowość** dróg powiatowych, w tym w szczególności niskie parametry techniczne **drogi krajowej nr 28**. Jakość lokalnych połączeń drogowych postrzegana jest jako drugi najbardziej istotny problem subregionu. Mimo że droga krajowa nr 28 przyczynia się do istotnego zmniejszenia czasu przejazdu samochodem między Krosnem, Jasłem i Gorlicami, w opinii mieszkańców i samorządowców jej stan jest niezadowolający. Ze względu na korkowanie się tej drogi w szczytach komunikacyjnych przy wjeździe do miast odczuwa się **brak alternatywnego dojazdu** do centrów miast Jasła i Krosna. Istotną rolę w dostępności wewnętrznej badanego obszaru odgrywa droga wojewódzka nr 993 na odcinku Gorlice – Dukła, która również wymaga poprawy stanu nawierzchni, szczególnie na terenie powiatu jasielskiego. Droga ta powinna pełnić funkcję alternatywnego do drogi krajowej nr 28 przejazdu między powiatami.

Brakuje też **przygranicznego połączenia drogowego** powiatów krośnieńskiego, jasielskiego i gorlickiego. Szczególnie dotyczy to **braku drogi między gminą Krempna a gminą Sękowa i gminą Dukła**, która przyczyniłaby się do wzrostu kontaktów między powiatami, a także stanowiłaby ułatwienie dla odwiedzających region turystów.

Wewnętrzna dostępność transportu kolejowego jest bardzo ograniczona z powodu **długiego czasu przejazdu między Jasłem a Krosnem**, który sprawia, że pasażerski transport kolejowy nie stanowi żadnej konkurencji dla transportu samochodowego, zwłaszcza biorąc pod uwagę częstotliwość połączeń (dwie pary pociągów dziennie). W tym kształcie transport kolejowy nie ma żadnego znaczenia dla komunikacji między powiatami, aczkolwiek w powiatach jasielskim i krośnieńskim z jego możliwości bezpośrednio skorzystać może 40,7% osób, które mieszkają w odległości nie większej niż dwa kilometry od przystanku lub stacji kolejowej. Poważną barierą w kontaktach między powiatami jasielskim i krośnieńskim a powiatem gorlickim jest **brak bezpośredniego połączenia**

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

kolejowego.

Dostępność krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego z Rzeszowa powinna zostać znacznie poprawiona dzięki planowanej budowie drogi ekspresowej S19 na odcinkach Rzeszów Kielanówka – Miejsce Piastowe oraz Miejsce Piastowe – Barwinek. Dzięki tej drodze w największym stopniu poprawi się skomunikowanie ze stolicą województwa gmin południowej części powiatów krośnieńskiego i jasielskiego. Niemniej jednak uwagę zwraca **niższa niż oczekiwano dostępność powiatu jasielskiego do autostrady A4** z uwagi na lokalizację węzłów autostradowych pod Tarnowem i Dębicą, a nie w najdogodniejszej, z punktu widzenia powiatu, lokalizacji w Piłźnie. Z tego powodu powiaty jasielski i gorlicki zostaną w pewnym stopniu zmarginalizowane, zwłaszcza po budowie drogi ekspresowej z Krakowa do Nowego Sącza. Pomimo to czas dojazdu do autostrady A4 z północnej części powiatu jasielskiego wynosi poniżej 60 minut, natomiast z beskidzkiej części badanego obszaru osiąga powyżej półtorej godziny. Czas dojazdu do Rzeszowa z północnej części powiatu krośnieńskiego wynosi poniżej godziny, lecz uwagę zwraca wciąż **długi czas dojazdu do stolicy województwa z zachodniej i południowej części powiatu jasielskiego**. Czas ten jest jednak znacznie krótszy niż dojazd do Rzeszowa z wykorzystaniem transportu kolejowego.

Szczególnie **niekorzystne połączenie kolejowe z Rzeszowem posiada powiat krośnieński**, z którego czas dojazdu do stolicy województwa jest na tyle długi, aby skutecznie zniechęcić mieszkańców do korzystania z tego typu transportu. Sytuacja ta nieco lepiej wygląda w Jaśle, skąd podróż do Rzeszowa nie trwa dłużej niż półtorej godziny, aczkolwiek w celu ożywienia kolei w tej części województwa wymagany czas dojazdu do Rzeszowa (na podstawie przeprowadzonych badań) powinien wynosić ok. 45-50 minut.

W regionie nie występują regularne połączenia komunikacyjne na Słowację.

Funkcjonowanie transportu zbiorowego w subregionie krośnieńsko-jasielskim oparte jest niemal wyłącznie na prywatnych minibusach, które zapewniają dojazd do większości miejscowości obu powiatów. Kursowanie tych pojazdów przez gminy położone w sąsiedztwie miast ma **charakter masowy i żywiołowy**, natomiast niektóre miejscowości położone w południowej części badanych powiatów cechuje **niedobór liczby połączeń komunikacyjnych**. Funkcjonowanie transportu prywatnego znacznie ogranicza komunikację publiczną, powszechnie też obserwuje się występowanie niekorzystnej dla pasażerów konkurencji między przewoźnikami (odjazdy z wielu punktów w mieście), aczkolwiek konkurencja cenowa jest z reguły dla pasażera korzystna. Niemniej **nieuporządkowany, nieplanowy oraz niespójny rozwój komunikacji prywatnej** potęguje zatłoczenie miast i zagraża bezpieczeństwu podróżnych.

Rekomendacje

Dla rozwiązania powyższych problemów oraz wzmocnienia potencjałów krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego proponuje się działania związane z następującymi celami:

I. Poprawa wewnętrznej dostępności komunikacyjnej krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego

a. Poprawa połączeń drogowych między obszarami funkcjonalnymi Krosna i Jasła, w tym

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

alternatywnych do dróg krajowych nr 28 i 73

b. Zwiększenie prędkości handlowej i liczby par pociągów w relacji Krosno – Jasło

W celu zwiększenia wewnętrznej dostępności komunikacyjnej rekomenduje się przebudowę dróg powiatowych prowadzących do Krosna, Jasła i Gorlic w celu zwiększenia parametrów technicznych i w efekcie zapewnienie alternatywnego dla głównych dróg, w tym drogi krajowej nr 28, dojazdu do centrów miast. Rozbudowa dróg powiatowych możliwa jest w gminach Jedlicze, Chorkówka, Wojaszówka, Miejsce Piastowe w powiecie krośnieńskim oraz gminach Jasło, Skołyszyn i Brzyska w powiecie jasielskim, gmina Lipinki w powiecie gorlickim i Szerzyny w powiecie tarnowskim, a także Haczów w powiecie brzozowskim. Rekomenduje się także modernizację drogi krajowej nr 28 na odcinku Gorlice – Jasło – Krosno uwzględniającą poszerzenie jezdni.

W celu zmniejszenia ruchu pojazdów samochodowych na trasie Krosno – Jasło zaleca się także ożywienie pasażerskiego ruchu kolejowego na tej trasie. Przede wszystkim konieczna jest modernizacja linii kolejowej w celu podniesienia średniej prędkości autobusów szynowych na tej trasie z 30-40 km/h obecnie do co najmniej 60- km/h. Koniecznym następstwem modernizacji jest zwiększenie liczby połączeń kolejowych do co najmniej siedmiu par dziennie (trzy w szczycie porannym, trzy w szczycie popołudniowym i jedna w godzinach wieczornych). Działania te muszą być powiązane z aktywną promocją przewozów w celu odbudowania pozytywnego wizerunku kolei wśród mieszkańców.

II. Poprawa zewnętrznej dostępności komunikacyjnej krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego

a. Budowa drogi ekspresowej Tarnów – Barwinek

b. Modernizacja i przebudowa dróg powiatowych i gminnych prowadzących do powiatów jasielskiego i krośnieńskiego

c. Budowa łącznika kolejowego Jedlicze Męcinka – Szebnie w celu skrócenia czasu przejazdu do Rzeszowa

d. Reaktywacja przewozów pasażerskich na linii kolejowej w relacji Stróże – Jasło

W celu zwiększenia zewnętrznej dostępności komunikacyjnej rekomenduje się budowę drogi ekspresowej Tarnów – Barwinek zgodnie z przebiegiem zaproponowanym przez firmę Altrans na terenie województwa małopolskiego oraz bazując na przebiegu zbieżnej z przebiegiem drogi krajowej nr 28 do węzła drogi ekspresowej w Miejscu Piastowym. Budowa tej drogi wpłynęłaby bardzo korzystnie na położone w Gorlicach i Jaśle strefy inwestycyjne, zapewniając jednocześnie skomunikowanie całego regionu z Tarnowem (węzeł z autostradą A4) oraz w dalszym biegu drogi ekspresowej z Kielcami (węzeł z S7) i Warszawą. Inwestycja ta zapewniłaby znaczne skrócenie czasu przejazdu z powiatów gorlickiego i jasielskiego do autostrady. Jej budowa rozwiązałaby problemy wąskich gardeł w Jaśle i Krośnie (powstałyby obwodnice południowe w ciągu drogi ekspresowej). Projekt ten wymaga intensywnego lobbingu ze strony lokalnych samorządów, gdyż jego realizacja pozostaje w gestii rządu z inwestorem w postaci Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad.

Modernizacja i przebudowa sieci dróg powiatowych i gminnych powinna być uzupełnieniem do

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

budowanej drogi krajowej (jak i wspomnianych wcześniej istniejących dróg krajowych) zapewniającym skomunikowanie powiatów jasielskiego i krośnieńskiego z sąsiednimi powiatami, Rzeszowem i stolicą kraju. Należy tu podkreślić konieczność modernizacji dróg (w szczególności powiatowych) w powiecie jasielskim na styku z województwem małopolskim.

Projektem, który wpisuje się w Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, jest budowa łącznika kolejowego Jedlicze Męcinka – Szebnie, który zapewniłby skrócenie czasu dojazdu mieszkańców powiatu krośnieńskiego do Rzeszowa, a jednocześnie umożliwił sprawniejszy transport produktów wytwarzanych z ropy naftowej w rafinerii w Jedliczu. Sugeruje się budowę tego łącznika wraz z modernizacją toru na pozostałej części trasy Szebnie – Rzeszów tak, aby skrócić czas przejazdu do Rzeszowa do 45-60 minut. Działaniom tym towarzyszyć musi zapewnienie odpowiedniej liczby połączeń kolejowych na tej trasie – co najmniej cztery pary dziennie – dwie w godzinach porannych i dwie w wieczornych.

III. Integracja systemu transportu zbiorowego w obrębie krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego

Wszelkie działania dla poprawy czy ożywienia funkcjonowania transportu kolejowego jako środka komunikacji zbiorowej muszą być zorganizowane w sposób systemowy. Rekomenduje się utworzenie sprawnego systemu transportu zbiorowego w regionie krośnieńsko-jasielskim za pomocą różnych form integracji tego transportu. Do nich zalicza się utworzenie węzłów przesiadkowych, a więc miejsc, w których zatrzymywać się będą wszystkie środki transportu zbiorowego kursujące w badanych powiatach. Takimi węzłami powinny stać się dworce autobusowe/kolejowe, na których zatrzymywałby się każdy przewoźnik z wyjątkiem ekspresowych dalekobieżnych. W ramach systemu integracji transportu konieczne jest utworzenie wspólnego biletu – ważnego we wszystkich środkach transportu zbiorowego z możliwością rozszerzenia wachlarza oferowanych usług (np. krośnieńsko-jasielska karta mieszkańca). W celu najlepszego określenia sposobu integracji transportu zbiorowego zaleca się przeprowadzenie dodatkowych badań, analiz, a w końcu konsultacji społecznych na ten temat.

Zaleca się podporządkowanie polityki transportowej subregionu transportowi kolejowemu przez organizację mniejszych węzłów przesiadkowych na każdym przystanku/stacji kolejowej, gdzie powstać powinny parkingi dla samochodów i stojaki rowerowe, które umożliwiłyby ich pozostawienie i dogodną przesiadkę na pociąg. Działania te muszą być powiązane z aktywną promocją przewozów w celu odbudowania pozytywnego wizerunku kolei wśród mieszkańców. Ponadto, dla zwiększenia kontaktów ze Słowacją, a także zwiększenia możliwości podróży do tego kraju z wykorzystaniem transportu zbiorowego, zaleca się utworzenie punktu przesiadkowego w Barwinku, a także Ożennej, skąd pasażerowie mogliby przesiąść się na autobus do Bardejova (ew. Svidnika). Wymaga to skoordynowania godzin odjazdów przewoźników polskich i słowackich dojeżdżających do wyżej wymienionych miejscowości.

4.4. Współpraca lokalna i regionalna

Wnioski

W regionie krośnieńsko-jasielskim istnieją **silne podstawy do podejmowania współpracy** samorządów w celu wspólnej realizacji inwestycji. Ponad 80% mieszkańców popiera tego typu inicjatywy, a 50% uważa, że do współpracy tej powinien być włączony powiat gorlicki. Na podstawie diagnozy powiązań społeczno-gospodarczych w regionie można uznać, że oddziaływanie Krosna mierzone natężeniem dojazdów do pracy, szkół i szpitali rozciąga się na wszystkie gminy powiatu krośnieńskiego, a także niektóre powiatów jasielskiego (w tym na miasto Jasło), brzozowskiego, sanockiego i strzyżowskiego. W przypadku Jasła zauważyć można oddziaływanie w kierunku północnym (gminy Szerzyny i Brzostek), a w przypadku Gorlic jest ono ograniczone do gmin położonych w powiecie z niewielkim oddziaływaniem na południową część powiatu tarnowskiego. Tego typu powiązania funkcjonalne wskazują na gminy, z którymi warto i trzeba podejmować współpracę, gdyż ich rozwój jest również w dużym stopniu uzależniony od bazy ekonomicznej Krosna, Jasła i Gorlic oraz obszarów podmiejskich tych ośrodków. Zauważono jednak bardzo **słabe kontakty mieszkańców subregionu krośnieńsko-jasielskiego ze Słowacją**, które opierają się przede wszystkim na sporadycznych wyjazdach w celach turystycznych.

Gminy powiatu krośnieńskiego mają **bogatsze doświadczenie w podejmowaniu współpracy** zarówno z gminami położonymi w swoim powiecie, jak i poza nimi. W obszarze tym istnieje dłuższa tradycja współdziałania z partnerami słowackimi przy realizacji wspólnych przedsięwzięć, aczkolwiek dotyczyły one przeważnie projektów związanych z kulturą. W obu powiatach współpraca jednostek samorządu terytorialnego w zakresie realizacji inwestycji **opiera się na Lokalnych Grupach Działania**, których obszar funkcjonowania często przekracza granicę powiatu. Brakuje jednak form prefinansowania projektów innych niż wyprzedzające finansowanie kosztów kwalifikowalnych ponoszonych na realizację projektów, w formie preferencyjnej pożyczki udzielanej przez Bank Gospodarstwa Krajowego (lokalizacja BGK w miastach, wysokie koszty obsługi). W powiecie jasielskim nie ma motywacji do podejmowania współpracy międzygminnej, natomiast w obu powiatach brakuje organu, który dałby początek wspólnym inicjatywom. Realnym problemem jest kwestia podziału obowiązków poszczególnych gmin lub ich organów po podjęciu decyzji o współpracy. Nieuregulowana jest też **kwestia odpowiedzialności** za projekt podczas jego wspólnej realizacji, która często ulega „rozmyciu”. Wydaje się, że celem dotychczasowych wspólnych inicjatyw była chęć pozyskania środków unijnych, a nie planowe działanie w zintegrowanym podejściu do rozwoju całego subregionu wedle zasady „razem możemy zziałać więcej”. W niektórych obszarach subregionu dominowało podejście uwzględniające jedynie rozwój własnej gminy bez większej potrzeby współpracy z sąsiadami. Widoczny jest **brak długofalowej strategii rozwoju całego obszaru funkcjonalnego**, która swoim zasięgiem obejmowałaby dwa powiaty lub więcej i określałaby zasady podejmowania współpracy na szczeblu ponadlokalnym.

Z punktu widzenia przedsiębiorców największe bariery współpracy dotyczą zarówno relacji między firmami, jak i kontaktów samorządów ze światem biznesu. **Przedsiębiorcy nie odczuwają zachęt, pomocy ani wsparcia** ze strony administracji samorządowej, pomimo istnienia potrzeb

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

np. informacyjno-doradczych.

Rekomendacje

Dla rozwiązania powyższych problemów oraz wzmocnienia potencjałów krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego proponuje się następujące cele:

I. Stworzenie warunków współpracy międzygminnej i międzypowiatowej w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym

- a. Formalne utworzenie krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego i prowadzenie wspólnej platformy internetowej
- b. Wsparcie Lokalnych Grup Działania za pomocą instrumentu RLKS
- c. Wzmocnienie tożsamości regionalnej poprzez polsko-słowackie inicjatywy edukacyjne

Rekomenduje się utworzenie w dalszej perspektywie krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego, w ramach którego realizowane będą projekty ze środków unijnych z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego 2014-2020. W celu kształtowania wizerunku obszaru zaleca się utworzenie wspólnej platformy internetowej poprzez zintegrowanie baz danych urzędów w Krośnie i Jaśle. Jest to szczególnie zasadne z uwagi na zdiagnozowany niski poziom współpracy między gminami w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym.

Ponadto rekomenduje się wsparcie Lokalnych Grup Działania w ramach instrumentu Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (RKLS) Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego 2014-2020. W ramach działań wpisujących się w ten cel proponuje się wsparcie w przygotowaniu lokalnych strategii rozwoju. Działania te powinny być także ukierunkowane na wzmocnienie więzi lokalnych nie tylko pomiędzy gminami sąsiadującymi, lecz także przekraczających granice powiatu oraz wsparcie organizacji pozarządowych, które mogłyby uczestniczyć w nawiązywaniu kontaktów przy realizacji projektów przez samorządy. Proponuje się utworzenie jednostki koordynującej i biorącej odpowiedzialność za wspólnie realizowane przedsięwzięcia, a także zapewniającej prefinansowanie małych projektów lub wspierające pozyskanie wymaganego wkładu własnego przez potencjalnych beneficjentów.

Zasadne jest również podjęcie działań mających na celu wzmocnienie tożsamości regionalnej wśród dzieci i młodzieży pogranicza polsko-słowackiego. Rekomenduje się organizację wspólnych zajęć w formie szkoleń, warsztatów, spotkań integracyjnych, „zielonych szkół” młodzieży z Polski i Słowacji w celu poznania lokalnej historii, tradycji i kultury, a także nawiązania kontaktów międzynarodowych. W wyniku przeprowadzenia spotkań uczestnicy nabyliby wiedzę na temat specyfiki kulturalnej, etnograficznej, historycznej, społecznej regionu oraz kształtowane będą ich postawy: pozytywna identyfikacja z regionem, postawy prospołeczne, otwartość na innych członków wspólnoty.

II. Stworzenie warunków współpracy przedsiębiorców z samorządem lokalnym

Rekomenduje się przygotowanie kampanii informacyjno-promocyjnej dla przedsiębiorców o funduszach unijnych i instytucjach oferujących wsparcie merytoryczne. Kampania ta umożliwiłaby dotarcie do większej liczby mikro- i małych przedsiębiorców, wskazując konkretne działania, które

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

mają podjąć ich właściciele w celu uzyskania wsparcia samorządu i pomocy w prowadzeniu i rozwijaniu biznesu, a także możliwości pozyskania wsparcia finansowego, w tym w ramach funduszy unijnych. Na poziomie lokalnym celowi temu służyć będą punkty informacji europejskiej oferujące zarówno informację, jak i merytoryczną pomoc dla potencjalnych wnioskodawców oraz stałe doradztwo na temat skomplikowanych procedur administracyjnych dotyczących składanych wniosków. Proponuje się także inne formy wspierania przedsiębiorców, szczególnie w początkowej fazie działalności gospodarczej np. przez tworzenie inkubatorów przedsiębiorczości, parków naukowo-technologicznych oraz tworzenie klastrów.

III. Utworzenie wspólnej strategii rozwoju obejmującej przynajmniej gminy wchodzące w skład krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego

Przeprowadzona delimitacja krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego wskazała gminy, które powinny współpracować między sobą, a także z miastami-rdzeniami obszaru w celu wspólnej realizacji projektów. Przynależność gmin do tego obszaru świadczy o znacznych powiązaniach z miastami powiatowymi, których rozwój powinien pociągać za sobą rozwój obszarów z nimi powiązanych. Wobec tego, zasadne jest stworzenie wspólnej strategii rozwoju obejmującej przynajmniej gminy włączone w niniejszej analizie do krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego oraz gminy, które uznano za potencjalny obszar funkcjonalny. Nie jest wykluczone włączenie do tej strategii także innych gmin, które docelowo powinny wykształcić powiązania z Krosnem, Jasłem i Gorlicami, które „walczyłyby” o wykształcenie silnych powiązań z obszarem krośnieńsko-jasielskim. W strategii tej powinny być określone wspólne cele rozwojowe całego obszaru, a także kierunki rozwoju powiązań z subregionami sąsiadującymi (np. z rzeszowskim czy bieszczadzkiem).

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

5. Mechanizmy zintegrowanego planowania inwestycyjnego i przestrzennego

5.1. Mechanizmy (systemy zarządzania) zintegrowanego planowania inwestycyjnego i przestrzennego na obszarze krośnieńsko-jasielskim

5.1.1. Trudne początki

Wykonana analiza wykazała, że stosunek samorządów do współpracy w regionie krośnieńsko-jasielskim jest raczej „chłodny”. Choć poszczególne JST mogą poszczycić się pewnym doświadczeniem w zakresie współpracy z sąsiadami (czasem dużym, częściej jednak małym), można stwierdzić, że jak dotąd współpraca ta jest realizowana w dość ograniczonej skali.

Wiadome jest, że dopóki przedstawiciele samorządów nie będą odczuwać potrzeby realizacji wspólnych przedsięwzięć, a więc dostrzegać, że tego typu projekty mogą być dla nich korzystne, a ich wykonanie realne – raczej nie będzie mowy o kooperacji. Kluczowe wydaje się więc zainicjowanie działań, które zaszczepiłyby wśród samorządów „ducha” współpracy. Działania te mogłyby przyjąć formę warsztatów, grup roboczych, spotkań i innych wydarzeń, rozmów telefonicznych, materiałów promocyjnych, korespondencji lub innych działań o charakterze promocyjnym.

Elementy promujące współpracę JST:

- historie sukcesu
- możliwe obszary współpracy międzygminnej (problemy, potencjały, przyszłe okazje)
- potencjalne korzyści ze współpracy

Kwestią, która bardzo często stanowi problem na starcie partnerstw, jest przyjęcie przez jakiś podmiot funkcji **lidera**, który zaangażowałby czas i środki na „rozruszanie” współpracy, czyli podjęcie działań motywujących inne jednostki do udziału w partnerstwie. Bardzo często takim liderem staje się pojedyncza jednostka samorządowa, czasem współpraca rozpoczyna się od niewielkich partnerstw, (np. trzech miast tak jak w przypadku Międzyregionalnego obszaru funkcjonalnego Dębica – Mielec – Tarnów). Przykładem pojedynczego inicjatora może być z kolei gmina miejska Kościerzyna, która dała początek Kościerskiemu Partnerstwu na Rzecz Rozwoju Społeczno-Gospodarczego w województwie pomorskim. Przedstawiciele gminy wskazują, że wykonali dużą pracę promocyjną PR, by doprowadzić do skompletowania wszystkich samorządowych partnerów w powiecie. Wraz z poszerzaniem się grona członków inicjatywy identyfikacja oraz obmyślanie planów włączenia kolejnych odbywały się w ramach cyklu spotkań – Konwentów Wójtów Powiatu Kościerskiego.

Warto również wspomnieć, iż przy wyborze potencjalnych partnerów nie trzeba się ograniczać wyłącznie do jednostek samorządowych. Należy być **otwartym** na wzmocnienie więzi lokalnych również na innych poziomach, poprzez np. włączanie do działań organizacji pozarządowych, które mogłyby uczestniczyć w nawiązywaniu kontaktów przy realizacji projektów przez samorządy. Dla przykładu, w działaniach Krośnieńskiego Partnerstwa na Rzecz Rozwoju Społeczno-Gospodarczego oprócz przedstawicieli JST czynnie uczestniczy również bogaty wachlarz NGO, w tym: lokalne stowarzyszenia przedsiębiorców, lokalne organizacje turystyczne, izby gospodarcze oraz instytuty naukowe.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Istotne w procesie gromadzenia partnerów jest zidentyfikowanie jednego/kilku potencjalnych obszarów współpracy, które – mówiąc potocznie – stanowiąby „przynętę” dla partnerów. W przypadku wspomnianego partnerstwa krośnieńskiego do współpracy przekonali **podobne problemy**, z jakimi musieli sobie najczęściej samodzielnie radzić samorządowi liderzy. Motywem do rozpoczęcia współpracy mogą być również zbliżające się **okazje**, np. możliwość zdobycia dodatkowych środków na inwestycje realizowane w partnerstwie lub uzyskanie innego typu korzyści. Dla przykładu, wskazuje się, że jednym z głównych motywów zacieśnienia współpracy w ramach obszaru funkcjonalnego Lublina była kandydatura miasta Lublina do tytułu Europejskiej Stolicy Kultury 2016. Cenną inspiracją dla rozpoczęcia partnerskiego dialogu może być również przedstawienie propozycji **konkretnych projektów**, jakie mogłyby być realizowane w partnerstwie. Przykładem tego typu projektu jest Festiwal otwartych ogrodów, który stał się początkiem Podwarszawskiego Trójmiasta Ogrodów. W przypadku regionu krośnieńsko-jasielskiego punktem wyjścia mogą być propozycje projektów kluczowych zaproponowanych w ramach niniejszej analizy.

Ważne jest to, by samorządy regionu krośnieńsko-jasielskiego przekonali się do uczestnictwa w realizacji wspólnych inwestycji, po czym – na dalszych etapach – odpowiednio ten pomysł razem uszczegółowiły i sformalizowały.

5.1.2. Formalizacja współpracy

Jedną ze zdiagnozowanych „bolączek” współpracy w regionie jest kwestia podziału obowiązków poszczególnych gmin i ich organów po podjęciu decyzji o współpracy. To właśnie rozstrzygnięciu tego typu kwestii (i nie tylko) ma służyć formalizacja. Formalizacja jest bardzo istotnym etapem rozwoju partnerstwa z wielu powodów. Jej główną zaletą jest to, że zwiększa transparentność współpracy. Po pierwsze pozwala lepiej zdefiniować pomysł na nią poprzez (choćby i ramowe) określenie wspólnych celów/kierunków działań, których realizacją są zainteresowani wszyscy partnerzy. Po drugie buduje atmosferę bezpieczeństwa i zaufania, zobowiązując partnerów do przyjęcia odpowiednich postaw wobec współpracy, jak również określonych sposobów postępowania w różnych możliwych do wystąpienia sytuacjach.

Katalog możliwych do przyjęcia form współpracy samorządowej jest szeroki i różni się w zależności od rodzaju partnerów, którzy chcą w nim uczestniczyć. Poniżej zaprezentowano formy partnerstw dla poszczególnych szczebli jednostek samorządu terytorialnego (Tab.V.1). Praktyka wskazuje, że jedną z najczęściej wybieranych form współpracy dla JST (jednocześnie rekomendowanym dla regionu krośnieńsko-jasielskiego) jest **porozumienie**. Jedną z głównych jego zalet jest to, że zawarcie porozumienia nie prowadzi do powstania nowej struktury organizacyjnej, tj. odrębnej osoby prawnej (jak w przypadku np. związku czy stowarzyszenia), co zdejmuje z niej znaczną część „uciążliwych” w praktyce wymogów prawnych i sprawia, że forma ta staje się bardzo elastyczna. Dotyczy to np. wprowadzania zmian warunków porozumienia. Ustalenie nowych warunków porozumienia i wyjście z porozumienia jest łatwiejsze niż w przypadku dokonywania analogicznych czynności w ramach związku, gdzie każda zmiana zasad współpracy wymaga czasochłonnej zmiany statutu związku.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Tab. V.1 Trwałe formy współpracy jednostek samorządu terytorialnego

	Samorząd gminny	Samorząd powiatowy	Samorząd województwa
Samorząd gminny	związek międzygminny porozumienie komunalne stowarzyszenie JST spółka prawa handlowego lokalna grupa działania lokalna organizacja turystyczna	porozumienie z gminą stowarzyszenie JST spółka prawa handlowego lokalna grupa działania lokalna organizacja turystyczna	porozumienie w sprawie powierzenie zadań JST z obszaru województwa stowarzyszenie JST spółka prawa handlowego
Samorząd powiatowy		związek międzypowiatowy porozumienie międzypowiatowe stowarzyszenie JST spółka prawa handlowego lokalna grupa działania lokalna organizacja turystyczna	porozumienie w sprawie powierzenie zadań JST z obszaru województwa stowarzyszenie JST spółka prawa handlowego
Samorząd województwa			stowarzyszenie JST spółka prawa handlowego

Źródło: Współpraca JST w Polsce – stan i potrzeby – raport końcowy, Czajkowski J. M. [et al.], Poznań 2013 r.

Porozumienie jest szczególnie wskazane we wczesnych fazach rozwoju partnerstwa. Forma luźna (umowa o współdziałaniu) jest zdecydowanie lepsza, szczególnie na początku, kiedy partnerzy nie nabędą doświadczenia we współpracy, a przede wszystkim niezbędnego poziomu zaufania. Na dalszych etapach rozwoju partnerstwa można rozważyć przyjęcie wyższego stopnia formalizacji.

Na etapie formalizacji wskazanym wydaje się również ustanowienie **lidera/decydenta** w kwestii wspólnych działań partnerów. Brak skoncentrowania odpowiedzialności za decyzję na jednej/kilku wybranych jednostkach sprawi, że będzie ona „rozmyta”, co doprowadzi do sytuacji, w której nie będzie się do niej poczuwał nikt. Co do zasady, wybór wspólnych przedsięwzięć powinien uwzględniać opinie jak najszerszego grona interesariuszy (z założenia każdego z uczestników partnerstwa), warto pomyśleć jednak o jednostce, która będzie te decyzje formalnie zatwierdzać. W przypadku partnerstwa Nysa 2020 funkcję tę spełnia Rada Partnerstwa, która podejmuje decyzje w oparciu o głosowanie członków porozumienia.

Ryzyko „rozmycia” odpowiedzialności dotyczy również koordynacji wspólnych projektów, ich realizacji, monitoringu oraz rozliczania. Konieczne jest powołanie do życia **jednostki koordynującej realizację wspólnych projektów**. Może być to pojedyncza osoba lub zespół kilku osób, w zależności od skali działania partnerstwa, liczby członków i liczby realizowanych projektów. Na duży „rozmach” w tej kwestii zdecydował się Związek Miast i Gmin Dorzecza Parsęty, który powołał do życia 20-osobowe biuro przygotowujące propozycje angażowania się poprzez projekty w rozwiązywanie określonych problemów istotnych dla większej liczby gmin należących do stowarzyszenia, następnie koordynujące ich realizację, monitorujące oraz rozliczające. Podobnie Związek Miast i Gmin Dorzecza Wisłoki, który zrzesza 20 gmin, lecz ukierunkowany jest na projekty dotyczące poprawy czystości wód poprzez uporządkowanie gospodarki ściekowej, gospodarki odpadami, rozwoju turystyki i edukacji ekologicznej.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

5.1.3. Wspólne cele i strategia

Jednym z priorytetowych zadań dla każdego partnerstwa jest stworzenie wspólnej strategii rozwoju współpracy. W przypadku regionu krośnieńsko-jasielskiego zakres terytorialny strategii powinien obejmować przynajmniej gminy włączone w niniejszej analizie do krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego oraz gminy, które uznano za potencjalny obszar funkcjonalny. W dokumencie powinny zostać określone wspólne cele rozwojowe całego obszaru, a także kierunki rozwoju powiązań z regionami sąsiadującymi (np. z rzeszowskim czy bieszczadzkim). Główne założenia powinny być opracowane w ramach wspólnych prac przedstawicieli poszczególnych gmin (np. na warsztatach) przy wsparciu merytorycznym ekspertów zewnętrznych.

Dla przykładu, budowa strategii dla Ełckiego Obszaru Funkcjonalnego opierać się będzie na szkoleniach i spotkaniach, na których będą wypracowywane poszczególne elementy strategii. Uczestniczyć w nich będą przedstawiciele wszystkich zrzeszonych JST – Miasto i Gmina Ełk, Gminy: Kalinowo, Prostki i Stare Juchy oraz Powiat Ełcki. Po spotkaniach zostanie zorganizowanych pięć konferencji – w Ełku oraz gminach: Ełk, Kalinowo, Prostki i Stare Juchy, na które zostaną zaproszeni przedstawiciele lokalnych społeczności. Projekt strategii zostanie następnie poddany konsultacjom społecznym oraz strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko. Kolejny etap projektu to przygotowanie koncepcji zagospodarowania przestrzennego dla EOF. Całość prac ma się zakończyć w marcu 2015 roku.

Proces budowy strategii opiera się przede wszystkim na zidentyfikowaniu najważniejszych wyzwań stojących przed regionem krośnieńsko-jasielskim, a następnie uzyskaniu konsensusu odnośnie do doboru adekwatnych kierunków wspólnych działań w ciągu najbliższych kilku lat. O tym, że region posiada pewne doświadczenie w budowaniu wspólnych planów świadczyć może chociażby inicjatywa rozwoju Podkarpackiego Trójmiasta.

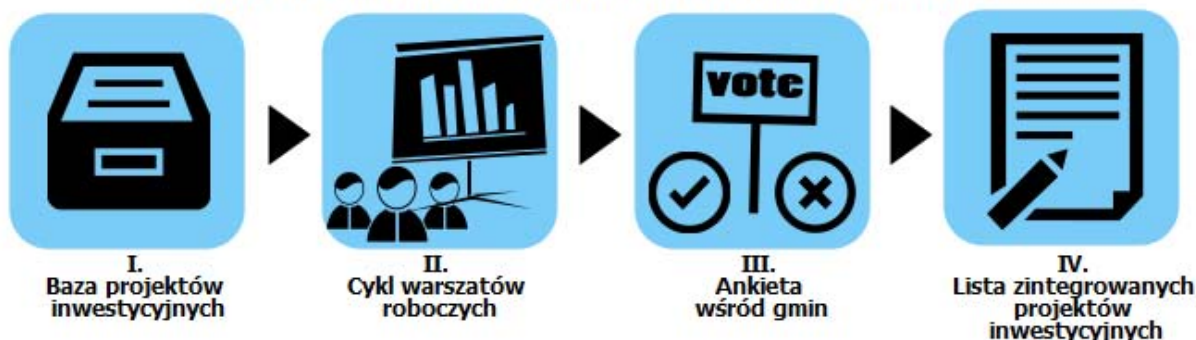
Istotne jest zadbanie, by zaproponowana strategia zachowała spójność z regionalnymi, krajowymi i unijnymi dokumentami strategicznymi, przede wszystkim *Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podkarpackiego 2014-2020*. Warto również zwrócić uwagę na konieczność bieżącej aktualizacji dokumentów strategicznych na poziomie lokalnym, uwzględniając w nich treści związane z promocją rozwoju partnerstwa, realizacji wspólnych przedsięwzięć inwestycyjnych.

5.1.4. Proces wyboru wspólnych projektów

Aby uzgodnić listę wspólnych przedsięwzięć inwestycyjnych, jakie mogą zostać zrealizowane w ramach współpracy, konieczne jest włączenie w proces decyzyjny jak największego grona interesariuszy. Zaproponowaną w ramach niniejszego badania listę projektów kluczowych w różnych obszarach przestrzeni społeczno-gospodarczej regionu należy traktować jako wstępną propozycję, która powinna być na dalszych etapach przedyskutowana w gronie eksperckim oraz wśród przedstawicieli poszczególnych gmin. Poniżej prezentujemy naszą propozycję w zakresie organizacji procesu wyboru zintegrowanych projektów inwestycyjnych w regionie.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

PROCES WYBORU ZINTEGROWANYCH PROJEKTÓW INWESTYCYJNYCH W REGIONIE KROŚNIEŃSKO-JASIELSKIM

Na pierwszym etapie przedstawiciele poszczególnych gmin będą przysyłać propozycje projektów z zakresu rozwoju społeczno-gospodarczego, których realizacją są zainteresowane w ciągu najbliższych kilku lat. Zbierane na tym etapie informacje powinny obejmować: tytuł, zakres projektu, szacowaną wartość, listę ewentualnych partnerów oraz potencjalne źródła finansowania (fundusz, priorytet inwestycyjny UE). Na bazie przesłanych propozycji powstanie **baza projektów inwestycyjnych** (I), która stanie się przedmiotem analiz na dalszych etapach.

Proponowany zakres propozycji projektów zbieranych od gmin:

- nazwa;
- zakres projektu;
- szacowana wartość;
- potencjalni partnerzy;
- potencjalne źródła finansowania.

Widoczna w regionie słaba motywacja do podejmowania współpracy międzygminnej rodzi jednak konieczność zaplanowania działań w celu, z jednej strony zachęcenia przedstawicieli poszczególnych gmin do zgłaszania projektów, z drugiej możliwie jak największego ułatwienia sposobu przekazywania swoich „pomysłów”.

Pierwszy cel można osiągnąć poprzez np. organizację wspólnego spotkania z przedstawicielami samorządów, przez wysłanie maili i/lub pisemnych zaproszeń do składania propozycji, w których przedstawione zostałyby możliwości i korzyści ze współpracy (np. na bazie zaproponowanych w ramach niniejszego badania projektów)⁴. Inicjatywy te mogłyby stać inspiracją lub wręcz „ściągawką”, na podstawie której przedstawiciele gmin mogliby formułować własne pomysły. Z kolei w celu ułatwienia sposobu przekazywania pomysłów można rozważyć uruchomienie formularza internetowego, który ułatwi wprowadzanie informacji. Istotne jest zadbanie o to, by formularz był opatrzony jasną, „przyjazną” dla czytelnika instrukcją, jak również utworzenie czegoś na kształt „infolinii” (w praktyce – wyznaczenie osoby, z którą przedstawiciele gmin mogliby się kontaktować w przypadku wątpliwości).

Baza projektów powinna stać się przedmiotem analizy i wspólnej dyskusji wśród członków **Grupy roboczej ds. współpracy w ramach regionu krośnieńsko-jasielskiego** (II). W skład zespołu eksperckiego wejdą: eksperci zewnętrzni (w zakresie: zintegrowanego planowania inwestycyjnego, rozwoju regionalnego, gospodarki przestrzennej) oraz przedstawiciele grup lokalnych. Przed

⁴ Uważamy, że elementem, który potencjalnie mógłby zachęcić przedstawicieli gmin do udziału, jest prezentacja wyników badania „Analiza dla krośnieńsko-jasielskiego (...)”. Uczestnicy mogliby być zainteresowani wynikami m.in. badań ilościowych oraz delimitacji regionu krośnieńsko-jasielskiego.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

pierwszym spotkaniem grupy ekspert zewnętrzny w zakresie zintegrowanego planowania inwestycyjnego na podstawie bazy (I) sformułuje wstępne propozycje wspólnych projektów. Narzędziem służącym wypracowaniu wspólnego stanowiska będzie cykl cotygodniowych warsztatów grupy roboczej. Program spotkań powinien być uszczegółowiony i skonsultowany wśród jej członków. Wstępnie proponujemy, by na pierwszym spotkaniu wstępnie wyselekcjonowano 7-12 zintegrowanych projektów inwestycyjnych, np. poprzez stworzenie wspólnego rankingu (spośród pakietu propozycji wcześniej przygotowanych przez eksperta) i zakwalifikowanie najwyższej notowanych propozycji. Na drugim spotkaniu warto podjąć próbę uszczegółowienia zakresu poszczególnych projektów oraz ustalić potrzeby w zakresie pozyskania dodatkowych, uzupełniających informacji od gmin.

Proponowany zakres ankiety do gmin:

- deklaracja w zakresie chęci udziału;
- istotność projektu dla gminy;
- szacowany koszt realizacji na terenie gminy;
- minimalny i maksymalny wkład własny;
- informacje uzupełniające nt. projektów.

Następnym etapem jest **ankieta wśród gmin** (III), w której przedstawiciele samorządów zostaną poproszeni o deklaracje w zakresie chęci udziału oraz dostarczenie uzupełniających informacji potrzebnych do uszczegółowienia projektów. Deklaracje gmin, oprócz samego wyrażenia chęci udziału (tak/nie), powinny obejmować informacje na temat szacowanego kosztu realizacji projektu na terenie gminy oraz wielkości minimalnego i maksymalnego wkładu własnego, jaki dana gmina byłaby skłonna zaangażować w projekt.

Odpowiedzi przesłane przez gminy zostaną przeanalizowane przez zewnętrznego eksperta w zakresie zintegrowanego planowania inwestycyjnego. Szczególnie istotną informacją pozyskaną w ramach ankiet będą wstępne szacunki wartości zaangażowania gmin w zaproponowane projekty. Pozwolą one na oszacowanie skali projektów, zasugerowanie wstępnej alokacji niezbędnej do realizacji postawionych celów, jak również wielkości puli środków niezbędnych do pozyskania „z zewnątrz”.

Finalnym etapem procesu wyboru projektów będzie kolejne spotkanie grupy roboczej (lub więcej zgodnie z potrzebami), na której zaprezentowane zostaną wyniki deklaracji gmin, jak również wspólna modyfikacja i sformułowanie ostatecznej **listy zintegrowanych projektów inwestycyjnych** (IV). Warto również dokonać (w oparciu m.in. o wyniki ankiety dla gmin) priorytetyzacji poszczególnych przedsięwzięć według ich znaczenia dla gmin.

5.1.5. Kontrola, monitoring i rozwój współpracy

Rozwój współpracy powinien być na bieżąco monitorowany, nie tylko poprzez systematyczną kontrolę realizacji pojedynczych projektów, ale w sposób całościowy. Optymalnym rozwiązaniem jest stworzenie katalogu wskaźników dotyczących i) dojrzałości partnerstwa (liczba członków, liczba zorganizowanych spotkań, liczba odwiedzin na stronie internetowej itp.) oraz ii) stopnia osiągnięcia zakładanych celów w poszczególnych obszarach (wskaźniki dobrane do określonych dziedzin, uzależnione od zakresu realizowanych projektów partnerskich np. edukacji, transportu). Istotnym zagadnieniem przy współpracy jednostek samorządu terytorialnego jest włączanie w nią partnerów społeczno-gospodarczych – reprezentantów mieszkańców, przedsiębiorców i organizacji pozarządowych, a także instytucji zrzeszających te jednostki: lokalnych grup działania. Należy

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

pamiętać jednak o jasnym podziale ról, zadań i obowiązków, a także ciągłym utrzymywaniu partnerów w przekonaniu o ich kluczowej roli w realizacji projektów, co poparte musi być czynnymi działaniami, takimi jak: organizacja spotkań, wizyt studyjnych, negocjacji, przekazywanie materiałów do opiniowania.

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA
EUROPEJSKA

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

VI. Lista wspólnych projektów strategicznych

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Problem strategiczny wynikający z analizy	Obszar rekomendacji z raportu	Rekomendacje z raportu	Wiązka projektów rozwiązujących problem (fiszki projektowe)	Projekt zintegrowany	Zasięg terytorialny projektu	Lider	Partnerzy	Szacunkowa wartość projektu	Główne potencjalne źródło finansowania zewnętrznego (Program, OŚ, Działanie, etc.)
						(Wnioskodawca)			
Brak odpowiedniej infrastruktury medycznej dopasowanej do potrzeb starzejącego się społeczeństwa, niewykorzystany potencjał obiektów stacjonarnej opieki zdrowotnej w Krośnie i Jasle	Obszar rozwój demograficzno-społeczny:	Rekomenduje się dalsze inwestycje w infrastrukturę i wyposażenie szpitali, a także rozwój lokalnych specjalizacji medycznych. Działania inwestycyjne rozumie się jako projekty czysto budowlane lub modernizacyjne lub zakup wyposażenia, który podniesie jakość świadczeń. Należy dążyć do wzrostu komplementarności usług medycznych świadczonych w szpitalach w Krośnie i Jasle w celu rozwoju specjalizacji, co wymagać może rozbudowy szpitali, a także towarzyszących obiektów np. łagdownia dla śmigłowców czy oddziałów SOR. Dzięki utworzeniu wyspecjalizowanych usług medycznych w każdym z tych szpitali mieszkańcy regionu	2.2. Zwiększenie dostępności i jakości opieki medycznej w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym przez podniesienie standardu infrastruktury leczniczej	Podniesienie standardu opieki medycznej w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym	Powiat jasielski, powiat krośnieński i miasto Krosno	Powiat jasielski	powiat jasielski, powiat krośnieński, miasto Krosno	92 500 000,00 zł	RPO Województwa Podkarpackiego 2014-2020, Oś Priorytetowa VIII - Integracja społeczna
	III. Wzmocnienie potencjału obiektów stacjonarnej opieki zdrowotnej w Krośnie i Jasle								PI 9.7. Ułatwienie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym
W obszarze krośnieńsko-jasielskim obserwuje się niski stopień wykorzystania odnawialnych źródeł energii, które z uwagi na wymagania unijne oraz w celu oszczędności energii elektrycznej powinny odgrywać coraz większą rolę w zaspokajaniu potrzeb ludności.	Obszar rozwój demograficzno-społeczny:	W kwestii poprawy warunków mieszkaniowych rekomenduje się rewitalizację obszarów zdegradowanych oraz przygotowanie nowych terenów inwestycyjnych, a także poprawę efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej, co jest zgodne ze unijną polityką klimatyczną. Dla oszczędności zużycia energii proponuje się instalację ogniw fotowoltaicznych lub kolektorów słonecznych, jako najtańszych i najmniej uciążliwych dla mieszkańców odnawialnych źródeł energii.	2.3. Poprawa efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej oraz wykorzystania OZE w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym	Poprawa efektywności energetycznej w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym	Powiat jasielski, powiat krośnieński, miasto Jasło, miasto Krosno	Powiat krośnieński	miasto Jasło, miasto Krosno, powiat jasielski	80 000 000,00	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020
	IV. Poprawa stanu środowiska naturalnego i warunków mieszkaniowych w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym								Priorytet inwestycyjny 4.5. Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu.
Nieuporządkowany, nieplanowy oraz niespójny rozwój transportu zbiorowego, oparcie się na minibusach	Obszar infrastruktura techniczna i transportowa:	Rekomenduje się utworzenie sprawnego systemu transportu zbiorowego w regionie krośnieńsko-jasielskim za pomocą różnych form integracji tego transportu. (...) W celu najlepszego określenia sposobu integracji transportu zbiorowego zaleca się przeprowadzenie dodatkowych badań, analiz, a w końcu konsultacji społecznych na ten temat.	3.1. Przeprowadzenie badań, analiz i konsultacji zasadności utworzenia zintegrowanego systemu transportu zbiorowego dla funkcjonalnego obszaru krośnieńsko-jasielskiego		Powiat jasielski - wszystkie gminy; Powiat krośnieński - wszystkie gminy; Powiat dębicki - gmina Brzostek Powiat brzozowski - gmina Haczów, Jasienica Rosielna, Brzozów; Powiat strzyżowski - gmina Fryszak Powiat sanocki - gmina Besko; Powiat tarnowski - gmina Szerzyny	miasto Krosno	miasto Jasło, powiat krośnieński, powiat jasielski	130 000,00 zł	Oś priorytetowa X, Pomoc techniczna, Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2007-2013 lub 2014-2020
	I. Poprawa wewnętrznej dostępności komunikacyjnej krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego								PI: 8.2 Informowanie, promocja oraz wsparcie przygotowania i realizacji projektów
	III. Integracja systemu transportu zbiorowego w obrębie krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego								
Nieuporządkowany, nieplanowy oraz niespójny rozwój transportu zbiorowego, oparcie się na minibusach	Obszar infrastruktura techniczna i transportowa:	Rekomenduje się utworzenie sprawnego systemu transportu zbiorowego w regionie krośnieńsko-jasielskim za pomocą różnych form integracji tego transportu (...). Do nich zalicza się utworzenie węzłów przesiadkowych, a więc miejsc, w których zatrzymywać się będą wszystkie środki transportu zbiorowego kursujące w badanych powiatach. Takimi węzłami powinny stać się dworce autobusowe/kolejowe, na których zatrzymywałby się każdy przewoźnik z wyjątkiem ekspresowych dalekobieżnych.	3.2. Budowa centrów multimodalnych na krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym		miasto Jasło, miasto Krosno	miasto Krosno	miasto Jasło, powiat jasielski, powiat krośnieński, Przewozy Regionalne, PKS Krosno, PKS Jasło, MKS Krosno, ZMKS Jasło	34 000 000,00 zł	OŚ PRIORYTETOWA V. Infrastruktura komunikacyjna, Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2014-2020
	III. Integracja systemu transportu zbiorowego w obrębie krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego								PI 4.5: Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności obszarach dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu
Marginalne wykorzystanie transportu kolejowego w przejazdach do Rzeszowa, niewielkie wykorzystanie transportu kolejowego na terenie powiatu jasielskiego i krośnieńskiego oraz brak bezpośredniego połączenia kolejowego z powiatem gorlickim	Obszar infrastruktura techniczna i transportowa:	Zaleca się podporządkowanie polityki transportowej subregionu transportowi kolejowemu przez organizację mniejszych węzłów przesiadkowych na każdym przystanku/stacji kolejowej, gdzie powstać powinny parkingi dla samochodów i stojaki rowerowe, które umożliwiłyby ich pozostawienie i dogodną przesiadkę na pociąg. Działania te muszą być powiązane z aktywną promocją przewozów w celu odbudowania pozytywnego wizerunku kolei wśród mieszkańców.	3.3. Budowa ścieżek rowerowych w ramach zintegrowanego transportu miejskiego w Jasle i Krośnie oraz ich obszarach podmiejskich		Powiat jasielski – miasto Jasło, powiat krośnieński – miasto Krosno, gmina Jasło, gmina Chorkówka, gmina Miejsce Piastowe, gmina Krościenko Wyżne, gmina Jedlicze, gmina Wojaszówka, gmina Korczyn	miasto Jasło	miasto Jasło	2 000 000,00 zł	OŚ priorytetowa V – Infrastruktura komunikacyjna – Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2014-2020
III. Integracja systemu transportu zbiorowego w obrębie krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego	PI 4.5. Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności obszarach dla obszarów miejskich, w tym wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu								
Nieuporządkowany, nieplanowy oraz niespójny rozwój transportu zbiorowego, oparcie się na minibusach	Obszar infrastruktura techniczna i transportowa:	Zaleca się podporządkowanie polityki transportowej subregionu transportowi kolejowemu przez organizację mniejszych węzłów przesiadkowych na każdym przystanku/stacji kolejowej, gdzie powstać powinny parkingi dla samochodów i stojaki rowerowe, które umożliwiłyby ich pozostawienie i dogodną przesiadkę na pociąg. Działania te muszą być powiązane z aktywną promocją przewozów w celu odbudowania pozytywnego wizerunku kolei wśród mieszkańców.	3.4. Wzmacnianie roli transportu kolejowego w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym przez zakup szynobusów i uruchomienie połączeń kolejowych na trasie Biecz-Sanok		powiat jasielski - gmina Skołyszyn, gmina Jasło, gmina Tarnowiec, powiat krośnieński - gmina Jedlicze, miasto Krosno, gmina Miejsce Piastowe, gmina Iwnicz-Zdrój, gmina Rymanów	Województwo podkarpackie	Podkarpacki Zakład Przewozów Regionalnych	32 000 000,00 zł	OŚ PRIORYTETOWA V. Infrastruktura komunikacyjna, Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2014-2020
	I. Poprawa wewnętrznej dostępności komunikacyjnej krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego								PI: 7.4 Rozwój i rehabilitacja kompleksowych, wysokiej jakości i interoperacyjnych systemów transportu kolejowego oraz propagowanie działań służących zmniejszeniu hałasu
Marginalne wykorzystanie transportu kolejowego w przejazdach do Rzeszowa, niewielkie wykorzystanie transportu kolejowego na terenie powiatu jasielskiego i krośnieńskiego oraz brak bezpośredniego połączenia kolejowego z powiatem gorlickim	Obszar infrastruktura techniczna i transportowa:	Zaleca się podporządkowanie polityki transportowej subregionu transportowi kolejowemu przez organizację mniejszych węzłów przesiadkowych na każdym przystanku/stacji kolejowej, gdzie powstać powinny parkingi dla samochodów i stojaki rowerowe, które umożliwiłyby ich pozostawienie i dogodną przesiadkę na pociąg. Działania te muszą być powiązane z aktywną promocją przewozów w celu odbudowania pozytywnego wizerunku kolei wśród mieszkańców.	3.5 Integracja systemu miejskiego i podmiejskiego transportu zbiorowego		Powiat jasielski - wszystkie gminy; powiat dębicki - gmina Brzostek Powiat brzozowski - gminy Haczów, Jasienica Rosielna; powiat strzyżowski - gmina Fryszak; Powiat sanocki - gmina Besko; powiat tarnowski - gmina Szerzyny	miasto Krosno	miasto Jasło, powiat jasielski, powiat krośnieński	35 000 000,00 zł	OŚ PRIORYTETOWA V. Infrastruktura komunikacyjna, Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2014-2020
	I. Poprawa wewnętrznej dostępności komunikacyjnej krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego								PI: 7.4 Rozwój i rehabilitacja kompleksowych, wysokiej jakości i interoperacyjnych systemów transportu kolejowego oraz propagowanie działań służących zmniejszeniu hałasu
	II. Poprawa zewnętrznej dostępności komunikacyjnej krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego								
Marginalne wykorzystanie transportu kolejowego w przejazdach do Rzeszowa, niewielkie wykorzystanie transportu kolejowego na terenie powiatu jasielskiego i krośnieńskiego oraz brak bezpośredniego połączenia kolejowego z powiatem gorlickim	Obszar infrastruktura techniczna i transportowa:	Rekomenduje się utworzenie sprawnego systemu transportu zbiorowego w regionie krośnieńsko-jasielskim za pomocą różnych form integracji tego transportu. (...) W celu najlepszego określenia sposobu integracji transportu zbiorowego zaleca się przeprowadzenie dodatkowych badań, analiz, a w końcu konsultacji społecznych na ten temat.			Powiat jasielski - wszystkie gminy; powiat dębicki - gmina Brzostek Powiat brzozowski - gminy Haczów, Jasienica Rosielna; powiat strzyżowski - gmina Fryszak; Powiat sanocki - gmina Besko; powiat tarnowski - gmina Szerzyny	miasto Krosno	miasto Jasło, powiat jasielski, powiat krośnieński	35 000 000,00 zł	OŚ PRIORYTETOWA V. Infrastruktura komunikacyjna, Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2014-2020
	III. Integracja systemu transportu zbiorowego w obrębie krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego								PI: 7.4 Rozwój i rehabilitacja kompleksowych, wysokiej jakości i interoperacyjnych systemów transportu kolejowego oraz propagowanie działań służących zmniejszeniu hałasu

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Problem strategiczny wynikający z analizy	Obszar rekomendacji z raportu	Rekomendacje z raportu	Wiązka projektów rozwiązujących problem (fiszki projektowe)	Projekt zintegrowany	Zasięg terytorialny projektu	Lider	Partnerzy	Szacunkowa wartość projektu	Główne potencjalne źródło finansowania zewnętrznego (Program, Oś, Działanie, etc.)
						(Wnioskodawca)			
Problemy ekonomiczne i restrukturyzacyjne tradycyjnych gałęzi przemysłu powodujące zapotrzebowanie na rozwój nowych branż	Obszar gospodarka lokalna i turystyka:	Rekomenduje się zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej regionu przez stworzenie warunków dla napływu kapitału zewnętrznego i lokowania działalności gospodarczej na jego terenie przez dużych inwestorów. Niezbędne wydaje się utworzenie w regionie krośnieńsko-jasielskim nowych stref inwestycyjnych lub zwiększenie potencjału już istniejących. Jednocześnie rekomenduje się wspieranie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości, w tym przede wszystkim mikro- i małych przedsiębiorstw przez udzielenie pomocy w rozpoczęciu działalności gospodarczej (zachęty podatkowe) i wskazanie możliwych źródeł finansowania np. pochodzących z funduszy unijnych lub funduszy pożyczkowych i poręczeniowych. Elementem dodatkowym jest także kształtowanie wśród mieszkańców kultury przedsiębiorczości przez wsparcie i promocję rzemiosłnictwa, budownictwa, rękodziela i produktów regionalnych oraz włączenie ich do oferty turystycznej regionu.	4.1. Poprawa atrakcyjności inwestycyjnej obszaru krośnieńsko-jasielskiego	Stymulowanie atrakcyjności inwestycyjnej i lokalnej przedsiębiorczości w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym	Powiat jasielski, gmina Jasło	miasto Krosno	Tarnobrzaska SSE Euro-Park Wisłosan, Mielecka SSE Euro-Park, miasto Jasło	140 000 000,00 zł	Oś Priorytetowa I – Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka – Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2014-2020
	Powiat krośnieński, gmina Krosno				PI 3.1: Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości				
Mała liczba przedsiębiorstw w strefach inwestycyjnych, Niski stan techniczny i przepustowość dróg powiatowych	Obszar infrastruktura techniczna i transportowa:	W celu wzmocnienia roli Krosna i Jasła jako ośrodków o wysokim potencjale gospodarczym (...) rekomenduje się zwiększenie powierzchni, dobrojenie i poprawę dostępności transportowej zlokalizowanych w głównych miastach lub w ich sąsiedztwie terenów inwestycyjnych.	4.2. Poprawa spójności wewnętrznej krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego przez przebudowę i rozbudowę sieci dróg gminnych i powiatowych stanowiących dojazd do stref gospodarczych w Jasle, Krośnie i Rymanowie	Stymulowanie atrakcyjności inwestycyjnej i lokalnej przedsiębiorczości w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym	Powiat jasielski, gminy: Jasło, Tarnowiec	miasto Krosno	powiat krośnieński, miasto Jasło, powiat jasielski oraz gminy, przez które przechodzą będą drogi (w zakresie dróg gminnych)	56 000 000,00 zł	Oś Priorytetowa V – Infrastruktura komunikacyjna – Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2014-2020
	I. Poprawa wewnętrznej dostępności komunikacyjnej krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego								
	Obszar gospodarka lokalna i turystyka:								
	I. Wzmocnienie roli Krosna i Jasła jako ośrodków o wysokim potencjale gospodarczym								
Brak instytucji wspierania mikro- i małych przedsiębiorstw, zwłaszcza w etapie jeszcze przed rozpoczęciem działalności gospodarczej, ale przede wszystkim w jej prowadzeniu na początku.	Obszar gospodarka lokalna i turystyka:	W ramach wspierania małej przedsiębiorczości rekomenduje się także stworzenie tzw. środowiska pracy, czyli udostępnienia miejsca prowadzenia działalności wraz z niezbędnym wyposażeniem na preferencyjnych warunkach. Takim miejscem jest inkubator przedsiębiorczości lub inkubator technologiczny, który wspiera powstawanie firm i ułatwia ich prowadzenie w początkowej fazie działalności np. przez zapewnienie lokalu, urządzeń, maszyn, sprzętu elektronicznego, oprogramowania komputerowego itp. (...)	4.3. Rozbudowa Krośnieńskiego Inkubatora Technologicznego wraz z infrastrukturą techniczną w Krośnie oraz utworzenie Parku Naukowo-Technologicznego w Jasle	Stymulowanie atrakcyjności inwestycyjnej i lokalnej przedsiębiorczości w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym	Powiat jasielski - miasto Jasło;	miasto Krosno	miasto Jasło, powiat jasielski, powiat krośnieński	25 000 000,00 zł	Oś priorytetowa I - Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka – Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2014-2020
	II. Wspieranie rozwoju mikro- i małych przedsiębiorstw powiatów krośnieńskim i jasielskim				PI 3.1. Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości.				
Brak wyraźnych specjalizacji branżowych przemysłu. W obszarze krośnieńsko-jasielskim nie funkcjonuje jeszcze żaden klaster mimo istniejącego potencjału.	Obszar gospodarka lokalna i turystyka:	Niemniej w regionie krośnieńsko-jasielskim powinna wykształcić się jedna wiodąca specjalizacja czy to bazująca na obecnych od wielu lat w regionie tradycjach przemysłu naftowego, szklarskiego czy rolnospożywczego lub na nowych branżach np. meblarska, winiarska itp. Lokalne władze powinny wspierać powstawanie klastrów, przy czym kapitał ludzki powinien być przedstawiany jako największy atut regionu, gdyż dobrze wykształceni i młodzi ludzie przyciągają uwagę inwestorów.	4.4. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości na terenie krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego poprzez tworzenie warunków do powstawania inicjatyw klastrowych	Stymulowanie atrakcyjności inwestycyjnej i lokalnej przedsiębiorczości w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym	Powiaty jasielski i krośnieński - wszystkie	Podmiot zarządzający klastrem (instytucja otoczenia biznesu)	Miasto Jasło, miasto Krosno, Przedsiębiorstwa działające w obrębie ww. powiatów i gmin sąsiadujących należących do obszaru funkcjonalnego	300 000,00 zł	Oś priorytetowa I - Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka – Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2014-2020
	I. Wzmocnienie roli Krosna i Jasła jako ośrodków o wysokim potencjale gospodarczym				PI 3.4 Wspieranie zdolności MSP do wzrostu na rynkach regionalnych, krajowych i międzynarodowych oraz do angażowania się w procesy innowacji				
	b. Budowa specjalizacji lokalnej w oparciu o istniejące przedsiębiorstwa i nowe branże								
	II. Wspieranie rozwoju mikro- i małych przedsiębiorstw powiatów krośnieńskim i jasielskim								
Nieuporządkowany, nieplanowy oraz niespójny rozwój transportu zbiorowego, oparcie się na minibusach, Słabe kontakty mieszkańców subregionu krośnieńsko-jasielskiego ze Słowacją.	Obszar infrastruktura techniczna i transportowa:	Z uwagi na znaczny potencjał turystyczny i przyrodniczy regionu rekomenduje się podjęcie działań skierowanych na promocję lokalnych produktów turystycznych powiatu krośnieńskiego i jasielskiego oraz sąsiadujących powiatów słowackich. Ponadto zaleca się (...) utworzenie wspólnego centrum turystycznego w Barwiniku, który dodatkowo integrowałby funkcje turystyczną w obu krajach.	4.5. Integracja transgranicznych systemów transportu zbiorowego między powiatem krośnieńskim i jasielskim a powiatami słowackimi	Stymulowanie atrakcyjności inwestycyjnej i lokalnej przedsiębiorczości w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym	Powiat jasielski miasto Jasło, gminy: Jasło, Dębowiec, Nowy Zmigród, Krempana - m. in. miejscowość Ożenna;	miasto Krosno	powiat Svidník, powiat Bardejov, miasto Jasło, gmina Krempana, gmina Dukla	2 000 000,00 zł	Program Współpracy Transgranicznej INTERREG Polska-Słowacja 2014-2020
	II. Poprawa zewnętrznej dostępności komunikacyjnej krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego				Priorytet Inwestycyjny 6c. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystywania zasobów				
	III. Integracja systemu transportu zbiorowego w obrębie krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego								
Niewykorzystany potencjał w zakresie turystyki w postaci zasobów i tradycji regionu związanych z przemysłem naftowym i szklarskim sięgających drugiej połowy XIX wieku oraz pierwszej połowy XX wieku.	Obszar gospodarka lokalna i turystyka:	Rekomenduje się nawiązanie współpracy między powiatami w celu stworzenia wspólnej oferty turystycznej związanej z tradycjami przemysłu naftowego i szklarskiego. Oferta ta polegać by miała na wykorzystaniu istniejących zasobów materialnych i dziedzictwa przemysłu naftowego i szklarskiego pod wspólną marką dziedzictwa przemysłowego obszaru krośnieńsko-jasielskiego.	4.6. Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa przemysłu naftowego i szklarskiego oraz dziedzictwa opartego na doświadczeniach I i II wojny światowej w obszarze krośnieńsko-jasielskim i gorlickim	Stymulowanie atrakcyjności inwestycyjnej i lokalnej przedsiębiorczości w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym	Miasto Jasło	miasto Krosno	powiat gorlicki, miasto Jasło, miasto Gorlice, powiat jasielski, powiat krośnieński, Krośnieńskie Huty Szkła, Lotos, Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego im. Ignacego Łukasiewicza w Bóbrce	40 000 000,00 zł	Oś Priorytetowa IV - Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego – Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2014-2020
	III. Wykorzystanie tradycji przemysłowych w rozwoju turystyki				PI 6.3: Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego				
Niedostatecznie wykorzystany potencjał turystyczny regionu	Obszar gospodarka lokalna i turystyka:	Należy jednocześnie podkreślić, że w rejonie Beskidu Niskiego obecna infrastruktura w zakresie szlaków rowerowych jest niewystarczająca i nie wykorzystuje w pełni walorów przyrodniczych w posiadaniu, których są powiaty jasielski, krośnieński oraz Svidník i Bardejov. Malowniczy krajobraz, bogactwo fauny i flory, sprawiają, że tereny będą chętnie odwiedzane przez turystów i mieszkańców. W celu umożliwienia rozwoju turystyki w regionie konieczna jest budowa szlaków rowerowych, za pomocą których połączone zostaną powiaty.	4.7. Utworzenie sieci szlaków rowerowych w polskiej i słowackiej części Beskidu Niskiego	Stymulowanie atrakcyjności inwestycyjnej i lokalnej przedsiębiorczości w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym	Powiat jasielski - gmina Krempana, powiat krośnieński - gmina Dukla, gmina Jaslińska, powiat Bardejov, powiat Svidník	Powiat jasielski	powiat Bardejov, powiat Svidník, powiat krośnieński, gmina Krempana, gmina Dukla, gmina Jaslińska	12 000 000,00 zł	Program Współpracy Transgranicznej Polska - Słowacja 2014-2020
Słabe kontakty mieszkańców subregionu krośnieńsko-jasielskiego ze Słowacją.	IV. Wykorzystanie potencjału środowiska przyrodniczego i kulturowego w rozwoju turystyki	6.c. Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego							
Niewykorzystany potencjał turystyczny opierający się na walorach środowiska przyrodniczego związany z położeniem regionu w paśmie Beskidu Niskiego i Pogórza Dynowskiego	Obszar gospodarka lokalna i turystyka:	Z uwagi na znaczny potencjał turystyczny i przyrodniczy regionu rekomenduje się podjęcie działań skierowanych na promocję lokalnych produktów turystycznych powiatu krośnieńskiego i jasielskiego oraz sąsiadujących powiatów słowackich	4.8. Utworzenie i wypromowanie wspólnej marki obszaru krośnieńsko-jasielskiego	Stymulowanie atrakcyjności inwestycyjnej i lokalnej przedsiębiorczości w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym	Powiaty jasielski, krośnieński, miasto Jasło, miasto Krosno	miasto Krosno	powiat krośnieński	2 000 000,00 zł	Oś Priorytetowa I - Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka – Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2014-2020
	IV. Wykorzystanie potencjału środowiska przyrodniczego i kulturowego w rozwoju turystyki				3.2. Opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MSP, w szczególności w celu umiędzynarodowienia				

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Problem strategiczny wynikający z analizy	Obszar rekomendacji z raportu	Rekomendacje z raportu	Wiązka projektów rozwiązujących problem (fiszki projektowe)	Projekt zintegrowany	Zasięg terytorialny projektu	Lider	Partnerzy	Szacunkowa wartość projektu	Główne potencjalne źródło finansowania zewnętrznego (Program, OŚ, Działanie, etc.)
						(Wnioskodawca)			
Niedostatecznie wykorzystany potencjał turystyczny kulturowy regionu. Słabe kontakty mieszkańców subregionu krośnieńsko-jasielskiego ze Słowacją	Obszar rozwój demograficzno-społeczny:	Zasadne jest również podjęcie działań mających na celu wzmocnienie tożsamości regionalnej wśród dzieci i młodzieży pogranicza polsko-słowackiego. Rekomenduje się organizację wspólnych zajęć w formie szkoleń, warsztatów, spotkań integracyjnych, „zielonych szkół” młodzieży z Polski i Słowacji w celu poznania lokalnej historii, tradycji i kultury, a także nawiązania kontaktów międzynarodowych. W wyniku przeprowadzenia spotkań uczestnicy nabyliby wiedzę na temat specyfiki kulturalnej, etnograficznej, historycznej, społecznej regionu oraz kształtowane będą ich postawy: pozytywna identyfikacja z regionem, postawy prospołeczne, otwartość na innych członków wspólnoty.	5.1. Wzmocnienie tożsamości regionalnej w obszarze krośnieńsko-jasielskim i gorlickim przez polsko-słowackie inicjatywy edukacyjne		Powiaty: jasielski, krośnieński, gorlicki, Svidník, Bardejov	miasto Krosno	powiat jasielski, powiat gorlicki, powiat Svidník, powiat Bardejov, miasto Jasło	820 000,00 zł	OŚ Priorytetowa III - Rozwój edukacji transgranicznej i uczenia się przez całe życie – Program Współpracy Transgranicznej Polska-Słowacja 2014-2020 Priorytet Inwestycyjny 10d: Inwestowanie w kształcenie, szkolenia, w tym szkolenie zawodowe, na rzecz zdobywania umiejętności, uczenia się przez całe życie poprzez rozwój i wdrażanie wspólnych systemów kształcenia, szkolenia, w tym szkolenia zawodowego
	II. Dopasowanie systemu edukacji do potrzeb lokalnego rynku pracy								
Niedopasowanie kształcenia zawodowego i technicznego do potrzeb lokalnego rynku pracy nie tyle w zakresie profilu kształcenia, co jakości i zakresu wiedzy i umiejętności zdobywanych przez uczniów	Obszar rozwój demograficzno-społeczny:	Rekomenduje się działania polegające na zwiększeniu kontaktów między pracodawcami i uczniami oraz absolwentami szkół średnich i wyższych, zwłaszcza tych o profilu technicznym i zawodowym. Istnieje potrzeba większego przepływu informacji między światem biznesu a systemem szkolnictwa w zakresie umożliwienia poznania przez młodych ludzi oczekiwań przyszłych pracodawców, możliwości ukierunkowania wiedzy i umiejętności. Kontakty te powinny się odbywać na drodze organizacji spotkań, wizyt, praktyk, staży, targów pracy lub innego miejsca, w którym mogłoby dojść do wymiany informacji między potencjalnym pracodawcą i pracownikiem. Informacje płynące od pracodawców powinny również mieć przełożenie na zakres nauczania w szkołach np. przez organizację kursów zawodowych odpowiednich do wymagań kwalifikacyjnych pracodawców.	5.2. Budowa systemu integracji szkolnictwa zawodowego z lokalnym rynkiem pracy w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym	Podniesienie jakości oferty edukacyjnej i poprawa warunków nauczania w placówkach oświatowych krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego	Powiat krośnieński, powiat jasielski, miasto Krosno	powiat jasielski,	Powiatowy Urząd Pracy w Jasle, Powiatowy Urząd Pracy w Krośnie, powiat krośnieński	1 000 000,00 zł	OŚ Priorytetowa VIII - Jakość edukacji i kompetencji w regionie – Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2014-2020 PI 10.3: Lepsze dostosowanie systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy, ułatwianie przechodzenia z etapu kształcenia do etapu zatrudnienia oraz wzmocnienie systemów kształcenia i szkolenia zawodowego i ich jakości, w tym poprzez mechanizmy prognozowania umiejętności, dostosowania programów nauczania oraz tworzenia i rozwoju systemów uczenia się poprzez praktyczną naukę zawodu realizowaną w ścisłej współpracy z pracodawcami
	I. Eliminacja negatywnych zjawisk społecznych na terenie krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego								
Niedopasowanie kształcenia zawodowego i technicznego do potrzeb lokalnego rynku pracy nie tyle w zakresie profilu kształcenia, co jakości i zakresu wiedzy i umiejętności zdobywanych przez uczniów	Obszar rozwój demograficzno-społeczny:	Ponadto rekomendujemy podjęcie działań związanych z rozwojem systemu edukacji w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych poprzez wdrażanie kompleksowych programów rozwojowych, mających na celu podniesienie poziomu kształcenia w regionie. Wiąże się z tym również konieczność rozbudowy i modernizacji obiektów infrastruktury oświatowej, jak również konieczność rozbudowy systemów informatycznych w placówkach szkolnych (np. aplikacja e-dziennik).	5.3. Budowa, rozbudowa i modernizacja obiektów i infrastruktury oświatowej		Powiat krośnieński, powiat jasielski	Powiat krośnieński	Powiat jasielski	30 000 000,00 zł	PI 10.4 Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej.
	II. Dopasowanie systemu edukacji do potrzeb lokalnego rynku pracy								
Niedopasowanie kształcenia zawodowego i technicznego do potrzeb lokalnego rynku pracy nie tyle w zakresie profilu kształcenia, co jakości i zakresu wiedzy i umiejętności zdobywanych przez uczniów	Obszar rozwój demograficzno-społeczny:	Ponadto rekomendujemy podjęcie działań związanych z rozwojem systemu edukacji w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych poprzez wdrażanie kompleksowych programów rozwojowych, mających na celu podniesienie poziomu kształcenia w regionie.	5.4. Programy rozwojowe przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym		powiat jasielski, powiat krośnieński, miasto Krosno	miasto Krosno	powiat jasielski, powiat krośnieński	10 000 000,00 zł	OŚ Priorytetowa VIII – Jakość Edukacji i Kompetencji w regionie PI 10.1 Ograniczenie i zapobieganie przedwczesnemu kończeniu nauki szkolnej oraz zapewnianie równego dostępu do dobrej jakości wczesnej edukacji elementarnej oraz kształcenia podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego, z uwzględnieniem formalnych, nieformalnych i pozaformalnych ścieżek kształcenia umożliwiających ponowne podjęcie kształcenia i szkolenia
	I. Eliminacja negatywnych zjawisk społecznych na terenie krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego								
Poprawy wymaga także infrastruktura kultury, wśród której dominują starsze budynki wzniesione przed laty przy współudziale dużych zakładów pracy, a które obecnie często pozostają w pogarszającym się stanie technicznym.	Obszar rozwój demograficzno-społeczny:	Rozbudowie systemu edukacji powinno towarzyszyć zwiększenie oferty placówek kultury, które mogą jednocześnie sprzyjać utrzymaniu przez region tożsamości oraz zapewniają mieszkańcom różnorodność form spędzania wolnego czasu.	5.5. Rozszerzenie oferty instytucji kultury i sztuki w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym		miasto Jasło, miasto Krosno	miasto Jasło	miasto Krosno	23 600 000,00	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2014 – 2020, PI 6.3 Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego.
	II. Dopasowanie systemu edukacji do potrzeb lokalnego rynku pracy								
Zdegradowana tkanka miejska, która wymaga rewitalizacji, co dotyczy przede wszystkim obszarów starego przemysłu oraz terenów mieszkaniowych budowanych na potrzeby zakładów	Obszar rozwój demograficzno-społeczny:	W kwestii poprawy warunków mieszkaniowych rekomenduje się rewitalizację obszarów zdegradowanych oraz przygotowanie nowych terenów inwestycyjnych. Ponadto w regionie jasielsko-krośnieńskim konieczne jest podjęcie działań związanych z zapewnieniem odpowiedniego stanu środowiska naturalnego oraz zapewnieniem bezpieczeństwa mieszkańców. Z analizy regionalnych dokumentów wynika, że zarówno w powiecie jasielskim, jak i krośnieńskim problem stanowią dzikie wysypiska śmieci oraz niewystarczająca świadomość ekologiczna mieszkańców, dlatego też rekomenduje się podjęcie wspólnych działań, które wpłyną na poprawę tej sytuacji. Jednocześnie obydwie powiaty narażone są na zjawisko występowania powodzi, w związku z tym zasadne i konieczne jest rozwijanie wspólnego systemu służb	6.1. Poprawa wizerunku miasta Jasła poprzez uporządkowanie tkanki miejskiej, rewitalizację obszarów zdegradowanych i stworzenie warunków do realizacji nowych inwestycji	Poprawa warunków życia w przestrzeni miejskiej w obszarze funkcjonalnym	miasto Jasło, miasto Krosno	miasto Jasło	inwestorzy prywatni	20 000 000,00 zł	OŚ Priorytetowa IV – Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego – Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2014-2020 PI 6.5 Podejmowanie przedsięwzięć mających na celu poprawę stanu jakości środowiska miejskiego, rewitalizację miast, rekultywację i dekontaminację terenów przemysłowych (w tym terenów powojskowych), zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza i propagowanie działań służących zmniejszeniu hałasu
	IV. Poprawa stanu środowiska naturalnego i warunków mieszkaniowych w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym								

VI. Streszczenie

ANALIZA DLA KROŚNIEŃSKO-JASIELSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO W RAMACH PROJEKTU „DLA SPÓJNOŚCI I DOSTĘPNOŚCI ANALIZA MOŻLIWOŚCI ROZWOJOWYCH OBSZARU KROŚNIEŃSKIEGO-JASIELSKIEGO”

Powiaty jasielski i krośnieński, wraz z bardzo blisko współpracującymi z nimi gminami na ich terenie oraz miasta Jasło i Krosno, systematycznie dążą do podejmowania wspólnych działań w wielu dziedzinach. Wiele projektów realizowanych jest w partnerstwie, wspólnie przygotowywane są nowe projekty zgłaszane do regionalnego programu operacyjnego), jednak widoczna jest konieczność podjęcia strategicznych działań na rzecz wspólnego planowania rozwoju na terenie obszaru funkcjonalnego. Podstawą dla wyznaczenia krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego była ekspertyza wykonana w ramach prac nad aktualizacją i uzupełnieniem Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2007-2020 pt. „Charakterystyka systemu osadniczego województwa podkarpackiego z identyfikacją biegunów wzrostu oraz wyróżnieniem obszarów funkcjonalnych na poziomie regionalnym i lokalnym” sporządzona przez dr. hab. Tomasza Komornickiego, dr. hab. Przemysława Śleszyńskiego i dr. Piotra Siłkę w październiku 2012 r. Przedstawiona analiza wskazuje wyraźnie na istnienie bliskiego i naturalnego powiązania pomiędzy Jasłem i Krosnem, co więcej – rekomenduje podjęcie działań na rzecz integracji duopolu Krosno-Jasło. Niemniej autorzy opracowania wskazują, że powiązania rzeczywiste Krosna i Jasła są mniejsze niż wynikałoby to z ciężarów grawitacyjnych. Dodatkowo Krosno traci swoją wysoką pozycję w rankingach po utworzeniu duopolu. Układ bipolarny został jednak wskazany jako docelowy, którego stworzenie powinno stanowić jeden z celów polityki regionalnej i przestrzennej województwa. Warunkiem tego jest silniejsza integracja sąsiednich ośrodków. W tym kontekście układ Krosno-Jasło uznano za potencjalny biegun wzrostu. Ważnym wskazaniem jest także przedstawienie jako potencjalnej osi rozwojowej obszaru funkcjonalnego Krosno-Jasło-Gorlice. Dlatego powiat jasielski jako partner wiodący wspólnie z miastem Jasłem, miastem Krosnem i powiatem krośnieńskim złożył projekt pn. „Dla spójności i dostępności – analiza możliwości rozwojowych obszaru krośnieńskiego-jasielskiego”. Zasadniczy cel projektu, którego elementem jest analiza, to wdrożenie mechanizmów zintegrowanego planowania inwestycyjnego i przestrzennego na obszarze krośnieńsko-jasielskim ze szczególnym uwzględnieniem podejścia funkcjonalnego.

Głównym celem opracowania jest delimitacja krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego, identyfikacja wewnętrznych powiązań funkcjonalnych oraz wspólnych potencjałów i problemów rozwojowych, a także ustalenie optymalnych mechanizmów zintegrowanego planowania inwestycyjnego i przestrzennego w ramach tego obszaru.

Do celów szczegółowych należą:

- a. Diagnoza społeczno-gospodarcza powiatów krośnieńskiego, jasielskiego i gorlickiego z uwzględnieniem powiązań funkcjonalnych
- b. Wstępna delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych Krosna, Jasła i Gorlic na podstawie wskaźników funkcjonalnych, społeczno-gospodarczych i morfologicznych

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

- c. Określenie poziomu spójności funkcjonalno-przestrzennej i funkcjonalno-społecznej krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego oraz identyfikacja charakteru i siły powiązań
- d. Delimitacja obszaru funkcjonalnego z uwzględnieniem jednego (Krosno), dwóch (Krosno, Jasło) i trzech (Krosno-Jasło-Gorlice) biegunów rozwojowych
- e. Identyfikacja czynników integrujących krośnieńsko-jasielski obszar funkcjonalny oraz barier na drodze do integracji z uwzględnieniem wspólnych problemów rozwojowych i wspólnych możliwości wzmocnienia potencjału rozwojowego
- f. Analiza potencjalnych mechanizmów (systemów zarządzania) zintegrowanego planowania inwestycyjnego i przestrzennego na obszarze krośnieńsko-jasielskim ze szczególnym uwzględnieniem podejścia funkcjonalnego
- g. Przedstawienie rekomendacji dotyczących wzmocnienia potencjału, spójności i konkurencyjności krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego wraz z propozycjami wspólnych pakietów projektów do realizacji
- h. Przygotowanie dla władz samorządowych podstaw merytorycznych do wdrażania w życie idei krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego, odzwierciedlającej strukturę osadniczo-administracyjną południowej części województwa podkarpackiego

Do największych problemów rozwojowych krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego w sferze demograficzno-społecznej należą niski poziom zatrudnienia i bezrobocie. W 2012 r. stopa bezrobocia rejestrowanego była znacznie wyższa w powiecie jasielskim i krośnieńskim niż średnia dla całego województwa, ale niższa niż w powiecie bieszczadzkim czy brzozowskim. Niemniej w mieście Krośnie wskaźnik ten pozostawał na najniższym poziomie wśród wszystkich miast województwa, za wyjątkiem Rzeszowa. Zauważono wyraźny kontrast między poziomem bezrobocia w Krośnie a pozostałych gminach powiatów krośnieńskiego, jasielskiego i gorlickiego. Głębokie nierówności w poziomie bezrobocia nie do końca przekładają się na nierówności pod względem poziomu ubóstwa. Bardzo wysokie bezrobocie obserwuje się przede wszystkim w niektórych gminach powiatu jasielskiego, podczas gdy problem ubóstwa dotyczy głównie gmin położonych w południowej części badanych powiatów. Brak pracy jest główną przyczyną odpływu mieszkańców regionu, który od kilku lat posiada ujemne saldo migracji wewnętrznych. Mimo stosunkowo wysokiego przyrostu naturalnego, zwłaszcza w peryferyjnie położonych gminach wiejskich, liczba ludności powiatów do 2030 znacznie spadnie w powiecie gorlickim i jasielskim, a jedynie w powiecie krośnieńskim utrzyma się na poziomie zbliżonym do obecnego. Niemniej zjawisko depopulacji wystąpi przede wszystkim w miastach (Krosno, Jasło, Gorlice) i gminach położonych w stosunku do nich peryferyjnie. Niewątpliwą przyczyną tego stanu rzeczy będzie odpływ młodych mieszkańców regionu do większych miast i zagranicę. Ze względu na wysoki przyrost naturalny do priorytetowych problemów regionu nie należy starzenie się ludności, aczkolwiek proces ten w największych miastach w ciągu najbliższych lat będzie się nasilał. Z procesami demograficznymi łączy się konieczność zamykania szkół podstawowych w mniejszych miejscowościach, co jednak nie zostało wskazane jako poważny problem regionu w badaniach pogłębionych. Jednakże najważniejszym problemem edukacji w regionie jest niedopasowanie kształcenia zawodowego i technicznego do potrzeb lokalnego rynku pracy nie tyle w zakresie profili kształcenia, co jakości i zakresu zdobywanej wiedzy i umiejętności

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

przez uczniów, na co uwagę zwracają przedsiębiorcy funkcjonujący w powiecie krośnieńskim i jasielskim. Pomimo wzajemnego uzupełniania się oferty kształcenia szkół w powiatach jasielskim i krośnieńskim, zauważa się niski stopień specjalizacji, a także dominujący wybór przez młodzież liceów ogólnokształcących. Jednym z istotnych potencjałów regionu są szpitale w Krośnie i Jaśle, które są z reguły dobrze oceniane przez mieszkańców oraz posiadają wzajemnie uzupełniające się specjalizacje medyczne. Wiele do życzenia pozostawia kwestia mieszkalnictwa. Zasoby mieszkaniowe gmin powiatu jasielskiego, z wyjątkiem tych położonych w ciągu drogi krajowej nr 28, posiadają bardzo niski standard zarówno pod względem zagęszczenia, jak i dostępu do podstawowej infrastruktury. Z kwestią mieszkalnictwa łączy się zjawisko suburbanizacji polegające na przenoszeniu się mieszkańców miast do gmin podmiejskich, które niesie za sobą wzrost natężenia dojazdów do pracy, szkół i usług do miast, ale także poprawę wskaźników rozwoju społecznego w gminach sąsiadujących z miastami powiatowymi. Należy zwrócić uwagę na zdegradowaną tkankę miejską, która wymaga rewitalizacji.

Dla rozwiązania powyższych problemów oraz wzmocnienia potencjałów krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego proponuje się następujące cele:

- I. Eliminacja negatywnych zjawisk społecznych na terenie krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego
  - a. Ograniczenie bezrobocia
  - b. Ograniczenie odpływu ludzi młodych
  - c. Ograniczenie ubóstwa
- II. Dopasowanie systemu edukacji do potrzeb lokalnego rynku pracy
- III. Wzmocnienie potencjału obiektów stacjonarnej opieki zdrowotnej w Krośnie i Jaśle oraz poprawa warunków mieszkaniowych
- IV. Poprawa stanu środowiska naturalnego i warunków mieszkaniowych w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym

W obszarze jasielsko-krośnieńskim konieczne jest podjęcie działań związanych z zapewnieniem odpowiedniego stanu środowiska naturalnego oraz zapewnieniem bezpieczeństwa mieszkańców. Z analizy regionalnych dokumentów wynika, że zarówno w powiecie jasielskim, jak i krośnieńskim problem stanowią dzikie wysypiska śmieci oraz niewystarczająca świadomość ekologiczna mieszkańców, dlatego też rekomenduje się podjęcie wspólnych działań, które wpłyną na poprawę tej sytuacji. Jednocześnie obydwie powiaty narażone są na zjawisko występowania powodzi, w związku z tym zasadne i konieczne jest rozwijanie wspólnego systemu służb ratownictwa kryzysowego. Jest to niezbędne z punktu widzenia strat spowodowanych przez powodzie w ostatnich latach zwłaszcza w powiecie jasielskim.

W celu poprawy jakości środowiska miejskiego i redukcji zanieczyszczeń powietrza rekomenduje się zwiększenie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej, co jest zgodne ze unijną polityką klimatyczną. Dla oszczędności zużycia energii proponuje się szersze wykorzystanie odnawialnych źródeł energii (OZE) przez instalację ogniw fotowoltaicznych lub kolektorów

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

słonecznych, jako najtańszych i najmniej uciążliwych dla mieszkańców.

Do największych problemów rozwojowych krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego w sferze gospodarczej należy niska przedsiębiorczość lokalna w miejscowościach położonych z dala od głównych dróg regionu. Jak pokazuje przykład gminy Uście Gorlickie w powiecie gorlickim, która posiada bardzo duży wskaźnik przedsiębiorczości (mikrofirmy budowlane, leśne, gastronomiczne), położenie peryferyjne może być czynnikiem sprzyjającym powstawaniu firm, zakładając jednocześnie silną tożsamość lokalną i regionalną gminy.

Innym problemem dla gospodarki lokalnej jest brak wyraźnych specjalizacji branżowych przemysłu w głównych miastach, co w szczególności dotyczy Jasła i Gorlic – byłych ośrodków monofunkcyjnych, gdzie w czasach gospodarki centralnie sterowanej większość mieszkańców pracowało w kilku dużych zakładach. Zmniejszenie znaczenia pierwotnych funkcji tych miast związane jest z upadkiem tradycyjnych gałęzi przemysłu spowodowanym zmianą ustroju. W okresie transformacji główne zakłady regionu borykały się z trudnościami restrukturyzacyjnymi, np. rafinerie ropy naftowej w Gorlicach i Jaśle. Część z nich zakończyła lub ograniczyła działalność np. zakłady Pektowin w Jaśle czy największy zakład Gorlic – Fabryka Maszyn Górniczych i Wiertniczych Glinik. Przykładem upadłości dużego zakładu pracy w Krośnie są Krośnieńskie Huty Szkła, aczkolwiek w mieście tym rozwinęły się funkcje wyższego rzędu np. usługi handlowe, edukacyjne. Dzięki temu Krosno utrzymało dominującą pozycję w regionie, a rangę tę potwierdziły badania pogłębione mieszkańców, instytucji publicznych i powiązań społeczno-gospodarczych.

Jednocześnie w regionie rozwinęły się inne funkcje, na których region może budować swój potencjał gospodarczy - przede wszystkim handel hurtowy i detaliczny oraz przetwórstwo przemysłowe. Pojawiły się także nowe branże np. przemysł meblarski, których rozwój np. w zakresie podwykonawstwa może przyczynić się do rozwoju lokalnej przedsiębiorczości. Jednak największy potencjał w zakresie turystyki stanowią tradycje regionu związane z przemysłem naftowym i szklarskim sięgające drugiej połowy XIX wieku oraz pierwszej połowy XX wieku. Dziedzictwo i tradycje przemysłu naftowego są elementem spajającym powiaty krośnieński, jasielski i gorlicki, natomiast przemysł szklarski dotyczy dwóch pierwszych.

Największym potencjałem z punktu widzenia turystyki są walory środowiska przyrodniczego związane z położeniem regionu w paśmie Beskidu Niskiego i Pogórza Dynowskiego. Na obszarach tych utworzono wiele obszarów chronionych, w tym Magurski Park Narodowy, Jaśliski Park Krajobrazowy oraz Czarnorzecko-Strzyżowski Park Krajobrazowy. Mimo że gminy położone w obrębie parku narodowego posiadają ograniczone możliwości rozwoju przemysłu, mają one znaczny potencjał turystyczny i edukacyjny (nauka ekologii). Potencjał ten drzemie również w obecnych na terenie powiatu krośnieńskiego uzdrowiskach. W parze z atrakcyjnością środowiska przyrodniczego idą także unikalne zasoby dziedzictwa kulturowego.

Dla rozwiązania powyższych problemów oraz wzmocnienia potencjałów krośnieńsko-jasielskiego

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

obszaru funkcjonalnego proponuje się następujące cele:

- I. Wzmocnienie roli Krosna i Jasła jako ośrodków o wysokim potencjale gospodarczym
  - a. Wzrost atrakcyjności terenów inwestycyjnych w miastach i ich sąsiedztwie
  - b. Budowa specjalizacji lokalnej w oparciu o istniejące przedsiębiorstwa i nowe branże
  - c. Osiągnięcie przez Krosno rangi ośrodka subregionalnego będącego jednym z centrów rozwoju województwa
- II. Wspieranie rozwoju mikro- i małych przedsiębiorstw w powiatach krośnieńskim i jasielskim
- III. Wykorzystanie tradycji przemysłowych w rozwoju turystyki
- IV. Wykorzystanie potencjału środowiska przyrodniczego i kulturowego w rozwoju turystyki

Do największych problemów rozwojowych krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego w sferze infrastrukturalnej należą niski stan techniczny i przepustowość dróg powiatowych oraz niskie parametry techniczne drogi krajowej nr 28. Jakość lokalnych połączeń drogowych postrzegana jest jako drugi najbardziej istotny problem subregionu. Mimo że droga krajowa nr 28 przyczynia się do istotnego zmniejszenia czasu przejazdu samochodem między Krosnem, Jasłem i Gorlicami, w opinii mieszkańców i samorządowców jej stan jest niezadowolający. Ze względu na korkowanie się tej drogi w szczytach komunikacyjnych przy wjeździe do miast odczuwa się brak alternatywnego dojazdu do centrów miast Jasła i Krosna. Istotną rolę w dostępności wewnętrznej badanego obszaru odgrywa droga wojewódzka nr 993 na odcinku Gorlice – Dukła, która również wymaga poprawy stanu nawierzchni szczególnie na terenie powiatu jasielskiego. Droga ta powinna pełnić funkcję alternatywnego do drogi krajowej nr 28 przejazdu między powiatami. Brakuje też przygranicznego połączenia drogowego powiatów krośnieńskiego, jasielskiego i gorlickiego. Szczególnie dotyczy to braku drogi między gminą Krempana a gminą Sękowa i gminą Dukła, która przyczyniłaby się do wzrostu kontaktów między powiatami, a także stanowiłaby ułatwienie dla turystów odwiedzających region.

Wewnętrzna dostępność transportu kolejowego jest bardzo ograniczona z powodu długiego czasu przejazdu między Jasłem a Krosnem, który sprawia, że pasażerski transport kolejowy nie stanowi żadnej konkurencji dla transportu samochodowego, zwłaszcza biorąc pod uwagę częstotliwość połączeń (dwie pary pociągów dziennie). W tym kształcie transport kolejowy nie posiada żadnego znaczenia dla komunikacji między powiatami, aczkolwiek w powiecie jasielskim i krośnieńskim z jego możliwości bezpośrednio skorzystać może 40,7% osób, które mieszkają w odległości nie większej niż dwa kilometry od przystanku lub stacji kolejowej. Poważną barierą w kontaktach między powiatem jasielskim i krośnieńskim a powiatem gorlickim jest brak bezpośredniego połączenia kolejowego.

Dostępność krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego z Rzeszowa powinna zostać znacznie poprawiona dzięki planowanej budowie drogi ekspresowej S19 na odcinkach Rzeszów Kielanówka – Miejsce Piastowe oraz Miejsce Piastowe – Barwinek. Dzięki tej drodze w największym stopniu poprawi się skomunikowanie ze stolicą województwa gmin południowej części powiatów krośnieńskiego i jasielskiego. Niemniej jednak uwagę zwraca niższa niż oczekiwano dostępność powiatu jasielskiego do autostrady A4 z uwagi na lokalizację węzłów autostradowych pod Tarnowem i Dębicą, a nie w najdogodniejszej z punktu widzenia powiatu lokalizacji w Piłźnie. Z tego powodu

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

powiaty jasielski i gorlicki zostaną w pewnym stopniu zmarginalizowane, zwłaszcza po budowie drogi ekspresowej z Krakowa do Nowego Sącza. Pomimo to czas dojazdu do autostrady A4 z północnej części powiatu jasielskiego wynosi poniżej 60 minut, natomiast z beskidzkiej części badanego osiąga powyżej półtorej godziny. Czas dojazdu do Rzeszowa z północnej części powiatu krośnieńskiego wynosi poniżej godziny, lecz uwagę zwraca wciąż długi czas dojazdu do stolicy województwa z zachodniej i południowej części powiatu jasielskiego. Czas ten jest jednak znacznie krótszy niż dojazd do Rzeszowa z wykorzystaniem transportu kolejowego. Szczególnie niekorzystne połączenie kolejowe z Rzeszowem posiada powiat krośnieński, z którego czas dojazdu do stolicy województwa jest na tyle długi, aby skutecznie zniechęcić mieszkańców do korzystania z tego typu transportu. Sytuacja ta nieco lepiej wygląda w Jaśle, skąd podróż do Rzeszowa nie trwa dłużej niż półtorej godziny, aczkolwiek w celu ożywienia kolei w tej części województwa wymagany czas dojazdu do Rzeszowa wynosić musi nie więcej niż 45-50 minut. W regionie nie występują regularne połączenia komunikacyjne na Słowację.

Funkcjonowanie transportu zbiorowego w regionie krośnieńsko-jasielskim oparte jest niemal wyłącznie na prywatnych minibusach, które zapewniają dojazd do większości miejscowości obu powiatów. Kursowanie tych pojazdów przez gminy położone w sąsiedztwie miast posiada charakter masowy i żywiołowy, natomiast niektóre miejscowości położone w południowej części badanych powiatów cechuje niedobór liczby połączeń komunikacyjnych. Funkcjonowanie transportu prywatnego znacznie ogranicza komunikację publiczną, powszechnie też obserwuje się występowanie niekorzystnej dla pasażerów konkurencji między przewoźnikami (odjazdy z wielu punktów w mieście), aczkolwiek konkurencja cenowa jest z reguły dla pasażera korzystna. Niemniej nieuporządkowany, nieplanowy oraz niespójny rozwój komunikacji prywatnej potęguje zatłoczenie miast i zagraża bezpieczeństwu podróżnych.

Dla rozwiązania powyższych problemów oraz wzmocnienia potencjałów krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego proponuje się działania związane z następującymi celami:

- I. Poprawa wewnętrznej dostępności komunikacyjnej krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego
  - a. Poprawa połączeń drogowych między obszarami funkcjonalnymi Krosna i Jasła, w tym alternatywnych do dróg krajowych nr 28 i 73
  - b. Zwiększenie prędkości handlowej i liczby par pociągów w relacji Krosno – Jasło
- II. Poprawa zewnętrznej dostępności komunikacyjnej krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego
  - a. Budowa drogi ekspresowej Tarnów – Barwinek
  - b. Modernizacja i przebudowa dróg powiatowych i gminnych prowadzących do powiatów jasielskiego i krośnieńskiego
  - c. Budowa łącznika kolejowego Jedlicze Męcinka – Szebnie w celu skrócenia czasu przejazdu do Rzeszowa
  - d. Reaktywacja przewozów pasażerskich na linii kolejowej w relacji Stróże – Jasło

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

III. Integracja systemu transportu zbiorowego w obrębie krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego

W regionie krośnieńsko-jasielskim istnieją silne podstawy do podejmowania współpracy samorządów w celu wspólnej realizacji inwestycji. Ponad 80% mieszkańców popiera tego typu inicjatywy, a 50% uważa, że do współpracy tej powinien być włączony powiat gorlicki. Na podstawie diagnozy powiązań społeczno-gospodarczych w regionie można uznać, że oddziaływanie Krosna mierzone natężeniem dojazdów do pracy, szkół i szpitali rozciąga się na wszystkie gminy powiatu krośnieńskiego, a także niektóre powiatów jasielskiego (w tym na miasto Jasło), brzozowskiego, sanockiego i strzyżowskiego.

W przypadku Jasła zauważyć można oddziaływanie w kierunku północnym (gminy Szerzyny i Brzostek), natomiast oddziaływanie Gorlic jest ograniczone do gmin położonych w powiecie z niewielkim oddziaływaniem na południową część powiatu tarnowskiego. Tego typu powiązania funkcjonalne wskazują na gminy, z którymi warto i trzeba podejmować współpracę, gdyż ich rozwój jest również w dużym stopniu uzależniony od bazy ekonomicznej Krosna, Jasła i Gorlic oraz jego obszarów podmiejskich tych ośrodków. Zauważono jednak bardzo słabe kontakty mieszkańców regionu krośnieńsko-jasielskiego ze Słowacją, które opierają się przede wszystkim na sporadycznych wyjazdach w celach turystycznych.

Gminy powiatu krośnieńskiego posiadają bogatsze doświadczenie w podejmowaniu współpracy zarówno z gminami położonymi w swoim powiecie, jak i poza nimi. W obszarze tym istnieje dłuższa tradycja współdziałania z partnerami słowackimi przy realizacji wspólnych przedsięwzięć, aczkolwiek dotyczyły one przeważnie projektów związanych z kulturą. W obu powiatach współpraca jednostek samorządu terytorialnego w zakresie realizacji inwestycji opiera się na Lokalnych Grupach Działania, których obszar funkcjonowania często przekracza granicę powiatu. W powiecie jasielskim nie ma motywacji do podejmowania współpracy międzygminnej, natomiast w obu powiatach brakuje organu, który dałby początek wspólnym inicjatywom. Realnym problemem jest kwestia podziału obowiązków poszczególnych gmin lub ich organów po podjęciu decyzji o współpracy. Nieuregulowana jest też kwestia odpowiedzialności za projekt podczas jego wspólnej realizacji, która często ulega „rozmyciu”. Wydaje się, że celem dotychczasowych wspólnych inicjatyw była chęć pozyskania środków unijnych, a nie koniecznie planowe działanie w zintegrowanym podejściu do rozwoju całego subregionu wedle zasady „razem możemy działać więcej”. W niektórych obszarach regionu dominowało podejście uwzględniające jedynie rozwój własnej gminy bez większej potrzeby współpracy z sąsiadami. Widoczny jest brak długofalowej strategii rozwoju całego obszaru funkcjonalnego, która swoim zasięgiem obejmowałaby dwa powiaty lub więcej i określałaby zasady podejmowania współpracy na szczeblu ponadlokalnym.

Z punktu widzenia przedsiębiorców największe bariery współpracy dotyczą nie tyle relacji między firmami, co kontaktów samorządów ze światem biznesu. Przedsiębiorcy nie odczuwają żadnych zachęt, pomocy ani wsparcia ze strony urzędników, pomimo istnienia potrzeb np. informacyjno-doradczych.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Dla rozwiązania powyższych problemów oraz wzmocnienia potencjałów krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego proponuje się następujące cele:

- I. Stworzenie warunków współpracy międzygminnej i międzypowiatowej w krośnieńsko-jasielskim obszarze funkcjonalnym
  - a. Formalne utworzenie krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego i prowadzenie wspólnej platformy internetowej
  - b. Wsparcie Lokalnych Grup Działania za pomocą instrumentu RLKS
- II. Stworzenie warunków współpracy przedsiębiorców z samorządem lokalnym
- III. Utworzenie wspólnej strategii rozwoju obejmującej przynajmniej gminy wchodzące w skład krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego

VII. Summary

ANALYSIS FOR THE KROSNO-JASŁO FUNCTIONAL AREA FOR THE PROJECT ENTITLED “FOR COHESION AND ACCESSIBILITY. ANALYSIS OF THE DEVELOPMENTAL POTENTIAL OF THE KROSNO-JASŁO FUNCTIONAL AREA”

The Jasło and Krosno Poviats are systematically striving to undertake collective operations in various fields together with their communes and the cities of Jasło and Krosno, which are working in close cooperation with them. Numerous projects are realised under the partnerships; new projects are collectively prepared and submitted to the regional operational programme, but there is a clear need to assume strategic operations for collective planning of the development within the functional area. The basis for the establishment of the Krosno-Jasło functional area was an expert study focussing on the update and completion of the 2007-2020 Development Strategy for the Podkarpackie Voivodeship, entitled “Profile of the settlement system of the Podkarpackie Voivodeship with identification of the growth epicentres and distinction of the functional areas at the regional and local levels”, undertaken by Tomasz Komornicki, DSc, Przemysław Śleszyński, DSc, and Dr Piotr Siłka in October 2012. The presented analysis clearly shows the presence of a close and natural connection between Jasło and Krosno, and recommends taking action to integrate the Krosno-Jasło duopoly. Nevertheless, the authors of the study indicate that the actual connections between Krosno and Jasło are weaker than those resulting from the gravitational pull. Furthermore, Krosno has lost its high position in the rankings since the creation of the duopoly. However, the bipolar arrangement was established as the target, and its creation should be among the objectives of the regional and spatial policies of the Voivodeship. This is conditioned by increased integration of the neighbouring centres. In this context, the Krosno-Jasło arrangement has been deemed a potential growth epicentre. It is also important to present the functional area of Krosno-Jasło-Gorlice as a potential development axis. This is why the Jasło Powiat (along with the city of Krosno, the city of Jasło, and the Krosno Powiat) led the collective submission of the project entitled “For cohesion and accessibility – analysis of the developmental potential of the Krosno-Jasło functional area”. The main objective of the project, which covers analysing, is the implementation of integrated investment and spatial planning mechanisms within the Krosno-Jasło area, specifically regarding the functional approach.

The main objectives of the study included the delimitation of the Krosno-Jasło functional area, identification of internal functional connections and mutual developmental potentials and problems, as well as the establishment of the optimal integrated investment and spatial planning mechanisms for this area.

The specific objectives include the following:

- a. Social and economic diagnosis of the Krosno, Jasło, and Gorlice Poviats from the point of view of the functional connections
- b. Initial delimitation of the urban functional areas in Krosno, Jasło, and Gorlice based on functional, social, economic, and morphological indicators

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

- c. Establishment of the level of the functional-spatial and functional-social cohesion of the Krosno-Jasło functional area and identification of the nature and strength of the connections
- d. Delimitation of the functional area in terms of one (Krosno), two (Krosno, Jasło), and three (Krosno-Jasło-Gorlice) development epicentres
- e. Identification of the factors integrating the Krosno-Jasło functional area and the barriers on the path to integration in terms of the common developmental problems and options to strengthen the development potential
- f. Analysis of the potential mechanisms (management systems) of integrated investment and spatial planning within the Krosno-Jasło area with particular focus on the functional approach
- g. Presentation of recommendations for strengthening the potential, cohesion, and competitiveness of the Krosno-Jasło functional area with suggestions of collective project bundles for realisation
- h. Preparation of relevant foundations for the implementation of the Krosno-Jasło functional area concept, reflecting the settlement and administration structure of the southern part of the Podkarpackie Voivodeship, for the self-government authorities.

One of the greatest developmental problems of the Krosno-Jasło functional area in the demographic and social region is the low rate of employment. In 2012, the registered unemployment rate was considerably higher in the Jasło and Krosno Poviats than the Voivodeship average, but lower than that in the Bieszczady and Brzozów Poviats. Nevertheless, for the city of Krosno, this indicator remained at the lowest level among all cities in the Voivodeship, with the exception of Rzeszów. A visible contrast has been noticed between the unemployment level in Krosno and that of the other communes of the Krosno, Jasło and Gorlice Poviats. The extreme unevenness in the unemployment level does not necessarily translate into unevenness at the poverty level. There is high unemployment in certain communes of the Jasło Powiat, while the issue of poverty concerns mainly the communes located in the southern part of the examined poviats. The shortage of work is the main reason for the outflow of the locals, as the region has had a negative internal migration result for several years. Despite the relatively high natural growth, particularly in the suburban rural communes, by 2030 the population number will drop considerably in the Gorlice and Jasło Poviats, and will be preserved at a level similar to the current level in the Krosno Powiat. Nevertheless, the depopulation phenomenon will appear mainly in cities (Krosno, Jasło, Gorlice) and their suburban communes. This will be caused by the outflow of the young residents of this region to bigger cities and abroad. Due to the low population growth, the problems of priority for the region do not include population aging, although this process will intensify in the biggest cities in the near future. The demographic processes are associated with the need to close down elementary schools in smaller locations, but this has not been indicated as a serious problem of the region in advanced research. However, the most significant problem in terms of regional education is the inadequate adaptation of vocational and technical education to the needs of the local labour market, not as much related to the directions of education, but more to the quality and range of the information and skills obtained by students, which has been highlighted by entrepreneurs operating within the Krosno and Jasło Poviats. Despite the mutual complementation of the education provided by the schools in the Krosno and Jasło Poviats, there is a noticeable low level of specialisation and the majority of youth tend to

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

choose general education high schools. One of the greater potentials of the region is represented by the hospitals in Krosno and Jasło, which are usually held in high esteem by the locals, and complement each other with their medical specialisations. The issue of housing leaves a lot to be desired. The housing reserves of the Jasło Poviats, with the exception of those located near national road no. 28, have very low standards in terms of both density and access to basic infrastructure. The housing issue is associated with suburbanisation, which is based on the relocation of urban residents into suburban communes, and entails intensification of the commute to work, schools, and services to the cities, but also the improvement of the social development indicators in the communes neighbouring the poviat cities. The attention should be also paid on degraded urban tissue which requires revitalization.

The following objectives are suggested in order to solve the aforementioned problems and strengthen the potential of the Krosno-Jasło functional area:

- I. Elimination of negative social phenomena within the Krosno-Jasło functional area
  - a. Reduction of unemployment
  - b. Reduction of the outflow of young adults
  - c. Reduction of poverty
- II. Adaptation of the education system to the needs of the local labour market
- III. Enforcement of the potential of stationary health care centres in Krosno and Jasło and improvement of living conditions
- IV. Improvement of natural environment and housing conditions in the Krosno-Jasło functional area

There is a need in the Krosno-Jasło functional area to maintain proper state of natural environment and guarantee safety for all inhabitants. Strategic documents enacted on a regional level point out to dumping grounds and unsatisfactory ecological awareness among the local inhabitants. Hence, it is highly recommended to take steps in order to improve this adverse situation. Simultaneously, both poviats are endangered with the risk of flooding therefore it is reasonable to develop common crisis management services. Such services are essential considering the losses incurred due to the floods in the recent years.

In order to improve the quality of urban area and reduce air pollution it is recommended to enhance energy efficiency of public buildings, which is consistent with the EU climatic policy. More frequent utilization of renewable energy sources (RES) such as solar cells or solar panels as the cheapest and least burdensome for the inhabitants.

The greatest developmental problems of the Krosno-Jasło functional area in the field of economics include low local entrepreneurship in areas far from the main regional roads. As shown by the example of the Uście Gorlickie Commune in the Gorlice Poviat or the Rymanów Commune in the Krosno Poviat, which holds a very high entrepreneurship indicator (construction and forestry microcompanies, food establishments), the suburban location may be an advantage favouring the foundation of companies, simultaneously establishing the strong local and regional identity of the commune.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Another problem of the local economy is the lack of specific industrial specialisations in big cities, which particularly concerns Jasło and Gorlice – former monofunctional centres, where most locals were employed by a few large companies during the times of the centrally controlled economy. The reduction of the significance of the initial functions of such cities is associated with the demise of the traditional industrial branches caused by the transformation of the system. During the transformation, the main companies in the region encountered restructuring difficulties, e.g. the petroleum refineries in Gorlice and Jasło. Some of them closed or limited their operations, e.g. Pektowin in Jasło or the biggest plant in Gorlice – the Glinik Mining and Drilling Machinery Factory. Examples of bankruptcies of big employers in Krosno include the Krosno Glassworks, although this city has developed further functions, such as commercial and educational services. Thanks to this fact, Krosno has preserved its dominant position in the region, and this position has been validated by extensive surveys of the locals, public institutions, and social and economic connections.

Simultaneously, the region saw the development of other functions which could serve as the foundation to develop the regional economic potential – mainly wholesale and retail trade and industrial processing. New sectors have also appeared, e.g. the furniture industry, the development of which (in terms of subcontracting, for example) may impact on the development of local entrepreneurship. However, the greatest potential in terms of tourism is provided by the regional traditions, which are associated with the petroleum and glazing industries dating back to the second half of the 19th century and the first half of the 20th century. The heritage and traditions of the petroleum industry are elements common to the Krosno, Jasło, and Gorlice Poviats, whereas the glazing industry concerns the first two.

From the perspective of tourism, the greatest potential is provided by the advantages of the natural environment, related to the region's location in the belt of the Lower Beskids and the Dynów Plateau. These areas host numerous protected areas, including the Magura National Park, the Jaśliska Landscape Park, and the Czarnorzeki-Strzyżów Landscape Park. Despite the fact that communes located within a national park have limited industrial development potential, they hold considerable tourism and educational (ecology) potential. This potential also lies in the spas located in the Krosno Poviats. The attractiveness of the natural environment is associated with its unique natural heritage resources.

The following objectives are suggested in order to solve the aforementioned problems and strengthen the potentials of the Krosno-Jasło functional area:

- I. Strengthening the roles of Krosno and Jasło as centres with high economic potential
  - a. Raising the attractiveness of the investment terrains in the cities and their surrounding areas
  - b. Creating local specialisations based on existing enterprises and new industries
  - c. Raising Krosno to the rank of a subregional centre constituting one of the developmental centres of the voivodeship
- II. Supporting the development of micro and small businesses in Jasło and Krosno Poviats

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

III. Utilisation of the industrial traditions in the development of tourism

IV. Utilisation of the potential of the natural and cultural environment in the development of tourism

The greatest developmental problems of the Krosno-Jasło functional area concerning infrastructure include the poor technical condition and capacity of the powiat roads and the low technical parameters of national road no. 28. The quality of the local road connections is perceived as the second most significant problem of the subregion. Despite the fact that national road no. 28 considerably reduces commute time between Krosno, Jasło, and Gorlice by car, its condition is deemed unsatisfactory by the locals and the self-government authorities. Due to heavy traffic jams on the road at the city entrances during rush hours, there is a sense of a shortage of alternative access to the town centres of Jasło and Krosno. A significant role in the internal accessibility of the examined area is played by voivodeship road no. 993 in the region of Gorlice-Dukła, which also requires surface reconstruction, particularly in the Jasło Powiat. This road should act as an alternative route connecting the powiats to national road no. 28. There are also no roads connecting the Krosno, Jasło, and Gorlice Powiats near the national borders. This specifically concerns the fact that there is no road between Krempna Commune and the Sękowa and Dukła Communes, which would assist the increase in contact between the powiats and be helpful to tourists visiting the region. The internal accessibility of railway transport is very limited due to the long travel time between Jasło and Krosno, providing no competition to car transport, particularly in view of the frequency of connections (2 pairs per day). In this form, railway transport is insignificant as a form of inter-powiat connection, although it is directly accessible by 40.7% of the local population, who reside within 2 km of a railway station or stop in the Krosno and Jasło Powiats. The lack of a direct railway connection between the Jasło and Krosno Powiats and the Gorlice Powiat is a serious transport barrier.

The accessibility of the Krosno-Jasło functional area from Rzeszów should be considerably improved thanks to the planned construction of expressway S19 in the regions of Rzeszów Kielanówka - Miejsce Piastowe and Miejsce Piastowe - Barwinek. This road will greatly improve the connection between the capital of the voivodeship and the communes of the southern parts of the Krosno and Jasło powiats. Nevertheless, a noteworthy fact is the lower than expected accessibility of the Jasło Powiat to highway A4 due to the fact that the highway access points are located near Tarnów and Dębica, and not in Pilźno, which is the most convenient location from the perspective of the powiat. As a result, the Jasło and Gorlice powiats will be somewhat marginalised, especially following the construction of the expressway from Kraków to Nowy Sącz. Even so, the travel time to highway A4 in the northern part of the Jasło Powiat is less than 60 minutes, although it exceeds 90 minutes in the Beskids region of the studied area. The commuting time from the northern part of the Krosno Powiat to Rzeszów is less than one hour, but the long travel to the voivodeship capital from the western and southern parts of the Jasło Powiat is still significant. However, this time is still considerably shorter than commuting to Rzeszów by train. The Krosno Powiat has a particularly unfavourable railway connection with Rzeszów, the time needed to reach the voivodeship capital being long enough to effectively discourage the locals from this mode of transport. The situation is slightly better in Jasło, as the trip to Rzeszów takes no more than 90 minutes, but in order to stimulate the railway in this

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

part of the voivodeship, this time must be reduced to not more than 45-50 minutes. The region has no regular transport connections with Slovakia.

The operation of group transport in the Krosno-Jasło region is based almost exclusively on private minibuses, which provide access to most localities in the poviats. The running of these vehicles through the communes neighbouring the cities is mass and lively, but some locations in the southern part of the studied poviats have insufficient numbers of transport connections. The operation of private carriers considerably limits public transport, and competition between the operators, which is unfavourable to the passengers, is common (departures from different locations in the city), but the prices are usually favourable. Nevertheless, the disordered, unplanned, and incoherent development of private transport increases city traffic and is hazardous to the safety of the passengers.

The following objectives are suggested in order to solve the aforementioned problems and strengthen the potential of the Krosno-Jasło functional area:

- I. Improvement of internal transport accessibility in the Krosno-Jasło functional area
  - a. Improvement of the road connections between the Krosno-Jasło functional areas, including alternatives to national roads no. 28 and 73
  - b. Increase in the commercial speed and number of trains on the Krosno-Jasło route
- II. Improvement of the external transport accessibility of the Krosno-Jasło functional area
  - a. Construction of the Tarnów-Barwinek expressway
  - b. Modernisation and reconstruction of poviat and gmina roads leading to Jasło and Krosno poviats
  - c. Construction of the Jedlicze Męcinka-Szebnie railway connection in order to reduce commuting time to Rzeszów
  - d. Reactivation of passenger transport on the Stróże-Jasło railway line
- III. Integration of the group transport system within the Krosno-Jasło functional area

The Krosno-Jasło region has strong foundations for establishing cooperation with self-governments in order to realise investments collectively. Such investments are supported by over 80% of the locals, while 50% believe that said cooperation should include the Gorlice Poviat. The diagnosis of the social and economic connections in the region can serve as the foundation for the statement that the impact of Krosno measured by commutes to work, schools, and hospitals can be expanded to all communes of the Krosno Poviat and certain communes of the Jasło Poviat (including the city of Jasło): Brzozów, Sanok, and Strzyżów. In the case of Jasło, there is visible impact in the north (the Szerzyny and Brzostek Communes), while in the case of Gorlice it is limited to the communes located in the poviat with small impact on the southern part of the Tarnów Poviat. Such functional associations indicate the communes worthy of and recommended for cooperation, since their development is also greatly dependent on the economic base of Krosno, Jasło, and Gorlice, as well as the suburban areas of these centres. However, it has been observed that communication between the locals of the Krosno-Jasło region and Slovakia are weak, which is based mainly on sporadic tourism.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

The communes of the Krosno Powiat have greater experience in establishing cooperation with communes located both within the powiat and outside of it. This area has longer traditions of cooperation with Slovakian partners in the realisation of various ventures, although usually concerning projects associated with culture. In both powiats, the cooperation of the territorial self-government units in terms of investment realisation is based on Local Operating Groups, the operating area of which often extends beyond the powiat limits. There is no motivation to establish inter-commune cooperation in the Jasło Powiat, and neither powiat has authorities that would initiate these collective initiatives. A real problem is presented by the issue of distributing the responsibilities of the individual communes or their authorities following the establishment of cooperation. Furthermore, the issue of liability for the project during its collective realisation is unregulated, often tending to “blur”. It seems that the objective of the previous collective initiatives was to obtain funds from the European Union rather than the necessary planned operation within the integrated approach to the development of the entire subregion according to the “together we can do more” rule. Certain areas of the region were dominated by an approach that recognised only the development of their commune with no need for cooperation with their neighbours. There is a visible lack of a long-term development strategy for the entire functional area, which would cover two or more powiats and would define the regulations of establishing cooperation beyond the local level.

From the perspective of entrepreneurs, the greatest barriers to cooperation are not concerned with relations between companies, but rather with the contacts between the self-governments and the business world. Entrepreneurs do not sense any encouragement, assistance, or support from officials, despite their needs, e.g. in terms of information and counselling.

The following objectives are suggested in order to solve the aforementioned problems and strengthen the potential of the Krosno-Jasło functional area:

- I. Creation of conditions for inter-commune and inter-powiat cooperation in the Krosno-Jasło functional area
  - a. The formal establishment of the Krosno-Jasło functional area and developing a common web platform
  - b Support for Local Operating Groups with the assistance of the RLKS instrument
- II. Creation of conditions for cooperation between entrepreneurs and the local self-government
- III. Creation of a common development strategy covering at least the communes falling under the Krosno-Jasło functional area.

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA
EUROPEJSKA

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

VIII. Załączniki

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

ZAŁĄCZNIK STATYSTYCZNY
Tabela A. Dane bezwzględne do wytypowania gmin i obliczenia wskaźników (Część III, rozdział 1)

Nazwa	Typ administracyjny	Województwo	Wariant	Powierzchnia bez lasów, wód i nieużytków (2012)	Liczba zameldowanej ludności	Liczba pracujących (2002)	Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych (2012)	Liczba mieszkań oddanych do użytku (2003-2012)	Wyjazdy do pracy najmniej do ośrodków (2006)	Zameldowania na pobyt stały z ośrodków (2009)									
					ogółem (2006)	ogółem (2009)	ogółem (2012)	w wieku produkcyjnym (2006)	ogółem	w sektorze pozarolniczym	ogółem	w tym w sektorze UWZ		K	KJ	KJG	K	KJ	KJG
Krosno	m	18	r	43,15	47 723	47 515	47 307	31 546	16 083	15 798	5 515	2 080	1 602	–	209	209	–	11	11
Jasło	m	18	r	35,20	37 562	37 216	36 641	24 393	11 236	10 797	3 684	1 281	715	228	228	250	7	7	10
Gorlice	m	12	r	21,41	28 645	28 334	28 555	18 982	8 621	8 442	2 615	939	580	22	51	51	1	1	1
Chorkówka	w	18	K	58,12	13 157	13 408	13 499	8 018	3 987	3 256	715	169	333	1 958	2 027	2 027	42	42	42
Krośnice	w	18	K	15,85	5 187	5 306	5 507	3 202	1 638	1 522	485	119	193	769	796	796	30	30	30
Wyżne	w	18	K	59,67	9 118	9 148	9 171	5 586	3 183	2 201	559	122	245	1 229	1 300	1 300	47	48	48
Wojaszówka	w	18	K	60,75	9 075	9 089	9 288	5 533	3 149	2 103	569	145	193	700	744	744	18	18	18
Haczów	w	18	K	33,57	10 945	10 996	10 917	6 748	3 242	2 790	795	204	218	933	957	957	12	13	13
Iwonicz-Zdrój	mw	18	K	51,77	15 035	15 224	15 529	9 413	4 757	4 229	910	258	397	1 538	1 663	1 663	23	26	26
Jedlicze	mw	18	K	55,52	10 777	10 898	11 036	6 537	3 561	2 697	770	204	398	1 262	1 296	1 296	25	25	25
Korczyna	w	18	K	46,88	13 468	13 579	13 568	8 152	3 990	3 563	937	234	318	1 658	1 708	1 708	47	48	48
Miejsce Piastowe	w	18	K	98,16	15 424	15 494	15 737	9 545	5 093	3 882	1 162	325	327	884	923	923	7	9	9
Rymanów	mw	18	K	113,30	5 151	5 098	5 061	3 452	1 404	925	328	65	51	303	303	303	0	0	0
Komańcza	w	18	K	92,78	14 591	14 608	14 816	8 709	3 904	2 979	765	173	277	1 314	1 351	1 351	17	17	17
Dukla	mw	18	K	40,17	2 047	2 049	2 078	1 221	547	418	97	22	30	146	150	150	2	2	2
Jaślika	w	18	K	24,74	4 268	4 273	4 431	2 664	1 176	833	248	50	112	137	137	137	2	2	2
Besko	w	18	K	38,68	7 369	7 449	7 734	4 343	2 284	1 722	386	86	172	176	195	195	3	4	4
Jasienica	w	18	K	59,90	10 666	10 631	10 558	6 336	3 420	2 055	622	144	238	190	296	296	1	9	9
Rosielna	w	18	K	79,47	9 236	9 269	9 252	5 511	2 788	1 873	478	104	166	133	147	147	3	3	3
Fryszak	w	18	K	77,18	26 113	26 169	26 738	16 115	7 185	6 163	1 669	460	598	217	249	249	6	6	8
Zarszyn	w	18	K	81,51	5 199	5 311	5 516	3 135	1 790	838	408	72	91	39	39	39	0	0	0
Bukowsko	w	18	K	55,28	8 423	8 421	8 646	5 073	2 493	1 717	435	98	196	38	665	687	2	29	29
Dębowiec	w	18	KJ	40,11	8 852	8 916	9 062	5 300	2 694	1 760	435	114	240	39	801	801	0	48	48
Końskie	mw	18	KJ	39,60	5 296	5 319	5 411	3 188	1 469	818	262	47	110	18	296	296	0	14	14
Osiek Jasielski	w	18	KJ	64,12	12 401	12 407	12 538	7 560	3 984	2 771	622	120	203	39	860	938	1	32	32
Skolyszyn	w	12	KJ	62,25	8 231	8 115	8 050	4 826	3 642	1 514	345	62	174	24	158	223	0	6	7
Szerzyny	w	18	KJ	89,91	13 044	13 080	13 185	7 698	4 380	2 151	543	131	266	15	143	143	1	10	10
Brzostek	mw	18	KJ	46,87	5 423	5 427	5 442	3 212	2 239	859	196	40	97	0	32	32	0	1	1
Jodłowa	w	18	KJ	35,29	6 226	6 261	6 455	3 722	2 290	1 203	282	53	154	21	699	699	0	8	8
Brzyska	w	18	KJ																

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Nowy Żmigród	w	18	KJ	70,30	9 317	9 242	9 346	5 544	2 689	1 634	487	97	146	219	633	633	0	5	5
Tarnowiec	w	18	KJ	50,06	9 131	9 074	9 221	5 452	3 394	2 198	483	116	132	323	835	835	2	15	15
Jasło	w	18	KJ	76,94	15 823	15 858	16 340	9 590	4 869	3 670	914	204	359	225	1 855	1 872	4	97	100
Krempna	w	18	KJ	41,65	1 966	1 968	2 001	1 266	630	255	109	24	21	0	24	24	0	5	5
Ropa	w	12	KJG	26,34	5 061	5 191	5 335	2 941	1 419	654	508	57	202	0	0	111	0	0	13
Sękowa	w	12	KJG	51,85	4 790	4 817	4 921	2 864	1 461	901	323	83	170	0	0	359	0	0	34
Lipinki	w	12	KJG	44,07	6 762	6 790	6 802	4 069	2 071	1 454	355	79	175	28	104	545	0	1	16
Gorlice	w	12	KJG	71,77	16 223	16 369	17 045	9 677	4 436	3 388	1 155	287	690	19	43	1 633	0	1	77
Moszczenica	w	12	KJG	32,56	4 725	4 722	4 885	2 767	1 598	825	194	37	52	0	0	311	0	0	1
Biecz	mw	12	KJG	87,06	16 906	16 887	17 052	10 208	5 051	3 486	839	190	366	15	172	1 013	1	5	17
Łużna	w	12	KJG	44,70	8 190	8 240	8 387	4 867	2 827	1 491	403	79	220	0	0	404	0	0	13
Uście																			
Gorlickie	w	12	KJG	96,01	6 234	6 301	6 719	3 797	2 017	894	659	111	202	0	0	38	0	2	4
Rzepiennik																			
Strzyż.	w	12	KJG	57,41	6 800	6 845	6 849	3 898	2 884	1 041	260	62	123	0	0	121	0	0	1
Bobowa	mw	12	KJG	44,64	9 140	9 261	9 564	5 292	2 836	1 581	470	106	179	0	0	166	0	0	3

Tabela B. Względne wartości wskaźników i wyniki delimitacji według wariantów (K – Krosno, KJ – Krosno-Jasło, KJG – Krosno-Jasło-Gorlice)

Nazwa	Typ administracyjny	Woje-wództwo	Wariant	Wskaźniki funkcjonalne						Wskaźniki społeczno-gospodarcze			Wskaźniki morfologiczne		Liczba spełnianych kryteriów			
				F1			F2			S1	S2	S3	M1	M2	K	KJ	KJG	
				K	KJ	KJG	K	KJ	KJG									
Wartości progowe				K	93,20			1,21			81,78	73,26	37,72	210,17	25,06			
				KJ		93,38			1,57		76,51	68,97	34,77	206,71	23,08			
				KJG			88,34			1,59	74,70	68,51	35,91	205,33	23,64			
Krosno	m	18	r	–	6,63	6,63	0,00	2,32	2,32	98,23	116,58	37,72	1096,34	33,86				
Jasło	m	18	r	9,35	9,35	10,25	1,88	1,88	2,69	96,09	100,54	34,77	1040,94	19,51				
Gorlice	m	12	r	1,16	2,69	2,69	0,35	0,35	0,35	97,92	91,58	35,91	1333,72	20,31				
Chorkówka	w	18	K	244,20	252,81	252,81	31,32	31,32	31,32	81,67	52,97	23,64	232,26	24,67	6	7	7	
Krościenko Wyżne	w	18	K	240,16	248,59	248,59	56,54	56,54	56,54	92,92	88,07	24,54	347,44	35,05	7	7	7	
Wojaszówka	w	18	K	220,01	232,72	232,72	51,38	52,47	52,47	69,15	60,95	21,82	153,70	26,71	7	7	7	
Haczów	w	18	K	126,51	134,47	134,47	19,80	19,80	19,80	66,78	61,26	25,48	152,89	20,78	7	7	7	
Iwonicz-Zdrój	mw	18	K	138,26	141,82	141,82	10,91	11,82	11,82	86,06	72,82	25,66	325,20	19,97	7	7	7	
Jedlicze	mw	18	K	163,39	176,67	176,67	15,11	17,08	17,08	88,90	58,60	28,35	299,96	25,57	7	7	7	
Korczyna	w	18	K	193,05	198,26	198,26	22,94	22,94	22,94	75,74	69,77	26,49	198,78	36,06	7	7	7	
Miejsce Piastowe	w	18	K	203,39	209,52	209,52	34,61	35,35	35,35	89,30	69,06	24,97	289,42	23,44	7	7	7	
Rymanów	mw	18	K	92,61	96,70	96,70	4,52	5,81	5,81	76,22	73,84	27,97	160,32	20,78	6	7	7	
Komańcza	w	18	K	87,78	87,78	87,78	0,00	0,00	0,00	65,88	64,81	19,82	44,67	10,08	3	3	3	
Dukla	mw	18	K	150,88	155,13	155,13	11,64	11,64	11,64	76,31	51,63	22,61	159,69	18,70	5	6	7	
Jaślińska	w	18	K	119,57	122,85	122,85	9,76	9,76	9,76	76,42	46,68	22,68	51,73	14,44	4	4	4	
Besko	w	18	K	51,43	51,43	51,43	4,68	4,68	4,68	70,83	55,97	20,16	179,10	25,28	6	6	6	
Jasienica Rosielna	w	18	K	40,52	44,90	44,90	4,03	5,37	5,37	75,39	49,91	22,28	199,95	22,24	5	5	5	
Frysztak	w	18	K	29,99	46,72	46,72	0,94	8,47	8,47	60,09	58,91	23,15	176,26	22,54	4	6	6	
Zarszyn	w	18	K	24,13	26,67	26,67	3,24	3,24	3,24	67,18	51,66	21,76	116,42	17,94	4	5	6	
Brzozów	mw	18	K	13,47	15,45	15,45	2,29	2,29	3,06	85,78	62,42	27,56	346,44	22,37	6	6	6	
Bukowsko	w	18	K	12,44	12,44	12,44	0,00	0,00	0,00	46,82	73,97	17,65	67,67	16,50	1	2	1	
Dębowiec	w	18	KJ		131,09	135,42		34,44	34,44	68,87	50,31	22,53	156,40	22,67		6	6	
Kołaczyce	mw	18	KJ		151,13	151,13		53,84	53,84	65,33	48,00	26,21	225,93	26,48		6	6	

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Osiek Jasielski	w	18	KJ		92,85	92,85		26,32	26,32	55,68	48,42	17,94	136,64	20,33		4	4
Skotyszyn	w	18	KJ		113,76	124,07		25,79	25,79	69,55	49,61	19,29	195,54	16,19		5	5
Szerzyny	w	12	KJ		32,74	46,21		7,39	8,63	41,57	42,86	17,97	129,32	21,61		4	4
Brzostek	mw	18	KJ		18,58	18,58		7,65	7,65	49,11	41,18	24,13	146,65	20,17		4	4
Jodłowa	w	18	KJ		9,96	9,96		1,84	1,84	38,37	36,02	20,41	116,11	17,82		4	4
Brzyska	w	18	KJ		187,80	187,80		12,78	12,78	52,53	43,69	18,79	182,91	23,86		5	5
Nowy Żmigród	w	18	KJ		114,18	114,18		5,41	5,41	60,77	52,11	19,92	132,94	15,62		6	6
Tarnowiec	w	18	KJ		153,15	153,15		16,53	16,53	64,76	52,38	24,02	184,20	14,32		6	6
Jasło	w	18	KJ		193,43	195,20		61,17	63,06	75,37	55,94	22,32	212,37	21,97		7	7
Krempna	w	18	KJ		18,96	18,96		25,41	25,41	40,48	54,47	22,02	48,04	10,49		3	3
Ropa	w	12	KJG			37,74			25,04	46,09	95,22	11,22	202,54	37,86			4
Sękowa	w	12	KJG			125,35			70,58	61,67	65,64	25,70	94,91	34,55			6
Lipinki	w	12	KJG			133,94			23,56	70,21	52,19	22,25	154,35	25,73			7
Gorlice	w	12	KJG			168,75			47,04	76,38	67,76	24,85	237,49	40,48			7
Moszczenica	w	12	KJG			112,40			2,12	51,63	39,71	19,07	150,03	10,64			4
Biecz	mw	12	KJG			99,24			10,07	69,02	49,20	22,65	195,86	21,46			6
Łużna	w	12	KJG			83,01			15,78	52,74	48,05	19,60	187,63	26,23			4
Uście Gorlickie	w	12	KJG			10,01			6,35	44,32	98,08	16,84	69,98	30,06			3
Rzepiennik Strzyż.	w	12	KJG			31,04			1,46	36,10	37,96	23,85	119,30	17,96			3
Bobowa	mw	12	KJG			31,37			3,24	55,75	49,14	22,55	214,25	18,72			4

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Załącznik 1 Wykaz przedsiębiorstw sektora prywatnego zatrudniających najwięcej pracowników (Część II, rozdział 4)

powiat	gmina	przedsiębiorstwo	specjalizacja	inne informacje
gorlicki	Bobowa	Rogala S.J.	Sprzedaż detaliczna prowadzona w niewyspecjalizowanych sklepach z przewagą żywności, napojów i wyrobów tytoniowych	Firma związana jest z siecią Delikatesy Centrum, prowadzi 43 sklepy na obszarze Polski południowo-wschodniej. Dostawcy: Eurocash, System-Drób, Makton, Taurus, Piekarnia Bobowska, Polhuirt, Chomik.
	Biecz	Spółdzielnia Metalowo-Odlewnicza Ogniwo w Bieczu	Produkcja grzejników i kotłów centralnego ogrzewania	Dystrybucja produktów w całej Polsce
	miasto Gorlice	Zakład Maszyn Górniczych Glinik Sp. z o. o.	Produkcja maszyn i urządzeń dla górnictwa węgla kamiennego i do wydobywania oraz budownictwa	Grupa Kapitałowa GLINIK S.A., od 2011 roku właścicielem marki Glinik jest TDJ S.A.
		Kuźnia Glinik Sp. z o. o.	Kucie, prasowanie, wytłaczanie i walcowanie metali; metalurgia proszków	Grupa Kapitałowa GLINIK S.A., od 2011 roku właścicielem marki Glinik jest TDJ S.A..
		Severt Polska Sp. z o. o.	Produkcja konstrukcji metalowych i ich części	powstała jako spółka córka firmy Wilhelm Severt Maschinenbau GmbH z Vreden w RFN.
		Gorlickie Przedsiębiorstwo Przemysłu Drzewnego Forest Sp. z o. o.	Produkcja galanterii drzewnej (wieszaków odzieżowych, produkcja galanterii drzewnej)	Firma jest jednym z największych w Europie producentów swojej branży
		Narzędzia i Urządzenia Wiertnicze Glinik Sp. z o. o.	Produkcja narzędzi wiertniczych, elementów przewodu wiertniczego, grotów do młotów hydraulicznych stosowane do prac drogowych, budowlanych i w skalnictwie, urządzenia wiertnicze przeznaczone do prowadzenia prac w wiertnictwie naftowym, geofizyce, geologii inżynierskiej, kopalniach surowców skalnych i mineralnych.	Grupa Kapitałowa GLINIK S.A., od 2011 roku właścicielem marki Glinik jest TDJ S.A.
		Przedsiębiorstwo Drogowo-Mostowe Godrom Sp. z o. o.	Budownictwo drogowe – mostowe, produkcja cementu, wapna i gipsu	Posiada Wytwórnę Mas Bitumicznych i Materiałów Kamiennych w Bielance k/Gorlic
		Zakład Usługowy Produkcyjno Handlowy Hażbud Sp. z o. o.	Sprzedaż materiałów budowlanych, kruszyw różnego rodzaju, kostki brukowej oraz wyrobów betonowych	
		Przedsiębiorstwo Materiałów Izolacyjnych Izolacja-Matizol S.A.	Produkcja izolacyjnych materiałów mineralnych, wyrobów azbestowo-cementowych, wiórowo-cementowych i podobnych, sprzedaż hurtowa niedrewnianych materiałów budowlanych, pokrywanie dachów	2010 r. spółka wchodzi w skład Grupy Selena.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

jasielski	miasto Jasło	Gamrat S.A.	Przetwórstwo tworzyw sztucznych dla potrzeb budownictwa oraz produkcja wyrobów dla przemysłu obronnego	Większościowym udziałowcem są Zakłady „LENTEX” SA z Lublińca
		Zakłady Przemysłu Owocowo-Warzywnego Pektowin Sp. z o. o.	Produkcja i sprzedaż: zagęszczonych soków owocowych i warzywnych (koncentratów) oraz aromatów, pektyn, win owocowych, przetworów owocowo – warzywnych, kwasoodpornych maszyn i urządzeń dla przemysłu spożywczego	100% udziałów w Spółce posiada Agencja Rozwoju Przemysłu S.A.
		Huta Szkła w Jaśle S.A.	Produkcja szkła prasowanego technicznego i gospodarczego, oraz płaskiego barwionego w masie, wykonywanego ręczną metodą formowania.	Należy do Grupy Kapitałowej KROSNO
		Polwax S.A.	Producent i dystrybutor rafinowanych i odwanianych parafin, wosków oraz przemysłowych specyfików parafinowych	Produkcja realizowana jest w dwóch zakładach produkcyjnych zlokalizowanych w Jaśle i Czechowicach-Dziedzicach
		Trans - Wiert Sp. z o. o.	Usługi w zakresie przewozu ładunków masowych i uniwersalnych, przewozu ładunków ciężkich i ponadnormatywnych, wykonywania usług sprzętowych dźwigami, spycharkami i koparkami, napraw pojazdów i działalności warsztatowej.	Posiada filię w Wołominie
		Fabryka Armatur Jafar S.A.	Produkcja armatury wodociągowej, przemysłowej i do sieci gazowych	
		Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej Jasło Sp. z o.o.	Rozkładowy międzymiastowy przewóz pasażerów, z wyjątkiem kolejowego, przewożenie samochodami ciężarowymi wszystkich rodzajów towarów, inne agencje transportowe, naprawy i konserwacja pojazdów	
		Spółem Powszechna Spółdzielnia Spożywców w Jaśle	Działalność handlową oraz działalność produkcyjną w zakresie piekarnictwa i ciastkarstwa, bar mleczny oraz gamażerkę.	
		Gran Pik (dawny Liwocz)	słodycze	
	Kołaczyce	Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowo-Usługowe Astra Sp. z o. o.	Produkcja słodyczy na bazie karmelu	
Tarnowiec	Huta Szkła Tarnowiec	Produkcja szkła gospodarczego		

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

		Sp. z o. o.(w likwidacji)		
krośnieński	Iwonicz-Zdrój	Uzdrowisko Iwonicz S.A.	Opieka zdrowotna, działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	
	Jedlicze	Rafineria Nafty Jedlicze S.A.	Wytwarzanie i przetwarzanie produktów rafinacji ropy naftowej	Należy do Grupy Kapitałowej ORLEN
		Splast Sp. z o. o	Produkcja wyrobów z tworzyw sztucznych – sprzęt do utrzymania czystości, przetwórstwo tworzyw sztucznych, narzędziownia.	
		ZPRE Jedlicze Sp. z o. o	Produkcja konstrukcji metalowych i ich części	Partnerem jest Firma Voltex S.A.
		Raf - Remat Sp. z o.o.	Remonty maszyn i urządzeń przemysłowych, prace w zakresie automatyki przemysłowej, robót elektrycznych, robót izolacyjnych i antykorozyjnych, usługi sprzętowe	należy do grupy Petro Mechanika S.A.
	Krościenko Wyżne	Kontap S.A	Sprzedaż hurtowa mebli, dywanów i sprzętu oświetleniowego	Sprzedaż mebli Black Red White, Wajnert, Mebin
	Rymanów	Uzdrowisko Rymanów S.A.	Opieka zdrowotna, działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	
		Bog-Mar Sp. z o. o	Produkcja mebli, elementów mebli, paneli boazeryjnych z MDF, HDF, płyty wiórowej, produkcja drzwi ramowych okleinowanych, ościeżnic stałych i regulowanych, okien i drzwi z PVC i aluminium, rozkrój szkła, sprzedaży materiałów budowlanych, usługi remontowo-budowlane oraz transportowe	Współpraca z Pol-Panel Sp. z o.o.
		Pol - Panel Sp. z o. o	Produkcja drzwi wejściowych, wewnątrzlokalowych i przeciwpożarowych oraz ościeżnic	Współpraca z Bog-Mar Sp. Z o. o
	Wojaszówka	Inwest-Profil S.A.	Produkcja okien i drzwi z PCV oraz drewna, stolarka drewniano – aluminiowa, stolarka przeciwpożarowa	
Miasto Krosno		Krośnieńskie Huty Szkła KROSNO SA	Producent sodowego szkła gospodarczego	
		BWI Poland Technologies	Dostawca amortyzatorów	
		Nowy Styl Sp. z o.o.		Należy do Nowy Styl Group
		Merkury Market Sp. z o. o. Sp. K. A.	dystrybucja artykułów wyposażenia wnętrz oraz	Sieć sklepów na terenie Polski południowo-wschodniej

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

			materiałów budowlanych	
	Krosno	Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej w Krośnie S.A.	Przedmiotem działalności są usługi związane z wykonywaniem regularnej komunikacji pasażerskiej	
		PGNiG Technologie S.A.	Producent wyrobów przeznaczonych do eksploatacji ropy naftowej i gazu ziemnego (gazociągi, ropociągi, podziemne magazyny gazu ziemnego)	Jeden z czterech oddziałów spółki PGNiG Technologie
		Spółdzielnia "S.I.P." Zakład Pracy Chronionej	Projektowanie oraz produkcja stojaków reklamowych i regałów ekspozycyjnych	Klieneci: Coca-Cola, FritoLay, Philips, P&G, Pringles, Perfettivan Melle
		Goodrich Aerospace Poland Sp. z o.o.	Producent podzespołów podwozi dla samolotów cywilnych i wojskowych	Należy do Stowarzyszenia Grupy Przedsiębiorców Przemysłu Lotniczego Dolina Lotnicza – Aviation Valley. Spółka z dwoma zakładami w Krośnie i Tajęcinie (k. Rzeszowa)
		Krosglass S.A.	Produkcja elementów z włókna szklanego takich jak maty szklane, tkaniny rowingowe oraz profile dla branży lotniczej, budowlanej i żeglugi	100 % udziałów posiadają Krośnieńskie Huty Szkła KROSNO S.A.
		Krośnieńskie Fabryki Mebli Krofam Sp. z o.o.	Produkcja mebli kuchennych i łazienkowych	Posiada zakłady w Krośnie oraz Dukli

Źródło: opracowanie własne.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Załącznik 2 Promocja gmin powiatów gorlickiego, jasielskiego, krośnieńskiego i miasta na prawach powiatu Krosna (Część II, rozdział 4)

Gmina	Główny kierunek promocji		Imprezy regionalne	Współpraca
	profil promocyjny	element promowany		
miasto Gorlice	zabytki	Miejsce, w którym zapalona została pierwsza na świecie uliczna lampa naftowa, skansen naftowy, Dwór Karwacjanów w Gorlicach, Neorenesansowy kościół Narodzenia NMP, Liceum Ogólnokształcące im. Biskupa Marcina Kromera, Kamieniczki wokół rynku, Kamienica Artwińskich, Dom mieszczarński	Lokalne: Eliminacje Powiatowe Ogólnopolskiego Konkursu Recytatorskiego Ponadlokalne: „Ambient” Międzynarodowe Prezentacje Muzyczne – koncerty muzyki elektronicznej w wykonaniu artystów polskich i zagranicznych	Pápa (Węgry), Bardejów (Słowacja), Nyíregyháza (Węgry), Kalusz (Ukraina)
	wydarzenia historyczne	Nekropolie upamiętniające bohaterów Bitwy pod Gorlicami, Muzeum PTTK z salą figur woskowych z epoki I Wojny Światowej. Muzeum prezentuje również wystawy związane z historią miasta oraz przemysłem naftowym		
	kultura/tradycje	współlistnienie kultur pogórzańskiej, łemkowskiej i żydowskiej		
	turystyka	głównie baza wypadowa do atrakcji turystycznych regionu		
Biecz	zabytki	Walory architektoniczno-urbanistyczne – „Perła Podkarpacia”, „Parva Cracovia”, jak również „Polskie Carcassonne”	-	-
	wydarzenia historyczne	Pięć cmentarzy z I wojny światowej		
	położenie i środowisko naturalne	Malowniczo położone tereny wśród pagórkowatego krajobrazu Pogórza Karpackiego		
Bobowa	kultura/tradycje	Wyrobienie koronek metodą klockową	Ponadlokalne: Międzynarodowy Festiwal Koronki Klockowej	-
	zabytki	Gotycki kościół pw. Wszystkich Świętych, późnogotycki kościół cmentarny pw. Św. Zofii, dwór z XVII w., synagoga, kirkut, fortyfikacje z XVII w.		
Gorlice	położenie i środowisko naturalne	Zróżnicowany, malowniczy, atrakcyjny krajobraz na pograniczu Pogórza Ciężkowicko-Bobowskiego i Beskidu Niskiego oraz część Dolów Jasielsko-Sanockich, lasy mieszane – pozostałość dawnej Puszczy Karpackiej, rezerwat przyrody na Jeleniej Górze w Szymbarku	Lokalne: Przegląd Zespołów Kolędniczych Ziemi Gorlickiej, regionalna książka kucharska „Jadło z rosą”	-
	kultura/tradycje	Dwukulturowość: wsie zamieszkiwane przez Pogórzan i Łemków (Brama Łemkowszczyzny)		
	wydarzenia historyczne	„przełom pod Gorlicami” w maju 1915 r., przełomowa bitwa I wojny światowej na froncie wschodnim		
	zabytki	Skansen Wsi Pogórzańskiej im. Prof. R. Reinfussa w Szymbarku, modrzewiowy kościółek pw. Św. Wojciecha w Szymbarku, Cerkiwe pw. Narodzenia Bogurodzicy w Szymbarku, Cerkiew Greckokatolicka pw. Opieki Bogurodzicy w Bielance, cmentarze wojskowe z I wojny światowej, Sanktuarium Pana Jezusa Ukrzyżowanego w Kobylance, Pałac w Zagórzanach		
turystyka	Agroturystyka, baza wypadowa, Szlak Naftowy, Beskidzkie Morskie Oko, Rezerwat przyrody Jelenia Góra			
Lipinki	zabytki	Zamczysko w Krygu, obiekty sakralne w Lipinkach, Krygu, Rozdzielu i Wójtowej i inne obiekty	-	-
	położenie i środowisko naturalne	Fauna i flora Magurskiego Parku Narodowego, pomniki przyrody		

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Łużna	zabytki	Kościół Parafialny w Szalowej i Łużnej, Zespół Dworski w Biesnej i Szalowej, cmentarze z I wojny światowej	Ponadlokalne: Parada Kultur Pogranicza „Pogórzańskie Gody”, Małopolski Konkurs Obrzędów, Obyczajów i Zwyczajów, Ludowych „Pogórzańskie Gody”	-
Moszczenica	położenie i środowisko naturalne	Malownicze, górzyste ukształtowanie terenu Pogorza Ciężkowickiego	-	-
	wydarzenia historyczne	Teren ciężkich walk tzw. „operacji gorlickiej”, cztery cmentarze wojenne		
	turystyka	Atrakcje turystyczne: drewniana kapliczka na cmentarzu parafialnym w Moszczenicy, cudowne źródło przy kościele w Staszówce, agroturystyka		
	zabytki	Obiekty kultu religijnego		
Ropa	zabytki	Dwór barokowo-klasycystyczny, cmentarz wojenny, barokowy kościół drewniany pw. Św. Michała Archanioła, chrzcielnica z XVI w., cerkiew greckokatolicka w Łosiu, cmentarz wojenny w Łosiu	Ponadlokalne: festyny i koncerty nad zalewem Klimkówka, Przegląd Kolęd, Maraton Pływacki na Zbiorniku Wodnym w Klimkówce	-
	turystyka	Wykorzystanie zbiornika wodnego w Klimkówce (możliwość uprawiania sportów wodnych)		
Sękowa	Położenie i środowisko naturalne	Urokliwe krajobrazy, bogactwo fauny i flory, niemal nienaruszone środowisko naturalne	-	-
	turystyka	Magurski Park Narodowy, możliwość uprawiania sportów zimowych i sportów wodnych na zalewie Klimkówka (żeglarstwo i kajakarstwo), rezerwat skalny Kornuty, uzdrowisko w Wapiennem – najmniejsze polskie uzdrowisko		
	zabytki	Budowle sakralne z XVI i XVII w. (Bartne, Bodaki, Czarne, Krzywa, Męcina Wielka, Pętna, Ropica Górna, Siary, Wołowiec), cmentarze z I wojny światowej, stare zagrody, drewniane cerkwie, kościół pw. świętych Filipa i Jakuba w Sękowej wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO		
	kultura/tradycja	Wpływy wpłaskie, ruskie, węgierskie, słowackie i polskie, Łemkowszczyzna		
Uście Gorlickie	turystyka	Bogactwo i możliwość swobodnej obserwacji ptaków drapieżnych i innych zwierząt w naturalnym środowisku przyrodniczym, uzdrowisko Wysowa-Zdrój, środowisko przyrodnicze o cechach zbliżonych do naturalnego	Ponadlokalne: Łemkowska Watra, Dni Huculskie,	-
	zabytki	Liczne zabytki architektury (cerkwie, kaplice), cmentarze wojenne		
	wydarzenia historyczne	Bitwa pod Gorlicami 1915 r.		
	kultura/tradycje	Produkt turystyczny grupy partnerskiej „Beskid Zielony – Magiczna Kraina Łemków i Pogórze”		
miasto Jasło	zabytki	kościół farny pw. Wniebowzięcia NMP, figura św. Jana Nepomucena, kościół p.w. św. Stanisława B.M. kirkut, kościół i klasztor sióstr wizytek p.w. NSPJ i NSNMP	Ponadlokalne: Międzynarodowe Dni Wina, "Polsko - Słowacki Jarmark Pogranicza"	Makó (Węgry), Trebišov (Słowacja),
	turystyka	Stolica polskiego winiarstwa – główny punkt „Winiarskich ścieżek Podkarpacia, Międzynarodowe Dni Wina, turystyka konna, astro turystyka (Szkolne Obserwatorium Astronomiczne przy I LO),		

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

		Muzeum Etnograficzne		Truskawiec (Ukraina), Camposampiero (Włochy), Hodonin i Praga Dzielnica X (Czechy); Miasta zaprzyżnione: Humenné, Liptovský Mikuláš, Bardejov (Słowacja), Odessa i Sambor (Ukraina), Sárospatak (Węgry)
Kolaczyce	turystyka	Turystyka piesza - oznakowane szlaki turystyczne, na trasie których można zwiedzać kościoły, dworki, prehistoryczne osady, kurhany, cmentarze wojenne, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, tereny wspinaczkowe (Skałki Krajowice)	-	Gmina Iwano – Frankowo
	zabytki	Rynek z fontanną Bartek, kościół parafialny pw. św. Anny, w stylu neogotyckim z zabytkową kropielnicą (1632) i chrzcielnicą z XVII w., domy z XVIII w., kapliczki i figury, cmentarze wojenne		
Brzyska	położenie i środowisko naturalne	Malownicze wzgórza Pogórza Ciężkowickiego, duże walory krajobrazowe, nieskażona przyroda, rezerwat leśny „Liwocz”, Park Krajobrazowy Pasma Brzanki, Ostoja Magurska – NATURA 2000	Lokalne: Dni Liwocza Ponadlokalne: Ogólnopolski Splyw Kajakowy, Surrexit Chrystus Alleluja	Rudki (Ukraina), Tomaszówka (Białoruś), Široké (Słowacja)
	zabytki	pałac szlachecki rodziny Kotarskich z parkiem z XVII wieku, neogotycki kościół murowany p.w. św. Marii Magdaleny, a w nim gotycka chrzcielnica z 1563 roku oraz kamienny ołtarz z wizerunkiem patronki parafii pędzla Gramatyki, modrzewiowy dworek ziemiański w Lipnicy Dolnej, cmentarze z okresu I wojny światowej, zabytkowe kapliczki		
	turystyka	możliwość uprawiania sportów wodnych, weekendowa turystyka aktywna – piesza, turystyka rowerowa, splywy kajakowe, wieża widokowa na g. Liwocz		
Dębowiec	zabytki	Dębowiec- kościół p.w. św. Bartłomieja Apostoła z 1848 r., z obrazem na desce z XVII w., 200-letni dom z cegły, drewna modrzewiowego i kamienia- dawna „rotmistrzówka”, ze stojącą przed nim figurą św. Floriana z 1780 roku, kapliczka „Mikołajek” z XIII wieku przy drodze do Jasła, kościółek cmentarny z 1869 roku, podworski park przy Sanktuarium z zabytkowym 500-letnim dębem, malownicze, stare, drewniane domy, Cieklin, Wola Cieklińska- cmentarze z I wojny światowej, Muzeum Narciarstwa	-	-
	turystyka	Turystyka rowerowa, cmentarze z I wojny światowej, agroturystyka, turystyka pielgrzymkowa		
Jasło	zabytki	Zabytkowe kościoły w Trzciny, Szebniach, Warzycach, Osobnicy, cmentarze z czasów I wojny światowej w Bierówce, Osobnicy, Trzciny i Warzycach, dwory w Szebniach i Trzciny oraz	-	Współpraca transgraniczna z

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

		parki przydworskie w Szebniach, Trzcinicy i Zimnej Wodzie, Karpacka Troja		Samborską Rejonową Radą na Ukrainie, w zakresie promocji kultury obu regionów i wymiany młodzieży, Porozumienie ze Szkołą Muzyczną z Lipan (Republika Słowacka), porozumienie z Obec Zborov na Słowacji, porozumienie o współpracy z Miastem Lipany na Słowacji
	kultura/tradycje	Karpacka Troja – jedno z najstarszych i najlepiej zachowanych grodzisk słowiańskich, Skansen Archeologiczny Karpacka Troja w Trzcinicy (oddział Muzeum Podkarpackiego w Krośnie)		
	wydarzenia historyczne	wiele miejsc pamięci związanych z obiema wojnami, cmentarze z okresu I wojny światowej – Bierówka, Warzyce, Osobnica, Trzcinica i II wojny światowej: cmentarz ofiar terroru hitlerowskiego Warzyce – Las, cmentarz jeńców armii radzieckiej w Bierówce oraz 5 mogił zbiorowych. W okresie II wojny światowej w miejscowości Szebnie znajdował się obóz jeniecki. Obecnie na jego miejscu są obiekty Zespołu Szkół wraz z infrastrukturą a w szkole znajduje się Izba Pamięci z makietą obozu.		
Krempna	zabytki	cerkiew drewniana z XVII w. w Krempnej, Drewniana cerkiew trójdzielna w Świątkowej Wielkiej, cerkiew drewniana z XII w. w Świątkowej Małej, cerkiew wzniesiona na przełomie XVII w. w Kotaniu, cerkiew murowana z 1796 roku pod wezwaniem Św. Paraskiewii w Myscowej, cerkiew murowana greko katolicka p.w. Jana Złotoustego w Polanach, cmentarze z I wojny światowej w Ożennej, Krempnej, Grabiui, zabytki małej architektury (krzyże i kapliczki przydrożne)	-	-
	turystyka	Agroturystyka, aktywny wypoczynek		
Nowy Żmigród	położenie i środowisko naturalne	Piękny, zróżnicowany krajobraz Beskidu Niskiego i Pogórza, Magurski Park Narodowy	Ponadlokalne: międzypowiatowe biegi przełajowe	-
	turystyka	agroturystyka		
	zabytki	kościół parafialny z XVI w., kapliczki z XVIII i XIX w., kaplica cmentarna i cmentarz z kwaterą wojenną z I wojny, rynek z XVII i XIX w., pozostałości obwarowań ziemskich (fortyfikacji miejskiej) z XV-XVII w.		
Osiek Jasielski	zabytki	Kościół modrzewiowy z 1419 r. p.w. Przemienienia Pańskiego w Osieku Jasielskim, p.w. św. Jana Chrzciciela z 1760 r. we wsi Załęże, cerkiew św. Michała Archaniola w Pielgrzymce, kamienna figura św. Floriana, kapliczki z przełomu XIX i XX w.	Ponadlokalne: Grand-Prix rowerów górskich	-
	położenie i środowisko naturalne	Magurski Park Narodowy, obszar chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego		
Skołyszyn	turystyka	Sporty wodne, wioska indiańska mini zoo, wędkarstwo	-	-
	położenie i środowisko naturalne	Pomniki przyrody, rezerwat przyrody „Liwocz”, obszar NATURA 2000 (Liwocz, Łąki nad Młynówką, Wisłoka z dopływami)		

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

	zabytki	Zabudowania dworskie, parki, obiekty sakralne, cmentarze, stanowiska archeologiczne, Pałac w Skołyszynie		
Tarnowiec	położenie i środowisko naturalne	Pomniki przyrody,	-	-
	zabytki	Obiekty sakralne, dwory, młyny, cmentarze, zabytki małej architektury		
Dukla	turystyka	Agroturystyka	-	-
	położenie i środowisko naturalne	Magurski Park Narodowy, Jaśliski Park Krajobrazowy, turystyka aktywna, rezerwat skalny Prządki		
	zabytki	Zabudowa rynku, kościół farny pod wezwaniem św. Marii Magdaleny z XVIII w., pałac w Dukli, park, kościół OO. Bernardynów p.w. św. Jana z Dukli, cmentarze z czasów I i II wojny światowej, Ruiny rycerskiego zamku z XIV wieku		
Iwonicz-Zdrój	turystyka	Turystyka uzdrowskowa: wody lecznicze (źródła "Karol", "Amelia" i "Józef"), turystyka aktywna	Ponadlokalne: Festiwal im. Ogińskiego, Festiwal Organowy Ars Musica	-
	położenie i środowisko naturalne	Wschodniobeskidzki Obszar Chronionego Krajobrazu, pomniki przyrody		
	zabytki	Kościół parafialny pw. św. Iwona i Matki Boskiej Uzdrawienia Chorych z XIX w.		
Jedlicze	turystyka	Agroturystyka, wędkarstwo		Mallersdorff Pfaffenberg (Niemcy)
	zabytki	Obiekty sakralne, dworek z XVIII w. w Żarnowcu, w którym mieszkała M. Konopnicka		
Rymanów	turystyka	Turystyka uzdrowskowa, turystyka aktywna, sporty zimowe	-	Nowowolyńsk (Ukraina)
	zabytki	Drewniane wille, obiekty sakralne, dworek szlachecki (Ladzin), zespół pałacowo-parkowy (Bzianka), drewniane chaty		
Chorkówka	zabytki	Skansen - Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego im. Ignacego Łukasiewicza w Bóbrce, kościół parafialny w Zręcinie, kościół, dworek i park w Kobylanach	-	-
Jaśliska	zabytki	Piwnice Jaśliskie, kościół parafialny p.w. św. Katarzyny, układ urbanistyczny okolic rynku, drewniana zabudowa, fragmenty murów obronnych, kapliczki, cerkwie, cmentarze		
	turystyka	agroturystyka		
Korczyna	położenie i środowisko naturalne	Malownicza część Pogórza Dynowskiego, pomniki przyrody, rezerwat Prządki, Czarnorzecko-Strzyżowski Park Krajobrazowy,	-	-
	zabytki	Kaplica zamkowa, Klasztor Sióstr Sercanek, zabytki małej architektury, cmentarze, chałupy, kirkuty, obiekty sakralne, zamek Kamieniec		
	turystyka	agroturystyka		
Krościenko Wyżne	zabytki	Izba muzealna, Park Leśny Dębina, zespół parkowo-dworski, kościół neogotycki, zabytkowa kapliczka Najświętszego Serca Jezusowego, krypta grobowa, cmentarz z częścią zabytkową,	-	-
Miejsce Piastowe	zabytki	Zabytkowe przydrożne kapliczki, obiekty sakralne, pozostałości po przemyśle naftowym	-	-
	turystyka	Turystyka sakralna - sanktuarium św. Michała Archanioła i bł. ks. Markiewicza z figurą Matki Bożej z końca XIX w.		
Wojaszówka	położenie i środowisko	Czarnorzecko-Strzyżowski Park Krajobrazowy	-	-

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

	naturalne			
	turystyka	Podmiejskie wycieczki ze względu na bliskość Krosna, agroturystyka, Muzeum Wsi w Odrzykoniu, turystyka aktywna, punkty widokowe		
	zabytki	Zamek Kamieniec, obiekty sakralne w Odrzykoniu, Łączkach Jagiellońskich, Łekach Strzyżowskich, Wojkówce, Bajdach, Ustrobnej, Rzepniku		
miasto Krosno	zabytki	Rynek, Kamienica Wójtowska, Kamienica Portiusa, Kamienica curia praetoriana - dwór ratuszowy, Dom pod zegarem, Dawna siedziba Pierwszej Krajowej Fabryki Zegarów Wieżowych Michała Mięśowicza, Dawny pałac Biskupi, Gmach dawnego Kolegium Jezuickiego, mury obronne, Bazylika Fama, wieża – dzwonnica, Kościół Franciszkanów z kaplicą Oświęcimów, drewniany kościół św. Wojciecha, stary cmentarz, kirkut	Ponadlokalne: Karpackie Klimaty, Krośnieńskie Dni Muzyki, Krośnieńskie Spotkania Teatralne, Wiosna Muzyczna, Jarmark Krośnieński, Festiwal Galicja, Świet(n)ne Miasto, Dni Miasta, międzynarodowe turnieje siatkówki i koszykówki, Międzynarodowe Górskie Zawody Balonowe, Ogólnopolski Turniej Tańca Towarzyskiego o Puchar Podkarpacia, Euroregionalne Targi Kontakt, Euroregionalne koncerty kolęd „Soli Deo Gloria, Ogólnopolskie Biennale Fotografii „Krosno. Miasto i ludzie”, Międzynarodowe Biennale Artystycznej Tkaniny Lnianej „Z krosna do Krosna”, Biennale Plastyki Krośnieńskiej.	Miasta partnerskie: Edewecht, Marl (Niemcy), Zalaegerszeg, Sátoraljaújhely, Sárospatak (Węgry), Užhorod (Ukraina), Uherské Hradiště (Czechy), Koszyce (Słowacja), Gualdo Tadino (Włochy), Fjell (Norwegia); Miasta zaprzyjaźnione: Brdejov, Svidnik (Słowacja) Priverno (Włochy), Tokaj (Węgry); w trakcie nawiązywane kontakty z Presov (Słowacja) i Tirgu Mures (Rumunia)
	turystyka	Centrum Dziedzictwa Szkła, panorama miasta z wieży farnej, zwiedzanie huty szkła, baza wypadowa dla wycieczek po okolicy		

Źródło: opracowanie własne

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Załącznik 3 Szlaki turystyczne analizowanego obszaru (Część II, rozdział 4)

Gmina	Szlaki	Trasa	Powiaty przez które przebiega szlak
miasto Gorlice	Zielony szlak turystyczny	Gorlice (stacja PKP) – Łysula – Wapienne – Ferdel – Kornuty – Magura Wątkowska – Nowy Żmigród – Ożenna	gorlicki
	Niebieski szlak turystyczny	Gorlice (stacja PKP) – Sękowa – Obocz – Magura Małastowska – Wirchne – Banica – Bartne Gorlice (stacja PKP) – Łysa Góra – Szalowa	gorlicki
	Żółty szlak turystyczny	Gorlice (stacja PKP) – Bartnia Góra – Bielanka – Miejska Góra – Ropa – Wawrzka – Florynka – Jamnica	gorlicki
	Szlak Cmentarzy Wojskowych z I Wojny Światowej	Pięć cmentarzy wojennych	gorlicki
	Szlak greenways „Śladami kolebki przemysłu naftowego”	Gorlice – Siary – Sękowa – Męcina Mała – Męcina Wielka – Wapienne – Rozdziele – Lipinki – Wójtowa – Libusza – Korczynna – Kobylanka – Kryg – Dominikowice – Gorlice	gorlicki
	Szlak konny „Karpackie podkowy”		nowosądecki, gorlicki, tarnowski, jasielski, krośnieński
	Karpacko-Galicyski Szlak Naftowy	Fragment powiatu gorlickiego: Gorlice - Ropica Polska – Szymbark – Ropa – Łosie – Bielanka – Siary – Sękowa – Kryg – Kobylanka – Lipinki – Libusza - Zagórzany	gorlicki, jasielski, krośnieński, Krosno, leski, sanocki, bieszczadzki
Biecz	Szlak Architektury Drewnianej	Libusza, Binarowa	Województwo małopolskie, podkarpackie i śląskie
	Szlak Cmentarzy Wojskowych z I Wojny Światowej	Pięć cmentarzy z I wojny światowej	gorlicki
	Karpacko-Galicyski Szlak Naftowy	Libusza	gorlicki, jasielski, krośnieński, Krosno, leski, sanocki, bieszczadzki
	Karpacki Szlak Rowerowy	Królewski Szlak Rowerowy: Biecz – Zagórzany – Gorlice – Bystra – Stróże – Grybów – Nowy Sącz – Stary Sącz – Obidza – Przełęcz Przysłop; Winy Szlak Rowerowy: Konieczna – Gorlice – Kobylanka – Biecz - Bobowa – Rożnów - Tropie	gorlicki - nowosądecki
Bobowa	Zielony szlak turystyczny	Szalowa – Bobowa – Bukowiec – Jamna (bacówka)	gorlicki
	Wielokulturowy Szlak Rowerowy	przełęcz Wysowska – Blechnarka – Wysowa – Hańcowa – Stawisza – Śnietnica – Brunary – Wawrzka – Grybów – Stróże – Polna – Wilczyńska – Bobowa – Sędziszowa	gorlicki
	Winy Szlak Rowerowy	Binarowa – Moszczenica – Staszkówka – Łuzna – Bobowa – Lipnica Wielka - Przydonica – Gródek n/ Dunajcem – Rożnów – Roztoka Brzeziny – Tropie	gorlicki, nowosądecki
Gorlice	Karpacki Szlak Rowerowy	Królewski Szlak Rowerowy: Biecz – Zagórzany – Gorlice – Bystra – Stróże – Grybów – Nowy Sącz – Stary Sącz – Obidza – Przełęcz Przysłop; Winy Szlak Rowerowy: Konieczna – Gorlice – Kobylanka – Biecz - Bobowa – Rożnów - Tropie	gorlicki - nowosądecki

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

	Szlak Architektury Drewnianej	Cerkiew na Wólce do Beskidzkiego Morskiego Oka w Szymbarku	Województwo małopolskie, podkarpackie i śląskie
	Szlak Cmentarzy Wojskowych z I Wojny Światowej	Szymbark – Ropica Polska – Stróżówka – Kobylanka – Zagórzany	gorlicki
	Karpacko-Galicyski Szlak Naftowy	Fragment powiatu gorlickiego: Gorlice - Ropica Polska – Szymbark – Ropa – Łosie – Bielanka – Siary – Sękowa – Kryg – Kobylanka – Lipinki – Libusza - Zagórzany	gorlicki – jasielski – krośnieński – Krosno – leski - sanocki - bieszczadzki
Lipinki	Szlak konny „Karpackie podkowy” niebieski, zielony, czarny i żółty szlak turystyczny	Zawsze przechodzą przez dwa najważniejsze obiekty góry Ferdel i Kornuty	gorlicki
Łużna	Szlak Cmentarzy Wojskowych z I Wojny Światowej	Cztery cmentarze z I wojny światowej	gorlicki
Moszczenica	Szlak Cmentarzy Wojskowych z I Wojny Światowej	Cztery cmentarze z I wojny światowej	gorlicki
Ropa	Żółty szlak turystyczny	Gorlice – Miejska Góra 643 m n.p.m. – Ropa – Wawrzka – Florynka – Jamnica	gorlicki
Sękowa	Szlak konny „Karpackie podkowy” Żółty szlak turystyczny	Konieczna – Radocyna – Nieznajowa – Wołowiec – Banica – Bartne – Kornuty - Folsz	gorlicki, jasielski, krośnieński
	Szlak czerwony - główny szlak beskidzki włączony do międzynarodowego szlaku przyjaźni Eisenach-Budapeszt	Krynica – Hańczowa – Zdynia – Wołowiec – Bartne – Magura Wątkowska	gorlicki
	Zielony szlak turystyczny I	z Gorlic przez Łusulę, Męcina Wielką, Wapienne, Magurę Wątkowską do szlaku czerwonego	gorlicki
	Zielony szlak turystyczny II	z Szymbarku przez Magurę Małastowską do Smerekowca i Wysowej	gorlicki
	Niebieski szlak turystyczny	z Gorlic przez Siary, Ostry Dział, Magurę Małastowską do bacówki PTTK w Bartnem	gorlicki
	Ścieżki edukacyjne	Ptasia „Wołowiecki Put”, Kornuty Kamieniołom, Magurycz Kamieniołom	gorlicki
	Szlak Cmentarzy Wojskowych z I Wojny Światowej	24 cmentarze z okresu I wojny światowej, w większości odrestaurowane	gorlicki
	Szlak Architektury Drewnianej	Bartne, Bodaki, Czarne, Krzywa, Męcina Wielka, Pętna, Ropica Górna, Siary, Wołowiec, Sękowa	województwo małopolskie, podkarpackie i śląskie
	Karpacko-Galicyski Szlak Naftowy	Sękowa, Siary	gorlicki – jasielski – krośnieński – Krosno – leski - sanocki - bieszczadzki
Uście Gorlickie	Szlak konny „Karpackie podkowy” Czerwony szlak turystyczny Niebieski szlak turystyczny	Fragmenty gminy: Izby – Bieliczna – Przełęcz Pułaskiego, Wysowa-Zdrój – Dolina Łopacińskiego – Hańczowa Mochnaczką – Hańczowa – Kozie Żebro – Wołowiec – Bartne Grybów – Chełm – Hańczowa – Ropki – Wysowa-Zdrój – Konieczna – Dębi Wierch – Nowy Łupków	gorlicki, jasielski, krośnieński

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

	Zielony szlak turystyczny	Stróże – Szymbark – Magura Małastowska – Wysowa-Zdrój – Lackowa – Mochnaczka Niżna	gorlicki
	Żółty szlak turystyczny	Sucha Homola – Uście Gorlickie – Magura Małastowska	gorlicki
	Szlak Cmentarzy Wojskowych z I Wojny Światowej	Kilkadziesiąt cmentarzy z I wojny światowej	
	Szlak Architektury Drewnianej		Województwo małopolskie, podkarpackie i śląskie
	Wielokulturowy Szlak Rowerowy	Szlak prowadzi przez Miasta i Gminy: Uście Gorlickie, Ropę, Grybów (miasto i gmina), Łużną, Bobową. Szlak prowadzi od Przełęczyska Wysowskiej przez Blechnarkę (turystyczne przejście graniczne ze Słowacją), a następnie trasą: Wysowa-Zdrój – Hańczowa – Stawisze – Śnietnica – Brunary – Florynka – Wawrzka – Podchełmie – Grybów – Siołkowa – Stróże – Polna – Szalowa – Wilczyśka – Jeżów – Bobowa – Sędziszowa.	gorlicki, nowosądecki
	Transgraniczny Szlak Rowerowy	Szlak prowadzi przez Miasta i Gminy: Sękową, Uście Gorlickie, Krynicę-Zdrój, Muszynę. Trasa przebiegu szlaku: Długie – Krzywa – Gładyszów – Smrekowiec – Kwiatów – Uście Gorlickie – Czarna – Śnietnica – Banica – Izby – Mochnaczka Niżna – Tylicz – Powroźnik, następnie trasą Rowerowej Pętli Muszyńskiej do Muszyny, gdzie łączy się z Karpackim Szlakiem Rowerowym.	gorlicki, nowosądecki
	Inne szlaki rowerowe (czarny, czerwony, niebieski, zielony, żółty)	wytyczone po okolicy, na ich trasie atrakcje turystyczne gminy	gorlicki
Jasło	Szlak konny „Karpackie podkowy”		nowosądecki, gorlicki, tarnowski, jasielski, krośnieński
	"Winiarskie Ścieżki Podkarpacia"		
	Szlak Rowerowy Bardejov - Jasło	Projekt „Poznajmy pogranicze polsko-słowackie z siodełka roweru”	strona polska i słowacka
Kołaczyce	Szlak konny „Karpackie podkowy”		nowosądecki, gorlicki, tarnowski, jasielski, krośnieński
	Szlaki turystyczne	Kołaczyce – Gogołów – Bardo; Kołaczyce – Ujazd – Liwocz; Przybówka - Krajowice - Trzcina - Skotyszyn – Święcany	jasielski

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Brzyska	Szlak konny „Karpackie podkowy”	przebiega na terenie Beskidu Niskiego i Pogórza Ciężkowickiego	nowosądecki, gorlicki, tarnowski, jasielski, krośnieński
	Szlak Trzech Pogórzy (żółty szlak turystyczny)	Fragment: od mostu na Wiśloce przez Kłodawę, Ujazd (Machowa) Ujazd (Strebikowa), góra Liwocz, Mały Liwocz, Rysowany Kamień, granica gminy z gminą Jodłowa	tarnowski, jasielski, rzeszowski
	Zielony szlak turystyczny	Jabłonica – Liwocz	Jasielski
	Niebieski szlak turystyczny	z miejscowości Dąbrówka przez Lipnicę Dolną Wróblową i Ujazd na szczyt góry Liwocz	jasielski
Dębowiec	Szlak konny „Karpackie podkowy”		nowosądecki, gorlicki, tarnowski, jasielski, krośnieński
	Czerwony, niebieski, żółty, zielony szlak rowerowy	Jasło – Ożenna (granica państwa), Dębowiec – Folusz, Krempna-Huta Polańska, Krempna, Kołomyja, Huta Krempska, Krempna	jasielski
Jasło	Szlak konny „Karpackie podkowy”	Nieznajowa, Rozstajne, Świątkowa Mała, Kotań, Huta Krempska, Polany, Olchowiec, Tylawa	nowosądecki, gorlicki, tarnowski, jasielski, krośnieński
	Spacerowy Szlak Turystyczny	Przybówka-Krajowice-Trzciniica-Skołyszyn-Święcany	jasielski
Krempna	Szlak konny „Karpackie podkowy”		nowosądecki, gorlicki, tarnowski, jasielski, krośnieński
	Trasy rowerowe	Krempna – Kołomyja – Huta Krempska – Krempna; Krempna – Żydowskie – Ciechań – Grab – Ożenna – Granica Państwa – Bardejów – Granica Państwa – Grab – Rozstajne – Świątkowa Mała – Krempna; Krempna – Myscowa – Pańska Góra – Polany – Huta Polańska – Krempna	jasielski
	Szlaki turystyczne	Główny Szlak Beskidzki; Szlak graniczny im. K. Pułaskiego; Gorlice – Ożenna; z Krempnej przez Hałbów, Kotań do Mrukowej, z Folusza przez grzbiet Magury Wątkowskiej do Baraniego, z Tylawy przez Olchowiec na szczyt Baranie	powiaty beskidzkie
	Szlak Architektury Drewnianej	IV trasa Szlaku Architektury Drewnianej „Sanocko-Dukielskiego”	Województwo małopolskie, podkarpackie i śląskie
	Ścieżki przyrodnicze	ścieżka przyrodnicza „Kiczera” im. Prof. Jana Rafińskiego	jasielski
Nowy Żmigród	Szlak konny „Karpackie podkowy”		nowosądecki, gorlicki, tarnowski, jasielski,

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

			krośnieński
	Zielony szlak turystyczny	Folusz – Mrukowa – Nowy Żmigród – Grzywacka Góra (567 m n.p.m.) – Kąty	jasielski
Osiek Jasielski	Szlak konny „Karpackie podkowy”	Fragment gminy: Osiek Jasielski, Załęże, Pielgrzymka	nowosądecki, gorlicki, tarnowski, jasielski, krośnieński
	Szlaki turystyczne	Mrukowa- Kotań- Krempana; Nowy Żmigród do Mrukowej i Folusza	Jasielski
	Ścieżki rowerowe	Ożenna - Świątkowa Wielka – Desznica – Jaworze - Brzezowa - Nowy Żmigród - Mytarz – Osiek Jasielski – Załęże - Wola Dębowiecka – Dębowiec – Jasło	jasielski
	Szlak Architektury Drewnianej		województwo małopolskie, podkarpackie i śląskie
Skotyszyn	Szlak konny „Karpackie podkowy”		nowosądecki, gorlicki, tarnowski, jasielski, krośnieński
	Szlaki turystyczne	Jabłonica – Liwoc – Czerмна	Jasielski
	Międzygminny spacerowy szlak turystyczny	Święcany – Przybówka	jasielski
	Karpacko-Galicyski Szlak Naftowy	Jasło – Krosno – Sanok – Lesko – Ustrzyki Dolne – Sambor – Borysław – Drohobycz – Lwów	gorlicki, jasielski, krośnieński, Krosno, leski, sanocki, bieszczadzki
	Podkarpacki Szlak Winnic	Winnica Dwie Granice Państwa Nowińskich, położona jest na granicy dwóch wsi: Przysiek i Trzciny	jasielski
	Szlak Architektury Drewnianej	trasa nr VIII jasielsko-dębicko-ropczycka (drewniane kościoły w miejscowościach Sławęcín i Święcany)	województwo małopolskie, podkarpackie i śląskie
Tarnowiec	Szlak konny „Karpackie podkowy”		nowosądecki, gorlicki, tarnowski, jasielski, krośnieński
Dukla	Szlak konny „Karpackie podkowy”	Fragment z Kotani do Huty Polańskiej – Lipowiec – Jaśliska – Darów	nowosądecki, gorlicki, tarnowski, jasielski, krośnieński
	Pieszne szlaki turystyczne	Główny szlak Beskidzki – odcinek Beskid Niski: Krynica – Hańczowa – Zdynia – Bartne – Magura (842 m) – Kamień (714 m) – Kęty – Polana (651 m) – Chyrowa – Pustelnia św. Jana – Nowa Wieś – Cergowa (716 m) – Iwonicz Zdrój – Rymanów Zdrój – Puławy –	nowosądecki, gorlicki, krośnieński, sanocki, jasielski

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

		<p>pasmo Bukowicy (Tokarnia 778 m) – Komańcza; Szlak graniczny im. Kazimierza Pułaskiego: Wysowa – Konieczna – Radocyna – Ożenna – Nad Tysowym (713 m) – Huta Polańska – Baranie (754 m) – Barwinek – Czeremcha – Kamień (857 m) – Jasiel – Kanasiówka (823 m) – Danawa (841 m) – Przełęcz Łupkowska – Nowy Łupków; Dukla – Cergowa – Cergowa (716 m) – Zawadka Rymanowska – Piotruś (728 m) – Stasianie; Dukla – Chyrowa; Pustelnia św. Jana – Mszana (649 m) – Tylawa – Stasianie – Ostra (687 m) – Zydranowa – Kiczera Telepkowa – Barwinek; Zydranowa – Kiczera Horyszniańska (581m.); Tylawa – Smereczne – Wilsznia – Olchowiec – Kolonia Olchowiec – Baranie (754 m)</p>	
	Szlaki rowerowe	<p>Dukla – Teodorówka – Iwla – Chyrowa – Mszana skrzyż. – Mszana – Tylawa – Trzciana – Pustelnia św. Jana z Dukli – Lipowica – Dukla; Mszana skrz. – Ropianka – Olchowiec – Wilisznia – Smereczne – Tylawa skrzyż. z drogą do Mszany; Mszana – Dukla; Transgraniczny Szlak Rowerowy „Beskidzkie Muzea”</p>	krośnieński
	Ścieżki spacerowe	Na węgierskim trakcie, do złotej studzienki, W przełomie Jasiołki	krośnieński
Iwonicz-Zdrój	Szlaki piesze	Na górę Cergowa, na Żabią Górę, na Wólecką Górę, na górę Przedziwna, na górę Winiarska, na Górę Borowinową, do Lasu Piekliśka, na Przymiarki, do Lasu Grabińskiego; Główny Szlak Beskidzki	krośnieński
	Szlaki rowerowe	Wiele ścieżek rowerowych, z których można podziwiać panoramy na pasma Beskidu Niskiego, Bieszczadów, Doliny Krośnieńskiej, Pogórza Strzyżowsko-Dynowskiego, a przy dobrej widoczności nawet Tatr	krośnieński
Jedlicze	-	-	-
Rymanów	Szlaki piesze	Ścieżka historyczna: Synagoga, dom dr. Bieleckiego, kościół św. Wawrzyńca, cmentarz katolicki, Kalwaria, kirkut, ochronka św. Józefa, dawny budynek „Sokoła”, dwór Potockich, cmentarz jeńców radzieckich	krośnieński
	Szlaki rowerowe	Rowerowy szlak etnograficzny, szlak między zdrojami, szlak doliną Wiśłoka	krośnieński

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Chorkówka	Karpacko-Galicyski Szlak Naftowy	Bóbrka	gorlicki , jasielski, krośnieński, Krosno, leski, sanocki, bieszczadzki
Jaśliska	Szlak turystyczny	Przełęcz Beskid nad Czeremchą (581 m n.p.m.) – Czeremcha – Lipowiec – Jaśliska	krośnieński
Korczyna	Ścieżki rowerowe	Beskidzkie Muzea	krośnieński
	Piesze szlaki turystyczne	Strzelnica – Sucha Góra, Czarnorzeki – Dział, Strzelnica – Prządki, Czarnorzeki – Dział – Punkt widokowy, Zamek Kamieniec – Prządki	krośnieński
Krościenko Wyżne	Transgraniczny Szlak Rowerowy – Beskidzkie Muzea	Krosno – Odrzykoń, Żarnowiec, Kopytowa, Bóbrka, Dukla, Olchowiec i Zyndranowa, Świdnik i Medzilaborce, Jaśliska – Czeremcha, Rymanów, Miejsce Piastowe, Krościenko Wyżne, Krosno	krośnieński
Miejsce Piastowe	Karpacko-Galicyski Szlak Naftowy	Głowienka, Łężany, Rogi, Targowiska	gorlicki , jasielski, krośnieński, Krosno, leski, sanocki, bieszczadzki
	Transgraniczny Szlak Rowerowy – Beskidzkie Muzea	Krosno – Odrzykoń, Żarnowiec, Kopytowa, Bóbrka, Dukla, Olchowiec i Zyndranowa, Świdnik i Medzilaborce, Jaśliska – Czeremcha, Rymanów, Miejsce Piastowe, Krościenko Wyżne, Krosna	krośnieński
Wojaszówka	Ścieżki przyrodnicze	Przy Zamku Kamieniec, Śladami krzyży i kapliczek w Odrzykoniu, Śladami Zamieszkańców	krośnieński
	Niebieski Szlak Turystyczny	Zamczysko „Kamieniec” – Rzepnik – Wiśniowa	krośnieński, strzyżowski
	Transgraniczny Szlak Rowerowy – Beskidzkie Muzea	Krosno – Odrzykoń, Żarnowiec, Kopytowa, Bóbrka, Dukla, Olchowiec i Zyndranowa, Świdnik i Medzilaborce, Jaśliska – Czeremcha, Rymanów, Miejsce Piastowe, Krościenko Wyżne, Krosno	krośnieński
miasto Krosno	Transgraniczny Szlak Rowerowy – Beskidzkie Muzea	Krosno – Odrzykoń, Żarnowiec, Kopytowa, Bóbrka, Dukla, Olchowiec i Zyndranowa, Świdnik i Medzilaborce, Jaśliska – Czeremcha, Rymanów, Miejsce Piastowe, Krościenko Wyżne, Krosno	krośnieński
	Szlak Dziedzictwa Kulturowego Miasta Krosna	Trasa wyznaczona po mieście Krośnie	m. Krosno
	Szlak Architektury Drewnianej	kościół p.w. św. Wojciecha z połowy XV w.	województwo małopolskie, podkarpackie i śląskie

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

	Szlak Świątyń Karpackich	polsko-słowacki szlak biegnący ze Stropkova do Krosna przez przejście graniczne w Barwinku	m. Krosno, krośnieński
	Karpacko-Galicyski Szlak Naftowy	szyby naftowe i urządzenia kopalniane, pomnik Ignacego Łukasiewicza, największa w Europie kolekcja lamp naftowych w Muzeum Podkarpackim, Instytut Naftowy, szkoła „Naftówka”, Izba Pamięci w zakładzie „Naftomet”	gorlicki , jasielski, krośnieński, Krosno, leski, sanocki, bieszczadzki
	Zielony szlak turystyczny	z Krosna poprzez ruiny zamku „Kamieniec” w Odrzykoniu, Węglówkę, Bonarówkę do Strzyżowa	m. Krosno, krośnieński

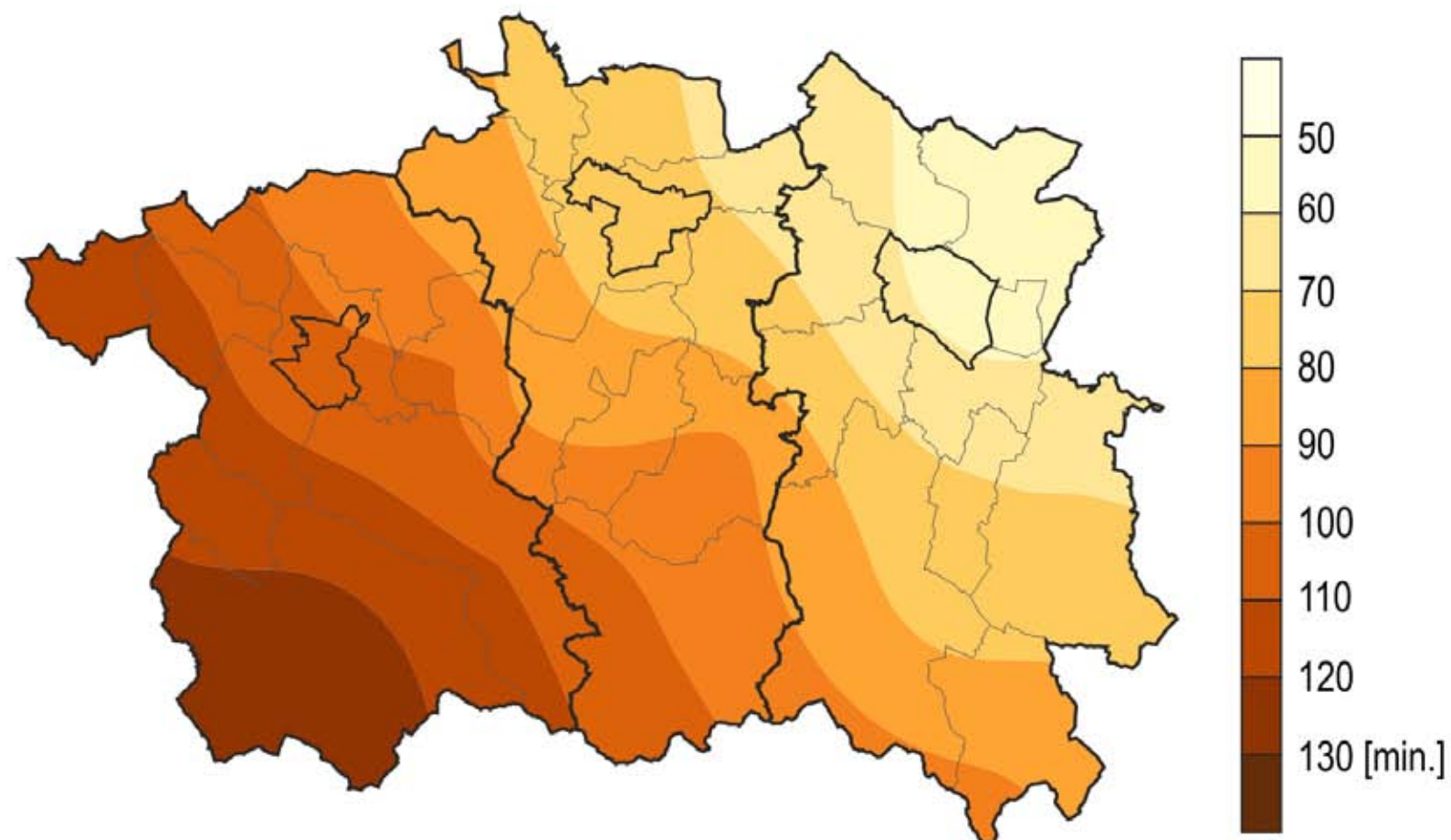
Źródło: opracowanie własne.

Załącznik 4 Dostępność do Rzeszowa - stan obecny i symulacja S-19 (Część IV, rozdział 1)

1. ZAŁOŻENIA

	Źródło danych	Założenia
STAN OBECNY		
Czas przejazdu samochodem	targeo.pl	trasa optymalna z dn. 15.01.2014 r. godz. 12:00
SYMULACJA		
Czas dojazdu do miejscowości, w której projektowany jest węzeł S-19	targeo.pl	trasa optymalna z dn. 15.01.2014 r. godz. 12:00
Najbardziej optymalny węzeł S-19	GDDKiA	w. Strzyżów powiat gorlicki, Jasło, Brzyska, Dębowiec, Kołaczyce, Tarnowiec, Skołyszyn, Wojaszówka
	targeo.pl	w. Iskrzynia Krosno, Krościenko Wyżne, Korczyna
		w. Miejsce Piastowe Rymanów, Iwonicz-Zdrój, Jedlicze, Miejsce Piastowe, Chorkówka
		w. Dukła Dukla
		w. Iwła Krempana, Osiek Jasielski, Nowy Żmigród
w. Tylawa Jaśliśka		
Czas wjazdu i zjazdu na/z S-19	założenie własne	po 2 minuty
Czas przejazdu przez S-19	GDDKiA	100 km/h - Barwinek - Miejsce Piastowe 110 km/h - Miejsce Piastowe - Rzeszów Kielanówka
Rzeszów Kielanówka - Rzeszów	targeo.pl	trasa optymalna z dn. 15.01.2014 r. godz. 12:00

Dojazd do Rzeszowa - stan obecny

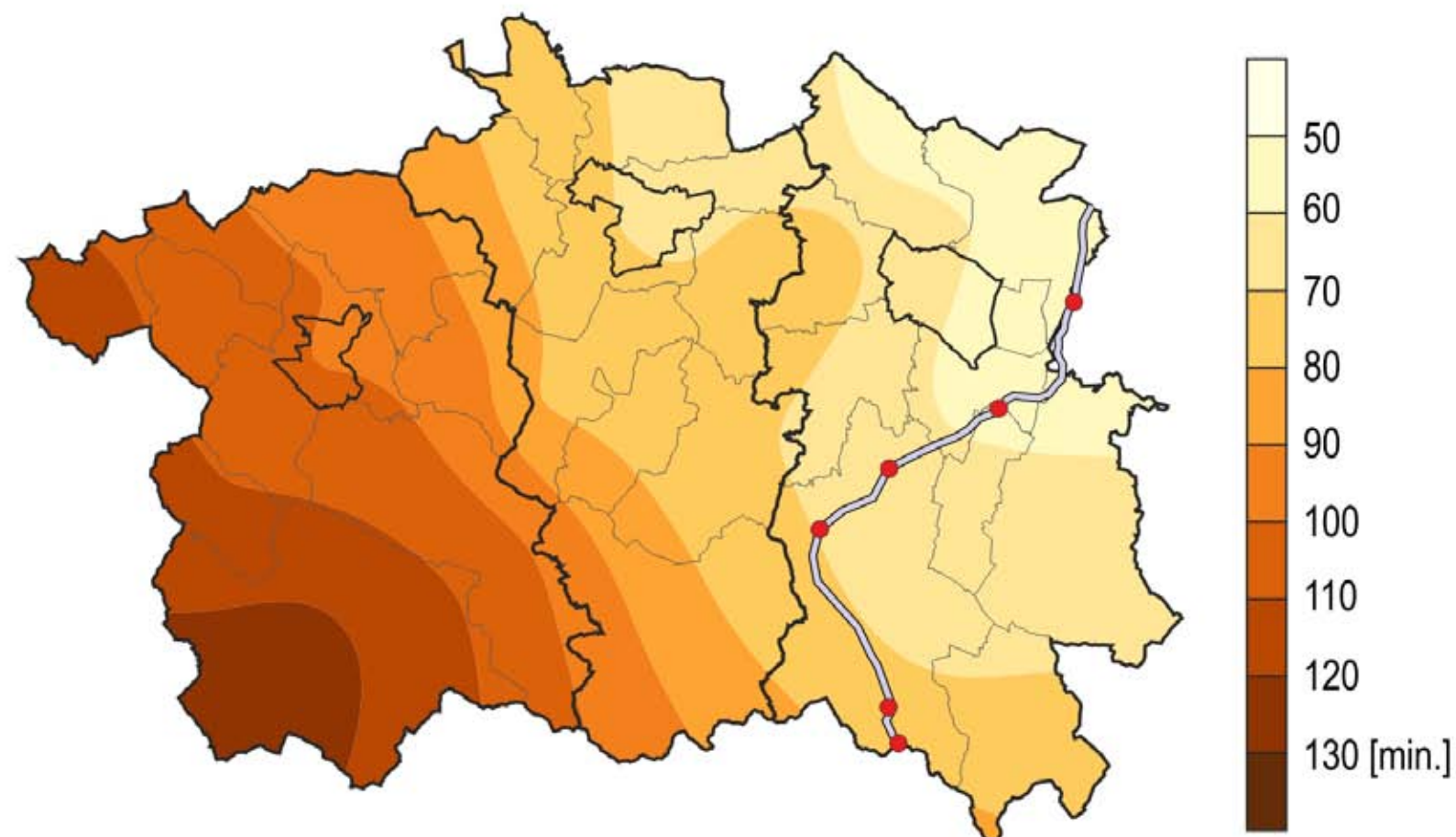

2. CZAS I PRĘDKOŚĆ DOJAZDU DO RZESZOWA

Gmina	Czas przejazdu (min.)			Średnia prędkość przejazdu (km/h)		
	Stan obecny	Po budowie S-19	Różnica	Stan obecny	Po budowie S-19	Różnica
Nowy Żmigród	93	71	-22	55	83	+28
Krempna	98	83	-15	59	76	+16
Dukla	72	60	-12	63	86	+22
Jaśńska	88	76	-12	61	85	+24
Osiek Jasielski	88	77	-11	55	80	+25
Rymanów	72	64	-8	59	81	+22
Miejsce Piastowe	62	55	-7	62	84	+22
Iwonicz-Zdrój	72	66	-6	61	79	+18
Bobowa	118	113	-5	58	63	+5
Lipinki	100	95	-5	52	58	+6
Łużna	110	105	-5	58	63	+6
Sękowa	110	105	-5	56	61	+5
Jaśło	73	68	-5	55	64	+9
Dębowiec	83	78	-5	55	62	+7
Chorkówka	74	69	-5	55	80	+24
Krościenko Wyzne	58	53	-5	60	79	+19
Gorlice	103	99	-4	58	62	+5
Moszczenica	106	102	-4	58	63	+5
Ropa	115	111	-4	58	63	+5
Brzyska	79	75	-4	54	61	+7
Kołaczyce	72	68	-4	56	63	+7
Tarnowiec	75	71	-4	54	60	+6
Wojaszówka	61	57	-4	56	65	+9
Uście Gorlickie	127	124	-3	59	62	+4
Skolyszyn	85	82	-3	56	61	+5
Krosno	58	61	+3	58	74	+16
Biecz	94	99	+5	56	56	0
Korczynna	53	59	+6	59	76	+17
Jedlicze	67	76	+9	58	75	+17

Dojazd do Rzeszowa - symulacja S-19

źródło: opracowanie własne na podstawie targeo.pl oraz materiałów Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad

3. MIESZKAŃCY POWIATÓW

STAN OBECNY

Dojazd do Rzeszowa (min.)	Obszar badań		gorlicki		jasielski		Krosno i krośnieński	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
<60	63 850	16,6%	0	0,0%	0	0,0%	63 850	40,1%
60 - 90	199 629	52,0%	0	0,0%	104 314	90,2%	95 315	59,9%
90 - 120	113 893	29,7%	102 546	93,9%	11 347	9,8%	0	0,0%
>120	6 719	1,7%	6 719	6,1%	0	0,0%	0	0,0%

SYMULACJA

Dojazd do Rzeszowa (min.)	Obszar badań		gorlicki		jasielski		Krosno i krośnieński	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
<60	54 098	14,1%	0	0,0%	0	0,0%	54 098	34,0%
60 - 90	220 728	57,5%	0	0,0%	115 661	100,0%	105 067	66,0%
90 - 120	102 546	26,7%	102 546	93,9%	0	0,0%	0	0,0%
>120	6 719	1,7%	6 719	6,1%	0	0,0%	0	0,0%

Załącznik 5 Dostępność do A-4 - stan obecny i symulacja S - Tarnów-Barwinek (Część IV, rozdział 1)

1. ZAŁOŻENIA

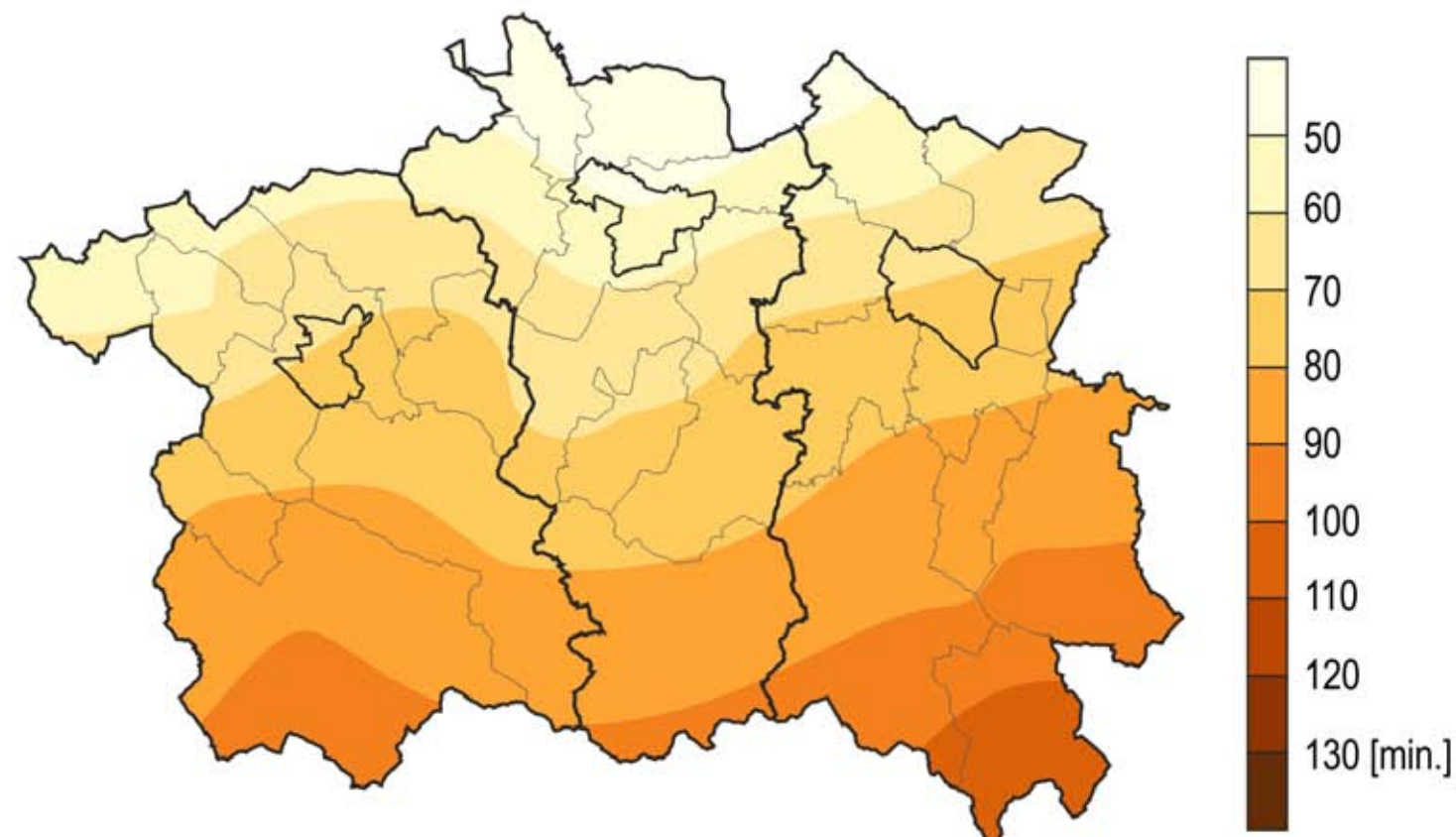
	Źródło danych	Założenia	
STAN OBECNY			
Czas przejazdu samochodem	targeo.pl	trasa optymalna z dn. 22.01.2014 r. godz. 12:00	
Najbardziej optymalny węzeł A-4	targeo.pl	w. Tarnów - Krzyż	powiat gorlicki
		w. Dębica Żyraków	powiat jasielski (zakłada się istnienie A-4 Tarnów-Dębica)
		w. Dębica Pustynia	Chorkówka, Jedlicze, Wojaszówka (zakłada się istnienie A-4 Tarnów-Dębica)
		w. Rzeszów Wschód	Dukła, Iwonicz-Zdrój, Korczyna, Krościenko Wyżne, Miejsce Piastowe, Rymanów, Jaślika, Krosno
SYMULACJA			
Czas dojazdu do miejscowości, w której projektowany jest węzeł S - Tarnów-Barwinek	targeo.pl	trasa optymalna z dn. 22.01.2014 r. godz. 12:00	
Najbardziej optymalny węzeł S- Tarnów-Barwinek (wariant optymalny Altrans) lub S-19 (GDDKiA)	Altrans	w. Gorlice (Kłęczany)	Gorlice, Biecz, Łużna, Moszczenica, Ropa, Uście Gorlickie, Skołyszyn
		w. Rzepiennik Suchy	Bobowa
	GDDKiA	w. Kryg	Lipinki, Sękowa
		w. Olszyny	Brzyska
	założenie własne*	w. Toki*	Jaślo, Dębowiec, Osiek Jasielski, Krempna, Nowy Żmigród
		w. Tylawa	Jaślika
		w. Strzyżów	Tarnowiec, Kołaczyce, Wojaszówka
		w. Miejsce Piastowe	Miejsce Piastowe, Iwonicz-Zdrój, Jedlicze, Rymanów
		w. Iskrzynia	Krosno, Korczyna, Krościenko Ważne
		w. Dukła	Dukła
Najbardziej optymalny węzeł S- Tarnów-Barwinek (wariant Altrans i DK-28) lub S-19 (GDDKiA)	Altrans	w. Gorlice (Kłęczany)	Gorlice, Lipinki, Łużna, Moszczenica, Ropa, Sękowa, Uście Gorlickie
		w. Biecz*	Biecz, Skołyszyn
	GDDKiA	w. Jasło (Dąbrowa)*	Dębowiec, Tarnowiec (węzeł przy planowanej obwodnicy zachodniej Jasła)
		w. Jasło Północ*	Jaślo, Brzyska, Kołaczyce (węzeł przy planowanej obwodnicy północnej Jasła)
	założenie własne*	w. Krosno*	Chorkówka, Jedlicze, Krosno, Wojaszówka
		w. Miejsce Piastowe	Miejsce Piastowe, Iwonicz-Zdrój, Jedlicze, Rymanów
		w. Iskrzynia	Krosno, Korczyna, Krościenko Ważne
		w. Dukła	Dukła
	w. Tylawa	Jaślika	
Czas wjazdu i zjazdu na/z S - Tarnów – Barwinek oraz S-19	założenie własne	po 2 minuty	
Czas przejazdu przez S- Tarnów-Barwinek	Altrans	100 km/h – Tarnów-Barwinek (prędkość miarodajna)	
Czas przejazdu przez S- 19	GDDKiA	100 km/h - Barwinek - Miejsce Piastowe 110 km/h - Miejsce Piastowe - Rzeszów Kielanówka	
Najbardziej optymalny węzeł A-4	założenie własne	Dla S-19 – Rzeszów Zachód (zakłada się istnienie łącznika z w. Rzeszów Kielanówka)	
		Dla S-Tarnów-Barwinek – Tarnów Krzyż	

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

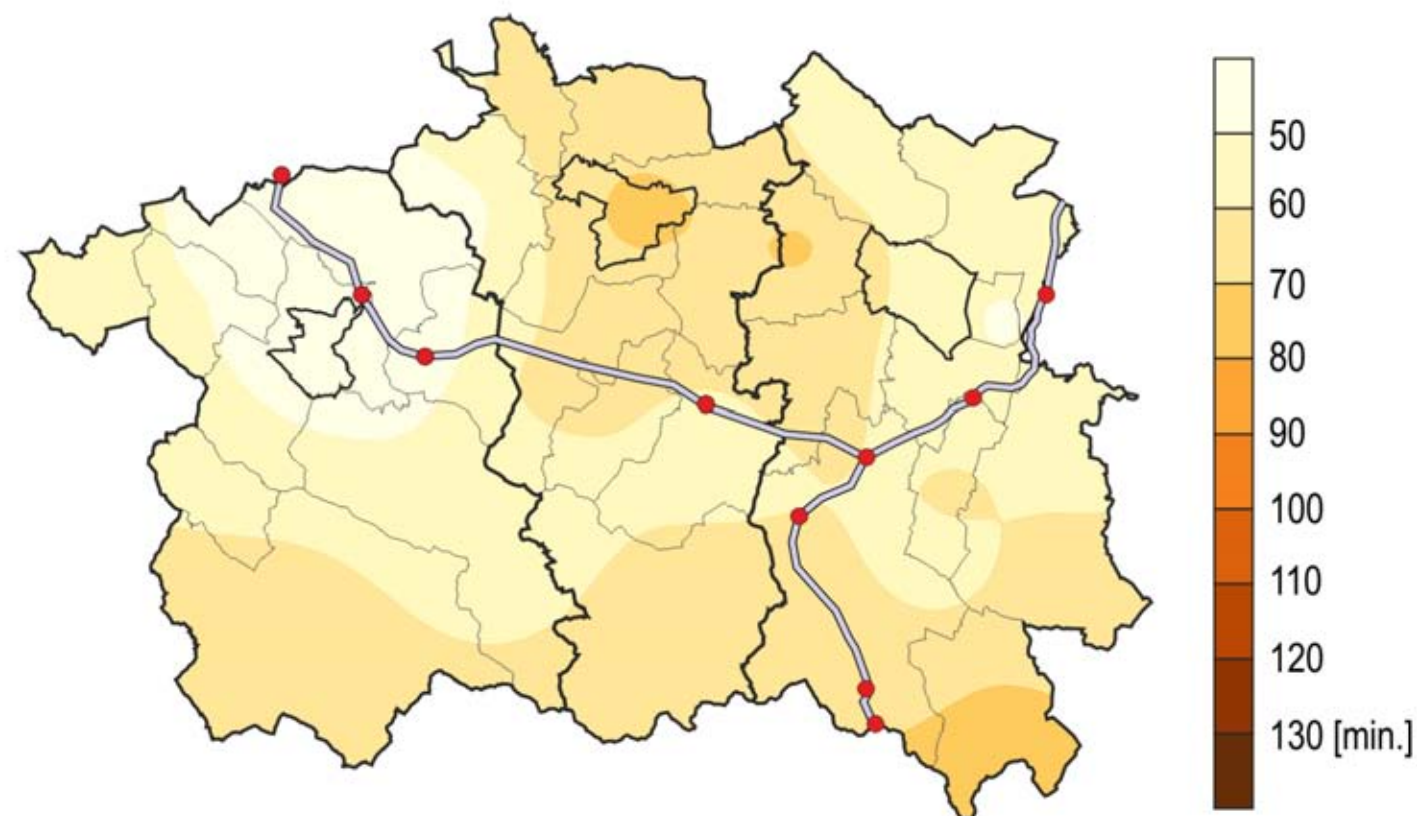
2. CZAS I PRĘDKOŚĆ DOJAZDU DO WĘZŁA A-4 (WARIANT TARNÓW-BARWINEK)

Gmina	Czas przejazdu (min.)			Średnia prędkość przejazdu (km/h)		
	Stan obecny	Po budowie S-19 i S-Tarnów-Barwinek	Różnica	Stan obecny	Po budowie S-19 i S-Tarnów-Barwinek	Różnica
Dukla	89	56	-33	57	93	+36
Jaślińska	105	73	-32	57	90	+34
Sękowa	80	50	-30	50	82	+32
Rymanów	88	60	-28	55	88	+33
Lipinki	76	48	-28	52	82	+30
Iwonicz-Zdrój	89	62	-27	55	85	+30
Miejsce Piastowe	78	51	-27	56	92	+36
Gorlice	71	44	-27	52	84	+33
Krościenko Wyzne	75	49	-26	54	87	+33
Biecz	66	42	-24	51	87	+36
Ropa	81	57	-24	53	78	+25
Uście Gorlickie	91	69	-22	57	76	+19
Krempna	85	67	-18	60	89	+29
Nowy Żmigród	73	55	-18	58	92	+35
Krosno	72	57	-15	54	81	+27
Moszczenica	60	47	-13	52	84	+32
Skolyszyn	60	47	-13	57	87	+30
Korczynna	68	55	-13	54	83	+29
Chorkówka	76	65	-11	60	86	+26
Osiek Jasielski	71	61	-10	56	87	+32
Łużna	60	50	-10	54	83	+29
Dębowiec	65	63	-2	46	88	+42
Tarnowiec	68	66	-2	54	66	+12
Bobowa	57	56	-1	55	72	+17
Wojaszówka	53	52	-1	65	73	+9
Jedlicze	65	72	+7	61	80	+19
Brzyska	46	62	+16	59	64	+5
Jasło	51	73	+22	60	82	+22
Kołaczyce	41	66	+25	60	68	+8

Dojazd do A-4- stan obecny

Dojazd do A-4- symulacja Tarnów-Barwinek i S-19

3. MIESZKAŃCY POWIATÓW (WARIANT TARNÓW-BARWINEK)

Dojazd do A4 (stan obecny)	Obszar badań		gorlicki		jasielski		Krosno i krośnieński	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
<60	87 233	22,7%	9 564	8,8%	68 498	59,2%	9 171	5,8%
60 - 75	169 148	44,0%	62 652	57,3%	32 624	28,2%	73 872	46,4%
75 - 90	87 596	22,8%	17 058	15,6%	2 001	1,7%	68 537	43,1%
>90	8 797	2,3%	6 719	6,1%	0	0,0%	2078	1,3%

Dojazd do A-4 (symulacja)	Obszar badań		gorlicki		jasielski		Krosno i krośnieński	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
<60	241 572	62,9%	102 546	93,9%	21884	18,9%	117 142	73,6%
60 - 75	142 519	37,1%	6 719	6,1%	93 777	81,1%	42 023	26,4%
75 - 90	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
>90	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%

źródło: opracowanie własne na podstawie targeo.pl, materiałów Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad oraz Koncepcji Przemianowej Drogi Kielce-Nowy Korczyn-Tarnów-Barwinek, Altrans 2012

4. CZAS I PRĘDKOŚĆ DOJAZDU DO WĘZŁA A-4 (WARIANT DK-28)

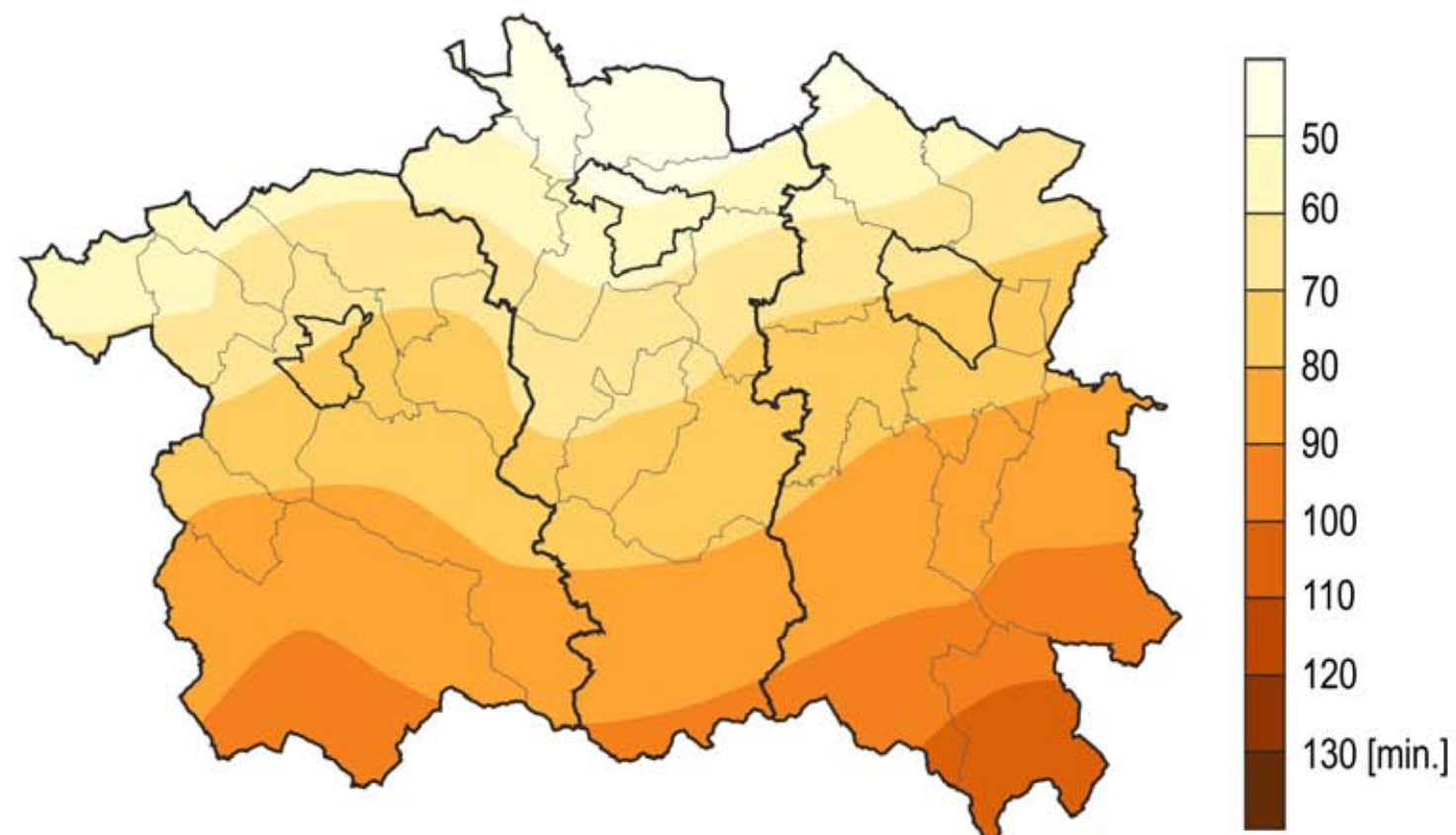
Gmina	Czas przejazdu (min.)			Średnia prędkość przejazdu (km/h)		
	Stan obecny	Po budowie S-19 i S-Tarnów-Barwinek po śladzie DK-28		Stan obecny	Po budowie S-19 i S-Tarnów-Barwinek po śladzie DK-28	
			Różnica			Różnica
Dukla	89	56	-33	57	93	+36
Jaślika	105	73	-32	57	90	+34
Sękowa	80	49	-31	50	82	+32
Rymanów	88	60	-28	55	88	+33
Iwonicz-Zdrój	89	62	-27	55	85	+30
Miejsce Piastowe	78	51	-27	56	92	+36
Gorlice	71	44	-27	52	84	+33
Biecz	66	39	-27	51	93	+42
Krościenko Wyzne	75	49	-26	54	87	+33
Ropa	81	57	-24	53	78	+25
Lipinki	76	53	-23	52	75	+22
Uście Gorlickie	91	69	-22	57	76	+19
Krosno	72	59	-13	54	93	+39
Moszczenica	60	47	-13	52	84	+32
Korczyn	68	55	-13	54	83	+29
Skotyszyn	60	48	-12	57	86	+29
Łużna	60	50	-10	54	83	+29
Dębowiec	65	57	-8	46	87	+41
Krempna	85	80	-5	60	80	+20
Nowy Żmigród	73	68	-5	58	89	+31
Chorkówka	76	74	-2	60	83	+23
Bobowa	57	56	-1	55	72	+17
Jasło	51	50	-1	60	94	+34
Tarnowiec	68	69	+1	54	76	+22
Osiek Jasielski	71	74	+3	56	85	+29
Jedlicze	65	70	+5	61	87	+26
Kołaczyce	41	54	+13	60	92	+32
Brzyska	46	60	+14	59	85	+27
Wojaszówka	53	73	+20	65	86	+21

źródło: opracowanie własne na podstawie targeo.pl, materiałów Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad oraz Koncepcji Przestrzennej Drogi Kielce-Nowy Korczyn-Tarnów-Barwinek, Altrans 2012

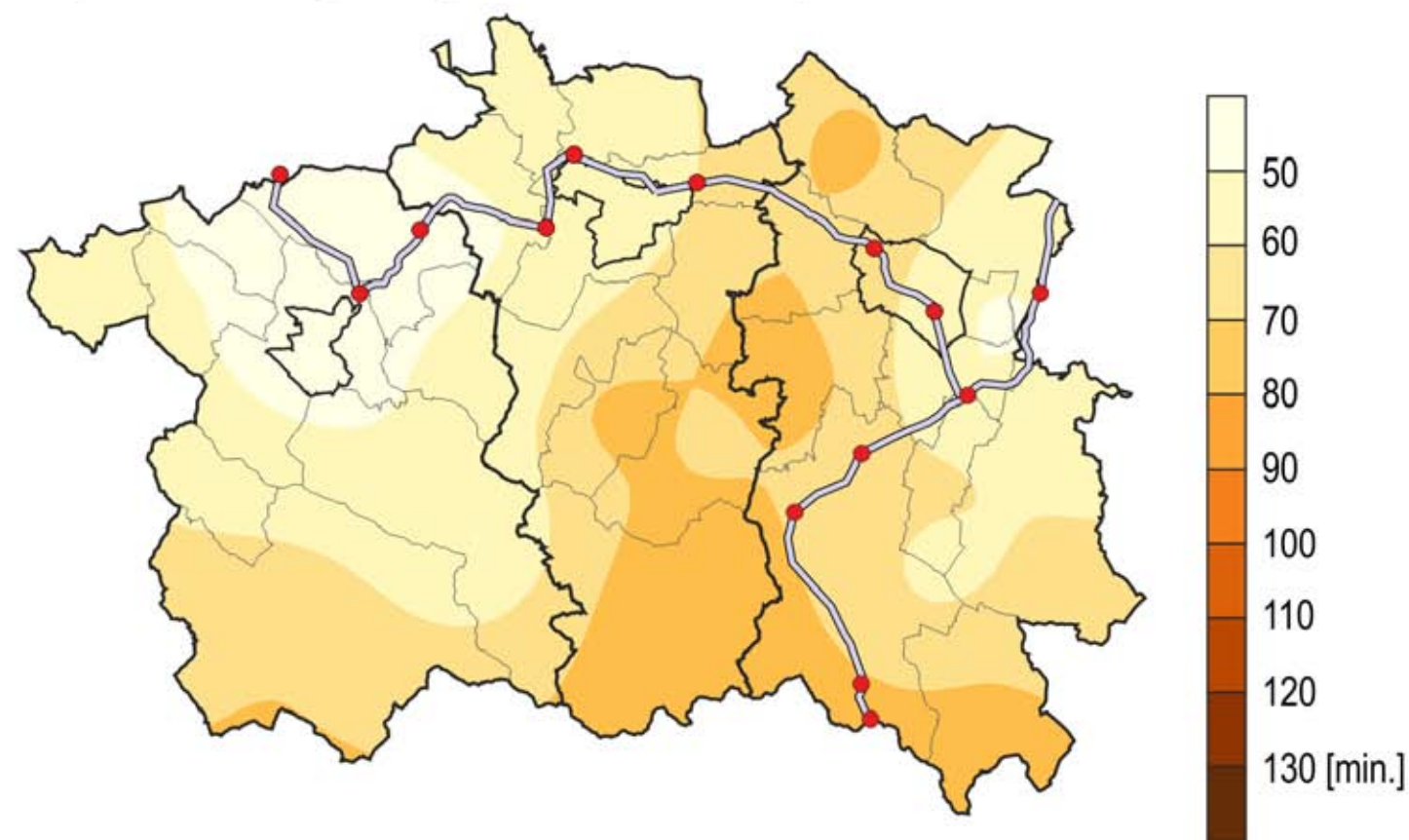
5. MIESZKAŃCY POWIATÓW (WARIANT TARNÓW-BARWINEK)

Dojazd do A4 (stan obecny)	Obszar badań		gorlicki		jasielski		Krosno i krośnieński	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
<60	87 233	22,7%	9 564	8,8%	68 498	59,2%	9 171	5,8%
60 - 75	169 148	44,0%	62 652	57,3%	32 624	28,2%	73 872	46,4%
75 - 90	87 596	22,8%	17 058	15,6%	2 001	1,7%	68 537	43,1%
>90	8 797	2,3%	6 719	6,1%	0	0,0%	2 078	1,3%
Dojazd do A-4 (symulacja)	Obszar badań		gorlicki		jasielski		Krosno i krośnieński	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
<60	293 744	76,5%	102 546	93,9%	83 227	72,0%	107 971	67,8%
60 - 75	88 346	23,0%	6 719	6,1%	30 433	26,3%	51 194	32,2%
75 - 90	2 001	0,5%	0	0,0%	2 001	1,7%	0	0,0%

Dojazd do A-4- stan obecny

Dojazd do A-4- symulacja Tarnów-Barwinek po śladzie DK-28 i S-19

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

>90   0   0,0%   0   0,0%   0   0,0%   0   0,0%

Załącznik 6 Dostępność do Rzeszowa- transport kolejowy – stan obecny i symulacja

Źródło danych		Założenia	
STAN OBECNY			
Czas przejazdu samochodem do miejscowości z czynną stacją/przystankiem PKP	targeo.pl	trasa optymalna z dn. 22.01.2014 r. godz. 12:00	
Najbardziej optymalna stacja/przystanek PKP	targeo.pl	Jasło	powiat gorlicki, powiat jasielski (oprócz Tarnowca)
		Tarnowiec	Tarnowiec
		Jedlicze	Jedlicze
		Krosno	Krosno, Korczyna, Chorkówka, Krościenko Wyżne
		Targowiska	Miejsce Piastowe, Dukla, Jaśliska
		Wróblak Szlachecki	Iwonicz-Zdrój, Rymanów
Wojaszówka	Wojaszówka		
Czas dojazdu z miejscowości do stacji/przystanku PKP	założenie własne	2 minuty	
Czas na wcześniejszy przyjazd, parkowanie, przejście na peron, wejście do pociągu	założenie własne	10 minut	
Przejazd pociągiem do stacji Rzeszów Główny	Przewozy Regionalne	rozkład jazdy z dn. 22.01.2014 r.	
SYMULACJA (WARIANT KROSNO TURASZÓWKA – PRZYBÓWKA)			
Czas przejazdu samochodem do czynnej stacji/przystanku PKP	targeo.pl	trasa optymalna z dn. 22.01.2014 r. godz. 12:00	
Najbardziej optymalna stacja/przystanek PKP	Koncepcja	Jasło	powiat gorlicki, powiat jasielski (oprócz Tarnowca)
		Jedlicze	Jedlicze
		Krosno	Tarnowiec, Jedlicze, Krosno, Korczyna, Chorkówka, Krościenko Wyżne
		Targowiska	Miejsce Piastowe, Dukla, Jaśliska
		Wróblak Szlachecki	Iwonicz-Zdrój, Rymanów
		Wojaszówka	Wojaszówka
Czas dojazdu z miejscowości do stacji/przystanku PKP	założenie własne	2 minuty	
Czas na wcześniejszy przyjazd, parkowanie, przejście na peron, wejście do pociągu	założenie własne	10 minut	
Trasa kolejowa do Rzeszowa	założenie własne	wszystkie pociągi wykorzystują łącznik Krosno Turaszówka – Przybówka z wyjątkiem stacji Jasło, mieszkańcy gmin Tarnowiec i Jedlicze wybiorą podróż do Krosna i przesiadkę na pociąg do Rzeszowa	
Czas przejazdu przez łącznik Krosno Turaszówka-Przybówka	Koncepcja	120 km/h –prędkość maksymalna, ale 80 km/h (uwzględniając postój na przystanku Bajdy)	
Czas przejazdu Przybówka-Rzeszów Główny	Przewozy Regionalne	rozkład jazdy z dn. 22.01.2014 r.	
SYMULACJA (WARIANT JEDLICZE MĘCINKA–SZEBNIE)			
Czas przejazdu samochodem do czynnej stacji/przystanku PKP	targeo.pl	trasa optymalna z dn. 22.01.2014 r. godz. 12:00	
Najbardziej optymalna stacja/przystanek PKP	Koncepcja	Jasło	powiat gorlicki, powiat jasielski (oprócz Tarnowca)
		Jedlicze	Tarnowiec, Jedlicze
		Krosno	Tarnowiec, Jedlicze, Krosno, Korczyna, Chorkówka, Krościenko Wyżne
		Targowiska	Miejsce Piastowe, Dukla, Jaśliska
		Wróblak Szlachecki	Iwonicz-Zdrój, Rymanów
		Wojaszówka	Wojaszówka
Czas dojazdu z miejscowości do stacji/przystanku PKP	założenie własne	2 minuty	
Czas na wcześniejszy przyjazd, parkowanie, przejście na peron, wejście do pociągu	założenie własne	10 minut	
Trasa kolejowa do Rzeszowa	założenie własne	wszystkie pociągi wykorzystują łącznik Jedlicze Męcinka– Szebnie z wyjątkiem tych ze stacji Jasło, mieszkańcy gminy Tarnowiec wybiorą podróż do Jedlicza i przesiadkę na pociąg do Rzeszowa	
Czas przejazdu przez łącznik Jedlicze Męcinka– Szebnie	Koncepcja	120 km/h –prędkość maksymalna, ale 80 km/h (uwzględniając postój na ewentualnym przystanku)	
Czas przejazdu Przybówka-Rzeszów Główny	Przewozy Regionalne	rozkład jazdy z dn. 22.01.2014 r.	

2. CZAS I PRĘDKOŚĆ DOJAZDU DO RZESZOWA (WARIANT KROSNO TURASZÓWKA-PRZYBÓWKA)

Gmina	Czas przejazdu (min.)			Średnia prędkość przejazdu (km/h)		
	Stan obecny	Po budowie łącznika Turaszówka-Przybówka	Różnica	Stan obecny	Po budowie łącznika Turaszówka-Przybówka	Różnica
Chorkówka	190	119	-71	33	41	+8
Korczyna	183	112	-71	33	41	+9
Krościenko Wyżne	186	115	-71	32	41	+8
Krosno	175	104	-71	32	41	+9
Dukla	200	134	-66	35	40	+4
Iwonicz-Zdrój	209	143	-66	35	37	+1
Miejsce Piastowe	189	123	-66	34	37	+3
Rymanów	199	133	-66	34	35	+1
Jaślika	211	145	-66	37	41	+4
Jedlicze	157	117	-40	33	42	+9
Tarnowiec	148	127	-21	32	42	+10
Gorlice	143	143	0	43	43	0
Biecz	134	134	0	41	41	0
Bobowa	159	159	0	45	45	0
Lipinki	143	143	0	38	38	0
Łużna	150	150	0	44	44	0
Moszczenica	147	147	0	44	44	0
Ropa	156	156	0	44	44	0
Sękowa	150	150	0	42	42	0
Uście Gorlickie	167	167	0	46	46	0
Jasło	109	109	0	39	39	0
Brzyska	126	126	0	40	40	0
Dębowiec	123	123	0	39	39	0
Kołaczyce	121	121	0	41	41	0
Krempna	143	143	0	44	44	0
Nowy Żmigród	131	131	0	41	41	0
Osiek Jasielski	129	129	0	40	40	0
Skołyszyn	126	126	0	40	40	0
Wojaszówka	83	83	0	40	40	0

źródło: opracowanie własne na podstawie targeo.pl, PKP Przewozy Regionalne oraz materiałów miasta Krosna

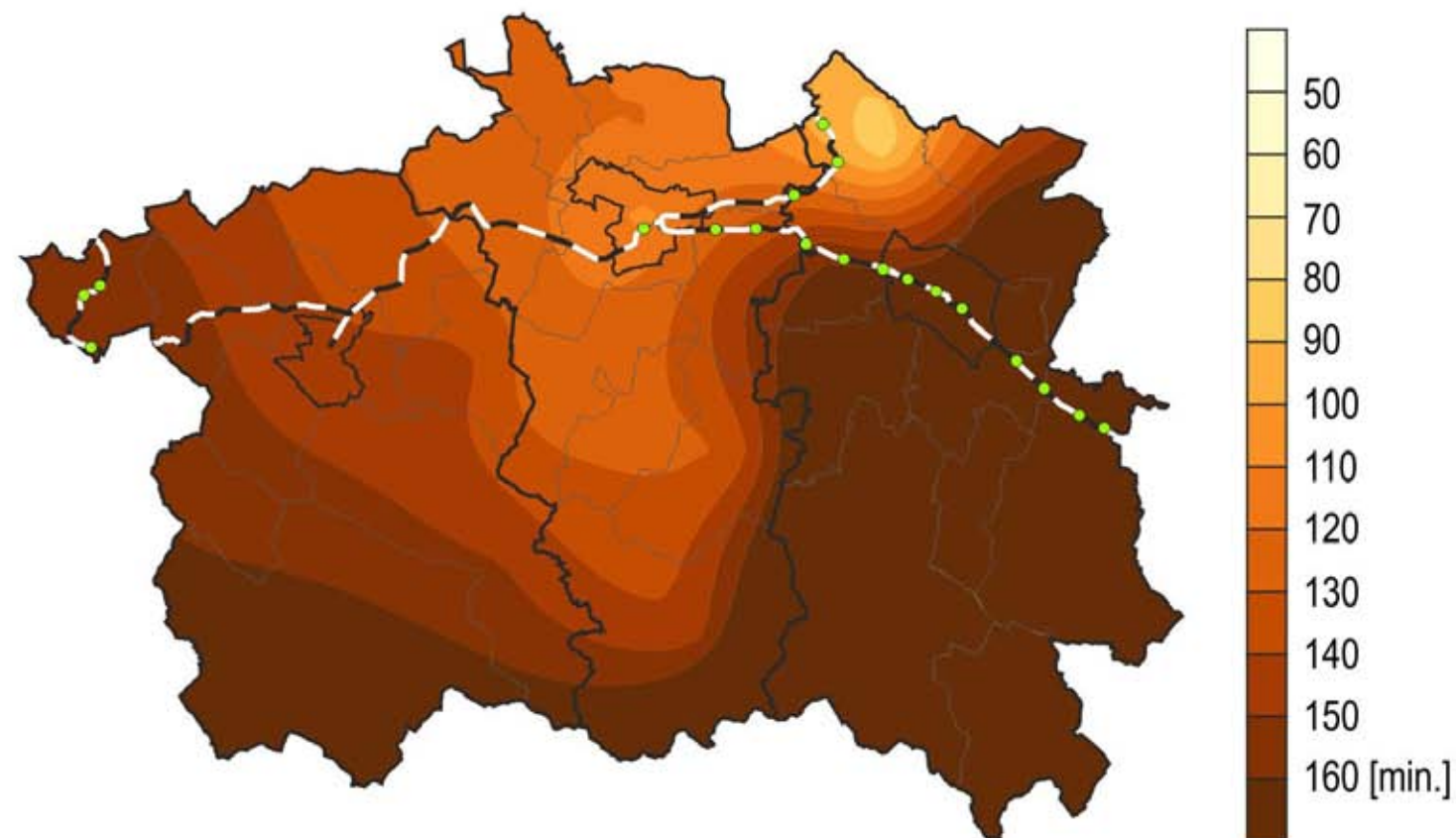
3. MIESZKAŃCY POWIATÓW (WARIANT KROSNO TURASZÓWKA-PRZYBÓWKA)

Dojazd do Rzeszowa (min.) - stan obecny	Obszar badań		gorlicki		jasielski		Krosno i krośnieński	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
<60	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
60 - 90	9 171	2,4%	0	0,0%	0	0,0%	9 171	5,8%
90 - 120	52 981	13,8%	0	0,0%	52 981	45,8%	0	0,0%
>120	321 939	83,8%	109 265	100,0%	62 680	54,2%	149 994	94,2%

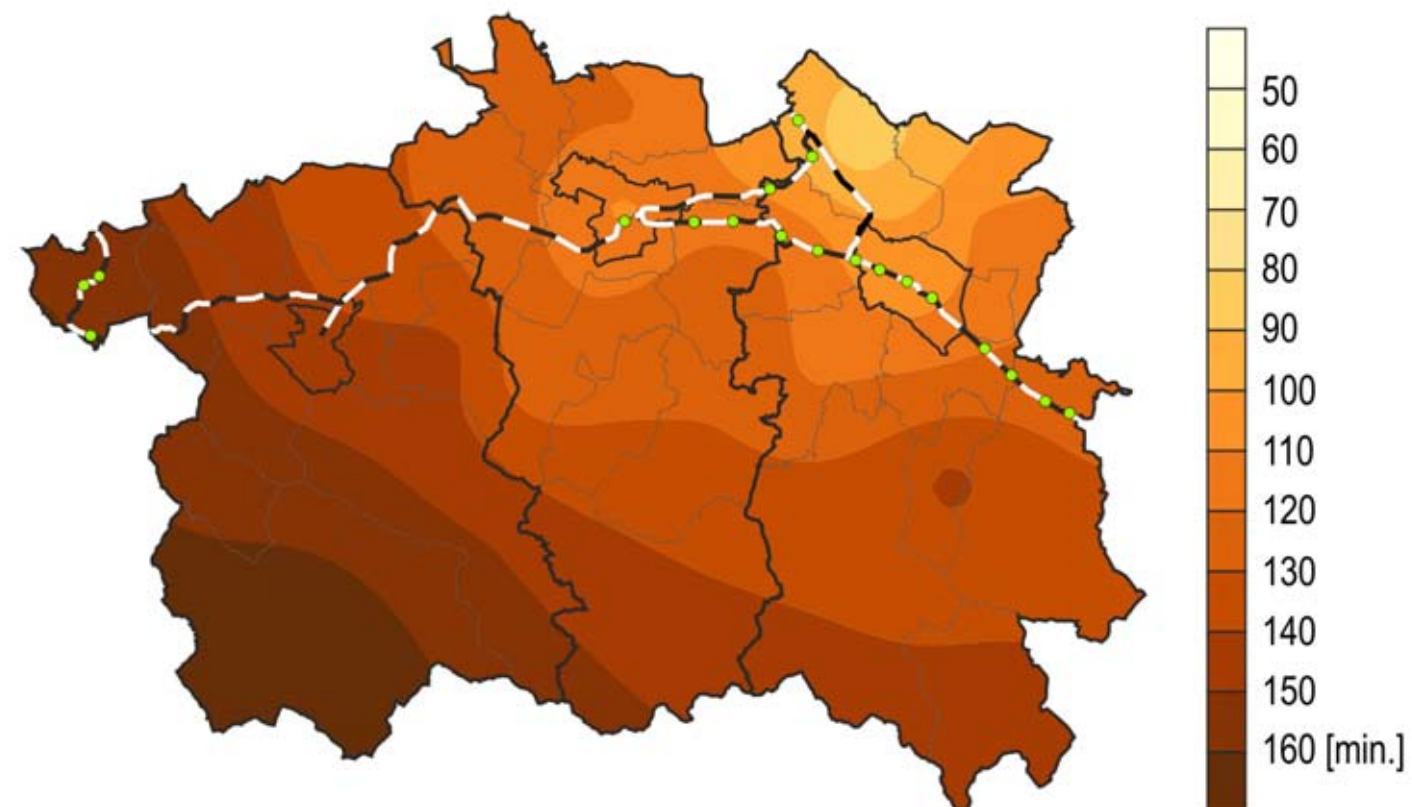

Dojazd do Rzeszowa (min.) - symulacja	Obszar badań		gorlicki		jasielski		Krosno i krośnieński	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
<60	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
60 - 90	9 171	2,4%	0	0,0%	0	0,0%	9 171	5,8%
90 - 120	145 859	38,0%	0	0,0%	52 981	45,8%	92 878	58,4%
>120	229 061	59,6%	109 265	100,0%	62 680	54,2%	57 116	35,9%

Dojazd do Rzeszowa - stan obecny

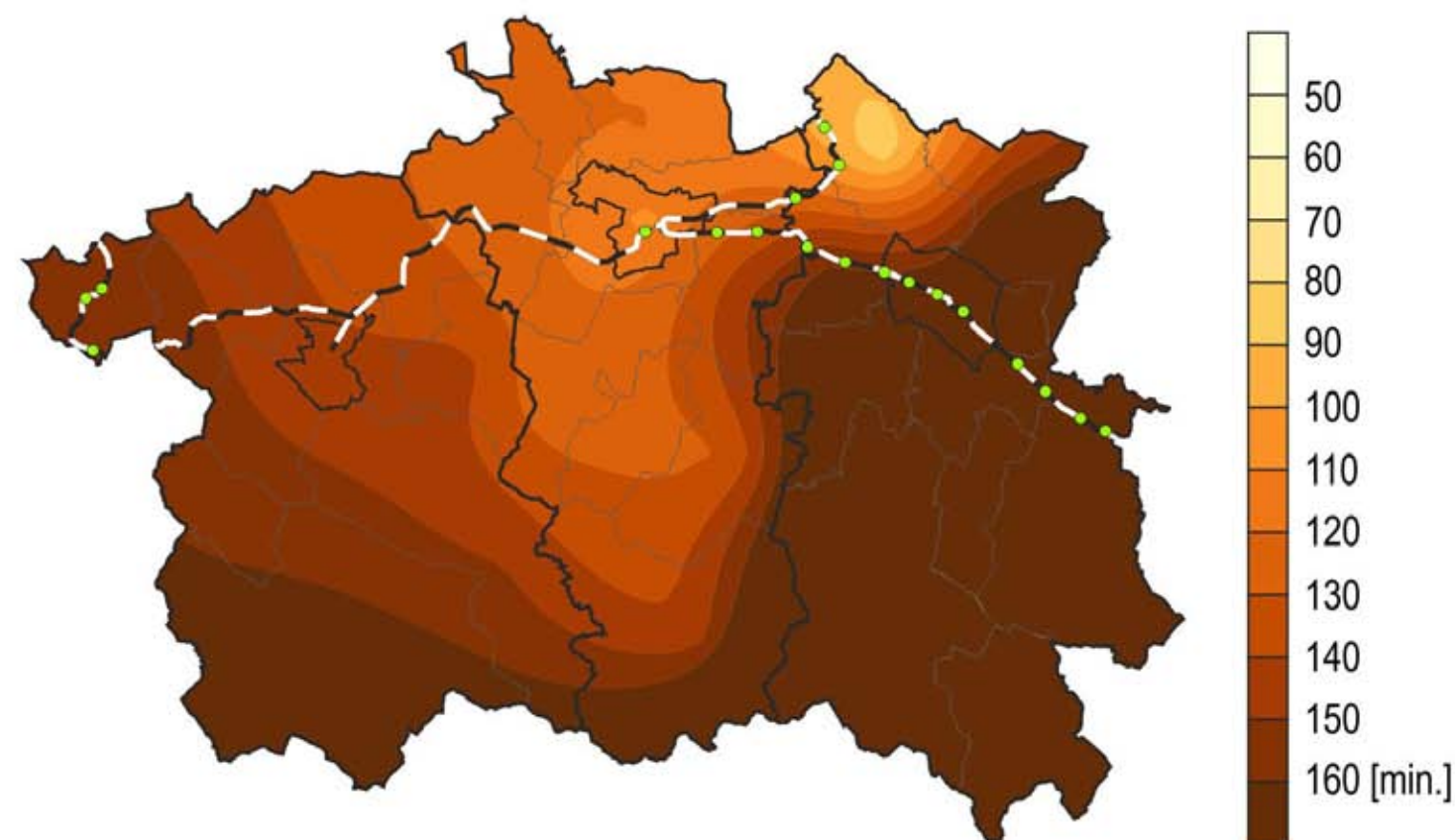
Dojazd do Rzeszowa - symulacja Krosno Turaszówka-Przybówka

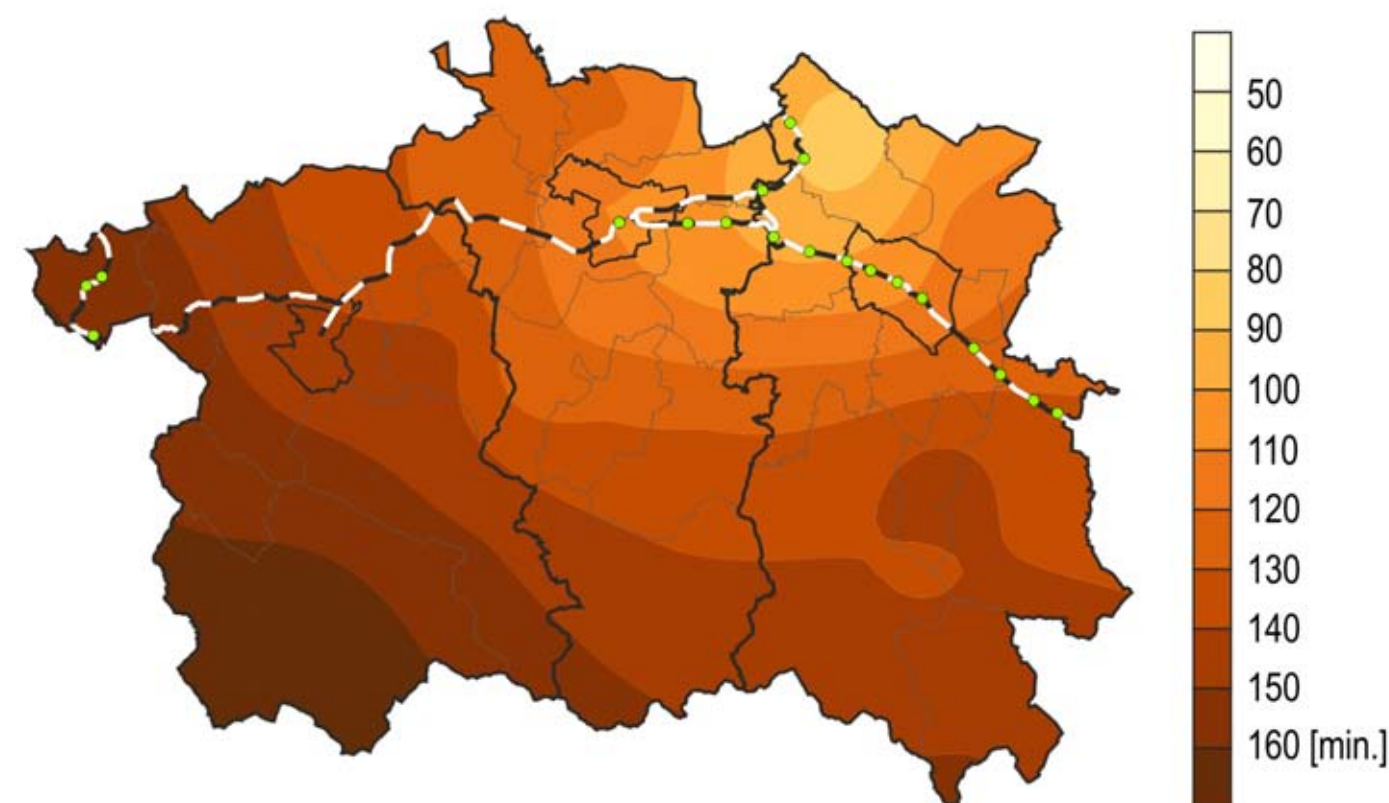
4. CZAS I PRĘDKOŚĆ DOJAZDU DO RZESZOWA (WARIANT JEDLICZE MĘCINKA-SZEBNIE)

Gmina	Czas przejazdu (min.)			Średnia prędkość przejazdu (km/h)		
	Stan obecny	Po budowie łącznika Męcinka-Szebnie	Różnica	Stan obecny	Po budowie łącznika Męcinka-Szebnie	Różnica
Chorkówka	190	123	-67	33	41	+8
Korczyna	183	116	-67	33	41	+9
Krościenko Wyżne	186	119	-67	32	41	+8
Krosno	175	108	-67	32	41	+9
Dukla	200	138	-62	35	43	+8
Iwonicz-Zdrój	209	147	-62	35	42	+7
Rymanów	199	137	-62	34	41	+7
Jaślika	211	149	-62	37	44	+8
Miejsce Piastowe	189	127	-62	34	41	+7
Jedlicze	157	97	-60	33	41	+8
Tarnowiec	148	107	-41	32	41	+9
Gorlice	143	143	0	43	43	0
Biecz	134	134	0	41	41	0
Bobowa	159	159	0	45	45	0
Lipinki	143	143	0	38	38	0
Łużna	150	150	0	44	44	0
Moszczenica	147	147	0	44	44	0
Ropa	156	156	0	44	44	0
Sękowa	150	150	0	42	42	0
Uście Gorlickie	167	167	0	46	46	0
Jasło	109	109	0	39	39	0
Brzyska	126	126	0	40	40	0
Dębowiec	123	123	0	39	39	0
Kołaczyce	121	121	0	41	41	0
Krempna	143	143	0	44	44	0
Nowy Żmigród	131	131	0	41	41	0
Osiek Jasielski	129	129	0	40	40	0
Skołyszyn	126	126	0	40	40	0
Wojaszówka	83	83	0	40	40	0

Dojazd do Rzeszowa - stan obecny

Dojazd do Rzeszowa - symulacja Jedlicze Męcinka - Szebnie

źródło: opracowanie własne na podstawie targeo.pl, PKP Przewozy Regionalne oraz materiałów miasta Krosna

5. MIESZKAŃCY POWIATÓW (WARIANT JEDLICZE MĘCINKA-SZEBNIE)

Dojazd do Rzeszowa (min.) - stan obecny	Obszar badań		gorlicki		jasielski		Krosno i krośnieński	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
<60	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
60 - 90	9 171	2,4%	0	0,0%	0	0,0%	9 171	5,8%
90 - 120	52 981	13,8%	0	0,0%	52 981	45,8%	0	0,0%
>120	321 939	83,8%	109 265	100,0%	62 680	54,2%	149 994	94,2%

Dojazd do Rzeszowa (min.) - symulacja	Obszar badań		gorlicki		jasielski		Krosno i krośnieński	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
<60	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
60 - 90	9 171	2,4%	0	0,0%	0	0,0%	9 171	5,8%
90 - 120	141 581	36,9%	0	0,0%	62 202	53,8%	79 379	49,9%
>120	233 339	60,8%	109 265	100,0%	53 459	46,2%	70 615	44,4%

Spis rysunków

Rys. II.1 Gminy i miasta w obszarze badań w 2012 r.....	12
Rys. II.2 Gęstość zaludnienia w obszarze badań w 2012 r.	13
Rys. II.3 Struktura ludności według wieku w badanych powiatach i ich siedzibach w 2012 r.	14
Rys. II.4 Udział ludności w wieku 65 lat i więcej w miejscowościach obszaru badań w 2009 r.	15
Rys. II.5 Zmiana liczby ludności w obszarze badań w latach 2005-2012 (2005=100%) oraz prognoza do roku 2030	16
Rys. II.6 Ruch naturalny i migracyjny wewnętrzny obszarze badań w latach 2002-2012 r.....	17
Rys. II.7 Saldo migracji wewnętrznych na 1 tys. mieszkańców w obszarze badań w latach 2010-2012	18
Rys. II.8 Przyrost naturalny na 1 tys. mieszkańców w obszarze badań w latach 2010-2012	18
Rys. II.9 Położenie powiatów na obszarze Beskidu Niskiego	21
Rys. II.10 Uwarunkowania lokalne na terenie powiatów jasielskiego, krośnieńskiego i gorlickiego	24
Rys. II.11 Udział powierzchni rezerwatów przyrody, parków narodowych i parków krajobrazowych w całkowitej powierzchni gmin powiatów krośnieńskiego, jasielskiego i gorlickiego w 2012 r.....	27
Rys. II.12 Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w 2012 r.....	31
Rys. II.13 Udział osób będących w rodzinach, które pobierają zasiłek z powodu ubóstwa w obszarze badań oraz w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województw małopolskiego i podkarpackiego w 2009 r.....	32
Rys. II.14 Udział pracujących wg sekcji wśród pracujących ogółem w badanych powiatach w 2012 r.	34
Rys. II.15 Udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w obszarze badań oraz w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województw małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.....	34
Rys. II.16 Udział uczniów szkół podstawowych w stosunku do liczby ludności w wieku 7-12 lat w obszarze badań oraz w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województw małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.....	35
Rys. II.17 Udział uczniów szkół gimnazjalnych w stosunku do liczby ludności w wieku 13-15 lat w obszarze badań oraz w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województw małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.....	36
Rys. II.18 Wydatki z budżetu gmin na dojazdy uczniów do szkół w gminach obszaru badań w 2012 r. (na ucznia, nie dotyczy uczniów niepełnosprawnych).	37
Rys. II.19 Rozkład przestrzenny wybranych poradni lekarskich (bez poradni przyszpitalnych).....	46
Rys. II.20 Porady lekarskie na 1 tys. mieszkańców w obszarze badań oraz w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województw małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.....	46
Rys. II.21 Udział mieszkań wyposażonych w łazienkę wśród mieszkań ogółem w obszarze badań w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województw małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.....	48
Rys. II.22 Liczba mieszkań oddanych do użytkowania na 1 tys. mieszkańców w latach 2009-2012 w obszarze badań oraz w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województw małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.....	48
Rys. II.23 Liczba mieszkań oddanych do użytkowania na 1 tys. mieszkańców w latach 2009-2012 w	

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

obszarze badań oraz w gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województw małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.	49
Rys. II.24 Syntetyczny obraz problemów społecznych	50
Rys. II.25 Liczba przedsiębiorstw ogółem na 1 tys. mieszkańców w miejscowościach badanych powiatów w 2012 r.	53
Rys. II.26 Liczba małych (10-49 zatrudnionych), średnich (50-249) i dużych (>250) przedsiębiorstw w miejscowościach badanych powiatów w 2012 r.	54
Rys. II.27 Udział podmiotów gospodarczych w gminach obszaru badań według sekcji PKD w 2012 r., który był wyższy niż średnia dla wszystkich gmin miejskich, wiejskich i miejsko-wiejskich odpowiadających województw	55
Rys. II.28 Udział sektora usług wyższego rzędu (sekcje J-R) wśród zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w 2012 r.	56
Rys. II.29 Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w zł (bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób) w badanych powiatach w 2012 r.	58
Rys. II.30 Liczba średnich i dużych przedsiębiorstw według sektora publicznego i prywatnego w badanych powiatach w 2012 r.	59
Rys. II.31 Rozmieszczenie nieistniejących wsi łemkowskich na badanym terenie	62
Rys. II.32 Turystyczne obiekty noclegowe na 1 tys. mieszkańców w analizowanych powiatach w latach 2004-2012	65
Rys. II.33 Liczba turystycznych obiektów noclegowych w gminach analizowanego obszaru w 2012 r.	66
Rys. II.34 Miejsca noclegowe na 1 tys. mieszkańców w analizowanych powiatach w latach 2003-2012	66
Rys. II.35 Miejsca noclegowe na 1 tys. mieszkańców w powiatach w 2012 r.	67
Rys. II.36 Średnia długość pobytu turystów w turystycznych obiektach noclegowych w 2012 r.	67
Rys. II.37 Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w gminach powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego w 2012 r.	68
Rys. II.38 Udział turystów zagranicznych wśród ogółu turystów w gminach analizowanego obszaru w 2012 r.	69
Rys. II.39 Udział mieszkańców korzystających z wodociągu w obszarze badań i gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województwa małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.	71
Rys. II.40 Udział mieszkańców korzystających z kanalizacji w obszarze badań i gminach miejskich (m), wiejskich (w) i miejsko-wiejskich (mw) województwa małopolskiego i podkarpackiego w 2012 r.	72
Rys. II.41 Powiązania gmin w obszarze badań w zakresie korzystania z oczyszczalni ścieków w 2012 r.	75
Rys. II.42 Sieć drogowa i kolejowa w obszarze badań w 2013 r.	76
Rys. II.43 Czas dojazdu samochodem do Gorlic w obszarze badań w 2013 r.	77
Rys. II.44 Czas dojazdu samochodem do Jasła w obszarze badań w 2013 r.	77
Rys. II.45 Czas dojazdu samochodem do Krosna w obszarze badań w 2013 r.	78
Rys. II.46 Czas dojazdu samochodem do Krosna, Jasła i Gorlic w obszarze badań w 2013 r.	79
Rys. II.47 Przystanki na liniach badanych kolejowych powiatów oraz centra miejscowości oddalone nie więcej niż 2 km od poszczególnych przystanków/stacji w 2013 r.	80
Rys. II.48 Przystanki w ramach sieci kolejowej oraz miejscowości oddalone nie więcej niż 2 km od	

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

poszczególnych przystanków/stacji	83
Rys. II.49 Czas dojazdu samochodem do przejść granicznych zlokalizowanych w obszarze badań w 2013 r.	84
Rys. III.1 Delimitacja Funkcjonalnych Obszarów Miejskich, wykonana w Eksperckim Projekcie KPZK 2033.....	86
Rys. III.2 Delimitacja miejskich regionów funkcjonalnych dla obszaru Podkarpacia	87
Rys. III.3 Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych – wstępnie potencjalnych biegunów wzrost	89
Rys. III.4 Główny kierunek wyjazdów do pracy najmniej w 2006 r. spośród gmin, z której co najmniej 10 osób wyjeżdżało do pracy do Krosna, Jasła lub Gorlic	91
Rys. III.5 Natężenie wyjazdów do pracy najmniej w 2006 r. do Krosna	93
Rys. III.6 Natężenie wyjazdów do pracy najmniej w 2006 r. do Krosna i Jasła.....	93
Rys. III.7 Natężenie wyjazdów do pracy najmniej w 2006 r. do Krosna, Jasła lub Gorlic	94
Rys. III.8 Natężenie rejestrowanych napływów (zameldowań) w 2009 r. z Krosna	94
Rys. III.9 Natężenie rejestrowanych napływów (zameldowań) w 2009 r. z Krosna lub Jasła.....	95
Rys. III.10 Natężenie rejestrowanych napływów (zameldowań) w 2009 r. z Krosna, Jasła lub Gorlic ..	95
Rys. III.11 Pracujący w zawodach pozarolniczych, 2002	96
Rys. III.12 Natężenie zarejestrowanych podmiotów gospodarczych, 2012	96
Rys. III.13 Udział sektora usług wyższego rzędu wśród zarejestrowanych podmiotów gospodarczych, 2012.....	97
Rys. III.14 Gęstość zaludnienia, 2012	97
Rys. III.15 Natężenie mieszkań oddanych do użytku w dziesięcioleciu 2003-2012	98
Rys. III.16 Wyniki wariantowych symulacji delimitacyjnych	101
Rys. III.17 Wyniki wariantowych symulacji delimitacyjnych	102
Rys. III.18 Obszar badań na potrzeby delimitacji krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego i oceny spójności terytorialnej	105
Rys. III.19 Liczba osób z obszaru badań pracujących w Krośnie na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości)	107
Rys. III.20 Liczba osób z obszaru badań pracujących w Krośnie na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin).....	108
Rys. III.21 Liczba osób z obszaru badań pracujących w Jaśle na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości)	109
Rys. III.22 Liczba osób z obszaru badań pracujących w Jaśle na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin).....	109
Rys. III.23 Liczba osób z obszaru badań pracujących w Gorlicach na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości)	110
Rys. III.24 Liczba osób z obszaru badań pracujących w Gorlicach na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin).....	111
Rys. III.25 Liczba uczniów z obszaru badań uczęszczających do szkół średnich w Krośnie na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości).....	112
Rys. III.26 Liczba uczniów z obszaru badań uczęszczających do szkół średnich w Krośnie na 1 tys.	

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

mieszkańców w 2013 r. (według gmin)	113
Rys. III.27 Liczba uczniów z obszaru badań uczęszczających do szkół średnich w Jaśle na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości).....	114
Rys. III.28 Liczba uczniów z obszaru badań uczęszczających do szkół średnich w Jaśle na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin)	114
Rys. III.29 Liczba uczniów z obszaru badań uczęszczających do szkół średnich w Gorlicach na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości).....	115
Rys. III.30 Liczba uczniów z obszaru badań uczęszczających do szkół średnich w Gorlicach na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin)	115
Rys. III.31 Liczba pacjentów z obszaru badań przyjętych na SOR szpitala wojewódzkiego w Krośnie na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości)	117
Rys. III.32 Liczba pacjentów z obszaru badań przyjętych na SOR szpitala wojewódzkiego w Krośnie na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin)	117
Rys. III.33 Liczba pacjentów z obszaru badań przyjętych na SOR szpitala powiatowego w Jaśle na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości).....	118
Rys. III.34 Liczba pacjentów z obszaru badań przyjętych na SOR szpitala powiatowego w Jaśle na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin)	119
Rys. III.35 Liczba pacjentów z obszaru badań przyjętych na SOR szpitala powiatowego w Gorlicach na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według miejscowości)	120
Rys. III.36 Liczba pacjentów z obszaru badań przyjętych na SOR szpitala powiatowego w Gorlicach na 1 tys. mieszkańców w 2013 r. (według gmin)	121
Rys. III.37 Syntetyczny wskaźnik strukturalnego oddziaływania miast	123
Rys. III.38 Delimitacja krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego – wariant jednobiegunowy Krosno.....	126
Rys. III.39 Delimitacja krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego – wariant dwubiegunowy Krosno-Jasło.....	127
Rys. III.40 Delimitacja krośnieńsko-jasielskiego obszaru funkcjonalnego – wariant trzybiegunowy Krosno-Jasło-Gorlice.....	128
Rys. IV.1 Czas dojazdu do Rzeszowa z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego w 2014 r.	137
Rys. IV.2 Czas dojazdu do Rzeszowa z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego po budowie drogi ekspresowej.	138
Rys. IV.3 Najkrótszy czas dojazdu do Rzeszowa z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego przy założeniu realizacji drogi ekspresowej S19.....	139
Rys. IV.4 Czas dojazdu do najbliższego węzła A4 z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego w 2014 r.....	140
Rys. IV.5 Czas dojazdu do najbliższego węzła A4 z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego w po wybudowaniu drogi ekspresowej S19 i drogi ekspresowej Tarnów-Barwinek (wariant Altrans).	141
Rys. IV.6 Czas dojazdu do najbliższego węzła A4 z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego w po wybudowaniu drogi ekspresowej S19 i drogi ekspresowej Tarnów-Barwinek (wariant DK-28).141	
Rys. IV.7 Najkrótszy czas dojazdu do najbliższego węzła A4 z powiatów gorlickiego, jasielskiego i	

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

krośnieńskiego w po wybudowaniu drogi ekspresowej S19 i drogi ekspresowej Tarnów-Barwinek (wariant Altrans).....	142
Rys. IV.8 Sposoby na skomunikowanie drogi krajowej nr 28 z autostradą A4 w opinii mieszkańców powiatów jasielskiego i krośnieńskiego (n=766).	143
Rys. IV.9 Czas dojazdu do Rzeszowa z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego z wykorzystaniem transportu kolejowego w 2014 r.....	145
Rys. IV.10 Czas dojazdu do Rzeszowa z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego z wykorzystaniem transportu kolejowego po wybudowaniu łącznika kolejowego Krosno Turaszówka-Przybówka.	146
Rys. IV.11 Czas dojazdu do Rzeszowa z powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego z wykorzystaniem transportu kolejowego po wybudowaniu łącznika kolejowego Jedlicze Męcinka-Szebnie.	146
Rys. IV.12 Liczba połączeń autobusowych do Krosna w miejscowościach obszaru badań na 1 tys. mieszkańców w 2013 r.	149
Rys. IV.13 Liczba połączeń autobusowych do Jasła w miejscowościach obszaru badań na 1 tys. mieszkańców w 2013 r.	150
Rys. IV.14 Liczba połączeń autobusowych do Gorlic w miejscowościach obszaru badań na 1 tys. mieszkańców w 2013 r.	151
Rys. IV.15 Udział mieszkańców, którzy posiadali skojarzenia z regionem krośnieńsko-jasielskim	151
Rys. IV.16 Zabarwienie emocjonalne skojarzeń z regionem krośnieńsko-jasielskim – różnica pomiędzy odsetkiem wypowiedzi o podłożu pozytywnym i negatywnym (po lewej przewaga negatywnych, po prawej przewaga pozytywnych, n=1590).....	152
Rys. IV.17 Chmury słów ze skojarzeń związanych z Krosnem, powiatem krośnieńskim, Jasłem, powiatem jasielskim	157
Rys. IV.18 Poziom poczucia przynależności do regionu krośnieńsko-jasielskiego według mieszkańców powiatu gorlickiego i powiatów sąsiadujących	159
Rys. IV.19 Obszar krośnieńsko-jasielski jako punkt odniesienia do określania lokalizacji miejscowości powiatu gorlickiego i powiatów sąsiadujących	160
Rys. IV.20 Środki transportu wykorzystywane przez mieszkańców obszaru krośnieńsko-jasielskiego w drodze do pracy/szkoły/na zakupy (n=766).	161
Rys. IV.21 Podróże mieszkańców (n=766) do głównych ośrodków obszaru krośnieńsko-jasielskiego oraz Słowacji według częstotliwości wizyt.	162
Rys. IV.22 Podróże mieszkańców (n=766) do głównych ośrodków obszaru krośnieńsko-jasielskiego oraz Słowacji według motywów podróży.....	164
Rys. IV.23 Podróże mieszkańców (n=766) do innych ośrodków obszaru krośnieńsko-jasielskiego wg częstotliwości wizyt	165
Rys. IV.24 Podróże mieszkańców (n=766) do innych ośrodków obszaru krośnieńsko-jasielskiego według motywów podróży.....	166
Rys. IV.25 Elementy wspólne powiatów jasielskiego i krośnieńskiego według opinii mieszkańców powiatu krośnieńskiego.	167
Rys. IV.26 Elementy wspólne powiatów jasielskiego i krośnieńskiego według opinii mieszkańców	

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

powiatu jasielskiego.	168
Rys. IV.27 Udział osób, które potrafiły wymienić co najmniej jedną usługę, którą oferuje Krosno lub Jasło, a której brakuje w zamieszkiwanym powiecie.	168
Rys. IV.28 Usługi, które oferuje Krosno lub Jasło, a których brakuje w powiecie gorlickim oraz powiatach sąsiadujących (wg liczby wskazań)	169
Rys. IV.29 Częstość wyjazdów na Słowację mieszkańców powiatów jasielskiego i krośnieńskiego ...	170
Rys. IV.30 Cel wyjazdu na Słowację mieszkańców powiatów jasielskiego i krośnieńskiego	170
Rys. V.1 Ranking problemów regionu krośnieńsko-jasielskiego (wg liczby wskazań)	203
Rys. V.2 Główne atrakcje powiatu krośnieńskiego według opinii jego mieszkańców.	204
Rys. V.3 Główne atrakcje powiatu jasielskiego według opinii mieszkańców powiatu krośnieńskiego	205
Rys. V.4 Główne atrakcje powiatu krośnieńskiego według mieszkańców powiatu jasielskiego.....	205
Rys. V.5 Główne atrakcje powiatu jasielskiego według jego mieszkańców.	206
Rys. V.6 Opinia respondentów na temat dostatecznego wykorzystania potencjału subregionu.....	206
Rys. V.7 Udział osób, które potrafiły wymienić co najmniej jedną najbardziej / najmniej potrzebną inwestycję zrealizowaną w powiecie krośnieńskim i jasielskim w ostatnich latach	207
Rys. V.8 Najbardziej potrzebne inwestycje zrealizowane w powiecie krośnieńskim i jasielskim w ostatnich latach – według kategorii (%)	208
Rys. V.9 Najbardziej potrzebne vs najmniej potrzebne inwestycje w powiecie krośnieńskim i jasielskim	209
Rys. V.10 Udział osób, które potrafiły wymienić co najmniej jedną niezbędną do podjęcia inwestycję	210
Rys. V.11 Najbardziej niezbędne inwestycje do zrealizowania w Krośnie	211
Rys. V.12 Najbardziej niezbędne inwestycje do zrealizowania w powiecie krośnieńskim.....	212
Rys. V.13 Najbardziej niezbędne inwestycje do zrealizowania w Jaśle.....	213
Rys. V.14 Najbardziej niezbędne inwestycje do zrealizowania w powiecie jasielskim	214
Rys. V.15 Najbardziej niezbędne inwestycje do zrealizowania w regionie krośnieńsko-jasielskim....	215
Rys. V.16 Priorytety rozwojowe regionu krośnieńsko-jasielskiego w opinii mieszkańców (n=766). ..	216

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Spis tabel

Tab. II.1 Podział administracyjny obszaru badań w 2013 r.	11
Tab. II.2 Główne cechy położenia i ludności w powiatach krośnieńskim, jasielskim i gorlickim.....	19
Tab. II.3 Wybrane zakazy i ograniczenia na terenach parków narodowych oraz rezerwatów przyrody	28
Tab. II.4 Uwarunkowania środowiskowe w powiatach gorlickim, jasielskim i krośnieńskim	30
Tab. II.5 Zmiany liczby szkół podstawowych i gimnazjalnych w gminach w obszarze badań w latach 2002-2012	38
Tab. II.6 Wykaz obszarów kształcenia i grup zawodów w zasadniczych szkołach zawodowych i technikach gmin analizowanego obszaru.....	41
Tab. II.7 Wykaz oddziałów w szpitalach w Krośnie, Jasle i Gorlicach	44
Tab. II.8 Zestawienie gmin na podstawie analizowanych zjawisk społecznych	51
Tab. II.9 Turyści polscy i zagraniczni korzystający z noclegów w gminach analizowanych powiatów w 2012 r.	69
Tab. II.10 Zmiany liczby ludności korzystającej z sieci wodociągowej na terenie powiatów gorlickiego, jasielskiego, krośnieńskiego oraz miasta Krosna w 2009-2012.....	71
Tab. II.11 Zmiany w zakresie długości czynnej sieci kanalizacyjnej na terenie powiatów gorlickiego, jasielskiego, krośnieńskiego oraz m. Krosno	72
Tab. II.12 Liczba oczyszczalni ścieków w gminach powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego w 2012 r.....	73
Tab. II.13 Stacje i przystanki kolejowe w obszarze badań oraz miejscowości zlokalizowane nie dalej, niż w odległości 2 km od danego przystanku	81
Tab. III.1 Podstawowe charakterystyki Funkcjonalnych Obszarów Miejskich dotyczących województwa podkarpackiego i wschodniej części małopolskiego wyznaczonych w ramach programu ESPON 1.4.1. (dane za 2004 r.). Agregaty uszeregowane zostały według malejącej liczby ludności ...	86
Tab. III.2 Miejskie Obszary Funkcjonalne – potencjalne bieguny wzrostu w województwie podkarpackim. Podstawowe charakterystyki społeczno-ekonomiczne.....	88
Tab. III.3 Wartości progowe decydujące o spełnieniu minimalnych kryteriów dla poszczególnych wskaźników delimitacyjnych według wariantów symulacyjnych, wariantów rzeczywistych i potencjalnych	100
Tab. III.4 Podstawowe informacje o zdelimitowanych Miejskich Obszarach Funkcjonalnych Krosna, Krosna i Jasła oraz Krosna, Jasła i Gorlic (2012)	102
Tab. IV.1 Deklarowany czas dojazdu i cena biletu, przy których mieszkańcy powiatów krośnieńskiego i jasielskiego nie skorzystaliby z transportu kolejowego w dojeździe do Rzeszowa (n=766).	144
Tab. IV.2 Najczęstsze miejsca dokonywania zakupów mieszkańców obszaru krośnieńsko-jasielskiego (n=766).	161
Tab. IV.3 Powiązania wybranych instytucji w powiatach jasielskim, krośnieńskim i gorlickim	176
Tab. V.1 Trwałe formy współpracy jednostek samorządu terytorialnego	233

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Bibliografia delimitacji

Borowiec M., 2003, *Funkcjonowanie układu bipolarnego Kraków-Rzeszów w zakresie kształcenia studentów*, [w:] Ziolo Z. (red.), *Bipolarny rozwój aglomeracji – kierunki rozwoju układów bipolarnych*, Biuletyn KPZK PAN, z. 209, Warszawa, s. 141-157. Celińska-Janowicz D., Miszczuk A., Płoszaj A., Smętkowski M., 2010, *Aktualne problemy demograficzne regionu Polski Wschodniej*, Raporty i Analizy EUROREG, 5, Warszawa.

Czajkowski J. M. [et al.], 2013, *Współpraca JST w Polsce – stan i potrzeby – raport końcowy*, Poznań.

ESPON 2007, *ESPON project 1.4.3. Study on Urban Functions. Final Report*, Institut de Gestion de l'Environnement et d'Aménagement du Territoire, Université Libre de Bruxelles (Lead Partner), Institute of Geography and Spatial Organization Polish Academy of Sciences, Laboratoire Techniques, Territoires, Sociétés Ecole Nationale des Ponts et Chaussées, Department of Geography, Tourism and Territorial Planning Oradea University, Luxembourg,
http://www.mdrl.ro/espon_cd2/Project_Reports/Preparatory_studies_and_scientific_support_projects/1.4.3_final_report.pdf.

Guzik R., 2003b, *Przestrzenna dostępność szkolnictwa ponadpodstawowego*, IGiGP UJ, Kraków.

Komornicki T., Śleszyński P., 2009, *Typologia obszarów wiejskich pod względem powiązań funkcjonalnych i relacji miasto-wieś*, [w:] J. Bański (red.), *Analiza zróżnicowania i perspektyw rozwoju obszarów wiejskich w Polsce do 2015 roku*, Studia Obszarów Wiejskich, 16, Warszawa, s. 9-37.

Komornicki T., Śleszyński P., Siłka P., 2012, *Charakterystyka systemu osadniczego województwa podkarpackiego z identyfikacją biegunów wzrostu oraz wyróżnieniem obszarów funkcjonalnych na poziomie regionalnym i lokalnym*, Ekspertyza wykonana w ramach prac nad aktualizacją i uzupełnieniem Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2007-2020, Warszawa.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, 2012, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.

Korcelli P., Degórski M., Drzazga D., Komornicki T., Markowski T., Szlachta J., Węclawowicz G., Zaleski J., Zaucha J., 2010, *Ekspertycki Projekt Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do roku 2033*, Studia KPZK PAN, 128, Warszawa.

Korcelli P., Śleszyński P., 2006, *Delimitacja Funkcjonalnych Obszarów Miejskich 2006 na potrzeby programu ESPON 1.4.3. Study on Urban Function* (mapa opublikowana m.in. w: P. Korcelli, M. Degórski, D. Drzazga, T. Komornicki, T. Markowski, J. Szlachta, G. Węclawowicz, J. Zaleski, J. Zaucha, 2010, *Ekspertycki projekt Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*, Studia, 78, KPZK PAN, Warszawa, s. 27).

Kraśnicka T., 2002, *Koncepcja rozwoju przedsiębiorczości ekonomicznej i pozaekonomicznej*. Wyd. AE w Katowicach, Katowice.

Krośnieńskie Partnerstwo na Rzecz Rozwoju Społeczno-Gospodarczego w ramach programu regionalnego mechanizmu finansowego EOG, prezentacja w Kościerzynie, 27.02.2013 r.; materiały źródłowe miasta Kościerzyna: www.miastokoscierzyna.pl.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Lisowski A., Grochowski M., 2008, *Procesy suburbanizacji. Uwarunkowania, formy i konsekwencje*, [w:] Saganowski K., Zagrzejewska-Fiedorowicz M., Żuber P. (red.), *Ekspertyzy do Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2008-2033*, Tom I, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.

Makieła Z. (red.), 2009, *Potencjalne metropolie ze szczególnym uwzględnieniem Polski Wschodniej*, Studia KPZK PAN, 125, Warszawa.

Markowski T., Stasiak A., 2005, *Rola dużych i średnich miast w rozwoju województw tzw. "Ściany Wschodniej" w integracji z Unią Europejską*, Studia Regionalia, 1-2, WSE Białystok, s. 25-41.

Nystuen J.D., Dacey M.F., 1961, *A graph theory interpretation of nodal regions*. Papers and Proceedings of the Regional Science Association, 7, s. 29-42.

Schumpeter J. A., 1960, *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa.

Sobala-Gwosdz A., 2005, *Ośrodki wzrostu i obszary stagnacji w województwie podkarpackim*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

Studium Podkarpackiego Trójmiasta. Strategia Współpracy, Podkarpackie Trojmiasto. Gmina Miasto Jasło, Gmina Krosno, Gmina Miasta Sanok, 2008.

Śleszyński P., 2012, *Kierunki dojazdów do pracy*, Wiadomości Statystyczne, 11, s. 59-75.

Śleszyński P., 2012, *Zaawansowanie prac planistycznych w strefach podmiejskich*, [w:] *Analiza stanu i uwarunkowań prac planistycznych w gminach na koniec 2010 roku*, opracowanie wykonane w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN pod kierunkiem P. Śleszyńskiego dla Departamentu Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa Ministerstwa Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej, Warszawa (maszynopis).

Śleszyński P., 2013, *Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych stolic województw*, Przegląd Geograficzny, 85, 2, s. 173-197.

Śleszyński P., Czapiewski K., Kozak M. (konsultacja), 2011, *Znaczenie ośrodków miejskich oraz ich hierarchicznych powiązań dla regionalnego i lokalnego rozwoju ekonomicznego i społecznego Polski Wschodniej*, ekspertyza wykonana dla Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, w ramach prac nad aktualizacją i uzupełnieniem „Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020”,

http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_regionalna/Strategia_rozwoju_polski_wschodnie_j_do_2020/Dokumenty/Documents/uslugi1.pdf.

Trwają prace nad strategią rozwoju ełckiego obszaru metropolitarne [online]. Ostatnia aktualizacja 17.02.2014 r.; dostępny w Internecie: www.miasto.elk.pl.

Więckowski M., Michniak D., Bednarek-Szczepeńska M., Chrenka B., Ira V., Komornicki T., Rosik P., Stępiak M., Székely V., Śleszyński P., Świątek D., Wiśniewski R., 2012, *Pogranicze polsko-słowackie. Dostępność transportowa a turystyka*, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Geografický ústav SAV, Warszawa-Bratysława.

Projekt jest częściowo finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007 – 2013.

Zborowski A., 2002, *Commuting in Southern Poland in the period of system transformations*, Biuletyn Geograficzny

Diagnozy, raporty, strategie:

Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego, 2011 r. www.diagnoza.com/plik/raporty/Diagnoza_raport_2011.pdf

Diagnoza Sytuacji Społeczno-Gospodarczej Województwa Podkarpackiego -Aktualizacja Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2013

Energetyka wiatrowa – stan aktualny i perspektywy rozwoju w Polsce. Instytut Energetyki Odnawialnej. Warszawa, sierpień 2012.

Program rozwoju OZE w województwie podkarpackim, Rzeszów 2013.

Projekt Wojewódzkiego Programu Rozwoju Odnawialnych źródeł energii dla województwa podkarpackiego. Załącznik 1. CASE-Doradcy Sp. z o.o. 2013.

Program Ochrony Środowiska dla powiatu krośnieńskiego. EkoPerfect, 2010.

Program Ochrony Środowiska dla powiatu jasielskiego na lata 2010 – 2013 z perspektywą na lata 2014 – 2017. Zarząd Powiatu Jasielskiego, 2010.

Strategia Rozwoju Powiatu Jasielskiego na lata 2007-2015, Jasło czerwiec 2008.

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Gorlickiego na lata 2008-2016. EKO-PROJEKT, DORADZTWO W OCHRONIE ŚRODOWISKA. Poznań wrzesień, 2008.

Raport o stanie zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego, część trzecia – infrastruktura techniczna, 2009.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2012 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2013, Dz. U. z 2012 r. poz. 1391.

Województwo Małopolskie. Podregiony, powiaty, gminy. Urząd statystyczny w Krakowie. Kraków, grudzień 2012;

Województwo Podkarpackie. Podregiony, powiaty, gminy. Urząd statystyczny w Rzeszowie. Rzeszów, 2012.

Strony internetowe:

www.pge-dystrybucja-rzeszow.pl

www.tauron-pe.pl

www.gkpge.pl

www.rzeszow.pgedystrybucja.pl